લેખકનું નિવેદન

(પ્રથમ આવૃત્તિનુ)

હરિઃ

પ્રભુકૃપાથી જીવનવિકાસના ભાનને કેળવવાને અર્થે આશ્રમની જે પ્રવૃત્તિ મળી છે, તે મારા જીવનને વ્યક્ત કરવાને માટે એક નિમિત્તકારણ પણ છે તે દ્વારા મને કેટકેટલા જીવોનો સમાગમ થાય છે અને પ્રભુકૃપાથી તેમના જીવનમા ભાગ લેવાનુ બન્યા કરે છે દરેક જીવના જીવનના જુદા જુદા કોયડાઓ, ગૂંચો, મુશ્કેલીઓ, ઉપાધિ ને ચિંતાઓમા તેનો ઉકેલ તથા તે બધામાથી કેવી રીતે સરળતાથી પાર નીકળી શકાય તે બધુ તેમને તેમને દર્શાવતા દર્શાવતા જે સેવા કરવાનુ બને છે, તથા તે રીતે તેમની મનની ભાવનાને જરા સરખી પણ ઊંચી કેળવવાનુ બની શકે છે, તે મારા વહાલા પ્રભુની ભક્તિ છે

જીવન ગુણ અને શક્તિ વિના કદી ટકી શકતુ નથી, નભી શકતુ નથી ને જીવનને તેના વિના ચલાવી શકાતુ નથી જીવનમા તેની ઘણી જરૂરિયાત છે જે કોઈને પણ ઉચ્ચ માર્ગે જવુ છે અથવા તો સસારવહેવારમા જીવવુ છે, તેવા તેવા જીવે પણ ગુણ શક્તિનુ સામર્થ્ય કેળવવુ જ પડશે ને મેળવવુ પડશે તેની યથાયોગ્યતા જો નહિ પ્રગટેલી હોય તો તે સંસારવહેવારમા પણ ટકી શકવાનો

નથી, તો તેનાથી ઉચ્ચ ક્ષેત્રની તો વાત જ શી કરવી ? જીવનને યોગ્ય-પણે પ્રગટાવવાને માટે તેવા પ્રકારના ગુણ અને શક્તિ કેળવવાના અને તેવી જાતના દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વર્તણ પ્રગટાવવાના હેતુથી આ કાગળો ભાઈ હેમતકુમાર નીલકંઠને લખાયેલા છે

જે જે કાગળો જે જે કાળે લખાયના છે, તે કાળ પૂરતુ તે જીવની તે કાળની યથાયોગ્યતા સમજીને તટના જ પૂરતું તેમા નિરૂપણ થયેલુ છે માટે તેટલુ જ છે ને તેનાથી કશુ આગળ નથી એવુ નથી કોઈ પણ જીવને તેની જરૂરિયાત જેટલું મળી રહે તેટલુ બસ છે જે જે જીવે જીવનવિકાસને માર્ગે જવાનુ છે, તેણે તેણે જીવનને ઊંચે પ્રગટાવવાને માટે દિલની ખરેખરી ભાવનાથી સતત પોતાને મળતા જતા કર્મવહેવારમા કર્મને તે તે ભાવે વર્તા કરતા રહીને, મનાદિ કરણને ઘડવાના હોય છે તેવો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો જીવતોજાગતો અભ્યાસ પાડ્યા વિના અથવા તો પ્રગટ્યા વિના ભાવનામા સળગતા કદી પ્રગટી શકતી નથી

જે જીવ ભગવાનની કૃપા પર અવલબન રાખવાનુ કહેતા હોય છે ને તેનુ ઇચ્છતા હોય છે તેવા જીવના મનાદિકરણમાં એકમાત્ર ભગવાનની જ ભાવનાનુ નિરતર સતત અનુશીલન પરિશીલન તેના કર્મવહેવારમા જીવતુજાગતુ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જો પ્રગટ્યા કરતુ હોય તો કૃપા તો પ્રત્યક્ષ છે જેણે ભગવાનની કૃપા ઇચ્છી છે અને માગી છે, તેવા જીવે ભગવાનને રુચે તેવો પૂરેપૂરો સતોષ પ્રગટાવવો પડે છે કેટલાક કહે છે કે 'ભગવાનની કૃપા અહૈતુકી છે' પરતુ કઈ કશુ આપણા પોતાનામા અમુક પ્રકારનુ તેની યોગ્યતાને પાત્ર એવુ પ્રગટ્યા વિના તે કૃપા આપણા પર વરસતી હોય અને તે ખરેખર વાસ્તવિકપણે વરસતી હોય, તોપણ તે આપણે અનુભવી શકવાના પણ નથી ને તેનો યોગ્ય લાભ પણ ઉઠાવી શકવાના નથી તે નક્કી માનુ ભગવાનની કૃપાને નામે આપણે તો બધુ યદ્વાતદ્વા ચલાવુ

છે અને પોતાનાં પ્રકૃતિ ને સ્વભાવથી કરીને એવી રીતે વર્તવું છે કે ભગવાન જો આપણી પાસે જાતે હાજર હોય, તો તેને આપણા વર્તનથી કરીને એટલો બધો ત્રાસ થાય કે ન પૂછો વાત. આવા પ્રકારના જીવો જ્યારે ભગવાનની કૃપાની વાત કરે છે, ત્યારે તેઓ જાતે જ પોતાની જાતને છેતરતા હોય છે. માટે કૃપા કરીને જો આપણે ભગવાનના ક્ષેત્રમાં જીવનને પ્રગટાવવું હોય તો સૌથી પ્રથમ તો યોગ્ય થવાની ખરેખરી જહેમત અને ખંત, ઉત્સાહ વગેરે વગેરે પ્રગટાવો. તેનું ભાન પ્રેરવવાનો આ કાગળો લખવામાં અને પ્રસિદ્ધ કરવામાં હેતુ છે.

પ્રભુકૃપાથી આ જીવને કેટલાય જીવો મદદ કરનારા જે હતા, તે શરીરથી ચાલ્યા જતાં બીજા તેવા મદદ કરનારા મળી જ આવે છે. આ આશ્રમની પ્રવૃત્તિ પ્રભુકૃપાથી મારા જીવનમાં જે મળી છે, તે દ્વારા મને તો મારો ભગવાન હજાર હાથવાળો છે ને હજાર આંખવાળો છે, તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ આ પ્રવૃત્તિદ્વારા મારા પર પ્રેમ વર્ષાવી વર્ષાવીને એ મને કરાવી રહેલો છે. પ્રભુની તે અનંત કૃપા છે.

જે જે સ્વજનો જીવનવિકાસના હેતુ અર્થે આપમેળે મારી કને આવેલાં છે. તેમને મારી પ્રાર્થના છે કે 'કૃપા કરીને મને તમારા વર્તનથી સંતોષ થાય એવું જીવતુંજાગતું ભાન પ્રગટાવતાં રહેજો. જીવનમાં યદ્વાતદ્વા જીવીને જો પછી તમે મારી આગળ ભગવાનની કૃપાનું નામ લેશો, તો તે હુ કદી પણ સહી લઈશ નહિ. સ્વજનોનાં વર્તનને સહેવાની પણ અમુક હદ સુધીની મર્યાદા છે.' સ્વજનોને એટલી પણ પ્રાર્થના છે કે 'તમારે જો યોગ્ય રીતે ન વર્તવું હોય તો ભગવાનની કૃપાનું નામ મૂકી દેજો. એ કંઈ રેઢી પડી નથી. જગત-વહેવારમાં પણ જો આપણે કોઈ ને રીઝવવું હોય છે, તો તે જે રીતે પ્રસન્ન થાય, તેમ આપણે વર્તવાનું કરીએ છીએ. તેવી રીતે ભગ-વાનને રુચે તેવું વર્તન ને જીવન પ્રગટાવવાનું કરી શકીએ, તો જ

આપણો મળવાનો અર્થ છે. અનાસક્તિ, નિર્મમત્વ, નિષ્કામ, નિર્મોહ, નિરાગ્રહ, નિરહંકાર વગેરે વગેરે સંસારવહેવારનાં કર્મ કરતાં કરતાં જીવનમાં જો પ્રગટાવતા રહીએ તો તે પ્રભુને રુચે તેવી હકીકત છે.'

કહ્યું પણ એમ ને એમ બની જતું નથી ખાલી વાતો કર્યે ને બુદ્ધિની સમજણના તડાકા કે કર્યે શબ્દે જીવન મેળવી શકાતું નથી, એટલું જ નહિ પણ જીવનને વેડફી દેવાનું હોય છે. માટે કૃપા કરીને તમને બધાને પ્રાર્થના છે કે જીવનમાં વ્યવસ્થિતિ પ્રગટાવો જે જે કર્મ મળેલું છે, તેમાં જો વ્યવસ્થા, ખંત, ઉત્સાહ, હિંમત, સાહસ, ધીરજ, સહનશક્તિ વગેરે વગેરે પ્રગટાવવાનું આપણાથી નહિ બની શક્યું, તો જીવનવિકાસના ક્ષેત્રમાં આપણે બીજું બળ ક્યાંથી પ્રગટાવી શકવાના છીએ ? માટે કૃપા કરીને જો મળ્યાં છો, તો મળ્યાની સાર્થકતા થાય તેવું ભાન પ્રગટાવજો

મહાજન બુક ડીપોવાળા શ્રી ચીમનભાઈએ બહુ આગ્રહથી આ પત્રો છપાવવાને માટે અમને ખાસ ખાસ નડિયાદ આશ્રમમાં આવીને કહ્યું, અને તેવા સાનુકૂળ સંજોગો પણ મળી ગયા, એટલે પ્રભુકૃપાથી આ કામ બન્યું છે ભાઈ ચીમનભાઈ તો સ્વજન છે એટલે તેમનો આભાર માનવો યોગ્ય લાગતો નથી.

નડિયાદ અને સુરતના આશ્રમોને જે જે સ્નેહી મિત્રો ને સજ્જનો મદદ કરે છે, તેમને તેમને મારી પ્રાર્થના છે, કે 'તેવી મદદ તેઓ પોતાના જીવનની ભાવનાને વિકસાવવાને માટે કરે છે અને કેળવવાને માટે કરે છે,' તેવો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો હેતુ તેવી મદદ કરવામાં રાખવાનું કરે. જે જે કંઇ કરીએ છીએ તે આપણા પોતાના જીવનવિકાસ માટે જ કરીએ છીએ, તેવો ભાવ જો વિશેષ જીવતો-જાગતો રહેશે, તો તેમાંથી કરીને જીવનને ઘડાવાનું બની શકે છે. બંને આશ્રમોને નભાવવાનું, ચલાવવાનું ને વ્યવસ્થિત કરવાનું કામ જેટલું આશ્રમમાં રહેનારનું છે, તેટલું જ તે કામ આશ્રમ પરત્વે

જેને મમતા છે, સહાનુભૂતિ છે અને પ્રેમ છે, તેમનું પણ છે. આશ્રમમાં રહેનારા જીવોએ આશ્રમમાં પધારનાર જીવોનું આશ્રમ પરત્વેનું આકર્ષણ કેમ કરીને વિશેષ પ્રગટે તે પ્રમાણે તેમણે વર્તવાનું હોય; ને આશ્રમનાં કામકાજમાં કેમ કરીને સરળતા પ્રગટે ને આશ્રમના કામકાજમાં આપણે કેવી રીતે વિશેષ મદદગાર થઈ શકીએ તેનું જીવતુંજાગતું ભાન આશ્રમમાં પધારનારે રાખવું ઘટે.

'મંગળ,'
શેરી નં. ૧૦,
જગનાથ પ્લૉટ,
રાજકોટ.

રવિવાર,
તા. ૧૩-૧૨-૧૯૫૯

પ્રેમાર્દ્ર પ્રભુ હે દુઃખ, માતા કેમ રહે તદા.

લેખકની બીજી કૃતિઓ

નામ	પ્રસ્તાવના કે આમુખ	કિંમત
૧ મનને (કાવ્ય)	શ્રી. મનુ સૂબેદાર (મુંબઈ)	૦–૨૦
૨ તુજચરણે ,,	શ્રી ગોકુળભાઈ ભટ્ટ (રાજસ્થાન)	૦–૨૦
૩ હૃદયપોકાર ,,	શ્રી. આચાર્ય ઢોલરરાય માકડ	૧–૦૦
૪ જીવનપગને ,,	શ્રી મનુ સૂબેદાર (મુંબઈ)	૦–૬૫
૫ ગંગાચરણે ,,	શ્રી આચાર્ય અનંતરાય રાવળ	૦–૫૦
૬ કેશવચરણકમળે ,,	શ્રી મૂળજીભાઈ ભક્ત	૦–૫૦
૭ કર્મગાથા ,,	શ્રી રવિશંકર મહારાજને હસ્તાક્ષરો	૧–૦૦
૮ પ્રણામ–પ્રલાપ ,,	શ્રી રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ	૧–૫૦
૯ પુનિતપ્રેમગાથા ,,	શ્રી ગુરુદયાળ મલ્લિક; રૈહાના તૈયબજી	૨–૫૦
૧૦ જીવનસંગ્રામ (ગદ્ય)	શ્રી 'અભ્યાસી' (રમણાશ્રમ, તિરુવણ્ણમલૈ)	૦–૫૦
૧૧ જીવનસંદેશ ,,	શ્રી. સંતબાલજી, પ્રતાપરાય ઉપાધ્યાય	૨–૫૦
૧૨ જીવનપાથેય ,,	શ્રી શાંતિલાલ ઠાકર	૧–૭૫
૧૩ At Thy Lotus Feet	શ્રી સ્વામી રામદાસજી (કાનનગઢ)	૧–૦૦
૧૪ જીવનપ્રેરણા (પત્રો)	શ્રી 'કાંતિલાલ'	૧–૫૦
૧૫ To The Mind	શ્રી. નારાયણ સ્વામી (ખેલા હિમાલય)	૧–૦૦
૧૬ જીવનપગરણું (પત્રો)	શ્રી. પરિક્ષિતલાલ મજમુદાર	૨–૦૦
૧૭ જીવનપગથી ,,	શ્રી. આચાર્ય મુકુન્દરાય ઠાકોર	૨–૭૫
૧૮ જીવનમંડાણ ,,	— — —	૨–૫૦
૧૯ જીવનસોપાન ,,	શ્રી નાનચંદ્રજી મહારાજ	૨–૫૦
૨૦ જીવનપ્રવેશ ,,	શ્રી. પ્રાધ્યાપક આઠવળે સાહેબ	૨–૫૦
૨૧ જીવનગીતા ,,	શ્રી પ્રાધ્યાપક જે. ટી. પરીખ	૧–૫૦
૨૨ જીવનપોકાર ,,	— — —	૧–૭૫
૨૩ આર્તપોકાર (ભજનો)	શ્રી. મુકુલભાઈ કલાર્થી	૨–૦૦
૨૪ હરિજન સંતો (જીવનપ્રસંગો)	— — —	૦–૨૫
૨૫ Life's Struggle	શ્રી નારાયણ સ્વામી (ખેલા,હિમાલય)	૧–૫૦
૨૬ જીવનમંથન (પત્રો)	શ્રી. કૃષ્ણશંકર શાસ્ત્રીજી	૩–૭૫
૨૭ જીવનસંશોધન ,,	— — —	૩–૭૫
૨૮ નર્મદાગીત (કાવ્ય)	શ્રી. સ્વામી શિવાનંદજી	૦–૨૫

પ્રાપ્તિસ્થાન : મહાજન બુક ડીપો, પૂલ નીચે, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ-૧

સંપાદકના બે બોલ.

પૂજ્ય શ્રીમોટાના ' જીવન-દર્શનની ' પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૬૦ માં, પ્રતો ૧૨૫૦, શ્રી ચીમનભાઈ મહાજને પોતાના ખરચે છપાવી અને તેમાંથી ઘણી બધી પ્રતો અમારા દ્વારા જે વેચાઈ તેની રકમો પણ તેઓએ પૂજ્ય શ્રીમોટાને જ ભેટ અર્પણ કરી તેના તેમના સદ્‌ભાવ માટે અમો ઘણા આભારી છીએ

આ પુસ્તકની પ્રતો છેલ્લા દોઢેક વર્ષથી લગભગ ખલાસ થવા આવેલી ને તેની માગ તો રહ્યા કરતી હોવાથી તે પુસ્તક ફરીથી છપાવવાની માગણી થયા કરતી હતી હરિ ૐ આશ્રમ તો આ માટે રકમ ખરચી ન શકે, તેથી એવો વિચાર કર્યો કે આ માટે રકમ ઉઘરાવવી. પરંતુ હરિ ૐ આશ્રમનો તેમાં સહકાર મળી શકે તો દાતાઓને ' ઈન્કમટેક્ષ રીબેટ 'નો પણ લાભ મળી શકે, તેથી હરિ ૐ આશ્રમ નડિયાદના ટ્રસ્ટી મંડળે તા ૭-૧૨-૬૬ ના રોજ આ અંગેનો ઠરાવ પસાર કર્યો.

આ પુસ્તક ફરી છપાવવાનો ઉત્સાહ અને મૂળ વિચાર નડિયાદ હરિ ૐ આશ્રમના એક ટ્રસ્ટી શ્રી ચંદુલાલ ગોરધનદાસ ભાવસાર વણીક-(અમદાવાદ)નો હતો ને તેઓએ આ કાર્ય માટે તેમના સ્વજનો દ્વારા ઘણી સારી સહાય મેળવી અપાવી છે જે માટે ટ્રસ્ટી મંડળ તેમનો ઘણો ઘણો આભાર માને છે

આ અને આવું ભાવનાત્મક સાહિત્ય છપાવવામાં જે જે ભાઈઓ અને બહેનોનો સહકાર સાંપડ્યો છે તેમનાં નામો –

૨૦૦૧) શ્રી પ્રેમજીભાઈ ખીમજીભાઈના સ્મરણાર્થે. હસ્તે દાજીભાઈ પ્રેમજીભાઈ કોસંબા, (ભરુચ જીલ્લો)

૫૦૧) શ્રી હિંમતલાલ એમ તલાટી, અમદાવાદ

૫૦૧) સદ્‌ગત શ્રી આત્મારામ ગોરધનદાસ ભાવસારના સ્મરણાર્થે:–
હ. મધુમતાબહેન આત્મારામ ભાવસાર, અમદાવાદ

૨૫૧) શ્રી દીપક ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, જૂનાગઢ
૨૫૧) શ્રી અશોક ઓઈલ મીલ્સ, જૂનાગઢ
૨૫૧) A લલિતકુમારની કુ બાટવા (સૌરાષ્ટ્ર)
૨૦૦) મેસર્સ મોહનજી હરિભાઈ, જીન મીલ કુ શાપુર (સૌરાષ્ટ્ર
૨૦૦) મેસર્સ રામજી ભાણજીની કુ માણાવદર (સૌરાષ્ટ્ર)
૨૦૦) મેસર્સ ગોવિંદલાલ મૂળજી એન્ડ કુ ,, ,,
૨૦૦) મેસર્સ માણાવદર આઈસ એન્ડ જીન મીલ કુ માણાવદર
૨૦૦) કીર્તિ ઓઈલ મીલ કુ જૂનાગઢ
૨૦૦) જગદીશ ઓઈલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ ,,
૨૦૦) લલિત એન્ડ કુ ,,
૨૦૦) ભારત ઓઈલ મીલ ,,
૨૦૦) સ્વસ્તિક ,, ,, ,,
૨૦૦) અગતરાય જીન મીલ, અગતરાય (સૌરાષ્ટ્ર)
૨૦૦) મેસર્સ દીપક સોલવન્ટ એક્સ્ટ્રેક્શન ઈન્ડસ્ટ્રીઝ, માણાવદર(સૌરાષ્ટ્ર)
૧૫૧) શ્રી ચોકસી ત્રિભોવનદાસ જીવણદાસ, અમદાવાદ
૧૫૦) મેસર્સ નરસિંહ ગોપાલ એન્ડ કું માણાવદર
૧૦૧) શ્રી રમણલાલ શકરલાલ ભાવસાર, અમદાવાદ
૧૦૦) શ્રી ચોકસી જોઈતારામભાઈ પટેલ ,,
૧૦૦) શ્રીમતી મધુબહેન પટેલ રાયપુર ,,
૨૦૦) શ્રી માવજીભાઈ ઓઈલ મીલ કુ. ઉપલેટા (સૌરાષ્ટ્ર)
૨૦૦) શ્રી ઉપલેટા જીન મીલ કુ. ,,
૨૦૦) શ્રી મનજી ઠાકરશી કુ એન્ડ ઓઈલ મીલ્સ, ઉપલેટા (સૌરાષ્ટ્ર)
૫૧) શ્રી મોહનલાલ ગોરધનદાસ, ઉમરેઠ

૫૧) શ્રી કેસનદાસ દલીચંદ ભાવસાર, રાયપુર, અમદાવાદ
૫૧) શ્રી ચંદ્રકાંત એચ ભટ્ટ પ્રીન્સીપાલ, ,, ,,
૩૦) શ્રી ચવાણ સાહેબ, જૂનાગઢ
૧૫) શ્રી કવિશ્રી મિનકાંત મણિયાર અમદાવાદ
૧૫) શ્રી નરેન્દ્રભાઈ મશરૂવાળા ,,

આ ઉપરાંત શ્રી નરસિંહભાઇ ભાવસાર અને શ્રી ચંદુલાલ ભાવસાર વકીલ મારફત બીજા જે નાણા મળેલા છે તેની યાદી પણ નીચે મુજબ છે

૧૦૧)	શ્રી. અંબાલાલ ભગત	કડનાલ
૫૧)	શ્રી હિંમતલાલ અંબાલાલ	કડનાલ
૫૧)	શ્રી ગોતીલાલ ચુનીલાલ	કનાલ
૫૧)	શ્રી પુનમચંદ સોમચંદ ભાવસાર	
૫૧)	શ્રી લલ્લુભાઈ નરોત્તમદાસ	કડનાલ
૫૧)	શ્રી ગોવિંદભાઈ ભાવસાર	સેવાલિયા
૨૫)	શ્રી નરસિંહભાઇ મગનદાસ	કડનાલ

જે જે ભાઈઓએ આ કામમાં સહકાર અને સહાય બન્ને આપ્યા છે તેમનો તેમનો હરિ ૐ આશ્રમ (નડિયાદ)નું ટ્રસ્ટીમંડળ હૃદયથી આભાર માને છે

આ પુસ્તકમાં પૂજ્ય શ્રીમોટાના જીવનના ઘણા અલૌકિક પ્રસંગો છે ને તે એવા છે કે જેના જોનાર, જાણનારા પણ છે તેની સચ્ચાઈ વિષે તે તે વ્યક્તિઓને પૂરેપૂરી દિલમાં દિલથી સંપૂર્ણ ખાતરી છે.

વળી આ પુસ્તકના વેચાણથી કોઈને પણ અંગત ફાયદા કે લાભની વાત નથી પૂજ્ય શ્રીમોટાએ પોતાના આવા છપાયેલા પુસ્તકોમાંથી મળેલી લગભગ રૂપિયા ૪૦,૦૦૦ની રકમનો સમાજના હિત માટે જ સદુપયોગ કરેલો છે તેવી જ રીતે આ પુસ્તકના વેચાણનું

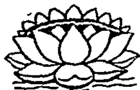
પણ થવાનું છે. તેથી વિનંતી છે કે સૌ કોઈ આ પુસ્તક ખપાવી આપવામાં હરિઃ ૐ આશ્રમને મદદ કરશે એવી વિનંતી છે.

શ્રી. મણિભાઈ શાહે (ધીનવપ્રભાત પ્રેસના માલીક) આ છાપી આપવામાં જે અમૂલ્ય સહકાર ભર્યો સાથ આપ્યો છે, ઓછા દરે છાપી આપી સહાય કરી છે અને સદ્‌ભાવ દાખવ્યો છે તે માટે અમો તેમનો ઘણો ઘણો આભાર માનીએ છીએ.

આ પુસ્તકની પ્રુફો સુધારવાના કામના આંટાફેરામાં ઉમંગ, ઉત્સાહ અને ખંતથી ભાગ લઈને શ્રી. ઇન્દ્રવદન શેરદલાલે જે સહાય કરી છે તે માટે અમો તેમનો હૃદયથી આભાર માનીએ છીએ.

હરિઃ ૐ આશ્રમ
નડિયાદ
તા. ૨૦-૪-૧૯૬૭

નંદલાલ સોગીલાલ શાહ
મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી
હરિઃ ૐ આશ્રમ, નડિયાદ

જીવનદર્શન

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૨૫-૨-૪૦

(૧૯૨૪મા રચાયેલી પ્રાર્થના)
(વસંતતિલકા)

છેલ્લી પળે સ્મરણ ભાવથી થાય તારું,
એ એકલું જ પ્રભુ, હું કર જોડી માગું;
પ્રેમામૃતે ડુબવજે મુજને પ્રભુ, તું,
ને ધન્ય રાંક કરજે, તુજ દાસ હું છું.

★ ★ ★

જો લેશ કેશવ, કરે કરુણા કંઈ તું,
તો તો સનાથ બનશે પ્રભુ, રાંક આ હું;
માથે પ્રભુ, વરદ મૂકની હસ્ત તારો,
જેથી સમુદ્ર તરું; ચેતન, પ્રાણ રેડો.

★ ★ ★

તારો પ્રતાપ જગમા સઘળે પ્રકાશે,
તો એકલો ગરીબ વંચિત કેમ રાખે?
એવો ગુન્હો તુજ કર્યો પ્રભુ, શો હશે મેં
કે સામું ના નિરખતો કંઈ તું જરીયે?

છોરાય બુદ્ધિ મુજમાં નથી, સાવ ઘેલો,
ને મૂર્ખથીય પણ મૂર્ખ જરૂર હું જો!
સંભાળજે પ્રભુ, દરેક પળે જ એને,
વાળી ઊંધું જ નહિ તો કંઈ બેસશે તે.

લેશે કદી ખબર ના મુજ કાંઈ જો તું,
જ્યાં ત્યાં મરીશ ભટકી, કર કૈં નિધા' તું;
મારો પ્રભુ, જીવનપંથ નિહાળજે તું,
આડો જતો હઉં જહીં, તહીં દોરજે તું.

પ્રાર્થનામાં આર્તભાવની જરૂર

પ્રાર્થના કર્યા કરવાનું પ્રભુકૃપાથી જે બનતું, તેનાથી તે વખતના ભાવના લાભ ઉપરાંત બીજો મોટામાં મોટો લાભ તો એ થયો કે ભાવનાની નિરંતરતા ટકાવી રાખવામાં તે બહુ મદદરૂપ બની શકતી હતી, અથવા થઈ હતી.

તમને દરેક કાગળમાં પ્રભુકૃપાથી સાધનાકાળમાં (૧૯૨૪માં) જે જે પ્રાર્થનાઓ થતી તે લખતો રહીશ, તે જાણુશો. એટલી ઊર્મિ-ગમ્ય પ્રાર્થનાઓથી કશું સાધનામાં વાસ્તવિકપણે વળતું હોતું નથી. જ્યારે સાધનામાં આપણું દિલ વળવા લાગ્યું હોય ને તેમાં ગળવા માંડ્યું હોય, ત્યારે ત્યારે આપણામાં એક એવા પ્રકારનો ઉત્કટ આર્ત-ભાવ અને આર્દ્રભાવ પ્રગટે છે અને ત્યારે આપણી ઊર્ધ્વગતિ થવામાં જે જે અડચણરૂપ લાગતું હોય તે તે બધું એટલું બધું ખૂંચે છે! ને તીવ્રતમ વેદના એટલી તો પ્રગટે છે કે તેનાથી મુક્ત થવાને કાજે મરણિયો જીવતોજાગતો પ્રયત્ન થાય છે; એવા પ્રયત્નમાં જ્યારે દિલની દાનત, પ્રમાણિકતા, વફાદારી અને નિષ્ઠા સંપૂર્ણપણે પ્રગટે છે, ત્યારે તેવી દિલથી દિલની દિલમાં કરાયેલી પ્રાર્થનાનો પોકાર એવો તો જીવનવિકાસની ભાવનામાં ઉઠાવ પ્રગટાવે છે, કે તે તો તેનો એક

માત્ર અનુભવી જ જાણી શકે. જે પ્રાર્થના આપણે કરીએ, તે પ્રાર્થનાના અંતરમાં કે હાર્દમાં જો આપણો સાચેસાચો ખરેખરો ને પૂરેપૂરો દિલનો જીવતોજાગતો સાબદો થયેલો પુરુષાર્થ પ્રગટેલો નથી હોતો, તો તેવી પ્રાર્થના જીવનવિકાસની સાધનામાં ફળીભૂત થઈ શકતી નથી.

પ્રાર્થનાની મદદનો જીવનપ્રસંગ

એવા પ્રકારની પ્રાર્થનાએ મને જીવનમાં કેટલી ને કેવી અણધારી રીતે મદદ કરેલી છે, તેનો પ્રત્યક્ષ આ જીવના જીવનનો પ્રસંગ તમને આજે લખી મોકલું છું. સને' ૩૨ની સાલમાં પરીક્ષિતભાઈ, હરિવદનભાઈ અને તમે બધા જ જેલમાં હતા, ત્યારે મારે ભાગે ગૂજરાત હરિજન સેવક સંઘના મંત્રીનું કામ આવી પડેલું હતું, તે હકીકત તો તમે જાણો છો જ. આપણો નવસારી આશ્રમ ગાયકવાડી હદમાં આવેલો હોવાથી ત્યાંથી જ છૂપી રીતે બધી રાજકીય પ્રવૃત્તિનું કામ ચાલ્યા કરતું. અને એ રીતે આપણા નવસારી આશ્રમ પર પોલિસની ચાંપતી દેખરેખ હતી. આશ્રમની આગળ સાદા વેશમાં પોલિસના માણસો પણ રહ્યા કરતા. એટલે આશ્રમમાં આવીને આપણા પ્રેમી સાથીઓનો વિરોધ વહોરીને પણ તે બધી પ્રવૃત્તિને આશ્રમમાંથી સંચાલિત થતી બંધ કરવાનું આકરું કામ પ્રભુકૃપાથી કરવાનું આવ્યું. તે ઉપરાંત આખા ગૂજરાતની હરિજન પ્રવૃત્તિની કામગીરી પણ બજાવવાની હતી. એક તો તેનો મને બિલકુલ પરિચય નહિ. કેટલાં બધાં આશ્રમો અને શાળાઓનું સંચાલન કરવું! અને તે તે દરેક સંસ્થાઓને આર્થિક મદદ પહોંચાડવી અને તે પણ નિયમિત રીતે મોકલવાનું બન્યા કરે, તેટલા ને તેવા તે કાળે સંજોગો ન હતા.

બેવડું કામ

એક બાજુથી પરિસ્થિતિથી પ્રાપ્ત થયેલા કર્મમાં સંપૂર્ણ પણે પ્રમાણિક, વફાદાર અને તે કર્મને નિષ્ઠાની ભાવનાથી વળગી રહીને

તે ઉત્તમમાં ઉત્તમ જે રીતે બને તેવી રીતનાં ખંત, ઉત્સાહ, કાળજી, વ્યવસ્થા ને દેખરેખ પ્રભુકૃપાથી રાખવાને માટે સતત એકધારા જીવતાજાગતા પ્રયત્નથી તેમાં મંડયા રહેવાનું બનતું; અને બીજી બાજુ તેની સાથે સાથે ભાવનાનું એટલે કે જીવનવિકાસની સાધનાને સતત એકધારી જીવતી રાખવાને માટે દિલની ભાવનાનું સાતત્ય રહે ને તેને યોગ્ય જેટલા પ્રમાણની ઉત્કટતા હોવી ઘટે, તેટલી માત્રાવાળી ભાવના પ્રભુકૃપાથી ટકી રહે એને માટેની સભાનતા જાગ્યા કરતી. એક બાજુથી મળેલા કર્મ પરત્વેની જાગૃતિ અને તે કર્મની યોગ્યતા પ્રમાણે વર્તનમાં અને આચરણમાં તે પ્રગટી શકે તેવી જોગવાઈનું સંચાલન થતું, અને તેની સાથે સાથે જ જીવનવિકાસની સાધનાનું તેને યોગ્ય એવી ભાવનાનું સાતત્ય જીવતુંજાગતું જળવાઈ રહેવું,—આ બંને પ્રકારની ભાવનાનો સુમેળ કેવી રીતે પ્રગટાવવો તેની આંતરિક મથામણમાં ત્યારે ત્યારે પ્રગટવાનું થતું. તે વેળા જીવનવિકાસની સાધના પરત્વેના ભાવમાં અખંડતા તો પ્રગટેલી રહેતી, પરંતુ તેની ઉત્કટતાની માત્રામાં મંદતા પડી જતી અને તેનું ભાન મને ઘણું ઘણું ડંખતું. મળેલા કર્મના ક્ષેત્રની ભાવનાના અને જીવનવિકાસની સાધનાની ભાવનાનો સંવાદભર્યો યોગ્ય સુમેળ કેમ કરીને થાય, તે પણ સાધનાનો એક ઉત્તરોત્તર ચડતા પ્રકારનો ક્રમ જ છે. પ્રભુકૃપાથી જે જીવ મળેલા કર્મને સંપૂર્ણ પ્રમાણિકતાથી વફાદારીથી અને કર્મની ભાવના પ્રમાણેની નિષ્ઠાથી શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે કરવાને દિલમાં દિલથી ઝંખે છે, તેને તેની સાધના પરત્વેની ભાવના પણ મદદ કરે છે.

લેખકની એકાંતપ્રયિતા

પરંતુ સાધના પરત્વેની ભાવનાની જરા સરખી પણ મંદના કે ધામી ગતિ આ જીવથી સાંખી લેવાતી નહિ. એટલે હું મારા સદ્ગુરુને વારંવાર પ્રાર્થના કરતો. પ્રાર્થના ક્યારે મદદ કરે છે, એ

તો મેં તમને ઉપર લખ્યું છે. તેની સાથે સાથે જેને ઉદ્દેશીને આપણે પ્રાર્થના કરતા હોઈએ, તેની સાથે આપણું દિલ પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક ભળેલું હોય, મળેલું હોય અને ગળવાની તત્પરતાવાળું હોય, તેવી વેળાએ આપણને સદ્‌ગુરુ આપણા દિલની દિલથી કરાયેલી પ્રાર્થનાનો જવાબ પણ વાળે છે. તે કેવી રીતે એ વાળે છે, તે પણ આજે તમને ખુલ્લા દિલથી અને પ્રેમથી લખું છું. તમે જાણો છો કે મને કુદરતનું સૌંદર્ય ને એકાંત કેટલું બધું ગમે છે! નડિયાદમાં પણ કામ કરતો હતો તે વેળાએ જ્યારે જ્યારે રજા પડે ત્યારે વિદ્યાર્થીઓને લઈને શેઢી નદી પર આવેલા દૂધખણિયા ઓવારે ચાલ્યો જતો. ત્યાં મારો સમય એકાંત ઉપાસનામાં, પ્રાર્થનામાં ને સાધનામાં પ્રભુકૃપાથી ગાળવાનું બનતું. તે સમયના ગાળામાં રાત્રિની રાત્રિઓ પણ સાધનામાં જ ગાળવાનું થયા કરતું. બોદાલ આશ્રમાં પણ તમે મને કોઈક કોઈક વાર રાયણના ઝાડ નીચે બેઠેલો જોયો છે.

સૂપા નદીને કાંઠે પડાવ

પણ એ ૧૯૩૨ના લડતના ગાળામાં નવસારી આશ્રમમાં જ્યારે આવવાનું થયું, ત્યારે કોઈ એકાંત સ્થળે જવાનું નહોતું બન્યું. તેથી બધા વિદ્યાર્થીઓની સંમતિ મેળવીને હાલ જ્યાં સૂપા ગુરુકુળ છે, ત્યાંથી થોડેક દૂર થોડુંક જંગલ છે, ત્યાં અમે જવાનું વિચાર્યું. બધો સરસામાન આશ્રમમાંથી સાથે લઈને જમવાનું પણ સાથે રાખીને રેંકડીમાં સામાન ભરી વિદ્યાર્થીઓ સાથેની અમારી કૂચ ત્યાં ઊપડી. ચાલતાં ચાલતાં વિદ્યાર્થીઓ સાથે પરસ્પર આનંદ કરતા કરતા અમે ધારેલે ઠેકાણે પહોંચ્યા, અને નદીની રેતીમાં પડાવ નાખ્યો. વિદ્યાર્થીઓ આગળપાછળથી લાકડાં પણ વીણી લાવ્યા. રાતે અમારો જ્યાં પડાવ હતો, ત્યાં આગળ અમે ધૂણી પણ ધિખાવી. નાના વિદ્યાર્થી સાડાઆઠ રાતના ૧૧ા સુધી ધૂણીની આગળ-પાછળ પહેરો ભરતા. તે પછી મોટા વિદ્યાર્થીઓ.

સદ્‌ગુરુનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન

હું તો ધૂણીની નજીક કોઈ વાર પ્રાર્થનામાં, તો કોઈ વાર ધ્યાનમાં, તો કોઈ વાર બીજા પ્રકારની સાધનાના સાધનમાં રહ્યા કરતો. ઉપર લખેલી આંતરિક પ્રાર્થનાનો ભાવ તો તે વેળા પણ દિલમાં દિલથી એકધારો પ્રગટેલો રહ્યા જ કરતો. મધ્યરાત્રિ વીત્યા પછી થોડીક જ વારમાં મને ધૂણીની પાસે સદ્‌ગુરુનાં દર્શન થયાં. એકદમ તો એક એવા પ્રકારનો અચંબો થયો અને દિલ ભક્તિભાવથી પ્રેરાઈને આપોઆપ સહજપણે તેમને નમ્યું. આ વખતે નામસ્મરણ તો એકધારું અખંડ સતત ચાલ્યા કરતું. ભાવનાની અખંડતા પ્રગટેલી, પરંતુ તેમાં અવારનવાર ઘણી વાર ગતિ ધીમી થઈ જતી, અને તે ઘણુંઘણું સાલતું. આવી સાધનાની સ્થિતિમાં પણ મન ને બુદ્ધિ ગળી ગયાં ન હતાં, તેનું પ્રત્યક્ષ ભાન પ્રભુકૃપાથી ત્યારે પ્રગટ્યું.

કરાંચી, હરિઃ ૐ તા. ૨૬–૨–૪૦

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)
(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

ઊંડું રૂદેતું થતું ઉરે સ્મરણ ને નિત્યે પ્રભુ-ભાવથી,
સેવાકાર્ય બન્યા કરે મુજ થકી હંમેશ હૈં પ્રેમથી;
ભાવોથી છલકાતું રૂદે ઉર ભર્યું મારું સદા, હે પ્રભુ!
શ્રદ્ધાભક્તિ રહે વળી તુજ પરે, એવી કૃપા દે પ્રભુ!

★ ★ ★

જેઓને ધન વ્હાલું છે જ્યમ, વળી જે કામીને કામના,
તેવું હું તવ નામ વ્હાલું કરવા હૈયે મારું ભાવના;
રહેવાયે પળ એક ન તુજ વિના, તું અગ્નિ એવો પ્રભુ.
દેવામાં પ્રમગવજે વિરહનો, ઉને ભલે ના સ્ફુરું.

છોને પ્રાણ જતા રહે પ્રભુ, અને છો મૃત્યુ આવે ઢદી,
ને છોને દુખ-ડુંગરો, ન પરવા, માથે પડે તે તણી;
ક્રમેયે વિસરાય ના પણ જરીયે નામ તારું પ્રભુ!
તારી પાસ જ એટલું ગરીબ હું માગી રહ્યો છું, પ્રભુ!

ભાગે ના ભય શેં પ્રભુ, મુજ બધો? સંદિગ્ધ શેં રાખતો?
દે વાકેદ બનાવી તું, તુજ મને દે મંત્રવિદ્યા પ્રભો!
જોને! હું કરીને ક્રિયા મુજ બધી તૈયારી ઊભો, પ્રભુ!
ખામી તોય કંઈ રહી ગઈ હશે, તેથી પ્રભુ, દે ન શું?

લંબાવે કર જે પ્રભુ, તુજ ભણી, તેનો ગ્રહે હાથ તું;
પ્હોંચાડી વળી ઠેઠ ઘેર સુખ દે નિશ્ચિંતતાનું પૂરું;
લાંબો હાથ કરી રહ્યો તુજ ભણી હું ક્યારનોયે પ્રભુ!
તો શાને, વીનવું, કૃપા કરી હવે ના લે ગ્રહી હાથ તું?

હું કામી, ખલ, મૂર્ખ છું, કર કૃપા મારી પરે તું પ્રભુ!
તારે દ્વાર પડ્યો, ઉઠાડ મુજને, મારો ગ્રહી હાથ તું;
છોરું બાપ, તને ઘણું કરગરું પાયે પડી રાંક હું,
જોને દૈં કરતાંય માગ્ગ પ્રતિ તું, એ પ્રાર્થના હું કરું.

ગઈ કાલવાળો પ્રસંગ આગળ ચલાવું. પ્રભુકૃપાના એ અનુભવને મન પણ માને નહિ અને બુદ્ધિ પણ ન માને. તે તો કહે કે 'એ તો પંચત્વ પામ્યા, હવે ક્યાંથી હોય વળી? એ તો તારો તેમના પરત્વેનો પ્રેમભક્તિભર્યો અંતરનો જે ભાવ છે. તે ભાવ આ રીતે 'સાકાર થયો છે.' આવી રીતે મન અને બુદ્ધિએ સમાધાન મેળવ્યું. પરંતુ તુરત જ તે પળે શ્રીસદ્‌ગુરુ બોલ્યા કે, 'હે મૂર્ખ! હું

ખરેખર રીતે, પ્રત્યક્ષપણે, વાસ્તવિક રીતે, અહીં સ્થૂળ રીતે, પણ હાજર થયો છું, અને તે તને ચેતાવવા માટે. તારું જે મહત્ત્વનું કર્મ છે, તે જે કર્મને તું જીવનવિકાસની સાધના માને છે, તે સાધનાના ભાવને પ્રકટ કરવાને માટે તને પ્રભુકૃપાથી આ પરિસ્થિતિ મળેલી છે. જે જીવ પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક પ્રભુનો દિલમાં દિલથી ભક્ત બની જાય છે, તેનું યોગક્ષેમ શ્રીભગવાન કૃપા કરીને પોતાના હાથમાં લઈ લેતો હોય છે. અને તે યોગક્ષેમ પણ કંઈ એક પ્રકારનું હોતું નથી. યોગક્ષેમના પણ ઘણા ઘણા અર્થ થઈ શકે. જીવનનું એકેએક પાસું સાધનાનો ભાવ કેળવવા માટે છે. અને જીવનના પ્રત્યેક પાસામાં જેને શ્રીપ્રભુકૃપાથી સાધનાનો જીવંત ભાવ એકધારો જીવતો-જાગતો સાબદો ટકયા કરે છે, તેને શ્રીભગવાન કૃપા કરીને પોતાનો બનાવી લઈને તેનું સકળ પ્રકારનું તંત્ર તે ચલાવતો હોય છે. માટે તું નિશ્ચિંત બની જા, અને તારું બધું જ ભગવાન કૃપા કરીને ચલાવવાનો છે, તેની તું પૂરેપૂરી ખાતરી રાખજે.' તે વેળાએ તેઓશ્રીએ મને જે ગાળો ભાંડેલી તે તો તમને કાગળમાં લખતો નથી, કારણ કે તમને જુગુપ્સા થાય. વળી પાછું તેમણે કહ્યું કે 'હજી પણ તારાં મનબુદ્ધિ મારા અદૃશ્ય થઈ ગયા પછીથી કંઈક સંશય પેદા કરે તો તે માટે હું તને કહું છું કે અહીં એક ખરેખરો મૂતરેલ પડેલો છે, તેમ જ અહીં હું ખરેખર પ્રત્યક્ષ થયેલો છું.'

વાસ્તવિકતાનો સ્વીકાર

આવું પતિતપાવન દર્શન થયા કરતું હતું. તે વેળા મેં મારી જાતને બધી રીતે ચકાસી અને જોઈ લીધું કે હું સંપૂર્ણ જાગ્રત છું, સભાન છું અને મને જે દર્શન થાય છે તે તદ્દન વાસ્તવિક છે. સંપૂર્ણપણે અનેક રીતે પ્રભુકૃપાથી તેની વાસ્તવિકતાનું યોગ્ય જ્ઞાનભાન જાગે એવા પ્રકારના ભક્તિભાવથી અને દિલને, મનને અને બુદ્ધિને તે દર્શનનું સચોટપણું, વાસ્તવિકપણું અને તેની યથાર્થતા

સંપૂર્ણ પણે લાગી જાય, તેવા ભાવથી તે આખા પ્રસંગને આવ-
વાનું ને સ્વીકારવાનું બની શક્યું હતું.

નિશ્ચિંતતાની પ્રાપ્તિ

પ્રભુકૃપાથી આ દર્શન થતાં જ દિલમાં એક એવા પ્રકારનો ઉત્કટ ભાવ જાગ્યો કે ગૂજરાત હરિજન સેવક સંઘના મંત્રીપદનું કામ હાથમાં આવ્યું, અને એટલી બધી સંસ્થાઓનું કેમ કરીને આર્થિક-પણે યોગ્ય રીતે સંચાલન થઈ શકશે ને ચલાવી શકાશે એવા પ્રકારની દિલમાં જે ગડમથલ જાગેલી, તે હવે સંપૂર્ણપણે અદૃશ્ય થઈ ગઈ, અને એક પ્રકારની જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની નિશ્ચિંતતા પ્રગટી.

આ બનાવ તો એક થોડીક મિનિટોમાં જ પતી ગયો હશે, પરંતુ આ જીવ પર એની જે અસર પડી છે, તે તો કેટલાય જન્મોના પુરુષાર્થ વડે કરીને જે પરિણામ ન મેળવી શકાત તે પરિણામ તેમના આવા પ્રકારના પતિતપાવન દર્શનથી પ્રગટ્યું. પણ તે વેળા તો મનબુદ્ધિ બરાબર માને નહિ અને આ પ્રસંગને પ્રેમભક્તિ-પૂર્વક કબૂલે પણ નહિ તે તો કહે કે 'આવું બની જ ન શકે. શક્ય જ નથી ' હું મનબુદ્ધિને ટકોરું કે 'ભલા ! મેં મારી સગી આંખોએ જોયું છે. કાનથી જાતેજાત તેઓશ્રીના શબ્દો સાંભળ્યા છે.' તેમણે જે જે કહ્યું, તેનો રણકાર દિલમાં પ્રગટેલો છે. વળી તેમણે પોતે જ કહ્યું છે કે 'જેમ અહીં મૃતદેહ પડ્યો છે, તેમ હું સ્થૂળ રીતે તારી પાસે હાજર થયેલો છું. તો મનબુદ્ધિ કહે, 'અહીં મૃતદેહ ક્યાં પડ્યો છે ?' એટલે મેં મનબુદ્ધિને વળી કહ્યું કે, 'તેઓશ્રી એકલું માત્ર બોલેલા જ નથી. પરંતુ તેમના જમણા પગના અંગૂઠાથી ગોળ કુંડાળું કરીને બોલ્યા છે. આ રેતીમાં કેટલા બધા કલાકથી વિદ્યાર્થીઓ આમતેમ રમ્યા જ કરે છે ! એટલે તાજું થયેલું કુંડાળું હોય, તો જ તે સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવે. બાકી તો તે ભુસાઈ જાય.' (તેઓએ એવે ઠેકાણે કુંડાળું કરેલું હતું કે જ્યાં

સતત વિદ્યાર્થીભાઈઓ જુદા જુદા પ્રકારની રમતો કર્યા જ કરતા હતા) આવી અંદર બધી ગડમથન મનબુદ્ધિમાં ચાલ્યા કરતી હતી. તે વેળાએ પહેરો ભરતા બે મોગ વિદ્યાર્થીઓને મે બોલાવ્યા, અને તેમને સંબોધીને મે પૂછ્યું કે, '...ભાઈ! જુઓને! તમને આ ધૂણીની આગળ મોટું કુંડાળુ દોરેલું દેખાય છે?' એટલે તેમણે બૅટરીથી પ્રકાશ ફેંકીને જોયું તો દોરેલું કુંડાળું એકદમ તરત જ તાજું પડેલું હોય એવું જણાયું પણ વળી મનબુદ્ધિ કહે કે, 'પણ અહીં સુરંગ કયાં છે?' તે ઉપરથી મોટા વિદ્યાર્થીઓને એમકા કરી કુંડાળા જેટલી જગામાં વીરડો ખોદવાનું કહ્યું કારણકે જોકે મને પ્રભુકૃપાથી દિલમાં તો પ્રતિતિ હતી જ કે સુરંગ તો હોવો જ જોઈએ, પણ મનબુદ્ધિને પ્રભુકૃપાથી સાબિતી મળે તો મનબુદ્ધિને પણ પ્રેમ-ભક્તિપૂર્વકનું સમાધાન થઈ શકે. દિલની ભાવનામાં અંતરના બધાં કરણોનો પ્રેમભર્યો સહકાર, સાથ, મળવો ઘણોઘણો જરૂરનો છે. તેનું પ્રભુકૃપાથી અને તે વેળા પણ ભાન પ્રગટેલું હતુ વિદ્યાર્થીઓ તો ખોદતા ગયા લગભગ બે હાથ ખોદ્યું ને પાણી આવવાનુ થયું તોપણ સુરંગ તો જણાયો નહિ મનબુદ્ધિ તો છળનારાઓમાંના એક્કા જ હતાં અને કહે છે કે, 'જોયુ ને, અહીં શગ કયાં છે?' તેમ છતાં દિલમાં મને તો પ્રતીતિ હતી, એટલે વધારે ઊંડુ ખોદાવવાને માટે મે વિદ્યાર્થી ભાઈઓને જણાવ્યુ. વીરડામાં અર્ધા ફૂટ જેટલું પાણી થયુ તોપણ કશું નીકળ્યુ નહિ વળી પાછું આગળ ખોદવાને જણાવ્યું લગભગ એકાદ ફૂટ પાણીની નીચે એક મરેલા હોલાનું શબ અને નીકળ્યું, અને તે શબ પણ પાણીમાં હોવા છતાં તદ્દન કોરું! આવા પ્રત્યક્ષ પુરાવાથી મનબુદ્ધિને પણ સમાધાન થયું.

★

કરાંચી, હરિઃ ૐ તા. ૨૭-૨-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(મંદાક્રાન્તા)

પ્રીતિપંથે અરર! વળતાં કાંઈયે ના સાંપડશે,
રોવું, સહેવું સતત મળશે કર્મમાં બક્ષીસે તે;
જેણે જેણે દિલ કર્યું જવા સૌ ફસાઈ ગયાં તે
મૂકી માથે કર નિજ સહુ કાઢતાં દી રડીને.

★ ★ ★

પ્રીતિપંથે કદી ન વળશો માનવી વિશ્વનાં હો!
સહેતા ભારે દુખ પ્રણયનાં ખૂટશે હામ હૈયે;
લોકો સર્વે બહુ કનડશે, વિશ્વ સામુ થશે ને
રૂઠેશે બાકી નહિ શિર પરે આભનું તૂટવું યે.

★ ★ ★

પ્રીતિપંથે પણ ભૂલચૂકે ના કદી કોઈ જશો!
ફાવ્યું કો ત્યાં જરી પણ નથી, નક્કી ખત્તા જ ખાશો;
રોઈ રોઈ દિન વીતવવા કારમા લાગશે તે,
ને હૈયાનું દુખ છૂપું કહીં ના કહીયે શકાશે.

★ ★ ★

બોલાવ્યો છે બજવી બજવી બંસી તારી મને તેં,
જાતાં પાસે પણ જરી હવે દૃષ્ટિ ના તું કરે છે;
આકર્ષ્યો'તો મન હૃદયને, ચિત્તને નાદથી જે,
તેયે હવાં મુજ નમીઅમાં હાય! ના હૈં સુણાયે

★ ★ ★

થાતાં વૃષ્ટિ ધીકતી ધરતી શાંત કેવી થતી! ને
કેવો છૂપો ઉર-ઉમળકો વ્યક્ત થાતો દિસે છે!
જ્યાં ત્યાં એને તન પર બધે રોમવલ્લી સ્ફુરે છે,
ક્યારે એવી મુજ પર કૃપા વર્ષશો તાહરી તે?

રે ! રે ! જોજે ! ભૂલી પણ રખે પ્રીતિપંથે જતા કો !
એ પંથે તો અવધિ વિણનાં છે ભરેલાં જ દુઃખો;
શ્વાસે શ્વાસે જરૂર બહુ ત્યાં ગૂંગળાવું પડે છે,
ખાંડાધારે વળી ભૂલ વિના ચાલવું ત્યાં પડે છે.

ગયા કાગળમાં લખેલા સૂપા ગુરુકુળ પાસેના પ્રસંગ પછી અમે નવસારી આશ્રમમાં પાછા ફર્યા. પછી એક દિવસે સાંજે પ્રાર્થના પછી આશ્રમના ચોગાનની બહાર 'છાપરા' જવાની સડક છે, ત્યાં હું ફરતો હતો. તમે જાણો છો કે ત્યારે પણ શરીરે આ જીવ એક નાનકડી ચડ્ડી પહેરીને ફર્યા કરતો. એટલામાં તો ત્યાંથી એક મોટર પસાર થઈ. મોટર આપોઆપ ઊભી રહી ને તેમાંથી એક સદ્દગૃહસ્થ નીચે ઊતર્યા. ઊતર્યા કે તરત મેં તેઓને ઓળખી લીધા, અને તેમને મેં પ્રેમભક્તિભાવે પગે પણ લાગ્યો. તેઓ બોલ્યા કે 'અલ્યા ! ચુનિયા ! તું અહીં ક્યાંથી ?' મેં તમને મારી બધી હકીકત કહી, ને અહીં સુરતની પોલિસ કેવો રંજાડ કરે છે તે હકીકત પણ કહી. તે સદ્દગૃહસ્થ હતા, સદ્દગત સાક્ષર શ્રી રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ. તેઓ તે વેળા નવસારી પ્રાંતના સૂબા હતા; તેમની મદદ વડે કરીને અને બધી રીતે નિશ્ચિંતતા પ્રગટી હતી. આમ આશ્રમને સુરતની પોલિસથી થતી હેરાનગતિ અટકી ગઈ.

આર્તનાદની પ્રાર્થના જ સંભળાય

આમ જ્યારે આપણે જીવનની સાધનાના ભાવમાં દિલમાં દિલથી એકતાર રહ્યા કરવાને ઉત્કટ ભાવથી મથ્યા કરતા હોઈએ, ત્યારે તેવા ભાવની ઉત્કટતામાં જો ગતિમંદતા પ્રગટે, તે જો આપણને ખરેખરી રીતે આટલી બધી વેદના પ્રગટાવે અને તે ગતિમંદતા ટળવાને માટે જે પ્રકારની જહેમત થવી ઘટતી હોય, તે આપણે ખરેખરા ભાવથી જો કર્યા કરતા હોઈએ ને તેવી વેળા પ્રાર્થના કરીએ, તો તેવા કાળે થયેલી પ્રાર્થનામાં અંતરમાં અંતરથી અંતરનો જે ભાવ

પ્રગટે છે, તે ભાવ કોઈ અનેરો છે, ભાવ ભાવનો પ્રત્યુત્તર વાળે છે. એવા અંતરના ભાવથી થયેલી પ્રાર્થના પોતાનું પરિણામ નિપજાવી શકે છે. બાકી તો કેવળ ઊર્મિપ્રધાન સાહિત્યિક પ્રાર્થનાથી જીવન–વિકાસનું કામ સાધી શકાવાનું નથી તે નિશ્ચે જાણશો.

સંસ્કાર

બીજું, આપણે એક સમજવા જેવું એ છે કે સંસ્કાર ક્યારે ને કેવી રીતે પ્રેરણાત્મક અને મદદગાર બની શકે. જીવનવિકાસની સાધના પરત્વેના સંસ્કારને ઊગવાને માટે જે જીવની ભૂમિકા હજી દ્વંદ્વાત્મક છે, એટલે કે જીવ જીવદશામાં હજી આથડ્યાં કરે છે, એવા જીવના દિલમાં કોઈ દિવ્યાત્મક અનુભવ પ્રભુકૃપાથી પ્રગટે, તો તે અનુભવના સંસ્કારનો સ્વીકાર તે અનુભવને યોગ્ય વાસ્તવિકતાના પ્રત્યુત્તરમાં તે જીવના ચિત્તમાં કદી પણ થઈ શકવાનો નથી. જે જીવનું દિલ જીવનવિકાસની સાધનાના ભાવ પરત્વે પ્રેમભક્તિજ્ઞાન-યુક્ત દશાનું થયેલું હોય છે, તેવી ભૂમિકામાં તેવા દિવ્યાત્મક પ્રભુકૃપાથી થયેલા અનુભવના સંસ્કાર જે પરિણામ પામે, તેવું પરિણામ જીવદશામાં હજી રગદોળાતા જીવના જીવનમાં કદી પણ પ્રગટી શકવાનું નથી; એટલે આવા પ્રકારના અનુભવના સંસ્કારનો યોગ્ય રીતે સ્વીકાર થવા કાજે તથા તેનો સત્કાર કરવાને કાજે આપણી ભૂમિકા પ્રેમ-ભક્તિવાળી હોય તે ઘણું જરૂરનું ગણાય.

કેવળ બુદ્ધિ ઉપર અયોગ્ય મદાર

આપણાં પોતાનાં અંતરનાં કરણોની ભૂમિકા જીવનવિકાસની સાધનાના ભાવે યોગ્ય રીતે જેટલી તેના સભાનતાના પ્રમાણમાં કેળવાયેલી હોય, તેવા ભાવના તેટલા પ્રમાણમાં આપણે જે તે કંઈ બન્યા કરશે તેને વિચારી શકીશું અને તુલના કરી શકીશું, જોકે તુલના કરવાને પણ એક પ્રકારની તટસ્થતા જીવનમાં કેળવાયેલી હોય છે, ત્યારે જ તુલના થઈ શકે છે. બુદ્ધિની સમજણથી કરેલી

તુકના, આકાડાનું રૂ વા વાયાથી ઊડી જાય તેમ, ઊડી જતી હોય છે. એટલે બુદ્ધિની સમજણો, માન્યતાઓ વગેરે ઉપરનો આપણો જે ઝોક છે, એ ઝોકને પણ આપણે પૂરેપૂરો ટાળવાનો છે એવા પ્રકારની સમજણો ને માન્યતાને આપણે જોરશોરથી કરીને વજૂદ ન આપીએ, તે આપણે માટે ઘણું જરૂરનું છે.

કરાંચી, હરિઃ ૐ તા. ૨૭-૨-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થનાઓ)

મંદાક્રાંતા

વિશ્રામે જે તુજ શરણમાં શીશ પાયે ધરે છે,
પ્હોંચાડે છે નિજ પ્રભુ નકી પ્રેમથી ધામ તેને;
ને તેને તું સતત સુખ દે એકધારું સદાયે:
તો પૂછું હું, 'મુજ ગરીબનો વાંક એવો કયો છે?'

★ ★ ★

ગોથાં ખાધાં યુગ યુગ થકી કૈંક મેં આ જગે ને
ના છૂટાયું મથી મથી મર્યે પાર ના આવતો કૈં;
લે છે હાથે, વળી પ્રભુ, મૂકી દે પછી શેં મને તું?
એવું એવું ફરી ગરીબનું પારખું તું જુએ શું?

★ ★ ★

જાણું હું, છે તુજ મહીં દયા ઓછી જલ્લાદથીયે,
તો યે મેં તો તુજ ચરણમાં શીશ મારું મૂક્યું છે:
તારે હાથે મરવું પણ છે બાપ, મંજૂર મારે,
તો મારો તું કંઈ કરી, પ્રભુ અંત લાવી હવે દે.

★ ★ ★

આકાંક્ષાશી જરીય પણ ના પ્રેમના ચરમથી કો!
ત્યાંનું રહેશે દૂર કહી અને આંહીનું સર્વ ખોશી:

લોકો કૈયે નહિ સમજશે અર્થગાંભીર્યને તે,
રૂહેશે ક્રમે નિત રવડવું, રોવું ને એકલાને,

★ ★ ★

જો જો! જાતા ભૂલથીય કદી પ્રેમપંથે રખે તો!
સોદા એ તો નકી સમજજો શીશ સાટા તણા છે;
ને તેથીયે બસ નવ ચરી, દાસ થાવાનું ત્યાં છે,
સ્વપ્નેયે હૈં સુખ ન કરમે ને ગુલામી જ રૂહેશે.

★ ★ ★

અંજાઈને ફસી ન પડશો પ્રેમના પાશમાં કો!
છૂટાશે ના, બળવું પડશે જીવતાં ઝાળમાં તો;
સ્વપ્નાં સેવ્યાં મન મહીં હશે, ક્યાંય અદૃશ્ય થાશે,
ને જ્યાં ને ત્યાં દુઃખ, દુઃખ અને દુઃખ કર્મે જ રૂહેશે.

વિવેકની જરૂર

બાપા! બને એટલાં અંતર્મુખ રહ્યા કરો. જે કંઈ આવે તેને યજ્ઞનારાયણમાં પ્રેમભક્તિથી તેના હેતુના જ્ઞાનભાવ સાથે હોમ્યા કરવાનું રાખો. લાગણીના ઊભરા આવે કે થાય, તેનો પણ સાધન તરીકે ઉપયોગ કરવાનો છે, નહિ કે એમાં જ ભળી જવાનું છે, ને એની સાથે એકરૂપ થઈ જવાનું છે જે કંઈ આવે કે મળે એનાં ભલે ચૂંથણા ન ચૂંથીએ, પરંતુ એને વિવેકની સરાણે ચઢાવી લેવાને તેનું જ્ઞાનભાન રાખીને મથ્યા કરીએ ને પછી તે યોગ્ય જણાતાં તેનો સ્વીકાર કરીએ. શ્રી પ્રભુપ્રીત્યર્થે તે આચરીને અને પાછું તે, શ્રીપ્રભુને ચરણકમળે સમર્પણ કર્યા કરીએ; તેવા પ્રકારનો જ્ઞાનભાન સાથેનો સમર્પણ યજ્ઞ ચલાવ્યા કરીએ, તો જ આપણાં પોતાના જીવનમાં અનાસક્તિ, નિર્મમત્વ, નિર્લોભ, નિષ્કામ, નિરહંકાર વગેરે વગેરે પ્રકટિત થતાં જતાં શ્રી પ્રભુકૃપાથી આપણે જરૂર અનુભવી શકીશું.

સાચો આનંદ

તમે લખો છો કે, ' હવે તો જૂના moods (લાગણીના તરંગો) બિલકૂલ નથી, છાયા પણ નથી, ઉદાસીનતા પણ નથી. હાલમાં આનંદની ઊર્મિ છે." પણ હાલમાં જે આનંદની ઊર્મિ છે, તે પણ સાચા આનંદની ઊર્મિ નથી. ત્યારે તમને થશે કે આનાથી વળી બીજો કયો આનંદ સાચો હોઈ શકે ? તે પણ સમજાશે. હાલમાં તો એટલું જ લખું કે, જે આનંદ અખંડ ચિરસ્થાયી છે, જેમાં કોઈ જાતનો ફેરફાર પ્રવેશી શકતો નથી, જે શરીર ને મન વગેરેથી પર છે, જે કોઈના પર નિર્ભર નથી, જેનો કોઈની સાથે સંબંધ નથી, ને છે તો બધાં જ સાથે છે, અને જે દ્વંદ્વાતીત છે ને ગુણાતીત છે, તે સાચો આનંદ છે.

ભૂખ જાગવી ઘટે

એટલે હાલમાં તો જે મળે તે પ્રેમથી સ્વીકારી લેતાં આવડે ને જીવનની સાધનામાં તેનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો ઉપયોગ કરી જાણીએ તો બસ છે. આ જો ખરેખરું જીવનવિકાસની ભાવનાની સભાનતામાં થયા જતું હશે, તો આગળનું આગળ આપોઆપ સમજાતું જશે. અત્યારે તે તે પછીની ભૂમિકાનાં સાધનને સમજાવવાનો પણ કશો અર્થ નથી, સમજાવેલું ટકતું પણ નથી માનવીને કકડીને ભૂખ લાગે છે, ત્યારે આપોઆપ તે ખાવાનું ખોળે છે અને ત્યારે એ જે ખાય છે તે બરાબર પચી જાય છે. એવું પચેલું તેની શક્તિમાં વૃદ્ધિ પૂર્ણ કરે છે. આ માર્ગે પણ જેમ જેમ અંતરમા અંતરથી [illegible] મારો તું [illegible] તેમ વધારે ને વધારે ખાવાની સ્વાભાવિક સહજ [illegible] ને ખાવાનું પચશે પણ ખરુ —પરંતુ તે પહેલાં નહિ. *

★

*[illegible]શી [illegible]દકથી પડેલા ખોરાક વગેરે લઈ શકાતો નહિ પરંતુ આ માર્ગમાં પ્રવેશ[illegible] ખોરાક પણ વધુ લેવાતો થયો છે અને કાર્ય કરવાની શક્તિ પણ વધતી ગઈ છે.

જાતને ઓળખો

અને તો તમારા આટલાથી મુદ્દલે સંતોષ થતો નથી ને નહિ થાય, તે તો તમે પણ જાણો છો. તમારે પોતાએ તમારું પોતાનું તટસ્થતાપૂર્વક નિરીક્ષણ અને પૃથક્કરણ સાફ સાફ કરતા રહેવું જોઈ શે આપણે પોતે આપણું પોતાનું વિચારી શકવાને જરૂર શક્તિમાન છીએ. આપણને પ્રગટતા વિચારો, વૃત્તિઓ, જુદી જુદી વ્યક્તિના સંબંધોને કારણે થતા આઘાત-પ્રત્યાઘાતો આ બધાં જેમ જે રીતે તે પ્રગટે, તેમ નિરખતાં આપણે આપણી પોતાની જીવદશા કેવા પ્રકારની છે, તે સમજી શકીએ એમ છીએ. અમારી સમજણે તો કોઈ અગાડી કે પછાડી નથી. પ્રભુકૃપાથી સાથમાં જ છીએ.

ધ્યાનની કાર્યસાધકતા

મંગળવાર પછી બધા વખતનો ધ્યાનનો સમય લખીશ ખરો. પરંતુ સાચી વાત તો એ છે કે સર્વ કંઈ કરવા છતાં તેની લહેર તો અંતરમાં અંતરથી જીવતીજાગતી રહ્યા કરે, અંતરને અજવાળ્યા કરે, એવી જાતની એકાગ્રતા અને હૃદયમાં હૃદયથી તે પરત્વેની કેંદ્રિતતા આપણામાં પ્રગટેલાં હોવાં જોઈ શે, તે આપણે ખાસ ખ્યાલમાં રાખવાનું છે ધારો કે ધ્યાનમાં ખૂબ એકાગ્રતા પ્રગટી, પણ તેમાંથી જો ઊઠયા પછી આપણે તેને ભૂલી જઈએ અને આપણો ચાલતો પ્રવાહ અટકી જાય, બીજાં બહારનાં કામોમાં મશગૂલ થઈ જવાય ને આપણા મહત્ત્વના કર્મનું ભાન જો આપણાથી ભૂલી જવાય, તો ધ્યાનમાંથી પ્રગટેલી એકાગ્રતા ને કેંદ્રિતતા યોગ્ય કામ આપતાં નથી એમ સમજવાનું છે, અને તેટલે અંશે તે ઓછા ઉપયોગનાં છે. હજી તેમની કાર્યસાધકતા અને કુશળતા યોગ્ય પ્રકારનાં નીવડેલાં નથી તેમ સમજવાનું છે. રોજબરોજના કર્મવહેવારમાં, સંબંધમાં, સંપર્કમાં વગેરે વગેરેમાં આપણાં મનબુદ્ધિ કેવી કેવી ભૂમિકામાં વિચરે છે, ને રહ્યાં કરે છે અથવા તો તેની ચઢઊતર

વચ્ચે કેટલું અંતર રહે છે, તેના પરથી પણ ધ્યાનમાંનાં પ્રગટેલાં એકાગ્રતા ને કેંદ્રિતના કેવા પ્રકારના છે તે આપણને સમજાઈ જશે ધ્યાનનો હેતુ નીરવતા કેળવવાનો છે. નીરવતા કંઈ એમ ને એમ પ્રગટતી નથી. તટસ્થતા, સમતા, તેની સાથે સાથે અનાસક્તિ, નિરાગ્રહ વગેરે જે બધું ઉપર લખી ચૂક્યો છું, તે તે બધું જીવનમાં પ્રત્યક્ષપણે પ્રગટ્યા કરે ત્યારે ધ્યાનનો ઉઠાવ આપણને રોજબરોજના કામમાં પણ ખપમાં લાગી શકે છે.

ધ્યાનનો હેતુ

ધ્યાનમા બેસવાનો એક હેતુ જેમ નીરવતા પ્રગટાવવાનો છે, તેમ તેનો બીજો હેતુ નીરવતાની સ્થિતિ આપણો કર્મવહેવાર થતાં થતાં પણ જોખમાય નહિ અને કર્મ આપમેળે સહજપણે થયા કરે, તેવી શક્તિ જાગ્રત કરવાનો છે. ધ્યાનથી કરીને જીવનકક્ષા ઊંચી થાય અને આપણને એનું જ્ઞાનભાન રહે ને એવા જ્ઞાનભાનની લહરી સતત એકધારી સર્વ કાંઈ કરતાં કરતાં જીવતીજાગતી રહ્યા કરે તેને માટે પણ ધ્યાનનું સાધન ઉત્તમ છે. આજકાલ તો જે તે બધા ધ્યાન કરવાને બેસી જતા જોયેલા છે. જેમ વેપાર કરવાને મૂડીની આવશ્યકતા ઘણી ઘણી છે, તેમ ધ્યાનને માટે પણ તેની શરૂઆત કરતાં પહેલાં આપણાં અનાદિ કરણમાં એકાગ્રતા કેળવાયેલી હોય તે ઘણું જરૂરનું છે એકાગ્રતા કેળવાયા વિના ધ્યાન થવાની શક્યતા નથી.

કરાંચી, હરિ: ૐ તા. ૨૮-૭-૪૦

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થનાઓ)

(મંદાક્રાંતા)

સદૈવું એ તો અઘરું ઘણું છે પ્રેમનું દર્દ ઊંડું,
સ્વપ્નેયે ના સુખ, કદી બૂને મારગીઓ કોઈ એવું;
પરનારી જે તહીં નહિ જરી, જે જરી તેવ રોરી,
ન્યારી એની અકળ મતિ છે પ્રેમના પંથની તો!

પ્રીતિપંથે પળવું, પડવું અગ્નિમાં જેમ તેવું.
ક્યાંયે એનું મરી પણ ગયે ના ઠરે બાપ, હૈયું;
કો દી એને - જરીય પણ ના ક્યાંય આરામ રૂહેશે,
જાણ્યું તોયે, પડતું મુરખે હર્ષથી નાખ્યું છે. મેં

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

તારું મંદિર સ્વચ્છ સાફ કરવા ભારે મથું છું, પ્રભુ!
ક્યાંયે રૂહે કચરો જરી નહિ સદા એવા હું યત્નો કરું;
તોયે હું મનને પસંદ પડતું ના કામ એવું થતું,
રૂહેવા યોગ્ય પૂરું તને કયમ કરી એને બનાવું? પ્રભુ!

★ ★ ★

તું છે તાત, કૃપાનિધિ ત્યમ છતાં શાને કૃપા ના કરે?
દીધું એક જ આપતાં કંઈ કશું તારું ખૂટી ના જશે;
કૈં કૈંને કરિયા નિહાલ શરણે જે સર્વ આવ્યા, પ્રભો!
છે શું વંચિત રાખવો ગરીબ હું આ એકલો ઈષ્ટ તો?

★ ★ ★

તું મારું મન મંત્રમુગ્ધ કરજે, તાબે રહે જેથી તે
ક્યાંયે ના ચસકી શકે પણ જરી ને ઠામ ઠેકાણે રહે;
માગ્યામાં ઉર એટલું તુજ કને માગું પ્રભુ, એક હું,
એ દે, તો મુજ રંક ભાગ્ય ફળશે, દેખું રૂડો દી પ્રભુ!

★ ★ ★

તારું મંગળ નામ હું હૃદયથી ભૂલીશ કેમેય ના,
છોને પ્રાણ જતા, છતાં પણ કદી હું ટેક મૂકીશ ના;
જારી યત્ન રખાવવો હૃદયથી છે હાથ મારે પ્રભુ!
મારો યત્ન કરાવતો ન તપનો તું ભંગ કો દી પ્રભુ!

આદર્શને વિસ્તારની પાંખો

આંતરિક શક્તિ મેળવીએ અને પછીથી શ્રીભગવાનના યંત્ર બની જઈએ અને તે પછીથી તેની આ ગૂઢ રહસ્યમય રચનામાં, લીલામાં, આપણે તેના હેતુના હથિયાર બની જઈએ, અને જે હેતુનો ભાગ ભજવવાને માટે શ્રીભગવાનની કૃપાથી આપણે સર્જાયેલા હોઈએ તે હેતુને પ્રેમભક્તિથી સાધ્યા કરીએ, પરિપૂર્ણ કર્યા કરીએ, એવો જીવનનો હેતુ પણ દિલમાં દિલથી ખ્યાલમાં રાખ્યા કરવાનો છે. જીવનના આદર્શને સદાય વિસ્તારની પાંખો છે. આદર્શ જેમ જેમ આપણે ભાવનાથી પામવાનો પ્રયત્ન કરીએ, તેમ તેમ આદર્શનું તાદૃશ્યપણું થતું જતું અનુભવાય છે. આદર્શને સંપૂર્ણપણે એક સામટો એક સમયે પૂરેપૂરો અનુભવી શકાય એવું બનવાની શક્યતા ઘણી ઓછી છે. પ્રભુકૃપાથી આદર્શની ઝાંખી થાય ને એવા પ્રકારનાં દર્શનથી જીવનમાં તે પરત્વેનું આકર્ષણ એકાગ્રતાની ઉત્કટતાથી પ્રગટે અને તેના પરત્વેનું ઘણું આકર્ષણ દિલથી પ્રગટે તે હકીકત સાચી છે; અને આદર્શ આટલો ને આવો જ છે, એમ શરૂઆતમાં ભલે આપણે સ્વીકારીએ, પરંતુ સાચી રીતે તો તેનો પણ અંત નથી હોઈ શકતો.

પ્રેમભાવની માગણીનું કારણ

તમે જ્યારે ધ્યાનમાં બેસશો, ત્યારે આપણે પ્રેમભાવે સાથે જ છીએ. ખૂબ પ્રેમભાવ રાખશો. આ પ્રેમભાવ માગું છું તે મારે કારણે નહિ. હું તો ભગવાનની કૃપાથી એનું ભજન કરતાં કરતાં અને જીવનવિકાસની સાધના કરતાં કરતાં, પ્રભુની કૃપાથી પ્રેમનું એકાદું કિરણ નાનકડા સળેકડા જેટલું પામ્યો છું ખરો; એટલે તમારી કનેથી તમારા દિલનો જે પ્રેમભાવ હું માગું છું, તેનું કારણ તો એ જ છે કે આપણા દિલમાં જે પ્રકારની અને જે પરત્વે ખરેખરી દિલમાં દિલથી દિલની ભાવના પ્રગટેલી હોય, તેના વચનની

યથાર્થતા આપણે યોગ્ય રીતે સ્વીકારી શકવાના છીએ ને એટલા જ માટે હું તમારો પ્રેમભાવ માગું છું.

પ્રેમભક્તિભાવની અત્યંત જરૂર

એવો દિલનો દિલમાં દિલથી પ્રેમભાવ પ્રગટયા વિના સદ્ગુરુના જીવનવિકાસની સાધનાની ભાવનાના સંસ્કારને આપણે કદી ઝીલી શકવાના નથી. તેના સંસ્કાર જરૂર ચિત્તમાં પડવાના તો ખરા; પણ તેનું અસલ સ્વરૂપ પલટાઈ જવાનું; કારણકે આપણે હજી જીવદશાવાળા રહેલા હોવાથી પેલાની ભાવનાના સંસ્કારને તેની યથાર્થતાના પ્રમાણમાં કદી પણ સ્વીકારી શકીએ એવી શકયતાવાળા આપણે પ્રગટેલા હોતા નથી. અને કદાચ ધારો કે આપણી બુદ્ધિ સ્વીકારે તો તે સ્વીકારે છે તે પણ માત્ર ઉપરછલ્લી રીતે. આપણે કોઈ ચેતનામાં નિષ્ઠા પામેલા મુક્તાત્માના સબંધમાં હોઈએ, તો જ્યાં સુધી તેના પરત્વેની આપણા દિલમાં પ્રેમભક્તિની જ્ઞાનયુક્ત નિષ્ઠા પ્રગટેલી નથી, ત્યાં સુધી આપણે તેને આપણી રીતે જ સમજવાના છીએ. તેના જીવનના એવા કેટલાયે સાચોસાચ પ્રગટેલા પ્રસંગોનું હાર્દ અને તેવા પ્રગટેલા તેના પ્રસંગ ઉપરથી અનુભવે પૂરવાર થઈ જતું તેનું ઇંદ્રિયાતીતપણું ઘડીકવાર આપણને લાગશે ખરું, ઘડીક વાર આપણને અહોભાવ પણ પ્રગટાવશે, પરંતુ તે બધું આપોઆપ પાછું ઊડી જશે. એટલે તે સંસ્કારોને આપણા જીવનમાં કામ કરતા બનાવી દેવાને માટે આપણે તેવા ચેતનપુરુષ પરત્વે જ્ઞાનની ભાવનાથી અને હેતુના ગાનભાન સાથે તેની પ્રત્યે પ્રેમભક્તિવાળા બની જઈએ તે ઘણું ઘણું જરૂરી છે.

કરાંચી. હરિ: ૐ તા. ૨૯–૨–૪૦

(૧૯૨૪ માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

જો થાય વૃત્તિ મુજ ડોલમડોલ જ્યારે,
દેજે મને મદદ બાપ! વિશેષ ત્યારે;
મારે બળે નવ ઊભો રહી હું શકીશ,
હે પ્રાણ, આખર સુધી ઝઝૂમી શકીશ.

★ ★ ★

પાદારવિંદ તુજ હું શિર મૂકી મારું
વંદા કરું પ્રભુ, તને ઉર નિત્ય ઝીંકું!
આ પ્રાર્થના હૃદયની મુજ લૂખી સૂકી,
ધારી હૃદે મુજ પરે કરજે દયા તું.

★ ★ ★

જ્યાં ત્યાં બધે ભટકી બાપ! ઘણું મર્યો છું,
ને આ ભવે ભ્રમણમાં વળી હું પડ્યો છું.
ત્યાંથી હવે ઊગરવા મુજ મનમાં તું.
દેજે કૃપા, મુજથી તો જ બચી શકાશે.

★ ★ ★

તારી કૃપા, વિણ મને નથી ચાલવાનું,
માગ્યા કરું ચરણમાં ઢળી નિત્ય તે હું:
જ્યાં તું કૃપામૃત તણો ઉદધિ પ્રભુ, છે,
તો માત્ર બિંદુ મુજને બસ એક દેજે.

★ ★ ★

શીં પ્રેમ ના મુજ પરે પ્રભુ, દાખવે તું?
શા કારણે થઈ પડ્યો અળખામણો હું?
આવી પડ્યો હઉં પ્રભુ, તુજ દ્વારમાં હું,
હું મૂર્ખ જાણી કરજે મુજને ક્ષમા તું.

વૃત્તિઓના સવિશેષ હુમલા

જીવનવિકાસની સાધનાની પ્રક્રિયા ખરેખરી રીતે જ્યારે શરૂ થાય છે, ત્યારે અંદર સૂક્ષ્મ છૂપી પડી રહેલી વૃત્તિઓ સવિશેષ બળવાન બની, તે રૂપે પ્રગટ થઈ જીવનવિકાસની પ્રગતિમાં વિઘ્નરૂપ પણ થતી હોય છે જે જાતની હીનતા, જે જાતના વિચારો, જે જાતની પ્રાણની વૃત્તિઓ સાધારણ જીવનમાં કદી પણ ખાસ જોર ન કરે, તેવી હીનતા, તેવા વિચારો અને વૃત્તિઓ જીવનસાધનાની કંઈક સાચી શરૂઆત થતાં હુમલા પ્રગટાવવા માંડે છે; અને આપણે પોતે જ જો જાગ્રત હોઈએ તો એવા દુર્વિચારો ને દુર્વૃત્તિઓનાં દર્શનથી છક થઈ જઈએ છીએ. આપણે સામાન્ય સાધારણ જીવનમાં પ્રભુકૃપાથી કંઈક સંસ્કારી હોવાથી એવા દુવિચારનું જોશ અને દુર્વૃત્તિઓનું ખેંચાણ ને તાણ વારંવાર આપણને એટલા પ્રમાણમાં પ્રગટતાં હોતાં નથી, જ્યારે સાધનામય જીવનની પ્રક્રિયા શરૂ થતાં, આવા પ્રકારના નિમ્નગામી હુમલાઓ વારંવાર પ્રગટે છે. પ્રાણની વાસનાના પણ હુમલાઓ જબરજસ્ત પ્રગટતા અનુભવીએ છીએ.

વીર્યસ્રાવના ઉપાય

આમાં વીર્યસ્રાવની તો મામૂલી હકીકત ગણાય રાતે સૂતી વખતે બે પગ વચ્ચે તકિયો મૂકવાનો પ્રયોગ કરવો કોઈક વાર અયોગ્ય રીતે ઇંદ્રિયનું દબાઈ જવાથી પણ એવું પરિણામ નીપજે છે. અતિશય પરિશ્રમથી કે થાકથી પણ એમ થાય. જ્યારે જ્યારે એવું થાય ત્યારે કપડાં બદલી નાખવાં. નાહી શકાય તો સારી પેઠે નહાવું. તેમ ન નવાય તો તે ભાગ સાફ તો પૂરેપૂરો કરવો મોં હાથ પગ વગેરે પણ ધોઈ નાખવાં. ને સ્વચ્છ કપડાં પહેરી સ્વચ્છ થઈને સૂવાનું રાખવું. એને લીધે મનમાં બળ્યા ન કરવું. એની ચિંતા કર્યાં ન કરવી. એની સાથે નિઃસ્પૃહતા કેળવવી. પરંતુ તે સાથેસાથે શાથી તેમ થાય છે, તે સ્વસ્થપણે, તટસ્થપણે વિચારી

જોઈને તે વૃત્તિના મૂળને પકડવું; ને તેવા મૂળને કેવી રીતે બદલી શકાય, અથવા તો તેના વલણને કઈ રીતે બદલાય તેના તેવા ઉપાય લેવા. પ્રેમભક્તિ પ્રગટયા વિના અને તેની ભાવનાનું એકધારું જીવતું-જાગતું સાતત્ય પ્રગટયા વિના એટલે કે સત્ત્વગુણની સંપૂર્ણ પ્રતિષ્ઠા પ્રગટયા વિના બ્રહ્મચર્યની શક્તિ પ્રગટવી અશક્ય હકીકત છે, જે આપણે માટે તો હજી ઘણીઘણી દૂરની હકીકત છે. આપણે જેમ ને તેમ તેના નિમિત્ત કારણને શોધીએ તે ઠીક છે, પરંતુ તેના મૂળને શોધીને મૂળને પલટાવવાનો માર્ગ એ જ ઉત્તમ ઉપાય છે. જ્ઞાનતંતુનું ખેંચાણ કંઈ કશાથી ઉત્કટપણે રહ્યા કરતું હોય, તોયે તેમ બને છે અથવા તો કોઈ જુગુપ્સા ઉપજાવે એવો પ્રસંગ નિરખવાનું બની જાય તો તેનાથી ફરીને પણ તેમ બને છે. ઠંડા પાણીનો ઉપચાર પણ એને માટે જરૂરનો ખરો. ખાસ કરીને સવારમાં ઉનાળામાં ચૈત્ર માસમાં કૂણાં કૂણાં લીમડાના પાંદડાં વાટીને એનો રસ દરરોજ લેવાનું રાખશો. વળી પાકેલાં ભીંડાં કદાચ મળતાં હોય, તો તેનો કેસરી રંગનો ગર્ભ ખાવાનું રાખશો. પાકેલાં ભીંડાના ગર્ભનો પ્રયોગ મેં પ્રભુકૃપાથી કરેલો છે. આ બધા ઉપચારો અસરકારક નીવડે તોય તે તાત્કાલિક કહેવાય, તે કંઈ દર્દના મૂળના ઉપચાર નથી. આપણું મુખ્ય અને કેન્દ્રસ્થ લક્ષ તો મન પ્રાણાદિ વૃત્તિઓનું શોધન થાય ને તેમાં વધારે ને વધારે શુદ્ધિ પ્રગટે તે દિશામાં રાખવાનું છે. પ્રાર્થના, નામસ્મરણ, ધ્યાન, ત્રાટક વગેરે એવાં સાધનોમાં સવિશેષ હેતુપૂર્વક જ્ઞાનભાવથી પરોવાયેલા રહીએ ને તેનો અભ્યાસ જો જીવંત દૃઢ થતો જાય, તો આપણું કામ સરે. જીવનમાં બનતું પ્રત્યેક કર્મ પણ સાધનાભાવે, જીવસ્વભાવની ઉત્ક્રાન્તિ થવાના ધ્યાનભાન સાથે, પ્રાર્થના અને સમર્પણભાવે, થયા કરે તોપણ કામ પાકી જાય. સાધનાનું અને રોજબરોજના વહેવારનું કર્મ એ બે નિરનિરાળાં પરસ્પરથી ભિન્ન નથી. પરંતુ એક જ સળંગ પ્રક્રિયા કે કર્મમાં સાધનાનો ભાવ જેટલો જીવતોજાગતો અખંડ પ્રવર્તી

કરે, તેટલા પ્રમાણમાં પ્રભુકૃપાથી કર્મ સહજપણે યોગ્યયોગ્ય રીતે આપોઆપ થયા કરશે એવો ભાવ તેની ઉચ્ચતમ માત્રાએ ઉત્કટ પ્રમાણનો પ્રગટ્યા વિના જીવદશાના (વીર્યસ્રાવ જેવા) સંસ્કાર ટળવા અશક્ય છે. માટે જેમાં ને તેમાં પ્રભુકૃપાથી દિલના ભાવને મહત્ત્વ આપ્યા કરવાનું છે. જીવનમાં એકાગ્રતાપૂર્વકની મતમાં મનથી એકતાનતા સળંગ પ્રગટતા પણ આવી વૃત્તિઓ ઊઠતી નથી એવો મારો સ્વાનુભવ છે

કર્મનો પ્રેમભક્તિથી સ્વીકાર

મળેલું કર્મ, એના જીવનવિકાસના હેતુઅર્થે પ્રેમભક્તિભાવે સ્વીકાર એ સાધનામા ઘણું ઘણું જરૂરનું છે દિલનો ભાવ પરોવી પરોવીને ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે કર્મ કરવાથી, તેમાં શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થની ભાવનાને સળંગ જીવતીજાગતી કેળવ્યા કરવાનું રાખવાથી ને તેવી રીતે કર્મ કર્યા કરવાથી ગુણ અને શક્તિ બન્ને પ્રગટે છે કર્મ માત્ર ભાવનાને કેળવવાને અર્થે છે કર્મથી ભાવના સાકાર થાય છે એટલા માટે જીવનને ઉન્નયન કરવામાં કર્મની વિશેષતા છે

કરાંચી,   હરિ: ૐ   તા ૨૯–૨–૪૦.

(૧૯૨૩માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

એકેય સાધન કશું મુજ પાસ ના છે,
ભારે સમુદ્ર નદી કેમ તરી જવાશે?
આધાર માત્ર મુજને પ્રભુ એક તારો,
ચાહે ડુબાડ અથવા ગ્રહી હાથ તારો

★ ★ ★

આ ધૂળનાં રજકણો કંઈ કામ લાગે,
હું તેટલોય ખપ આવું નહીં જરીયે:

આવી દશા અધમ છેક નિહાળી મારી;
હું તો બળી બહુ મારું, પ્રભુ હે ઉગારી.

* * *

તારી કૃપા વરસશે નહિ હું-પરે જો,
જીવી શકીશ નવ હું પળ એક તો તો;
આધાર છે મુજ બધો પ્રભુ એકલો તું,
યાચું, મને પળ ન એક વિસારજે તું.

* * *

પોકાર પાડી તુજને વીનવ્યા કરું છું,
શાને પ્રભુ, મુજ કશું નવ સાંભળે તું?
આ રાંકની દિલ દયા ધરજે પ્રભુ, તું.
કહેવા મને હક નથી વધુ એથી બીજું.

* * *

જો પાદપદ્મથી મને તરછોડશે તું,
ક્યાં જાઉં હું? અવર ના સ્થળ જ્યાં ઠરું હું
ક્યાંયે ન કો તુજ વિના પછી બેલી મારું;
તો રાંકની પર કૃપા કંઈ રાખજે તું.

* * *

કોને જઈ હૃદયની કહું વાતને હું?
ને ક્યાં રહું વિનતની રચની પ્રભુ હું?
કો પાડશે તુજ વિના ફિર શાંત મારું?
તેથી હમેશ પદ હું, દિલ ઠાલવું છું.

સાચો વિશ્વાસ

તમારો તા. ૧૩-૨-૮૦ નો અનુભવ વાંચ્યો. તે બાબત મેં પણ તમને તે જ દિવસે લખી દીધું છે, જે તમે વાંચ્યું હશે જ.

.. ભાઈની બાબતમાં પણ તા ૨૩-૨-૪૦ના પત્રમા લખી દીધું છે. એમને પણ પ્રભુકૃપાથી વિશ્વાસ બેસતો જાય છે, એ વાત જાણી ઠીક લાગે છે. પરંતુ તમે એમને સ્પષ્ટ કહેશો કે કોઈ રીતે જેમ તેમ કરીને મારા પર વિશ્વાસ ન રાખે, એટલી મારા પર મહેરબાની કરે ને કૃપા કરે સાચી શ્રદ્ધાથી જામેલો વિશ્વાસ જ કસોટીના કાળે ટકી શકશે, બીજો નહિ કારણ કે અત્યારે તો એમને મારા વિષે સારું સારું લાગે, પરંતુ જ્યારે એમના મનને ન ગમે એવું કડવું કરાવવાનો સહજ પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે, ત્યારે જ તે વિશ્વાસની સાચી કિંમતની ખબર પડશે.

નમનનું રહસ્ય

આ જીવ તમારી પાસે હતો ત્યારે જ તમને કહ્યુ હતુ કે 'એના કરાંચી પહોચ્યા પછી તમને ઠીક થશે' ને તેમ થયુ છે. એમ તમે લખો છો તેથી આનદ થાય છે હુ ત્યાં હતો ત્યારે તમારી બધી આનંદવૃત્તિ એ ચી લીધી હતી કે જેથી તમને તમારી સ્થિતિનું સાચુ ભાન થાય અને તમારુ અહ થી રચાયેલુ બધુ ભાગીને ભૂકો થઈ જાય મારી સમજણના હિસાબે તે કામ હજી પૂરેપૂરું થયું નથી વળી પાછુ હવે નરતર મુકાવવાની સત્પ્રેરણા ભગવાન જ્યારે કરાવશે ત્યારે ખરુ તમારી આનંદવૃત્તિની હરાઈ ગયેલી દશામાં પણ તમે મારા પર જે વિશ્વાસ રાખ્યો તે માટે તો વધારે શુ લખુ? સ્ટેશન ઉપર બધાયના દેખતા તમે મને પગે લાગી તમે તમારા મનબુદ્ધિને નમાવ્યા છે તે ખરેખર રુચતુ જ કર્યું છે અક્કડ-પણાને ને અહમને નમ્રતામાં પ્રગટાવવાને માટે જ્ઞાનભક્તિયુક્ત ભાવથી નમવુ તે પણ એક સાધનાનો પ્રકાર છે નમન તે પોતાને માટે છે. હું કદી પણ કોઈને નમવાનુ કહેતો નથી નમન કરવું એટલે સદ્ભાવનાને ઉન્નતગામી કરવાના હેતુથી પ્રપત્તિયોગનું શરણુ સ્વીકારવુ તે હવે તમારો આત્મવિશ્વાસ પણ પાછો તમને મળશે એટલે કે જાગ્રત થશે

ઉપરનું વાંચીને મનમાં સંતાપાઈ જવાની લાગણી થવા ન દેશો અથવા એવા પ્રકારના બીજા વિચારો ન ઉદ્દ્ભવવા દેશો. જે થયું હતું તે યોગ્ય થયું હતું ને જે થવાની જરૂર હતી તે જ માત્ર બન્યું છે. તેમાં કશી ન્યૂનાધિકતા થઈ નથી એટલું નિશ્ચયપૂર્વક જાણજો.

વિશ્વાસ, પુરુષાર્થ ને કૃપા

વિશ્વાસની પણ ચઢતી ચઢતી અનંત માત્રાઓ હોય છે. સાચા દિલનો પ્રગટેલો વિશ્વાસ કદી ઓગળી જતો નથી. આપણે 'ભગવાન' 'ભગવાન' કરીએ છીએ ખરા, પરંતુ તેના વાસ્તવિકપણાનું જ્ઞાનભક્તિ પૂર્વકનું યોગ્ય ભાન આપણને પ્રગટેલું હોતું નથી. બાકી તો વિશ્વાસની ભાવનામાં કશું પણ ગુમાવવાનું કદી પણ હોતું નથી ઉપર 'આનંદ-વૃત્તિ ખેંચી લીધી હતી' એમ લખ્યું છે, એની પાછળની ભાવના કોઈ કર્તૃત્વપણાની નથી પણ કોઈ ઈશારાની સૂક્ષ્મ ગૂઢ ભાવના છે, એમ સમજવા કૃપા કરશોજી. હું તો એની કૃપાથી સાધન માત્ર છું. અને એ પણ એક દૈવી ઘટના હતી તમારા જીવનશોધનને માટે તે ઘણી ઘણી જરૂરની બની, પછી ભલે તમને તે ભારે તાવણીરૂપ લાગી હોય. આપણું કર્તૃત્વપણું, આપણું બળ, આપણી કરામત ને આપણાથી બનતો જતો પુરુષાર્થ એ બધું તેની કૃપાના બળ આગળ કશી જ વિસાતમાં નથી એનું સ્પષ્ટ ભાન આપણને જાગી જવું ઘટે છે.

અહંકારનું ઉન્નયન

તેનો અર્થ એવો નથી કે આપણે તે તે બધું કરવાનું નથી વળી જ્યાં સુધી આપણું સૂક્ષ્મ હુંપદ ગળી જતું નથી, ત્યાં સુધી ભગવાનનો ભાવ કોટિ ઉપાયે પણ છતો થઈ શકવાનો નથી હુંપદનો અંહકારનો તો જડમૂળથી એની શૂન્યતામાં ઓગળી જવા માટે ને ભગવાનની ભાવનાને કેળવવા માટે આપણે સતત જ્ઞાનપૂર્વકનો સદુપયોગ કર્યા કરવાનો છે [illegible]

mate કરીને, એનું ઉન્નયન કે દિવ્ય રૂપાંતર કરીને. એનો જ્ઞાનયુક્ત સદુપયોગ કરવાનો છે. એ કળા શીખી લીધા વગર છૂટકો નથી.

સદ્‌ગુરુનું કાર્ય

આપણા જે સદ્‌ગુરુ છે તે કદી પણ આપણા એવા "અહમને રહેવા દઈ શકતો નથી. આપણા એવા અહમના તૂટી ફૂટીને ટૂકડે ટૂકડા થઈ જાય એવા જ્ઞાનયુક્ત સતત પ્રયત્નમાં તે જીવતો જાગતો રહેતો હોય છે. આપણા પરત્વેના તેના એવા પ્રકારના સત્પ્રયત્નથી આપણે અણુજાણ રહ્યા કરીએ છીએ અને તેના હેતુના ભાવને આપણે પરખી શકતા નથી એટલે જ આપણે તેવા ને તેવા કોરા ધાકડ રહીએ છીએ

અહમ્

જીવનવિકાસમાં આડે આવનારાં જે કોઈ આવરણો છે, તેમાં અહંકાર જેવું સૂક્ષ્મ ને બળવાન બીજું કોઈ તત્ત્વ નથી. કેટલાક લોકો એને ઓળખીને પોતાનામાંથી એને કાઢવાને મથે છે અને એવા એમના પ્રયત્ન પછી કેટલીકવાર તેઓ કહે છે કે ' મારામાં હુંપદ કે અભિમાન નથી,' પરંતુ આ માત્ર તેમની ભ્રમણા છે. અહંનું તત્ત્વ બહુ મોટું ઓગળવા માટે છે જીવદશાનું અહમ્ જેમ નકારાત્મક છે, તેમ સાધનામાં અને સાધનાના પ્રારંભમાં જીવદશાનું ઊર્ધ્વીકરણ થવામાં અહંને સાધન તરીકે જો લઈએ, તો તે સહાયક પણ છે. જીવનમાં અહંકારનું પ્રતિરોધક સ્વરૂપનું વર્ચસ્વ આપણે કલ્પી પણ ન શકીએ એટલી જીવનની ઊંચી કક્ષામાં પણ પ્રવર્તતું હોય છે એને તો જેટલા વધુ અને જબરા ફટકા પડે એટલા પ્રસંગોને આપણે હેતુના જ્ઞાનભાવથી સ્વીકારી લઈએ, તો અહંનું ઉન્નયન થવાને માટે તે શ્રેયસ્કર છે. અહંકાર તો નવાં નવાં રૂપો ધારણ કરે છે. જીવનની જેમ જેમ ઉચ્ચતમ ને ઉચ્ચતમ કક્ષાઓ પ્રગટે છે, તે તે કાળે પણ અહંનું સૂક્ષ્મતર ને સૂક્ષ્મતમ સ્વરૂપ

બદલાતું રહે છે. તે તૂટી ગયેલા જેવું લાગે અને તે છિન્નભિન્ન થયેલું પણ લાગે અને તેનું માથું કપાઈ ગયેલું હોય, તોપણ તેને નવાંનવાં માથાં ફૂટે છે અને તેનો વેશ પણ જુદા જુદા પ્રકારનો થઈ જાય છે દેખાતી નમ્રતામાં ભારેમાં ભારે અહંકાર છુપાયેલો પડયો હોય છે તે પણ એક નક્કર અનુભવની હકીકત છે. અહંની આવા પ્રકારની સૂક્ષ્મ ચાલબાજીને ને તેની કળાને સમજવી એ બહુ દોહ્યલું છે. પરંતુ ખરેખરી ભાવનાથી ને હેતુના જ્ઞાનભાનથી સાધના એક-ધારી થયાં કરતી હોય છે અને સાધનાના ભાવની સળંગતા, અખંડ-તા પ્રગટે છે, ત્યારે તેમાથી ફલિત થતો વિવેક પણ એટલો તો સૂક્ષ્મતમ પ્રગટેલો હોય છે કે જેનાથી કરીને આપણે અહંને પકડી પાડી શકીએ છીએ અને તેને યોગ્ય પ્રકારનો વળાંક આપવામાં પણ પ્રભુકૃપાથી ફાવી શકીએ છીએ.

કરાચી, હરિ ઃૐ તા. ૬-૩-૪૦.

(૧૯૨૪મા કરાયેલી પ્રાર્થના)

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

નાનું બાળક ભૂલ તો કદી કરે, ગુસ્સે થવું યોગ્ય શું ?
તારો પ્રેમ સદા શકાય મુજથી કેમે કરી ના પ્રભુ !
ભારે સાવધ હું રહું ત્યમ છતાં શું, કોણ જાણે પ્રભુ !
આવું આમ થઈ જતું ! તુજ વાતો નીચાં કરી દે પ્રભુ !

★ ★ ★

આ આવી મુજથી દશા નવ સહી કેમે જતી, શું કરું ?
સાલે છે ઉરમાં ઊંડું, પણ નથી ઉપાય એકે, પ્રભુ !
તો તું ઓજસ, પ્રાણ, ચેતન હવે રેડી પ્રભુ રંકને
મારું એકલવાયું આ જીવન છે, એને નવા રંગ દે.

તું મારાં મદ, મોહ, મત્સર, પ્રભુ ને ક્રોધ સંહારજે,
મારા સર્વ વિકાર ને વિષય તું બાળી પ્રભુ નાખજે;
જે કૈં આળસ ને પ્રમાદ મનથી કાઢી બધું નાખજે,
ખાલી સાવ તરંગથી કરી મને હે તાત! ઉદ્ધારજે.

★ ★ ★

જાણું, એક જ તું પ્રભુ, જગતમાં આનંદનું ધામ છે,
તો આસ્વાદ લીધા વિના ઉર પૂરો એનો ઠરું શેં હવે!
મારું હું બળ વાપરીશ સઘળુ, જંપી ન બેસીશ હુ,
મારા પ્રાણ છૂટી જતા પણ ભલે હુ લૈશ ધાર્યું પ્રભુ!

★ ★ ★

ક્યારે બેસીશ ઘેર ' હારા ' કરીને નિશ્ચિંતતાથી ? પ્રભુ!
એનું એ જ કર્યાં કરું રટણ હુ હમેશ હૈયે વિભુ!
જાણીને પ્રભુ, કલ્પવૃક્ષ શરણું મેં તો ગ્રહ્યું તાહરું,
તો માગ્યું મુજ આપી નામ કરજે તુ સાર્થ તારું પ્રભુ!

★ ★ ★

આવ્યે દી અઘરો મને ગરીબને સંભાળજે તુ પ્રભુ!
સ્નેહી સર્વ સગાસંબંધી અળગાં ત્યારે રહેશે પ્રભુ!
જો ત્યારે કર ઝાલશે મુજ નહી, મારી ગતિ શી થશે!
જીતી બાજી જશેશ હારી સઘળી, માટે તુ સંભાળજે

સાધકનો જીવનસંગ્રામ

ગઈ કાલે ' ફાવી શકીએ છીએ ' એમ લખ્યું છે તેની વધારે સમજૂતિ આપવાની જરૂર છે એનો અર્થ એમ નથી કે દરેક પ્રસંગે આપણે ફાવીએ છીએ હારજીત થયા કરે છે, પરંતુ હારમાં પણ જો તેની સામે જીવતોજાગતો જ્ઞાનયુક્ત સામનો થયા કરતો હોય છે અને તેવું યુદ્ધ આપતાં આપતાં હાર થાય, તો તેવી હારમાંથી

પણ આપણે જીતવાની કળા શીખી લઈએ છીએ જીવનમાં નિમ્ન-ગામી વૃત્તિઓની સામે જે સમજીસમજીને સતત યુદ્ધ આપ્યાં કરે છે, તેને હારવાનું કદી આવતુ જ નથી એવું નથી હારવામા તે કદી નમતું મૂકી દેતા હોતા નથી હારવામા તેનું જીવનનુ ધોરણ જીવનને ઉન્નયન કરવાનું ગ્હેતું હોય છે જીવનના હેતુનું ભાન તે કદી પણ ચૂકતા નથી જીવનના પ્રત્યેક તબક્કે યુદ્ધ રહેતુ જ છે એવું જીવન-સંગ્રામનું યુદ્ધ, એવો દૈવાસુરસગ્રામ જીવનમા સતત ચાલી રહેલો છે, એવો અનુભવ જીવનવિકાસના સાધકને થયા વિના રહેતો નથી

અહંની અત્યંત સૂક્ષ્મતા

જેમ જેમ સાધનામાં આપણે લાગી જવા માડીએ છીએ, તેમ તેમ અહંની બાબતમાં ઊંડા ઊતરવાની પણ જરૂર પડે છે. અહં તો એવું છે કે તે ક્યાં છુપાયું છે તેની ખબર પણ પડવી ઘણી મુશ્કેલ છે જીવનમાં વિચાર, વાણી, વર્તન, કર્મનું તટસ્થપણે નિરીક્ષણ ને પૃથક્કરણ કરવાનો જ્ઞાનયુક્ત અભ્યાસ જીવતોજાગતો પ્રગટી જાય, ત્યારે પછી અહંકાર ક્યા ક્યાં આપણને પ્રેરે છે તેની ઓળખ પડવા લાગે છે, તે પહેલાં નહિ તે પહેલાં તો જેને આપણે કેવળ નિર્દોષ વર્તન, વાણી, વિચાર કે લાગણી ગણતા હોઈએ તેમાં પણ બારો-બાર અહં છુપુ પડેલું હોય છે, પરંતુ તેની કશી ગતાગમ આપણને પડતી નથી, તેથી માની બેસીએ છીએ કે આપણામાં હવે અહંકાર રહ્યો નથી દા ત જ્યારે જ્યારે તમે પેલી મનને* બીજાને વહે-ચવા માટે મોકલતા ત્યારે તમારુ નામ સામેલ રખાવવા માટે તમે આગ્રહ રાખતા હતા. જોકે તે વ્યવહારિક વાત હતી ને જરૂરની પણ હતી, તેમ છતાં તેમાં તમારુ હુપદ હતુ તેનુ મને તો સ્પષ્ટ ભાન તે વેળા થતુ હતુ; પરંતુ તમને કશી કલ્પના પણ ન હતી ક્યારેક ક્યારેક તમને સંકોચ પણ થતો, ને એકાદ વાર તો

* લેખકની પુસ્તિકા, જે તે વખતે તરતની છપાયેલી હતી

તમને તે હકીકત જણાવેલી પણ ખરી. તમને આ વાત હુંપદની ન લાગે, પરંતુ મને તો તે સ્પષ્ટ દીવા જેવી જણાઈ છે. તદ્દન સામાન્ય ને સાધારણ બાબતમાં પણ હુંપદ કેવી મડાગાંઠ બંધાવે છે ને આપણી તે કાળની તે તે સમજણની પકડમાં કેવા જોરવાયેલા રખાવે છે, તેની આપણને કશી સૂઝ પડેલી હોતી નથી. અનેક પ્રકારની માન્યતાઓ, સમજણો, ટેવો, આગ્રહો—આ બધાંને ટકાવી રાખવામાં ને જીવતાં રાખવામાં અહં મોટા ભાગ ભજવે છે. અહંને કારણે મડાગાંઠો ઓગળી જઈ શકતી નથી.

ઉપરની લખેલી જીવસ્વભાવની વૃત્તિઓથી મુક્ત થવાને માટે જ્ઞાનભક્તિયુક્ત સંપૂર્ણ નમ્રતા કેળવવાની ખાસ ખાસ જરૂર. અહંને જ્ઞાનભક્તિના ભાવથી સાધન તરીકે પ્રેરાયેલું પ્રભુકૃપાથી જો રાખી શકાય તો તે તે બધું ઓગાળવાને માટે અહં પણ ઉત્તમ સાધન બની શકે છે—જો જીવતોજાગતો જીવનના ધ્યેયનો હેતુ સળંગ એકધારો પ્રગટેલો હોય તો.

અથડામણની અગત્ય

કેટલીક વાર ભીંત સાથે માથું અફળાવ્યા વિના માનવીને સાચું ભાન પ્રગટતું નથી. અરે ! તેથીયે બસ થતું નથી, અને કેટલીક વાર એક નહિ પણ અનેક વાર માથું અફળાવાનું બને છે, ત્યાર પછી કંઈક થોડું ઘણું ભાન જાગે છે. જ્યારે જ્યારે એવું અફળાવાપણું બને, ત્યારે તેમાં ધ્યેયના હેતુનું જ્ઞાનભાન તાત્કાલિક જાગે, તો તેવી વેળાએ તેવા અથડાવાના પ્રસંગને જીવનનો સાધક પ્રેમભક્તિભાવે નવાજે છે ને તેમાંથી તે કેળવાય છે ને કમાય છે. એટલે એવા અથડાવાના પ્રસંગોમાંથી પણ જો આપણે સંપૂર્ણ સજાગ હોઈશું તો ઘણું મેળવી શકીશું. જે આ પ્રેમના પંથે જવાનું કરીને કોઈ ને કોઈ જીવપ્રકારની વૃત્તિમાં રહ્યા કરવાનું કરશે, એને તો ઊલટું બીજા જીવો કરતાં વધારે અથડાવાનું પ્રગટવાનું છે. પરંતુ જે કોઈ જીવને

કોઈને કોઈ રીતે શ્રીભગવાનની ભાવનાના આકર્ષણવર્તુલમાં પ્રભુકૃપાથી આવવાનું બન્યું છે; અથવા તો જેને પોતાના જીવનનું ઉન્નયન કરવાનું દિલ પ્રગટ્યું છે, અથવા કહો કે ચેતનને। આવિર્ભાવ અનુભવવાનું જેને મન થયું છે, એની એ તમન્ના જ એવા જીવને તેની વૃત્તિઓમાંથી છૂટો કરવાને અથડામણના પ્રસંગો તેનામાં સાચું ભાન પ્રગટાવવાને માટે સહજપણે પ્રેરાવ્યા કરશે. આવા પ્રકારના જીવોમાં જે જીવ જેટલું જીદ્ધા કરશે, તેને તેટલું વધારે ને વધારે અથડાવાનું ને તેથી વધારે દુ:ખી થવાનું બને છે.

સદ્‌ગુરુનો અથાગ પરિશ્રમ

આપણે જીવનને ભગવાનની ભાવનામાં પ્રગટાવવાને માટે સદ્‌ગુરુને સ્વીકાર્યા છે અને તે તેના કહેવાથી નહિ, પરંતુ આપણા પોતાની એવી અભિલાષાથી તેમની કને તેવી માગણી કરીને વિકાસને પથે દોરવાની આપણે તેને પ્રાર્થના કરી છે. તેમ છતાં આપણે તેને અનેક વાર (માનસિકપણે) છોડી દઈએ છીએ, મૂકી દઈએ છીએ, એટલું જ નહિ પણ તેને અવગણી પણ દઈએ છીએ ને તરછોડી પણ દઈએ છીએ, અને જીવનમાં તેની સાથે કશી પણ લેવાદેવા ન હોય તેમ વર્તવાનું કરીએ છીએ. આવું હોવા છતાં પણ તે આપણને મૂકી દેતો નથી. તે તો અનેક પ્રસંગોથી કરીને આપણને જીવનના હેતુનું ભાન પ્રગટાવવાને સહજપણે પ્રવર્ત્યા જ કરતો હોય છે.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૨-૩-૪૦.

(૧૯૨૪માં થયેલી પ્રાર્થના)

(મંદાક્રાન્તા)

ચારે બાજુ વહનિ તપતો તેમ રહેવાનું એનું,
એક પાસે મથી મથી મથે જીવવાનું ન આરું;
કપિ એને સ્થળ ઉદયને ના મળે હારવાનું,
સંસારીના સુખ દુઃખ પ્રભુ, ક્યાંય ના વિશ્વ બીજુ.

મારા જેવો અવર જગમાં આળસુ કો નહીં છે,
સદાતદા મુખથી બકવું એ જ ધંધો રહ્યો છે;
આખો દહાડો કંઈ પણ વિના ખ્યાલ વીતી જતો રહે,
ના જાણું હું, મુજ કંઈ હવે શું થવાનું પ્રભુ, છે.

* * *

જાણું છું, હા! હૃદય હજુ ના બ્રહ્મચારી પૂરો છું,
તે માટેના મુજથી બનતા યત્ન સર્વે કરું છું;
નિશ્ચે હું તો કરીશ જ લડવા અંત આવ્યા સુધી ને
થાવું તેમાં સફળ, પ્રભુ, તે હાથમાં તાહરે છે.

* * *

મેં આનંદે ખત લખી દીધું છે ગુલામી તણું મેં,
ને હૈયાના પ્રભુ, ઉમળકે દાસ થાવું ગમ્યું છે.
તારા પૈને રજ ચરણની તાહરી જો બનું હું,
એના જેવું અવર નહિ કો ભાગ્ય સારું અનેરું.

* * *

ઝાઝીના મેં કદી નથી લીધા કોઈના કે વિચારો,
જેવું મારે હૃદય ગુજર્યું, નિત્ય હું તેમ વર્તુ;
રેવાયું છે ઊતરી મળમાં છેક ઊંડું જવાને,
તેથી મારે ઉર, જડ મને વસ્તુની લાધતી કૈં.

* * *

મારા જેવું જરી પણ વીત્યું હોત જો કૈં, તને તો
ચાખે તેની ખબર પડતે કેટલા વીગની રો;
તો તો આણી હર્ત મુજ પરે કૈં દયા તેં જરૂરે
કહેવું શું કૈં બીનઅનુભવી હાય! જ્યાં તું પ્રભુ, છે!

મનના અસંખ્ય ફંદોને ઓળખી કાઢી તેવા કોઈ પણ ફંદમાં ન ફસાઈએ એટલી પૂરેપૂરી જાગ્રતિ રાખ્યા કરવાની છે. મન તોઃ—

* 'જુદા ચાવવાના, બીજા કાં બનાવે ?'

એવું કરે છે. તેની યુક્તિઓ ને દાવપેચો પારખવા એ કંઈ સહેલી વાત નથી. એવે વખતે આપણી સાચી તત્ત્વપરીક્ષા થઈ જતી હોય છે. અરે! કંઈક પ્રગતિ થતાં જોઈ શકીએ છીએ કે ડગે ને પગલે જીવનના નિત્યના વ્યવહારોમાં પણ, વાણીમાંથી અજાણપણે સરી પડતાં વાક્યોમાંથી પણ, આપણી પરીક્ષા થઈ રહેલી હોય છે, અથવા કહો કે જીવનનું ઊંચાનીચાપણાનું પ્રગટ થવાપણું થતું હોય છે. પરંતુ માત્ર જેને તેની આંખ ઊઘડી હોય છે, તે તે જોઈ શકે છે. અહીં 'આંખ ઊઘડી' એટલે સતત, એકધારું, પળેપળનું, હેતુપૂર્વકનું, જાગ્રતિમૂલક જીવનની સાથેનું અનુસંધાનપણું. ક્યાંય પણ ભેરવાઈ ન પડીએ ને કશાયને અંગે જાગેલા વિચારોમાં, વૃત્તિઓમાં લાગણીઓમાં ભળાઈને ફસી ન પડીએ, તે ખાસ તકેદારી રાખીને સતત જોયા કરવાનું છે. એવી રીતના જીવતાજાગતા જોયા કરવાના અભ્યાસમાંથી ખરેખરી તટસ્થતા ને સમતા પ્રગટે છે. આવા પ્રકારનાં તટસ્થતા ને સમતા, શાંતિ, પ્રસન્નતા વગેરે કેળવાતાં કેળવાતાં અને તેનું ભાનભાન અનેક પ્રકારના કર્મવહેવારમાં જાગ્રતપણે કેળવાયા જતાં તેમાંથી એક એવા પ્રકારનું સમત્વ ફલિત થતું અનુભવાય છે, કે જે સમત્વ જીવનવિકાસનો સાચો પાયો બની જાય છે. બુદ્ધિમાં સમત્વ પ્રગટે એને ગીતા માતા યોગ કહે છે. આવું સમત્વ પ્રગટાવવાને માટે (જોકે તે સમત્વ તો ઘણી ઘણી ઊંચી કક્ષાનું હોય છે,) આપણે કંઈ પણ દશામાં ક્યાંયે ભેરવાઈ ન પડીએ તેની તો ઘણી-ઘણી કાળજી રાખવાની હોય છે. એવી જે ભેરવાઈ ન પડવાની કેળવણી ત્યારે ખરેખરી પાકે છે ત્યારે જ તટસ્થતા ને સમતા પ્રગટે

* લેખકની કાવ્યપુસ્તિકા 'મનને'માંથી

શકે છે, જેને આજે આપણે સાત્ત્વિક વિચાર વાળી ને વર્તન સમજીએ છીએ, એમાં પણ કેટલું મેગળાપણું હોય છે તેનું આપણને ભાન નથી અનમત્ત આનો અર્થ એવો નથી કે આપણે પથ્થર જેવા જડ રહેવાનું છે પરંતુ એ બધી લાગણીઓ, ઊર્મિઓ, ભાવનાઓ વગેરેના ઊભરા વખતે પણ અંતરમાં હેતુના જ્ઞાનભાન સાથે જાગ્રત રહીને તટસ્થતાપૂર્વક તે નિહાળીને તેમને પણ એક સાધન તરીકે ઉપયોગમાં લેવાની છે તેવી લાગણી વગેરેના ઊભરા કે ઉમના દરમ્યાન પણ અંતરમાં તો અંતરથી અંતરના પ્રાર્થના, સ્મરણ વગેરે ભાનમાં તે શક્તિના પ્રવાહને વાળ્યા કરવાનો છે

સમજણની પકડ

વળી જે કંઈ બને, 'સારું' કે 'નરસું' જે જે આપણને થાય, તે બધું શ્રીભગવાનને ચરણ-મને સમર્પણ કર્યા કરવાનું છે ભક્તિમાર્ગમાં આ સમર્પણની સાધના એ મહુ મહત્ત્વની છે સમર્પણની ભાવના પૂરેપૂરી કેળવ્યા વિના અહં કદી પણ ઓગળી શકતું નથી

૫ 'જમા ને ઉધારે પ્રભુપાદ અર્પો'

એમ આપણે રહેવાનું છે આપણે જેને આજે જમા બાજુના કર્મ સમજતા હોઈએ, તે તેવા નયે હોય અને ખરેખરી રીતે ઉધાર બાજુના જેને ગણતા હોઈએ તે પ્રગટવાના તેના હેતુને પણ આપણે ન ઓળખી શકતા હોઈએ એવું પણ બને આજની આપણી જીવદશાવાળી ભૂમિકાને લીધે તે તે કાળે જે જે પ્રસંગની સમજણો છે તે જ પ્રકારની સમજણો સાચી છે, એવું આપણને જ્યારે જ્યારે લાગે ત્યારે આપણે એમ જરૂર સમજવું કે અનાસક્તિ, નિરાગ્રહ, નિષ્કામ, નિર્મોહ, નિર્મમત્વ વગેરે પ્રકારની ભૂમિકા કેળવાયા પછીથી જે સમજણ પ્રગટે છે, ને હાલની આપણી જીવદશાની ભૂમિકામાં જે જે સમજણો છે તે બન્ને પ્રકારની સમજણોમાં ધરમૂળનો

૫ 'મનને' માથી

તફાવત છે. તેથી જે જીવે શ્રેયસ્સાધક થવું છે, તેણે તો સમજીસમજીને પોતાની તે તે કાળની સમજણની પકડમાં જકડાઈ ન જવાય અને તેની જીવદશાની ભૂમિકાની તે તે કાળની સમજણો, માન્યતાઓ વગેરેની મડાગાંડમાથી કેમ કરીને છૂટાય એવા સભાનપણાના જાગ્રત પ્રયત્નમાં તે જો સાચી રીતે મંડ્યો રહેતો હોય, તો તેવો જીવ પોતાની કોઈ પણ સમજણ કે માન્યતાને પકડીને વળગી રહેશે નહિ. અનેક પ્રકારની આવી ગડમથલોના તેના પ્રયત્નો જીવતાજાગતા ચાલુ જ રહેવાના.

સાચી ભાવના

જેનો જે દિશાનો ખરેખરો જાગ્રત પ્રયત્ન થતો રહે છે, તેવાનો તેવો જીવતોજાગતો પ્રયત્ન કદી પણ એકાકુ હોતો નથી. તેનો પ્રયત્ન હંમેશ ગતિશીલ હોય છે. સાચો પ્રયત્ન આંખ ઉઘાડનારો હોય છે. અને પ્રયત્નમાં દિલની ભાવના પ્રગટેલી હોવાથી ભાવનાનો પણ વિસ્તાર થતો જાય છે. ભાવના કદી પણ સ્થિતિસ્થાપક નથી. એ તો સદાય dynamic છે. સદાય ગતિશીલ છે. ભાવના જો સાચે-સાચી દિલમાં દિલથી પ્રગટેલી હોય તો જેમાં તે પ્રગટેલી હોય છે, તેમાં તેની દૈયામુઝ પ્રગટાવે છે. ભાવનાને 'સહસ્રનયના' કહેલી છે. એક જ પ્રસંગને તે જુદી જુદી રીતે જુએ ને તારવે છે. ભાવનાનું એવું સૂક્ષ્મતમ લક્ષણ છે. અને એવી ભાવના સમર્પણ યજ્ઞમાંથી પ્રગટે છે.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૩-૩-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(મંદાક્રાન્તા)

સુઝાડ્યો જ્યાં પથ જીવનનો બાપ, પ્રેમે કરી તેં,
ત્યાં અંધારું પ્રભુ, અધવચે તેં મૂકી દીધું છે શીં?
હા! હા! જાણ્યું, નહિ બહુ ગમે અલ્પ યત્ને મળે જે,
ને લાધે છે બહુ શ્રમથી જે, લાગતું મીઠું તે.

આંસુડાંનું સરવર હૃદે બાપ! મારે ભર્યું'તું,
તોડી પાળો નયન તણી ને નીસર્યાં જે કર્યું'તું,
તે હંમેશાં વહી વહી હવે સાવ ખાલી થયું છે,
તોયે શાને અમી નજર કૈં નાખતો બાપ, ના ? રે !

* * *

ખોળી ખોળી જગતભરમાં બાળ થાકી ગયું છે,
ને જોયું કે અવર સ્થળ ના ક્યાંય આરામનું છે;
તેથી તારે ચરણકમળે બાળ તારૂં ઢળ્યું છે,
લેનો રૂહેજે મુજ ગરીબની ભાળ તું બાપ, નિત્યે.

* * *

હાર્યું તોયે મુજ હૃદય ના ધૈર્ય છોડી શક્યું છે,
મારી શ્રદ્ધા તુજ ઉપરની રહેજયે ના છૂટી છે;
યત્ને તેથી પ્રભુ, રહી શકું હું મચેલો, મને છે
આશા કે કો શુભ દિન પ્રભુ, એક, હૈયે તું લેશે.

* * *

આંશે આશે જીવન વીતવી બાળ તારું રહ્યું છે,
તો તેને શું અરર! પ્રભુ, તું આખરે છેહ દેશે ?
ના! ના! એવું હૃદય તુજને કલ્પવા પાડતું ના,
એવી તારી જીવન ટકવી રાખતી એક શ્રદ્ધા.

* * *

જો! તેં મારો ગરીબ જનનો હસ્ત જ્યારે ગ્રહ્યો છે,
ક્યાં શું તું પ્રભુ, અધવચે મૂકશે એકલાને !
હૈયું તારું કયમ કરી પ્રભુ, ચાલશે ! ને વળી શું
કૈંયે સહેજે મુજ પર દયા લાવશે ના પ્રભુ, તું ?

સમર્પણ

જીવનમાં થતા રહેતા સકળ પ્રકારનાં કર્મ, વિચાર, વાણી, વૃત્તિ, ઊર્મિ, ભાવના, સબંધ, સપર્ક—એ બધું જ આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક તેને અનુક્રમે સતત એકધારું સમર્પણ કરવાનું છે. જીવનવિકાસના સાધકે તો તેવો પળેપળનો સમર્પણયજ્ઞ એકધારો ચલાવ્યા કરવાનો છે. તો જ તે ભગવાનનો ભક્ત બની શકે છે જે કંઈ થાય તે વખતે જ તરત તેને યાદ કરી તેને ચરણે ધરી દેવું. અને તેમ જો સાથેસાથ જ્ઞાનભક્તિભાવે આપણાથી થતું હોય, તો પછી આગળનું કે પાછળનું કશું પણ જોવાનું બાકી રહેતું નથી.

આજને જ સંભાળો

આથી કંઈ ભૂતકાળમાં થઈ ગયેલા પ્રસંગોને સંભારી સંભારી તેમાંથી ઊપજતા લાગણી ને વિચારોના તાંતણાને લંબાવા દેવાના નથી. તેવી રીતે 'ભવિષ્યમાં આમ કરીશ કે આમ થશે', એવા વિચારો સેવવાના નથી. 'મરણ પછી શું ?', 'કેમ જગત ઉદ્‌ભવ્યું ?', 'જગતમાં દુઃખો શાને ?' વગેરે પ્રશ્નોની હારમાળામાં ગૂંચવાઈ જવાનું નથી. એ બધા પ્રશ્નોનો ઉકેલ આપણી બુદ્ધિ કદી કરી શકવાની નથી. આપણી હાલની બુદ્ધિમાં તેવી શક્યતા પણ નથી ને શક્તિ પણ નથી. અને આપણે જ્યારે સંપૂર્ણ ચેતનના આવિર્ભાવમાં પ્રગટેલા હોઈશું, ત્યારે તેવા પ્રશ્નો ઊઠવાના પણ નથી. ત્યારે તો જેમ હોઈશું તેમ હોઈશું. 'જગત કેમ ઉદ્‌ભવ્યું', 'કેવી રીતે ઉદ્‌ભવ્યું', 'મરણ પછી શું', 'જગતમાં દુઃખો શાને?' એવા પ્રશ્નોની સાથે બિલકુલ નિસ્બત ધરાવવાની નથી, પરંતુ આપણે કેવા થવાનું છે, અને કેવું બનવું છે, અને કેવી રીતે થવું છે તે જ આપણું મુખ્ય મહત્ત્વનું કર્તવ્ય છે. આપણા લક્ષને કદી પણ આઘુંરે કે થવા ન દેવું.

આજનું મહત્ત્વ

Let us live in the present. આજને આપણે સંભાળી-

ચાની છે. આજને જેણે પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક જીવનવિકાસના ધ્યેયના જ્ઞાનભાનથી સંપૂર્ણ યોગ્યતાથી જીવી જાણી, તેનું ભવિષ્ય પણ તેટલું જ ઉજ્જ્વળ છે. આજમાં ભૂત પણ છે ને ભવિષ્ય પણ છે. આજમાં પ્રગટેલા ભૂતથી ને તેના વળાંકોથી મુક્ત થવાની કેળવણીને કાજે આજને જે સ્વીકારે છે અને તેવા પ્રેમભક્તિજ્ઞાનયુક્ત સ્વીકારથી કરીને તેના તેવા ભાવમાં પોતાના આચરણમાં જે પ્રવર્તાવે છે, તેનું ભવિષ્ય સદાય વર્તમાન છે. આજને જેણે બરાબર યોગ્ય રીતે જીવી જાણી, તે જ જીવી જાણવાનો છે. વર્તમાનમાં જીવનભાવે જાગ્રત રહીને યથાયોગ્યતાથી જેનું જીવન વહ્યા જશે. તેને ભૂતકાળ કશો જાણવાનો નથી, ને ભવિષ્ય તો વર્તમાનમાં આપમેળે પ્રગટવાનું જ છે.

ભાવની એકાગ્રતા

'તમેવ શરણં ગચ્છ સર્વ ભાવેન ભારત !' એમ ગીતાજીમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને લખ્યું છે એમાં 'સર્વ ભાવેન' અને 'તમેવ શરણં' આ બે મૂળ હકીકતોને ખાસ લક્ષમાં રાખવાની છે. અહીં સર્વ ભાવ કહ્યા છે. જીવનમાં જીવનના અનેક પ્રકારના ભાવો છે. તે સકળ ભાવોને આપણે શ્રીભગવાનના ચરણકમળમાં પ્રેમભક્તિભાવે વાળવાના છે. તો જ તેને શરણે આપણાથી વળી શકાય. વર્તમાનમાં શ્રીભગવાનના ભાવમાં, એના સ્મરણમાં, એના પ્રેમમાં એવા તો તલ્લીન થઈ જઈએ કે આપણે આપણું અસ્તિત્વ પૂરેપૂરું ભૂલી જઈએ ને એવું થવા માટે આપણે આપણા રોજબરોજના વહેવારમાં જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની નમ્રતા કેમ કરીને પ્રગટે અને તેની સાથે સાથે અથવા તેનું થવાવાને માટે આપણે રોજેરોજ સકળ વહેવારવર્તનમાં કેમ કરીને નિરહંકારી થઈએ, વગેરે વગેરે બધા કાજે તે તે પળે સભાનપૂર્વક શ્રીપ્રભુમાં દિલ પરોવી પરોવીને તે હેતુથી વર્તવાનું રહે છે. દિલની ભાવનાપૂર્વકનું તેવું આચરણ પ્રગટ્યા વિના ભાવનામાં કશી પણ શક્તિ પ્રગટી શકતી નથી. ભાવનાને તેના યોગ્ય આચરણમાં

મૂકવાનું થવાથી ભાવનામાં ઓજસ પ્રગટે છે ને તે જ તેનું વીર્ય છે. ભાવના પોતે કર્મનું સ્વરૂપ લે છે. અને પ્રેમભક્તિજ્ઞાનમૂલક હેતુના જ્ઞાનભાનવાળું કર્મ તે જ સાચો યજ્ઞ. ગીતામાતાએ કર્મને યજ્ઞ ગણ્યો છે ને એવા પ્રકારના યજ્ઞ વિના જીવનવિકાસ કદી પણ સાધી શકાવાનો નથી. કર્મ કરતી પળે કેવા કેવા વિચારો, વૃત્તિ, ઊર્મિ, ભાવના પ્રગટે છે તે પરથી તો ભાવના કેટલી કક્ષામાં ને કેવી પ્રગટી છે તે આપણને સમજાઈ જતું હોય છે. દરેકનું આગવું આગવું સ્વરૂપ હોય છે. તેવી રીતે ભાવનાનું પણ સ્વરૂપ છે. ભાવના પણ ઉચ્ચતર ને ઉચ્ચતમ ભૂમિકામાં તેનું-અનોખું અનોખું સ્વરૂપ પ્રગટાવે છે ભાવના પ્રગટતાં ભાવનાના પ્રકારનાં ગુણશક્તિ પ્રગટ્યા વિના રહેતાં નથી ભાવનાનું તે પ્રત્યક્ષ લક્ષણ. એટલે આપણે બધાં એવો જીવનનો 'માપદંડ' (થર્મોમિટર) સ્વીકારીને આપણે આપણી ભાવનાને તપાસવાની છે. કંઈ પણ કદી ભ્રમણામાં પડી ન રહેવાય એવી તમને બધાંને પ્રાર્થના છે.

કરાચી, હરિ: ૐ તા. ૨૫-૨-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

તારે અજે ઊતરશે સુજ વાત જ્યારે,
ને સ્થાપશે પ્રભુ તણો દિલભાવ જ્યારે,
ત્યારે જ સિદ્ધ બનશે પ્રભુકાર્ય મારું,
સંતોષ ના ઉર તદિં સુધી ધારનારું.

* * *

કર્તવ્ય હું રીઝવવા તુજને કરું શું?
શાં મંત્ર કે સ્તવનથી તુજને સ્તવું હું?
પૂજન હું તારી મનસા રીતથી કરું શું?
હું મૂઢ, માત્ર તુજ નામ લઈ જ જાણું.

તારા કરેલ ઉપકાર ભૂલીશ શે હું ?
એના મીઠાં સ્મરણથી જીવતો રહું છું;
વિશ્વાસ, પ્રાણ, રસ ને પુરુષાર્થ—યત્ને
શ્રદ્ધા સજીવ તુજ કારણથી રહે છે.

* * *

મારી પરે બહુ કૃપા પ્રભુ, તે કરી છે,
ને પ્રાણ મૂકી મડદું જીવતું કર્યું છે,
આણ્યો મને મનુષકોટિ મહી પ્રભુ, તેં
કેં કેં કર્યો સમજતો પ્રભુ, તે ભૂલું શે ?

* * *

જાણું ન, ભૂલ પડી શી, મુજ નાવ ભાંગ્યું,
છોરું અપાર જળમાં તહીં ડૂબતું'તું;
પ્રારબ્ધયોગબળથી તુજ નામનું ત્યાં
આવ્યું કરે તરણું, જે ગ્રહ્યું પાર જાવા.

* * *

ભારે સમુદ્ર થકી બાળ તરાવશે તું,
શ્રદ્ધા મને જરૂર પાર ઉતારશે તું;
પોકારતાં કર ગ્રહે, દિલ એમ જાણી,
પાણીમાં હું બૂમ કરું, લે તુજ બાળ તાણી.

* * *

જો દાખવી નવ હતે પ્રભુ, કેં કૃપા તેં
તો મૂર્ખ હોત, નવજીવન પામતો શેં ?
એ છે પ્રતાપ પદની રજધૂલિકાનો
દાંડી પીટી જગતને કહું ધ્યાન લેજો.

વિકાસ પરત્વેની ઝંખના વિશેષ ને વિશેષ પ્રજ્વલિત બને છે જીવ-
પરત્વેની ઝંખનામાં જે ગતિશીલતાની મંદતા પ્રગટે છે, તેનું કારણ
તો આપણા પ્રાણની અશુદ્ધિઓ છે અને જીવપ્રાણની નિમ્ન
વૃત્તિઓના પ્રવાહમાં આપણાથી તણાયા કરવાનું જે બને છે, તેનાથી
કરીને ઝંખનામાં ફેર પડી જતો હોય છે જે સમયે જીવનવિકાસ
પરત્વેની ઝંખના આપણા દિલમાં જાગે છે, તે વખતે આપણે તો સ્થૂળ
જીવદશાના હોઈએ છીએ, એ જીવદશામાં જીવનવિકાસ પરત્વેની
જે ઝંખના જાગે છે, એ ઝંખનાને સચેત ને સભાન રાખવાને
માટે આપણે પ્રાણની વાસનાઓની આહુતિઓ આપવા જ કરવાની
છે એમ જેમ જેમ આપણી પ્રાણશુદ્ધિ થતી જશે અથવા એવા
પ્રકારના ખરેખરા સાચા હૃદયના એકધ્યાન પ્રયત્નમાં પૂરેપૂરા પ્રેમથી
જેમ જેમ મંડ્યા રહ્યા કરીશું, તેમ તેમ તેની ઝંખનાને એવી તો
ગગનચુંબિત પાંખો પ્રગટવાની છે કે જે પાંખો આપણને ઘણું
એકદમ ઊંચે ને ઊંચે ગગનવિહાર કરાવ્યા કરશે ઝંખનાનું સ્વરૂપ
જેમ સ્થૂળ છે તેમ સૂક્ષ્મ પણ છે જેમ તે નિમ્નગામી છે, તેમ તે
ઊર્ધ્વગામી પણ છે જીવનવિકાસના ધ્યેય પરત્વે આપણું મોં જો
એ બાજુનું ફરી ગયેલું હશે અને જીવનધ્યેય પરત્વે આપણા રોજ-
બરોજના તેવા પ્રકારના વર્તનવહેવાર હશે તો સદાય ઝંખના જીવતી
જાગતી રહેવાની છે, તે નિશ્ચે કરીને જાણજો ઝંખનાનું દિવ્ય
સ્વરૂપ એ તો અગ્નિ પોતે છે એવો જે અગ્નિદેવ છે તે તો ઓ
લવવાનો નથી ઝંખના વિના આપણે કદી આગળ વધી શકવાના
નથી આ બધી હકીકત તમને લખું છું તેનું કારણ તો એ કે
આપણી જે પ્રકારની ઝંખના છે તે ઝંખનાને મોળી પાડનાર આપણી
જીવપ્રકારની વૃત્તિઓ છે તે તે વૃત્તિઓમાંથી આપણે મુક્ત થવાને
માટે જે પ્રકારનો પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ (જો આપણને તેવી તેવી
વૃત્તિમાંથી મુક્ત થવાની ખરેખરી દિલની ભાવના ને ઝંખના પેદા
થઈ હશે) તે તે પ્રમાણિકપણે દિલની એકનિષ્ઠાથી કર્યા કરવા

રહેતા હોઈશુ, તો તેમા મદદ મેળવવાને માટે તે તે કાળની આપણી સ્થિતિ પ્રમાણે જે સૂઝે તે પ્રાર્થના કર્યા કરવાનુ રાખવુ આપણે જેમાથી મુક્ત થઈ એ તેમાથી મુક્ત થવાની ખરેખરી દિલની કલ્પના પ્રમાણેનો પુરુષાર્થ જો થતો રહેતો હોય તો તેવા બનતા રહેતા પુરુષાર્થમાં શક્તિ પ્રગટાવવાને માટે જે પ્રાર્થના કરીએ તે પ્રાર્થનામા આર્ત ને આર્દ્ર ભાવ આપમેળે પ્રગટવાનો છે

આમ જે આપણે માગતા હોઈએ તેનો ઉત્કટ ભાવ પ્રાર્થનામા તે તે સમયે જીવતોજાગતો પ્રગટેલો રહ્યા કરવો જોઈશે પ્રાર્થનામા ઉત્કટપણે ઉત્તમ પ્રકારનો ભાવ તે પણ એક પ્રકારનુ ધ્યાન છે અને તે ભાવાત્મક ધ્યાન છે એમા શબ્દ હોય પણ ખરા ને ન પણ હોય પ્રાર્થનામા ભાવને પ્રગટાવવાને માટે શરૂઆતમા શબ્દની આવશ્યકતા, પણ તેવો ભાવ પ્રગટતા ભાવની ભાવાવસ્થામા શબ્દનો લય થઈ જાય છે ને આખરે તો 'શબ્દ એટલે વિચાર કે ભાવનુ વાણીમા સાકારપણે પ્રગટવુ તે

કરાચી, હરિ ૐ તા ૫-૩-૪૦

(૧૯૨૪મા રચાયેલી પ્રાર્થના)

(મંદાક્રાન્તા)

સાચે સાચો પ્રભુ, શિરમણિ છેક હુ મૂર્ખનો હુ,
એવો છુ કે પ્રભુ કઈ કહુ હોય ને ક્યા હુ જાઉ ?
વાગ્યા ધોખા બહુ હૃદયમા તોય ના સુધરુ છુ,
તુયે હાવા તજ કર પ્રભુ, ધોઈ રે ! નાખતો ના ?

* * *

મારે માટે રવડી મરતુ હોય એવુ ન કો છે,
કોઈ મારુ જગતભરમા આ જનુ ના સગુ છે,
જ્યા જોઉ ત્યા તુજ પર પ્રભુ, દૃષ્ટિ મારી પડે છે,
વિશ્વે મારે ગરીબ જનને છાયડી એક તુ છે

થાકયાપાક્યા મુજ ગરીબની 'હા વાની છત્રડી તું,
વિશ્વે મારે ત્યજી હૃદયને એક તું હારવાનું,
જે ઘણે છુ પ્રભુ જઈ ઊભો તેય શું તુટી જાને?
શું સંજોગે હિણ્ડ-કમીના આદુયે શીઘ્ર થાને?

(શિખરિણી)

લતાએ ગોવાનું મુજ જીવનમાં શું વખ્યું હને!
ફીટે ના કેમે તે મથી મથી મર્યે આપ, બહુયે
દતાયે કેમાગે મુજથી જુદી ના તો કરું શું હ?
તને પાયે લાગી વીનવી મહુ, દે હા શ ઉર તું.

* *

બધી જહુગોથી પ્રભુ, જગતની મુક્ત થઈને
પૂરી સેવા ધારું તુજ ચરણ વિશ્રાન્તિ ક્લાને,
સમુદ્રે છોળોની જ્યમ હૃદ વટે ભાવ ઊરમી,
બીજાનું તેનાથી નિશદિન પ્રભુ, આશ પૂરની!

*

થતે શું મારું કે ખબર નથી તેની જરીકે,
બના ચિંતા તેની જરી પણ ધરું ના હૃદ વિષે,
થશે રૂડા વાના જરૂર સઘળા જો મુજ પરે
કૃપા વર્ષાવે તું, પછી નવ કશાની જરૂર રહે.

* *

ગ્રહી પાદો તારા શરણ જ ઢળ્યો છુ ગરીબ હુ,
ન છોડુ કેમે તે વળી નવ મૂકુ રાડ મુજ હુ,
દેઉ ના જ્યાં સુધી મુજ હૃદય સંતોષ ન થને,
તને ત્યાં સુધી હુ કરીશ પજવ્યા છુ મુરખ જે.

દિલની ભાષના પ્રાર્થનામા વ્યક્ત થઈ જાય છે અને પ્રાર્થનામા પ્રગટેલો આર્ત ને આર્દ્ર ભાવ જીવનની નિમ્નગામી વૃત્તિઓના ઉત્થાન કરવામા કામયાબ નીવડી શકે છે, તે પણ ભાગ જીવનની નજીકન છે જે જે પ્રાર્થનાઓ ... કનો તે ને પ્રાર્થનાઓની સાથે સાથે જીવનની અનેક પ્રકારની વૃત્તિઓનુ ઉત્થાન કરવાનુ જ્ઞાનમાન પ્રભુકૃપાથી પ્રગટેલુ, અને તેનાથી કરીને જે પુરુષાર્થ સતત એકધારો થયા કરતો તેમા જ્યારે જ્યારે મોળાશ પ્રગટતી, ત્યારે ત્યારે પ્રાર્થના કર્યા વિના મારાથી રહી શકાતુ જ નહિ નમુના તરીકે તે તમને રોજ કાગળમા લખ્યા કરુ છુ

જીવદશાના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ

જીવનવિકાસના સાધકે પોતાના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ વિષે વિશેષ ને વિશેષ જાગ્રત થવાનું છે સસારવહેવારના કર્મમા પણ જો જીવના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ તે તે કર્મને સાનુકૂળ નહિ હોય ને તેની યોગ્યતા તેના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવના નહિ હોય, તો તેથી કરીને તે સસારવહેવારના કર્મમા પણ નિષ્ફળતા મેળવ્યા કરવાનો એવી નિષ્ફળતાને કારણે તેને નિરાશા ઉપજવાની તેના જીવનમા કશો રસ તેને જાગવાનો નહિ કે ઉત્સાહ પણ પ્રગટવાનો નહિ વળી જેના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવમા યદ્વાતદ્વાપણુ છે, તેનાથી કરી તેના સબધ ને સપર્કમા આવતા બીજા જીવોને પણ અશાતિ તે પેદા કરાવશે અને પોતે પણ બીજાનાથી કરીને દુખી થયા કરશે સસારવહેવારમા યોગ્ય પ્રકારની કુશળતાને માટે પણ પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ યથાયોગ્ય પ્રકારના હોય તે ઘણુ જરૂરી છે, તો પછી સાધનાની બાબતમા પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ સાનુકૂળ હોય તે કેટલુ બધુ અગત્યનુ છે, તે તો સહેજે સમજી શકાય તેવુ છે પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ કદી કાળ સુધરી શકે નહિ એવી જે માન્યતા છે, તે ખોટી છે આ જાતના વહેવારમા આપણી આંખ તળે નીકળી ગયેલા કેટલાક માનવીને પોતાના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને ઠેકાણે

પ્રગટાવેલાં જાણેલાં છે. પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને આપણે જે મ્હારવાં હોય, તે સર્વથી પ્રથમ તે પોતપોતાની પ્રકૃતિ કે સ્વભાવનું યથાયોગ્યપણું નથી અને તે જીવનસાધના અને વહેવારકુશળતામાં જ્યાં ને ત્યાં મુશ્કેલીમાં મુકાવી દે છે, તથા તેની અયોગ્યતાને કારણે કેટલાય કર્મમાં યોગયોગ્ય કુશળતા પ્રગટી શકતી નથી એવું તેવા જીવને પારાવાર દુઃખ થવું ઘટે. એવી દુઃખની વેદના તેવા જીવને જગાડે છે. પોતાનાં પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને જરૂર જો તે ધારે અને મક્કમ નિર્ણય કરી શકે તો તેને કેળવી શકાય તેમ છે તે નિશ્ચિત હકીકત છે. સ્વભાવ ને પ્રકૃતિ પોતાના ધ્યેયને સાનુકૂળપણે નહિ વર્તી શકે એવાં હોય તો તેવા જીવનું કામ પ્રકૃતિ ને સ્વભાવના પરિવર્તન વિના સાધનાના ક્ષેત્રમાં કદી પણ આગળ વધી શકવાનું નથી.

સંસારમાં પણ ખમીરની જરૂર

સંસારવહેવારમાં પણ ખમીરની જરૂર છે. આ સંસારમાં અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ, વિઘ્નો, ઉપાધિઓ ને ચિંતાથી માનવી ઘેરાઈ ગયેલો હોય છે. એ બધાંથી તે કેટલીય વાર હાલી ઊઠે છે, પરંતુ તેને જીવવું તો પડે છે. ઘણાય માણસો માત્ર જીવવાની ખાતર અથવા તો જીવવું પડે છે તેટલા માટે જીવતા હોય છે. તેઓ તો જીવતા છતાં મડદાં જેવા જ છે. પરંતુ જે જે માનવીને જીવનાં જીવતાં કંઈક કરવું છે ને કંઈક કરવાની તમન્ના જેને જેને જાગેલી છે, એવા માનવીનું ખમીર કોઈ જુદા પ્રકારનું છે. ખમીર વિના તે કદી અડગ થઈ શકતો નથી. ઘાયું ટટાર રાખીને સંસારમાં નમવું, ટકવું ને ચાલવું, એ ખમીર વિના બની શકતું નથી. જો સંસારમાં આટલા ખમીરની જરૂર છે, તો સાધનાના ક્ષેત્રનું તો પૂછવું જ શું?

ખમીરનો પોતાનો દાખલો

સાધનાના ક્ષેત્રના કર્મને ફલિભૂત થવામાં તો બારેમાં બારે ખમીરની જરૂર છે. સરથી પ્રથમ તો સાધકે અભય કેળવવાની

જરૂર રહે છે, અને ભય કંઈ એક પ્રકારનો હોતો નથી અનેક પ્રકારના ભયથી મુક્ત થવાને કાજે જીવે કેવું કેવું મથવું પડે છે, ને કેવી જાગ્રતિ રાખવી પડે છે અને તે તે વેળા માનસિક કેવા ધમસાણ મચે છે, તેનો પણ કોઈ ઓર ઇતિહાસ છે આ જીવને જ્યારથી સાધનાનું ભાન પ્રભુકૃપાથી પ્રાપ્ત થયું, ત્યારથી તે ભાગ્યે જ ઘરમા સૂતો હોય, હમેશા તે શ્મશાનમા સૂતો અને જ્યા જ્યા ભય લાગે એવી ભયંકર જગાઓ હોય, ત્યા તે જઈને રાતવાસો કરતો નડિયાદ પાસે એવી એક મોકાની જગા છે તેના બારે ભયંકર બાવગી છે અત્યારે છે કે કેમ તે જાણતો નથી ત્યા અનેક પ્રકારના વિચિત્ર વિચિત્ર માનવીઓ રાત્રે ભટકે અનેક પ્રકારના ગુન્હાઓ થાય એવી તે મશહૂર જગા ત્યા પણ પ્રભુકૃપાથી આ જીવ રાત્રે સૂવાનું કરતો વળી જે જગાઓએ સાપ, વાઘ સિંહ વગેરે ગની પશુઓનો ભય હોય, ત્યા તે ભય ટાળવાનો પણ જાગ્રત પ્રયત્ન પ્રભુકૃપાથી તક મળતા બન્યા કર્યો હતો લોકોના રીતરિવાજ ને તેની બીકથી પણ માનવી ભયમુક્ત થઈ શકતો નથી લોકનો પણ તેને બારે ભય હોય છે લોકના વાતાવરણથી તે કદી વિરુદ્ધ વર્તી શકતો નથી, અને તેવા વાતાવરણથી પણ તે ભયગ્રસ્ત રહે છે આ બધાથી ભયમુક્ત થવાને કાજે જ્યારે જ્યારે તેવા તેવા પ્રસંગ પ્રગટ્યા ત્યારે ત્યારે આ જીવે પ્રભુકૃપાથી એવા અનેક પ્રકારના ભયમાથી મુક્ત થવાને જબરદસ્ત પ્રયત્ન કરેલો છે તે કાજે પણ શહેરમા સગાવહાલાઓના ઘરની પાસે થઈને રસ્તા ઉપર ભજન ગાતાગાતા અને નાચતાકૂદતા ચાલ્યા જવાનું બનતું, અને એવી મસ્તીના તાનના મદમા જે મુક્ત રહે પ્રભુકૃપાથી ગાવાનું બનતું, તેથી કરીને દિલમા જે એક પ્રકારની મસ્તી ચઢતી, તે મસ્તીની ખુમારી તમે લોક કદી સમજી શકનાર નથી લોકથી દબાયલા ને લદાયલા, અનેક પ્રકારના રીતરિવાજો તથા માન્યતા, સમજણો અને ટેવો અને આગ્રહોની શૃંખલાઓથી બદ્ધ થયેલા અને જકડાયેલા એવા જીવો ઉપલા પ્રકારની ખુમારીને બહુ

કરાંચી હરિ : ૐ તા. ૬-૩-૪૦.

(૧૯૪૨ માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

ભૂલો દોષ થતાં કબૂલ કરતો હું પાય તારે પ્રભુ,
ને શિક્ષા મળતાં ન હું બડબડું, પ્રેમે સહી તે લઉં;
રહેવા જાગ્રત હું મથું, ત્યમ છતાં દોરાઈ આડો જઉં,
તે વેળા હૃદયે સતેજ કરજે હું-મૂર્ખને હે પ્રભુ!

* * *

ક્યારે જો સ્થળ હોય નિર્ભય કદી, તું એકલાનું જ તે,
જાણી એમ બચી જવા શરણ મેં તારું ગ્રહ્યું હે વિભો!
તો છોરું લઈ લે હવાં તુજ કને, કે નાખવી પ્રેમ તું,
ક્યારે આપ, બનાવશે ગરીબને તું ભાગ્યશાળી? પ્રભુ!

* * *

તારે પાય પડ્યો, ખસેડજરી ના તું દૂર ત્યાંથી પ્રભુ!
એ છે એક જ પ્રાર્થના હૃદયની, તું ધ્યાન લેજે પ્રભુ!
મારે તો બસ એટલું જ કરવા જો દે મને તું પ્રભુ!
બીજી કોઈ જ વાંછના ઉર ઊંડી ના છે મને, હે પ્રભુ!

* * *

મારે આ ક્યમ ટાળવો હૃદયનો ઉદ્વેગ ઊંડો? પ્રભુ!
જ્યાં એકેય ઉપાય હાથ મુજ ના, ત્યાં, કહે હવાં, શું કરું?
મારી જો ઉરધારણા, તુજ થકી તે શાંત થાશે પ્રભુ!
તેથી તો વીનવ્યા કરું ઉર ઊંડું ભાવે તને, જો! પ્રભુ!

* * *

મારા સંકટને સમે સતત તું રહેજે સહાયે પ્રભુ!
હૈયે હિંમત આપવા દુઃખ બધું તું આપજે હે પ્રભુ!

સામે બાપ, ઝઝૂમવા બળ મને એવું તું દેજે પ્રભુ !
કે હાથે મુજ એકલે દુઃખ તણો હું અંત લાવી શકું.

* * *

ક્યારે શાંત થઈ ઠરીશ મનથી એ તું મને કહે, પ્રભુ !
મારો આ ખળભળાટ સર્વ ટળશે ક્યારે નકામો ? પ્રભુ !
તારે પાય નિરાંતથી જ મળશે જાણી સૂવાનું પ્રભુ !
આવ્યો છું તવ પાસ, આગ ઉરની જોજે કરે ભંગ તું !

લાઠીમાર ને જેલ

અભય કેળવવાની જેમ જરૂર છે, તેમ જ્ઞાનભક્તિયુક્ત નમ્રતા પણ કેળવવાની તેટલી જ જરૂર છે. ગીતાજીના ૧૬મા અધ્યાયમાં જે ગુણસમૃદ્ધિનું વર્ણન છે તેમાં સૌથી પ્રથમ અભય છે. અને સૌથી છેલ્લું લક્ષણ નમ્રતા છે, તે પણ મારી સમજણની દૃષ્ટિએ સૂચક છે. પૂરેપૂરો અભયનો ભાવ કેળવાયા વિના ને જીવનવિકાસને યોગ્ય જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની નમ્રતા કેળવાયા વિના બીજા ગુણોની શક્તિનું પ્રાગટ્ય થવું શક્ય નથી. વળી આ જીવ કદી પણ આપણી મહાસભાનો (કોંગ્રેસનો) સભાસદ થયેલો નથી. પણ તેણે પ્રેમથી ૧૯૩૦ના આપણા રાષ્ટ્રીય યુદ્ધમાં પૂરેપૂરું ઝંપલાવ્યું, ત્યારે તે અભય કેળવવાને માટે જ નહિ, પરંતુ અભય કેટલો ને કેવો કેળવાયો છે, તેનો અનુભવ કરવાને માટે તે સંગ્રામમાં પ્રભુકૃપાથી ઝુકાવવાનું બન્યું હતું. બોરસદ પાસે દેવાણના ઠાકોરે છેતરપીંડી કરી અને સ્વયંસેવકોને પોતાને ગામ બોલાવી રાતે ગામ વચ્ચેના ચોકમાં જાહેર ભાષણ ગોઠવાવી, ભાષણ અર્ધું થતાં બત્તીઓ વગેરે ઓલવી નખાવી ચારે બાજુથી ઘેરી સ્વયંસેવકો પર લાકડીઓના ભયંકર માર મરાવવાનું કર્યું, ત્યારે પ્રભુકૃપાથી આ જીવ મોટેથી હરિસ્મરણ કરતાં કરતાં લાઠીના ઘા ઝીલતો હતો અને ત્યાંથી એક તસુ પણ ખસ્યો ન હતો, તે પ્રસંગના પ્રત્યક્ષ જોનારા ને જાણનાર જીવો આજે પણ

હયાત છે. તે ૧૯૩૦ના સંગ્રામમાં આવા તો કેટલાય બનાવો બનેલા છે. અને જેલમા જવાનું પણ એકમાત્ર સાધનાના હેતુથી જ બનેલું. મારી મા મને કદી પણ લાંબા સમય માટે દૂર એકાંતમાં સાધનાને સારુ જવા દેવા માટે આશીર્વાદ ના આપે, પરંતુ જ્યારે આ ૧૯૩૦નો સગ્રામ પ્રગટ્યો ત્યારે મે મારી માને કહ્યું, કે 'બા! આ તો લૂણને હલાલ કરવાનો સમય પાકયો છે. જેનું આપણે લૂણ ખાધુ, તે લૂણ અત્યારે હવે દેશની સામે અમને ખુમારીથી યુદ્ધમા જોડાવાનો પડકાર આપે છે અત્યારે અમારાથી હવે ટગર ટગર ખાલી જોઇ બેસી રહેવાય નહિ માટે તુ મને સમતિ આપ અને પ્રભુકૃપાથી સંસારવહેવારનુ અર્થપૂરણ બધુ ચાલી શકે એવી વ્યવસ્થા તો બની જશે.' તે પછી તેણે મને બાહુ ઉમળકાથી તો નહિ, પણ જેમતેમ કરીને રજા તો આપી આ અંગેની મારી ઑફીસના કામકાજની વ્યવસ્થા માટે તે સમયે ભાઇ પરીક્ષિતલાલને મે લખી પણ જણાવેલું ને આર્થિક બાબતની વ્યવસ્થા પણ કરી હતી જેલમાં જવાનો હેતુ એકમાત્ર ત્યારે પણ સાધનાનો જ હતો જેલમા સતત મૌન પાળતા કોઈની પણ સાથે બોલતોકરતો નહિ, અને તમારા જેવા પણ જેલમા સાથે રહેલા ત્યારે પણ બોલવાનુ થતુ નહિ હું મારા સ્મરણ, ધ્યાન, પ્રાર્થના આદિના કાર્યમા મશગૂલ રહ્યા કરતો જેલનુ આપેલું કામકાજ કરવામાં પ્રેમભક્તિથી ઉમળકો બતાવ્યા કરતો જેલમાં આપણામાના ઘણાનુ પોત સાવ ઉઘાડું પડી જતુ તેઓ એટલા બધા પ્રકારની છેતરપીંડી કરતા અને પ્રપચ ચલાવતા કે તે જોઇને જ મને તો થયેલું કે આવા લોક અહિંસાનો ભાર શી રીતે રાખી શકે? એવી શકયતા જ તેમનામા હતી નહિ એમ લાગ્યુ હતુ.

જીવનસંગ્રામનાં ગુણશક્તિ

એ તો તે કાળના વાતાવરણના ભારે જુસ્સાના આવેશ અને આવેગમાં તણાઈને અંદર આવી ગયા હતા જેલમાં સતત એક-

ધાગ સ્મરણ, પ્રાર્થના, ધ્યાનાદિમા પરેપરા જાગ્રનિયુત્ન સમર પ્રભુકૃપાથી પસાર થતો આ હકીમ્ન આપણા કેટલાક મિત્રોએ જાતે અનુભવેલી છે ભાઈ પરીક્ષિતલાલ, હવિદનભાઈ અને આપ સાટેએ પોતે પણ તે તે બધુ જાતે અનુભવેલુ છે હેતુનુ જ્ઞાનભાન હોવુ અને તેની પરેપળની જાગ્રતિ પ્રગટેલી રહે તો જ સાધનાના વિષયનુ કર્મ યથાયોગ્યપણે થઈ શકે સાધનાના કર્મનુ ક્ષેત્ર તો માગી લે છે દિનનો કોઈ અપૂર્વ ઉત્સાહ, ખત, કાળજી, વ્યવસ્થા, સાહસ હિમત, તમન્ના વગેરે અનેક ગુણસમૃદ્ધિના સાધન પણ તે માટે ખાસ જરૂરનાં છે અને સાધનાના ભારી વિકાસ થતા થતા તે તે ગુણની શક્તિ વિગેર ને વિશેર પ્રમાણમા તેજસ્વિત થતી જતી અનુભવી શકાય છે એવુ થતુ હોવાથી જ આગળ જતા સાધનાના પ્રદેશમા જે જે ઉગ્ર સગ્રામ પ્રગટે છે તેનો સામનો કરવાની ખુમારી પણ સાથે સાથે પ્રગટે છે સગ્રામ દેખીને તેનામા એક અનેરા પ્રકારનુ શૂર પ્રગટે છે તે વિશેર જાગ્રત બને છે, અને ટટાર થાય છે અને પ્રભુકૃપાથી કટિબદ્ધ થઈને તે બેઠો થતો હોય છે તે ગેવો તો ગ્યુસ આમમા ઝઝૂમે છ કે જેની સરખામણી સ્થૂળ યુદ્ધના ભારેમા ભારે લડવૈયાની સાથે પણ કદી થઈ શકે તેવી નથી આ સાથે સાથે શ્રીભગવાન પરત્વેની તેની ભક્તિનો ભાવ તે તે કાળે તેના દિલમા દિલથી પ્રજ્વળેલો ને વિગેર પ્રગટતો હોય છે તેવો ભાવ તેના દિલમા એક એવા પ્રકારની ઓધ અને શ્રદ્ધા પ્રગટાવ્યા કરે છે, કે જેથી કરીને તે એક માત્ર ઝઝૂમ્યા કરવાનુ જ જાણતો હોર છ જ્ઞ્યારા પ્રગટેલી એવી ખુમારીના ભાવથી જે ઝઝૂમ્યા કરવાનુ બનતુ હોય છે, તેમાથી તેના પરાક્રમ, શૌર્ય, સાહસ, હિમત, ધીરજ, સહાશક્તિ વગેરે વગેરે અનેકગણાં પ્રમાણિત થઈને વિગેર ને વિગેર બળવૃદ્ધિને પામે છ તે તે ગુણની શક્તિ પણ વિગેર ને વિગેર પ્રગટતી જતી ને અનુભવી શકે છે આવો વીર કદી નિરાશાને જાણતો હોતો નથી. જેને જીવન પરત્વેની મહત્તાકાંક્ષા જાગી છે, તેને વળી નિરાશા

કર્યાથી હોય? એક વૈજ્ઞાનિકને અમુક પ્રકારની કલ્પના જાગે છે કે 'આમ કરવાથી આવું પરિણામ નીપજી શકે', એટલે તે પ્રયોગના યંત્રમાં તે યાહોમ કરીને ઝંપલાવે છે. એવા વૈજ્ઞાનિકને એક બે વાર નહિ પણ હજારો વાર નિષ્ફળતા સાંપડે છે. એવી અનેક વાર, અસંખ્ય વાર તેને નિષ્ફળતા સાંપડે છે, તેમ છતાં તે કદી નિરાશ થતો નથી. તેની નિષ્ફળતાના પરિણામમાંથી તેને નવું નવું કરવાનું સૂઝે છે તેને જે નિષ્ફળતા મળે છે, તેવા પ્રકારના પ્રયોગમાંથી તે પોતાની જીતની હારમાળામાં વિનેય ને વિશેષ પ્રગટતો જતો હોય છે. જો એક વૈજ્ઞાનિકની બાબતમાં આમ બનતું હોય, તો જીવનવિકાસનો સાધક એનાથી વિશેષપણે ઉત્સાહ, સાહસ, દિલ મન વગેરે વગેરે પ્રભુકૃપાથી બતાવતો હોય છે એને નિરાશા નથી હોતી. આપણા હાલના કાળમાં પણ મહાત્મા ગાંધીએ જે સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામ ઉપાડેલો છે, તેમાં દેખીતી રીતે હાર તો કેટલીયે વાર મળેલી છે. પરંતુ તેવી દેખીતી, લાગતી, હારમાંથી તેમને નવું ને નવું સૂઝ્યા કરેલું છે, અને નવા નવા પ્રકારની લડત તેમણે આપેલી છે. હારમાંથી તેઓ સફળતાની ચાવીનો ઉકેલ શોધે છે. 'શોધે છે' એમ કહેવું એ પણ યોગ્ય નથી દેખીતી હારમાંથી તેમને સફળતાનો ઉકેલ પ્રભુકૃપાથી આપોઆપ મળી આવે છે તેવું જ સાધકને પણ થતું હોય છે

કરાચી, હરિ ૐ તા. ૭–૩–૪૦

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

પ્રભુ, તારો હું છું, મુજ ભૂલચૂકો માફ કરજે,
અને હું તો વાંકો જનમભરનો છું પ્રભુ, ખરે,
કદી જોવા બેસે મુજ ગરીબના દોષ પ્રભુ, જો,
જશે તો થાકી તું જરૂર ગણતાં; જોઈશ ન તો.

નિગા'દૃષ્ટિ શીં તું મુજ પર કરે ના કંઈ? પ્રભુ!
અરે! શાને છે શું પ્રભુ, ચગદવામાં તું મુજને?
લહું તોયે હૈયે અનુપમ મઝા ઓર પણ હું,
સહેતાં તારી તે મરણ થઉં છું ધન્ય પ્રભુ, હું.

* *

ખરે! મૂર્ખો હું છું મુજ હૃદય છે નિષ્ઠુર બહુ,
પ્રભુ, એવો છું કે વશ થઈ જઉં મોહ થકી હું;
વળી અજ્ઞાની તે વીસરી તુજને હું બહુ જઉં,
મને શાને ભૂલે દીન જન તણો બંધુ થઈ તું?

* *

સદા સંતોષે હું પ્રભુ, રહી શકું એમ કરજે,
મને પાગે તારે હૃદય પ્રભુ, રાખી નિભાવજે;
તને એ માટે હું હૃદયથી લળી યાચી રહું છું,
દયાદૃષ્ટિથી તો મુજ ગરીબની આશ પૂર તું.

* *

મહાગાંડે તારે ચરણ વળગીને રહીશ હું,
ભલાં મૂકે તેવું મુજ કર તને જેમ ગમતું;
ન કોને તારે તું, નવ કરી શકું આમ તને,
મને દેજો સૂઝે, પ્રભુ, પડતું જે દોષ મુજને.

* *

લળી તારે પાયે દુખ મગિતાનું થયું ન દીઠશે?
દહાડ ક્યાં સુધી તે રળી રળી મને તું રીબવશે?
પડી પાયે તારે લળી લળી તને હું કરગરું,
અને આણી દેને મુજ દુખ તણો અંત પ્રભુ, તું.

જાગ્રતિયોગ

જેનની બાબતમા તથા અભયની બાબતમા મે જે તમને લખ્યુ હતુ, તેવી જ રીતે આ જીવ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક તેના સકળ પ્રકારના જીવનવહેવારમા નમ્રતાનો ગુણ કેળવવાનો સતત એકધારો પ્રયાસ કરેલો છે ને નમ્રતાને શૂન્યમા શૂન્યની હદે લઈ જવાને પ્રભુકૃપાથી આ જીવ જ્ઞાનપૂર્વક મથ્યા કરતો હતો, એની જાણ ભાગ્યે જ આપણા માના કોઈકને પ્રગટેલી હશે નમ્રતા એટલી બધી હદ સુધીની કે આપણામાના ઘણા તેને ' ભોટ ' ગણતા ને જાણતા નમ્રતા એમ ને એમ કંઈ કેળવાતી નથી જીવનમાની અનેક પ્રકારની સમજણો, માન્યતાઓ અને આગ્રહો વગેરે પરત્વેનુ જોશ ઘસ્યા વિના સાચી નમ્રતા પ્રગટેલી જાણી નથી તેથી કરીને તો મારી પોતાની આગવી સમજણને જરા પણ મહત્ત્વ આપ્યા વિના બીજા બધાની સલાહ સૂચનાને પ્રેમભક્તિભાવે સ્વીકારવાનુ કર્યા કરતો, તે હકીકત પણ આપણા બધાની જાણમા છે તે એટલે સુધી કે જ્યારે સાબરમતી ગાંધી આશ્રમમા ગૂજરાત હરિજન સેવક સઘના મત્રી રહે હતો, ત્યારે કામ કરતા કરતા બજાર જવાનુ થતા તે તરફ પ્રયાણ કરતો પણ ત્યારે કન્યા છાત્રાલયની બહેનો મને મશ્કરીમા ઉદ્દેશીને ખાસ કહેતી કે 'ચૂનીભાઈ! બજાર જશો નહિ પાછા જાઓ તો તે પણ હુ તેના હેતુના માનભાન સાથે પાળવાનુ કરતો આને બીજા તો તદ્દન મૂર્ખામી જ ગણે તેમા પણ એક પ્રકારનો સયમ કેળવવાનો હેતુ જીવતો જાગતો રાખતો બજાર જવાનુ થતા દબાવી રાખવાનુ જો કરીએ તો આરોગ્યને નુકસાન થાય એવુ તો જાણતો હતો પરંતુ જે કર્મ હેતુના ભાનભાન સાથે થતુ હોય છે, તે કર્મમાથી ગેરલાભ ઘણો ઓછો પ્રગટે છે, એવો અનુભવ મને અનેક વાર પ્રભુકૃપાથી થયા કરેલો છે સાધનાના ભાવનો વિકાસ થતા થતા અનેક પ્રકારની ગુણસમૃદ્ધિ તથા ગુણશક્તિ પ્રગટ્યા કરે છે એકતા ગુણની સાધના બહુ

મુશ્કેલ છે. પણ જીવનવિકાસ પરત્વેનો ઉત્કટમાં ઉત્કટ દિલમાં દિલ ભાવ પ્રગટતાં ગુણ આપોઆપ પ્રગટ્યા વિના રહી શકતા નથ એવો મારો પોતાનો જાતઅનુભવ છે. ગુણનું મહત્ત્વ છે, ને તે તદ્દ ખરું છે. પરંતુ ગુણ કરતાં પણ જીવનવિકાસ પરત્વે એટલે કે દિલને ભાવ પ્રગટાવવા પરત્વે જ વિશેષ ને વિશેષ મહત્ત્વ આપણે પ્રગટાવ્ય કરવાનું છે, કારણકે ભાવમાંથી તેને તેને લગતું યોગ્ય આપમેળે નીપજતું જતું હોય છે, તે પણ અનુભવની હકીકત છે. આમ એ બાજુથી ભાવને મહત્ત્વ આપી આપીને ગુણને કેળવ્યા કરવાના છે, ને સાથેસાથે ભાવ પ્રગટી શકે એવા સાધનના અભ્યાસમાં આપણું દિ સતત એકધારું, એકતાનતાથી પરોવાયેલું રહે તેવા પ્રકારની જાગ્રતિની પણ ઘણી ઘણી જરૂર છે. આને હું 'જાગ્રતિયોગ' એવું નામ પણ આપું. જેને જે પ્રકારની જાગ્રતિ જેમાં જેમાં પ્રગટે, તેમાં તેમાંથી તેને તેને તેવી તેવી સમજણ પ્રગટે છે. જાગ્રતિ જીવતી જાગતી પ્રગટેલી રહેતી હોય તો જ તે પ્રકારનો પ્રયત્ન બનતો રહે છે. જાગ્રતિ વિનાનો પ્રયત્ન, ધારો કે થતો હોય તોપણ, તે યોગ્ય પરિણામ નિપજાવી શકતો નથી.

લેખકની સાધનયુક્ત કર્મનિષ્ઠા

સાધનાનો ભાવ જેમ જેમ પ્રગટે છે, તેમ તેમ કર્મ પરત્વેની ભાવના પણ વિશેષ ને વિશેષ પ્રજ્વલિત બન્યા કરે છે. આ હકીકત મારા જીવન પૂરતી તો મને તદ્દન સાચી લાગેલી છે. નડિયાદમાં મને માત્ર એક શાળાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું. શાળાના સમય જેટલું જ હું કામ કરતો હોત, તો કોઈ મને ઓછું કામ કરું છું એમ કદી પણ ન કહી શકત. પરંતુ હું તો શાળાના સમય પહેલાં ત્રણેયે વાર મરીડા ભાગોળે હરિજન વાસમાં જતો. દરેક કુટુંબના જનોની સાથે હળતો, ભળતો, મળતો. તેમની સાથે સુખદુઃખની વાતો કરતો; વિદ્યાર્થીઓને શોધી શોધીને બોલાવી લાવતો. એટલું જ નહિ,

પણ રાતે પણ હરિજનવાસમાં જઈ મહાભારતની વાતો કહેતો, ભજનો ગાતો ને ગવરાવતો અને તે ઉપરાંત રાતે વિદ્યાર્થીઓની સાથે વાર્તાલાપ ગોઠવતો. કેટલીક વાર વિદ્યાર્થીઓની સાથે રાતવાસો પણ ત્યાં કરવાનું રાખતો. વિદ્યાર્થીઓને લઈને એકાંત સ્થળોએ ઉજાણી કરવાનું પણ ગોઠવતો. રમતગમતો પણ કરાવતો; તથા વૃક્ષારોપણની પ્રવૃત્તિ પણ કરવાનું બનતું. આવાં બધાં કામની હકીકતની આજે પણ ત્યાંના રહેવાસી લોકો સાક્ષી પૂરી શકે એમ છે.

નડિયાદનો હરિજન આશ્રમ ચલાવવાનું કામ જ્યારે હતું, ત્યારે પણ રજાઓમા વિદ્યાર્થીઓના ગામે જવાનુ બનતુ. અને ત્યા તેમના વાસમાં જ રહેવાનુ અમે કરતા. ભંગીવાસમાં પણ રહેતા. તેમના વાસણો—દેગડા, ઘડા વગેરેને—નદીએ કે જળાશયે લઈ જઈને ખૂબ મંજાવી મંજાવીને એકદમ ચકચકાટ બનાવતા ને તેમાં પીવાનુ પાણી ત્યાંથી જ અમે ભરી લાવતા. અને વિદ્યાર્થીઓની સાથે અમે આવાં ચકચકાટવાળાં વાસણો લઈને આવતા, તેથી તે ગામના લોક ઉશ્કેરાઈ પણ જતા ને અમને દમદાટી પણ આપતા ને અનેક રીતે ધમકાવતા. વાસમાં જ અમારુ રાંધવાનું પણ બનતું. રાત્રે ભજન-કીર્તનનો કાર્યક્રમ પણ રાખતા. હાલમા 'નવજીવન' કાર્યાલયમાં કામ કરી રહેલા રવાભાઈ ભગત અમારા આવાં પર્યટનની હકીકત જાણે છે. આ જીવના આવા કાર્યની કદર બીજા સાથીઓએ કરી નથી, એ હું પોતે પ્રમાણિકપણે તમને જણાવુ છું, જોકે હું તો તે બાબતમાં સંપૂર્ણ નિ:સ્પૃહ હતો આ બધુ મારાથી થતું હતું તે તો સાધનાની ભાવનામાથી પ્રગટેલી કર્મ પરત્વેની પ્રમાણિકતા, વફાદારી ને નિષ્ઠાને લીધે.

★

કરાંચી, હરિ: ૐ તા. ૭-૩-૪૦

(૧૯૨૪ માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

કરું કોટિ યત્નો પણ હૃદય ફાવી નવ શક્યો,
અને મારો ખાધો નહિ જરીય ક્યાંયે ગજ ફરો;
વળી કાંત્યું, પીંજ્યું, બધુંય ધૂળધાણી મુજ થતું,
લખેલું કોઈ શું કદીય પ્રભુ, મિથ્યા નવ થતું?

* *

સદા હું તો તારા પદકમળનો સેવક પ્રભુ!
શિરે સ્વામી મારે જગત મહીં છે એક પ્રભુ તું,
હુંથી સેવા તારી કંઈ કરી શકાયે જરીય જો,
થઉં છોરું તારું પરમ પ્રભુ! હું ધન્ય નકી તો.

* *

રહે છે દાંતોમાં પ્રભુ, જયમ બિચારી જીભ અરે!
અહીં રહેવું મારે, સમ મન હરે ચિત્ત મહીં તે;
ધણીધોરી મારો જગ તુજ વિના કોઈ નહિ છે,
અને જાણી તેવો મુજ પર કૃપા-પ્રેમ કરજે.

* *

પડ્યો છું હું તારે ચરણકમળે બાળક પ્રભુ!
કદી અજ્ઞાનેથી અણસમજણો હૈ ભૂલ કરું,
કૃપાદૃષ્ટિથી તું ઉર ધરી દયા માફ કરજે,
તને સાષ્ટાંગે આ પ્રણિપત કરી રાંક વિનવે.

* *

નહીં કે સંતોને મુજ જીવન ગાળી નવ શકું,
અને આશા મારી હૃદયની પૂરી ના થઈ પ્રભુ!

તને તારું ઊંડું લગી લગી કહે, ધ્યાન ધરજે,
મને લેશે જ્યારે ઉર ઉમળકે, બાળ હરખે.

* *

શિરે નાખે જે કે સહન અઘરું હું કરીશ તે,
અને હું તો કદી યે બબડીશ નહીં આપ, જરીયે.
હશે જે જે તારે દિલ પ્રિય મને તે પ્રિય જ છે,
મને તે સહેવામાં અનુપમ મજા આપ, પડશે

ભાવની શક્તિ

પ્રભુકૃપાથી જીવનની સાધના એ કદી પણ એક દિશા પરત્વેની હોતી નથી સાધનાનો ભાવ જીવનના એકેએક પાસાને સમૂળો સ્પર્શતો હોય છે અને સ્પર્શીને પણ તે બેગી રહેતો હોતો નથી. જ્યાં જ્યાં ભાવ સ્પર્શે છે, ત્યાં ત્યાં તે ભાવ પોતાનું પરિણામ નિપજાવવાને મથ્યા કરતો હોય છે, તેથી ભાવને હજાર હાથવાળો ને હજાર આપવાવાળો પણ કહી શકાય એવી ભાવનાનું સાતત્ય જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે અંતર્ચક્ષુ ખૂલે છે, એટલે કે એવી ભાવનાને પરિણામે કર્મની હૈયાસૂઝ પણ પ્રગટે છે

ભાવમય પ્રાર્થના

આપણી હરરોજની મથામણમાં જે જે પ્રકારની વિકૃતિની આપણને સમજણ પ્રગટે, તે દિવસે તે જ પ્રકારની એક જ ભાવની પ્રાર્થના કરવી અને તે દિવસે તે જ પ્રાર્થનાનો ભાવ આખો દિવસ પ્રગટ્યા કરે તેવી જીવતીજાગતી મથામણમાં રહ્યા કરવું જે માગવું હોય તે consistently એકધારું તે જ પ્રાર્થનાભાવે માગ્યા કરવું એમાં સળંગતા પ્રગટવી ઘટે. એનું જ મનન ને એનું જ રટણ. તે દિવસની પ્રાર્થનામાં બીજું કંઈ ન હોવું જોઈએ. જે માગતા હોઈએ તેનું કંઈક સાર્થક્ય અનુભવાયા વિના બીજું

કશું પણ પ્રાર્થનાથી માગવું નહિ. આપણી માગણીના પૂરક ભાવ તરીકે જેની જરૂર લાગે ને ભાવની માગણી પ્રાર્થના સાથે ભલે જોડાય. આપણી માગણી પૂર્ણ થાય તે હેતુથી અસલ ભાવને અનુકૂળ ને અનુસારી માગણી કરવાની હોય તો તે તો કરવી ખરી. તે સાથે સાથે પ્રાર્થનાના ભાવને અનુકૂળ, અનુરૂપ વર્તન રોજિંદા વર્તનવહેવારમાં પ્રગટેલું હોવું જોઈશે. રોજિંદા વર્તનવહેવારમાં જો દિલમાં દિલથી પ્રાર્થનાનો ભાવ નહિ પ્રગટ્યો હોય અથવા તો ત્યારે તદ્દન ઉલ્ટાનું વર્તન બન્યા કરેલું હશે, તો આપણી પોતાની જ દશા વિપરિત બનવાની છે તે નક્કી જાણજો. તેનું કારણ તો એ છે કે આપણા પોતાનામાં તેવા વર્તનથી કરીને contradiction (વિસંવાદ) પ્રગટતો હોય છે, એટલે કે આપણા પોતાનામાં પ્રાર્થનાનો ભાવ સાચો જાગી શકતો નથી.

અંતરમાં પ્રાર્થના ને બહાર કર્મકૌશલ્ય

પ્રાર્થના, અંતરમાં તો બીજાં કામો બનતાં રહેતાં હોય તે દરમ્યાન પણ ચાલુ પ્રગટેલી રહેવી જોઈશે. તો તેવી પ્રાર્થનામાં ને તેના ભાવમાં કંઈક પ્રાણ પ્રગટશે. નહિતર તો ભલેને ને આપણી પોતાની પોતાના શબ્દોમાંકે વિચારોમાં થયેલી પ્રાર્થના હશે તોપણ તેવા પ્રકારની પ્રાર્થના એક મૃત યંત્ર જેવી થઈ જશે. અંતરમાં તો સદાય રામનું રટણ થયા કરે અથવા પ્રાર્થના થયા કરે અથવા એવો ઉત્તરોત્તરનો પ્રાર્થનાભાવ પ્રગટ્યા કરે છે અને તેની અસર બહારનાં કર્મો ઉપર પણ એવી રીતે પડે કે તે કર્મો પણ તે પ્રાર્થનાનો એક ભાગ બની રહે અને તે પ્રાર્થનાના સ્વરૂપને સાનુકૂળપણે તે પ્રગટાવી શકે. ધારો કે એક વ્યક્તિ બીજી કોઈ વ્યક્તિને ચાહે છે. દા. ત. અહીં કરાંગીમાં રોહિણી અને મેદારની વાતો જાણીતી છે. પોતાના પ્રિયજનના પ્રેમની ભાવનામાં મસ્ત થયેલું, પ્રેમી ઉજાર પ્રિયજનને ખાતર પોતાની જાંઘ ચીરી તેનું માંસ રાંધી આપનાર

અચગતુ નથી સોહિણી આખો દિવસ ઘરનામ કરે છે, પન્ તુ એનુ હૃદય તો સદાય મેહારને એકવાર ઉત્કટતાથી દિનમા દિલથી ઝખતુ હોય છે એટલે એના અતરનો પ્રેમ આપોઆપ એની પાસે ભારે રેનથી ગાંડીતૂર થયેલી મિંધુ જેવી વિશાળ નદીમા પણ ઝપનાવવાનુ કરાવી સામે પાર જવાનુ પ્રચડ સાહસ પ્રગટાવે છે આમ અતરનો ભાવ બહારના કામો દ્વારા સચોટ રીતે આપોઆપ વ્યક્ત થતો હોય છે તેવી રીતે જ્યા સુધી આપણુ પ્રત્યે નાનુમોટુ કામ જીવનપરત્વેની પ્રેમભક્તિને પોકારી ઊઠતુ ન હોય ત્યા સુધી આપણુ કામ કાચુ જ ગણાય સોહિણી કઈ ' મેહાર ! મેહાર ' એમ મોઢેથી કે મનમા બોલ્યા કરતી નથી, તેમ પ્રયત્ન કરીને મેહાર વિષે વિચારો કરવા બેસતી નથી પરતુ એના દિલના સમગ્ર તતુએ તતુ મેહારમય બની ગયેલા હોય છે એટલે કે તેના અતરનો ભાવ કેવળ મેહારમય હોવાથી એના કર્મમા પણ તેવો ભાવ આપોઆપ પ્રગટી ઊઠે છે તેવી રીતે આપણુ સમગ્ર જીવન સળગ પણે પ્રાર્થનાના ભાવથી પ્રગટી ગયેલુ હોવુ જોઈ એ તેવા કાળે પ્રાર્થના માત્ર શબ્દોમા જ થતી હોતી નથી, અથવા તો અમુક નિશ્ચિત સમયે કે અમુક પ્રસગે માત્ર થતી રહેતી નથી પરતુ અમય શ્વાસો શ્વાસની પ્રક્રિયાની માફક આખુ જીવન જ વિચાર, વાણી, વર્તન, બધુ જ એક સળગ પ્રાર્થના થઈ જાય છે તેવી સ્થિતિમા પછી કોઈ જાતનો દ્વિધાભાવ રહેતો નથી

આત્મનિષ્ઠનુ જુદુ જુદુ વર્તન

આમ કરવુ કે તેમ કરવુ એવા વમળ આપણને જે અત્યારે થાય છે, તે જ બતાવી આપે છે કે આપણુ જીવન પ્રાર્થનામય હજુ થયુ નથી પ્રાર્થનામય જીવનની સ્થિતિમા કશાય પ્રકારના ક્લેશ, સતાપ, કે સઘર્ષણુ રહેતા નથી ને તેથી બહારના કર્મોમા પણ દ્વિધાભાવ, સાશકપણુ વગેરે કશુ પ્રગટ થતુ નથી આપણે

સંસારમાં પણ જોઈએ છીએ કે એક માનવી તેના જુદા જુદા સંબંધીઓ સાથે જુદી જુદી રીતે જ વર્તે છે, કારણકે તેના સંબંધનો પ્રકાર દરેકની સાથે જુદો જુદો હોય છે. પ્રાર્થનામય ભાવનાનું જીવન સમગ્રપણે જેનું એકાકાર થઈ ગયેલું છે, તેવા આત્મનિષ્ઠના સંબંધો જુદા જુદા માનવીઓ સાથે જુદા જુદા હોવાથી તેનું વર્તન પ્રત્યેક સાથે વિશિષ્ટ હોય છે ને તે યોગ્ય પણ છે. એવાં બધાં જુદાં જુદાં દેખાતાં વર્તન, વર્તનની પાછળ એક ભાવાત્મક સળંગ એકસૂત્રતા જે રહેલી હોય છે, તેનું દર્શન તો ભાગ્યે જ કોઈકને થાય છે પરંતુ તેવા આત્માની એવી ભાવાત્મક સળંગ એકસૂત્રતા સામાન્ય માનવીથી દેખી શકાતી નથી. એવી એકસૂત્રતાને લીધે એનાં જુદાં જુદાં દેખાતાં વર્તનમાં પણ કોઈ જાતનો દ્વિધાભાવ પ્રગટેલો હોતો નથી, પરંતુ એકસૂત્રતાનો ભાવ જ પ્રગટેલો રહે છે. એવી આપણી જીવનની વાસ્તવિક સ્થિતિ ન પ્રગટે ત્યાં સુધી તો 'મનને' આ લખ્યું છે તેમ

"યત્ન કામ તણાં ભલે તૂટે સદાયે,
રહે લગ્ન તું અંતરે યત્ન માટે,
રખે તૂટતી અંજલિ એકધારી
સદા રાખજે ઉર ચિંતા તું એની"

અખંડ યત્ન

એ પ્રમાણે આપણા દિલની ભાવાંજલિ જીવંત પ્રગટતી રહે તેવા પ્રકારના સાધનના અભ્યાસમાં આપણે એકધારું મંડેલા રહેવા કરવાનું છે. અને જ્યારે જ્યારે તે તૂટે, ત્યારે ત્યારે પાછા જાગૃત થવા માટે પ્રાર્થના કે બીજું કોઈ સાધન કરીને અંતરની જાગૃતિ કેમ કરીને સદાય જીવંત ટકાવી રહે ને અંતરમાંના યત્નમાં કેમ કરીને સદાય લગ્ન રહ્યા કરાય તથા બહારનાં કર્મ તેના પર્યાયરૂપે કેવી રીતે ગોઠવાઈ આપોઆપ થયાં કરે તે આપણે જોવાનું છે

બસ, આટલું જ ને આવું જ આપવું થયા કરે એવું મારે તમને વિનવવાનું છે બીજું બધું તો ભગવાન સંભાળી લેશે—જો આપણે ઉપરના ભાવ પ્રમાણે વર્ત્યા કરેના રહીશું તો.

કરાચી,   હરિ ૐ   તા. ૮–૩–૪૦.

(૧૯૦૪ મા થયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલક)

જગાર્હના તિમિરમા સ્મતિચંદ તારો
ઊગ્યા કરી સતત દુખ ટીતા કરે, તો!
રૂંધાતું તુથી અન્નનું દૂરે સદાય,
ને એ વિચાર થતી હૈયું ચિરાઈ જાય

*

તે પાપના કીચડમાથી સદાય કાઢી
દીધો સતત મુજને ધપતા અગાડી,
મૂર્ખાઈથી બૂઝતી ગીપ છું નાખતો તે
પાછો મને ફરીથી નતરતા પ્રભુ, તે.

*   *   *

જો દાસ નિમન્દ્રવાવ થનાય તારો,
એવા કર્યાં કરું મનમા કાંજે જ મોડો,
તારા પ્રભુ સતત કોમળ પાદપદ્મો
સેવ્યા કરું, હૃદય એમ ઉમંગ રૂએ જો

*   *   *

તારી નુનામી કરવા પ્રભુ, ગાઉં છું હું
એવો હૃદે ઉમળકો પ્રગટેલ છે તો!
તારા પ્રભુ, હૃદય પાસ મને તું રાખ,
ટેવી મને ચરણામૃત તારું આપ!

તારું પ્રભુ, પ્રણયઅમૃત તું ચખાડ,
તો દીન બાળ તુજ આ કૃતકૃત્ય થાય;
અંકે ચઢી તુજ મને રમવાની હોંશ,
સંતોષજે ગરીબના પ્રભુ, દિલ કોડ.

જીવનવિકાસની અનંત હારમાળા

આ જીવ માટે તમે જે લખ્યું છે તે વાંચ્યું છે. આ માર્ગમાં એક દૃષ્ટિએ જોતાં જીવનની ઉચ્ચતર અને ઉચ્ચતમ અમુક કક્ષાએ પહોંચી શકાય ત્યારે જીવન કૃતકૃત્ય થતું જતું અનુભવાય છે. તેમ છતાં પાછું આત્મા તો અનંત છે. અને તેને આદિ પણ નથી અને અંત પણ નથી. તે સનાતન અને વર્તમાન છે. તેથી એવી કોઈક આધ્યાત્મિક ઉચ્ચતમ કક્ષાએ પહોંચ્યા પછીથી પણ આ માર્ગમાં 'બસ, હવે કશું આગળ નથી રહ્યું, અહીં જ પૂર્ણવિરામ ચિહ્ન, એવું કશું નથી. જ્યાં સુધી માનવશરીરમાં છીએ, ત્યાં સુધી આધ્યાત્મિક જીવનની દિશામાં પ્રગતિને અવકાશ રહ્યા જ કરતો હોય છે. એટલે કે અમુક પ્રકારની પૂર્ણતાની સ્થિતિ પ્રગટી ગયા પછીથી પણ એનાથી પણ પરની કક્ષા છે અને તે કક્ષામાં પણ સૂક્ષ્મ, ને સૂક્ષ્મતર ને સૂક્ષ્મતમ ગૂઢ સંગ્રામ પણ પ્રગટતો જતો હોય છે, અને તેમાંથી પણ જીવન-વિકાસને પમાતું જવાતુ અનુભવાય છે. પ્રભુકૃપાથી આ જીવનો તો એવો અનુભવ છે.

સદ્‌ગુરુની તાલાવેલી

શ્રીભગવાનની કૃપાશક્તિ નિઃસીમ ને અપાર છે. પરંતુ તે કૃપા-શક્તિને અનુકૂળ થવાનું આપણાથી બની શકતું નહિ હોવાથી તેના કૃપાની શક્તિનો સ્વીકાર આપણાથી થઈ શકતો નથી. પ્રભુની કૃપાશક્તિને કામ કરવાનો આધાર આપણે પ્રગટાવી આપવો પડે છે. આપણા દિલમાં જીવનવિકાસ પરત્વેની ખરેખરી ભાવના પ્રગટે

જો હોય, તો તો સદ્‌ગુરુને પણ નિમિત્ત તરીકે પ્રગટાવી પ્રગટાવીને તેવી ભાવના ફેલાવવામા તેનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો સદુપયોગ થઈ શકે છે પ્રભુકૃપાથી આ જીવ તો મજેના સ્વજનોને કેળવવા ને ઘડવાને માટે અનેક રીતે મથતો હોય છે, અને મજેના સ્વજન પર તે તેમ પણ કરતો હોય છે જીવનને ઘડવાને કાજે સ્વજનના દિલમા તાલાવેલીયુક્ત તત્પરતા ને ઝખના જ્યારે તે જોતો નથી અથવા તે અનુભવતો નથી, ત્યારે તેના સતાપનો પાર હોતો નથી તે તે બધા સ્વજન તેની કને આપમેળે તેમની પોતાની સ્વયસ્ફુરણાથી આવેલા છે તે કોઈને મેળવવા ગયો નથી અને તે તે આવેલા છે, જીવન વિકાસના હેતુ અર્થે તેમ છતા તે તે સ્વજનોમા તેમના તેમના જીવનના હેતુનુ ભાન પણ તેમનાથી થતા રહેતા કર્મમા પ્રગટેલુ ત્યારથી જોવાતુ નથી અને કર્મને માત્ર ઊછછુંડિયા રીતે કરાતા જોઈને મને કષ્ટનો ત્રાસ થતો હશે તેની સમજણ ભાગ્યે જ કોઈ સ્વજનને પડે છે જો જીવન કેળવવાને અર્થે મળ્યા છો ને આવ્યા છો, તો તેનુ હવે ભાન પ્રગટાવો તમે મને જે ભાવથી સ્વીકાર્યો છે ને ભાવનુ દિનમા દિનથી જીવતુ જાગતુ અનુસધાન ન રાખો ને ગમે તેમ વડાતડા વર્તો, તો પછી તમારા પર મને કેટકેટલી ઝાળ ઊઠે, તે કૃપા કરીને તમે સમજો એવી મારી તમને પ્રાર્થના છે સ્વજનના પ્રેમભાવને આ જીવતુ હુ તો અણમોલુ સાધન ગણુ છુ. એ તો મારે હિત પ્રભુની અમોની પ્રસાદી છે અને એવી પ્રસાદીને માગી ગતીએ, આમે, કપાળે ને કઠે લગાડુ છુ—જેમ ભક્ત ભગવાનનુ ચરણામૃત લીધા કરે છે તેમ

ગમે તેવી લાગણીનો પણ સદુપયોગ

પ્રાર્થના પછી જે ભાવ ઊછળે કે ઉભરાય, એવા ઊછળના ભાવને આપણે વહી જવા ન દેવો જોઈએ એટલે કે emotions (લાગણી, ઊર્મિ વગેરે) ના પ્રવાહમા એ ભાવને વહી જવા ન

દેવો જોઈએ, પરંતુ સાધનના ભાવની નહેરમાં વહેવરાવવો જોઈએ.
એનું જ નામ વિવેક discrimination જે લાગણી જે કાળે,
તે કાળમાં ને તે લાગણીના તાનમાં એટલે કે જેને અંગે એ લાગણીનો
પ્રવાહ જાગ્રત થયો હોય એના જ કેવળમાત્ર મનનચિંતનમાં ન પડી
જવું અને એવું કદાચ તદાકાર તેમાં થઈ જવાય કે તણાઈ જવાય,
ત્યારે એ ક્રમ નહીંતો જાગ્રત થઈ જઈને અથવા મનન જાગ્રત કરીને જે
કારણથી એ લાગણી જાગી હોય તે કારણને છોડી દેવું ને લાગણીને
પકડી લેવી અને સાધનના અભ્યાસમાં ને લાગણીના જોરને ઉપયોગમાં
લેવું તેવા સમયે નામસ્મરણમાં તેનો ઉપયોગ કરવો, અને જો શક્યતા
હોય તો ધ્યાનમાં પણ જોડી દેવું લાગણીના આવેશનો નામસ્મરણમાં
નામસ્મરણને ઉપયોગ કરવાથી સ્મરણમાં વિશેષ ભાવના પ્રગટે છે
ધ્યાનમાં પણ પ્રવાહ જોરથી વહ્યા કરશે, તેમ જ પછી શાંતિ વિશેષ
અનુભવાશે. આવું બધું આપણે લાગણી ઉદ્ભવે તે વેળાએ, તે જ
પળે તરત જ સ્થિર થઈ શકતા જેટલા જાગૃતીથી જાગૃત થઈ શકતા હોઈએ
તો જ બને

સાધકનો ભાવ ગુરુને પહોંચે છે કે નહિ

તમારો ભાવ આ જીવને પહોંચે છે કે નહિ, એમ તમે પૂછો
છો એવો વિચાર તમને આવે તો તેને ખંખેરી નાખવા કારણ કે
તમારા વિચાર ને તમારા લાગણી—ભાવના મને પહોંચે છે કે નહિ
તે વિચારવાનું કામ તમારું નથી. ને જાણવાની તમારામાં યોગ્ય
શક્તિ પણ નથી તમારા દિલનો ભાવ ને પ્રવાહ આ જીવને પહોંચ
વાને માટે તો તમારો ભાવ એકકેન્દ્રી ભાવની ઉન્મત્ત દશામાં ને કેવી
ઉચ્ચતમ સ્થાએ પહોંચેલો હોવો જોઈએ ! ને તે ભાવમાં સંપૂર્ણ
એકાગ્રતા ને કે ચિત્તના પ્રાણ ગળેલા હોય ત્યારે તેની મલિનતા પ્રજ્વલી
ગઈ ખરી ને સાથે સાથે જેને આપણા દિલનો પ્રવાહ પહોંચ જાણી
આપણા દિલની ભાવના છે, તેના દિલની સાથે આપણું દિલ પ્રેમ-

ભક્તિપૂર્વક ભળી, હળી, મળી, ને ગળી ગયુ હોય ને એવુ દિલ–દિલનુ તાદાત્મ્ય પ્રગટ્યુ હોય, ત્યારે તેની શક્તિ જન્મી શકે ખરી એવુ આપણ થયુ છે કે કેમ તે આપણે જાતે વિચારી જોવુ તેવુ વિચારીશુ તો આવા સવાલ ઊઠશે નહિ તમારે તો માત્ર તમારા દિલનો ભાવ એકધારો જીવતોજાગતો રાખ્યા કરવાનો છે તમારા દિલના ભાવ વિષે તમારે એટલુ તો જોતા રહેવુ જોઈએ કે એવા ભાવથી તમને કંઈક જોશ, વેગ, સ્ફુર્તિ, ચેતન વધારે ને વધારે અનુભવાય છે કે નહિ જો રચનાત્મક રીતે તેની મદદ થતી લાગતી હોય તો જ તેવા પ્રકારની ભાવનાની ધારણા રાખ્યા કરવી

કરાચી, હરિ ૐ તા ૯–૩–૪૦

(૧૯૨૪મા કરાવેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

ખોળ્યો જડી તુજ સમો ધણી મેં સમર્થ,
મારે વળી રહી કશાકૂટ આ શી વ્યર્થ !
બેઠા જ બેઠ રહીને પ્રભુ, ખાનુ મારે
એવુ મને દર્શિશ તુ મુજ માગ્યુ ક્યારે ?

* * *

બ્રહ્માંડ આ સકળનો જહી તુ વિધાતા,
તો માર્ગદર્શક પ્રભુ, તુજ રાંકનો થા,
ભૂલો પડ્યો વિકટ આ વનમા પ્રભુ, હુ
ઊંડો ન કંઈ જડતો, રખડ્યા કરુ છુ

* * *

તારો લીધેલ નહિ છોડી દઈશ કેડો,
ના આવશે જહી સુધી, ન મૂકીશ, છેડો,
લાધ્યા કરીશ તુજ દ્વાર પડ્યો રહી હુ,
શ્રદ્ધા, હુ ઉર પિગળાવી શકીશ તારુ

તું આપી દર્શન મને કર ભાગ્યશાળી,
ચિંતા કર્યા કરું ઊંડી ઊંડી નિત્ય તારી;
જ્યારે ઊંડો પ્રગટશે ઉર-અગ્નિ ભારે,
ત્યારે પ્રભુ, જીવનનું મુજ કાર્ય થાશે.

* * *

દાની મહાન પ્રભુ, આજ હું તો ભિખારી,
હું પાપી, શુદ્ધ કર પાપ તું પુંજહારી,
જે કો અનાથ પ્રભુ, બેલી તું તે તણો છે,
હું છું અનાથ કરી લે મુજને સનાથ.

* * *

હુંને કશી મદદ હું કરી ના શકું છું,
સંતાપથી હૃદય એ જ બળ્યા કરું છું;
ના ચાલતાં મુજ કશું હું તને પુકારું,
સંભાળ લે હૃદય પાક તું શાંત મારું.

વિચારોની હારમાળા

ધ્યાનમાં જે વિચારો ઊગે તે તો, નદીના કિનારા ઉપર આપણે બેઠા હોઈએ ને જેમ નીચે પાણી વહ્યા જતું જોયા કરીએ છીએ, તેમ વિચારોને સાક્ષીભાવે માત્ર જોયા કરવાના છે. દા. ત. તમને કોઈ વ્યક્તિ કે પ્રસંગ બાબત એક વિચાર પ્રગટ્યો. તો તે ભલે પ્રગટ્યો, પરંતુ તે પછી એનાં આનુષંગિક corresponding, એની સાથે સંકળાયેલા બીજા વિચારો પ્રગટે, તો જાણવું કે તે વ્યક્તિ કે વિચારની બાબતમાં આપણને આસક્તિ છે ને આપણે એમાં રસ લીધો કહેવાય. એક વિચાર ઊગતો ઊગતો એક ફૂદી-જવાઈ નાની વાદળી જેમ ઝડપથી આવીને ચાલી જાય તેમ આવીને ઊડી જાય કે પસાર થઈ જાય, તો તો કશો વાંધો નહિ પરંતુ એ

વિચારમા રસપૂર્વક ભાગ ન લેવાય, અને ગાઢા વાદળ પાછળ બીજા વાદળ દોડી આવે છે તેવી રીતે તે આપણા અતરના આકાશને ઘેરી ન લે તે આપણે જોવાનુ છે એક જ વિચાર આવીને પસાર થઈ જાય એવો જ્ઞાનપૂર્વકનો અભ્યાસ કેળવ્યા કરવાનો છે વિચાર કર્યા વિના કર્મ કેમ થઈ શકે, એવુ કદાચ તમે પૂછો તો વિચારની સાકળની પરપરા ન પ્રગટે એવા પ્રકારનો જ્ઞાનયુક્ત એકધારો અભ્યાસ જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે કર્મ યોગ્યયોગ્ય ભાનથી ઉત્તમમા ઉત્તમ રીતે એકાએક થઈ શકે એવી લાગતી પ્રેરણા અથવા અતસ્ફુરણા મળ્યા કરતી હોય છે તે વેળા એ કર્મ કરવાને માટે એક પછી એક વિચારના પગથાની જરૂર ઉદ્ભવતી નથી તે વેળાએ કર્મ કરવાને માટે વિચાર પ્રગટે જ છે એવુ કશુ નથી હોતુ વિચારનો ભાવ પ્રગટી-ને તે ભાવ કર્મમા પ્રેરાઈ કર્મને પરિપૂર્ણ કરાવે છે અને એવા પ્રકારનો જીવત અભ્યાસ પ્રગટતા તે પછી વિચારોની હારમાળા પ્રગટતી વિલીન થઈ જતી હોય છે માટે જાગ્રત રહીને આપણે જે કર્યા કરવાનુ છે તે આ એકાદ બે વિચારો પ્રગટ્યા કે તુરત સફાળા જાગ્રત થઈ જઈએ ને તેની હારમાળા ઉપજવા માડે એના મા જ તેનાથી કેમ કરીને અટકી જઈએ તેના વિરે વિરોધ આવવાની પ્રગટાવીએ

ધ્યાન

ધ્યાનનો કોઈ એક જ પ્રકાર હોઈ શકતો નથી અગાઉ તમને લખ્યુ છે તેમ આપણા જીવનની ભૂમિકામા સળગપણે એકાગ્રતાનો ભાવ (અને નહિ કે અમુક પળોએ) પ્રગટ્યા વિના ધ્યાન થવુ શક્ય જાતુ નથી અને ધ્યાન એટલે શુ તેનો પણ આપણને યોગ્ય ખ્યાલ પ્રગટેલો હોતો નથી ધ્યાન કોનુ, શા માટે, કેવી રીતે કરવુ એ બધાની સમજણ યથાયોગ્યપણે બહુ ઓછાને પ્રગટેલી હોય છે આજ-કાલ તો જે તે બધા આંખો મીચીને બેસી જાય છે ને તેને ધ્યાન

એક નિત્યં વિમલમચલં સર્વધી સાક્ષીભૂતમ્ ।
દ્વંદ્વાતીત ત્રિગુણરહિત સદ્ગુરુ તં નમામિ ॥

સદ્ગુરુની ભાવભક્તિ

એવા સદ્ગુરુના ભાવને ઝંખવું એવી ઝંખનાનો ભાવ એ કંઈ નમાનો નથી હોતો, અથવા તો શક્તિ વિનાનો પોતો પોતાપણું હોતો નથી એવા ભાવની જ્યારે ખરેખરી ઝંખના પ્રગટે છે, ત્યારે એવા પ્રકારની વિશ્વમાની ઝંખના એની ફરતી એક પ્રકારની એકતાનતા પ્રગટાવે છે એવી ઝંખનાથી એના પ્રત્યેનું હિસમાં દિવ્ય આકર્ષણ પણ પ્રગટે છે એવું આકર્ષણ પ્રગટેલું હોય અને તે સતત એકધારું પ્રગટ્યા કરેલું હોય અને તેમાં પૂરેપૂરી સળંગતા આવેલી હોય ત્યારે તેવી દશામાં, 'નિદ્રામાં, સ્વપ્નમાં અને જાગૃતિમાં ઝખું છું', એવું લખેલું યથાર્થતાવાળું ગણી શકાય માનવી જે જે કંઈ બોલે છે અથવા કહે છે, તેને ભગવાનની કૃપાથી આ જીવ તે રીતે સાચું માની શકતો નથી, કારણ કે તે તે વખતે જે જે પ્રકારની રોજિંદા વહેવારવર્તનમાં વૃત્તિ, લહરીઓ ઊઠે છે, તે પોતે જ તેનું પોત ઉઘાડું કરીને બતાવી આપે છે

દ્વંદ્વાતીત અનુભવો

આમ હું પોતે સદ્ગુરુ છું અથવા એ રીતે નમે એમ મને ગણીએ એવું કદી પણ કહેલું નથી, ને કહેતો પણ નથી તે તો સૌ કોઈના દિલની પોતપોતાની ભાવનાની વાત છે. પરંતુ એટલું તો જરૂર છે કે પ્રભુકૃપાથી દ્વંદ્વાતીત અનુભવના પ્રસંગોપણાના કેટલાક પ્રસંગ આ જીવનમાં બનેલા છે અને સાધનના કાળમાં જ્યારે તમારા જેવા ની સામે મારું જીવ આવા કરતો હતો, ત્યારે પણ એનું ભાવનાનું ભાવનામાં અગત્યનું સ્થાન રહ્યા કરતું હતું: (પણ તેવાં દૃષ્ટિ, શક્તિ ને વળણ તે કાળે આપણામાં પ્રગટેલાં ન હોવાથી તેની કદર ભક્તિ આપણાથી થઈ શકેલી ન હતી ને પછી જુદી હકીકત છે)

'ભગવાન તેના ભક્તનું બધું સંભાળે છે' એવા કેટલાયે પ્રસંગો આ જીવનમાં પ્રગટેલા છે. મને જે પ્રિય ભજન છે, તે તમે જાણો છો :

'હરિને ભજતાં હજી કોઈની લાજ જતાં નથી જાણી રે."

તે ભજનમાં :

"વ્હાલે નરસિંહ મહેતાને હાર હાથોહાથ આપ્યો રે,"

એમ છે. તે હકીકતને આપણી હાલની બુદ્ધિ સ્વીકારી શકે તેમ નથી. તેમ છતાં તમારી જ હાજરીમાં મારા જીવનનો એક પ્રસંગ બનેલો તે તમને લખી મોકલું છું, કે જેથી તે હકીકત તદ્દન સત્ય છે તેની સમજણ પડે.

હિંદુ યુનિવર્સિટી માટે અપીલ

શ્રી. માલવીયાજીએ આપણી સંસ્કૃતિને જીવતી રાખવાને કાશીમાં હિંદુ યુનિવર્સિટી સ્થાપી હતી તેના નિભાવને અર્થે ભારતના હિંદુસમાજને નાણાં માટે ટહેલ નાખી હતી. જીવનનું મૂળ તો સંસ્કૃતિ છે સંસ્કૃતિ પરત્વેનું પ્રભુકૃપાથી મારું આકર્ષણ અજબ ને અતૂટ હતું, ને હજી પણ છે. એટલે તેમની અપીલના કારણથી દિલમાં એક પ્રકારની ઉત્તેજના પણ પ્રગટી. મારાથી પણ તેમાં કશુંક અપાય, તો ધન્યતા ને કૃતકૃત્યતાની ભાવના જરૂર મને જાગે એમ દિલમાં થયું.

આર્થિક ભીંસ

પરંતુ આર્થિક સ્થિતિ એટલી બધી તો તંગ હતી, કે ન પૂછો વાત. માત્ર ૪૭॥ રૂપિયામાં ૭ જીવોનું પોષણ કરવાનું. બાકીના ૨॥ રૂપિયા તો સહકારી મંડળીમાં ફરજિયાત બચત તરીકે જતા. જીવન-વ્યવહારમાં મારા પોતાને માટે એક પૈસો પણ નકામો ખરચવાનું ભાગ્યે જ બનતું નહિ. હજામત પણ અહિને એકાદ વાર કરાવતો. ત્યારે હરતાફરતાં...

યુનિવર્સિટીફંડમાં આપવાને મારી પાસે કશું જ ન હતું, તેમ છતાં આપવાનું દિલ તો પ્રગટ્યા કરતું.

ભગવાને ઈચ્છા પૂરી કરી

એવામાં તમે ને હું બંને સાબરમતી આશ્રમમાંથી ક્યાંક શહેરમાં જવાને નીકળ્યા. આશ્રમથી થોડેક જ દૂર ચાલ્યા હોઈશું, ત્યાં ચંદ્રભાગાના પૂલની નજીક જમણે હાથે એક વૃક્ષ હતું, ત્યાં આવતાં મને લઘુશંકાની વૃત્તિ થઈ ને તમને મેં 'જાઉં' એમ પૂછ્યું, ને તમે સંમતિ આપી. તે કાળે એવું એવું બધું પણ પૂછીપૂછીને કરતો હતો. કોઈને આવું બધું ગાંડપણ લાગે પણ તેમાં મારો જીવનવિકાસનો હેતુ જાગ્રતપણે રહેતો હતો. લઘુશંકા પૂરી થઈ રહેતાં ઊઠવાનું થતાંવેંત પાસે પડેલા એક કાગળિયા પર મારી નજર પડી. અને તે હાથમાં લેતાં, તમે પાસે જ હતા એટલે તમને તે બતાવતાં તેમાંથી બે વીંટી નીકળી અને સાથે પાછું લખાણ પણ હતું કે 'આ તારા ઉપયોગને માટે છે.' આપણે બંનેએ બજારમાં સાથે જઈને તે વીંટીની રકમ બનારસ મોકલી દીધી. જીવતીજાગતી ભાવનાનો આ કેવો પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે!

કરાંચી હરિ : ૐ તા. ૧૨–૩–૪૦.

(૧૯૨૪માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

લજ્જા મૂકી દઈ બધી તુજ પાસ માગું,
હે રંગી હે પ્રભુ, મને તુજ રંગમાં તું
ને ઓતપ્રોત વણી ભેળવી દે મને તું,
તું–સાથ એક કરી મસ્ત બનાવજે તું.

* * *

હું દુઃખમાં પણ મઝા પ્રભુ, ભોગવું છું,
તેથી જ માર તુજ હું ઝીલી શકું છું;

બાકી રહ્યો ન હત હૈં જીવતો હજી હું,
આભાર એ તુજ પ્રભુ, કયમ ભૂલી જાઉં ?

*

તારું પ્રભુ, કિરણ–તેજ ઉતારવા હું,
મારે હદે સતત નિત્ય મથ્યા કરું છું;
પાણી મથું બનવવા સ્થિર, સ્વચ્છ મારું,
કે જેથી ત્યાં પડી શકે પ્રતિબિંબ તારું.

* *

જો પ્રાર્થના મુજ ન સાંભળશે પ્રભુ, તું,
હૈયું કરીશ હળવું કહીં તો બીજે હું ?
ના, ના, ન એમ બનશે પણ જે અશ્રદ્ધા,
હુંમાં રહેલી, કરવે મુજને બળાપા.

* * *

સંભાળ જો ગરીબની નવ રાખશે તું,
તો શી થશે મુજ વલે પ્રભુ, ધારી લે તું;
તારો ન સાથ મુજને મળશે પ્રભુ, જો,
આ પાંગળો કયમ કરી પથ કાપશે તો ?

* * *

સામગ્રી શી પદ ધરું પ્રભુ, રીઝું કે તું ?
જાણું ન શેં કરી પ્રસન્ન શકું તને હું !
અકિંચિતે પણ જ્યાં ઉરભાવ છે જે
પ્રીતિયે તને તુજ પદે ધરું પ્રેમભાવે.

ઠક્કરબાપા ફાળો

અઈ કાલે લખેલા પ્રસંગ પરથી આજે બીજો પ્રસંગ લખવાનું

ફેરુ છે, સને ૧૯૩૮ મા આ જીવનુ શરીર લોહીના ઝાડાથી પટકાયુ વાડીનાથ સાનાભાઈ દવાખાનામા indoor (ઇન્ડોર) દર્દી તરીકે દાખલ થવાનુ પણ બન્યુ ત્યા તે રોગ મટ્યો નહિ એટલે ચાલી જવાનુ બન્યુ ત્યા યોગ્ય સારવાર ને યોગ્ય દવા થતા તે મટી ગયો પણ તે પછી (અત્યારે વખતના તારીખ વગેરે યાદ નથી આવતા) ગાંધીજીએ શ્રી ઠક્કરબાપાના ઉંમરને ૭૦ વર્ષ પૂરા થતા તેને માટેના ફાળાને અંગે 'હરિજન બંધુ'મા અગ્રલેખ લખેલો વાચ્યો તે ૭૦,૦૦૦નો ફાળો તો તદ્દન નજીવો, મામૂલી, ગણાય અને તેવો ફાળો તો એકદમ ભરાઈ જવો જોઈએ એમ પણ ગાંધીજીએ લખ્યુ હતુ મારે પણ તે ફાળામા કંઈક ભરવુ જોઈએ એવો આગ્રહ ત્યાની એક બહેનને ખાસ ખાસ કર્યા કર્યો

ઠક્કરબાપાની સેવા

માગી પાસે તો આપવાનુ કંઈ જ નહિ, ને બીજા કોઈથી લઈને તેમા દસ પૈસા ભરુ એય તો ગમે નહિ ને બહેન મને કહે કે 'જો તમે દિલમા દિલથી ફાળામા ભરવાનુ ખરેખરુ ઇચ્છો, તો તમને રોજ ખાવામાથી પણ બચીને મળી આવે શ્રી ઠક્કરબાપા જે પ્રકારની સેવા કરી રહેલા છે અને આદિવાસીઓની, ભીલોની ને હરિજનોની તેમણે જે સેવા કરી છે એ સેવામા તેમની કેટલી ધગશ છે! વળી તેમા [illegible] નથી એટલુ જ નહિ પણ તેમા તેમણે એક યોગ્ય પ્રકારની વ્યવસ્થા ઉપજાવી છે, એક પ્રકારની તેમા method (પોતાના કાર્યનુ સંચાલન) છે તેની સાથે સાથે અમુક અમુક પ્રકારની ચોકસાઈ, લાઇ, ખત, હિસાબની યોગ્ય પ્રકારની ચોખવટ વગેરે જે જોઈ શકાય તેના જીવનમા પ્રત્યેક છે, તે બધાના પ્રમાણમાં તેમની સેવાનુ મૂલ્યાંકન ને તેના યોગ્ય કદરદાનિ મુલ્યાંકનને પહોંચી નથી એવુ મને ત્યારે પણ લાગતુ.

ફાળામાં ભરવાની અભિલાષા

એટલે બહેનની આગ્રહભરી ટકોરથી ને તેમના જીવનની આવી સેવાપરાયણતાના ભાવથી પ્રેરાઈને મારાથી તેમના 'માટે' થવાના આ ફાળામાં જો કંઈક રકમ આપી શકાય તો મને બહુ આનંદ પ્રગટે એવી અભિલાષા મારા મનમાં ચનગનાટ કરવા લાગી. સાથે સાથે એમ પણ જાણતો હતો કે આ જીવ પાસે એક પાઈ પણ પોતાની ગણી શકાય એવી નથી, તેમ છતાં તે ફાળામાં આપવાની અભિલાષા રાખવી તે આકાશકુસુમવત્ છે. આમ હોવા છતાં પ્રભુકૃપા હોય તો તેની શક્યતા જરૂર પ્રગટી શકે એવું ભાન પણ ત્યારે જરૂર પ્રગટતું.

'પેલું કશુંક પડયું છે!'

હવે એમ બન્યું કે એમના વરસના દિવસે બાપુની (લેખકના વડીલની) સાથે તથા તે બે બહેનોની સાથે અમારે કરાંચીના કેટલાક સદ્ભાવી સજ્જનોને ત્યાં મળવા જવાનું થયું. કરાંચીના માજી મેયર શ્રી. ચાગલાસાહેબને ત્યાં તેમના બંગલે અમે ગયા. તેઓ ત્યારે નમાજ પઢી રહ્યા હતા, એવી અમને ખબર મળી. એટલે અમે બહાર જરાક વાર મોટર ઊભી રાખી નીચે ઊતર્યા ને અંદર દિવાનખાનામાં પેસવા જતાં પહેલાં મારી નજરે એક વીંટળાયેલો કાગળ રસ્તા ઉપર પડેલો જોવામાં આવ્યો. કરાંચીમાં રસ્તા એટલા બધા સાફ સ્વચ્છ હોય છે કે કંઈ પણ કશું પડેલું નજરે ચડયા વિના રહી ન શકે એ તો તમે જાણો છો. શ્રી જમશેદજીની આવા પ્રકારની સેવા બેનમૂન છે. તે કાગળને ચીંધીને બહેનને મેં કહ્યું, 'જો, પેલું કશુંક પડયું છે!' તે ઊંચકીને જોતાં તેમાંથી ૫ રૂપિયાની નોટ નીકળી. ને તેમાં પણ બીજું ભાષાનું લખાણ હતું, કે 'તે રકમ તારે મનગમતી રીતે વાપરવા માટે છે.' પ્રભુકૃપાથી આવી આશ્ચર્યથી પડેલી રકમ શ્રી. ઠક્કરબાપાના ફાળામાં ભરી દીધી.

ભીડભંજન ભગવાન

મારી આર્થિક-તંગીની ભીંસ કેવી છે તે તો તમે જાણો છો. એકાદ બે વરસથી આ જીવને તમે કે બીજા સદ્દગુરુ તરીકે માનતા થયેલા હોવા છતાં તમારી પાસે પણ કદી મેં કશું માગ્યું નથી: તે તો હકીકતની વાત છે. એક વખતે મારે કોઈક સંજોગને કારણે પૈસાની ઘણી ઘણી જરૂર પડી હતી, અને કોઈની પાસે માગવાનું તો ત્યારે પણ દિલ થતું નહિ, એટલે માગણી કરતો નહિ. પણ આ વખતે તેટલી રકમ વિના ચાલી શકે તેવું હતું નહિ. રકમની તો તાત્કાલિક જરૂરિયાત હતી. ભગવાન તેના ખરેખરા ભક્તને તેની આપત્તિના સમયમાં કોઈને કોઈ રીતથી મદદ પ્રેર્યા કરે છે, તેવા પ્રકારનું ભાનશક્તિપૂર્વકનું આશ્વાસન મારે માટે કંઈ નાનુંસૂનું નહોતું. તે આશ્વાસનથી મને એક પ્રકારની હૂંફ અને ઓથ મળ્યા કરતી. પણ તે તો નિરાકાર હતી. પરંતુ મારે તો ભગવાનની કૃપાથી તેવી ઓથ ને હૂંફ સાકારપણે પરિણામ રૂપે પ્રગટેલી હોય, ત્યારે જીવનમાં પ્રગટેલી ભીંસ ટળી શકે એમ હતું. આવી સ્થિતિ માટે કદી મેં ભગવાનને પ્રાર્થના-પણ કરી નથી—કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં પણ. કોઈ પણ ભારેમાં ભારે કટોકટી ભરેલી તંગ સ્થિતિ પણ ભાવ કેળવવાને માટે, ભાવમાં ટકી રહેવાને માટે, કે ભાવમાં ભાવથી જીવંતપણે જીવવાને માટેની હોય છે. એટલે તે કાળની તેવી પરિસ્થિતિની પ્રગટેલી ભીડને હું કદી ગણકારતો તો ન હતો, પરંતુ તેથી કરીને ભીડ જતી રહેતી હતી એવું કશું નહોતું, જોકે ભીડની ભીંસ મને દાબી દેતી નહોતી અને વળગતી પણ ન હતી તે તો પ્રત્યક્ષ અનુભવે પરખાતું અને તેમાં ભગવાનની પરમ કૃપા અનુભવતો.

સોનાની કંઠી મળી

એક દિવસે સાંજે અમે બધા નદીકિનારે એક સાધુમહારાજનાં દર્શને જતા હતા. તે વેળા મારી સાથે હસમુખભાઈ, અમદાવાદ-

વાળા નાનુભાઈ ભટ્ટ તથા બીજા પણ કોઈક હતા, (જેનો ખ્યાલ અત્યારે પ્રગટતો નથી) નદીના કિનારાની અને સ્થળની લગભગ નજીક આવી પહોચતા એક ઠેકાણે ફાટેતૂટેના લૂગડાની વાજેની પોટની જેવું મારી નજરે ચઢ્યુ, ને તે હાથમા લઈને ખોલતા તેમાથી એક સોનાની કડી નીકળી તેની સાથે પણ તામિલમા લખાણ હતુ તે લખાણમા પણ 'તારા પોતાના ઉપયોગને માટે આ છે' એમ હતુ તે કડી શ્રી હસમુખભાઈએ બજારમા વેચીને તેની રકમ મને આપી, ને પ્રભુકૃપાથી તેનાથી મારી ભીડ ભાગી+

કરાચી, હરિ ॐ તા ૧૩-૩-૪૦

(૧૯૨૪ મા રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસતતિલકા)

હુ તો તને લળી લળી વિનયા કરુ છુ,
થાકુ, કશુ ન વળતુ મુજ, હુ કરુ શ?
પાસા પડે ન સવળા પ્રભુ, નાખુ હુ જે,
રાખ્યા કરુ ધીરજ કે પ્રભુ, સ્હાય દેશે

*

રગાતુ ના મન હજી તુજ રગમા ને,
આસક્ત તે હજી થતુ નથી પાદપદ્મે,
ભારે કરે નડુ જ છેતરપીડી ભૂડુ,
હુથી કૃપા-રિપુ ન રોકી શકાય રોકયુ

*

તારા ગુનામ થતુ છે, તુજને ગમે તે,
હુ-પામથી જરૂર તુ પ્રભુ કેમ નેજે,

+ આ કડીનો પ્રસગ મોડો બનેલો છે, પણ આ ભાગના પ્રસગોને અનુરૂપ હોવાથી આ પ્રસગ અહી મોજ છાપ્યો છે —સપાદક

વીસો મૂકી દઈશ ના મુજને જરી તું,
દષ્ટિ સમીપ મુજને નિત રાખજે તું,

* * *

કૈં દોષ આવરણ જે મુજમાંહિ હોયે,
તે બાળી સર્વ કર ભસ્મ કૃપાકટાક્ષે;
મારો બધોય મળ, ત્રાસ નિવારજે ને,
તારી પરે પ્રભુ, મને દિલ-વહાલ દેજે.

* * *

તું-પ્રેમની પ્રભુ, બરાબર અન્ય ક્યાંયે
વસ્તુ ન કોઈ, કરવો ઉર-પ્રાપ્ત મારે;
છો સૂર્ય પશ્ચિમ ઊગે, પણ ધાર્યું મેં જે,
તે મેળવ્યા વિણ નહીં રહું, તું કૃપા દે.

* * *

ચાલ્યા કરું બહુ જનાં પથ ના કપાનો,
ઘાંચી તણા બળદની જ્યમ ઠેર રહેતો;
જાણું ન, કારણ હશે પ્રભુ, એવું શું જે,
તો દોષ દૂર કરવી તુજ ધામ લેજે.

એરોપ્લેનમાં મુસાફરીનો હુકમ

એક વખતે કરાંચીથી સાબરમતી આશ્રમમાં પાછો આવ્યો અને જુલાઈ, ઑગસ્ટ અને સપ્ટેંબરનો અડધોએક માસ ત્યાં (સાબરમતીમાં) રહેવાનું બન્યું હતું. પાછું મારે કરાંચી જવાનું હતું. ક્યારે જવું તે નક્કી થયેલું ન હતું. પરંતુ એચિંતું એક દિવસે ટપાલીએ આવીને મારા હાથમાં રજીસ્ટર્ડ પાકિટ મૂક્યું. તો તેમાંથી રૂા. ૬૦) સાઠની નોટો નીકળી અને ઉર્દુ લિપિમાં જે લખ્યું હતું તે તમે જ શ્રી કુરેશીસાહેબ પાસે જઈને વંચાવી

આવ્યા હતા તે સ્વપ્નામા એમ હતુ કે 'તારે તારા જન્મદિવસે જ ક્યાંય જવુ ને તે પાછુ વળીને જ જવુ એવો ક્રમ છે' ચાર સીટનુ એક નાનકડુ વિમાન ત્યારે જતુ તેમા ટિકિટ મળવી બહુ મુશ્કેલ હતી શરૂઆતમા તો ટિકિટ નહિ મળી શકે એવુ જ લાગ્યુ બેત્રણ વાર તપાસ કરતા ટિકિટ તો મળી અને તે દિવસે 'હવાઈ જહાજ'મા બેસીને 'પૈદાઈશ કે દિન' મુસાફરી કરી

આકાશમાર્ગે જતા અદ્દભુત ધ્યાનાવસ્થા

વિમાનમા બેસવાનો તે બધો કાળ કોઈ ન વર્ણવી શકાય એવી અગમ ધ્યાનાવસ્થામા જ પસાર થયા કર્યો હતો વિમાનમા જવાની વાત જોવાને તો સ્વપ્ના પણ ક્યાથી જાગી શકે? મારી પાસે આર્થિક સ્થિતિની તેવી શક્યતા પણ નથી ને તમારા જેવા કે ભાઈ નદનાન જેવા ખાસ કારણ વિના વિમાનની સહેલગાહ મને કરાવે એવી વિચારસરણી પણ તમારામાથી કોઈની ત્યારે ન હતી ને આવી રીતે ઓચિંતી આપમેળે ક્યાંથી આવી પડી! વળી તેની સાથે ઊર્દુનુ લખાણ લખેતુ હતુ તે તમે શ્રી કુરેશીસાહેબ પાસે વચાવી પણ આવ્યા હતા આવા નાઝમીભાઈના બનેલા પ્રસગથી કોઈ ને શકા ને સશય પણ પેદા થયા હતા મારી પાસે એવી કોઈ રકમ ન હતી કે જે સ્વપ્નામા ભરીને મોકલી શકુ ઊર્દુ લખાણ લખેતુ તે તો કોઈ એમ માને કે ધારે કે કોઈની પાસે લખાવ્યુ હોય પરતુ તે દિવસોમા ક્યાંયે બહાર નીકળતો નહિ તેની તમો મારી જોડે ખાત્રી છે ક્યાય પણ શબ્દે માગ્યા વિના અમદાવાદની બદરની એરપોર્ટની ઓફિસની છાપ ને ગમવાળા પાકિટ પર હતી મારે અમદાવાદ વિશે જ જવાનુ હતુ તેનુ પણ અગાઉથી નક્કી થયેલ પણ ન હતુ એટલે તેની પ્રેરણા ને તે માટેની રકમ પણ આપમેળે મારે માટે પડી×

×આ પ્રસગ સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૮મા બન્યો હતો પરમ જીવન આસપાસના સાગજન પ્રસગો જેવો હોવાથી તે પાન અહીં છાપ્યા છે—સપાદક]

દ્વંદ્વાતીત સદ્ગુરુમાં પ્રેમભક્તિ

આ બધા પ્રસંગોના સાક્ષીઓ આજે બધા જીવતા છે. મારા જીવનના આવા કેટલાક બીજા પણ પ્રસંગો છે એની હારમાળા મારે તમને લખવી નથી. ઇંદ્રિયાતીતપણાના પણ પ્રસંગો પ્રભુકૃપાથી પ્રગટેલા છે. આ બધું લખવાનું કારણ તો એ કે ઉપર જે સદ્ગુરુ વિષેનો શ્લોક ટાંક્યો છે:—

"એકં નિત્યં વિમલમચલં......દ્વંદ્વાતીતં"

એવાં એવાં લક્ષણો જેના જીવનમાં પ્રગટેલાં છે તે સાચો સદ્ગુરુ છે એવું જીવતુંજાગતું પ્રમાણ આપણને તે શ્લોકમાંથી મળી આવે છે, અને એવા પ્રકારનો માપદંડ (જીવન માપવાનું થર્મોમિટર) અને તેવા પ્રકારના પ્રસંગો આ જીવનમાં પ્રગટેલા છે; તેના પરત્વેનું જે મળેલાં સ્વજનમાં પ્રેમભક્તિજ્ઞાનયુક્ત મહત્ત્વ પ્રગટે તો તેવા સદ્ગુરુમાં આપણું દિલ પરોવાઈ રહે ખરું.

પ્રગટીકરણનો હેતુ

આ પ્રસંગો લખેલા છે, એટલે તે આત્મશ્લાઘા છે એવું પણ નથી. એક ને એક બે કહીએ એમાં જેમ સંપૂર્ણ વાસ્તવિકતા છે, તેમ જીવનમાં જે જે રીતે જે જે કંઈ બનેલું છે, તેને તે રીતે જ તાદૃશ્યપણે હકીકતના રૂપમાં અમુક ખાસ આગવની હેતુથી જ પ્રગટાવવું તેને આત્મશ્લાઘા ન ગણાય. આવું લખવું પડ્યું છે તે પણ કોઈકના વિચારને કારણે. જીવનના જે નક્કર, સ્વભાવિક, વાસ્તવિકપણે બનેલા પ્રસંગો છે તેને તે રીતે કથવા, અને તે પણ એવું નિમિત્ત પ્રગટતાં કથવા, તે અમારે માટે તો તદ્દન યોગ્ય છે. આ તો જીવનની એક હકીકતનું પ્રાગટ્ય ખાસ હેતુપૂર્વક થયેલું છે. વખાણમાં ને આવી હકીકતના પ્રાગટ્યમાં ફરક છે. આત્મશ્લાઘામાં પ્રત્યક્ષ જીવનની વાસ્તવિકતા પ્રગટેલી ન હોય ને અતિશયોક્તિ પણ હોય. આ બધું

જેમ ઉપર લખ્યું છે, તે તો બધું જેમ ખરેખરું બન્યું છે, તેમ જ લખ્યું છે. તેમાં એક અક્ષર ઓછોવત્તો નથી કર્યો. નરસિંહ મહેતાને ભગવાને હાથોહાથ હાર આપ્યો, તેવા પ્રકારના આ બધા પ્રસંગો છે. અને તમારું બધાં સ્વજનોનું થોડુંઘણું પણ વળગી રહેવાનું જે બને છે, તેના મૂળમાં તો આવા પ્રકારના પ્રત્યેકને અનુભવમાં પ્રગટેલા કોઈક ને કોઈક નિમિત્તપ્રસંગો છે.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૧૩-૩-૪૦.

(૧૯૨૪ માં થયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

પ્રભો ! ભારે તું તો નચવી થકવે છે બહુ મને,
અને કાઢે છે તું દમ જ બહુ ખેંચી મુજ અરે;
કહે શાંતિથી શે સુખથી પડી રહેવા નવ દઉં ?
મને તારો જાણી કંઈ કરી દયા લાવ જરી તો.

* *

પ્રભો ! તારે માટે રવડી રવડી બાળ મરતો,
કૃપાસિંધુ થૈ તું મુજ પર કૃપા કાં ન કરતો ?
મને શાને દે છે રિબવી રિબવી દુઃખ પ્રભુ, તું ?
દયા લાવી મારી હૃદય પ્રભુ, લે બાળ તુજ તું.

* *

બધા મારા જોરે વિકટ લડું સંગ્રામ પ્રભુ, હું,
પ્રભુ ! તોયે કેમે નવ છૂટી શકું, હારું વળી હું;
અહાહા ! જાણું છું, ગહન ગતિ છે કર્મ તણી તે,
છતાં શ્રદ્ધા કો દી હૃદય મુજ આરામ મળશે.

ભાવાવસ્થામાં ચોર દેખાયો

પરંતુ તેનું પ્રગટવાની સ્થિતિ પહેલાં, પેલા ઘરેણાંને માટે 'કોણે ગજવું કાપ્યું હશે?' અને 'મારી જવાબદારી હું બરાબર રીતે અદા ન કરી શક્યો,' તે દર્દનો વિચાર ઊંડો ઊંડો સ્ફુરી ગયેલો અને તેવા ભાવાવસ્થાના ધ્યાનના પ્રકારમાં ઊંડે જતાં જતાં ત્યાં જે એક દૃશ્યનો અનુભવ થયો તે તો અદ્ભુત ને રોમાંચકારી છે. વિશ્વનાથના મંદિરમાં કોણે કેવી રીતે ગજવું કાપ્યું તે દૃશ્ય પણ આબેહૂબ દેખાયું. તે વેળાએ ધ્યાનની ધ્યાનસ્થ દશામાં પણ તે ચોરના જીવને માગણી મોકલાઈ ગયું કે 'અત્યારે આ ઘરેણાં મારાં નથી. મને કોઈકે મૂકવા આપેલાં છે, અને હું તો ગરીબ માણસ છું ને ભરપાઈ કરી શકું તેમ નથી. આ મિત્ર તારાથી છૂપી નહિ રહી શકાય. તું મને પાછી સોંપી જા. મારું રહેઠાણ અમુક અમુક ઠેકાણે છે.' સવારે પરીક્ષાનો ટાઈમ હોવાથી અડધોપોણો કલાક હિંદુ યુનિવર્સિટીના અમુક સ્થળે હોઉં છું ને રહેવાનું મકાન પણ અમુક સ્થળે છે, તે બધું મેં તેને વર્ણવી બતાવ્યું. આ બધું જ ધ્યાનસ્થ અવસ્થામાં બનેલું. તે એટલું બધું તો તાદાત્મ્ય હતું અને તેની ઘેરી અસર દિલ પર એવી તો ભારે પડી ચૂકેલી કે તે હમણાં જાણે પ્રત્યક્ષ નજરે નિહાળ્યા કરતી હોય એવા પ્રકારના અનુભવનો ઉન્માદ જાગ્રત થયેલો. એવી ધ્યાનસ્થ અવસ્થા આખરે નૌકાવિહાર દરમ્યાન થઈ હતી. એવી અવસ્થાથી અભાગી નાની બહેન તો મારા પર ખૂબ ચીડાતી.* તેને આવું ન રુચે તે સ્વાભાવિક હતું. નૌકા ઓવારાને સ્પર્શી ત્યારે જેમ તેમ કરીને મને ભાનમાં આણવાનું મોટી બહેન કરી શકી. તે પછી અમે પાછા હિંદુ યુનિવર્સિટીના અમારા મકાનમાં ઘેર આવી ગયા.

* આવી ધ્યાનાવસ્થાની દશાઓ ઘણીવાર હતી ને જ્યાં ત્યાં બનતી, તે તેને સુરુચિભંગ લાગતું.

ચોર સામો ઘરેણા આપવા આવ્યો

બીજે દિવસે યુનિવર્સિટીના જે મકાનમા પરીક્ષા લેવાતી હતી, ત્યા અમે ઉપરના માળે હતા મોટી બહેન તો તેના પરીક્ષા હોલમા હતી અને હુ તથા બહેનની એક સખી બહારના વરડામા ઊભા હતા તે વેળા સામેથી વેગથી એક માણુસ હાફતો હાફતો દોડતો દોડતો આવતો હતો અને મને બોલાવવાની નિશાની કર્યા કરતો હતો.

ભક્તને રંજાડનારને સજા

મારી સાથેની બહેને મારુ લક્ષ તે પરત્વે દોર્યું અને તે દોડી આવનાર ભાઈએ બૂમ પાડીને જણાવ્યુ કે 'ભાઈસાહેબ! કૃપા કરીને નીચે ઉતરો' હુ નીચે ગયો અને તેને મળ્યો તેણે મને કહ્યુ કે 'આ તમારા ઘરેણા પાછા લઈ લો હુ તો આખા શરીરે એટલો બળી દાઝી મરુ છુ કે મારાથી આ અગ્નિનો દાહ છરવી શકાતો નથી માટે કૃપા કરીને તે મટી જાય એવુ કરો'

પ્રભુકૃપાનો ચમત્કાર

ઘરેણા મળી જવાથી પ્રભુની કૃપાનો કેવો ચમત્કાર બન્યો તે અનુભવીને મારુ હૈયુ તો ભાવથી ગદ્‌ગદ થઈ ગયુ, એટલે તેના બોલવાનુ તો મને કશુ ભાન રહ્યુ ન હતુ અને ઘરેણા મળી જવાથી એટલી બધી તો હા શ પ્રગટી ને એવી તો નિરાનનો અનુભવ પ્રગટ્યો કે જેનુ વર્ણન તમને લખી શકુ, એટલે કે ભાષામાં ઉતારી શકુ, એવુ મારી કલમમા જોર નથી એવો કવિ પણ હુ નથી વળી પાછુ પેલા માણસે કાલાવાલા કરી કરી કરગરી કરગરીને મને પગે પડીને કહ્યુ, કે 'ભાઈસા'બ! મારો આ પ્રચડ દાહ મગાડી દો,' મે તેને કહ્યુ કે 'ભાઈ! આ તો મારા ભગવાનની કરામત છે પણ તુ કેવી રીતે પારખી શક્યો કે આ ઘરેણાનો માલિક હુ પોતે છુ?' ત્યારે તેણે કહ્યુ કે 'ગઈ કાલની સમી સાજ પછીથી

મને ઓચિંતો એવો આખા શરીરે પ્રચંડ દાહ પ્રગટેલો છે કે તે સહ્યો જતો નથી. આ આખા સમય દરમ્યાન મને તમારા શરીરની આકૃતિ આબેહુબ વારંવાર નજર સમક્ષ પ્રત્યક્ષ તર્યા કરતી, અને તમે ક્યાં રહો છો તે મકાનની જગાની ખરેખરી રીતે તેના અમુક ચોક્કસ સ્થળની પણ મને ખબર પડી હતી, અને સવારના તમે ક્યાં હશો, તે પણ હું દેખી શકતો હતો.

કૃપા કરીને દાહ મટાડો

ગતે ને રાતે આવવાની મારા શરીરમાં તો તે વેળા શક્તિ પણ ન હતી અત્યારે પણ જેમતેમ કરીને આવી શક્યો છું. નીકળવાનું થયુ ત્યારે તો આવી નહિ શકાય એમ લાગતું હતું. પણ પછીથી તો એમા એટલી બધી ગતિ પ્રગટી કે દોડવા જ કરવાનું બન્યું છે અને એરી આમે અહીં આવ્યો છું. માટે કૃપા કરીને તમે આ દાહ મટાડો'

મંદિરમાં ચોરી ન કરવાનું વ્રત

મે પણ તેને અચાનક એમ કહ્યું કે 'ભાઈ! તું હવે એક વ્રત લે, કે 'વિશ્વનાથના મંદિરમાં દર્શને આવનારનું ગજવું કાપીશ-કરીશ નહીં.' એવુ વ્રત જો તુ પ્રમાણિકતાથી પાળવાનું વચન આપશે અને તે વચનનું પૂરેપૂરું પાલન કરશે, તો પ્રભુકૃપાથી તારા શરીરનો દાહ જરૂર મટી જશે. કોઈ બિચારો મારા જેવો ગરીબ, દર્શન કરવાને આવે અને તેનું ગજવું તારા જેવાથી કપાઈ જાય, તો તેના કેવા હાલહવાલ થાય! તે બિચારા ગરીબને કેટકેટલી હેરાનગતિ ભોગવવી પડે! માટે કૃપા કરીને મંદિરમાં કોઈનું પણ ગજવું કાપવું નહિ એવો આગ્રહ રાખ લે.' તેને શરીરે દાહનો અગ્નિ એટલી બધી તો વેદના પ્રગટાવતો હતો કે તે બિચારાએ તેવું વ્રત મારી આગળ લીધું તો ખરું જ અને તે પાળવાનું વચન પણ તેણે મને આપ્યું. વધુમાં તેણે કહ્યું કે 'ભૂખે મરીશ, તે હા. કબૂલ, પરંતુ કોઈ પણ આગ્રામાં

મરાના પ્રસંગમાં પણ મંદિરમાં કોઈનું પણ ગજવું નહિ'

દાહ મટ્યો

તેના કથન પર વિશ્વાસ પણ પ્રગટ્યો અને તેમાં તેની ણુ લાગી એ પણ પ્રભુને તેનો દાહ મટાડી દેવાને માટે થી પ્રાર્થના કરી અને થોડી વારમાં તેના શરીરનો દાહ ા પણ તેણે પોતે અનુભવ્યો અને તે માણસ મને પગે સ્તે પડ્યો

હરિ ૐ તા ૧૪-૩-૪૦

સંકલ્પ આકાર પામે

ાનની ઊંડાઈ અને તેની ભાવાવસ્થા એવા વાસ્તવિકપણે), તેનો આ પ્રકારનો ગર્ભ કાને વિગતવાર વર્ણવેલો અનુભવ ગુરૂકૃપાથી થયો ધ્યાનાવસ્થામાં શરીરનું ભાન જતાં જતાં જે પ્રગટે અથવા જે સંકલ્પ તે વેગા કરી શકવાનો જ્ઞાનયુક્ત આપણાથી જો મૂકી શકાય તો તે સંકલ્પ એવો આકાર બની છે, તેનો આ આપમેળે પ્રગટેલો પ્રત્યક્ષ પ્રયોગ હતો ધ્યાનના ા કરતાં પણ ઉચ્ચતમ કક્ષાના પ્રકાર હોય છે હજી આવા ના ધ્યાનમાંનો એકડો પણ આપણાથી મંડાયો નથી, એટલે દાખલાથી આપણને બધાને જાણવાનું મળશે કે આપણે હજી દિશામાં કેટલું બધું આગળ વધવાનું છે

પાછી તમને મારી સાધનાકાળની પ્રાર્થનાઓ લખું છું:

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

એવો થઈ જઈશ હું મુજ રામ ક્યારે?
રે! તે વિના હૃદય શાંત થશે ન કેમે,

તાપે ઉચાટ થકી તે ઉર તપ્ત રૂહે છે,
જ્યાં જોઉં ત્યાં કરમ આગળ ઊભું રૂહે છે.

* * *

ક્યાયે ન શાંતિ વળતી મુજને જરાયે,
ખાવા જ ધાય, જહીં જાઉં તહીં, બધાંયે;
તુયે ન દે કંઈ કશો મુજને દિલાસો,
એવી ઊંધી ગતિ પ્રભુ, મુજ કર્મની જો !

તેમ છતાં :—

પ્રારબ્ધકર્મ પુરુપાર્થ નડે બધયે,
બાળી જ નાખીશ પ્રભુ, જડમૂળથી એ;
ચોળીશ રાખ પછી તેની બધા શરીરે,
તેવી દશા મુજ થવા પ્રભુ, તું કૃપા દે.

* * *

સંજોગ આવી મળતાં મળશે બધુંયે,
મા આકળો થઈશ રાખ તું ધૈર્ય હૈયે;
ને તુ કર્યા કર થતું તુજથી બધું જે,
રાખીશ આળસ ન તું તુજમાં જરાયે.

* * *

લહાવો મને સુખ તણો, પ્રભુ, આપજે તું,
આવ્યો કને તુજ પ્રભુ, કરી આશ તે હું;
ભગ્નાશ થૈ તુજ થકી ફર્યું હો ન પાછું,
વૃદ્ધેતો મૂકી દઈશ શું મુજને પ્રભુ, તું ?

* * *

ક્યારે ગળી મન જશે તુજ પાદપદ્મે ?
એવી કૃપા ઊતરશે મુજ શીર્ષ ક્યારે ?

'હે પ્રાણવલ્લભ! પ્રભુ મુજ આશ છે તું,
જોજે! નિરાશ કરતો મુજને રખે તું!

*　　*　　*

પ્રેમે તને દરસિને પ્રભુ, પાય લાગું,
ને હું ગુના મુજ તણો પ્રભુ, દંડ માગું
ઓરું કદાચ ભૂલને, મનરો નઠારું,
તોયે છતાં તજ ન મોટપ ઓ જોજે તું

પ્રસંગની છાયા

તા ૧૧ મીના પત્રમા સદ્ગુરુની ભાવના વિષે તમને લખેલું છે આપણે જો આપણા ખરેખરા દિલથી જીવનવિકાસના હેતુના જ્ઞાનભાન સાથે સદ્ગુરુને સ્વીકારેલા હોય, તો એવા સદ્ગુરુના સ્મરણ સિવાયનું અથવા તો પ્રાર્થનાના ભાવનું જે માટે આતરિક પારાયણ કરવાનું રાખ્યુ હોય તેના સ્મરણ સિવાયના કે નામસ્મરણ સિવાયના અથવા તો ભાવના સિવાયના બીજા કોઈ પણ જાતના વિચારને, પ્રસંગને બાબતને મનમા ઝાઝી વાર ટક્વા દેવા જ નહિ કશા વિચારની ગડમથનમાં 'આ સારુ કે તે સારુ' એવા દ્વિધા ભાવમા પણ લાગો ગાળો ટકી ન રહેવાય તેની જાગ્રતિ તો ખૂબખૂબ રાખવી કોઈ બની ગયેલા પ્રસંગની કે બનાવની છાયા પણ ટકવા ન દેવી.

પ્રસંગનો વિચાર ને તેની છાયા

પ્રસંગનો વિચાર ને પ્રસંગની છાયા—એ બેમાનો ભેદ તમે સમજ્યા? એક દાખલો આપીને સમજાવું કેટલીક વાર એવું બને છે કે આપણને દુખ ઉપજાવનારો અમુક પ્રસંગ બન્યો પરંતુ તે પછી જીવનમાના બીજા કર્તવ્યો કે પ્રસંગોના ધર્મોને લીધે પેલા થઈ ગયેલા પ્રસંગ કે બનાવના વિચારના પસારા જુદા પ્રસંગની પ્રગટે છે

પ્રવૃત્તિને લીધે આપોઆપ તે વેળા અટકી તો જાય; તેમ છતાં એક જાતની આપણને પોતાને પણ કારણ ન સમજાય એવી ઊંડી ઊંડી ગમગીનીની છાયા કેટલીક વાર તે પ્રસંગ કે બનાવ મૂકતો જાય છે. એવી છાયા ઘણા વખત સુધી આંતરમાનસના ઊંડા પેટાળમાં પડી રહે છે અને કંઈ સમજી ન શકાય એવી શહમૂટતા પ્રગટાવે છે. વળી કોઈ સમયે એવાં કોઈ સંબંધી મળે કે જેમની પરત્વે ખૂબ મોહ ને આસક્તિ હોય, તો તેવા સંબંધી સાથેનો આપણો સંપર્ક પણ એક ઊંડી ઘેરી છાયા તે સંપર્ક પૂરો થઈ ગયા પછીથી પણ મૂકી જાય છે, અને ઊંડા સંસ્કાર તેવો સંપર્ક પાડી જતો હોય છે. આવા પ્રકારના કશા ઊંડા સંસ્કાર અને એવી છાયા ચિત્તમાં ન પડી જાય તેની તો ઘણી ઘણી કાળજી રાખવાની છે, એટલે કે એવા પ્રસંગ, વિચાર કે બનાવ કે તેની છાયાને કોઈ ને કોઈ રીતે પ્રેમથી વિદાયગીરી આપી દેવાની છે તે જાણશોજી.

વૃત્તિ ને ભાવમાં ફરક

વળી હાલમાં તમે 'આનંદવૃત્તિ થાય છે' એમ લખ્યા કરો છો, તો એવી વૃત્તિથી બીજા કશામાં રસ લેવાઈ ન જાય તે તો ઘણું ઘણું જાળવજો. આને હું આનંદની 'વૃત્તિ' કહું છું, તે તેના સ્થૂળ ને સૂચક અર્થમાં કહું છું. બાકી આનંદનો તો 'ભાવ' કહેવાય" એવી આનંદની પ્રગટતી જતી વૃત્તિને તમે કંજૂસના ધનની જે સાચવી સાચવીને સાધનના અભ્યાસમાં જ વાપર્યા કરશો, તે આપણું એ સાધનધન–સાધનામૂડી–એવડાતી ને તેવડાતી જશે. જો તેમ નહિ કરીશું તો નદીનાં પૂરનાં પાણીને નહેરો મારફત ખેતરોમાં વાળવાને બદલે નકામું વહી જવા દેવા જેવું થશે; એટલું જ નહિ, પૂર ઊતરી જતાં જે ઓટ (ભાવની) થશે તે સહેવી મુશ્કેલ પડશે, અને પાછા પસ્તાવાનું થવાનું. ભાવના ઉપયોગથી ભાવની બઢતી થાય છે. પણ તેવી ઊપજતી આનંદની વૃત્તિનો ઉપભોગ

કર્યા કરવાથી તો ભાવમાં ક્ષતિ જન્મે છે. સાધનામય જીવનમાં કોઈને કોઈ વાર આવું તો બન્યા કરે છે. પરંતુ એ જેટલું ઓછું બને તેટલું ઉત્તમ તમને આનંદની વૃત્તિ હવે રહે છે, તેથી તો રાજી જ થાઉં ને ? પરંતુ આ પ્રકારના નિમિત્તભાવે તમારા પ્રગટતા તેવા સ્મરણને પ્રાર્થનાભાવે શ્રીભગવાનના ચરણકમળમાં હું તો નિત્ય સમર્પણ કર્યા કરું છું કે જેથી એ પ્રાર્થનાભાવની અસર મોડીવહેલી પણ તમારા પર પડવાની હોય તો પડી શકે.

કરાચી, હરિ ॐ તા ૧૪–૩–૪૦

(૧૯૨૪માં થયેલી પ્રાર્થના)

(મંદાક્રાન્તા)

હૈયે મારે દુઃખ–રથ પ્રભુ, તું ચલાવ્યા કરે છે,
ને એને તેં કચરી કચરી લોટ જેવું કર્યું છે,
તોયે જંપી જરીય ઠરવા બેસી રહેવા ન દે છે,
કે ઉત્પાતો જગવી જગવી તું સતાવ્યા કરે છે

* * *

હમેશાં મેં પ્રભુ, તુજ થના સર્વ હર્ષે દીધું છે,
હૈયે મારી દઃખન જરીયે કચાય આણી નથી મેં;
થાતું જેવું જ્યમ હતું પ્રભુ, તેમ થાવા દીધું છે,
સાક્ષી થૈને જરૂર બધું મેં નિત્ય જોયા કર્યું છે.

* * *

ઊંડું ઊંડું રડી રડી મરું તોય ના સાંભળે તું,
હૈયું મારું ટળવળી મરે તોય ના ધ્યાન દે તું,
પાયે તારે પડી કરગરું તોય સામું ન જોતો,
યાચી યાચી મરી જઉં અને તોય ના પાર આવ્યો.

હૈયે મારે ધીરજ નહિ છે, હામ ખૂટી ગઈ છે,
સહેવા આવાં નિત નિત નવાં દુઃખ, તું જે મને દે;
તોયે શાથી તુજ ઉપરની આશ ના કે' છૂટે છે!
હૈયે શ્રદ્ધા તુજ ઉપરની કેમયે ના ઘટે છે.

* * *

(વસંતતિલકા)

આનંદ, પ્રેમ, રસ, ભાવ મહીં નહાઈ
કે શક્તિ ઉર પ્રગટ્યા કરજો સદાયે;
એ શક્તિનો હૃદપ્રવાહ વહ્યા કરો, ને
સંબંધ સૌ ઉપર ઉર. રહી શકાજો!

લગની

જેમ જેમ જીવનની સાધનામાં આપણે રત–એકતાર–થતા જઈશું, અને તેવા પ્રકારની લગનીનો ભાવ પ્રકૃતિ ને સ્વભાવમાં વણાઈ જઈ તેનું એક અંગ બનશે એટલેકે તે આપમેળે રહ્યા કરશે, તેમ તેમ આ પરત્વેની ઇચ્છાશક્તિનું પ્રબળપણું, સર્વ સંબંધોથી પર થવાપણું, સંબંધોની સપાટીથી ઊંચે રહેવાપણું, તેમ જ વહેવારમાં રહેવાતાં છતાં ને એમાં ચિત્ત હોવા છતાં એમાં ગૌણભાવે પ્રવૃત્તિ રહે, કર્મ તો ભલેકે કુશળતાભર્યાં થયાં કરે, તેમ છતાં તેમાં પહેલાંના જેવી આસક્તિ ન પ્રગટે અને પ્રધાનપણે જીવનવિકાસ પરત્વેની ભાવનામાં જ આપણું દિલ રમ્યા કરતું હોય એવું અનુભવ્યા જઈશું.

લીલ બાઝવા ન દો

'A rolling stone gathers no moss.'

'સતત ગબડ્યા કરતા પથ્થરને લીલ બાઝતી નથી' એને આ અર્થમાં ઘટાવું છું : જો આપણે ગબડતા જતા પથ્થર જેવા–નહિ કે જડ, પડી રહેલા પથ્થર જેવા–બની ગયેલા હોઈશું તો

loss–ચીલ–એટલેકે આધ્યાત્મિક જીવન સિવાયની બીજી રાગ-દ્વેષાદિક વૃત્તિની ચીલ આપણને પાડી શકશે નહિ × 'મનને'મા કહ્યુ છે તેમ –

> તને કામ તારાની ચિંતા નહી જો,
> તને તે પરે પ્રેમ ના ઉદ્ભવે જો,
> તને ખત ને હોશ કે જો ન થાય,
> બધો વ્યર્થ તારો પછી પુરુષાર્થ

લગનીની પારાશીશી

એટલે આમ આપણી પ્રગટતી જતી ભાવનામા ઉત્તરોત્તરપણે ઉત્સાહ, ખત, હોશ એવુ બધુ પુરુષાર્થ માટે ને પુરુષાર્થ દ્વારા જો પ્રગટ્યા કરતુ ન અનુભવી શકાય તો સમજવુ કે જીવનવિકાસ પરત્વેની તમન્નાની કક્ષા એટલી ધગધગતી ને ઉચ્ચ નથી, અને એથી આપણને સમજાશે કે આપણામા આ માર્ગ પરત્વેની સાચી લગની હજી લાગેલી નથી

વૃત્તિનો સદુપયોગ

આનદની વૃત્તિ વચમા વચમા જે જન્મે છે, તે જો બીજા વિષયોમા, સબધોમા, વાતચીતમા, કર્મોમા ખરચાઈ જાય તો સાધનામા એટલી ઊણપ રહ્યા કરવાની છે, તે નક્કી જાણજો. જીવનમા રહેલી સર્વ કઈ શક્તિ સાધનાના કામમા જ લાગી જવી જોઈશે, ને તે પણ એકાગ્રપણે ને કેંદ્રિતપણે

× આ ભાવના લેખકની 'વ્રજ ચરણે' પુસ્તિકામા નીચેની લીટીમા બરાબર પ્રગટ થઇ છે થાતુ કૃપા થકી ભીનુ જ્યમ મેંદ શૈફુ.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૧૪-૩-૪૦.

(૧૯૨૪ માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

તારી કૃપાનજર હું પર રાખજે તું,
ના વાંછતો અવર કૈં, બસ એ જ માગું;
ને રાખજે શરણમાં પદપંકજે તું,
ત્યાંથી મને કરીશ ના અળગો જરી તું.

*　　*　　*

તું-પ્રેમ માંહી રમશે મનમત્સ્ય ક્યારે?
ભાળીશ એ પરમ હું દિન બાપ, ક્યારે?
ને ગૂંજશે ભ્રમર-બુદ્ધિ પદે તમારે
ક્યારે પ્રભુ, તું પૂરશે મુજ કોડ સૌ તે?

*　　*　　*

બેઠો છું દ્વાર તુજ શીર્ષ લઈ કરે હું,
છો પ્રાણ જાય, પરવા કંઈ ના ધરું હું!
ના થાકનો રડવું સાંભળી મારું શું તું?
શ્રદ્ધા, છતાંય પિગળાવીશ નિશ્ચયે હું.

*　　*　　*

મારું બધું ઋણ શિરેથી ઊતારજે તું,
ને બંધનો મુજ બધાં પ્રભુ, કાપજે તું;
તારા નશા મહિં થવુ ચકચૂર પૂરું,
એવો મને બનવ મસ્ત તું ભક્ત તારો.

*　　*　　*

'દે સાથ છેવટ તણો પ્રભુ, એકલો તું'
તણી હદે લય ભળો તુજ પાદમાં હું;

હે કારજે જીવનનું પ્રભુ, નાવ રીધું,
ને હેમખેમ ભવપાર ઉતારજે તું

* * *

જીવનકાર્યની સમજણ

તમારી કવિતામાં લખેલા ભાવ પ્રમાણે બધી પ્રગટેલી પરિસ્થિતિમાં પૂરેપૂરા તટસ્થ રહી શકાય, તો અંતરમાં જ લીન રહી શકો ને 'તત્ત્વામૃત' ચાખ્યા કરવાનું રાખી તેનો ઉપયોગ સાધનાનો ભાવ બઢાવવામાં કર્યા કરી તેની સુવાસ તો પ્રભુને ચરણે સોંપી દઈ એના યંત્ર થઈ જવાય, અને તે પછી પણ તેના હેતુરૂપી માળાના મણકા થઈ જવાય તો જીવનકાર્ય પૂરું થયું ગણાય તેવું ન થવાય ત્યાં સુધી બધું જ કાચું ગણાતું છે

કાવ્યની કળા

પરંતુ હકીકત તો એમ છે કે કાવ્યમાં અમુક ભાવ પ્રગટ થાય તેવા ભાવમાં તે કાવ્ય લખનાર તેટલા કાળ પૂરતો પણ પૂરેપૂરો તરબોળ સાધારણ રીતે રહેતો હોતો નથી એના સત્ત્વ કે આધાર કે જીવકોષનું એકાદ અંગનું સ્ફુરણ માત્ર તે પળે તેનામાં પ્રગટેલું હોય છે દાખલા તરીકે કોઈ કાવ્યના સર્જન વખતે હૃદયની લાગણી તે કાવ્યના ભાવથી ભરેલી હોય, અથવા બુદ્ધિની કલ્પનાના ઉત્કટ આવેશ ને આવેગને કારણે હોય, અથવા તો તે બંને હોય તેમ છતાં તેનું સત્ત્વ કે આધાર–એટલે કે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ તથા શરીર–એ બધું જ કંઈ એ ભાવમય તે કાળ પૂરતું પણ પ્રગટેલું હોતું નથી પવનનો એક સપાટો આવે અને ઝાડના ડાળાપાંખડા હાલી ઊઠે અને પાછો એ ચાલ્યો જાય, ત્યારપછી વૃક્ષ પાછું પોતાની અસલ સ્થિતિમાં આવી જાય ને પવનની બીજી કશી અસર ટકેલી તે વૃક્ષને તો ન જણાય લગભગ તેવું ઊર્મિભરી કવિતાનું તેના લખનારને થાય છે, એમ કહેવામાં બહુ અતિશયોક્તિ નથી

ગીતનો ભાવ જીવનમાં પ્રસરાવો

પ્રાર્થનાગીતોમાં પ્રગટેલો ભાવ તેથી ઉપયોગનો નથી એવું મારું કહેવું નથી; પણ એટલું તો ખરું જ કે એવા ભાવને આપણે સમજી સમજીને સાધનના અભ્યાસમાં પ્રગટાવ્યા કરવાનો છે. આપણે તો એટલું જોવાનું છે કે એવો પ્રાર્થનાગીતનો ભાવ જીવનમાંનાં અંતરનાં મનાદિ કરણમાં કેટલો પ્રસરે છે ને કેટલું ઘર ઘાલે છે, એટલે સ્થાયીભાવ રૂપે તેમાં કેટલે અંશે સ્થિર થાય છે. બાકી તો બાળક સાબુના પાણીમાંથી પરપોટા રચે છે ને ઉડાડે છે, તે કેવા સુંદર લાગે છે! છતાં પણ તે કેવા ક્ષણિક હોય છે! તેવી રીતે પ્રાર્થનાકાવ્યો ભલે સુંદર પ્રગટે, પણ પેલા પરપોટાની માફક ઊડી જાય અને જીવનને સ્પર્શ નહિ કરે તો તેવી પ્રગટેલી કવિતા જીવનને માટે બહુ ઉપયોગની નથી એમ મારું માનવું છે.

આંતરિક ભૂમિકાનું જ મહત્ત્વ

કવિ તેવી પળે કોઈ ઉચ્ચ પ્રકારની ભૂમિકામાં કલ્પનાથી કે લાગણીથી પ્રગટી જાય છે ને ખાસ કરીને તો તેનામાં ભાવને વ્યક્ત કરવાની એક જુદી જ કળા હોવાથી તેમાંથી કાવ્ય નીપજે છે; પરંતુ તે કવિની પોતાની આંતરિક ભૂમિકા જો ઊંચા પ્રકારની જીવંત હોય, તો જ ઘણી સ્થાયી અસર કરે છે તે તેનું જીવન પણ ઊંચું થવામાં ભારે સહાયરૂપ પણ થાય છે. કાવ્ય રચવાની કળા કુદરતી શક્તિ છે, પણ તેનો સદુપયોગ જીવન પ્રગટાવવામાં થવો જોઈએ, એવો જીવતો ખ્યાલ તમને પ્રગટે તેટલા માટે જ આ બધું લખ્યું છે.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૧૫-૩-૪૭.

(૧૯૨૪માં થયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

ઝોળી લઈ હું તુજ દ્વાર પ્રભુ, ઊભો છું,
ભિખારી–યોગ્ય મુજ કૈં પ્રભુ, નાંખજે તું;

કે ખૂટે ન તુજ તેથી કૃપા-ખજાનો,
તો નાખજે કઈ, જો ગમતુ તને હો

*

આ તે કયુ નગર ? દેશ હશે કયો આ ?
આવી ચઢ્યો હઈશ એવી રીતે અહીયા ?
મારુ હશે વતન ક્યા વળી ક્યા જવાનુ ?
એમાનુ કાઈ લગીરે પ્રભુ, હુ ન જાણુ

* * *

ક્યા પ્રાણવલ્લભ પ્રભુ, વસતો હશે, કહો !
પાકુ ખૂબો, જગત-લોક ! મને બતાવો,
જે માગશો, દઈશ દામ જરૂર, તો કહો,
ગતાયનો કદી હશે ? ઝટ આપ એનો

* * *

(મદાક્રાન્તા)

હૈયુ મારુ સહન કરવા આપ, ના સાવ પાડે,
કૂકે જે તુ મુજ પર હવે તો વિચારી તુ જોજે,
આથી મ્હેજે અદકુ સહુ ના હુ ચળી કાઈ જાશે,
હાવા મારે સહન કરવે આપ આવી રહુ છે

* * *

મારુ સ્હેજે તુજ પર પ્રભુ, આવતુ કે હતે જો,
દેખાડ્યુ મે નિજનુય હતે પાણી હા ! તો તને તો,
છે કૈયે ના મુજ કર કશુ એ જ વાના બધા છે,
મોલ્યાચાલ્યા વિણુ કઈ પ્રભુ, જે તુ ઈચ્છે સહુ તે

જન્માગનો જરૂર પ્રભુ, જો એક તો હુ દુખી છુ,
તો શા કાજે વગી તપતો તુ હશે ગમ્ને હુ ?
મેં નિત્યે દુખ ગરીમને શુ જોડેલુ જ હોયે ?
ના જાણુ હુ નવ કળી શકુ હેતુ તારો પ્રભુ, તે

બીજાનું મૂલ્યાકન

જગતના સર્વ સબધોમા, પ્રસંગોમા, વર્તનમા આત્મનિષ્ઠી રહ્યા કરવાનુ છે એ રીતે બધા પરત્વે જ્ઞાનભાનપૂર્વક જીવાયા કરાય તો જ ઉત્તમ. માનવીની પાસે-દરેકની પાસે-પોતાનુ એક અંગત ધોરણ, માપપટ્ટી, હોય છે ને તેના વડે તેના સર્વ સબધીઓને તે માપે છે, ને કોઈને 'સારો' ને કોઈને 'નરસો' ગણે છે આમ એકને કોઈ માનવી સારો લાગતો હોય, પણ બીજાને તે જ માનવી ખરાબ લાગે છે, એમ આપણે વહેવારમા જોઈએ છીએ એટ્લે આવા પ્રકારનુ ખાસ કોઈ એક ધોરણ આપણે રાખવાનુ નથી આવુ ધોરણ બહુ કાચા અને મનમિશ્રિત મનથી અને અધકચરી બુદ્ધિના વલણથી ઘડાયેલુ હોવાથી તે ઘણુ સકુચિત અને આધાર ન રાખવા લાયક હોય છે એટલે એવા માપથી કોઈનુ મૂલ્યાકન કરવુ તે બિનજરૂરી યોગ્ય નથી યોગ્ય નથી એટલુ જ નહિ પણ તેમ કરવામા આપણી જ મોટી ખોડ છે ઈશુ ભગવાને કહ્યુ છે કે 'Judge not that ye be not judged' 'કોઈનુયે મૂલ્યાકન કરવા બેસશો નહિ, નહિતર તમારુ જ મૂલ્યાકન થઈ જશે' તે નક્કી જાણજો.

સદ્‌ભાવભર્યુ જ વર્તન

એવુ મૂલ્યાકન કરવાથી માનવીને બીજા પ્રત્યે ગમા-અણગમાની વૃત્તિ પ્રગટે છે એટલે ઉત્તમ રીત આપણા માટે તો એ કે કોઈના વિશે પણ આપણા મનમા કશુ ન ઉદ્‌ભવે ને ઉદ્‌ભવે તો તેની

આરોગ્યના સમજી લઈને તેવુ જે કઈક ઉદ્દભવેતુ હોય તેને આપણામા ઘર કરવા ન દઈએ આથી દિનનો પ્રેમભાવ સુપ્તપણે સર્વ કોઈને માટે વહેવા માડશે કોઈક એક માનવી બીજાને ભલેને ખરાબ લાગતો હોય તોપણુ આપણે તો સંપૂર્ણ પ્રેમભાવથી તેની સાથે વર્તીશુ બીજા આપણી સાથે તેના ભાવથી વર્તે કે ન વર્તે, તોપણ આપણા પોતાના વિકાસના હેતુના કારણે પ્રેરાઈને આપણે તો બધા સાથે એકમાત્ર સદ્ભાવથી પ્રેરાઈને વર્તવાનો જીવતોજાગતો ખ્યાન પ્રગટાવવાનો છે 'ખ્યાન' શબ્દ ખોટો છે ખ્યાન નહિ પરતુ 'ભાર' પ્રગટાવવાનો છે એવો અર્થ સમજશો જેમ જેમ આપણા અતરના આવા સદ્ભાવનુ વર્તુલ વિશેષ ને વિશેષ જ્ઞાનપૂર્વક વિસ્તાર પામતુ જશે, તેમ તેમ બધા જીવ પરત્વેની ગમાઅણગમાની આપણી વૃત્તિઓ મોળી પડતી જવાની અને તેમના તેમના પરત્વેના રાગદ્વેષ પણ મોળા થતા જતા આપણે અનુભવી શકીશુ જીવમાત્ર પરત્વેના પ્રગટેલા સદ્ભાવનુ તે પ્રત્યક્ષ લક્ષણ છે જે કઈ પ્રગટે તે તેના લક્ષણ વડે પારખવાની કળા આપણે શીખવાની ખાસ જરૂર છે

જાતને તો ઓળખો !

આપણે આપણી જાતને જ યોગ્ય રીતે હજી ઓળખી શકતા નથી આપણામા કેટકેટલુ ભરેલુ પડેલુ છે, કેવી કેવી અધમતા પણ હોય છે, તેની સમજણ તો માનવીને આ માર્ગે આગળ જતા જતા જે આતરદર્શન થતુ રહે છે તેમાથી પ્રગટે છે એટલે આમ આપણને જ આપણે જ્યા યોગ્ય રીતે જાણતા હોતા નથી ત્યા બીજા ને તો કેવી રીતે જાણી નાખીએ ? માટે આપણે બીજા માટે મન બાધી દેવાનુ પ્રયત્ન કરી કરીને છોડી દેવાનુ રાખવુ

ઊર્મિનો સ્મરણભાવમા સદુપયોગ

પ્રિય સ્વજનને ખોવાના કે તેનુ સ્મરણ પ્રગટતા દિલમા એક પ્રકારની ઊર્મિ પ્રગટે છે તે પ્રગટાવવામા કશો કોઈ જાતનો

પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી તેવી આનંદની લાગણી જો પ્રગટે એટલું ધન આપણને મળ્યું તે મૂડીનો સ્મરણના ભાવમાં સહજ જ સદુપયોગ કર્યા કરવાનું બને તો એવો ભાવ વિશેષ ને વિશેષ ગાઢો બને છે

સ્મરણમાં ભાવના પ્રગટાવવાને કાજે થોડે થોડે અંતરે પોતાનું જ પ્રિય લાગતું હોય એવું પ્રાર્થનાભજન ગાવું એવા ભાવથી તે માટે કરેલા પ્રાર્થનાભજનથી એક પ્રકારની ઊર્મિભાવના પ્રગટે ને તેવી ઊર્મિભાવનાનો ઉપયોગ સ્મરણમાં લેવાથી સ્મરણ પણ રસીલું બનશે સ્મરણમાં ભાવોર્મિનો કેમ ઉપયોગ કર્યા કરવો તે આપણે પ્રયોગ કરી કરીને શીખવાનું છે સ્મરણ ભાવભીનું કેમ કરીને થયા કરે તેનું સતત લક્ષ રાખ્યા કરવાનું છે

લાગણી અને ભાવના

લાગણી અને ભાવના બે જુદી વસ્તુ છે લાગણી એ ઉચ્ચદશાની સ્થિતિમાંથી પ્રગટતી વૃત્તિ છે, જ્યારે ભાવના એ ઉચ્ચદશાની સ્થિતિને ઉપજાવનાર ક્યાંમાં પ્રગટાવવાનું સાધન છે અથવા તો તે પરત્વે પ્રેરનાર સાધન પણ છે એમ ને લાગણી જ્યારે પ્રગટે ત્યારે તેમાં તણાઈ ન જતાં તેનો પણ ઉપયોગ સ્મરણ પ્રાર્થના કે ભજનમાં કર્યા કરવો

પાપનું પ્રક્ષાલન

તમને ધ્યાનમાં હરિનો અર્થ સૂઝયો કે 'પાપને હરનાર તે હરિ' એ અર્થના ભાવનું પારાયણ ધ્યાનમાં કે સ્મરણમાં કરવાનું નથી બીજા કોઈ વખતમાં જરૂર કરી શકાય ધ્યાનમાં ને સ્મરણમાં તેમ [illegible]વાનું કહું છું તેનું કારણ તો એ કે હરિનો એટલો એકમાત્ર [illegible]ર્થ છે એવું કશું નથી આથી કરીને તમે જે હરિનો ભાવાર્થ [illegible] છે તેવા ભાવની ધારણા સ્મરણમાં રાખ્યા કરીએ તો હરિના [illegible] સંકુચિત અર્થમાં લઈ લીધું ગણાય આપણે આપણા [illegible]પને 'હે હરિ ! તું હરી લે,' એવી પ્રાર્થના કરીએ તે પણ [illegible]

નથી કારણકે એ પોતે કર્મને પ્રેરનાર કારણ છે, કર્મ પણ છે, કર્મનો કાયદો પણ છે ને કર્મનુ પરિણામ પણ છે અને જો આ સમજણ સાચી હોય તો આપણે કઈ કશાથી ભાગી છૂટવાનું કરીએ, અથવા તો તેનાથી બચી જવાને માટે પ્રાર્થના કરીએ તો તેમ બની શકતુ હોતુ નથી તેવા તેના કર્મને redeem થવા કરવાને માટે—કર્મનુ પ્રક્ષાલન થવાને માટે—સપૂર્ણ સમતાથી, શાંતિથી પ્રસન્નતાથી તે તે કર્મને સ્વીકારી પ્રેમભાવે ઉમળકાથી તે વેઠવા* કરીએ તો તેનુ પ્રક્ષાલન આપમેળે પૂરેપૂરુ થઈ જાય છે

નીરવતા

સમર્પણનુ જ્ઞાન ને ભાન તો પળેપળ રાખવુ એ સાધનાના ભાનમા ઘણુ ઘણુ જરૂરનુ છે સમર્પણનો ભાવ રોજબરોજની દિનચર્યામા જો ઓતપ્રોત થતા જાય તો તેમાથી જે એકાગ્રતાની અને ભાવનાની શક્તિ પ્રગટે છે તે આપણામા અતર્મુખતા પ્રગટાવવાને બહુ જ મદદગાર બની શકે છે તે પછીથી તેનો ભાન નિત્યના કર્મવહેવારમા પણ રહી શકતો અનુભવી શકાય ને આવી સ્થિતિ પ્રગટતા નિત્યના નિયમ પ્રમાણે થતા રહેતા ધ્યાનમા આપણને ઘણી મદદ મળે છે ધ્યાનની અસરથી મતભેદો આગ્રહો, સમજણો, મૂલ્યાકનો, દૃષ્ટિબિંદુઓ વગેરે વગેરે પ્રગટતા આપણને તટસ્થ રહી શકવાની કળા પ્રાપ્ત થતી હોય છે એવા પ્રકારનો જ્ઞાનમૂલક અભ્યાસ દૃઢ થતા થતા ઉપરના તેનુ બધુ પ્રગટતુ પણ હોતુ નથી આપણા મનાદિકરણ એ પ્રમાણે જ્યારે વર્તતા હોતા નથી, ત્યારે જ નીરવતાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થવાની શક્યતા હોય છે ધ્યાનના રોજબરોજના અભ્યાસની ઉત્કટતાના કારણે થોડીક વેળા એવી સ્થિતિ ઓછીવત્તી કદાચ પ્રગટે, પણ તે રોજબરોજના વહેવારમા સાચેસાચી નીરવતા પ્રગટાવી શકતી નથી એવી સપૂર્ણ ભાવાત્મક ને ચેતનાત્મક નીરવતા

* પ્રેમભક્તિભાવે પ્રભુની પ્રસાદી સમજી તે અતરમાથી સ્વીકારી લઈએ.

અનાદિ કર્મુમાં પ્રગટ્યા વિના ચેતનનો અનુભવ થવો કદાપિ પણ શક્ય નથી.

કરાંચી, હરિ ૐ તા ૧૫–૨–૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

ના જન્મ સાર્થક થતો મુજ શકતો જો !
એમે જતો સમય વીતી બધો જ મારો,
ના ત્યાં સુધી જીવનનું મુજ ધ્યેય લાધે,
આ વિશ્વમાહિ મુજને બધું વ્યર્થ લાગે.

* * *

તું આવશે મુજ ઘરે દિન એક નક્કી,
તૈયારીઓ કરી મૂકું તુજ માન ની શી ?
હું હાય ! નિર્ધન પ્રભુ, દીણું સાધનોથી,
કેવું કરી શકીશ સ્વાગત તારું ? શાથી ?

\- * *

આળોટું હું જમીનની પર ? કે રડું હું ?
હૈયું ચીરું હું મુજ ? કે શિર ફોડી નાખું ?
ઉદ્વેગ દૂર કરવા દિનનો કરું શું ?
કહેની, ઉપાય લઉં શું હું નચિંત થાઉં ?

* * *

શાંતિ સરિત્સલિલમાં પ્રભુ, ડૂબવું છે,
એના અગાધ જળમાં વળી ન્હાવ મારે,
ધક્કા કૃપાથી હમેશી તહીં મને દે,
કે બ્હાર ના નીકળી હું શકું કોઈ વારે

વિદ્યા વશીકરણુ છે તુજ પાસ જેથી,
મારા હરી હૃદય લે મન, ચિત્ત, બુદ્ધિ;
નાખી મને ભુરકી દે પ્રભુ, એવી કે તું,
તારે રહુ વશ, કરું કહ્યુ એક તારુ.

*   *   *

તું ના લહે દરદ કાળજડાનુ મારું,
શુ એટલો પ્રણય કેળવી ના શકયો છું ?
તો રૂપ હુ ધરીશ જાદુ-ભર્યું રસીલુ,
જોયા કરીશ પ્રભુ, કે મુજ આખથી તુ.

ધ્યાન અને રોજનું જીવન

ધ્યાનના પ્રકારોમા એક બીજાનો ખીચડો ન કરી દેવો જીવન-વિકાસ પરત્વેની સાધનાનો ભાવ પ્રગટાવવામા અને તેને જીવતો રાખવામા અનેક પ્રકારના જેમ સાધન છે, તેમ ધ્યાન પણ એક સાધન છે ધ્યાનમા જે તટસ્થતા, સમતા, ધૈર્ય, શાતિ, પ્રસન્નતા પ્રગટતા હોય છે તે તે બધું આપણે નિત્યના રોજબરોજના વ્યવહારવર્તનમા સમજીસમજીને પ્રગટાવ્યા કરીશુ, તો ધ્યાન ઉત્તમમાં ઉત્તમ પ્રકારનું પ્રગટ્યા કરવાનું સવારમા અમુક નિશ્ચિત સમયે અમુક સમય સુધી ધ્યાન કર્યું એટલે બસ પત્યુ, એવા ધ્યાનનો જીવનવિકાસની સાધનામા કશો અર્થ સરતો નથી સામાન્ય રીતે લોક તો જીવનના ભાગલા પાડી નાખે છે પણ તે બિનકુલ યોગ્ય નથી ઊલટું સપૂર્ણ અયોગ્ય છે જો ધ્યાનમા ભાવ પ્રગટેલો હોય તો તેની અસર થોડીઘણી પણ આધારમા પ્રગટેલી અનુભવાય ને તે અસર વિચાર, વાણી, વર્તનમા પ્રગટ્યા કરતી લાગે એવી રીતે ધ્યાનમાથી પ્રગટતા જતા પરિણામનો સમજીસમજીને ઉપયોગ થયા કરે, તો સાધન-સમયના જીવનની અને તે પછીના જીવનમા એક જીવન્ત ભાવનાની સાકળી પ્રગટેલી આપણે અનુભવી શકીશુ બાકી

તો અમુક સમયે સાધનાનુ કોઈક સાધન કરીએ, ને બાકીના બીજા બધા જ સમયમા આડુ અવળુ ગમે તેમ વર્તીએ ને યદ્વાતદ્વાપણુ તેમા ચાલુ રહ્યા કરતું હોય તો તેથી કરીને તો ઉલટી ભાવનામા ઘણી ઘણી ક્ષતિ પ્રગટે છે એવુ જો બન્યા કરતુ હોય તો ધ્યાનમા સાધના અભ્યાસમા તન્મય થવાની શક્યતા સુદ્દને હોતી નથી, અથવા તો પ્રગટી શકતી નથી એવો મારો તો અનુભવ છે

સ્મરણમા અને ભાવનામા અખડતા

પ્રભુકૃપાથી જ્યારે સ્મરણમા મને અખડતા, સળગતા પ્રગટેલી ન હતી અને દિવસના ઘણા કલાકો સુધી જ્યારે સ્મરણ પ્રગટેલુ રહેતુ ન હતુ તે તે વેળા તે સિવાયના જીવનના બીજા ગાળામા જે જે વૃત્તિઓ વિચારો ઊઠતા, તેનાથી કરીને મને પોતાને માગી ભાવનાનુ સ્ખલન થતુ વારવાર અનુભવાતુ હતું જેમ જેમ સ્મરણભાવનામા સળગતા પ્રગટી જવા માડી અથવા તો દિવસના ૧૪–૧૫ કલાક સ્મરણભાવના પ્રગટવા માડી તે પછીના ગાળામા ભાવનાનુ જોશ ઓર અનેરા ભાવનુ પ્રગટતુ સ્મરણની ભાવના અખડ અને સરળ પ્રગટે છે, ત્યારે પણ એટલે કે તેની ભૂમિકામા પણ ભાવનાની સળગતા કઈ પ્રગટી ગયેલી હોતી નથી સ્મરણમા અખડતા ને સળગતા પ્રગટ્યા પછીથી ભાવનામા કેમ કરીને અખડતા ને સળગતા જીવનીજાગતી પજેપડ તેના ઉત્કટ પ્રમાણમા જાગ્ગ્યા કરે તેનું ભાન પ્રભુકૃપાથી મને પ્રગટ્યુ સ્મરણમા સળગતા જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે ભાવનાને પ્રગટાવવામા ઝાઝી કશી મહેનત પડતી નથી પ્રયોગ કઈ જે તે કરવામા ભાવનાના બળથી તે થયા કરે એનો ખ્યાલ આપમેળે પ્રગટે છે, ને કોઈક વાર તેવુ થતુ હોતુ નથી તો તુરત જાગી પણ જવાય છે આવી રીતે ભાવનાનો એક યત્ન ઉગ્યા કરે છે ને તે પછીથી તેમા પણ સળગતા પ્રગટવા માડે છે

જીવનયોગ

આ બધુ લખવાનો હેતુ તો એ છે કે ધ્યાનનો હેતુ અથવા તો સાધનના અભ્યાસનો હેતુ, તેવા સાધનના અભ્યાસ સિવાયના જીવનના બીજા ગાળામાં તે તે પ્રકારના સાધનની ભાવનાને સળંગપણે પ્રગટાવવામાં રહેલો છે આમ જો થયા કરે, તો જ જીવનમાં ભાવનાની એકતારતા ને એકતાનતા પ્રગટી શકે ને તો જ ભાવનામાં સળંગતા પ્રગટી શકે સાધન કરતી વખતે ભાવના પ્રગટે ને તેના સિવાયના જીવનના બીજા ગાળામાં ભાવનાનું જો ખૂન થયા કરે, તો પછી આ બંને પરસ્પર વિસંવાદી રીતથી ભાવનામાં એક એવા પ્રકારની ક્ષતિ પ્રગટે છે કે જેથી ભાવનાનો ઉચ્છેદ જ થતો રહેતો હોય છે તેથી સાધકે સાધનાના જુદા જુદા પ્રકારના સાધનના અભ્યાસમાં જેટલું મહત્ત્વનું લક્ષ આપવાનું છે, તેનાથીયે વિશેષ લક્ષ અને વિશેષ ચેતનવંતુ લક્ષ રોજબરોજના થતા રહેતા વર્તનવહેવારમાં રાખ્યા કરવાનું છે ને એના પરત્વેનો તેનો વિશેષ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો ઝોક પૂરેપૂરો વળી ગયેલો હોવો જોઈશે જો આવું બનવાનું ન થયા કરતું હોય તો ધ્યાનનો કે એવા બીજા કોઈ સાધનના અભ્યાસનો કશો અર્થ નથી આ માર્ગને તો હું એક પ્રત્યક્ષ જીવનસાધનાનો માર્ગ ગણુ છુ, ને તેથી જ એને 'જીવનયોગ' કહુ છુ,

સાક્ષીભાવ

ધ્યાનથી સાક્ષીભાવથી ભાવના કેળવાતી જતી હોય છે અને તેવો સાક્ષીભાવ આપણા રોજબરોજના વર્તનવહેવારમાં પ્રગટયા કરે તેનું ભાન પણ રાખવાનું છે જો તેમ થયા કરતુ હોય ને એવો અભ્યાસ લાંબા ગાળા સુધી જો થયા કરેલો હોય, તો જ આપણે જે તે કંઇ ઊપજશે, તેનાથી નોખા રહી શકવાની કે થઈ શકવાની કળા અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકવાના છીએ. વેપારી જેમ વેપારમાંથી નફો

મેળવીને તેનો મૂડીમાં ઉમેરો કરે છે અને પાછો તેનાથી કરીને વધારે વેપાર ખેડે છે, તેવી રીતે આપણે ક્યાં કરવાનું છે

ધ્યાનના સમયે સ્મરણભાવની ધારણા રહે ત્યાં સુધી રહેવા દેવી લીન થવાતાં તે જતી રહે તો જવા દેવી તેને પકડી રાખવાનું તો કરવું જ નહિ લીન થવાતાં થવાતાં કશું જ કે કંઈ કશાનું ભાન ન રહે અને તેમ છતાં અંતરમાં અંતરથી ભાવથી ભાવમાં સચેતન રહેવાયા કરાય તે ઘણું ઘણું જરૂરનું છે

ત્રાટક

પ્રાતઃકાળે સૂર્યનું ત્રાટક કરતાં કરતાં આંખ મીંચાઈ જાય છે, તે જાણ્યું આંખ તો ન જ મીંચાવા દેવી નદીના પાણીના પ્રવાહમાં બેસીને તે કરવાનું છે તે લક્ષમાં રાખજે સૂર્યનાં કિરણોને કારણે આંખ મીંચાઈ જાય તો મોઢા ઉપર તદ્દન આરપારદર્શક એવું ઝીણું આરીક કપડું રાખીને સૂર્યની સામે પ્રાર્થનાભાવવાળું ત્રાટક કરવાનું રાખશો આંખો મીંચાઈ જવા દીધા વિના જ્યાં સુધી સહજમેળે ત્રાટક થયા કરે, ત્યાં સુધી પ્રાર્થનાભાવને દબાવીદબાવીને તેમ થવા દીધા કરવું, ને તે થશે જ એવો આત્મવિશ્વાસ રાખ્યા કરવો

કરાચી હરિ ૐ તા ૧૬-૩-૪૦.

(૧૯૨૪માં થયેલી પ્રાર્થના)

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

હું આક્રંદ કરી રહ્યો ઉર ઘણું, માથાં પટકી મરું,
તું કેમે કળાય સહેજ પ્રભુ કે ના મારું માને, પ્રભુ!
'રીઝે કેમ કરી પ્રભુ' ઉર ભરી એવા વિચારો કરું,
એમાં મગ્ન રહું, ઉકેલ પણ ના કે આવતો, શું કરું?

* * *

છોડું કાળજડાનું દર્દ જઈ ક્યાં મારું રહું હું પ્રભુ!
જેથી શાન્ત પડું, વળે હૃદયમાં સંતોષ જેથી કે પ્રભુ!

મૂંઝાઉં ઉર કેટલું ! કર કૃપા, મારી ભણી જો, પ્રભુ !
તારો હાથ કૃપા તણો ધરી શિરે આરામ દેને, પ્રભુ !

* * *

વારંવાર લળી લળી નમી તને હું પાય લાગી કહું,
દેંડી બાપ ! કૃપા-કટાક્ષ સઘળાં દે કિરિમનો બાળી તું,
હૈયે એક જ વાંછના ફળવી દે તું એટલી હે પ્રભુ !
તારી પાસ ફરી પછી અવર ના માગીશ હું કૈં કશું.

* * *

જો કૈં આશ્રય આપથી નવ મળે બીજે પછી ક્યાં જવું !
શું એવા ગુણ ના હશે મુજ મહીં કે સહાય તું ના કરું ?
મારે એક જ આશરો જગતમાં તું-એકલાનો પ્રભુ,
જીવી આશ પરે રહ્યો તુજ ઊંડી, તો પૂરજે કોડ તું.

* * *

તારે પાલવ હું પડ્યો લમ છતાં ના દર્દ પૂરું મટ્યું,
એવું ઔષધ આપ કે મૂળ થકી જાયે બળી તે બધું;
તું-જેવો ન સમર્થ વૈદ કહીંયે જાણી ઢળ્યો પાદ હું,
નિંદાશે તુજ નામ, રોગ મટશે જો ના પૂરો, તો પ્રભુ !

* * *

શેં આપે નવ લક્ષ ? દુઃખદરિયે ડૂબી રહ્યો છું પ્રભુ !
પોકાર્યાં કરતો તને હર ઘડી, હે રામ ! હે રામ ! હું;
ક્યારે પાર ઉતારશો જલધિથી ચૈને કિનારે પ્રભુ !
જોયા રાહ કરું હમેશ, કરશો કે સહાય તું, હે પ્રભુ !

વલવલાટ અને તલસાટ

તલસાટ અને વલવલાટ એ બેમાં ઘણો ઘણો ફેર છે. તલસાટમાં આત્મતાની ઉત્તેજકતા છે ને તેનો અભેદ ને આવેગ પણ અતિ

હોય છે. તલસાટ થાય તે યોગ્ય છે ને થવો પણ જોઈએ; પરંતુ વલવલાટની વૃત્તિ તો તદ્દન અયોગ્ય છે. 'આમ કરી જોઉં કે તેમ કરી જોઉં' એ તો વલવલાટનાં લક્ષણો છે. તમારે બીજાં બધાં જ સાધનો છોડી દેવાં હોય, તો ભલે છોડી દો. ભલે કશું ન બને. પણ માત્ર જો જપ એકલો જ હૃદયમાં હૃદયથી પૂરા ભાવ સાથે કર્યા કરવાનો અભ્યાસ રાખશો અને જો તે ચાલુ જીવંત રહેશે તોયે તેટલું બસ છે ને ઉત્તમ છે. તેવા સાધનથી પણ પરિણામ તો તે જ આવવાનું છે. પરંતુ 'આ થતું નથી ને તે થતું નથી' એમ દુઃખી થયા કરી એ વિશે મનમાં આત્મવિશ્વાસ ગુમાવ્યા કરવાનું પરિણામ જે નીપજે છે, તે તો મુદ્દલે યોગ્ય નથી. જે કંઈ કરવું હોય તે કરો, પણ તે પૂરા આત્મવિશ્વાસથી કરો. ને ન કરવું હોય ને થતું ન હોય તો બધું જ છોડી દેવું તે આપણા માટે શ્રેયસ્કર છે. હા, જરૂર. એમ ભલે થાય કે આપણે ધ્યાનની આદર્શની કક્ષાનું જે માપ રાખ્યું છે ત્યાં પહોંચવાનું છે, પણ તે તો હજી યોગ્ય પ્રમાણનું થતું નથી, પરંતુ તેવું કંઈ એકદમ બની જતું નથી. એ તો માગી લે છે દીર્ઘ કાળનો સદ્ભાવપૂર્વકનો નિરંતર જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો અભ્યાસ. એવા અભ્યાસમાં જ્યારે નિરંતરતા પ્રગટે છે ત્યારે એવી નિરંતરતામાંથી એવા પ્રકારના સાધનનો ભાવ પ્રગટ્યા વિના રહી શકતો નથી.

"ભલેને કપાયો હશે પંથ થોડો
જ્યાં વેગ એમાંથી છે જન્મવાનો."

તે નક્કી માનજો. પછી શાને માટે વૈવલાવેડા ને વલવલાટ!

જીવતોજાગતો પ્રયત્ન

ક્યારે ક્યારે નામસ્મરણમાં મંદતા હતી તે અહીં રજે રજ મારે લખવાનું હવે જરૂરનું નથી. પહેલાં આદીથી કાગળમાં તેમ લખવાનું થતું તે બધું હેતુપૂર્વકનું હતું, ને તેમ ત્યારે લખતો હતો.×

× જુઓ 'જીવનસંશોધન': પાના ૮, ૪૦, ૬૮, ૮૮, ૧૦૪, ૨૧૩ અને ૨૧૨
'જીવનમાધુર્ય': પા. ૧૧૧, ૧૧૬, ૧૪૫.

હવે મારે તેવી રીતે લખવું જરૂરનું પણ નથી. પ્રભુકૃપાથી આ જીવમાં તેવી શક્તિ છે ને તેનું સ્વજનને જ્ઞાનભાન થાય તે જરૂરનું હોવાથી તેવા હેતુની ભાવના પ્રગટાવવાને માટે પ્રભુકૃપાથી તેમ થયા કરતું. આપણને આપણા વિષે સમજ પડી જવી જોઈશે અને તેનું યોગ્ય ભાન પણ પ્રગટવું જોઈશે કે ક્યારે કેવું ધ્યાન ને સ્મરણ થયા કર્યું. જે કંઈ આ જીવ તમને લખે, તેનો પ્રેમભક્તિભાવે ઉમળકાથી જેટલો સ્વીકાર થાય ને તેમ વર્તવાનું બને, તેટલું યોગ્ય બધું થવાનું છે તે નિશ્ચયપણે જાણશો. બાકી તો

"અનુભવીએ એકલા, આનંદમાં રહેવું રે."

એમ સદાય આનંદમાં જ રહેવા ને જીવવા ભાવનાપૂર્વકનો જીવતોજાગતો સળંગ પ્રયત્ન આપણે કર્યા કરવાનો છે.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૧૭-૩-૪૦

તમને રોજરોજ લખાતા કાગળમાં મારા જીવનની તે કાળની પ્રાર્થનાઓ જે લખું છું, તે પ્રાર્થનાઓનું હાર્દ તો મારાથી તે કાળે પ્રભુકૃપાથી તનતોડ જે પુરુષાર્થ થયા કરતો તેમાંથી પ્રગટતું હતું.

(૧૯૨૪માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

તારી કૃપાની રજ માત્ર પ્રભુ, મને દે,
જેથી થઈ શકું પવિત્ર હું રોમરોમે;
સંતાપ બાળી, મુજ સર્વ સમાવી દે તું,
તારા પદે સ્થિર બનાવ તું લક્ષ મારું.

* * *

તારા પ્રભુ, ચરણની બલિહારી ન્યારી,
રહેજો સદાય ઉર, એ પર જાઉં વારી;

એ એકલી મુજ મૂડી જગ રાંકની હું,
જેના વડે ભરણપોષણ હું કરું છું.

*   *   *

વૈકુંઠનાથ, જગદીશ, મુરારી, રામ!
હે દીનબંધુ! શરણે તુજ રાખ શ્યામ;
તું ગોપીકાની મનવૃત્તિ પ્રભુ, કરી દે,
હે કૃષ્ણ! મોરલી ધૂને તુજ મસ્તી દેજે.

*   *   *

ક્યાંયે ન ચેન પડતું મુજને જરીયે,
મારા શરીર મહીં આગ બળી રહી છે;
તારા કૃપાજળ થકી પ્રભુ, હોલવી દે,
તો તો મહાન ઉપકાર કર્યો ગણાશે.

*   *   *

કહેતાં કઠોર વચનો દિલ ચાલતું ના,
કહેવા જતાં વધુ તને દિલ કંપતું આ;
કેવી રીતે કહું તને પ્રભુ, સાંભળે કે?
મારે જરૂર તુજ કાન ઉઘાડવા છે.

નિરાશ ન થવું

તમે રોજ જે પ્રાર્થનાઓ મોકલો છો, તે પરથી પણ જોઈ શકાય છે કે હૃદયમાં ઊભરાતી લાગણીનો યોગ્ય ઉપયોગ થઈ શકતો નથી, ને મનના નચાવ્યા નાચો છો. આ જીવ ત્યાં હતો ત્યારે પણ તમને કહ્યું હતું કે 'તમે એકનું સ્મરણ કર્યા કરશો તો એ બસ છે.' પરંતુ દિલમાં તમને એમ રહ્યા કરે છે કે 'બીજાં સાધનમાં હું નબળો નીવડ્યો, વગેરે વગેરે.' તમારે કશું એવું ધારવાની જરૂર જ નથી. તમારે જે કંઈ કરવું હોય તે પ્રેમથી કર્યા કરો. પરંતુ તે પછી

તેના ઉપરના આમ કે તેમ વિચાર કરવાનુ છોડી દો કેટલીય વાર તમે મને પૂછ્યુ હતુ, 'મારુ ધ્યાન કેવુ થયુ હતુ ?' તોપણ તે કહેવાની સાફ ના પાડી હતી તેમ છતા હજી પણ એવા પ્રકારના ભ્રમણાના કૂપમા ક્યા સુધી ફર્યા કરશો ? મારા વહાલા ! જે કઈ કરવાનુ છે તે ઉમળકાથી કર્યા કરો ધ્યાન પણ ન કરવાનુ ફાવતુ હોય તો મૂકો તેમા પૂળો એકલુ ભાવાત્મક સ્મરણનુ સાધન કઈ નાનુસૂનુ નથી જે કઈ થયા કરે તે ઉમળકાથી થવા દો ને પાછુ પ્રેમથી ભગવાનને સોપ્યા કરો કઈક નવુ અનુભવો કે નવી ભાવના, નવી સમજણ ઊગે ત્યારે તો જરૂર લખવુ સાધનની બાબતમા તે કર્યા કરવા સિવાય બીજા વિચાર જ આપણે કરવાના નથી અને થાય તો તે પરત્વે કશુ મહત્ત્વ આપણે પ્રગટાવવાનુ કે પ્રગટવા દેવાનુ નથી

આત્મલક્ષી સ્વાવલંબન

પરાવલબી કે પરલક્ષી બનવાનુ આપણુ દષ્ટિબિંદુ નથી આત્મલક્ષી થવાનુ છે આપણે આપણી મેળે આપણા પોતા પર આધાર રાખતા ને તે પાછી જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની નમ્રતા કેળવીખીલવીને ને રાખીને શીખવાનુ રાખીએ તો કેટલુ ઉત્તમ ! તેનુ કેટલી વાર પ્રેમથી તમને કહેતુ છુ ! માટે હવે તો તમે પત્ર લખવાનુ પણ બધ કરો તોયે વાંધો નથી જો કે એમ લખુ તો પાછા તમે તર્કવિતર્ક ચઢી જશો એટલે માત્ર મનના ઊભરા કાઢી નાખવા પૂરતા પત્ર લખવા હોય તો ભલે લખશો

ધ્યાનમા કાવ્યસ્ફુરણા

ધ્યાનમા કવિતા કરવાનુ કેટલીક વાર ઊગે એ સ્વાભાવિક છે, કારણકે કવિતાનુ ઉદ્ભવસ્થાન ઊર્મિ છે પરંતુ કવિતા લખવાની ઊર્મિ ધ્યાનમા પ્રગટે ત્યારે તેનો સદુપયોગ એ રીતે કરવાનો છે કે એ ઊર્મિને દિલમાં દિલથી વધારેમા વધારે એકાગ્ર થવામા વાપરવી.

ધ્યાન કરતી વેળાએ કવિતા લખવાની ઊર્મિ પ્રગટે, તો ધ્યાન છોડીને કવિતા લખવા બેસી ન જવું. ધ્યાન પૂરું થાય તે પછી જો તે યાદ રહે તો તે લખી લેવી, પરંતુ ધ્યાન દરમ્યાન તો નહિ જ. કયું ગૌણ અને કયું પ્રધાન તેનો વિવેક આપણે રાખવાનો છે. વળી ધ્યાનમાં સમયની ગણતરી કંઈ કરવા કરવાની નથી, એ પણ મેં તમને જણાવ્યું છે. હવેથી કેટલો સમય ધ્યાન ચાલ્યું તે લખશો નહિ ને તમે પણ એની ગણતરી કરશો નહિ.

સ્વસ્થતા

'હાંફતાં હાંફતાં નાટક શરૂ કર્યું.' આપણે આમ કરીએ ને પછી નાસીપાસ થઈએ તેમાં કોનો વાંક? સાધન તો તદ્દન સ્વાસ્થ્યથી, સ્થિરતાથી ને શાંતિથી કરવાનું હોય. તે વળી કંઈ 'આમ તે થતું હશે? ત્યાં યોગ્ય સમયે પહોંચવું હતું તો વહેલા જવું હતું અને મારો કે મોડું પડાયું હોય તો કાં તો તે બંધ રાખવું, કે કાં તો સંપૂર્ણ સ્વસ્થતા અને શાંતિ જાળવીને તે કરવું.

બીજાનું ન જોવું ને અંતર્મુખ થવું

આ જીવ પ્રતિ ભાવ આવે છે, એનાથી લાગણી, ઊર્મિ તો સ્ફુરે છે, પરંતુ એને fissipate વેરવિખેર કરી દેવાય છે. માટે તમને લખ્યું છે કે તમારે માત્ર સ્મરણભાવ ઉપર ધ્યાન રાખ્યા કરવાનું છે. બીજાનું જોયા કરવાની ટેવને સદંતર છોડી દો. નહિતર જાતે દુઃખી થયા કરશો. 'આપણે નાલાયક નીવડ્યા' એવા ખોટા ખ્યાલો દોડાવવાના હોય નહિ. ઊલટું એવા પ્રકારની લઘુતાગ્રંથિ (inferiority complex)માંથી મુક્ત થવાનું છે. આવી લઘુતાગ્રંથિ ઉપજવાનાં જુદાં જુદાં ઘણાં કારણો હોઈ શકે છે. 'બીજાંથી સાધનાનાં સાધન સારી રીતે થઈ શકે છે,' એવી રીતે બીજાનું જોયા કરવાની ટેવમાંથી આપણામાં 'લઘુતાગ્રંથિ' પ્રગટાવવાની શક્યતા છે. આપણામાં પણ ચેતનવંતી પ્રાણવાન શક્તિ પ્રગટે, તો આપણે પણ તેમ કરવાને

સમર્થ છીએ, એવી ઇચ્છાશક્તિને સબળ કરવાની છે દ્વિધાપણુ આપણે નહિ છોડી શકીએ તો આપણને તે કોણ છોડાવી શકવાનું છે ? ૯૭ આપણને કોઈક અમુકના જેવા થવાની લાલસા થયા કરે છે, એને તો સમૂળગી ફગાવી દેવી પડશે આપણે જે છીએ તેમાથી જ દિલમાનુ ચેતનવંતુ એક જન્મવાનુ ને થવાનુ છે માટે બીજા શુ કે કેટલુ કરે છે કે કરી શકે છે, એના વિચાર કર્યા કરી આપણે નાસીપાસ થવાનુ નથી વળી માત્ર બહાર દેખાતા સાધનાના પ્રયત્નોથી તે માનવીની અદરની સાધનાનુ માપ ન કઢાય, તેમ તેની કક્ષાનું માપ પણ આપણાથી કાઢી શકાવાનુ નથી આપણે તે કાઢવા કે માપવા જઈએ, તો તેથી કરીને આપણને પોતાને જ અન્યાય પણ કરી બેસીએ અને તેનાથી કરી ગ્લાનિ કે નિરાશા ઉપજવાની બીજા પરત્વેના દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વલણ આપણે તો સમજીસમજીને અતર્મુખતા કેળવવાના વાળ્યા કરવાના છે પોતે જેમ જ્યા ઊભો હોય, ત્યાથી આગળ જવાના હેતુથી પોતાના જ દોષોનુ નિરીક્ષણ કર્યા કરી તેમાથી મુક્ત થવાના સારુ આપણે તે પ્રનસ્ના પ્રયત્નની સાથે પ્રાર્થનાના સાધનનો પણ ઉપયોગ કરવાનો છે

કરાચી, હરિ . ૐ તા ૧૮–૩–૪૦.

(૧૯૨૪મા કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસતતિલકા)

તારા પ્રભો, પ્રણયનીર તણા પ્રવાહે,
હૈયુ રહો સતત તે છલકાતુ નિત્યે,
તે એટલી જ ચરણે મુજ પ્રાર્થના છે,
હે વાસુદેવ ! ધરજે મુજ વાત કાને

* *

છે અધકાર પ્રસરેલ બધે જ જ્યાં ત્યાં,
આકાશમાય પણ છે કદિ તારલા ના,

છે દીપ ઉર, પણ પ્રકાશ ન આપતો તે,
હો માર્ગદર્શક નથી, પ્રભુ, શે જવાશે ?

* * *

જ્યાં વાગશે તુજ સહેજ કૃપાટકોરો,
ત્યાં ચિત્ત, બુદ્ધિ, મન, તર્ક, ગળી જશે સૌ,
ત્યારે કહેવું, બકવું પડશે મને ના,
ભેગાં જ કામ કરશે મળી એક સૌ ત્યાં

* * *

દેવું જ હોય, પ્રભુ, તેટલું દુઃખ દેજે,
ને ના ! પ્રભુ, તું મુજ પ્રાણ નિચોવી લેજે,
ના ! તું મને સુખ કદી પચવા ન દેજે,
એથી બગાડી શકશે મુજ શું વધારે ?

* * *

હે નાથ ! જ્યાં સકળ વિશ્વ નિભાવતો તું,
ભારે પડું પ્રભુ, તને હું જ એકલો શું ?
ભૂલી જઈશ પ્રભુ, ના મુજ ભાળ લેજે,
ને નિચવજે તુજ કૃપામૃતવારિ નિત્યે.

* * *

કહેવાય જે મુજ મહીં પ્રભુ, 'હું' 'મમાદિ'
પાડે સમર્પણ તને કરવા હું ધારી,
ખુમારી જતી સમૂળી, કરું મન એ હું,
પામે જલા નમ જતું ફળ પ્રેમ આપું.

કોઈપણ ઉપાયે સ્મરણા

હવે તમારે માત્ર સ્મરણમાત્ર જ કીર્તન કર્યા કરવાનું છે, ને સમર્પણમાત્ર તો પછી જ. નમઃશિવાયે જેટલું સન્મુખ થવાય

ને રહેવાય, તેટલુ ઉત્તમ પ્રાર્થનાનુ સાધન તો છે જ ધ્યાન બાબતમાં જો સ્પષ્ટ ન લખુ તો વળી આપણે આગ્રહવળા વિચારે ચઢી જઈશુ કે આ તો vote of censure (નાપસંદગીનો મત) થયો. એટલે ખાસ લખુ છુ કે ધ્યાનમાંથી જો જાગ્રતિ, એકાગ્રતા, શાતિ, પ્રસન્નતા, તટસ્થતા, સમતા, ધૈર્ય વગેરે પ્રકારના રચનાત્મક લક્ષણો ઉત્પન્ન થતા હોય કે વધતા હોય તો ધ્યાન કરવાનુ રાખશો પરતુ જો એમાથી વિચારની તુલા સ્થિર ન ગણી શકાય એવી સ્થિતિ ઉપજતી હોય, તો બહેતર છે કે એવુ ધ્યાન જ઼ુ ન કરવુ. જે સાધનથી કરીને તે સાધનનો હેતુ જ ફળી શકતો ન હોય અને તે સાધનથી એવી સ્થિતિ જો ન ઉત્પન્ન થતી હોય ને ઊલટી સ્થિતિમા આપણે પરિણામ પામતા જતા હોઈએ, તો એ સાધન જ મૂકી દેવુ યોગ્ય ગણાય અથવા તો તે કરવાના રીત અને ભાવમા કયા આપણો દોષ છે, તે શોધી કાઢી તેને યોગ્ય રીતે કરવાની કળા પ્રાપ્ત કરવી ઘટે સાધન પોતે ખોટુ હોવાનો ઓછો સભવ છે સાધનને અને તેને કેવા કેવા યોગ્ય પગલાથી આચરવુ તે જાણી લેવુ જરૂરનુ ખરુ, પરતુ ડગલે ને પગલે કોઈ આપણુને ચલાવ્યા કરે તેવુ તો કદી કાળ કોઈનાથી બની શકવાનુ નથી આપણા પોતાનામા એવો દિનો ભાન પ્રગટે છે, ત્યારે તે પ્રકારનુ સાધન બતાવનાના આપણાથી તેમ બની શકતુ હોય છે

નિશ્ચિંતતા

આપણે વિચારોના ચગડોળે બહુ ચડી જઈએ છીએ એટલે પ્રથમ તો આપણે એના ઉપર કાબૂ મેળવવાનુ કરવુ જોઈએ એના ઉપાય તરીકે આપણે આપણા મનને નિહાળ્યા કરવુ જોઈએ હવે તમે પત્ર લખો ત્યા સુધી અહીથી કશુ નહિ લખાય આમા vote of censure (નાપસંદગીનો મત) જેવુ કશુ નથી મનઆપણે આપણી મનને વધારે તટસ્થતાથી ઉત્તમ રીતે નિહાળી શકીએ, તેની કેળવ

હીને માટે આ પ્રભુ છે કૃપા કરીને આપો તો સર્વ પ્રમાં
નિશ્ચિત બનવાનું છે

પ્રેમનું સર્વશ્રેષ્ઠ સાધન

આ જીવ માટે જે પ્રેમની ઊર્મિ તમને ઊઠે છે તેનો જો સાધનાની પ્રગતિમાં ઉપયોગ ન થઈ શકતો હોય, તો તેવી ઊર્મિ સાબુના ફીણના પરપોટા જેવી જ ગણાય ને? પ્રેમોર્મિ તો શક્તિ છે તે આપણું ઉત્તમ સાધન છે ધારો કે આ જીવ માટે તમને પ્રેમની ઊર્મિ દિલમાં પ્રગટી, તો તેના ગાળાના સમયમાં તેવા પ્રકારની જાગેલી પ્રેમની ઊર્મિથી મનમાં તમારું દિલ એકાગ્રતાથી પરોવાયેલું અનુભવાય તો પણ તે પ્રેમોર્મિનું પ્રગટવું યથાયોગ્યપણે સમજી શકાય કોઈના પરત્વે પ્રગટેલી પ્રેમોર્મિ તો આપણને તેનામાં એકતાનતાથી પરોવી દઈ શકે છે એવી દિલમાં દિલથી પ્રગટેલી પ્રેમની ભાવના તો પરસ્પરની દિલની નિકટતા પ્રગટાવે છે એવી પ્રેમની ભાવના તો ભેદને ઘટાડે છે આ જીવ પરત્વેની તમારામાં પ્રગટતી પ્રેમની ઊર્મિને શક્તિરૂપ સમજીને કૃપા કરીને તેનો ઉપયોગ કરવાનું આપે લક્ષમાં લેવાનું છે

કર્મ

આપણને અધિકાર છે માત્ર કર્મ કરવાનો અને તે કર્મ પણ એવી રીતે કરવાનું છે કે તે કર્મ કરતી પળે મનમાં આમ કે તેમ કોઈ પણ પ્રકારના દ્વિધાભાવ કે અન્યથાપણાના વિચારો પ્રગટવા ન દઈ કર્મને જીવનહેતુના ભાનને લક્ષમાં રાખીને કર્યા કરવાનું છે. આપણને જે કંઈ મળ્યું છે, તે કર્યા કરીએ ને એમાં જ બધું દિલ ને બધી શક્તિ પરોવીએ, એટલું જ આપણે માટે યોગ્ય છે ને એ પૂરતું છે કર્મના પરિણામને ખ્યાલમાં રાખ્યા કરવાથી તો ખોટી અધીરાઈ પ્રગટે છે ને એ તો મનની વિહ્વળતાને વધારનારું એક લક્ષણ છે એવી રીતે તો આપણને જે જોઈએ છે, તે જ

ઊલટું વધારે ગુમાવી બેસીએ છીએ. કેમકે મનની વિહ્વળતા ને ચંચળતાના સ્વભાવને આપણે વધારે સતેજ કરવાનું રાખીએ છીએ; જ્યારે આપણો હેતુ તો મનની તુલા સ્થિર રાખવાનો છે.

ઊર્ધ્વરેતસ્

આપણે આખરે તો 'ઊર્ધ્વરેતસ' થવાનું છે. તેવું થવાયા વિના સાધનાની આગળની ભૂમિકાઓમાં ટકી રહેવાની શક્તિ કદી કાળ પ્રગટી શકવાની નથી. સત્ત્વગુણમાં ભાવાત્મક ચેતનવંતી નિષ્ઠા પ્રગટતી જાય છે, અને તે જેમ જેમ વિકસતી જાય છે તેમ તેમ ઊર્ધ્વરેતસ થઈ શકાય છે. ઊર્ધ્વરેતસ થયા પછીની શક્તિનું માપ હાલના આપણા જીવનથી આપણને કદી આવી શકવાનું નથી. એવી અંતરનાં મૂળની શક્તિ પ્રગટયા વિના સર્વોચ્ચ કક્ષાની સાધના થવી અશક્ય છે. જ્યારે સત્ત્વગુણની પ્રતિષ્ઠા પ્રગટે છે અને ભાવમાં ભાવથી નિરંતરતા પ્રગટે છે, તેવી સ્થિતિમાં જ ઊર્ધ્વરેતસ્ થવાપણું શક્ય છે. હજી તો આપણે કેટલાયે નકારાત્મક વિચાર, વૃત્તિ ને વલણમાં સપડાઈ જઈએ છીએ! અને તેમને ટાળી શકવાના એકધારા જીવતાજાગતા તનતોડ પ્રયત્ન કરી શકવાની પૂરી જાગ્રતિ પણ પ્રગટેલી નથી, ત્યાં દૂર, દૂર, આઘેની તે માર્ગની હકીકત લખતાં પણ મને તો સંકોચ થાય છે. આપણે સકળ પ્રકારની જીવદશાની વૃત્તિ, વિચાર ને લાગણીથી મુક્ત થવાનું છે. પહેલાં તો તેટલું થવાનું કરો! તે પણ એમનું એમ કંઈ થઈ શકવાનું નથી. તેને માટે આંતરિક શક્તિની ઘણીઘણી જરૂર છે. એવી will power (દૃઢ સંકલ્પશક્તિ)નું સાધન અંતરમાં પૂરેપૂરું જાગ્રત થયેલું હોય અને જ્યારે આપણે તેને કામમાં લેવું હોય ત્યારે તેને તેમ લઈ શકીએ, એવી જીવંતકળાની શક્તિ પ્રગટેલી અનુભવીએ, ત્યારે તેવી શક્તિના આધારે જીવદશાનાં વૃત્તિ, વિચાર ને વલણથી આપણે મુક્ત થઈ શકવાની સ્થિતિમાં પ્રગટેલા હોઈએ છીએ. પરંતુ હાલમાં તો

આપણાં મનાદિ કરણમાં એવાં કેટલાંયે નકારાત્મક વલણો પ્રગટે છે અને તેની સાથે તેના આનુષંગિક વિચારોથી આપણે વિશેષ પરોવાયલા પણ થઈ જઈએ છીએ. અને તેવી પળે તેનો સામનો કરવાથી જાગ્રતિ પણ પ્રગટેલી અનુભવી શકાતી નથી. વળી જે સ્મરણભાવનું નિર્દોષ, નિર્મળ, સહજ, સરળ સાધન આપણે લીધું છે, તે સાધનમાં પણ આપણે એકધારા હજી પ્રગટી શક્તા નથી. તો ઊર્ધ્વરેતસ્ થવાની વાત તો શું પરંતુ નિમ્નગામી વાસનામૂલક વૃત્તિઓનું ઉન્નયન પણ આપણાથી બની શકવાનું નથી. જો જાગવું હોય તો જાગવું પડશે. જાગીને જે કોઈ સાધનના અભ્યાસમાં એકધારો મંડ્યા કરે છે, તેવાને તો મંડ્યા કરવામાં જ રસ પ્રગટે છે.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૧૯–૩–૪૦.

(૧૯૨૪માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

પધારે જો તું તો, ઉર–ઉમળકે સ્વાગત કરું,
પ્રભુ, સેવા તારી પળપળ કર્યાં હું વળી કરું;
કરું પૂજા-અર્ચા પ્રણય–જળ–અર્ઘ્યે નિત પ્રભુ,
તને ભાવો અર્પી દિન નિત નવા ધન્ય બનું હું.

* *

કહ્યા હમેશાં શું કરવું તુજને બાપ, પડશે ?
બધુંયે જ્યાં જાણે, બકબક કરાવે મુખથી શેં ?
મને દેવાનું જો દુઃખ ગમતું હો, દે પ્રભુ, ભલે,
પડી તારે પાસે સુખ કદીય સ્વપ્ને નવ દીઠું.

* *

પ્રભુ જોની ! હું તો મરું છું કચડાઈ વજનથી,
ભલે, દોરાવેલા તુજ ડગ ભરાજો મુજ થકી;

ફૂલોને તો પ્રેમે શિર.જ ધરવાં યોગ્ય પ્રભુ, છે,
સ્વભાવે બિચારાં પગ ચગદવાં ઠીક નહિ તે.

* *

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

મારું છે મન વાંદરા સમ પ્રભુ, ના ઠામ રૂહેતુ કરી,
દોડાદોડ કરી મૂકે જહિતહિં, ફુઘા ઠગે તે વળી.
જો ! એને પ્રભુ, બાંધવા ચરણમાં તારે મથ્યા હું કરું,
મારાથી બનતુ ન જો, તુજથી તે થાશે, કરી દે, પ્રભુ !

* * *

મારું દર્દ મિટાડને ! કરગરું, સહેવાય ના જો, પ્રભુ !
બાળી મૂળ જ રોગનાં પ્રભુ, મને સાજો કરી દે, કહું;
તારું ઔષધ લેતુ હુ, વળી બધી પાળું ચરી હું પ્રભુ !
તોયે દે નવ દાદ, શુ કરુ હવે ? આમુ જરી જો પ્રભુ !

* * *

હૈયામાં તવ પાદચિંતવન કર્યા પ્રેમે કરું છુ, પ્રભુ !
ક્યારે કર્મથી મુક્ત બાળ કરશે પ્રારબ્ધના ? હે પ્રભુ !
ક્યારે હર્ષ તણી નદી ઉર ઊંડી રેલાવશે તું ? પ્રભુ !
ક્યારે તું પ્રગટાવશે હૃદયમાં એ જ્યોત તારી ? પ્રભુ !

ભાવના

સાધનના અભ્યાસમાથી પ્રગટતી ભાવનાનો જ્યારે વોધ પ્રગટે છે, ત્યારે તેવી ભાવોર્મિના આવેશ ને આવેગના ઉત્કટપણાના પ્રાબલ્યના પરિણામે નકારાત્મક વૃત્તિઓ અંદર છુપાઈને વ્યક્ત ન થતાં ગૌણ રીતે પડી રહ્યાં કરે છે. ભાવનાનું જોશ જ્યારે જ્યારે નરમ કે મંદ પડી જાય, ત્યારે જ આવી જીવદશાની નકારાત્મક વૃત્તિઓનું જોર પાછું પ્રગટવા માંડે છે. એનાથી મુક્ત થવાનો એકમાત્ર સહજ

ઉપાય ભાવનાના પ્રવાહમાં જ વધુ કરાય તે છે. ભાવનાને જીવંત વહેતી રહેવાને માટે સાધનના અભ્યાસની જેમ જરૂર, તેમ તે પરત્વેની અભીપ્સાની પણ તેટલી જ જરૂર. જીવનવિકાસ પરત્વેની તમન્ના ધગધગતી પ્રગટ્યા કરે તો ભાવના તો આપમેળે વધ્યા કરશે. સાધનના અભ્યાસ પરત્વેનો એક હઠ જે આપણો વળી શકતો નથી, તેનું કારણ જીવન પરત્વેની સાચી તમન્નાની મંદતા છે. અને તે મંદતાને તેજસ્વિત કરવાને માટે આપણે જે પ્રકારનું મથવું ઘટે તે પ્રકારના પ્રયત્નમાં આપણે મંડ્યા રહી શકતા નથી. આને માટે જો આપણને આપણા પોતાના જીવનવિકાસ પરત્વેના ધ્યેય માટેનું સંપૂર્ણ એકધારું દૃઢ, નિર્ણયાત્મક, મક્કમ વલણ દિલમાં દિલથી પ્રગટેલું રહ્યા કરે, તોપણ સાધનનો અભ્યાસ થઈ શકે ખરો. સાચી રીતે તો જીવન વિકાસના ધ્યેય પરત્વેનું લક્ષ પણ આપણને એકધારું રહેતું નથી.

નિરંતરતા પ્રગટાવો

જો સાથેસાથ આમ હોય તો પછી આપણે જે સમયે સદ્ગુરુને સ્વીકારવાનું કર્યું તે શેને આધારે એમ કોઈ પૂછે; તો મારે તેને એટલું જ કહેવાનું છે કે આપણે તેવી વેળાએ આવેશના ને આવેશના ઉત્કટપણામાં હતા;—નહિ કે આપણને તે કાળે જીવન-વિકાસના ધ્યેય પરત્વે અંતરનું અંતરથી મહત્ત્વપૂર્ણ લક્ષ પ્રગટી ગયું હતું; અને હવે પણ જો આપણને એમ સમજાય કે જે કરવા જેવું છે, તે તો તે જ છે, તો તેટલુંયે બસ છે. શરૂશરૂમાં ભલેને અભ્યાસમાં ઉત્સાહ ન પ્રગટતો હોય તોપણ તેવા પ્રકારના અભ્યાસને વળગી રહેવાનો પ્રયત્ન કર્યા જ કરવો. તેવા પ્રયત્નમાં નરી માત્ર શુષ્કતા લાગ્યા કરે, તોપણ તેને વળગી રહો; જોકે અભ્યાસમાં સહજતા પ્રગટે એવો સહજભાવભર્યો પ્રયત્ન તે જ યોગ્ય ગણાય. પરંતુ તેવું કંઈ બધાંનામાં આપોઆપ પ્રગટી જતું હોતું નથી.

નિશ્ચયાત્મક વર્તન

દરેક નાની નાની બાબતમાં આપણે પોતે જ નિર્ણય કરી લેવાનો અભ્યાસ પાડવાની ખાસ જરૂર. આપણને જો બરાબર સમજણ પડી હોય ને જાણતા હોઈએ કે,આપણામાં સગડગ વૃત્તિ છે, તો તેવી વૃત્તિને નિર્મૂળ કરવાને કાજે અથવા તો તેને નિષ્પ્રાણ કરવાને માટે જે કાર્ય સૂઝે તેનો નિર્ણય એકદમ ત્વરિત રીતે લીધા કરવાનું રાખવું અને તેમાં આમ કે તેમ વિચારો પ્રગટે તે વેળા નિર્ણયના જોશને વળગી રહેવું આપણામાંના ઘણાને વિચારના લાંબા લાંબા તાતણા જોડીને ને પછી નિર્ણય કરવાની જે ટેવ છે, તે તો જવી જોઈએ. આપણે જે કર્મ કરીએ, તે દઢતાથી, ને નિર્ણયાત્મકપણાના સ્વભાવથી કરીએ તો જ તેવા પ્રકારની સગડગ-વૃત્તિના મૂળને નિર્મૂળ કરી શકીએ. ગમે તે કર્મ કરીએ પણ તે તે એકભાવથી સંપૂર્ણ નિર્ણયપણાના ભાવથી તે થયા કરે તો જ જીવનમાં દઢતા ને મક્કમતા સજીવન થઈ શકે અને સજીવનપણે ટકી પણ શકે. ગમે તે કર્મ કરીએ પણ જો તે નમ્રતા રાખીને ને તેમા સમભાવથી વર્તીને કરીએ અને શ્રી શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે કર્યા કરવાની ભાવનાને દઢાવીને તેમ કર્યા કરીએ ને એથી ફરી સાધનાની ભાવનાને સતેજ કરવાનુ બળ મેળવી શકતા હોઈએ, તો તેવા ભાવથી ને તે રીતથી કર્મ કરવુ તે હિતાવહ છે. કોઈ પણ કર્મ કયા હેતુથી ને કેવા ભાવ સાથે માનવી કરે છે, તે તેની જીવનકક્ષાનું એક માપલક્ષણ છે. કર્મ કર્યા વિના તો ચાલતુ જ નથી ને ચાલવાનું પણ નથી. તો જે કર્મ આપણે ભાગે કરવાનું આવે તે કર્મથી ને તે કર્મ દ્વારા જીવનનો હેતુ સતેજ થતો રહે એવી રીતે તે કરવું ઘટે. ધ્યાન પ્રાર્થનાદિ સાધનની જેમ, આવી રીતની કર્મના આચરણની કળા એ પણ એક બળવાન સાધન છે. ઘણુંઘણું શીખવાનું, જાણવાનું ને અનુભવવાનું કર્મદ્વારા પણ જીવનમાં મળે છે, એટલે જ મારી વિનંતી છે કે આપણે કર્મ

કરતાં કદી પણ કંટાળવું નહિ. જો કર્મ કરતાં કંટાળો પ્રગટ્યો, તો તેવું કર્મ અનેક ગણું વધારે આપણને ચોંટવાનું છે અને વળગવાનું છે. એટલે જે કર્મ કરીએ, તે શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થનો હેતુ સાથે રાખીને કરીએ, અને તેવો હેતુ ફળે તેવી રીતે ને તેવા ભાવે કરીએ, એટલું ખાસ લક્ષમાં રાખવાનું છે.

ધ્યાન

ધ્યાનમાં કોઈ કલ્પના આવે તો એમાં આપણે કંઈ લક્ષ આપવાનું નથી ને રાખવાનું નથી. ધ્યાનમાં તો સ્થિર ભાવે જ રહ્યા કરવાનું છે. ઊલટું, જે પ્રગટે તેનો તે વેળાએ ઉત્કટ ઈન્કાર કરવાનો છે. અને બહુબહુ તો તેને તટસ્થતાથી, સમતાથી જોયા કરવાનું છે. પરંતુ હવે તો અગાઉ કાગળમાં લખ્યું છે તેમ શાન્તિ, પ્રસન્નતા, સ્થિરતા, તટસ્થતા, સમતા આદિ ન નીપજતાં હોય ને પટ્ટાનટ્ટા થતું હોય તો ધ્યાન એટલું ન કરતાં નામસ્મરણ જે ઉત્તમ સાધન છે, તે કરવાનું ચાલુ રાખશો.

તને તમારે ચલાવ્યે રાખો. હવે નકામા ચગડોળે ચડવાનું નથી, તેમજ નિરાશામાં ડૂબી જવાનું પણ નથી. જો આ રીતથી છૂટા થઈ જવામાં આનંદ પ્રગટતો લાગે તો તેમ કરવા પણ સંપૂર્ણપણે સ્વતંત્ર છો. કોઈ કોઈનાથી બંધાયેલું નથી. આ જીવ તો એનાથી બંધાયેલો છે ને એનામાં છે ને હવે તેવા જીવનના અંતરભાવને વિસ્તારની કળામાં પ્રગટાવવાનો કાળ છે. એટલે તેવી રીતે પ્રેરણા કરવાનું બનતું હોવાથી જીવનના હેતુઅર્થે જે જે સ્વજન આપમેળે પ્રભુકૃપાથી માગી કરીને આવેલાં છે, તેમનામાં પણ ને ભાવે પ્રેરાયેલો રહું છું ખરો, પરંતુ તમે છૂટા છો. કૃપા કરીને મનને સ્થિર કરવાનું રાખો. આ શું? ને આ શા ખેલ! એને જેમ દોડવાનું સૂઝે છે તેમ આપણે પણ કાં એની પાછળ દોડીએ છીએ! બહુબહુ તો એના ખેલ જોયા કરો ને સ્થિર રહો એટલી પ્રાર્થના છે. જે

કરવાનું હોય તે કરી ચૂકવું. પછી એના વિચારો ઉદ્‌ભવતા હોય તો તેમાં સમાધાન પ્રગટાવવું.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૨૦–૩–૪૦

(૧૯૨૪માં થયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

'પ્રભો! પ્રેમે મેં તો તુજ ચરણ સર્વસ્વ દીધું છે,
હવે તારે જેવું કરવું ઘટતું, તે કરવજે;
બધી ચિંતા તારે શિર જ મૂકી; જો ના નિભવશે,
લજાતાં હું, તારે પણ પ્રભુ, લજાવું જ પડશે.

* *

બધી વાતે ડાહ્યો મુજથી પ્રભુ જ્યાં છે મુજ શિરે,
પછી ચિંતા કેંયે ઉર મહીં ધરું હું જરીય શેં?
જવાનું જ્યાં જ્યાં છે, પ્રભુ લઈ જશે સારથિ બની,
મને નિર્ધારેલ' સ્થળ જરૂર, વિશ્વાસ મનથી.

* *

પ્રભુ, તારે મારે જુગજુગથી સંબંધ કંઈ છે,
નિભાવે જો ના તે, કહીં જઈ, કહે, બાળ ઠરશે?
બધું તું તો મારે મન જીવન-સર્વસ્વ પ્રભુ, છે,
બન્યો છે તેયે તું પરમ પ્રભુ, હા! શત્રુ મુજ શેં?

* *

હૈડાવી મારી હો હૃદય-ગમગીની નવ શક્યું,
ફર્યો જ્યાં જ્યાં હું ત્યાં, દુઃખદ સમ દીઠું જગ બધું;
નિરાશામાંથી હું કદીય નીકળી શું નહિ શકું?
અરે! ખંડાવાનું નિશદિન રહેશે કરમ શું?

પ્રભુ, હમેશાં હું રહું જગતને બાપ, નમતો,
કદી ભૂલેચૂકે શિર મુજ ઊંચું હું ન કરતો;
રહેવામાં નાના અણુ પણ થઈ લાભ બહુ છે,
મને એવો રાખી મુજ હૃદયને ઊર્ધ્વ કરજે.

*   *

કૃપા વર્ષાવી રૂહે મુજ પર પ્રભુ, તું હર ઘડી,
પ્રભુ, માગું છુ હું બસ તુજ કને એટલું લળી;
બીજી વાંછા મારે હૃદય તણી હૈયે પ્રભુ, નથી,
તને એ માટે હું નિશદિન સ્તવું છું હૃદયથી.

તમને જે લખ્યું છે, તે તદ્દન યોગ્ય છે, તમારે એક મહિનો બસ દીવે રાખવું. નવું જણાય ને અનુભવાય તો જ લખવું, નહિતર નહિ. મનને સ્થિર કરવાને અને તેની તુલા શાંત રાખવાને તેવા પ્રકારના પ્રયત્નમાં મંડયા રહેવું. ભાવપૂર્વક જ્ઞાનપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યા કરવાનો છે.

મનની સ્વસ્થતા

તમે મનની સ્થિતિ બાબત વિગતવાર બધું લખો છો, તે ખોટું તો નથી; પણ મનના ઊભરા બધા ઠલવાઈ જાય, તો તેથી કરી તે બધુ નીકળી જાય છે એવી માન્યતામાં ભ્રમણા છે. નીકળી ગયું તો ત્યારે જ ગણાય કે તે બાબતના કોઈ સંસ્કાર કે વિચાર, વૃત્તિ, વલણ કદી પણ ન જાગે. તમે મનમાં મનથી આવેગ સાથે જે વિચારપરંપરા જગવો છો, અથવા તો જાગે છે, તે યોગ્ય નથી. ટ્રેનનો સમય થઈ ગયો હોય ત્યારે જેમ કોઈ એક માનવી ગાડી પકડવાને માટે હાંફળોફાંફળો થઈને આમતેમ યદ્વાતદ્વા તૈયારી કરે ને બીજો કોઈ અંદરની સમતુલા જાળવી રાખીને ઉતાવળ કરે, તો તે બંને સ્થિતિમાં ફરક છે, તેવી રીતે આપણે શાંતિ, સ્વસ્થતા, ધીરજ વગેરે પ્રકારની સમતુલા જાળવવાને કેળવાવુ પડશે. આપણી

મેળે જે કંઈ કરીએ તેમા દિલ દઈએ તે સાચુ છે પરતુ દિલ દીધેલુ ત્યારે જ ગણાય કે જેમા મક્કમતા, દૃઢતા, નિશ્ચય, ભાવના વગેરે પ્રગટેલા હોય કર્મમા હાફળાફાફળાપણુ, બેમનાપણુ, કદી પણ ન પ્રગટવા ઘટે આપણી પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ વડે તેમ થતુ હોય તો તે દોષ છે તેનો સ્વીકાર પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ પાસે કરાવવાની ખાસ જરૂર પૂરા ખંતથી, ઉત્સાહથી, ધીરજથી નિશ્ચયથી તેવી રીતે જે કંઈ બને તે કર્યા કરવુ એવુ કર્યા કરવામા બધો જ પ્રેમભાવ ને દિલ પરોવાઈ ગયેલા હોવા જોઈએ પરતુ તે સાથે સાથે તેના પરિણામને માટે અધીરા, ચચળ કે અસ્વસ્થ ન થઈ જઈએ

મૌન

જેમ જેમ મનમાની અનેક વિચારની પરપરાઓ અટકતી જશે ને શાત થતા જવાનો, તેમ તેમ શ્રીભગવાનની કૃપા અવતરણ થતી કે છતી થતી જાય છે, એનો અનુભવ પ્રત્યક્ષપણે થશે નાહકના બગાપા ને ઉધામા કરવાના નથી તમને યાદ છે કે એક વાર તમે કહેલુ કે તમને કેટલાક વર્ષો ઉપર બે સાધ્વી બહેનો મળેલા, તેમની તરફ જરા ભાવપૂર્વક તમે જોયેલુ, એટલે થોડીવાર પછી તેમાના એકે આપમેળે તમને કહેલુ કે ' મૌન રખો શક્તિ બઢ જાયગી ' તે મૌન તે સ્થૂળપણે મૂગા રહેવુ તે નહિ એ મૌન એટલે તો ભાવના તમકકે વિચારોના ખળભળાટ પ્રાણના પ્રચડ વાવાઝોડા બુદ્ધિમા શકા, સશય અને અનિશ્ચિતતાના પરિણામે જન્મતી ગડમથલો, સસ્કારોનુ ઊભરાયા કરવુ ને અહમ્‌ની જોરદાર જીવદશાની પ્રેરણાઓ આ બધામાથી મુક્તિ મેળવવી તે મૌન પ્રભુકૃપાનો આવિર્ભાવ આવા પ્રકારની પ્રગટેલી નીરવતાની ભૂમિકામાથી જ થઈ શકવાનો છે તે નક્કી માનજો

શરીરનુ ઘડતર

'શરીર નબળુ છે ને તે સારુ હોત તો આમ કરત, આમ

'થાત, ને તેમ થાત' એવા ઉથલપાથલ કરાવતા વિચારથી ભરેલી શરીર બાબતની કલ્પના પણ હવે વધારે વખત કરવાની નથી કલ્પના તો રાખો, પરતુ તે ધ્યેય પરત્વે શરીરને કારણે કામ અટકી શકતુ જ નથી પહેલાના કરતા તો શરીર તમને સારુ કામ આપે છે, તેની તમે ના નહિ પાડી શકો ધ્યેયને પ્રાપ્ત ન કરી શકાવાનું એકમાત્ર કારણ જો શરીર હોય, તો તો રોગી, દુખી, દર્દી કદીયે ભગવાનને ભજી જ ન શકેને? ના, તેમ નથી આપણા જીવદશાના સ્વભાવનુ ને પ્રકૃતિનુ આવરણ એટલે કે જે કઈ શુભ આત્મતત્ત્વનો પ્રકાશ પડવામાં આપણી અદર પડદારૂપ છે, તેના અનેક લક્ષણોમાનું કે આવિર્ભાવોમાંનુ એક લક્ષણ તે વ્યક્તિનુ શરીર છે જેમ તેના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવના લક્ષણ ને આવિર્ભાવ તેની બુદ્ધિ, તેનુ મન વગેરે છે, તેમ તેનુ શરીર પણ છે આ રીતે જોતા ને સમજતા ધ્યેય પ્રાપ્તિને જે આડે આવે છે, તે તો પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ છે, ને શરીર તો તે પ્રકૃતિ ને સ્વભાવનુ અગ માત્ર છે એટલે પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ ઊર્ધ્વગામી થાય તે જ મહત્ત્વનુ આપણુ કર્મ છે આપણે જે સાચવવાનું છે, તે અદરના કરણોને-મન, બુદ્ધિ વગેરેને આતરિક કરણો જ્યારે ચેતનાના પ્રકાશથી આલોકિત થાય છે, ત્યારે તે તે કરણો તેને (ચેતનાને) અનુસરવા માડે છે તેવી ભૂમિકામા શરીર પણ તેને અનુસરવા માડે છે તેથી કરીને 'શરીરને લીધે જ કશુ બનતુ નથી' એમ માનવુ નહિ, પરતુ આપણા પોતાના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ તેવા પ્રકારના છે તેને લીધે પ્રગતિ થતી નથી, તેનુ ભાન પ્રગટાવવાનુ રાખવુ શરીર, પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને વશ છે તે પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને અનુસરે છે જીવદશાના માનવીમાત્રનુ તેવુ હોય છે શરીર નથી ચાલી શકતુ તે આળસ અને પ્રમાદને કારણે ૧૯૩૯ ના જુલાઈની ૬ઠ્ઠી તારીખના દિવસે તમારુ પહેલવહેલુ અનુષ્ઠાન થયુ, ત્યારે મે તમને કહેલુ કે 'ઘોર તામસની સ્થિતિ છે' ત્યારે તમને ઘણુ ઘણુ આશ્ચર્ય થયુ હતુ પરતુ ખરી હકીકત તો એ છે કે

શરીરની સ્થિતિને કારણે પ્રગતિમાં વધિા પ્રગટી શકતો નથી. પ્રગતિમાં વધિા પ્રગટે છે તે તો સ્વભાવ ને પ્રકૃતિને લીધે જ.

ચેતનપુરુષનું શરીર

અલબત્ત જે જાગી ગયેલો ચેતનપુરુષ છે, તેનું શરીર પણ તેની જાગી ગયેલી ચેતના પ્રગટ કરે છે, પરંતુ તેવો ચેતનપુરુષ શરીરે રોગી હોય તેમ છતાં આત્માનુભવની મુક્ત કે આત્મનિષ્ઠ દશામાં તેવો ચેતનપુરુષ હોઈ શકે છે. એના શરીરને રોગી હોવાનાં કારણો સાધારણ માનવીનાં રોગી હોવાનાં કારણોથી જુદાં હોઈ શકે છે.

આત્મસ્થિતિ કે આત્મનિષ્ઠાની કક્ષા એટલે ચેતનની પૂર્ણતાનો આવિર્ભાવ. તે પછીથી પણ એવા ચેતનપુરુષનો વિસ્તાર સહજપણે પ્રગટતો જ રહે છે ખરો. તેવો ચેતનપુરુષ કે મુક્તાત્મા તેના શરીરના પાર્થિવપણાથી તો મુક્ત થઈ ગયેલો હશે જ; એટલે કે નિરોગી કે રોગી શરીરમાં વાસ કરતો હોવા છતાં તે સર્વભાવે વિસ્તાર પામતો જતો હોય છે. શરીરનુ નિરોગી હોવું કે લાંબું ટકવું, તે આત્મસ્થિતિનું માપલક્ષણ નથી. આત્મતત્ત્વ અવર્ણનીય છે છતાં તેને વર્ણવાય તો તે સર્વથી પર એવુ સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ અને સ્થૂલાતિસ્થૂલ તત્ત્વ છે. જ્યારે જીવદશામાં ચેતન છે તો ખરુ; પણ તે જીવદશાનું જે શરીર છે તેમાં જે ચેતન છે તે તો મળ, વિક્ષેપ, આવરણથી આચ્છાદિત થયેલું છે. એવા કારણ વડે કરીને આત્મતત્ત્વનું આવિર્ભાવ પામવાપણાની શક્યતા, સ્વભાવતઃ એવા મળવિક્ષેપથી આચ્છાદિત 'શરીર' હોય ત્યાં નથી. ચેતનામાં નિષ્ઠા પામેલા આત્માઓને શરીરનું બંધન નથી. 'શરીરની મર્યાદા તેઓએ સ્વીકારેલી છે ખરી,' પરંતુ પ્રસંગ પડ્યે શરીરની મર્યાદાને પણ તેઓ ફગાવી શકે છે. એવાને શરીર હોવાની અનિવાર્યતા પણ નથી. તેથી શરીર ટકચા જ કરે એવી ખેવના પણ તેમને નથી.+

+ જુઓ લેખકનું પુસ્તક 'જીવનસંદેશ' પા. ૨૮૨.

પ્રકૃતિ ને સ્વભાવની જ નડતર

આ તો બધી અત્યાર પૂરતી આડકથા થઈ. એમાંથી પ્રસ્તુત તો એટલું જ છે કે શરીર આત્મતત્ત્વના પ્રગટ થવાપણામાં વિકાસમાં બાધક નીવડે છે એવું નથી. જો તે નીવડતું લાગતું હોય તોપણ ખરી રીતે તો તે માનવીની સમગ્ર પ્રકૃતિના એક કરણ કે અંગ તરીકે. આમ ખરી રીતે તો એનાં પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ જ બાધક છે, નહિ કે શરીર. અંતરનાં મનાદિ કરણોની માફક શરીર તો એક કરણ—સાધન—છે. કોઈનાં પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ શરીર દ્વારા નડતાં હોય, તો કોઈનાં બુદ્ધિ દ્વારા અને કોઈનાં પ્રાણ દ્વારા નડતાં હોય છે; પરંતુ નડતર તેનું શરીર કે બુદ્ધિ કે પ્રાણ છે એવું નથી. સાચી રીતે તો નડનાર તેનાં તેનાં સમગ્ર પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ છે. એટલે એના પર જ આપણે વિશેષ લક્ષ રાખવાનું છે, તે લક્ષમાં રાખશોજી.

પ્રેમભાવ

પ્રેમભાવની માત્રા દિન પર દિન બઢતી જાય ને જીવન પરત્વેની ભાવના જીવંતપણે પ્રગટ્યા કરે તો તમન્ના તો જરૂર હો. આપણે ધ્યેયને બદલે બીજી વસ્તુઓ (જેમકે 'શરીર નડે છે' એવા વિચાર ને તેવી બની ગ્લાનિ) માટે કલ્પના રાખ્યા કરીએ છીએ. તેથી તમારા પર ક્રોધ પ્રગટે છે કે 'જાણે કેમ કરીને તે લક્ષ્યકેન્દ્ર એમને સમજવું!' જોકે ઘણીયે વાર તમને એ બાબત લખ્યું તો છે. મનને બહુ જ આપણે દોડતા દઈએ છીએ અને તેમાં કોઈ પ્રકારની સ્થિરતા ટકતી નથી. તો કૃપા કરીને તેમ મથવાને પ્રેમ રાખશોજી.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૨૧-૩-૪૦.

(૧૯૪૨ માં કરાવેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

છે ગોકુલેશ, પરિપૂર્ણ તું એકલો જ,
ને હું સ્વભાવવશ જીવ છુ એક માત્ર;
તોયે છતાં તુજ ભણી મુજ દૃષ્ટિ રાખુ,
પોતા તણો ગણી મને તુજ અંક લે તુ

० ० ०

મેળે સ્વયં બનતુ હો, જ્યમ થાય જે જે,
ના આડખીલી બનતો, હું થવા દઉં તે,
સંસ્કારયોગ થકી ભોગ મળ્યા હશે જે,
તે ભોગવાઈ જ જતા મુજ કામ થાશે.

० ० ०

આડુ કશુ અવળુ મે કર્યું હોય જો જે,
મારી પરે કરી દયા પ્રભુ, માફી દેજે,
ના જે તને રુચતુ, ના મુજથી બનો તે,
ને હોય જે પ્રિય તને મુજથી થજો તે.

० ० ०

સંપૂર્ણ આશ્રય મને મળતા જ તારો,
આનંદ-પ્રેમ-રસનો ફૂટશે ફુવારો,
એ કલ્પના મહી હુ દી મુજ સર્વ ગાળુ,
આશા, નિરાશ બનતા, ઉર તેથી ધારુ,

० ० ०

દાજ્ઞ પ્રભુ, ગગડી જાય પ્રચંડ એવું,
તોફાન વાયુ તણુ જો! ઉર માંહિ જામ્યું:

તે સંગ એકલની હું પ્રભુ, શી વિસાત ?
તારી કૃપાથી રહું તોય ઊભો ટટાર.

ભાવનાનું સાતત્ય

ઠંડા પાણીના ઉપચાર કરવાનું ક્યારનુંયે તમને લખ્યું છે, પરંતુ તે કરીએ નહિ તો તે, શું સૂચવે છે? આપણે જ, તે માટે વિચારી લેવું. મહીગળતેશ્વરથી * આવ્યા તે પછી તમને કહ્યું હતું કે વાસનાનો અમુક પ્રકાર આપણામાં છે ને તે આપણામાં જાગે છે ત્યારે તેના પરત્વેના સચેતનપણાથી તેને સંયમમાં લેવા પૂરતા આપણે સચેતન નથી રહી શકતા, તેથી તેનું બનતું હોય છે, વાસનાનું ઊર્ધ્વીકરણ ત્યારે જ શક્ય બને છે કે જ્યારે આપણા આધારના કરણોમાં સાંગોપાંગ ભાવનાનું સાતત્ય પ્રગટેલું હોય છે ત્યારે. એની મેળે વાસનાનું રૂપાંતર કદી થઈ શકતું નથી. તેથી પ્રથમ શરત તો કરણોમાં પ્રગટેલું ભાવનાનું સાતત્ય છે.

નિશ્ચિંતતા

સાધનાનાં સાધનોમાં સમયની ગણતરી કૃપા કરીને કાઢી નાખજો. ભાવ એ જ એનું માપ છે, અને તેની પણ વેપારીની માફક ગણતરી કરવાની નથી. મન, પ્રાણ વગેરે કરણો સારાયે દિવસમાં એવી ઉચ્ચતમ ભાવનામાં જ જો રોકાયેલાં રહ્યાં કરશે, તો સૌ સારાં વાનાં જ થશે. નકારાત્મક વૃત્તિ કે ઉપદ્રશાની વાસના પ્રગટે તેની માત્ર ચિંતા કર્યા કરવાથી કશું વળતું હોતું નથી. ચિંતાથી તો તેની પકડમાં આપણે વિશેષ જકડાયેલા રહીએ છીએ. ચિંતા તો આપણે કંઈ કશા વિશે રાખવાની જરૂર નથી.

સદ્‌ગુરુની સ્મૃતિ

કવિતા જરૂર લખજો, એ તો ઠીક છે; સાધનની ભાવનાને

* જુઓ 'જીવનસંશોધન' પા. ૩૬૭.

વધુ તેજ બનાવે એવા પ્રકારની કવિતા માત્ર લખશો પરંતુ આ જીવ સિરીની નહિ આ જીવ તમને યાદ આવે છે તે ઠીક છે, પરંતુ તેની યાદથી જે ભાવના પ્રગટે તે સાધનમાં વેગ આપી શકતી ન હોય, તો જરૂર જાણવું કે તે યથાર્થ પ્રકારની યાદ નથી અને એવી યાદ પ્રગટાવાપણામાં અનાસક્તિનાનો ભાન પ્રગટ્યો નથી એમ સમજવાનું છે

હુંપણાનો ઉપયોગ

'હુંપણાના દર્શન' આપણને થાય છે, તે તો સારું છે પરંતુ તત્ત્વથનાથી હુંપણું નિહાળ્યા કરવું તેટલું બસ નથી તેના હુંપણાના મદમાંથી મુક્ત થવાને માટે સાધનામાં તેવા અહંને સાધન બનાવીને તેનો ઉપયોગ કરી લેવાનો છે જો પ્રભુકૃપાથી તેમ થઈ શકે તો સાધનામાં કેટલો બધો વેગ મળે!

આત્મનિરીક્ષણ જ કરવું

બીજા કોઈની કક્ષા આપણે જોવાની નથી તેમ તે આપણાથી આગળ છે કે પાછળ એ પણ વિચારવાનું કે જોવાનું નથી આપણાથી તેમ કદાચ થતું હોય તોપણ આપણામાં તેવા પ્રકારની માપવાની શક્તિની યોગ્યતા પ્રગટેલી હોતી નથી એ યાદ રાખવું. એવી સમજવાની યોગ્યતાની શક્તિ પ્રગટ્યા વિના જો કોઈના વિષે કંઈ સમજવાનું કરીએ, તો તેથી તો વિશેષ પછડાતા છીએ, તે નક્કી જાણશોજી કોઈનાયે વિષે કશો પણ ખ્યાલ કરીએ નહિ તો તે ઉત્તમ છે બીજાના આંતરિક ભાવને અનુભવી સમજતો હોય તો તે અનુભવી તે પ્રકારની ભાવનાને સ્વીકારીને તેનાથી આપણા અંતરમાં તેને પ્રગટાવવાનું બની શકતું હોય છે પરંતુ આપણા દૃષ્ટિ, વૃત્તિ ને વચન તો પરભોગી રહ્યા કરે છે એટલે આ લખવું પડે છે જોકે આપણે એકના જ એવા છીએ એમ નથી એવા તો ઘણાખરા હોય છે, પરંતુ તે બધા માટે આ જીવને શી નિસ્બત છે?'

ભાવને દઢાવો

તમે જે લાગણી આ જીવ પરત્વે રાખો છો તે 'મોટા'ને નામે ઓળખાનારી વ્યક્તિ પરત્વે નહિ, પરંતુ તેનામાં જે ચેતન-ભાવ પ્રગટેલો છે તે ભાવ પરત્વે, અને તે ભાવના આવિર્ભાવ પરત્વે તે લાગણી રાખો છો. તો દિલમાં એવા ભાવની ભાવનાને દઢાવવાને સચેતન થવુ. આટલો બધો ભાવ રાખો છો તેમ છતાં આ જીવ કેવો નિષ્ઠુર છે! તમને પ્રસન્ન પણ રાખી શકતો નથી ને કાગળોમાં પણ તેવો ભાવ પ્રદર્શિત કરી શકતો નથી. પરંતુ હું પણ શું કરું? કાગળમા જે પ્રકારનુ વ્યક્તિત્વ હોય તેને અનુસંધાનમાં રાખીને મારે તો પ્રભુકૃપાથી લખવાનુ બને છે.

આ માર્ગમાં 'Thus far and no further' 'બસ આટલેથી જ અટકવાનું ને આગળ કશું નથી' એવું નથી.

નિરાગ્રહ

આપણે સર્વ પ્રકારના આગ્રહોથી મુક્ત બનવાનું છે, તે વાત સાચી. પરંતુ તેથી કરીને આપણો કોઈ પણ પ્રકારનો કશો ઢંગધડો ન રહે, ને કોઈ નિશ્ચયાત્મક વલણ ન હોય એવું ન બનવું જોઈએ. જેને સર્વ પ્રકારના આગ્રહો ગળી ગયા હોય છે, તે કંઈ નમાલો-પોચો હોઈ શકતો નથી, એટલું જ નહિ પણ તેનાં તેજસ્વિતા અને ઓજસ કોઈ અનેરા પ્રકારનાં હોય છે. સર્વ પ્રકારના આગ્રહો જેના ગળી ગયા છે, તે તો મરદ છે. તેની મર્દાનગીની છટા અને શોભા ન્યારાં છે. સંપૂર્ણ નિરાગ્રહી માનવી, કુંભાર માટીના વાસણોને જે માટીના લોંદામાંથી ઘડે છે, તેના જેવો મુલાયમ હોય છે. એવું થયા સિવાય આપણે પૂરેપૂરા સરળ, pliable મુલાયમ થઈ શકતા નથી. શરણાગતિની ભાવના પ્રગટાવવાને માટે આવું થવું ઘણું ઘણું જરૂરનું છે.

શ્રેષ્ઠ ત્યાગ

આપણાથી હજી પૈસાનો ત્યાગ થઈ શકે, કીર્તિનો ત્યાગ થઈ શકે, સગાંવહાલાંનોયે કદાચ થઈ શકે, પરંતુ 'આપણા' માની લીધેલા, આત્મસાત્ કરી લીધેલા એવા મંતવ્યો, ટેવો, ગણતરીઓ, સમજણો, મૂલ્યાંકનો વગેરે વગેરેનો ત્યાગ થવો ઘણો મુશ્કેલ છે, અને તે તો જ થઈ શકે કે જો આપણે સતત જાગ્રતિ રાખીને જ્ઞાનભાનપૂર્વક પ્રત્યેક પ્રસંગે સત્યને અનંત પાસા છે એમ ખ્યાલમાં રાખી એ સત્યને દિલમાં દઢાવીદઢાવીને અને નિરાગ્રહની ભાવના કેળવીકેળવીને વર્તી શકીએ ત્યારે

કરાચી, હરિ ૐ તા. ૨૨-૩-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

અજ્ઞાન ઘેરી રહ્યું છે મુજને અગાધ,
ને ગૂંગળાવી રહ્યું છે મુજ શક્તિ પ્રાણ
કે કૈં પ્રયત્ન કરતાં પણ ના હણાય,
તો દે કૃપા-કિરણ થાય બધે ઉજાશ

*　　　*　　　*

હું નિત્ય નિર્ભર રહી શકું તું-પદે જો,
સંસાર-આશ થકી મુક્ત થઈ શકું તો,
ને સત્ય, પ્રેમ પ્રગટાવી શકું પ્રભુ, જો
તારી પરે, મુજ થશે સહુ કામ તો તો

*　　　*　　　*

હૈયું પ્રભુ, કરતું છે મુજ એવું મારે,
કે કોઈને પથ મળે નવ પેસવાને,

મારે તને પ્રભુ, તહીં પધરાવવો છે,
હુ યોગ્ય સ્વાગત તને કરું શોભતું શે ?

*   *   *

અગ્નિ જુઓ ! ઉર બળી ભડકે રહ્યો છે,
ને શાન્ત પાડું ! ઠરવાય ન વેદના તે;
તને પ્રભુ જહીં તહીં સ્વવાટમાં હુ,
તો સિંચ હુ-પર કૃપામૃતવારિ તારુ.

*   *   *

તારુ થતુ મુજ પરે કરી લે બધુ તું,
થાકીશ ના મુજ શિરે દુઃખ નાખવે તું;
જો ! ઝીલવા પ્રભુ, ઊભો કટિબદ્ધ છુ હું,
જોઈ શકીશ મુજ દૈવત કેટલુ તું.

*   *   *

ગુંજાશ શી તુજ કને ? મુજ શી વિસાત
કે ગર્વ હુ ધરી કર્યા કરુ મોટી વાત ?
રે ! આત્મભાન સ્ફુરતા પ્રભુ, કોક વારે,
હથી ધરાય અભિમાન પ્રભુ, ક્ષમા દે.

શરણાગતિ

સર્વ પ્રકારમાં નિરાગ્રહી થવાનુ તે વાત સાચી, પરંતુ આપણે જે જીવનધ્યેય માન્યું તે પરત્વેનું કર્મ કરવાનો આગ્રહ તો ભારેમાં ભારે રાખવો પડશે. એવા સાધનના આગ્રહથી જે કામ થયા કરે એનાથી જે કેળવણી ને ઘડામણ થાય છે, અને સાધનાની ઉત્તરોત્તર ભૂમિકાઓ વટાવતાં જ્ઞાનયુક્ત ~વાપન હાય છ~ છે, તે સ્થિતિ કે ઢીલાપોચા, માનવીની નથી able સુવાયમ થઈ શક વિક સ્થિતિ છે. તેવી ના ~ ન ~ માટે આવું થવું ઘણું ઘણું નો

છે એને ઢાળવાને માટે સોનાના રસની લગડીઓ બનાવવાને માટે બીબાની નાળ હોય છે, તેમ એ રસને આકાર દેવા માટે આપણે એવી નાળ બનવું પડશે જેવી નાળ આપણે બન્યા હોઈશું તેવો આકાર થશે એવું કશું આ બાબતમાં નહિ બને, કારણકે જો કંઈ તૈયાર થયું હશે તે પણ જો તેને અનુરૂપ ભૂમિકા નહિ બની હોય તો એ જે કંઈ થોડો રસ ઉત્પન્ન થશે તેને પણ ધારક receptacle, ઝીલનાર પાત્ર, યોગ્ય ન હોવાને લીધે વેરવિખેર પણ થઈ જાય અથવા બીજી રીતે પણ પરિણમે

પ્રેરક બળ

આ માર્ગમાં આન્તરિક સહજ રસ જે પ્રગટે છે, તે તો આપણા પ્રાપ્ય આધારની અમુક યોગ્ય તૈયારી થઈ જાય ને પછીથી એવી રીતે કોઈક એક અમુક જ સાધન કરવું પડે છે એવું નથી હોતું, એટલી વાત ચોક્કસ છે કે નવ પ્રકારના આશ્રયો, મતો, કેવો વગેરે બધાથી તો મુક્ત થવું જ પડશે ગીતાજીમાં જે સ્વજનોને કહ્યા છે, તે આ પ્રકારના છે અનેક પ્રકારની સમજણો કરણ પકડીને બેઠા હોય છે, તેમનો તેના બધો વેશ મૂકાવી દેવાનો છે આ બધું થયા વિના આપણો સાધનામાં ખરેખરો પ્રવેશ કદી પણ થઈ શકવાનો નથી માનવી જો મનમાં એકવાર લે છે, તો તે તેમ કરી શકે છે ખરો પરંતુ તેમ કરવાની પાછળ તેને તેવી રીતે પ્રેરવાને માટે તેનામાં કોઈક બળ, ધક્કો મારતું હોય એવી રીતે કામ કરતું થઈ ગયેલું હોય તો જ તેનાથી તેવું બને છે કાં તો માણસને ખરેખરી જ્વાળામુખીના જેવી ધગધગતી તમન્ના પ્રગટી હોય, કાં તો તે માનવી દૃઢ મનોબળિયા નિર્ધારવાળો હોય, અથવા તો તેને તેમ કરવાની બાબતમાં ભારે ગરજ પ્રગટેલી હોય,–આવા પ્રકારની તેની જો પૂર્વતૈયારી હોય છે, તો જ તેવો જીવ તેમ કરી શકે છે પ્રભુકૃપાથી જે કરવું છે, તેની જ લગની જ્યાં સુધી લાગશે નહિ ત્યાં સુધી કશું વળી શકનાર નથી

નકામા ઉધામા

ભગવાનનુ નામસ્મરણ એ તો એક સરળ સહજ નાનુ સાધન છે તે પણ હજી સુધી હોઠથી યોગ્ય રીતે બની શક્યુ નથી, અને આપણે નીકળ્યા છીએ હિમાલયનો પહાડ ચડવા ! આપણે બાથ ભરી છે તો આકાશને અને એક નાનડી શી ફૂટની જગાને તો બાથ ભરી શકાતી નથી ! મને તો આપણા બધાના કૃત્યો જોઈને દિલમા એ પ્રકારની ઘણીવાર દિલગીરી થાય છે માણસોને કઈ કરવુ નથી ને ખાલી ખાલી કશુક મહત્તત્ત્વ મેળવવાના ફાંફા મારવા છે ! તે છતા પાછુ પોતાની હોશિયારી ગણવાની તમાખી રાખવી છે અનેક પ્રકારના ફાંકા રાખવા છે ને અહમને તો હિમાલયથી પણ મોટુ રાખ્યા કરવુ છે ! આ બધી હવાના હુ સ્વપ્નના દિલમા જોઉ છુ કોઈને જીવનની ખરેખરી પડેલી જ અનુભવી શકાતી નથી 'જીવન', 'જીવન'ની ખાલી બૂમો પાડવાથી તે કદી પણ પામી શકાવાનુ નથી એ પામવાને માટે તો ભારે આન્તરિક તપશ્ચર્યાની જરૂર છે અને તેવો તપ કરવાનો ઉમળકો કોઈ સ્વપ્નના દિલમા હુ નિહાળી શકતો નથી

સદ્‌ગુરુનુ ઉદ્‌બોધન

ત્યારે ભલા ! તમે બધા નીકળ્યા હતા શુ કરવા ? કોણે તમને બોલાવ્યા હતા ? અને જો તમે તમારી મેળે આવ્યા છો તો જે કામ કરવાને માટે આવ્યા હો, તેને માટે સાવધ થાઓ જીવનવિકાસ એ માગી લે છે આરામમા આરામ ઊંઘવામા ઊંચી કોટિનો પ્રયત્ન-પુરુષાર્થ જીવનવિકાસ એ કઈ રસ્તામાં પડેલુ અથવા પડવાનુ એવુ કોઈ ફળ્યુ નથી કે જે નીચા વળીને લઈ લઈએ એ તો મળતા જેવુ લાગે ત્યારે પણ પાછુ ઊડીને આઘુ જઈને કોઈ અજબ રીતે આકાશ પમાડીપમાડીને આપણને આગળ દોરતુ હોય છે આ દૂર ને દૂર દેખાય છે ! આવા પ્રકારનો જીવનવિકાસ

પામવાને માટે વણુનોતર્યાં તમે બધા મારી પાસે આવ્યા છો. ને જીવનનો ઘાટ ઘડવાનો અધિકાર તમે બધાએ પ્રેમથી મને સોપ્યો છે ઘાટ કેમ કરીને યોગ્ય રીતે ઘડી શકાય તેનો નિર્ણય તો પ્રભુકૃપાથી મારે કરવાનો હોય અનેક વેળા મે જાતે ખાતરી કરીકરીને અનુભવ્યુ છે કે જીવનવિકાસને માટે આમ કરવાની કે તેમ કરવાની કોઈક જીવને સૂચના કરી હોય, તેમા પણ તેવા કોઈ જીવે પ્રેમભક્તિથી અને દિલના ઉમળકાથી આમ કે તેમ, કોઈ જાતના નખરો જન્માવ્યા દીધા વિના તેને ઉમળકાથી ઝીલાવી લીધુ હોય, એવુ હજી સુધી અનુભવવામા આવ્યુ નથી આવી હકીકત એ જરૂર જીવનની કમનસીબી છે

મનની તુમાખી

આપણી ખરેખરી તૈયારી પ્રગટેલી નહિ હોવા છતા મનની તુમાખી અને તેના તરંગોના જુદા જુદા ઘોડાઓ નિશાળના નિશાળનાં આપણો જીવ કેવો પામર છે, પોતાને થયુ છે કઈક, પણ હોવુ નથી કઈ જ, એવી આપણી દશા છે એમ જોઈને ઘણો ખેદ થાય છે માનવી પોતાને અમુક અમુક કર્યુ છે એમ કહે છે ખરો, પરન્તુ તેમ કરવામા પણ તેવુ દિલ પ્રગટેલુ પ્રભુકૃપાથી હુ જોઈ શકતો નથી પોતાને થયુ છે તો સંપૂર્ણપણે સ્વરૂપ તેમ છતા વારવાર દુર્ગંધથી ભરેલા એવા કાદવખાબચિયામા અવારનવાર માનવી ગગદોળાયા કરે છે અને વળી પાછુ તે પોતે સ્વરૂપ હોવાનુ ગુમાન ધરાવે છે. આ બધુ જ્યારે પ્રભુકૃપાથી નિરખાય છે, ત્યારે મને મારા ગુરુ મહારાજ યાદ આવે છે તેમણે મને કૃપા કરીને દંડો આપવાનુ કર્યું હતું પરતુ મે મૂર્ખાએ તે સ્વીકાર્યો નહિ પોતે જરૂર સાચા હતા ને હુ પોતે તે ન સ્વીકારવામાં ખોટો હતો તે દંડો પ્રભુકૃપાથી જો મારી પાસે હોત તો મનની તુમાખીને દઈ મારીમારીને ભિખેરી સમાન. પરંતુ આવા પ્રકારની જુદા જુદા પ્રકારની તુમાખીને

તોડવાને માટે દરેક એકનો પણ બસ નથી નકામા નમામા મારી પાસે કોઈ ન આવત, તે પણ ઉત્તમ થાત. આ તો લોક આવ્યા છે પોતાની મેળે, અને કરવુ ન્યાવવુ તો કશુ નથી! પોતાના મનાદિકરણને પાશરા કરવાનુ તો નેવે નખ્યુ છે! તેના કરતાયે તેમનાથી કરી વિશેષમા વિશેષ જે ત્રાસ મને થાય છે, તે તો તે બધા સ્વજન વિશેષમા વિશેષ તેમના મનાદિકરણને બગાડતા રહે છે તેથી અનેક પ્રસગના મળ, વિક્ષેપ ને આવરણને હઠાવવાના છે, ત્યા તેઓ તેમા ઉમેરો જ કરતા રહે છે! કોઈકનામા કોઈક સમજણ, માન્યતા, મતાગ્રહ વગેરે વગેરે કઈક મોડુ પડવાનુ થાય, ત્યા તેને ઠેકાણે કોઈક બીજા પ્રકારનું એવુ પ્રગટે છે કે તેની પકડ પાછી જામતી જાય છે જૂનુ જાય અને નવુ આવે તે તે પણ ઘર કરી ન બેસે, તેની પણ ઘણીવગી કાળજી નાખવાની હોય છે

મક્કમ નિર્ધાર કરો

સ્વજનના મનાદિક ભોની રમત પ્રભુકૃપાથી જ્યારે જ્યારે નજર સમક્ષ પ્રવર્તે છે, ત્યારે તેમા નથી જોઈ શકતો દિનનો થનગનતો પ્રેમભાવ કે નથી જોઈ શકતો કોઈ પ્રકારની નિર્ણયશક્તિ કે નથી પરખાતી જીવનને ઉન્નયન કરવાની સાચી ધગશ આવુ બધુ મારાથી સહેવાતુ નથી આ તો જાણે કે તમે મને સુખ આપવાને બદલે ભારે ત્રાસ આપી રહ્યા છો ને પાછુ તેનુ પણ તમને ભાન હોતુ નથી કે થતુ નથી આપણે પોતાની મેળે થઈને કોઈકને સદ્ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા, તો તે સદ્ગુરુને આપણા વર્તનથી કરી, આપણી ભાવનાથી કરી તેને પૂર્ણ સતોષ આપવાનો આપણો ધર્મ છે પણ તે તો બધુ કયાય ઊડી જતુ હોય છે હજી તો જીવનને ઊચે માર્ગે લઈ જવુ છે, એમ આપણે બોલીએ છીએ, પણ એવા લોકના રાગદ્વેષ હજી તો પૂરેપૂરા મોળા પડેના હુ અનુભવી શકતો નથી ત્યા મારે કરવુ શુ? જડ જેવા પથ્થરની સાથે માથુ અફાળતા

આપણને પોતાને જ માથામાં વાગવાનું છે, તેના જેવી આ હકીકત છે. માનવીના દિલને જે લાગે છે, તે લાગે છે. જે જાતનું લાગે છે, તે જાતનું લાગે છે. માનવીનું દિલ જડ પથ્થર જેવું નથી તે હકીકત છે. છતાં તેનું બદલાવું, એક સ્થિતિમાંથી બીજીમાં પલટાવી જવાની ક્રિયામાં પલટાવું, અને એવી રીતે પલટાવાના સાધનમાં મંડ્યા રહેવું, એ તો માગી લે છે દૃઢ, મક્કમ, નિર્ધાર. વીજળીની સારડી કઠણમાં કઠણ વસ્તુઓમાં સાર પાડવામાં કામયાબ નીવડે છે. એવી રીતે સર્વ કંઈ બનવાને શક્યતા છે. પરંતુ માનવી તે પ્રકારનું દિલ કરીને તેમ કરવા માંડે ત્યારેને ? ખાલીખાલી ઉધામા કર્યા કર્યેથી અને નહિ જેવો પ્રયત્ન કર્યા કરવાથી કશું ન વળે.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૨૩-૩-૪૦.

(૧૯૨૪ માં થયેલી પ્રાર્થના)

(શાર્દૂલવિક્રીડિત)

નાનું બાળક ભાંગફોડ કરતું, માબાપને ને ઘણું
એ તોફાન કરી કરી પજવતું, વ્હાલું છતાં લાગતું;
તેવું તું મુજ ધ્યાન કૈં લઈશ ના છોરું ગણી તાહરું,
રહેવા ભાવથી એ મથું સતત હું, તો પ્રાણ ત્યાં રેડ તું.

* * *

તું મારું દુઃખ ભાંગશે નહિ, પ્રભુ તો કોણ ક્હે, ભાંગશે ?
મારે એક મદાર છે તુજ પરે, આધાર કો આપશે ?
છૂટ્યું કેમ કરી જશે મુજ થકી આવી રીતે, ક્હે પ્રભુ ?
કાઢે શેં નવ ભાળ બાપ, મુજ તું ? વાંકે કયા ? હે પ્રભુ !

નાનામાંથી મોટો યજ્ઞ

સાધનનું દિલમાં દિલની સાથેનું એકધારું પ્રેમભક્તિપૂર્વકનું અનુસંધાન પ્રગટાવી શકવાનું શહૂર જો આપણામાં પ્રગટાવી શકીએ,

તો પ્રભુકૃપાથી સર્વ ઈ બની શકે તેવુ છે સંસારવ્યવહારમા અનેક જીવોની સાથે આપણો સબધ છે ને તે બધા જીવો સાથે તેમનુ કઈ પણ કશુ જોયા વર્યા વિના આપણે પોતાના વિકાસ ખાતર સદ્ભાવ પ્રગટાવવાનો છે આપણે તેમને તેમની માટે ત્યાગ કરવાના ઉમળકાવાળા બનવુ જ પડશે અને આપણે જ તેમને માટે પ્રેમઉમળકાથી વિશેષ ને વિશેષ સહન કરવાનુ જે આપણે ભાગે આવે તેને ઉમળકાથી તપ સમજીને આપણા પોતાના જીવનવિકાસના હેતુને અર્થે તે તે સ્વીકારીને તે તે બધુ ભોગવીએ, તો જીવન ઊંચુ આવી શકે આવુ આવુ થવુ ને કરવુ એ તો હજી નજીવો યજ્ઞ ગણાય અને એવુ જો આપણે પ્રેમભક્તિથી કર્યા કરીશુ, તો તેમાથી જ જીવનવિકાસની આગળની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવાને માટે જે મોટો યજ્ઞ થવાની શક્યતા છે, તે શક્યતાનુ [illegible] રોજબરોજ વ્યવહાર વર્તનમાથી આપણાથી બનતા જતા તેવા નાના નાના યજ્ઞમાંથી પેદા થયા કરવાનુ છે, તે નક્કી જાણજો આપણે ચઢવુ છે તો હિમાલયના ઊચામા ઊચા શિખર પર અને નાનામા નાની ટેકરી ચઢતા પણ જ્યારે હુ સ્વજનના દિલમા ઉમળકો પ્રગટેલો અનુભવતો નથી, ત્યારે મને અફસોસ થાય છે કે આપણે બધા ક્યાંતી નીકળ્યા છીએ હિમાલયના ઉચ્ચમા ઉચ્ચ શિખર પર પહોચવાને માટે, પરતુ આ તો ખરે જ શેખચલ્લીની વાત જેવુ છે!

જીવન હાંસીખેલ નથી

ખાલી ખાલી તુચ્છ કર્યાં કરવાથી જીવનને કંઈ પામી શકાતુ નથી એટલુ જ નહિ, પરતુ એનાથી તો જીવન વેડફાઈ જતુ હોય છે ઉચ્ચ આદર્શ રાખીને તે પરત્વેના એક એક [illegible] ફરજ ને ઉમળકાથી આપણા દિલમાં [illegible] થઈ જવાની [illegible] ભાગીદાર કરવુ [illegible] તો જ આપણાથી કંઈક થઈ શકવાનુ છે તેવુ [illegible] સર્વ [illegible] ત્યારે સૂર્યના પ્રભાતના દર્શન

થયા વિના રહેતા નથી તેવી રીતે મહાભિનિષ્ક્રમણ કરવાનુ હોય કે થવાનુ હોય, તો તેની પૂર્વતૈયારી રૂપે આપણાથી જે કઈ પગ-રણુ મડાતા હોય તેમા તેનુ બક્તાન પ્રગટેલુ જો અનુભવી શકાય તો જ સમજવુ કે આપણા મનની સાચી ધગશ જીવનને ઉન્નયન કરવામા પ્રગટેલી છે આપણાથી ભરાતા નાનામા નાના કગનામાથી આપણને પરખાઈ આવવુ ઘટે કે તે કગનુ ભરવામા આપણા મનાદિ કરણની સ્થિતિ કેવી કેવી પ્રગટેલી રહે છે તેવી તેવી તે તે પળે પ્રગટેલી મનાદિ કરણની સ્થિતિ પરથી આપણે આપણ તે તે પગલુ માપ કાઢવાનુ શીખો જો આમ આપણે નહિ કરતા રહીએ, તો આપણે પૂરા ભવાડો કરીશુ આ માર્ગ કઈ હાગીબેન નથી ને આપણે હજી કેવી કેવી રમત રમીએ છીએ, તેનું પણ જો પૂરેપૂરુ ભાન ન જાગી શકતું હોય તો આપણે આપણને પોતાને જ છેતરી રહેલા છીએ તે નક્કી પ્રમાણવુ આપણે તો સુગધીદાર ફૂલોની સુવાસ પળેપળ લેવાનુ કરવુ છે અને અનેક પ્રકારની દુર્ગધ પ્રગટે એવા મનાદિ કરણના ખેલોમા હજી તો આપણે અટવાઈ પડીએ ’ીએ।

ઊઠો! જાગો! ટટ્ટાર થાઓ!

પ્રભુકૃપાથી તમે જો મારા ખરેખરા સાચા સ્વજન હો તો મારા આત્મા દિનના બળતાઝળતા બળાપાને કૃપા કરીને નિભાવાનુ કરો અને તેથી કરીને પણ જો તમે ચેતવાનુ કરી શકો, તો તે ભારે પ્રભુકૃપા થશે આપણે જ્યાં જેમ જવુ છે, ત્યા તેમ જવાની તૈયારી ન કરી શકીએ, તૈયારી કરવાને બદલે આપણાથી નીચુ જવાનુ હોય ને તેનુ નીચુ જવામા પણ આપણને તેવી રીતે નીચે ગયા કરવાની ભાવના પણ ન પ્રગટતી હોય અને ત્યા સુધ્ધ આપવાનુ આપણાથી ન બનતુ હોય, ત્યારે મારે આપ ી જીવન ખાલ્વેલી ભાવનાને કેવી રીતે સમજવી તે મને સમજાતું નથી પ્રત્યક્ષ પ્રયોગ વિના કઈ પણ કયુ ભાવાથી માની શકાતું નથી માટે કૃપા કરીને ઊઠો! જાગત

બનો ! અને જાગીને ટટ્ટાર થાઓ ! અને ટટ્ટાર થઈને કટિબદ્ધ થઈ વિચાર, વૃત્તિ અને વલણની સામે ભારેમાં ભારે સંગ્રામ પ્રગટાવો. જીવનસાધનાના સંગ્રામ એ તો ખાંડાની ધારે ખેલવાના છે. અને એ તો માગી લે છે ભારેમાં ભારે પુરુષાતન. એ પુરુષાતનનો ઉત્સાહ અનંત પ્રકારનો અને અનંત બળશક્તિનો છે. એમાં હવાતિયાં માર્યે કશું પ્રગટી શકે તેવું નથી. મારે તમને બધાંને ગભરાવવાં નથી. પરંતુ જે સાચું છે, તે જ કહેવું છે. આપણે જે કરવાને માટે પ્રભુકૃપાથી ભેગાં મળેલાં છીએ, તે કરવામાં જો તમે સભાનતા ન જગાડી શકતાં હો અને તેમાં તમારાં હિંમત, ઉત્સાહ, ખંત, કાળજી અને ચીવટાઈ ન દાખવી શકતાં હો અને એવી તમારા દિલની ખેવના તમારામાં હોય જ નહિ તો આપણે તે મૂકી દેવું તેમાં સાચી પ્રમાણિકતા છે. અને આપણે તે માર્ગના સ્વજન તરીકે નહિ, પરંતુ જેમ સામાન્ય પ્રકારનાં બીજાં માનવીઓ પ્રભુકૃપાથી મને મળે છે કરે છે, તેમ તેના એક સામાન્ય માનવી તરીકે રહીએ, તે આપણે માટે તેવી સ્થિતિમાં વધારે યોગ્ય છે.

સદ્‌ગુરુનું કાર્ય અને સ્વજનોનો ધર્મ

મારે તો પ્રભુકૃપાથી જે હેતુ માટે જે જે મળેલાં છે, તેમને તેમને અનેક રીતે આમ ને તેમ ઊલટાંસુલટાં ફેરવાવીફેરવાવીને પણ હલાવતાં કરવાનાં છે. ઊલટપલટ થયા વિના જમીનમાં બી કદી પણ વાવી શકાતું નથી. સદ્‌ગુરુ પરત્વેની દિલમાં દિલથી દિલની પ્રેમભક્તિ પ્રગટ્યા વિના અને તેવી પ્રેમભક્તિની તદાત્મતા પ્રગટ્યા વિના સદ્‌ગુરુ પણ આપણામાં જીવનવિકાસની ભાવનાનું બીજ વાવી શકતો નથી. સદ્‌ગુરુની તો આપવાની ને બી રોપવાની સદાય સહજ તત્પરતાયુક્ત તાલાવેલી જ હોય છે. તેવી તાલાવેલીમાં નિરંતરતા પણ પ્રગટેલી જ હોય છે. પણ તે શું કરે બિચારો ! એની પણ કેવી કેવી લાચારી છે, તે કોણ સમજી શકે ? હું તો પ્રભુકૃપાથી અને

એની કૃપાથી પ્રગટેના આત્મનિર્ધારથી જરૂર કહી શકુ છુ કે કોઈ પણ સ્વજન જીવનવિકાસ પરત્વેની ખરેખરી જ્વાળામુખીના જેવી ધગધગતી તમન્ના પ્રગટાવીને પોતાના આધારને પ્રપત્તિયોગને યોગ્ય શરણાગતિની સ્થિતિમા પ્રગટાવી જુએ અને તે પછીથી તેને સદ્‌ગુરુની કેવી ને કેવી કેવી મદદ મળે છે, તે જાતે પોતે જ અનુભવી લે હજી આપણે તો સાધનાની ભાવનાના પ્રકારનુ કઈ કશુ મડાણ તો કર્યું નથી, ને ઉપરથી સદ્‌ગુરુને ગોદા માર્યા કરવા છે, તે ક્યાની વળી વાત! સસારવ્યવહારમા પણ આપણને મળેલા કોઈને પણ જો આપણે અમથા નકામા ગોદા મારીશુ તો તે સહન કરશે કે? અને શુ તેવા પ્રકારના વર્તનનુ પરિણામ નહિ પ્રગટે કે?

કરાચી, હરિ ૐ તા ૨૪-૩-૪૦

(૧૯૨૪મા રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસતતિલકા)

શ્રીરામકૃષ્ણ મુજ દૈવત એ જ હોજો,
આ બાળકની ઉપર નિત્ય પ્રસન્ન રહેજો
ને રાખજો વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો,
મારે શિરે, જગ ભલે નર સઘરે છો

* * *

તુ-પાદપદ્મ મુજ સાધન એકનુ તે
એના વડે જીવન એક બનાવવુ છે,
ક્યારે અભેદરૂપ એમ બની જવાને?
સાફલ્ય હેતુનુ કરો મુજ ભાવના તે

* * *

એકેય કામ બનતુ મુજથી ન સીધુ,
ભૂલો અનેક કરતો પ્રભુ, મૂર્ખ હુ છુ,

મારો બધો જ વ્યવહાર ચલાવજે તું,
એવા સચોટ મથીને કરું યત્ન જો હું.

* * *

ટાઢે ઠરી, થરથરી, મરતો પ્રભુ, હું,
શે તોય દાબી ઉર લે પ્રભુ, ના મને તું ?
હું તો ઘણું કરગરું તુજ પાદપદ્મે,
દેશે ન હૂંફ તુજ, તો પ્રભુ, ના છવાશે.

* * *

જો દે મને હુકમ આંખ તણા ઇસારે,
તો તારી પાસ કરું સાહસ આવવાને;
તારો પ્રભો, દબદબો નિરખી અચંબો,
પામુ હદે, ડગ ભરાય ન, સ્તબ્ધ ઊભો.

* * *

થાક્યો વિચાર કરી કૈંક ઘણા પ્રભુ હું,
પસ્તાઈને શરણુ આખર હું ઢળ્યો છું;
નિર્ભ્રાન્ત, નિર્ભય થવા તુજ પાસ આવ્યો,
તો કાઢશે ગરીબને પ્રભુ, શું તું પાછો ?

સદ્‌ગુરુની સહન–મર્યાદા

ચેતનામાં નિદ્રા પામેલા આત્મા જે તે બધું સહન કરી લેતા હોય છે, એવી માન્યતામાં નર્યું અજ્ઞાન ભરેલું છે. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સાક્ષાત અવતાર હતા. કંસે તેમના પ્રત્યે પૂરેપૂરું વેર રાખ્યું હતું. અમુક મર્યાદા સુધીનું તેઓશ્રી પ્રેમથી સહન કર્યે ગયા. પરંતુ તેની હદ પૂરી થતાં તેમણે કંસનો વધ કર્યો. તેવું જ જરાસંધનું થયું. ને શિશુપાળનું પણ. શ્રીરામચંદ્રે પણ રાવણનો તેવી રીતે વધ કર્યો.

શ્રીભગવાને તેમનો તેમનો વધ કરેલો હોવાથી તેમના જીવનનું કલ્યાણ થઈ ગયું, એમ શ્રીમદ્ ભાગવત અને રામાયણ કથે છે ખરા, પરંતુ તે આપણે નિશ્ચિતપણે તો જાણી શકતા નથી તેમાંથી નિશ્ચિતપણે જે જાણી શકીએ, એવું તો તે જ છે કે તેમનો વધ થયો સદ્ગુરુ પણ તેવી રીતે બધું આપણું સહન જ કરી લેશે તેવું તો કૃપા કરીને કદી માનશો નહિ આપણે તેના પર કરેલું દોષારોપણ આપણને પોતાને જ વિશેષ હેરાન કરનારું થઈ પડવાનું છે તે પણ નક્કર હકીકત છે આપણે તેનાથી જે જે કંઈ અન્યથાપણે વિચારતા હોઈશું, તેવું તેવું તે તો તેવી રીતે સ્વીકારી લેતો હોતો નથી એટલે તેની પરત્વેની જાગેલી આપણી વૃત્તિઓ તેની કનેથી પાછી ફરીને આપણા પોતાનામાં જ પાછી પ્રવેશે છે અને આમ દ્વિગુણિત ત્રિગુણિત થઈને તેનું જોશ વિશેષપણે પણ પકડી શકે એવી ઊંધા પ્રકારની શક્યતાને આપણે પોતે જ પોતાથી કરીને જન્માવતા હોઈએ છીએ આવી ઊંધા પ્રકારની રમત આપણે રમ્યા કરીએ છીએ, અને એથી કરીને આપણે પોતે જ પોતાના પગ ભાંગતા હોઈએ છીએ, તેનું ભાન પ્રગટાવવાને તમારા પરત્વેની પ્રેમભાવનાથી પ્રેરાઈને આ તમને લખું છું

કશુંક લક્ષણ તો કેળવો

પ્રભુકૃપાથી પૂરો સંપૂર્ણ હોવાનો દાવો કદી પણ કર્યો નથી પરંતુ તમે મને તમારી પોતાની મેળે સદ્ગુરુ તરીકે ઠેરવો, તો પછી તેના પરત્વેની તેવી ભાવનાનું વર્તન જો આપણા બધાનું ન વર્તી શકાય, તો તેવા સ્વજનની સદ્ગુરુ પરત્વેની ભાવનાનું બીજું કયું લક્ષણ પારખવું કે જેથી તેની સાચી સમજણ પડી શકે? જો કોઈ જીવે પોતે પોતાની મેળે સદ્ગુરુ કર્યા હોય અને સદ્ગુરુની યોગ્યતા તેને ન પરખાતી હોય તો તેવા સદ્ગુરુને તે મૂકી દઈ શકે છે—જોકે આપણામાં તેવું પારખવાની લાયકાત ને તેવી શક્તિ પ્રગટેલા

હોતાં નથી. તે વળી જુદી હકીકત છે. સદ્‌ગુરુ પરત્વે સદ્‌ભાવની ઉત્કટ ભાવના પ્રગટેલી ભલે રાખી શકતાં ન હોઈએ, તેમ છતાં પણ જો જીવનવિકાસના ધ્યેય પરત્વેનું આપણું દષ્ટિબિંદુ એકસરખું, એકધારું, વેગવન્તુ કામ કરી રહેલું હોય, તોપણ કશો વાંધો નથી. આ તો બધાંનું તેમ પણ નથી ને આમ પણ નથી. અને વાંધાવચકા આપણે બીજાં બધાંમાં કાઢયા કરવા છે. આ તો તદ્દન ક્ષુલ્લકપણાની હકીકત છે. અને તે બતાવી આપે છે કે જીવનવિકાસ પરત્વેનું ખરેખરું સાચું મહત્ત્વ આપણને પ્રગટેલું નથી. આ કાગળ લખી રહેલો છું તો એક વ્યક્તિને, તેમ છતાં પુરુષ અને નારીજાતિવાચક જે સંબોધન કર્યું છે, તે તો બધાં સ્વજનોને આ લાગુ પડે છે માટે તેવી રીતે તે સંબોધાયેલું છે. જીવન પરત્વેનું દષ્ટિબિંદુ સાચી રીતે કેળવાય ને તે તરફનું સ્વજનોનું લક્ષ પ્રેરાય એવી મારી ધગધગતી તમન્નાને તમે બધાં પ્રેમભક્તિથી જો સ્વીકારી લેવાનું કરી શકે, તોપણ હાલનું જીવન વેગ અને ગતિ બને પકડી લે. અરે! એટલુંયે જવા દો; પરંતુ જો તમે મને તમારા દિલનું એક સાચેસાચું, ખરેખરું સ્વજન ગણતાં હો, અને–અહીં પ્રેમના ભાવની વાત જવા દો, પરંતુ તમને બધાંને આ જીવ પરત્વે હૃદયની લાગણી જ માત્ર જો હોય, તો તેને કેમ કરીને આપણે આપણા વર્તનથી રાજી રાખી શકીએ અને સંતોષ પમાડી શકીએ એવી ભાવના તો પ્રગટવી જોઈએને? તમે બધાંએ મને સ્વજન તરીકે સ્વીકાર્યો હોય, તો ભલે; પરંતુ જો તમે તેવી રીતે સ્વીકાર્યો હોય તો તેનું પણ માપલક્ષણ તમારા મારી પરત્વેના પ્રગટેલું હોવું જોઈશે કે નહિ?

હોય છે, અને
સાક્ષાત અવતાર તે જ સમજવું ને પોતે જ કરવું

અમુક મર્યાદા સુધી સંસારવહેવારમાં જે જે સંબંધો જેની જેની હદ પૂરી થતાં તે, તેની સાથે એટલેકે તે તે જીવ સાથે તેવા ને તેવા ને શિશુપાળનું

પ્રકારનો સબંધ રાખીને કદી પણ ઊંચે આવી શકવાના નથી તે નક્કી જાણશો. સંસારવહેવારમાં આપણે બીજા બધા જીવો પરત્વે તેમનું આપણા પરત્વે હોય તેવું વર્તન દાખવ્યા કરવાનું નથી. આપણા જીવનમાં જીવન પ્રગટાવવા માટેની શક્તિ કેળવવાને માટે ભાન રાખીરાખીને બધાય મળેલા જીવો સાથે ઉમળકાથી ઘસાઈ-ઘસાઈને તેમની તેમની સાથે ઉદાર, વિશાળ દિલ રાખીરાખીને અને તે તે જીવોનું કંઈ પણ કશું આકુતેકુ નજરમાં રાખ્યા વિના આપણે તેમને માટે વિશેષ ને વિશેષ કરતા થઈ જવું જોઈશે. એવું ઉમળકાથી કરેલું કર્મ આપણને વિશેષ ને વિશેષ તારનારું થઈ પડે છે. હજી તો આપણે આળસ-પ્રમાદને ખંખેરવાનું ઝટપટ કરતા નથી. આપણામાંનું આળસ અને પ્રમાદ ખંખેરી નાખવાને અનની પરિસ્થિતિમાં પ્રભુકૃપાથી સદ્‌ગુરુ આપણને મળવાનું જ્યારે જ્યારે કરે છે, ત્યારે તો ઊલટા આપણે છેડાઈ પડીએ છીએ. આપણે આપણા સ્વભાવ અને પ્રકૃતિમાં કયું તત્ત્વ એટલે કે સત્ત્વ, રજસ ને તમસમાંનું કયું તત્ત્વ પ્રધાનપણે ભાગ ભજવે છે, તે સમજવું જોઈશે. જો તમસ ભાગ ભજવતું હોય તો પરાણે આપણે ભગવદ્‌ભાવયુક્ત કર્મમાં એકધારું વેગથી તત્પરતાવાળા થઈને પ્રવેશેલા રહી શકીએ તે ઉત્તમ છે. રજસ સ્વભાવ હોય તો ધાંધલ-ધમાલ ન પ્રગટે એવી રીતે કેમ કરીને શાંતિને ને સ્વસ્થતાથી વર્તી શકાય તેવા પ્રકારના પ્રયોગમાં ગતિશીલપણે આપણે પ્રવર્તવાનું છે. આ બધું આપણે પોતે જ સમજી લેવાનું છે ને પોતે જ કરવાનું છે.

કરાંચી, હરિ ૐ તા. ૨૪-૨-૪૦

(૧૯૨૪માં થયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

"મારું ફરી હું પરિવર્તન કરું, શકું ને?"
"જો તું ભૂલે હૃદય પાપવિચાર સર્વે,"

ઓ પ્રાણ, ચિત્ત, મન, બુદ્ધિ પરોવવાને
તુ-માંહિ તેથી જ કર્યા કરું યત્ન નિત્યે

*　　　*　　　*

તારા પ્રભુ, કરુણવારિ મહીં જ માગે,
ન્હાયા સદા કરું છું, પણ શે બને તે?
સ્વપ્નો જ મેં રચી તું ગયો ઉગમા પ્રભુ, જે,
પાડી શકીશ કદી સત્ય કૃપાથી તું તે

*　　　*　　　*

તારા વિના સ્મરણ કોઈ તણું ન થાય,
નિષ્ઠાથી યોગ કઈ સાધી તુંથી શકાય,
જો એટલું કરી શકાય કૃપાથી તારી,
તો તું-અમો જગતમાં નહિ ભાગ્યશાળી.

*　　　*　　　*

હૈયે ધર્યાં તું કરતો તુજ આશ તોયે
જેને કર્યા કરું હું જેનપીડી ભારે!
અત્યંત વેગવતી લહેર થકી તણાઉં,
ત્રાસે ડૂબ્યો! મરી જઈશ બચાવી લે તું.

*　　　*　　　*

કેવી પડે દુખ મહીં જ મઝા અનેરી!
તેને જ એથી ઉર ચેતન-વિનયારી,
જે પ્રેમદંડ મળશે, અભ્યાગી થાશે,
એ દંડભાગ મળવા ઉત્કંઠિ રહેજે.

*　　　*　　　*

છોને બળે આતમને દમનાં મને તું.
દે દી શકીશ રીત્ની તુજને પ્રભુ. હૃ.

પ્રાણ પાથરી મૂકીશ પ્રભુ, તુ કાજ,
શ્રદ્ધા પવિત્ર કરશે મન રાંક ધામ

જે કોઈ પરિસ્થિતિમા મુકાવાનુ બને, તેનો હેતુ સમજીસમજીને તેમાથી કેમ કરીને જીવનવિકાસના હેતુને વેગ મળે, તે પ્રમાણે, વર્તવાનુ આપણે શીખવાનુ છે જે કોઈ જીવ મળેલી પરિસ્થિતિ કે સજોગોમા હેતુનો પોતાની પ્રકૃતિ ને સ્વભાવના વેગથી ધ્વસ કરી નાખે છે, તે પોતાનો નાશ વહોરી લેતો હોય છે હુ તમને બધાને આજે સ્પષ્ટ લખવા માગુ છુ કે તમારા પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને પારખીને અને તે પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને ઊચે તારવવાને માટે તમને બધાને તે તે કર્મ પ્રભુકૃપાથી સોપાયેલા છે પણ તે કર્મમા મને તમારા હૃદયનો થનગનતો ઉત્સાહ ને ભાવ પરખી શકાતો નથી તે ઊડા ખેદની હકીકત છે જીવનવિકાસના સાધકનો ધર્મ મળેલી પરિસ્થિતિનો સ્વીકાર કરવાનો છે મહાત્મા ગાધીએ 'હરિજનબધુ'મા એક વાર લખેલુ કે 'શ્રીપ્રભુના નામસ્મરણથી રોગમાત્ર મટી શકે છે ને જીવનના આ છેલ્લા તબક્કામા તેવા પ્રકારનો પ્રયોગ કરવાની ઇચ્છા છે' પરતુ તેમને જેવા જેવા સજોગ ને પરિસ્થિતિ મળતા ગયા તેનો તેનો તેમણે સ્વીકાર કર્યો છે જીવનના વિકાસની ભાવનામા મળેલા કર્મ સજોગ પરિસ્થિતિ—એ બધાનો યોગ્ય ભાવે અને રીતે સ્વીકાર એ તો એક હકીકતની ભૂમિકા છે એનો જે જીવ ઇન્કાર કરે છે, અથવા તો ઇન્કાર થવાની જે જીવની તે તે પરત્વે વૃત્તિ સતત છે, તેવા જીવની આધ્યાત્મિક જીવન વિકસાવવાની લાયકાત નથી, એમ નક્કી સમજવુ તેવા જીવથી આ માર્ગે પગલેતુ કશુ પણ આગળ ડગલુ ભરી શકવાનુ નથી તે પણ નક્કી સમજવુ જીવનની મળેલી પરિસ્થિતિનો પ્રેમભક્તિથી સ્વીકાર કરવો એ ઘણુ જરૂરનુ છે દિલમા દિલથી તેમ થતુ હોય તો જ મન, ફિર તે પરત્વે બખાળા કાઢવાનુ કરી શકશે નહિ

સાધનમાં મક્કમ આગ્રહ

પૂરા નિરાગ્રહ થવાની બાબતમાં પણ એક મોટો અપવાદ છે જોકે આપણે પોતે હજી તેવી રીતના પૂરેપૂરા તો થઈ શકેલા નથી, અને તેવા થવાનું યોગ્ય પ્રકારનું તત્પરતાયુક્ત દિલ પણ પ્રગટેલું નથી, તેમ છતાં સમજણની દૃષ્ટિ પ્રગટાવવાને માટે લખું છું

જે સાધન આપણે કરી ગયેલા છીએ અથવા તો જે સાધન આપણે કરવાનું છે, તેને તો સંપૂર્ણતાથી પૂરેપૂરું એ ધારું તેવી રહેવામાં ભાવનાભર્યો આગ્રહ રાખ્યા જ કરવાનો છે સાધનાની ભાવનામાં અંતરાય પ્રગટાવે એવો કશો પણ આંતરિક કે બાહ્ય પ્રસંગ ઊપજતાં આપણે દૃઢ, મક્કમ, મરણિયા આગ્રહ રાખીરાખીને સાધનાની ભાવનાને સાનુકૂળ હોય એવું જ વર્તન ચોંટીચોંટીને રાખવાનું અને તેવી ભાવનાથી જીવનમાં પ્રવર્તવાને માટે મથીમથીને આપણે ભાન પ્રગટાવવાનું છે જેમાં પ્રગટતા અંતરાયોને તો જરા પણ મચક આપવાની નથી આમ સાધના વિકાસની તમામ ભાવનામાં—પછી તે ઝીણી હોય કે મોટી હોય, ત્યાં ત્યાં, તેમાં—અના અદ અને જ્યાં સાધનાની ભાવનાની કસોટી હોય પ્રશ્ન હોય, ત્યાં ત્યાં દૃઢતાયુક્ત મરણિયો આગ્રહ—એવી બે પ્રકારની ભાવના આપણે કેળવવાની છે

આગ્રહની બાબતમાં આ બે પ્રકારની ભાવના જેમ જીવનમાં જાગ્રતપણે સમયાનુસાર પ્રવર્તેલી હોવી જોઈએ, તેવી રીતે સાધનામાં પણ બે પરસ્પર વિરોધી દેખાતી પ્રક્રિયામાંથી આપણે પસાર થવાનું છે એક તો આપણે જે જે પરિસ્થિતિમાં અને સંજોગમાં મૂકેલા હોઈએ, તેના પરત્વે બેપરવા, બેદરકાર કે નિઃસ્પૃહી વર્તવાનું નથી, અથવા તો તે તેમાં મિથ્યા છે, એમ પણ સમ

વાનું નથી. તે તે બધું મળેલું છે ભાવનાને કેળવવાને માટે, ભાવનાને પરિપક્વ થવા માટે. એટલે તે તે બધાંનો એક બાજુ પ્રેમભક્તિપૂર્વક સ્વીકાર કરીને તેમાં તેમાં અણગમો કે કંટાળો પ્રગટવા દીધા વિના તે પરિસ્થિતિ અને સંજોગનો આપણે પ્રેમ-ભક્તિથી સ્વીકાર કરવાનો છે; અને તેમાં તેમાં યોગ્યાયોગ્ય ભાવનાથી વર્ત્યા કરીશું તે એક બાજુની વર્તનકળાની રીત છે અને બીજી બાજુએ પ્રભુની કૃપાને આપણામાં ઠરી શકવાને માટે જે ભૂમિકા આપણે તૈયાર કરવાની છે, તે તો સાધનાના ભાવમાં અને તેના સાધનના અભ્યાસમાં મનાદિ કરણોને પરોવાઈ જવાને કાજે તેમાં એકધારું પ્રવર્તાવાય, તે છે. તે ઉપરાંત સંસારવહેવારમાં આપણે બધાંની સાથે સુમેળ, સદ્ભાવ, પ્રેમ, સહાનુભૂતિ, શુભેચ્છા વગેરે ભાવનાથી આપણા પોતાના જ વિકાસની ભાવનાથી વર્ત્યા કરવાનું છે. ને એમ થવાવા જતાં કોઈપણ જાતનો બીજાંથી કરીને ધારો કે આપણને અન્યાય થાય તો તે બધું પ્રેમઉમળકાથી સ્વીકારી લઈએ તે તપ છે એમ જાણીને આપણે તેવી તત્પરતાવાળા બનવું પડશે. અને તો જ આપણા રાગદ્વેષ મોળા પડતા જવાના છે. એટલે દ્વંદ્વાત્મક પ્રકૃતિનું જોશ એવી રીતે જ્ઞાનભક્તિયુક્ત વર્તવાથી મોળું પડતું જવાનું છે તે નક્કી જાણજો. જેની જેની પરત્વે આપણને અણગમો હોય કંટાળો જાગતો હોય, તેને તેને આપણે વધારે ચાહીચાહીને દિલથી વધારે ગમવાનું બને તેમ આપણે પ્રવર્તવાનું છે. આવી સાધનાથી અંતર્મુખ થઈ શકાયાનુ છે. અંતર્મુખતા પ્રગટ્યા વિના આરો નથી. જેમ સાધનાની પ્રક્રિયાની જરૂર છે, તેમ સંસારવહેવારમાં ઉપર જણાવેલી રીત પ્રમાણે વર્તવાની પણ એટલી જ જરૂર છે.

કરાચી, હરિ ૐ તા -૫-૩-૪૦.

(૧૯૨૪મા થયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

જો એક વાર દૃષ્ટિયે મુજની ચઢે તુ,
હૈયે તને પૂરી દઈ પછી મારુ તાળુ,
તારી પરેવુ લઉં વેર પછી હુ જતુ,
એવો ખુદુ, ભૂલી જઉં તુજ ઓ. કે તુ

* * *

બાથોડિયા મગવતો મુજને પ્રભુ, તુ,
મેં બચ્યા જ કરવાનુ ગ્યુ નમાયુ,
જ્યા લા બને તુજ કૃપા પ્રભુ, ઢોળતો ત,
કેરો .ઈ રીસ થકી મુ ને જ રાખુ ?

* * *

કેમે કર્યો પીગળતો નથી દુ-પરે તુ,
પાષાણનુ હૃદય છે તુજ હે પ્રભુ ! શુ ?
હૈયો ધરે ન તુજને કઈ ટેવ મારે,
માર્યા મરુ જ .રુણા તુજને હવા શે ?

* * *

ભારે ર્યો પ્રભુ ર ો તુજ દોષ શો મે ?
કે ફેરવી મુખ લીધુ મુજથી પ્રભુ તે ?
હુ તો અનેક રીત દુર્બળ હે પ્રભુ ! છુ,
મારી રીતે હુ ચઢવા કરુ યત્ન, જો ! તુ

* * *

મારે નથી તુજ વિના પ્રભુ, કોઈ બીજુ,
આશા બીજાની ધરુ ના પ્રભુ, તુ-વિના હુ.

લેવા ચડે મુજ ...દી પ્રભુ, તુ પરીક્ષા,
વેઝ્ે, સહીશ, પણ કો દી હકીશ હુ ના

* *

જ્યારે થશે હૃદય કોમળતા–સ્વરૂપ?
ક્યારે તહીંથી ફૂટશે પ્રભુ ભાવગંગ?
ક્યારે પવિત્ર બનશે વળી સર્વ અંગ?
જ્યારે થશે તુજ અનંત સમુદ્ર સંગ?

મુશ્કેલીઓ

જીવનવિકાસના સાથે તે જ મુશ્કેલીઓ વેઠવાની આવે છે એવુ ક્યાં નથી જે જીવને મુશ્કેલી પ્રગટતા મુશ્કેલીથી ત્રાસ લાગે છે, તેવો જીવ ખરેખરી રીતે તો સાધક જ ન ગણી શકાય મુશ્કેલી એ તો ખમીર પ્રગટાવવા માટેનુ સોપાન છે અને ખરી રીતે જો જોઈએ તો શુ સસારવહેવારમા ઓછી મુશ્કેલીઓ પ્રગટતી હોય છે? ત્યા જીવ બિચારો નીચી મૂડીએ તેને તાબે થઈ જઈને બળા પાથી સતાપથી ક્લેશ દુઃખ ને ત્રાસના ભારથી તે બધુ સહ્યા કરતો હોય છે જ્યારે સાધનાના ક્ષેત્રમા આપણે તે તે બધુ પ્રેમના ઉમળકાથી સહ્યા કરવાન છે જરાસરખો પણ જો સતાપ, ક્લેશ, ત્રાસ કે એવી એવી વૃત્તિ દિલમા તે પરત્વે પ્રગટી તો સાધનાની ભાવનામા મતિમદતા પ્રગટી જાય છે તે તો એક હકીકત છે, પરતુ તેનાથીયે વધારે ભય ર પરિણામ તો તે ઊપજે છે કે આપણાથી તેવી રીતે વર્તાતા વિશેષ રીતે તેમા તણાઈ જવાનુ ને દબાઈ જવાનુ બને છે અને પછીથી તેના ને તેના જ વિચારના વમળોમા આમ તેમ ઘુમરડીઓ ખાવાનુ મન્યા જ કરતુ હોય છે આવુ બનેલુ કેટલીયે વાર સ્વજનના માનસમા મે પોતે જાતોજાત નિહાળ્યુ છે ત્યારે તેમાથી તેનામા જાગ્રતિ પ્રગટાવવાને માટે તેને આચકો આપ વાનુ પ્રભુકૃપાથી કરવુ પડે છે ઇદ્રિયોના દોરવાયા આપણે દોરવાઈ

જતા હોઈએ, તે વેળા જે જીવનુ તે કાળે તાત્કાલિક સફાળુ ભાન જાગે છે, તેના જીવની સાધના માટેની લાયકાત છે એમ પ્રમાણવુ. આપણે સંસારવહેવારના વર્તનમા બને તેટલો આપણો પોતાનો જ દોષ જોવાને પ્રવર્તવુ અને તેને જ મહત્ત્વ આપ્યા કરવુ બીજાના દોષ જોવાનુ મન-ઇંદ્રિયો કરે ત્યારે તેમાથી તેમને પાછા વાળવાને પ્રેમથી મથવુ—આ પણ એક સાધનાનો પ્રકાર છે બીજાના દોષ જોવાનુ થતા મનમા અશાંતિ ને સઘર્ષણ પેદા જરૂર થવાના જે પોતાના દોષને જોઈને તેને મઠારવાને એકધારુ મથ્યા કરવાના ચેતનમા રહે છે ને એવો જેને અભ્યાસ છે, તેના જીવને બીજાના દોષ જોવાનો અવકાશ સાંપડી શકતો નથી સર્વ કંઈ જે તે બધુ આપણા પોતાનામાથી નીપજ્યુ છે તેમા કોઈ 'બીજુ' કારણભૂત નથી આ પ્રકારની સમજણ જો ખરેખરી જીવતીજાગતી બની જાય, તોપણ બીજાનુ આડુ તેડુ મનમા પ્રવર્તવાની કે ટકવાની શક્યતા મોળી પડી જાય છે

ઓવડી સાધના

આ બધુ તમને હુ લખુ છુ તે પ્રભુકૃપાથી આ જીવે તેમ આચરણ કરેલુ છે તેથી સેવાના માર્ગમા અનેક પ્રકારની જુદી જુદી પ્રકૃતિ ને સ્વભાવના જીવો સાથે સુમેળ, પ્રેમ, સહાનુભૂતિ, શુભેચ્છા રાખીરાખીને અને આત્યંતિક છેવટ સુધીની નમ્રતા ગખીરાખી કેળવીને તેવા તેવા જીવો સાથે વર્તવાનુ થયેલુ છે માટે વળી તે તે કર્મમા કદી પણ ઠપકો ન પ્રગટે એની તો કેટકેટલી જાગ્રતિ પ્રભુ કૃપાથી સેવેલી છે! આ જીવને તેવા સેવાના ક્ષેત્રના કર્મમા કંઈ બીજાથી કરીને અન્યાય નહિ થયેલા હોય એવુ તો મુદ્દલે નહોતુ. પરતુ તેમ છતા તે બધાયની ઉપર એકમાત્ર સદ્ભાવની જ ભાવના ને જીવતીજાગતી રહ્યા કરે એવુ ભાન ને સચેતનતા રાખ્યા કરવાનુ પ્રભુકૃપાથી થતુ હતુ એકમાત્ર કામ કર્યા કરવાનુ જ મૂગે મોઢે

કર્યાં કરતો અને વિશેષ ને વિશેષ કેમ કરીને મારા પોતાના જ કર્મનું મનનચિંતન થયા કરે, તેવી રીતે પ્રવર્તમાન થયા કરવાનુ બન્યા જતુ ભગવાનનુ સ્મરણ, એની પ્રાર્થના, એનુ ભજન, એ જ મારું એક મહત્ત્વનુ સાધન તે તે કાળે હતુ અને પાછુ તેથી કરીને મળેલા કર્મમા કોઈ પણ જાતની ત્રુટિ ન પ્રગટી શકે, તે પણ ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થની ભાવનાથી થયા કરે અને તે પણ સાધનાની એક પ્રક્રિયા જ છે એવુ ભાન મનાદિ કરણોને પ્રગટાવેલુ રખાવવાને પ્રભુકૃપાથી બન્યે જતુ આવી બેવડી રીતની સાધના થયા જતી હતી સ્વભાવ અને પ્રકૃતિને નીચેથી ઉપર લઈ જવાની એક પ્રવૃત્તિ અને સાધનાના સાધનના અભ્યાસમા પ્રેમભક્તિથી ને તેના જ્ઞાનના હેતુને લક્ષમા રાખીરાખીને ભાવને અવતરણ થવાની પ્રક્રિયામા સભાનપણુ પ્રગટાવવાનુ બન્યા જવું તે બીજી પ્રવૃત્તિ આમ જે રીતે પ્રભુકૃપાથી જીવન જીવી જાણ્યુ છે, તે જ રીત હુ તમને બધાંને બતાવુ છુ

કરાચી, હરિ ૐ તા ૨૬–૩–૪૦

(૧૯૨૪મા કરાવેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

મોજા પ્રચંડ ઊછળી હડસેલતા ને
નાખે મને લઈ જઈ દૂર દૂર ક્યાયે !
તોયે હુ હિંમત કરી બળથી અગાધ,
તે સાગ હુ તરી જવા પ્રભુ, બીડુ બાથ

* * *

મારે ગમે ત્યાય કરી ઊંડી પહોંચવુ છે,
આનંદ, પ્રેમ, રસ, દેશ, જહીં પ્રભુ છે,
તારી કૃપા પ્રભુ, હરી, અઘરુ નથી તે,
જે આજ સ્વપ્ન, બનશે પ્રભુ, સત્ય કાલે

ચોટાડી દે તુજ પદે મુજ ચિત્ત એવું,
ના'વે ફરી મુજ કને પ્રભુ કો દી પાછું,
ને પ્રેમના જતરડે મન ખેંચી લે તું,
કે પ્રીત છોડી બીજી, આધીન તે તને રહે

*   *   *

મોટા ડુંગર ગિરિનાથ વટાવીને હું
નિત્યે વળી સતત તારી ભક્તિ કરું છું,
આવે ન પાર તુજ, શે સુખને પમાશે?
મારે પ્રભુ, ભળવું છે સુખસિંધુમાં તે?

*   *   *

શે પ્રેમ-દૃષ્ટિથી મને નવ ભાળતો તું?
શાથી મને અવગણી દૂર રાખતો તું?
વિશ્વંભરા જગતની જડી મા પ્રભુ, તું,
આ એકના ગરીબને તરછોડશે શું?

*   *   *

પાયે પડી કરગર્યો તુજને કરું છું,
વ્હાલા પ્રભુ, કંઈ ફરી મુજ સામું જો તું,
તું છેક આમ તુજ બાળ વિસારશે શું?
લેને જ ભાળ હવું આશ વડે જ તે હું

મુશ્કેલીના લાભ

આપણા જીવનમાં જ્યાંપેલી રીતે જીવવામાં જે તે બધું સરસ-પણે પ્રગટયા કરવાનું છે એવી કશી કોઈ પ્રકારની બાંહેધરી આપી શકતો નથી મુશ્કેલી વિના કોઈ તરી આવવાનું કશું પણ શક્ય બનતું નથી મુશ્કેલી, ઉપાધિ, અનેક પ્રકારના ગૂંચો, હેરાનગતિઓ તથા ભયંકર વિઘ્નો, એ તો આપણી ભાવનાને પરખવાને માટે તથા

આપણી પોતાની ભાવનાને તત્પરતાયુક્ત કેટલી તાનાવેલી જાગેલી છે, તે ચકાસી જોવા માટેનો તે તે બધુ તો કસોટીનો પથ્થર છે, એટલુ જ નહિ પરતુ સાધનાના ભાવને ઉચ્ચતર સ્થિતિએ પ્રગટાવવા માટે તે બધુ એક પગથિયારૂપ પણ છે. આવુ બધુ જે પ્રગટે છે, તે તે બધુ આપણામા ઉત્તમ પ્રકારનુ પુરુષાતન પ્રગટાવવા માટે જરૂરનુ હોય છે જેમ કોઈને ભારેમા ભારે વજન ઊચકવાનુ કરવુ હોય, તો તેણે પ્રથમ થોડામા થોડુ વજન ઊચકવુ જોઈએ, અને વધારે વધારે વજન ઊચકવાની શક્યતાને માટે ક્રમેક્રમે તેણે વધારે વજન ઊચકવાની શક્તિ વધારતા જવુ જોઈએ અને એમ અતે ભારેમા ભારે વજન અભ્યાસથી કરીને તે ઊચકતો જતો હોય છે તેવી જ રીતે આ સસારવહેવારમા અનેક પ્રકારના મુશ્કેલીઓ, ગૂચો, કોયડાઓ વગેરે બધુ આપણને સાપડે છે તે આપણામાના ખમીરને ઉત્તરોત્તર વિશેષ તેજસ્વિતપણે પ્રગટાવવાને માટે સાધનરૂપે છે પરતુ તે તે બધું આપણે દિલના ઉમળકાથી સ્વીકારીને તેવા પ્રકારની ભાવનાથી તેમાં પ્રવર્તેલા રહીશુ, તો જ તે તે બધુ આપણને ખરેખરા ખપનુ નીવડવાનુ છે તે નક્કી જાણશો મુશ્કેલીથી, વિટંબણાથી, ગૂચોથી અને કોયડાઓથી ડરીને જે પાછુ ભાગવાનુ કરે છે, તે તો કાયર જીવ છે

હારમાથી જીત

સાધનાના ક્ષેત્રમા નામર્દનુ કામ નથી આવુ આવુ છતાં કદાચ આપણે હાર પામીએ તેની હરકત ન હોય પરતુ હાર પામતા પામતા પણ જીવનવિકાસની સાધનાની ભાવનાને દઢાવીદઢાવી તે તે પ્રસગે મજબૂતમા મજબૂત, દઢ, મક્કમ સામનો આપીઆપીને યુદ્ધ ખેલ્યા કરીએ, તો તેવી રીતે હાર પમાતા પમાતા તેમાથી પણ સફળતાની ચાવી આપણને જરૂર મળી રહે છે આ જીવથી પણ અનેક વેળા એવી હાર પામવાનુ બનેલુ છે એવી પ્રત્યેક હાર પામવાની હારમાળામા પ્રભુકૃપાથી એણે જીવતુજાગતુ પ્રચડ યુદ્ધ

આપ્યા કરેલું છે અને તે તે વેળાએ તેણે પ્રભુકૃપાને માટે પ્રાર્થનાએ કર્યા કરેલી છે. તે જેમ પ્રભુની કૃપાપ્રસાદીને પ્રેમભક્તિથી માનતો, તેમ જ પાછો તે સાધનાના ક્ષેત્રમાં એકધારું રત રહેવાને પુરુષાતન કર્યા કરવામાં પણ તે માનતો હતો; તેમ છતાં તેમ કરવામાં પણ તેને હારવાનું તો બનતું, પરંતુ તેમાં તે સમૂળગો નમી જતો નહિ. યુદ્ધ તો આપ્યા જ કરતો.

મુશ્કેલીથી ન દબાનાર ફાવે છે

મુશ્કેલીઓ આવતાં જે જીવને એમ લાગે છે કે આવી સ્થિતિ પ્રગટ થઈ તે તો ઉત્તમ થયું અને તેના પર જીત મેળવવાની તેને ઉમળકાભરી દિલમાં થનગનાટ કરતી ભાવના જાગે છે, અને તેને હરાવવાને તેના મન-હૃદય ઉમળકાથી ઉત્સુક બને છે, તેવાને મુશ્કેલી તે વળી શું કરી શકવાની હતી ? મુશ્કેલી જેને મુશ્કેલી લાગે છે, તે તો મુશ્કેલીથી ભાંગી પડવાનો છે. મુશ્કેલીની કઠણાઈ જેને કઠણાઈ લાગે છે, તોપણ તેનાથી પરાજય પામવાનું કદી પણ જે સ્વીકારતો નથી, તેવો જીવ તો મુશ્કેલીનો સામનો કર્યા વગર કદી પણ રહી શકતો નથી, અને મુશ્કેલીની કઠણાઈને તે પ્રેમથી સ્વીકારી લે છે. એવી સ્થિતિમાં જે જીવનો અભ્યાસ સાધનાના ક્ષેત્રની ભાવનાથી જીવતોજાગતો બની જાય છે, તેવા જીવને તો તેવી મુશ્કેલી આગળ જતાં શ્રીપ્રભુની કૃપાપ્રસાદી લાગે છે અને મુશ્કેલી મળતાં તે હર્ષ પામીને 'આ તો કૃતકૃત્ય અને ધન્ય થવાનો પ્રસંગ મળ્યો ' એમ અનુભવી, એવી રીતે મુશ્કેલીને તે સ્વીકારતો હોય છે. એટલે મુશ્કેલી પ્રગટે ત્યારે કેવા પ્રકારનું વલણ પ્રગટાવવું તેની સમજણ પ્રગટાવવાને માટે આ બધું સવિસ્તરપણે તમને લખું છું.

યોગ્ય ભૂમિકા

પરંતુ એવી રીતે સમજણને સ્વીકારવાને યોગ્ય પ્રેમભક્તિવાળી આપણી મનાદિ કરણોની તત્પરતા પ્રગટેલી હોતી નથી, ત્યાં સુધી

તેવી તેવી અપાયેલી સમજણો પણ માથા ઉપરથી વહી જતી હોય છે. આમ કેટલીયે વાર મને તો આવા આવા પ્રસંગ પ્રગટતાં તમારાં બધાંના મનાદિકરણની તે તે કાળની વર્તમાન દશા જોઈને ખેદ પણ થતો હોય છે. જે પ્રકારે જીવવું છે, તે પ્રકારની પ્રેમભક્તિ-ભાવની તત્પરતાવાળી ભાવના કેળવ્યા કરવાનું રાખ્યા વિના તેવી ભૂમિકા કદી પણ પ્રાપ્ત થઈ શકવાની નથી. બધું જ ભગવાનની કૃપાથી થઈ રહેશે, ને ભગવાનની કૃપા જે તે કાળે જે તે કરાવશે એવું માનવું તે મિથ્યાડંબર છે. આપણે ગમે તેમ આડુંઅવળું તણાયા જવું, અનેક પ્રકારનાં વૃત્તિ, વિચારોનાં વમળોમાં આમતેમ આડુંઅવળું અથડાયા કરવું, પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને વશ થઈ જઈને પ્રવર્ત્યા કરવું અને તેમ છતાં વળી અનેક પ્રકારના સમજણના, માન્યતાના ને અહંના એવા ફાંકા પ્રગટાવતા રહેવું અને ઉપરથી એમ સમજ્યા કરવું કે ભગવાનની કૃપા આપણને દોરવશે તે મુદ્દે તે ક્ષેત્રની સાચી હકીકત નથી.

ભગવાનની કૃપા

શ્રીભગવાનની કૃપા આપણા આધારને સંપૂર્ણ કબજે પણ લઈ શકે છે, એવી હકીકત સાધનાના અમુક પ્રકારના તબક્કામાં સાચી પણ છે. પરંતુ જ્યાં સુધી આપણે જીવદશાનાં અનેક પ્રકારનાં વૃત્તિ, વિચારનાં વમળોમાં યદતદ્વા અથડાયાં કરતાં હોઈએ, તેવી દશામાં ભગવાનની કૃપા આપણામાં કામ કરવાની શકયતાવાળી હોઈ શકતી નથી, તે નક્કી જાણશો. જેમ એક તદ્દન નાનું બાળક માતાના પર સંપૂર્ણ આધાર રાખતું હોય છે, અને બાળકના તેવા બચપણના સમયમાં માતા તેનું બધું કરતી પણ હોય છે, તેવી રીતે આપણે સંપૂર્ણ બાળક જેવા બની જઈએ ને આપણો આધાર તેવા પ્રકારની ભાવનાવાળો બની જાય, તો તો શ્રીભગવાનની કૃપા માતાની પેઠે આપણને સાચવ્યા ને રાખ્યા કરે છે. આવા પ્રકારની સંભાળ

તું હે બનાવી પ્રભુ, ઉન્નત, મુક્ત એવો,
આ ગમની અરજ સાંભળ એટલી તો

*   *   *

યત્કિંચિતેય પ્રભ, જે મતિ છે, બધી તે
અર્પ્યા કરું સતત હું તુજ પ્રાપ્તિ માટે,
લેવા પડે કદી મને પ્રભુ, જન્મ કોટિ,
તો તે લઈશ તુજ માટ પ્રસન્નતાથી

જીવનનાં સંભારણાં

તમને બધાને જ્યારે હું કહું છું કે બધા સાથે સુમેળથી, સદ્‌ભાવથી, સહાનુભૂતિથી, પ્રેમભાવથી વર્તવાનું કર્યા કરો, ત્યારે મને તેવા પ્રસંગના જીવેલા જીવનના સંભારણાં જાગે છે કે નાનપણમાં ભારે કઠણ ગરીબાઈમાં જીવન વીતેલું. ગરીબને આ જગતવ્યવહારમાં જે પાડું પડે છે અને લોક તેને જે રીતે અવગણે છે, તેની જિંદગી આ જીવે જોએલી છે ત્યારે કોઈ આધ્યાત્મિક પ્રકારની ભાવના તો જાગેલી ન હતી, તેમ ધર્મ જીવનમાં પ્રાપ્ત થયેલા કોઈ ઉત્કટ નિમિત્ત પ્રસંગને કારણે આગળ ભણવાની તીવ્ર મહેચ્છા એનાએક પ્રગટી તેવો પ્રસંગ કેમ કરીને પ્રગટ્યો તે પણ તમને બધાને જણાવું. આમ તો હું ગુજરાતી નિશાળમાં ભણતો હતો જ. પરંતુ તેવી સ્થિતિમાં આગળ ભણવાની તો ત્યારે શક્યતા જ ન હતી, કારણ કે ગરીબાઈ ભારે કારમી કાળી હતી અમારું એક જ ઓરડાનું ને આગળ નાનકડી ઓશરી વાળું ભાડાનું ઘર (પંચમહાલ જિલ્લાના) કાલોલમાં મુખ્ય સરિયામ રસ્તા ઉપર હતું. મારા બાપને અફીણની એક તો ટેવ હતી, અને તે ઉપરાંત હુક્કો પીવાની પણ તેમને ટેવ રોજ ગને તેઓ અમારા ઘર પાસે ઓટલાની નજીક બાજુથી કરીને દેવતા જીવતો રાખ્યા કરતા અને ગને જ્યારે જ્યારે હુક્કો પીવાનું મન થાય, ત્યારે ત્યાંથી તેમાંથી દેવતા લઈને હુક્કો પીતા અમારું ઘર સરિયામ રસ્તા પર આવેલું

હોવાથી રાતે રોન ફરનારા સિપાઈઓ પણ ત્યાં બેસી વાતોચીતો પણ કરે ને કોઈ કોઈ તો હુક્કો પણ પીએ આમ મારા પિતાને ભાઈચારો પણ થયો હતો. એક દિવસ રાતે અમારે ત્યાં કોઈક મહેમાન આવ્યા તે ઓટલા ઉપર ખાટલામાં સૂતા હતા તે રાતે રોન ફરવાને બે સિપાઈઓ આવ્યા, તેઓ મારા બાપાની સાથે બેઠા, અને વાતો કરવા લાગ્યા. તેમાંના એકે ત્યારે પૂછ્યું કે 'અરે ભગત! આ કોણ સૂતું છે?' મારા બાપે જવાબ આપ્યો કે 'એ તો મહેમાન છે' એટલે બીજા સિપાઈભાઈએ પૂછ્યું કે 'તો પછી પોલિસ ચોકીએ તેની ખબર કેમ આપી નથી?' મારા પિતાએ જવાબ વાળ્યો કે 'એવી ખબર તો ઠોગીચાકરીને આપવાની હોય, અમારે નહિ' એટલું સમજ્યું ન સમજ્યું ત્યાં તો તે સિપાઈનો પિત્તો ઊછળ્યો ને મારતોઝૂડતો મારા પિતાને પોલિસ ચોકીએ લઈ જવા લાગ્યો

રાવસાહેબ વહારે ધાયા

આનું કારણું હજુ મારાથી જોઈ શકાયું નહિ હું તો પડખેને લગડે હોળી નાગરવાડામાં ત્યાં એક શ્રી મનુભાઈ નરીને રાવસાહેબ રહેતા હતા તેમને રાતે જગાડીને મારા પિતાની મારઝૂડની બધી હકીકત મેં જણાવી તે મારી પ્રત્યે ઘણી સહાનુભૂતિવાળા હતા. રોજ અમારા ઘર આગળથી સરિયામ રસ્તા પરથી જતા આવતા હતા ને મારી મા તેમના દુખણાંખાણાં કરે તેથી અમને સારી રીતે ઓળખતા હતા તે રાતે મારી કથની કહેતાં કહેતાં હું તો ડૂસકે ને ડૂસકે રોતો હતો, તેથી કરીને તેમનું હૃદય પીગળ્યું હોય તેથી તો તુરતાતુરત ગાડી જોડાવીને મારી સાથે રાતે ને રાતે પોલિસ ચોકીએ પધાર્યા અને રુઆબભેર જમાદારને બોલાવીને મારા બાપને એકદમ છોડી દેવાનું કહ્યું કાનોન ગામના તે કાળના આવા પ્રખ્યાત અને પ્રતિષ્ઠિત નાગરિક રાતે પોલિસ ચોકીએ આવેલા જોઈને જમાદાર ને સિપાઈ વગેરે નવાઈ તો પામ્યા, પરંતુ મારા બાપને છોડી

દેવાને આનાકાની કરતા જ્યાં લાગ્યા, ત્યાં જ તેઓ સાહેબે તે ને તે વેળાએ ફોજદારને બોલાવવાને ઘાંટો પાડીને કહ્યું, 'હમણાં ને હમણાં ફોજદારને બોલાવો. મારે આ ગરબડને માટે તમારા પર કેસ કરવો છે અને તમે જે માણસને પકડ્યા છે, તે માણસને મારે અત્યારે ને અત્યારે મારી ઘોડાગાડીમાં બેસાડીને દવાખાને લઈ જવો છે ને તેના મારના નિશાનને માટે ડાક્ટર પાસે તપાસાવવા છે.'

લેખકનો સંકલ્પ

આ સાંભળીને હાજર રહેલા જે બેત્રણ પોલીસ અને જમાદાર હતા, તે ગભરાયા હશે એમ હું માનું છું, કેમકે તે પછીથી મારા બાપને તેમણે છોડી મૂક્યા. પરંતુ આ પ્રસંગે મને એકદમ ચોંકીને વિચારતો કરી મૂક્યો કે 'ગરીબોને આ સંસારમાં સૌ કોઈ હડધૂત કરે છે, અપમાનિત કરે છે અને તેને ગાળો પણ દે છે. પરંતુ આપણે ગરીબ હોવા છતાં આપણને અવહેલના કરવાની કોઈને વૃત્તિ જ ન થઈ શકે એવી સ્થિતિ પેદા કરવાને માટે મારે શું કરવું જોઈએ?' આવી ઊંડા પ્રકારની તે વેળા લાગણી જાગી. વિચાર કરતાં કરતાં સમજાયું કે અમારા તાલુકાના મામલતદાર સાહેબને ગામમાં પ્રતિષ્ઠિત પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા નાગરિક પણ સલામ ભરે છે, તો મારે પણ તેવા થવું. તેવા થવાને માટે આગળ ખૂબ ભણવું જોઈએ, એટલે આ કારણથી મને ભણવાની ખરેખરી તત્પરતા જાગી હતી. મેં ભણવાની તત્પરતાયુક્ત તાલાવેલીને ગરજ પ્રગટેલી હોવાથી ત્યાં ત્યાં એવી રંગાઈ પ્રભુકૃપાથી મળ્યા કરી, ત્યાં ત્યાં જઈ કરી, રહી કરી, જે જે માણસોનો ત્યાં સમાગમ થયો તેઓ તેમને રીઝવવાનો એકમાત્ર પ્રયત્ન કરતો હતો અને તે તે કુટુંબના બધા જ માણસોનો રહેમાન મેળવી શકતો હતો.

અડપી અભ્યાસ

તે જ રકમ લઈને નડિયાદની નોકરીની શોધની એટલે-

વર્નાક્યુલર મિડલ સ્કૂલના હેડમાસ્તર સાહેબે ૧ થી ૪ ધોરણ સુધીનો અભ્યાસ મને ૧॥ વરસમાં કરાવી દીધો હતો તે પણ એક ખરેખરી હકીકત છે દિલમાં જ્યારે જે પરત્વેની તાલાવેલીયુક્ત મહત્ત્વાકાંક્ષા પ્રગટે છે, ત્યારે તે પરત્વેની અનુકૂળતા પણ પ્રભુકૃપાથી પ્રગટી જતી હોય છે આગળ ભણવામાં પણ એ જ રીતે સરળતા પ્રાપ્ત થઈ ત્યાં પણ કેટલા બધા જીવો રહેતા હતા ! તે બધાનું પણ દિલ મેળવી લેવાનું ભગવાનની કૃપાથી આ જીવે કર્યા કર્યું હતું બધાનો સદ્ભાવ ને પ્રેમભાવ મેળવી શકાય તો જ મારાથી આ ભણવાનું કામ તેમની મદદથી બની શકે, એવું લાગવાથી તેમનો તેમનો સદ્ભાવ મેળવવાનો લાગ કદી પણ ચૂકી શકતો નહિ જુદા જુદા સ્વભાવના અનેક પ્રકારના જીવો સાથે પ્રભુકૃપાથી આ જીવે એક માત્ર સદ્ભાવ જ કેળવ્યો છે મળેના પ્રત્યેક સંબંધી સાથે સદ્ભાવ જાગવી શકાય છે ને તે થઈ શકે એમ છે એવું હું તમારી પાસે પ્રભુકૃપાથી જીવતું જાગતું દૃષ્ટાંત છું થયા કરેલા અન્યાયને કદી મેં સંઘર્યા નથી કે તેને યાદ પણ કર્યા નથી મારે તો મારું પોતાનું જ કામ જોયા કરવાનું હતું મારું ભણવાનું કામ જેમ સારી રીતે ફળી શકે તેવી ભૂમિકા રચ્યા કરવાની સાધનામાં જ તે કાળે પ્રવર્તમાન થવાનું બન્યા જતું.

સદ્ભાવ જ રાખો

એટલે મારી તમને વિનતી છે કે તમે પણ સંસારવહેવારમાં બધાની સાથે સદ્ભાવની ભૂમિકા કેળવ્યા કરો એથી કરીને લાભ આપણને પોતાને છે સંસારમાં મળેનારાઓની સાથે સુમેળ, સદ્ભાવ, પ્રેમભાવ, સહાનુભૂતિ વગેરે વગેરે કેળવ્યા કરવાનું રાખીશું, તો મનની શાંતિ, પ્રસન્નતા ટકાવવામાં અને તે તે ભાવનાને પ્રજ્વલિત કરવામાં સંસારમાં ઉપર પ્રમાણે આચરવાની રીત આપણને ઘણી મદદમાં નીવડે છે, એવો મારો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. ' બધાની સાથે તે વળી એકધારું એમ સુમેળથી ને સદ્ભાવથી કેમ વર્તી શકાય ? ' એમ કોઈ

પૂછે, તો ત્યારે આપણે જાણી લેવું કે તેનામાં સાચી તત્પરતાયુક્ત ગરજ પ્રગટેલી નથી સંસારના વ્યવહારના કામકાજમાં પણ લગ્નાદિ પ્રસંગે કોઈક સગું વિમુખ થયેલું હોય છે, અને ત્યારે તેને લગ્ન પ્રસંગે હાજર રાખવાની આપણને ગરજ લાગે છે, તો તેને યેન કેન પ્રકારેણ સમજાવીમનાવીને, પગે પડીને પણ, આપણે તેને મનાવીને આપણે ત્યાં લાવીએ છીએ તેવી રીતે જ્યારે આપણને સંસારવહેવારમાં મળેલા જીવોની સાથે સદ્ભાવ, સુમેળ, સહાનુભૂતિ વગેરે વગેરે કેળવવાની કળા પ્રાપ્ત કરવાની ગરજ જાગે, ત્યારે આપણે તેમ જરૂર કરી શકીએ અને તેથી કરીને આપણાં મનાદિ કરણને જે શાંતિ પ્રસન્નતા પ્રગટે છે, તે સાધનાની ભાવનામાં મદદ કરે છે એવી રીતે સમજીસમજીને વર્તવાનું થતાં થતાં આપણામાં એક પ્રકારનું આત્મિક બળ પણ જાગતું અને તેજસ્વિત થતું અનુભવી શકાય છે તેવી શક્તિ સાધનાની ભાવનાની નિરંતરતા પ્રગટાવવામાં આપણને ખરેખરી ઉપયોગની નીવડે છે આપણે જે જે કંઈ કરીએ તે સાધનાના હેતુનું ધ્યાનભાન રાખીને કરીએ, તો જ તે તે બધું જીવનવિકાસના ક્ષેત્રને ઉપયોગી નીવડી શકે

ગરજ અને તાલાવેલી

આપણે કોઈક એક રીતે ભાન રાખવાનું છે એવું નથી આપણે અનેક રીતે, જીવનના બધાય પાસાંમાં જીવનની સાધનાનું ભાન પ્રગટાવ્યા કરવાનું છે પરંતુ તે પ્રગટેલું કે પ્રગટતું કોઈ સ્વજનના દિલમાં હું અનુભવી શકતો નથી કારણ કે ખરેખરી, સાધનાયુક્ત તત્પરતાયુક્ત તાલાવેલી અને ગરજ કોઈનામાં પ્રગટેલી અનુભવતો નથી ‘તો પછી આ બધા મળ્યા કેમ?’ એમ તમે પૂછો, તો મારો તેનો જવાબ એ છે કે તેવા પ્રકારની તે તે કાળની કોઈ આવેશની ભૂમિકામાં તમે આવી ચડેલાં હતાં ને હજી પણ જો તમારું આ માર્ગે જવાનું દિલ પ્રગટેલું ન હોય, તો પણ તે ક્ષેત્રના સાધનના

અભ્યાસમા મનેના રહેવાનુ કર્યા કરો જે તેમા ને તેમા કોઈ ને કોઈ રીતે મચેલો અને વળગેલા રહ્યા કરે છે, તે આજ નહિ તો કાલ પ્રભુકૃપાથી ફાવી શકવાનો છે

કરાચી, હરિ ૐ તા ૨૯-૩-૪૦.

(૧૯૨૪મા કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસતતિલકા)

આધાર એક જગમા પ્રભુ તુ જ મારે,
કે પેલી પાર જવુ તારી કૃપા-હલેસે
ના એકલા મુજથી કામ કઈ સધારો,
માટે મને મદદ તુ કરતો રહેજે

* * *

વિશ્વાસ ને હૃદય તારી પરેની શ્રદ્ધા,
એકાગ્રતા કઈક ચિત્તની તેથી જામે,
સતોષ ને રસ મળે નવ તેગનાથી
તો દે મને રસસમુદ્ર મહીં ડુબાવી

* * *

તારા પ્રભુ, કર તણો ઉરઅગ્નિ ભારે,
ચેતાવતો હરનિરો મુજને રહે તે,
આડી ઢળી અવળી દૃષ્ટિ હુથી થતી જો,
હુ આખ લાલ તુજ જોઈ ફરુ છુ પાછો

* * *

તારા પ્રભુ, હુમ્મને વશ રહેવુ મારે,
તારા પ્રતિ ઉરથી નમ્ર રહેવુ ભાવે
ઇચ્છા હશે તુજ પ્રભુ, જેમ તે પ્રમાણે,
હુ તો મથીશ ભરવા ડગ, તુ કૃપા દે

આપો તું અંજન કૃપા તણું આજ એવું,
આસક્ત કો વિષયમાં રહું ના કદી હું,
જાઉં ફરી જ પ્રભુ, ભેગની દે મને તું,
કે જોઉં ના શરણ બીજું પ્રભુ, તું-વિના હું

કઠણાઈ

સંસારવહેવારની કઠણાઈને સાચી ભાવનાથી કૃપા કરીને ઓળખવાનું કરજો જીવનમાં જીવનને ઉચ્ચતર ગતિમાં પ્રગટાવવાને માટે કઠણાઈની જરૂર છે હથિયારની ધારને તેજ કરવાને માટે તેને કાંપું પથરી પર ઘસવું પડે છે, તે તો જાણીતી હકીકત છે સંસારવહેવારની તેવી કઠણાઈ, અથવા તો સાધનાના માર્ગની તેવા પ્રકારની કઠણાઈ જીવનને વધારે તેજસ્વિતાપણે પ્રગટાવવાને માટે શ્રીભગવાનની કૃપાપ્રસાદી છે, એવું લેખવાની સદ્ભાવના કૃપા કરીને કેળવ્યા કરવાનું રાખજો જાતીએ અનેક પ્રકારની કઠણાઈઓને પ્રેમથી ભોગવી છે. તે પ્રેમથી ભોગવીએ છીએ ત્યારે જ તેનું સાચું હાર્દ પામી શકાય છે કઠણાઈઓ પણ એક પ્રકારની હોતી નથી પ્રસંગે પ્રસંગે અને સ્થિતિએ સ્થિતિએ તેના સ્વરૂપ પણ બદલાતા હોય છે કઠણાઈ તે કઠણાઈ નથી, જો તેનો સાધન તરીકે જ્ઞાનભક્તિભાવે ઉપયોગ થઈ જતો હોય તો કઠણાઈ તો ઊંડામાં ઊંડું પ્રવેશવાની ગતિ થવાને માટે છે

મનને વાળો

સાધનાના મર્મની ભાવના સાધનાનો અભ્યાસ કરતા હોઈએ તેવા સમયે જ રાખવાની છે, એવું કશું નથી તેવી ભાવના તો જે કંઈ ક્રિયા કરતા હોઈએ તેમાં પ્રગટાવવાની છે સંસારના જેમ અને પ્રકારના પાસા છે, તેમ જીવનના પણ છે કોઈ પણ જીવનું કંઈ પણ કશું એકધારું સળંગપણે જે તે ઇચ્છ્યું થયા કરતું હોતું નથી અને મનનું ધાર્યું તો આપણે ઘણુંઘણું ક્યાં કર્યું છે

ત્યારે કેટલાય જીવોને આપણે અવગણ્યા છે. મનને જે જે કઈ ગમે તે કરવામા આપણી ગતિ થઈ શકતી હોય છે. તેનો આપણને અનુભવ છે તે પરથી આપણને સમજાય છે કે સાધનાની ભાવનામાં પ્રવર્તવાનુ જો આપણા મનને સાનુકૂળ થઈ જાય ને તે તેને ગમે, તો જરૂર તેમા ગતિ પ્રગટે, પ્રગટે ને પ્રગટે જ. તેથી આપણે મનને વારવાર તેની તે બાબતમા ટકોરવુ, સકેલવુ ને સકોરવુ. મનને તેવા પ્રકારની ભાવનાના ચક્રમણની પ્રક્રિયામા જીવતજાગતુ રાખ્યા જ કરવુ. મનને જેવી જેવી ને જેની જેની સગતિ કરાવ્યા કરીશુ, તે તે પ્રમાણે આજ નહિ તો આવતી કાલે તેનો પાસ તેને બેસવાનો જ છે તે નક્કી જાણજો આખરે તો જેમ પરિચયનો પણ પાસ લાગે છે, તેમ સતત એકધારા અભ્યાસનો પણ પાસ લાગ્યા વિના રહી શકવાનો નથી. શરૂઆતમા અભ્યાસમા મન ન લાગે, તે સ્વાભાવિક છે, પરતુ તેનુ કારણ આપણે મનને સાચી રીતે સમજાવી શક્યા નથી તે છે આ માર્ગમા મનાદિ કરણને સાધનાના માર્ગની ભાવનામા કેળવ્યા કરવાનુ કામ આપણે એકધારુ કર્યા કરવાનુ છે, તે પણ લક્ષમા રાખવાનુ છે

' મનને ' અને ' તુજ ચરણે '

પ્રભુકૃપાથી આ જીવ તેમ કરેતુ છે, અને તેમાથી ' મનને 'ની ઉત્પત્તિ થયેલી છે વળી મારે જે ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરવુ હતુ, તે ધ્યેયની ભાવના આઠે પહોર સન્મુખ રહી શકે તો ઉત્તમ, તેની ભાવના પ્રગટેલી રહેતી પ્રાર્થના પણ થઈ શકે, કયા ક્યા સાધનો વડે કરીને તે તત્ત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકે, અને તે કેવુ કેવુ હોઈ શકે તેની પણ ભાવના દિલમા પ્રગટ્યા કરે, અને તેની પાછી પ્રાર્થના થયા કરે, અને તે પ્રાર્થનામા મારે શુ માગવાનુ છે તે પણ આવી જાય, એવા પ્રકારની એક સળગ જીવંત ભાવના રોજ પ્રગટયા કરે એવી મારા હૃદયની ભાવનાના અરીમા જેવી ધારણા ' તુજ ચરણે ' મા પ્રભુકૃપાથી વ્યક્ત થયેલી છે. એમાં જુદી પ્રાર્થનાઓ આવે છે, એ કયાં

કયા ને કેવા કેવા સાધનોથી પ્રાપ્ત થઈ શકે તેનું પણ ધ્યાન છે, ચેતનમાં નિષ્ઠા પામેલું, વિકાસ પામતું જતું ને એના પ્રસાદને પામેલું જીવન કેવું હોઈ શકે તેની પણ હકીકતો તેમાં છે ને અંતે માગે એની કને શું માગવાનું છે, તેની પણ પ્રાર્થના છે એ પ્રાર્થના એવા પ્રકારની પ્રભુકૃપાથી પ્રગટી છે કે જેથી કરીને ધ્યેયની સન્મુખતા સદા કાળ મને ટકાવ્યા કરતી. વળી તે પ્રાર્થનાએ મારા જીવનનું એક મોટું કાર્ય પણ સાધેલું છે ઘણા નાનપણના કાળમાં મને હિમાલયના બહુ સ્વપ્નાં આવ્યા કરતાં હિમાલયમાં જવાની વારંવાર પ્રેરણા ત્યારે જાગ્યા કરતી, એટલું જ નહિ પણ સાધનાકાળમાં પણ એવું થયા કરતું હતું ગુરુ મહારાજે સદ્ભાવના પ્રગટાવી કે તે 'તુજ ચરણે' ની પ્રાર્થનાને મારે છપાવવી ને તેમાંથી જે રકમ મળે તે વડે હિમા-લયની યાત્રા કરવી ૧૯૨૩ ની સાલમાં તે છપાવવાને માટે માત્ર નાનકડી રકમ જ જોઈતી હતી પરંતુ તેટલી રકમ પણ મેળવવી મારે માટે બહુ દોહ્યલી હતી તે છાપવાની રકમ મારી પ્રથમ આધ્યાત્મિક માએ મને આપી હતી. પ્રભુકૃપાથી તે 'તુજ ચરણે' વેચવાની ઝુંબેશ તો કરી ન હતી તેમાંથી મને રૂા ૪૩૭-૧૪-૦ ની રકમ મળી શકી, અને સંજોગ મળતા તેથી હિમાલયની યાત્રા પણ પ્રભુકૃપાથી કરી શક્યો હતો તેથી જ 'તુજ ચરણે' માં છેવટે લખ્યું છે કે —

પાસે ન કે ધન છતાં વિભુબળથી જ્યાં
નેમો હતા જીવન-લક્ષ ઊંડાં જવાના.
જેણે મને સ[illegible]ના કરી આપી દેવી!
આ પ્રાર્થના પ્રભુ-નિમિત્ત બની મને થી!

યાત્રા હિમાલય તણી મુજને કરાવી,
દીધો ઉચ્ચ દુઃખનો મુજને બનાવી.
ને ગૂઢ શું જીવન-કાર્ય મને જણાવ્યું!
એવું નિમિત્ત પ્રભુને સ્તવી હું થાકું

ભાવનામાં સદાય પ્રવૃત્તિ

આમ જીવનની સાધનાની ભાવના કોઈ ને કોઈ રીતે સતેજ બન્યા કરે, તે પ્રમાણે આપણે વર્તવાનું છે. તેના સતેજ થવાપણામાં આપણે આહુતિઓ આપ્યા જ કરવાની છે. પ્રાર્થના કરતાંકરતાં, સ્મરણ કરતાંકરતાં, મળેલા કર્મમાં ભાવના પ્રગટાવતાંપ્રગટાવતાં અને આ રીતે વર્તન કરતાંકરતાં ભાવના સતેજ થતી રહે છે, તે તમે તેવી રીતે વર્તન કરતાંકરતાં જરૂર અનુભવી શકશો. વર્તતાં-વર્તતાં સમજાય છે. જો કોઈ એવી ભાવનાથી વર્તતું જ ન હોય, તે તો તે ને તે ઠેકાણે રહેવાનું છે, અને તેવું કોઈ ખાલી બૂમબરાડા પાડે તેનો કશો અર્થ નથી. ચાલતા બળદને કોઈ આર ભોંકતું નથી. ગધેડાંને વારંવાર ડફણા પડતાં આપણે જાતે નિહાળીએ છીએ, કારણ કે તેની પ્રકૃતિ તેવા પ્રકારની છે. માટે કૃપા કરીને પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને સમજીસમજીને તેનાથી ઉપરવટ થવાને ચેતનયુક્ત જાગ્રતિથી પ્રવર્તવાનું કરજો. એક ડગલું પણ આગળની ગતિમાં જો સાચી રીતે ભરે છે, તેની આગળ બીજું ડગલું દર્શન દે છે, એવો અનુભવ અનેકનો છે. ખરેખરી ભાવનાથી આપણે જો એક ડગલું ભરીએ છીએ, તો તે એક ડગલું ભરવામાંથી આપણને બળ મળી શકતું આપણે અનુભવીએ છીએ. આપણે તો હજુ એક પણ ડગલું ભરવું નથી અને બૂમબરાડા ખાલીખાલી પાડવા છે, તેનો શો અર્થ? અલ્યા ભાઈ! કંઈક તો કરી બતાવો!

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૧-૪-૪૦.

(૧૯૨૪માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

તારા વિના તુજથી શું કંઈ બીજું માગું?
તેથી તું-માટ દિલમાં તલસ્યા કરું છું;

હૈયે ઉચાટ વળી નિત્ય કર્યા કરું છું,
શ્રદ્ધા, હદે ફગાવશે મુજ વાંછના તું.

° ° °

મારી તૃષા હૃદયની હું છિપાવવાને,
માગું કૃપાજળ, પ્રભુ, તુજ પાસ, હેજે,
સંતોષશે નવ કદી પ્રભુ, જો મને તું,
કેવી રીતે જીવી શકું પણ એક રે! હું?

• • •

નિશ્ચે પૂરું પતવીને મન મારું, હું તો
તારા પ્રભુ, પ્રણયની પકડીશ રાહ,
કે ના ફરીથી ડગ પાછું ભરી શકે તે,
તો તેટલો વધુ મને ઉર દે તું ચાહ

° ° °

સંસાર આ ગહનથી જગદીશ! રક્ષ,
ને કામ, ક્રોધ, મદ, મત્સર, મોહ ભક્ષ,
મારું વળી સમૂળગું અભિમાન ટાળ,
ને પાઈ દૂધ પ્રભુ, તારી કૃપાનું પાળ

• • •

આનંદ જ્યાં સુધી મને તુજ ના મળ્યો છે,
મારો પ્રભુ, તહીં સુધી તલસાટ રૂટેગે
કંટાળશે જ વખતે મુજથી પ્રભુ, તું
બીજું કરી શકું શું હું? મુજ માગ્યું દે તું

° • •

આ અંધકાર ઉર વ્યાપી રહેલ મારે,
તેને પ્રભુ, દૂર કરી તુજ તેજ દેજે,

એ સત્પ્રયાસ કરવા વળી સાહસે, તે
શ્રદ્ધા અનન્ય નુજ શક્તિ અમોઘ દેજે

આત્મવિશ્વાસ

આપણે જે કંઈક કરનુ છે, ને કરવાની દશામા થોડુંક પણ આયેઆયી રીતે ભાવનાભર્યા ઉત્સાહથી વર્તવાનુ કરી શકયા, તો તેના થયેલા કર્મમાથી નવુ બળ પ્રાપ્ત થવાનુ છે ને એક પ્રકારનો આત્મવિશ્વાસ પણ જરૂર પ્રગટવાનો છે પોતાના દિલનો આત્મ-વિશ્વાસ એ ભારેમા ભારે કામ કરી શકે છે એવો આત્મવિશ્વાસ સાધનાના માર્ગમા ઘણોઘણો જરૂરનો છે

હિસ્ટીરિયાના કારણો

તમે જાણો છો કે આ જીવના શરીરને હિસ્ટીરિયાનો રોગ લાગુ પડ્યો હતો તેવો રોગ જે કોઈ બહુ લાગણીવાળુ હોય, કે કોઈ આઘાત, અત્યાચારથી એકદમ ચપુચણ થઈને છછેડાઈ પડતુ હોય, જેને જરાતરામા બહુ જ ઉત્કટપણે લાગી આવતુ હોય એવી પ્રકૃતિવાળો જીવ તેનો ભોગ થઈ પડે છે એટલે આ જીવના શરીરને તેવો રોગ લાગુ પડેલો, તેથી તેના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ તેવા જ હશે એમ આપો-આપ પુરવાર થાય છે તેવો રોગ થવાના પૂર્વકારણો પણ ઘણા હોય મારા નાગભાઈનુ શરીર ક્ષયના રોગથી ભારે હેરાનગતિ ભોગ-વતુ હતું અને મારી આર્થિક સ્થિતિ તો એટલી બધી તંગ હતી કે તેના શરીરની દવા કરાવવાને માટે મારે દેવુ કરવુ પણ હતુ. હુ પોતે મારી મેળે તો દેવુ કરીને કંઈ પણ કશુ ન કરુ ને દેવુ ન કરવુ પડે એમ વર્તવાનું વધારે પસદ કરુ પરતુ મારી બા અને મોટાભાઈ બને મને એવા તો મહેણાંટોણા મારે કે જેથી તેમને મારા ભાઈની સારવાર કરવામા મારી તેમના જેટલી જ તત્પરતા છે ને સાધનના અભાવે તેમ કરી શકતો નથી, એમ તે બાબતમા તે બનેને બહુ સમજાવ્યા તોપણ તે બને તો મને 'કજૂસ'ના નામથી

જ ખિ દાવતા તેના શરીરને રોગ મટાડવાને કારણે ફ્રન્ટ કનાસની મુસાફરી કરાવીને ભાવનગર પણ તેમને લઈ જવામા આ યા હતા ત્યા માગ મોટાભાઈ મારાથી છાનામાના મારા જે જે સબધીઓ હતા તેમને ગાગળો લખાને પૈસા મગાવતા. તેની મને બહુ વાર પછી ખબર પડી. આ બધુ મારે ભરપાઈ કરવાનુ હતુ વળી તેમાની કેટલીક રકમ તો સગાવહાલા પાસેથી પણ લેવામા આવી હતી

ગરીબાઈ છતા સેવાનુ કઠણુ વ્રત

ભાઈનુ શરીર તો ગયુ પરન્તુ સાથે આ દેવુ ઊભુ રહ્યુ અને તે ભરવુ કઈ રીતે ? તે સમયે ગૂજરાત હરિજન સેવક સઘની સેવામા આ જીવ હતો જ્યારથી સેવાનુ વ્રત લીધુ હતુ, ત્યારથી સેવા સિવાય બીજા કોઈ કર્મને સ્વીકારવુ નહિ એવો તો દૃઢ અગણિયો નિશ્ચય હતો તેવુ વ્રત લેવાનુ કારણ એ કે ગરીબાઈ એવી બધી હતી કે મારી બા તથા માગ મોગ ભાભીને પણ બીજુ કામ કરવુ પડતુ તેઓ પોતાના કાજન સમયમા તેવુ કામ કરે, તે બધાને માટે ને તેમને માટે પણ કષ્ટ હતુ પરતુ મારી બાને એમ થતુ કે 'દીકરો આટલુ બધુ ભણ્યો ને આ ! ઓળખાણના સબધો છે અને લાગવગ છે અને તે બધા દીકરાને ઠેકાણે પાડવા માટે પ્રયત્ન કરવાને ઊલટા ગજી થાય તેમ છે કના તે કોઈ સારી નોકરી લેતો નથી !' કેમકે પછી શરાય તેવી પૂરેપૂરી સભાવના હતી જ, તેમ છતાં મારી તે બાબતમા મુદ્દે ઇચ્છા હતી નહિ તે થતી પણ નહિ પરતુ ઘણી વાર મારી બા આર્થિક તગીની ભીંસને લીધે મને મહેણાંમેણા મારે અને ગરીબાઈની ઉત્કટ લાગણીથી પ્રેરિને ક્યારેક પૈસા કમાવાની વૃત્તિ ઊપજે તો તેનાથી ફરી તણાઈ જવાનુ ન બને એટલા માટે સમજપૂર્વક મે હાથમા જળ લઈને એકમાત્ર દેશની સેવા જ કરવાનુ વ્રત લીધુ હતુ એવુ વ્રત લીધાથી મને કદી પણ મનમાં અસતોષ થયો નથી કે ગભરામણ થઈ નથી પરતુ આવી આર્થિક તગીને લીધે ભાઈના શરીરના

રોગને માટે કરેલી દવાનું દેવું કેમ કરીને ફીટી શકશે, તેના વિચાર એટલા બધા મને વારવાર ઉત્કટ સંવેદન પ્રગટાવતા ! તે ઋણ ફેડવાનો કોઈ માર્ગ મારે માટે ઉઘાડો હતો જ નહિ. એટલે તેવા વારંવાર ઊઠતા વિચારની ચોંસ એટલી બધી કેટલીક વાર તો પ્રગટતી કે તેથી વિહ્વળ થઈ જવાતું તેની સાથે માનસિક એવાં બીજાં પણ કારણો જીવનમા પ્રગટયાં હતાં. એક બાજુથી ગરીનાઈની તંગી ને બીજી બાજુથી દેવું ભરપાઈ કરવાની તાલાવેલી ઘણી હોવા છતાં તે ભરપાઈ કરવાની અશકયતા આમાથી એક એવા પ્રકારનું ઘમસાણ પ્રગટયુ, કે તે ધમસાણની અસર શરીર પર પણ થઈ. તેનાથી હિસ્ટીરિયાનો રોગ શરીરને લાગુ પડ્યો

લેખકની હરિજનસેવા

ત્યારે આ બીચ શ્રી ઈન્દુલાલભાઈ યાજ્ઞિકની સાથે હરિજન સેવક સંઘનુ (તે વખતના અત્યજ સેવા મંડળનુ) જવાબદારીભર્યું કામ સભાળતો હતો ને કરતો હતો ગૂજરાતની તે વખતની નીકળેલી બધી હરિજન સસ્થાઓને દર મામે નાણા મોકલવા, તેનો હિસાબ રાખવો, બાકી તેવી સસ્થાઓ સાથે પત્રવહેવાર કરવો ને રાખવો, અને નડિયાદમા સ્થપાયેલા હરિજન આશ્રમની વ્યવસ્થા તથા તે અંગેનું બધુ કામકાજ કરવાનુ અને આ ઉપરાત નડિયાદમાંની ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે સ્થાપેલી હરિજન શાળાનુ કામ પણ મારે ભાગે આવેલું હતુ. હાલ જેમ આશ્રમોની વ્યવસ્થા ચાલે છે, તેવી રીતે ત્યારે તેના વ્યવસ્થાપકને કામ કરવાનુ ન હતુ. તે વખતની કામગીરી બહુ ભારે હતી ગૂજરાતના બધા સ્થળોએથી ત્યાં વિદ્યાર્થીઓ આવતા અને તે નાના નાના છોકરાઓને હજી તો કેમ રહેવું, કેમ વર્તવું, તથા સ્વચ્છતા કેમ જાળવવી તે વિષેના કંઈ કશા સંસ્કારની પરિપાટી ચાલુ તો થયેલી હતી જ નહિ પાણી પણ જાતે ભરવાનું, ને રાંધવાનું પણ જાતે. ભાઈ પરીક્ષિતલાલ હજી ત્યારે સેવાં જોડાયા ન હતા. આવાં બધાં કામની પણ મારે જવાબ-

દારી ને આમ પણ સખત તેને લીરે પણ માનસિક ખેચ પ્રગટતી. તે કાળમા જાહેર કૂવેથી છકૈયોઃ હરિજન બાળકોને હાથે પાણી ભરાવવાનુ થતુ કે કરવુ એ પણ એક મુશ્કેલીભર્તુ કામ હતુ મિશન હોસ્પિટલથી દોઢેક ફર્લોંગ ભાલણને રસ્તે આ હરિજન આશ્રમ હતો ને ત્યાથી પણ અર્ધાએક ફર્લોંગ દૂર રામ તળાવડી પર એક હિંદુઓનો જાહેર કૂવો હતો ત્યાથી આગળપાછળના બધા ખેડૂતો પાણી ભરી જતા ખ્રિસ્તી ભાઈઓ માટે તો એક અલાયદા કૂવો ખ્રિસ્તી ભાઈઓએ બધાવ્યો હતો પરંતુ ભગવાનની કૃપાથી અમે તો સાહસ કરીને તે હિંદુઓના કૂવે જ પાણી ભરવાનુ ચાલ રાખ્યુ હતુ ખેડૂતો અમને ઘણી વાર તે કૂવેથી પાણી ભરવાને નાગે માર મારવાની ખૂબ ધમકી આપતા ને કોઈ કોઈ વાર તો તેવા પ્રસગ પણ ઊભા થઈ જતા તોપણ સાહસ હિંમત રાખીને તે કૂવેથી પાણી ભરવાનુ ચાલુ રાખ્યુ હતુ સને ૨૨–૨૩મા હરિજનો માટે હિંદુ સમાજમા આજના કરતા ઘણી વધારે ઉત્કટ સૂગ હતી તેથી આ ખેડૂત ભાઈઓ આશ્રમના બાળકોને કઈક કશુ કરી બેસે એવી પૂરી શક્યતા હતી. તેમની ધમકીની વારવાર છૂટતી બૂમરાણથી 'બાળકોને કઈ કશુ થશે તો શુ?' એવુ પણ સારે સતત લાગ્યા કરતુ વળી આ ઉપરાત જાહેર તળાવમા પણ ખુલ્લી રીતે હરિજનના બાળકો છે તેમ જાહેર પગે હકી તરજાણીને વિદ્યાર્થીઓને ત્યા નવરાવવાનુ થતુ નડિયાદના ભાગ આગળ જે તળાવ છે ત્યા એકધારુ જમીનમાથી વહેતુ પાણી નીકળીને નાના ધોધના પ્રવાહરૂપે તળાવમા પડ્યા કરે છે ત્યા બધા વિદ્યાર્થીઓની સ્નાનવિધિ રોજ પતાવવાનુ થત, એટલે ત્યા પણ હિંદુ ભાઈઓની સાથે રોજ ભારે બોલાચાલી થયા કરતી

ભગવાને જ બચાવ્યા

આની પણ એક પ્રકારની ભારે ખેચ પડતી માનસિક ખેચના ને તાણના આવા પ્રસંગોથી કરીને પણ આ શરીરને હિસ્ટીરિયાનો રોગ લાગુ પડ્યો હતો જતા આવતા કેટલીયે વાર સાઈકલ પરથી

ભારે પછાડ ખાઈને પડી જવાનું બનતું. કેટલીયે વાર સંસ્થાનું નાણું ગજવામાં હોવા છતાં પ્રભુકૃપાથી જે બચી જવાયુ છે, તે માટે તે વેળાએ તો ભગવાનનો આભાર માની શકવાનું દિલ પ્રેમભક્તિ-ભરેલું જાગી ગયેલું ન હતું; પરંતુ આજે હવે મને સ્પષ્ટ રીતે તે દીવા જેવું સમજાય છે કે હજાર હાથવાળો ને હજાર આંખવાળો સમર્થ ધણી મારી બધા પ્રકારે ત્યારે પણ સંભાળ રાખ્યા કરતો હતો અને મારું રક્ષણ કર્યા કરતો હતો. એની કૃપાથી હું આત્મવિશ્વાસ પ્રગટાવી આવા સંજોગોમાં પણ મારું વ્રત જાળવી શક્યો હતો.

કરાંચી,　　હરિ : ૐ　　તા. ૨–૪–૪૦

(૧૯૨૪માં થયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

તારા ગુના પળપળે કરું છું અનેક,
જોયુ ન જોયુ કરજે તુજ જાણી બાળ;
કહેવાય ના મુજથી એમ પ્રભુ, હું મૂર્ખ,
દે યોગ્ય દંડ બખશો વિણ તે સહીશ.

*　　*　　*

હું–રાંકની ખબર તું પ્રભુ, નિત્ય લેજે,
મારી બધી જરૂરિયાત પ્રભુ, તું દેજે;
ને તું વળી મુજ પરે પ્રભુ, રાજી રહેજે,
તારું મને તું ચરણામૃત પાન પાજે.

*　　*　　*

શું આર્તનાદ મુજ સાંભળતો નથી તું?
શો દોષ કે અરર! બાપ, સતાવતો તું?
કેવી રીતે તુજ ઉતારી શકું હું રોષ?
કહેવું નિરર્થક તને, મુજ કર્મ–દોષ.

તારી કૃપાથી બનતુ નર શકય શુ છે?
ને હોય જો તુજ કૃપા, ભય શો પડી છે?
માગીય માગુ તુજથી પ્રભુ એટલુ હુ,
વાછુ ન કૈ અવર હુ, બસ એ જ દે તુ

*　　*　　*

જો હાથ રહે મુજ શિરે તુજ હે પ્રભુ! તો
મારા સમો જગત નિર્ભય ના પડી! કો
પાતાળ વ્યોમ કરીને પણ એક, ધાયુ
તે મેળવ્યા વિણ કદીય રહી ન ના હુ

*　　*　　*

ગોક્યોય પાપડ નહી મુજથી ભગાશે,
એવા હુ નિર્બળ થકી પ્રભુ, શુ સધાશે?
તારે કરાવવુ હુથી પ્રભુ, હોય જે જે
જો કે તને પડીજ હોય કરાવજે તે

સાચી નિર્બળતા

ઉપર 'નિર્બળ' શબ્દ લખેલો છે વળી 'નિર્બળ કેબળ રામ' એમ પણ ભક્તશિરોમણિ સુરદાસે ગાયુ છે અહીં 'નિર્બળ'નો અર્થ કાયર નહિ કે આપણે જે રીતે બળ વગરનો સમજીએ છીએ તેવો નહિ સાચેસાચી રીતે પ્રગટેલો 'નિર્બળ' પુરુષ જબરજસ્ત પરાક્રમી વીર છે જે સંપૂર્ણપણે નિરાગ્રહી, નિર્મોહી, નિર્લોભી નિષ્કામી નિરહંકારી, વગેરે વગેરે પ્રભુકૃપાથી પ્રગટેલો છે ને જેનો એકમાત્ર સર્વ રીતે અને સર્વ ભાવે મારા વહાલા શ્રીભગવાનની ઉપર જ આધાર પ્રગટેલો છે તે જ સાચી રીતે 'નિર્બળ' છે અને 'નિર્બળ' તે અર્થમાં લખેલું છે

બે પ્રકારના કાવ્યો

સામાન્ય રીતે સાહિત્યિક કવિઓની માન્યતાની ભાવનાથી સર્જન

થયેલુ કાવ્ય અને આધ્યાત્મિક સાધનાથી ભાવનામા ઓતપ્રોત થઈને જેનુ જીવન રગાયેલુ છે, તેવાની ભાવનામાથી પ્રગટેલુ કાવ્ય—એ બે પ્રકારના કાવ્યોમા આસમાન-જમીનનો ફરક છે એવી સાહિત્યિક કાવ્યશક્તિ કેટલાકમા હોય છે, કે કાવ્યકળાની દૃષ્ટિએ તેમા ભાવ પણ હોય, અલકાર પણ હોય, શબ્દની પ્રાસાદિકતા પણ હોય, અને ઉત્તમ કાવ્યના લક્ષણો વ્યક્ત પણ થતા હોય તેવા પ્રકારની કાવ્યની રચનામા તેમને આનદ પણ પડતો હોય છે પરતુ જીવનની ઉન્નતગામી ભૂમિકાઓ માત્ર આવા કાર્યો કરવાની શક્તિથી અનુભવી શકાતી નથી ખરી રીતે તો તેનાથી આપણા મન, બુદ્ધિ વગેરે કરણો આવા આવા પ્રકારની રમતના આનદમા પરોવાતી રખાવશે એવી સ્થિતિ પણ આવી શકે કે જ્યારે એ પોતાની કલ્પનાથી આધ્યાત્મિક ભાવનાની ઉત્તરોત્તર ચઢતી દશા કલ્પાવીને એમા જ એટલેકે તે કલ્પનામા જ આપણને ફૂટબોલની માફક આમ તેમ ફેકયા કરાવશે, અને આપણા આધાર ઉપર તેનો કાબૂ એટલો તો જોરદાર રહી શકે છે, કે એ બધાથી સાવધ રહી શકવાની શક્તિ ગુમાવી બેસીએ છીએ, કારણકે આપણે તો તેવી કાવ્યકળાની સુદર રચનાના પ્રવાહમા અને તેના અદીઠ ને બળવાન આકર્ષણમા જ તણાયા જતા હોઈએ છીએ આપણા મનબુદ્ધિ તેમા તરબોળ થઈ જાય છે, આપણને તેમા સારુ સારુ તે લગાડ્યા કરે છે, ને એમ પણ મનાવ્યા કરે છે કે આપણે ઊચે ઊડીએ છીએ આપણી ખરેખર તેવી સ્થિતિ છે એમ પણ ત્યારે લાગશે ખરુ, પરતુ ખરી રીતે તો તેવુ સાચેસાચ પ્રગટેલુ હોતુ નથી કવિતુ સમગ્ર જીવન સાધનામય સપૂર્ણપણે બની ગયેલુ હોય છે જ એવુ કહુ નક્કી ન કહી શકાય અનમત્ત કોઈકનુ તેવુ બનેલુ કે બનતુ હોઈ શકે છે જેમણે જેમણે જીવનવિકાસના અર્થે જ અને તેને મહત્ત્વમા મહત્ત્વનું પદ આપીને જીવનમા સાધનાને જ જેણે પ્રેમભક્તિભાવે સ્વીકારેલી છે ને તેની ભાવનામા સળગ જે જીવતોજાગતો રહે છે, તેનુ કાવ્ય તેની સાધનાની

ભાવનાને પ્રગટાવતુ હોય છે બાકીનાનુ નહિ તમને મારે આ લખવાનુ કારણ તો એ છે કે મનબુદ્ધિની કલ્પનાશક્તિ ઘણી ભારે હોય છે, એટલે એવી બુદ્ધિથી સર્જાયેલી કલ્પના કે ઉર્મિના તરંગથી પ્રગટેલી ઉત્પન્ન શક્તિ દ્વારા જરૂર રચી શકે છે, પરંતુ તેની સાથે-સાથી જીવનની સ્થિતિ ન પણ હોય તે તમારા ધ્યાનમા લાવવાને માટે આ હકીકત મે તમને જણાવી છે

અહંભાવ

તમારી કવિતા મળી છે —

"હુ ખોવાઉ તુ મહી ને રૂટે એક જ ત
ને પાછો હુયે રહુ, પૂરો એ મુજ કોડ"

તમારી તેવી રચનામા વિરોધાભાસ મને તો લાગે છે ચેતનની ભાવનાની હકીકતને વેગળી મૂકીએ ને માત્ર એક પ્રેમની ભાવનાને તેના તત્ત્વના લક્ષણની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો તેવા પ્રેમની ભાવનાની દૃષ્ટિએ જોતા પણ આ કડીમા 'હુ' ને 'તુ'ના ભેદના વિનાશની હકીકત નજર સમક્ષ તરી આવતી જણાય છે પ્રેમની ભાવનામા ઉત્કટતા પ્રગટતા પ્રગટતા અને તે ભાવનામા નર્યું તન્મય થઈ જવાના 'હુ' ને 'તુ' એક બનવાની ભાવના પ્રગટે છે એમ કવિઓ પણ ગાઈ ગયેલા છે, પણ તમે તો 'ને પાછો હુયે રહુ' એવા કોડ પણ સેવવાની વાત લખો છો! એમા નર્યું હુપદ તરી આવે છે પરંતુ તેની તમને ખબર પણ નહિ પડી હોય. પ્રેમની ભાવનામા પોતપોતાના અસ્તિત્વનું એક બીજામાં સહજ રીતે ભેળવી દેવાપણુ હોય છે પ્રેમની ઉત્કટમા ઉત્કટ ભાવનામા ને ઉચ્ચમા ઉચ્ચ ભૂમિકામા એકતા જ અનુભવાય છે ને એનો સ્વીકાર જ્યા ત્યા બધાએ કરેલો છે તેમા 'હુ' ને 'તુ' નોખા રહીએ તે યોગ્ય નથી

ભક્ત અને ભગવાન

ભક્તિના ઉચ્ચમા ઉન્નત શિખરની ભાવનામા પણ ભક્ત ને

ભગવાન એમ બે ગણાય છે ખરા, પરંતુ તેમા એક ગૂઢ ભેદ સમજવા જેવો છે સર્વથી પ્રથમ તો ભક્ત ભગવાનમા સપૂર્ણપણે, તેના સર્વ અનાદિ કરણોથી, અનાદિ ગુણોમા, ઓતપ્રોત થઈ જઈને ભગવાનના પ્રેમમા સપૂર્ણ લય પામી જતો હોય છે તેની વેળામે ભક્ત તરીકે તે જુદો હોવા છતા તે તો એટલે કે તેના અનાદિ કરણો શ્રીભગવાનમા એક જ થઈ ગયેલા છે એટલે આપણે એમ જ ઇચ્છીએ કે આપણે એકમીજામા સપૂર્ણ મળી જઈએ અને પ્રેમભાવમા સપૂર્ણ ગળી જઈએ અને સાધનાના ભાવથી જ્યારે પણ તેનુ યોગ્ય પરિપક્વ થનાપણુ પ્રગટે ત્યારે તેમાથી જે ઉદ્ભવવાનુ હોય તે ભલે ઉદ્ભવો!

આપણી ભાવના

'Wordsworth found himself in nature', કવિ વર્ડ્ઝ્વર્થને કુદરતમા પોતાનુ સ્વપણુ મળ્યુ એટલે એ કવિ કુદરતમાથી પોતાને મેળવી શક્યો અથવા કુદરતની સાથે સામ્ય અનુભવતા અનુભવતા એનો વિકાસ થયો. એ વિચાર કરતાયે Shelley lost himself in nature કવિ શેલીએ પોતાનુ સપૂર્ણ સત્ત્વ–આધાર –being પ્રકૃતિમા (કુદરતમા) ભેળવી, મેળવી દીધુ ને પોતાની જાતને ગુમાવી દીધી, એ ભાવના વધારે શુદ્ધ અને જીવનવિકાસની ભાવનાને વધારે યોગ્ય છે કેમકે માનવી પોતાની જાત પૂરેપૂરી જે કશાકમા ભેળવી દે છે ને તેનામય થઈ જાય છે તે તેનુ એક અગ માત્ર થઈને પછી રહે છે ને જીવે છે ને એવી શક્યતા જ્યારે માનવીસાચ જીવનની ભાવનાના તેવા તબક્કાની વાસ્તવિકતામા પ્રગટે છે, ત્યારે તેના આધારમા તે તત્ત્વ સૌથી વધારે પ્રકાશિત થતુ હોય છે એટલે આપણે એકમીજામા હળી, ભળી, મળી, ગળી જઈએ ને પ્રેમની ભાવનામા એક થઈ જઈએ અને પ્રેમસ્વરૂપ જ પ્રગટી જઈએ તેવી અતરની ભાવના પ્રગટે તો તે ઉત્તમ

સોહમ્

વળી તમને બીજી એક હકીકત લખું. 'સોહમ્'નો જે જપ છે તેનો અર્થ પણ વિચારી જોવા જેવો છે. 'તે તે હું છું' એમાં પણ અભેદ ભાવના પ્રગટેલી છે. ત્યારે તમે તો 'ને પાછો હું યે રહું પૂરો એ મુજ હોડ' એવું કવિતામાં લખો છો!

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૪-૪-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

શ્રદ્ધા મને જરૂર પાર ઉતારશે તું,
ભારે સમુદ્ર થકી પાર તરાવશે તું;
પોકારતાં કર ગ્રહે દિલ એમ જાણી,
પાડ્યા હું બૂમ કરું, લે તુજ બાળ તાણી.

* * *

ઊંડી વિવેક તણી શક્તિ તું આપ જેથી,
પારે તરાય અવિચાર, વિચાર સોધી;
મારે તને હૃદય અંતરદષ્ટિ વાળી,
છે ખોળવો, કહીં ભળાય ન તારી ઝાંખી.

* * *

જિજ્ઞાસુભાવ ધરી જે ઉર સેવશે કો,
સત્સંગને, જરૂર તે ફળ આપશે તો;
શેં કેળવી પ્રભુ, શકું મુજ દૃષ્ટિ તેવી?
તારી કૃપા વગર કૈં બનશે ન હુંથી.

* * *

તું પ્રેમભક્તિ ભરી દે અણુયે અણુમાં,
આસક્તિ રહે હૃદયમાં દુનિયા તણી ના;

જો હોય કંઈ તુજ કને પ્રભુ, માગવાનું,
તો માગું આ, જરૂર દે બસ આટલું તુ.

* * *

ક્યારે અકિંચન પૂરું મુજથી થવાશે !
ક્યારે કશાની મુજને ન જરૂર રહેશે !
ક્યારે પ્રભુ, સહુથી પાર તરી જવાશે ?
ક્યારે હુંથી પ્રભુ, નચિંત પૂરું થવાશે !

* * *

આસ્વાદ આંતરિક હું લઈ શેં શકીશ ?
જ્યારે પદસ્થિર હું વૃત્તિ કરી શકીશ;
નેવાંનું પાણી ચઢશે જયમ મોભ ક્યારે ?
આ તેવું કામ કરવા તું મને કૃપા દે.

* * *

સાચું સમર્પણ

તમે એ વખત તમારી કવિતામાં તમારું 'સ્થૂળ' બધું આપી દીધાનું લખી જણાવો છો, ને તેમાં ધનનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે. આપણે ઊર્મિ ને લાગણીમાં તણાઈ જવાનું નથી. આપણી જાતના આપણે ખૂબ કડકમાં કડક પરીક્ષક થવાનું છે. ભૂલેચૂકે પણ આપણાથી આપણા કોઈ કાર્યને જરા પણ વળું પડતું ન થાય નહિ તે તો ખાસ જોવાનું છે. તમારું મન ભલે તમને મનાવે કે એણે ધન વગેરે બધું આપી દીધું છે, પરંતુ મનમાં મનથી ઊંડા ઊતરીને વિચારી શકીએ તો એ આપી દેવા પાછળ કેટલાં reservations અથવા તો તેવી કોઈ શકયતાઓ કે બીજી કોઈ તેવી વૃત્તિ દિલમાં હતી કે કેમ તે પણ વિચારવું ઘટે. જે કંઈ પણ પૂરેપૂરી નિર્મળ પ્રેમભક્તિથી પ્રેરાયા વિના મનની અમુક્ત દશાથી ને દશામાં અથવા મનમાં અમુક અમુક પ્રકારના વિચારોની દોરવણીથી એટલે કે

reservations રાખીને અપાયેલુ હોય તે સાચા અર્થમા અપાયેલુ જ ગણી શકાતુ નથી શ્રીભગવાન તો મોટામા મોટુ માગે છે અને એ તો આપણે તેનામા સપૂર્ણ ભળી, મળી, ગળી, ગયેલ દિલ માગે છે આવા સમર્પણના તરગોના ઊભરા વખતે આપણે મનને ચકાસવુ ઘટે છે ને મનને સાચુ મૂલ્યાકન કરવાની કળા શીખવી ઘટે છે એને સ્વચ્છદે ચટાવવાનુ નથી આ જીવ એમ નથી કહેવા માગતો કે જે થયુ તેની પાછળ ભાવના ન હતી ને તેની પાછળ ખાલી ખાલી એક માત્ર તરગ હતો પરતુ મારુ કહેવાનુ માન એટલુ જ છે કે જેને શુદ્ધમા શુદ્ધ દિલમા દિલથી દિલની પ્રેમભક્તિનુ સમર્પણ કહેવાય તે તે નહોતુ જ

સદ્ગુરુ સાથેનો સબધ

તમને વળી પાછુ આવુ લખવાથી કૈક કૈક ઉમગાઈ આવે અથવા થાય પણ તેથી આ જીવ બીજુ કરે પણ શુ ? આપણી વચ્ચેનો સબધ, જે જે ભ્રમણાઓ અને અહમ્ વગેરેના કુડાળામા આપણે પડેલા હોઈએ તેમાથી મુક્ત કરાવવા માટેનો જ તે છે નહિતર તો તે સબધનો કશો અર્થ નથી ખાલી ખાલી તમે આ જાતને બહુમાન આપો અને વાણીથી કે ઊર્મિના ઊભરાથી તેના રિતે તેવુ તેવુ વ્યક્ત કરો, તેથી આપણો તેવો સબધ ફળી શકતો નથી આ જીવ સાથેના જીવનના સબધનો હેતુ તો એ છે કે તે તે સ્વજન જે માટે પ્રભુકૃપાથી મળ્યા હોય, તે હેતુની ભાવનાનુ જીવનમા સાતત્ય કેળવવામા તેઓ મચેલા રહ્યા કરે, ને એવા સબધનો હેતુ કેમ કરીને ફળે તે જોવાનો છે તેમા જ્યા ને જ્યારે લાગણી પપ ભળી પડે ત્યા તેમ કરવાનુ હોય ને આધારની જરૂર હોય ત્યારે તેમ કરતા કશો ખટકો આ જીવને હોતો નથી. સ્વાભાવિકપણે તેવી રીતે વ્યક્ત થવામા મને કશો વિચાર પણ પ્રગટતો હોતો નથી આવાત હોવાથી ને આચારને વાણીમા કે લખાણમા સઘન રીતે કોઈની ભાષાથી

વ્યક્ત થવાતા તે તે સ્વજન અથવા તો પાસેના તે ચેળા હોય તેવા જીવો મારે માટે શુ વિચારશે તે બધુ પ્રભુકૃપાથી ધ્યાનમા હોવાનું બની શકતુ નથી સબધનો હેતુ પાર પાડવામાં અમારે તો સઘળા પ્રકારની રીતોનો ખપ છે પ્રભુકૃપાથી વૃત્તિ તે દેખાતી રીતે વૃત્તિ તરીકે લાગતી હોવા છતા એની પાછળનો જીવતોજાગતો રણકાર દેતો અમારા દિલનો તે રીતે વ્યક્ત થવાનો જે હેતુ છે, તે હેતુનુ જ મહત્ત્વ અમારા દિલથી સવિશેષપણે છે

સદ્ગુરુની 'વૃત્તિ'

વળી એક સૂક્ષ્મ હકીકતનુ રહસ્ય સમજવા જેવુ છે જીવન-વિકાસની ઉચ્ચતર ને ઉચ્ચતમ ભૂમિકામા જીવન પ્રગટી ગયા પછીથી અને તેની આત્યંતિક ભૂમિકામા પરિણામ પામ્યા પછીથી અને તેવા મુક્તાત્માની 'વૃત્તિ' તે મારા–તમારા જેવા જીવદશામા આમતેમ અફળાયા જતા જીવની વૃત્તિના જેવી વૃત્તિ નથી એને ખરી રીતે તો 'વૃત્તિ' જ કહી શકાય નહિ

સદ્ગુરુનુ કાર્ય

મારા સદ્ગુરુ મહારાજ તો મને શત્રુની જેમ વળગ્યા હતા અને કેટલીયે વખત કડવી ગોળી પ્રેમથી તેમણે ગળાવી છે ને કેટલુયે એવુ કરાવ્યુ છે કે જેથી તમે બધા તો હસશો પણ જાઓ શ્રી-ભગવાન કૃપાળુ છે એ આપણી આખો અને હૃદય ઉઘાડવાને સદાય જાગ્રત છે એના રસ્તા પણ ન્યારા ન્યારા છે આ જીવનને લાગે પ્રભુકૃપાથી જો તમને પ્રેમથી દુ ખ જ દેવાનુ આચર્યા કરશે તોયે તેમા પણ એટલા જ આનદથી ભાગ ભજવ્યા કરવાનો રહેશે પરતુ તે દુ ખ તમને દુ ખ તરીકે લાગે છે, પણ તે તો ઘડાવા માટે છે, એ રીતે તેનો સ્વીકાર કરીએ તો દુ ખ દુ ખ ન લાગે તેમા પણ પ્રસન્નતા પ્રગટે આપણે એક તસુ જેટલા પણ ખસતુ નથી અને વેને તો ત્યાથી આપણને ખસેડવા છે એક બાજુ આપણે જડસુ

થઈને પૂરેપૂરા પડી રહેવું છે અને પોતાને ત્યાંથી ધક્કો મારીમારીને પણ તેમાંથી ખસેડવાનું કરવું છે. આવી એક રમત છે, પરંતુ તેનું સાચું ભાન કૃપા કરીને આપણે જો પ્રગટાવી ન શકીએ, તો પેલો શું કરી શકે? તમને સારું લાગે કે ન લાગે, તેની તેને મુદ્દલે પરવા નથી. તે તો પોતાનું ધાર્યું કરવામાં એકધારો પ્રભુકૃપાથી મથ્યો રહેનારો છે.

કરાચી, હરિ ૐ તા. ૫-૪-૪૦

પ્રેમની અદ્ભુત શક્તિ

આજે છાપામાં વાંચ્યું કે દીનબંધુ એન્ડ્રુઝ ગુજરી ગયા. પ્રેમ એ કેવો અદ્ભુત ગુણ છે ને તે કેવી એમના કરાવનારો છે! મહાત્મા ગાંધી શાન્તિનિકેતન ગયા હતા ત્યારે એમનો જે પ્રવચન કર્યું હતું તે પ્રવચન તમે વાંચી જજો. એમાં એનો (મૃત્યુ વિશેનો) રણકારો હતો જ. શ્રી એન્ડ્રુઝ સાહેબના શરીરના અવસાન પહેલાં પણ શ્રી મહાદેવભાઈને એમણે એમની પાસે મોકલ્યા હતા. હૃદય હૃદયને એક તાંતણે સાંધનાર તે પ્રેમ છે. તમે જરૂર તે 'હરિજનબંધુ'નો અંક વાંચી જજો ને બધાને જણાવશો કે પ્રેમ કેવું ગજબ કામ કરી શકે છે. એવો પ્રેમ આપણને પ્રભુકૃપાથી પ્રાપ્ત થાય અને ધન્ય થઈએ એ જ પ્રભુને ચરણકમળે પ્રાર્થના છે.

કરાચી, હરિ ૐ તા. ૬-૪-૪૦.

તમારા પ્રાર્થના ને ભજન વગેરે મળ્યાં છે. જવાબ—

(ધીરા ભગતની કાફીનો ઢાળ)

ધીરજનાં ફળ મીઠાં રે બાપલિયા! ઉર ધીર ધરો
ઉતાવળે આંબા નવ પાકે, ચડે ચૂલે ખીચડી નવ થાય,
જેવું થવાનું હશે જે રીતે એની મેળે એ થતાં જાય
કહેવાનું જે છે ભાવે રે એ તો કર્યાં કરવું સદા. ધીરજના૦

મરજીવા મોતીને કાજે ડૂબકી મારે દરિયામાંય,
ગૂંચાતાં ને ધીરજ ખોતાં કારજ ખૂએ, જીવ જાય;
શાંતિ રાખી સ્થિર રહેવું રે, ભજન ભાવે બીડવું છે...ધીરજનાં૦

ધૂળધોયો ધૂળમાંથી શોધે સોનું મથીમથી ખૂબ;
જડે ન તોયે શોધ્યા કરતો, મહેનત કરે છે અતૂટ;
ધીરજ તે નવ ખોતો રે, હામ હથિયારે લડવું છે...ધીરજનાં૦

દળ વિખરેલાં, ફાટ પડેલી, વ્યવસ્થાનું નથી નામ,
તોયે છેડો મૂકી ન દેતો ગાંધી હેતુ લે છે કામ।
પેરે પેરે દૈયાને રે, પ્રેરવવું પ્રભુમાં સદા.. ધીરજનાં૦

ખંત, ઉદ્યોગ, શાંતિ, ધીરજ, વિશ્વાસ રાખી ઉર હામ,
શરણે પ્રભુને રહ્યા કરીને સૌ સમર્પ્યાં કરો કામ;
પ્રભુમાં પ્રીત લગાડી રે, જીવજો હૈયે મસ્ત સદા...ધીરજનાં૦

* * *

જે પ્રેમદંડ સહશે, બડભાગી થાશે;
સૌ સંતભક્તચરિતો તહીં સાખ પૂરે.

* * *

[શિખરિણી]

પ્રભુ જે જે માગે, દઈ નવ શક્યા સર્વ દિલથી,
પ્રભુ જેવું ઇચ્છે, થઈ નવ શક્યા તે દિલ કરી;
પ્રભુ જેવું વાંછે, જીવી નવ શક્યા પ્રેમ કરીને,
અમે મૂર્ખા તોયે પ્રભુ તરફથી પ્રેમ ચહીએ.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

તારી પ્રભુ, જહીં તહીંથી કૃપા–સુગંધી,
આવ્યાં કરે સતત જેમ સમુદ્ર–ઊર્મિ;

શ્રદ્ધાળુનું હૃદય આર્દ્ર થતું અને તે,
ઓશિંગણે શિર લગી નમી હાથ જોડે

*　　*　　*

હું શું જાણું ! 'પ્રભુ, અંતરયામી તું છે',
વિશ્વાસ તે ઉર છતાંય, બક્યા કરું શે ?
ટાળી શકાય ન કુટેવ પડી પ્રભુ જે,
તેથી થતો બકબકાટ હું થી સદાયે

*　　*　　*

જાણું ન ચૂક પડી શે, મુજ નાવ ભાગ્યું,
છેટું અપાર જળમાં તહીં ડૂબતું'તું,
પ્રારબ્ધયોગ–બળથી તુજ નામનું ત્યાં,
આવ્યું કરે તરણું, તે ગ્રહ્યું પાર જાવા

સંતના આશીર્વાદ

મને શરીરે હિસ્ટીરિયાનો રોગ થયો હતો ત્યારે આરામ લેવાને નિમિત્તે બે વાર નર્મદા કાંઠે રજા લઈને જવાનું બનેલું એક વાર તો મારી સાથે શ્રી મહેશભાઈ મહેતા તથા શ્રી ભાનુપ્રસાદ પંડ્યા હતા બીજી વાર તો તદ્દન એકલો હતો ત્યારે નર્મદા નદીના મોખડી ઘાટની પાર એક રણછોડજીનું મંદિર છે, ત્યાં થોડાક દિવસ રહેવાનું કરેલું ત્યાં એક સાધુ મહાત્મા રહેતા હતા તેમની હું રોજ સેવા ચાકરી કરું ત્યાં પણ આ શરીરને ચાર પાંચ વાર હિસ્ટીરિયા થયો હતો ત્યાંથી નીકળતી વખતે તે સાધુ મહારાજને હું પગે લાગ્યો, અને તેમના આશીર્વાદ માગ્યા તેઓશ્રીએ મને ભગવાનનું સ્મરણ કર્યા કરવાનું કહ્યું ને તેથી રોગ મટી જશે એમ પણ કહ્યું હતું પરંતુ ત્યારે મારા મને એમ વિચાર્યું કે 'આ સાધુ મહાત્માએ જંગલની કોઈક કશીક જડીબુટ્ટી આપી હોત, તો તેમાં મને વિશ્વાસ બેસત. પરંતુ

ભગવાનના માત્ર નામ-સ્મરણથી રોગ મટી જાય એવું બિલકુલ સાચું અને શ્રદ્ધાપ્રેરક નહોતું લાગ્યું

સંતની ભવિષ્યવાણી

તે પછી તો પાછા વળતા નર્મદા નદીમાં ઝંપલાવીને શરીરનો અંત આણી દેવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો હતો * વળી આ સાધુ મહારાજે મને એમ પણ કહેલું કે 'એક વર્ષ પછી તને કોઈ સદ્‌ગુરુ પણ મળી આવવાના છે કે જે તારા જીવનનો વિકાસ કરાવશે' પરંતુ તે વેળા 'જીવન' ને 'વિકાસ' એ મારે માટે તો માત્ર શબ્દ જ હતા ત્યારે દેશની સેવા કરવાની ઉત્કટ ધૂન હતી એટલી હકીકત મારા માટે તદ્દન સાચી હતી સેવાની એ ઉત્કટ ધૂનથી પ્રેરાઈને ગરીબાઈની સ્થિતિમાં પણ ટકી રહેવાનું બની શક્યું હતું

સાધુ મહારાજનાં દર્શન

આ બનાવ બન્યા પછી, હું તો વડોદરા ચાલ્યો આવ્યો ત્યાં એક મારા આધ્યાત્મિક મા રહેતા હતા, જેમને મેં 'મનને' માં ભાવાંજલિ અર્પેલી છે તેમના મકાનમાં ત્રીજે માળે શરીરને હિસ્ટીરિયાનો હુમલો થવાથી શરીર દાદરથી ગબડતું ગબડતું છેક નીચે બીજે માળે પડ્યું ને ઈંટોની પરસાળમાં તે ઘસાયું, અને છોલાવાથી શરીરે સાધારણ લોહીની ટશરો પણ ફૂટી હતી તે કાળે કંઈક જરા ભાનમાં આવતા નર્મદાના તે સાધુ મહાત્માનું મને દર્શન થયું અને તેમણે મને કહ્યું કે 'અલ્યા! ભગવાનનું સ્મરણ તો કરી જો! પ્રયોગ કરી જોવામાં તારું જાય છે શું?' આ બધું પ્રગટ્યું તો ખરું, પરંતુ તે કાળે મારા મનાદિ કરણો જરા પણ આ પ્રકારની ભાવનાવાળા નહિ હોવાથી તે સાધુ મહાત્માના વચનને ને તેના સત્કારને બિલકુલ મહત્ત્વ આપી શક્યો નહિ તે પછી શરીરે ઠીક

* આ પ્રસંગ લેખકની 'નર્મદાપદે'ની સ્તુતિમાં પા ૪ ઉપર પ્રગટ થયો છે.

થતા આ બધી બનેની હકીકત મે મારી આધ્યાત્મિક માને જણાવી મારી આવી હકીકત સાંભળીને તે તો બહુ રાજી થયા તેમણે કહ્યું કે 'અસ્થા! સુનિયા! તું તો ભારે બડભાગી છે તું તારે હવેથી ભગવાનનું સ્મરણ જ કર્યા કર ઊઠતાબેસતા, હરતાફરતા, ખાતાપીતા, સઘળાં કંઈ કર્મ કરતા કરતા એકમાત્ર ભગવાનના સ્મરણમાં હવે લાગી જા અને તને જરૂર મળી જશે'

નામસ્મરણથી રોગ મટ્યો

મને તે કાળે તે સાધુ મહાત્મા કરતા મારી આ માતા વધારે વિશ્વાસ હતો ને તેમના તેવી રીતના સમજાવવાથી જ ભગવાનનું નામ લેવામાં હું પ્રેરાઈ શક્યો તે પછી તો વારવાર મનને ટપારીટપારીને ભગવાનનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો પરંતુ વારવાર તે ભુલાઈ જતુ અને વળી પાછું યાદ કરીકરીને લેવા લાગ્યો એમ થતા થતા ફિરંગી રિયાના દુખાવાની તીવ્રતામાં અને તેના ગાળામાં ફેર પડવા લાગ્યો, અને ૩-૪ મહિનામાં તો તે મુદ્દે મટી ગયો

શ્રદ્ધા અને આત્મવિશ્વાસ

આ ગાળે જીવનમાં નવો માર્ગ મારે માટે પ્રભુકૃપાથી ખુલ્લો કર્યો ત્યારથી જ જીવનવિકાસની સાધના શરૂ થઈ એમ ગણાય, અને એક વરસ પછી સાથેસાથ અમદાવાદમાં સાબરમતીના કિનારે આ જીવને સાધનાના માર્ગમાં દીક્ષિત કરનાર એક સદ્ગુરુ પણ મળી આવેલા એટલે તે હકીકત પણ સાચી પડી.

આમ નામ-સ્મરણનો અભ્યાસ પ્રગટતા દિનમાં પાછો એક નવો જુસ્સો પ્રગટ્યો, નવો ઉત્સાહ પ્રગટ્યો, નવી સ્ફુર્તિ પ્રગટી અને નવું ચેતન પ્રગટ્યું દિનમાં ત્યારે એક એવા પ્રકારનો દૃઢ આત્મ-વિશ્વાસ પ્રગટ્યો કે આપણી ગમે તેવી ભારેમાં ભારે પ્રકારની લાચારીની સ્થિતિ હોય તોપણ તેમાથી તરીને ઊગે આવી શકવાની

આપણા પોતાનામા પ્રભુકૃપાથી શક્તિ રહેલી જ છે તેવા પ્રકારના પ્રગટેલા આત્મવિશ્વાસથી કરીને સાધનામા ઝપલાવવાનુ બની શક્યુ હતુ આત્મવિશ્વાસ એ એક એવુ મોટુ જબરજસ્ત જીવનને પ્રેરાવનારુ સાધન છે કે જો તે સાધનની સમર્થતા પ્રભુકૃપાથી દિલમા ઊગી આવે તો માની લ્હી પણ તેનાથી ડરી (સાધનને લીધે) નિરાશ બની શકતો નથી સાધનાના માર્ગમા જેમ શ્રદ્ધાની અચૂક મહત્ત્વની જરૂરિયાત છે, તેમ આત્મવિશ્વાસની પણ છે શરૂઆતમા મને તો તેવી અતૂટ શ્રદ્ધા પ્રગટેલી ન હતી પરંતુ આત્મવિશ્વાસ તો જરૂર પ્રગટેલો હતો અને એ આત્મવિશ્વાસમાથી શ્રદ્ધાનુ જીવત ઝરણ ફૂટી નીકળ્યુ હતુ તેવા પ્રકારની શ્રદ્ધામા સાધનામા ઘપાતુ જવાતા ઓર ચેતનનતો પ્રકાશ પ્રભુકૃપાથી આપડવાનુ થતા તે પછીથી તે શ્રદ્ધા પણ એવા પ્રકારની સજીવન થઈ ગયેલી કે સાધનાના ભારે ભારે વિઘ્નો, મુશ્કેલીઓ વગેરેના પ્રચડ વાવાઝોડાને ટાણે તે શ્રદ્ધા તો મારી માતા બનીને મને સદાય ચેતનનતો રખાવતી માટે આત્મ વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા એ બે સાધનાના માર્ગ માટે જરૂરી છે, એટલુ જ નહિ પરતુ સસારવહેવારના કાર્યમા પણ તે એટલા જ જરૂરી છે

શાતિ ને પ્રસન્નતા

કોઈ પણ પરિસ્થિતિમા શાતિ ને પ્રસન્નતા જાળવી રાખવાં જ શાતિ ને પ્રસન્નતા કેમ કરીને જાળવાય તેની વર્ણનકળા અગાઉ તમને બનાવી ચૂક્યો છુ શાતિ–પ્રસન્નતા જો નહિ ટકાવી શક્યા, તો આપણાથી કઈ કશુ બની શકવાનુ નથી તે નક્કી જાણશો. પ્રસન્નચિત્તતા એ તો સાધનાનુ પ્રથમ લક્ષણ શાતિ ને પ્રસન્નતા એ એના પ્રવેશદ્વાર પણ ગણાય

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૧૨-૪-૪૦.

(૧૯૨૪માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

મારા થકી સતત નિર્ભય સર્વ વાતે,
તારી પરે સતત નિર્ભર રૈ' શકાજો;
હુંથી સમર્પણ કરાય તને હૃદે જો,
જંજાળમાંથી મુજને પ્રભુ મુક્તિ આપે.

* * *

સંપૂર્ણ સંયમ પ્રભુ, કરી જો શકાય,
સર્વેન્દ્રિયો પર હુંથી, મુજ કામ થાય;
તો જે નિષિદ્ધ પ્રભુ, બાધન હોય તે તે,
છોડી શકાય મુજથી, દિલ ભાન દેજે.

* * *

ચારે દિશા તરફથી પ્રભુ, શત્રુઓએ,
ઘેરી લીધો, છટકવા નવ બારી એકે;
મંડયા રહી નિત કર્યાં કરું યુદ્ધ તોયે,
ના બ્હાર નીકળી શકાય, મને કૃપા દે.

* * *

જે કૈં કરાય, પ્રભુ, સર્વ કરાવતો તું,
" કર્તા હું " તોય અભિમાન ધરાય તેવું;
અજ્ઞાન કેટલું હજી મુજમાં વસ્યું છે!
તો ટાળવા સમજશક્તિ પ્રભુ, મને દે.

* * *

દેવું ચડ્યું મુજ શિરે હગ કેટલાય!
એમી રહ્યો હજીય કેમ બની હું મૂઢ!

જાગી તુ જા! જહી સુધી નર મુક્તિ પામે,
આનામતી હૃદય આશ ધરીશ ના કે

* * *

૯ મૂર્ખ બાળ, મતિ ના સુઝમા કશી છે,
પામી શરીર તુજને પ્રભુ, કેવી રીતે?
એ ત્રિ બુદ્ધિ, મન, નિશાળ ના થયા છે,
એ યત્નમા પ્રભુ, મને બળ જોશ દેજે

ઊર્મિનો સંયમથી સદુપયોગ

તમાર આ જીવના વખાણ કોઈ પણ દિવસ કોઈ આગળ કરના નહિ ને ધારો કે કોઈક તેમ કરતુ હોય તો તેમા ભળી જઈને આપણે પણ વખાણ કરવા મડી જવુ નહિ શાતપણે તે સાલમી લેવા ને તેમાથી ઊર્મિ લીધા કરીને તેવી પ્રગટેલી ઊર્મિના જોશને દિલની ભાવનાની એકાગ્રતા કરવામા જ ખરચવુ તો ઓર મઝા પ્રગટશે

કોઈ સ્વતત્ર નથી

આપણે અનેક પ્રકારની પકડોમા સખત રીતે જકડાયેલા હોઈએ છીએ અને એવી જીવદશાની પકડો એટલી બધી તો સજ્જડ હોય છે કે જેની કલ્પના જીવદશાવાળા જીવને કદી પણ થવી શક્ય હોતી નથી તેમ છતા એવા પ્રકારના જીવોને તેમની બુદ્ધિ ઉપર મદાર રાખતા જોઈને ને તેવા પ્રકારનો ફાંકો રાખતા તેમને નિહાળીને મને તો ભારે આશ્ચર્ય ને ખેદ બને થાય છે જીવદશામા જીવનાની વૃત્તિઓની પકડમા આપણે એટલા બધા તો પૂરેપૂરા જકડાયેલા હોઈએ છીએ! તેમ છતા પાછા આપણે સ્વતત્ર હોવાનો દાવો કરીએ છીએ એ કેટલુ બધુ હાસ્યાસ્પદ છે! અરે, ભાઈ! આપણે તો વિચાર, વૃત્તિ, વલણ, એ બધુ પ્રગટતા જ તેમા એકાકાર થઈ જઈને એકરૂપ

ચઈ જઈ ને એકદમ તણાવા જ માંડીએ છીએ. પછી ભાઈ! સ્વતંત્ર
શેના! આ સકળ બ્રહ્માંડમાં કંઈ જ કશું આપમેળે સ્વતંત્ર નથી.
આ આપણી પૃથ્વીના ગોળાની ફરતી ગતિને વિચારી જુઓ. તે પૃથ્વી
પણ પોતે સ્વતંત્રપણે એકલી નથી. તે પણ સૂર્યમાળાના બીજા ગ્રહોની
માફક સૂર્યની આસપાસ ગતિમાં ગતિથી સંકળાયેલી છે. એવી રીતે
આ આખી સૂર્યમાળા પણ બીજા કશાકની સાથે સંકળાયેલી છે.
આમ આ સકળ બ્રહ્માંડમાં આપણે એકબીજા સાથે પૂરેપૂરા સંકળા-
યેલા જ છીએ. તેમ છતાં માનવી જ્યારે એકબીજાથી સ્વતંત્ર હોવાનો
દાવો કરે છે, ત્યારે તો મને બહુ જ નવાઈ પમાડે છે. માનવીની
બુદ્ધિની વાત તો જવા દો. પરંતુ જે જીવો જીવનવિકાસની સાધનાના
ક્ષેત્રમાં પડ્યા છે, તેવા જીવોને મારે શું કહેવું!

સંસ્કારની સાધના

જીવનમાં અને સંસારમાં અનેક પ્રકારના પ્રસંગો, સંજોગો અને
પરિસ્થિતિ પ્રગટ્યાં કરવાનાં જ. તે આપણા પોતાના હાથની વાત
નથી. તો પછી તેવું તેવું પ્રગટતાં તેમાં આપણે નારાજી પ્રગટાવીએ
તે કેમ ચાલી શકે? એને બદલે જે જે કંઈ મળે છે, તે બધું
ભાવના કેળવવાને માટે મળે છે, તથા પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને મઠારવાને
માટે મળે છે એવું જ્ઞાનભાન પ્રભુકૃપાથી પ્રગટાવતા થઈશું, તો તેથી
કરીને હિત થવાનું છે. કૃપા કરીને પ્રત્યેક તેવી દશામાં મનને દોરાવા
દેવાનું નથી. 'પાપપુણ્ય' કશું નથી એમ નહિ માની શકીએ. જેમ
જેમ સાધનાના ભાવનાના ક્ષેત્રના અનુભવ થતા જાય, જીવનમાં જ્ઞાનની
નવી નવી ભૂમિકાઓ પાકતી જતી અનુભવાય, તેમ તેમ પાપપુણ્યની
અસર પણ નવા નવા પ્રકારની અગમ્ય રીતની અનુભવાયા કરે.
એટલે કે તેમની કક્ષા પણ બદલાતી જશે. આપણાં પાપપુણ્યની
તોલનાં મૂલ્યાંકન પણ બદલાતાં જશે, તેથી હાલમાં તો માત્ર મારી
તમને એટલી વિનંતી કે આપણે કંઈ કમાણી કરીને મનને દોરાવા

દેવાનુ નથી કોઈ અણુધાર્યા સજોગથી કે લાગણીના ઉશ્કેરાટથી ખરાબમા ખરાબ કૃત્ય થઈ જાય, તોપણ જો તેવી સ્થિતિમા જાગ્રતિ મેળીમેળીને મનની વૃત્તિને તે ને તે જ સાધનાના અભ્યાસની ભાવનામા તેટલા જ પ્રેમભાવથી એકાગ્ર ચિત્તથી નાખી શકવાને જાગતાજાગતા યત્નવાળા બની શક્યા હોઈશુ તો તે ખરાબમા ખરાબ બને બન્યુ હોય, તો પણ તે તેનો તેવા પ્રમાણનો ભાવ કે અસર મન ઉપર ઉપજાવી શકનાર નથી,— તેકે સાવ તે તે વેળા તે થયેલા કર્મની અયોગ્યતા તો લાગવી જ ઘટે જો કઈ ક્યાથી કામકાજ થતાપણુ બ યુ અને એવા વિચારો આવ્યા, તો તેની તેની છાપ પડી જ ચૂકી જવાની છે, તે નક્કી જાણજે એવી જ રીતે જે જે પ્રકારના વિચારો વૃત્તિઓ, ભાવો આપણા મનમા ઊગ્યા ને તેની પરપરા પ્રગટી તો નક્કી સમજી લેજે કે તે પ્રમાણના સસ્કાર પડી ચૂકવાના જ તેવા સસ્કારનુ પરિણામ પણ તેવુ જ છે, તે પણ નક્કી એટલા માટે જ આપણે મનાદિસ્થુને ભગવાનની ભાવનામા પ્રેમભાવથી સતત એકધારા પરોવાયી નાખવાનુ બની શકે, તો તે ઉત્તમ સાધના છે, અને એથી કરીને એવા ઉચ્ચ પ્રકારના સસ્કારો પડી જવાના છે

સૌથી પ્રથમ તો આપણુ પોતાનુ સભાળો

આપણો ઉદ્ધાર કરનાર બીજો કોઈ જ નથી આપણે પોતે જ બીજો બીજા કરી કરીને શુ કરવાના હતા ? સદ્ગુરુ આપણી સાધનાની પ્રગતિમા શુ ને કેટલુ કરે છે, એનુ જ્ઞાનભાન ધ્યાનમા આપણને આવી શકવાની શક્યતા નથી સદ્ગુરુની મદદની સમજણ પણ ધ્યાનમા આપણામા ઊગવી અશક્ય છે એટલા માટે ધ્યાનમા આપણે જે કરવાનુ છે, અને જે કરવાને માટે દિલમા નક્કી કર્યુ છે, તેમા જ પ્રમાણિકતાથી, વફાદારીથી ને તે પ્રમાણની ભાવનાની નિષ્ઠામા પરોવાઈ જઈને તે કર્યા કરવામા જ જો દિલનો આખેઆખો મદાર રાખ્યા

કરીશું તો બધી વાતે આપણે કુશળ છીએ એમ સમજવું.

તમન્ના

જીવનવિકાસની તમન્ના કેમ કરીને વિશેષ ને વિશેષ સતેજ કરતા કરાય તેનું લક્ષ કૃપા કરીને ખાસ રાખ્યા કરજો. વારંવાર આ હકીકત મારે તમને બધાંને કહેવાની આવે છે, કારણકે એક તો જીવનવિકાસ પરત્વેની તમન્ના જ મંદ છે ને તેને સતેજ કરવાનું ભાન જ્યાં પ્રગટતુ નથી, ત્યાં પછી તે પરત્વેના પ્રયત્ન થઈ પણ કેવી રીતે શકે? તમન્ના ક્રિયાત્મક બને તો જ ઉપયોગી થઈ શકવાની છે, તે નક્કી જાણજો.

કેવી સ્થિતિમા પરિણમવાનું છે તેનો કંઈક ખ્યાલ નીચેના બંગાળી ગીતમાં સ્પષ્ટ થાય છે:

'આછે દુઃખ, આછે મૃત્યુ, વિરહદહન લાગે,
તબુઓ શાંતિ, તબુ આનંદ, તબુ અનંત જાગે;
તબુઓ પ્રાણનિત્યધારા, હાશે સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા,
વસંત નિકુંજ હાશે વિચિત્ર રાગે.
આછે દુઃખ૦

તરંગ મિલાયે જાય, તરંગ ઊઠે,
કુસુમ ઝરિયા પડે, કુસુમ ફૂટે;
નાહિ ક્ષય, નાહિ શેષ, નાહિ નાહિ દૈન્ય લેશ,
સેઈ પૂર્ણતારપથે મન સ્થાન માગે.
આછે દુઃખ૦

'દુઃખ હોય, મૃત્યુ હોય, વિરહદહન લાગે, તોય શાંતિ રહે, તોય આનંદ અનુભવાય, તોય આનંદનો ઉદય થાય; તોયે ચેતનની નિત્યધારા વહ્યા કરે, તોયે સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા હસે ને વિચિત્ર રાગે નિકુંજમાં વસંત હસે; તોય તરંગો મળી જાય ને તરંગો ઊઠે,

કુસુમો કરમાય ને કુસુમો ખીલે; તોય ક્ષય નથી, કશું બાકી રહેતું નથી, જરા પણ દૈન્ય નથી; એવી સૂક્ષ્મ દિવ્ય પૂર્ણતાની સ્થિતિમાં મન સ્થાન માગે છે.'

* * *

"તમે ધ્રુવ એવા હો, ધ્રુવ હો કે જેથી હું શરણભાવમાં ધ્રુવ રહી શકું.

"તમે સદા ચિત્ત, પ્રાણ, હૃદયમાં એવા તો સન્નિવિષ્ટ પ્રગટો, કે જેથી હું તેવા ભાવમાં રસલગ્ન હોઉં.

"જે એને મનદ્વારા હૃદયદ્વારા (સંશયબુદ્ધિ-રહિત) જાણે છે, અનુભવે છે, તે જ અમૃત બને છે.

"હે પ્રભુ! એવું કરો કે અમે પ્રેમ સહિત એકબીજામાં એક-બીજાથી સંયુક્ત રહીએ, ને કદીક હે પ્રભુ, અતિક્રમણ કરીએ તોયે એકરસમાં સંયુક્ત રહીએ

"હે પ્રભુ, જે તમારું હૃદય છે, તે મારું હૃદય બનો, અને જે મારું હૃદય છે તે તમારું હૃદય બનો!

"હે પ્રભુ! મારા વ્રતમાં તમારું હૃદય રેડાયેલું રહો, મારા ચિત્તમાં તારો ચિત્તભાવ સ્પર્શ કરો, ને હે પ્રભુ! મને એકવાણી કરી તારી વાણી સંભળાવો.

"હે પ્રભુ! મારા પરમ સૌભાગ્યને માટે મેં તારું પાણિગ્રહણ કર્યું છે, ને તારા તે અમૃત પ્રેમરસમાં મુગ્ધ, સન્નિગ્ધ થઈ તારા જીવનમાં આ જીવન એકરસ થઈ તારા શરણમાં જ તારા ભાવમાં તારા ભાવથી પળેપળ જિવાયા કરાય ને તારા ભાવની વિશ્વની ગૂઢ દિવ્ય રચનામાં અમારા જીવનનું સાફલ્ય જીવંત પ્રગટો એ જ અમારી તને યાચના છે."

(વસંતતિલકા)

જો તું ગરીબ જનને નવ સહાય દેશે,
તો ક્યાં જઈ જ ઠરશે પછી વિશ્વમાં તે?
તારા વિના અવર કોઈ ન બેલી તેનું,
તુંયે અરે! ઘર ન આશ્રય આપશે શું?

*　　　*　　　*

હે તાત! હું-મુરખના કંઈ દોષ સામું,
જોતો રખે! કરગરી કહું છું તને હું;
આવું કહેવું પણ અર્થ વિનાનું જાણું,
સંતોષ એમ કરી નાખી હદે હું વાળું.

*　　　*　　　*

જે જે વિરોધ કરતાં મુજ અંગ હોશે,
તારી કૃપાથી બળી ખાખ થજો બધાયે;
દેશે હું આગ્રહ રૂપાંતર કાજ ધારું,
તેવા પ્રયત્નમહીં હું પ્રભુ! નિત્ય રાચું.

*　　　*　　　*

તારી કૃપા દુઃખથી પાર ઉતારશે ને
વિઘ્નો સમુદ્ર તરતી ઉર-શાંતિ દેશે;
મુશ્કેલીઓ પણ જતાં વળી આવશે જો,
વિશ્વાસ છે, ખમીરને પ્રગટાવશે તે.

*　　　*　　　*

શ્રદ્ધા સમર્પણ થતાં પરિપક્વ થાશે,
તારી કૃપા ઉતરશે જેમ તેમ દૈવે,
વિશ્વાસ એ જ પછી કામ ક્યાં કરાય,
નિશ્ચિતતા હૃદયધામ ધરી ફરાય.

મનનો ગુરુ મન

એક ભજનમાં દયારામભાઈએ ગાયુ છે કે :

'મન તણો ગુરુ મન કરેશ તો સાચી વસ્તુ જડશે.'

આમા એમણે સાધનાની ખરી ચાવી બતાવી દીધી છે આપણે મનના ગુરુ મનને કરવાનુ છે તે વળી કેવી રીતે બની શકે? એમ સવાલ થાય. મનના અનેક પ્રકારના તરંગો, કલ્પનાઓ, ઉત્થાનો, વિચારો, વૃત્તિઓ, લાગણીઓ—આ બધામા મન આપણને પૂરેપૂરુ ફસાવી દેવાનુ કરતુ હોય છે તે તે વેળા જાગેલા મનની મદદ વડે કરીને પેલા નીચલા થરના મનને તે તે પ્રકારના પ્રવાહમા તણાઈ જતુ અટકાવવાને જાગ્રત મન હમેશા મદદ કરી શકે છે જીવનવિકાસની સાધનામાં જ્યારે ખરેખરી ધગધગતી તમન્ના પ્રગટે છે, ત્યારે જ આપણુ મન પૂરેપૂરુ જાગ્રત થઈ શકતુ હોય છે. એવી રીતે મન પૂરેપૂરુ જાગ્રત થઈ ગયુ હોય છે, તોપણ અનેક પ્રકારના દબાઈ રહેલા અને પડી રહેલા સસ્કારો ઉદ્ભવમાન થયા જ કરે છે તે વેળાએ પેલુ જાગ્રત મન ટકોર્યા વિના રહી શકતુ નથી, અને તેમાથી પરાઙ્મુખ થવાને આપણને આગ્રહ પણ કરી શકે છે, તે પણ એક જીવનવિકાસના પથના અનુભવની હકીકત છે

સ્વાનુભવ એ જ જ્ઞાન

કોઈ પણ જીવનના અનુભવી ને ચેતનામા નિખાર પામેલા આત્માના વચનોને મારાથી લખાયેલા વચનોની સાથે સરખાવવાનુ કરવુ નહિ,—જોકે એથીયે તમને વિશ્વાસ વધ્યો તો ખરો, એ કંઈક ઠીક થયું ભલે ગણાય પ્રભુકૃપાથી આ જીવ તો જે અનુભવે છે, તે જ લખે છે. પછી બીજા કોઈ સમર્થ કે સત્પુરુષની વાણી સાથે તેનુ સામ્ય હો કે ન હો તમે પોતે તો પાકી ખાતરીથી જાણો છો કે આ જીવે કંઈ કશુ વાચ્યુ કર્યુ નથી. મહાત્મા પુરુષનાં તેવાં તેવાં વચનોની સાથે આ જીવનાં લખાણોનુ સામ્ય થશે ઠેકાણે પ્રગટેલુ

હોય છે, પરંતુ તેથી કરીને તમે તો એમ નહિ જ માની શકો કે તે તે બધુ મારુ પોતાનુ નથી જીવનવિકાસની સાધનામાં આ જીવ પ્રભુકૃપાથી પહોંચ્યો હતો, એવી માહિતી તો તમને હતી જ. કેટલીક વાર વર્ગ ચલાવતા ચલાવતા ઓહાવમા (૧૯૩૧ મા) ધ્યાનસ્થ થઈ જવાનું પ્રભુકૃપાથી બન્યા કરતુ હતુ અને વળી વાર કગચીમા મારી તેવી અવસ્થા તમે જોયા કરી છે આ બધા તમારા તો જાનમાહિતીના પ્રસંગો છે જીવનવિકાસની સાધનામાંથી જે જે સમજાયુ પ્રગટી છે, તે તે પ્રમાણે હુ તો બધાંને લખુ છુ, એટલે તે રીતે તેની યથાર્થતા કૃપા કરીને સ્વીકારજો. પ્રત્યેકના અનુભવ જુદા જુદા હોઈ શકે છે સત્યરૂપી હીરાના પાસા અનંત છે અને પ્રત્યેક પોતપોતાને અનુભવ થયેલા પાસાને અનુસાર તે વિશે લખતા હોય છે

(વસંતતિલકા)

જેવો તને અનુભવ્યો પ્રભુ, ઉર જેણે,
તેઓ તને નિજ મને ત્યમ ઓળખે છે,
ભાખ્યો ન એકસરખો કદી કોઈને તુ,
એવા પ્રભુ, હૃદયથી તુજને નમુ હુ ×

સત્પુરુષોનાં લખાણમાં વિસંવાદ

માગ આ પ્રમાણા સાહિત્યમા કેટલુક તો એવુ છે જ અને તે પણ fundamental—આખી જીવનસાધનાના પાયારૂપ કે ચાવીરૂપ—કે જે બીજાઓના લખાણોથી નિરાળુ પણ છે આધ્યાત્મિક ભૂમિકાઓ માટેના સ્પષ્ટ લક્ષણોની હકીકત અને તે રીતે મનને કરાવનું ભાનનુ લખાણ બહુ જ ઓછુ પ્રગટ થયેલુ છે અનુભવ થયો હોય અને તેમ છતા તેની તેની રીતે તેટલા જ પ્રમાણમા વ્યક્ત થવાની આ એ પણ એક જુદી કળાના અભ્યાસનુ પરિણામ છે પ્રત્યેકના દૃષ્ટિકોણ જુદ જુદા હોય છે, તેમ પાછુ તેમની તેમની એ [illegible]ની હોય છે

× 'તુજવાણે'માંથી

આરોહણ કરવાની અથવા એને અનુભવવાની રીત પણ અલગ અલગ હોય છે એટલે સત્પુરુષોના લખાણોમાં વિસંવાદ પણ હોય ખરો. તેવે વખતે આપણે ખાસ સચેત રહેવાનું છે. બીજાઓ પરત્વે હૃદયના પૂરેપૂરા આદર, સદ્ભાવ અને ભક્તિયુક્ત ઉદારતા રાખ્યા છતાં પોતાના અનુભવ ઉપર જ આધાર રાખવાનો તેમજ હૃદયમાંથી મળતી પ્રેરણાને જ સ્વીકારવાનો માર્ગ વિશેષ કલ્યાણ કરનારો થઈ પડે છે, એવું મને મારા પોતાના અનુભવમાં લાગ્યું છે. તેથી જ 'મનને' માં લખ્યું છે કે—

> બીજાના વિચારે રખે દોરવાતું,
> તું તારા વિચારે ભલે ખાસ ગાતું.

સ્વાનુભવનું પ્રગટીકરણ

જીવનવિકાસની ભાવનાને કેળવવાને માટે ને તેની પરાકાષ્ઠાએ પૂર્ણત્વ પામી શકવાને કાજે પ્રભુકૃપાથી જે જે સાધનોનો અભ્યાસ થયા કરવાનું બન્યું છે, તે તે પગનાની હકીકતનું જ્ઞાન હજી પણ મને સહ્યા કરેવું છે અને તેનો પણ રસિક ઇતિહાસ છે. પ્રભુકૃપા પ્રગટના તે પણ જ્યારે અન્ત થવાનું હશે, ત્યારે થશે એની કશી ઉતાવળ નથી ને આપણું સાધનાનું તેવું લખાણ વ્યક્ત થવાથી જગતને ને સમાજને લાભ થઈ જવાનો છે, એવું પણ કશું નથી. આપણા દેશમાં અનેક અવતારો થઈ ગયા, કેટકેટલા મહાત્માઓ પ્રગટી ગયા અને ખુદ હાલના કાળમાં પણ મહાત્મા ગાંધી 'અહિંસા' 'અહિંસા' પોકારી પોકારીને લોકોને તે પ્રમાણે વર્તવાને કહે છે. પરંતુ એ પ્રમાણે કોણ વર્તી શકવાનું ? લોકોને કશી જીવનની તો પડી નથી. ખુદ શ્રીકૃષ્ણ અવતારી પુરુષ હતા, તો પણ તેમને તેમના કુટુંબીઓ પિછાની શક્યા ન હતા અને સંબંધીઓ અને કુટુંબીઓ એવા જાદવો દારૂ પીને માંહોમાંહે લડીને સર્વનાશને પામ્યા. શ્રીમદ્ ભાગવત અને મહાભારત તો એમ કહે છે કે ખુદ કૃષ્ણને જ પોતાના

કુળનો નાશ કરાવવો હતો તેથી તેમ બન્યુ. પરંતુ મારો આ લખવાનો હેતુ જુદો છે. શ્રીકૃષ્ણ પોતે સાક્ષાત્ અવતારી પૂર્ણપુરુષ હતા, તો પણ તેમની અસર તેમના શરીરનાં સ્વજનો ઉપર યોગ્ય પ્રકારની પડેલી નથી તે તો દેખીતી હકીકત છે. કેટલાયે મહાત્માઓને તેમના કુટુંબી-જનોએ અવગણ્યા પણ છે ને અવહેલના પણ કરેલી છે; અને તેમના જીવનના મહત્ત્વને ભક્તિપૂર્વક તેઓ પારખી શકેલા નથી. આવા આવા મહાન ધુરંધર અવતારી પુરુષો પાકી ગયા અને કેટલાય સંતમહાત્માઓ પાકી ગયા, ને તેમણે પોતપોતાના અમૂલ્ય અનુભવો વ્યક્ત કર્યા છે પણ ખરા તેમ છતાં સમાજ તો છે તેવો ને તેવો જ રહ્યો છે. આવા આત્માઓના સંસ્કારને ઝીલનાર કોઈ નથી, એમ મારું લખવાનુ તાત્પર્ય નથી. ગીતામાતા તો સ્પષ્ટ કહે છે કે તેના ભક્તને બચાવવાને માટે ભગવાન અવતાર લે છે. તેનો અર્થ તો તે છે કે તેવા મુક્તાત્માઓનો લાભ તેવા તેવા પ્રકારની ભૂમિકા-વાળા જે જીવો હશે તેટલા જ માત્ર લઈ શકશે. એટલા માટે જ મારી જીવનવિકાસની સાધનાનો ઇતિહાસ લખવાને ઉતાવળ કરવાનું મને હજી પણ દિલ થયું નથી. તમને બધાને આવા કાગળો લખી વ્યક્ત થવાનુ પણ તમે બધાં મારી.સાથે સાધનાના હેતુથી સંકળાયાં તેવાં નિમિત્તકારણને લીધે જ એની કૃપાથી બને છે.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૨૩-૪-૪૦.

(૧૯૨૪માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

ક્યારે થશે હિલથી દૂર પ્રભુ, બળાપો ?
ક્યારે કરીશ મુજ બંધ તું આ લવારો ?
મારે કંઈ જ કરવાનું રહે ન બાકી,
એવી કૃપા-મદદ માગું પ્રભુ, હું તારી

સંવાદી જીવન બની શકશે શી રીતે
હુંથી ? મને સમજ તેની પડે ન મ્હેંજે;
ઉત્ક્રાન્તિ મારી કરવી, કરું યત્ન તે હું,
હું પ્રાણી નિર્બળ, કશું મુજથી બને શું ?

*   *

મારું પ્રભુ, સ્ખલન થાય ઘણીય વાર,
ખાઉં હું લાત પણ ના સુધરી શકાય,
આવી દશાથી મુજને પ્રભુ, તું ઉગાર,
તારે લઈ શરણ પાર મને ઉતાર.

(શિખરિણી)

મને કોઈ રીતે કહી પણ નથી ગોઠતું જરી,
જવું ક્યાં ? હૈયાને કરું હું હળવું ક્યાં ? કયમ કરી ?
મને મારું કોઈ મન રીઝવનારું સ્વજન ના,
દિલાસો દેનારું સ્વજન પ્રભુ, તું એક જગમાં.

*   *   *

મને ઊંચે રહેવા સતત મનને પ્રેર બળ તું,
નીચે જાયે મારી નજર કદી ના. એમ કર તું;
ધપાતું રહેવાજો હરદમ અગાડી મુજ થકી
કૃપા એવી તારી પ્રભુ, ઉતરજો હું-પર નકી.

*   *   *

ઘૂમાતા ભાવોને મુજ હૃદયના મૂર્ત સ્વરૂપે
ખડા કેવી રીતે પ્રભુ, કરી શકું ? તું સમજ દે;
નથી મ્હેવાતું આ ઉરથી ગૂંગળાવાતું મુજથી,
હવે કોઈ રીતે તુજ રહમ દર્શાવ તું ચહી.

સદ્ગુરુએ જ હાથ પકડ્યો

પ્રભુકૃપાથી મને તો વિશ્વાસ છે કે મારા સદ્ગુરુ મહારાજ અનંત સમર્થ છે એમણે જ મારો પ્રેમભાવ વડે કરીને હાથ પકડ્યો છે તેઓએ જાતે પધારીને મને સાધનામાં દીક્ષિત કર્યો તે પ્રસંગની રસિક વાત તમને આજ (ગયા જાગરણની આનંદને લીધે પ્રસ્તુત થતાં) ખુલ્લા થઈને લખું છું મારે મીરાખેડી (પંચમહાલના દાહોદ તાલુકામાં) અંત્યજ સેવા મંડળની માર્ગદર્શક સભામાં એક વખતે હાજરી આપવાને જવાનું હતું તે દિવસે સવારની ફ્રંટિયરમાં દાહોદ જવાને માટે ટિકિટ પણ કાઢી ને ત્યાં અંદર જવા જાઉં છું, ત્યાં જ મારી દૃષ્ટિ એકાએક સદ્ગુરુની પર પડી. તેઓ પ્લેટફોર્મની બહાર એક ખૂણામાં શાંતપણે બિરાજેલા હતા જેવી દૃષ્ટિ પડી કે તુરત જ હું તો પાછો વળ્યો ને તેઓશ્રીને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ પ્રેમભક્તિથી કર્યા અને ખૂબ રાજી થયો તેઓશ્રીએ હુકમ ફરમાવ્યો કે રેલ્વેની ટિકિટ મારે પાછી આપી દેવી ઉમંગથી મેં તો ટિકિટ પરત કરી દીધી અને મીરાખેડી નહિ આવી શકાય એવો તાર દાહોદ કર્યો તે પછી તેઓશ્રીને ઘેર આવવાને પ્રાર્થના કરી. તેઓ ઘેર પધાર્યા મસ્તીમાં શી કૂદાકૂદ કરે, ને આમથી તેમ નાચે! નડિયાદની નખી પોળમાં અમે ત્યારે રહેતા હતા ત્યાં ખડકીમાં ઉપર એક નાનકડી મેડી હતી ત્યાં તેમને બેસાડ્યા તેઓ નડિયાદ પધાર્યા તે તો મારી પોતાની આંતરિક પ્રાર્થનાના ભાર વડે કરીને પધારેલા હતા સાબરમતીની નદીમાં એલિસબ્રિજથી હરિજનાશ્રમ જતાં જમણા હાથ બાજુએ પુલની શરૂઆતમાં નીચે સાધુઓનાં જે રહેઠાણ છે ત્યાં તેઓ પડી રહેતા ત્યાં તેમની સંગાથે ૪ દિવસ રહેવાનું બનેલું ત્યારે નીકળતી વખતે તેઓશ્રીને માનસિક પ્રાર્થના કરેલી કે આ રીતે તો પરિસ્થિતિને સંજોગ મૂકીને આપશ્રીની પાસે રહી શકાય તેવી શક્યતા નથી આપ પોતે કૃપા કરીને નડિયાદ પધારી શકો

તો જ આપશ્રી દ્વારા કઈક લાભપ્રાપ્તિ થઈ શકે' અહી 'લાભપ્રાપ્તિ' એટલે શુ તેની યોગ્ય સમજણ તે કાળે તો ન્રી પ્રગટેલી ન હતી પરતુ તે સમયે તેવી પ્રાર્થના કરી હતી તે તો ચોક્કસપણે યાદ છે

અશક્ય માગણી

તેઓ મેડીમા બેઠા કે તરત તેમણે મને કહ્યુ કે 'હુ તને સાધનામા દીક્ષિત કરવાને આવ્યો છુ, અને તે માટે એક મોટુ મકાન જોઈએ' મે તો ત્યારે અચબો પામીને કહ્યુ કે 'બાપજી, હુ તો ગરીબ છુ મારે કશી કોઈ મોટા મોટા માણસોની ઓળખાણ પિછાણ નથી ને એવી લાગવગ પણ નથી કે જેથી કરીને કોઈક એવા મોટાનુ મકાન મેળવી શકુ' તેઓ તો આવેશમા આવી જઈને કદાચ મને મારી પણ બેસત, પરતુ હુ જરાક આઘો ખસી ગયો તેમણે મને કહ્યુ કે 'તુ તો ગવેડો છે તારામા કશી અક્કલ નથી સાવ બુધ્ધુ છે' એવુ એવુ કેટલુયે બધુ ઉચ્ચાર્યુ હશે! પછી તો તેઓ પાછા બોલ્યા કે 'મોટુ મકાન જોઈએ, એટલુ જ માત્ર બસ નથી પરતુ તે એકાન્ત જગામા પણ આવેલુ હોવુ જોઈએ' 'અરે! પ્રભુ! અહી જ્યા મોટુ મકાન જ મેળવી શકવાની શક્યતા નથી, ત્યા વળી એકાત જગાની તમે પાછા વાત કરો છો!' એવુ મનમા બોલુ છુ, ત્યા તો તે પાછા ભભૂકી ઊઠ્યા અને બોલ્યા કે "એક મોટુ મકાન જોઈએ, અને તે પાછુ સપૂર્ણ એકાન્તમા હોવુ જોઈએ એટલુ જ નહિ પરતુ પાસે એક જળાશય પણ હોવુ જોઈએ એવુ મેળવીને જલદી જલદી મારી પાસે તુ પાછો ચાલ્યો આવ"

આવુ કેવી રીતે મેળવવુ તેની મને તો કશી શક્યતા કે સૂઝ પડી શકતી ન હતી એટલામા તો મારે કામે જવાનો સમય થયો તેઓશ્રીને મે તે માટે પ્રાર્થના કરી ને સમતિ મેળવી મારી બાને તેઓશ્રીની મે ભાળવણી કરીને હુ તો મરીન ભાગોળે શાળાના કામે જવાને નીકળ્યો

સજ્જન કાસમસાહેબ

રસ્તે જતાં જતાં રોજ મારે વહોરવાડમાંથી પસાર થવાનું હતું. આપણે બધા વિદ્યાપીઠમાં રહેલા, એટલે તે સંસ્કારને કારણે હિંદુમુસ્લીમ એકતાનો ભાવ પણ જાગેલો ખરો. તે ભાવથી પ્રેરાઈને રોજ જતાં જતાં વહોરવાડના એક પ્રતિષ્ઠિત સજ્જન કાસમ સાહેબને હુ રોજ 'અસ્સલામ્ આલયકુમ્' ભાવથી નિયમિત રીતે કરતો. અને મારે રોજ ત્યાંથી જવાનો સમય મિનિટે મિનિટનો પૂરી રીતે નિયમિત હતો, એટલે તેઓ પણ દરરોજ પોતાના મકાનના ઓટલા ઉપર મારી રાહ જોતા ઊભા રહેતા. તેમને હું પ્રેમથી સલામ ભરતો ને તેઓ પણ તે રીતે પાછા વાળતા. આવો અમારો અતૂટ નિયમ હતો. પરંતુ આજે તો 'એક મોટું મકાન, એકાંત જગા અને પાસે જળાશય!' એ જ વિચારસરણીમાં મારું મન ડૂબી ગયું હતું. તે કારણથી કરીને હાજી કાસમમીયાં સાહેબ ઓટલા ઉપર ઊભા રહ્યા હતા, તોપણુ તેમને મેં જોયા નહિ, અને વીસેક ડગલાં આગળ ચાલ્યો ગયો. રોજની સલામ ભરવાના અભ્યાસને કારણે ત્યાં જ સલામની સ્મૃતિ જાગી તેથી પાછો ફર્યો, અને કાસમ-મીયાં સાહેબ પાસે આવીને તેમને સલામ ભરવાનુ ચૂકી ગયો, તે માટે તેમની ક્ષમા પણ માગી. ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે 'અલ્યા! તું આજે કયા વિચારમાં ડૂબી ગયો છે?' મેં કહ્યું કે 'મારે ઘેર એક ઓલિયા સાહેબ પધાર્યા છે.' તો તેમણે કહ્યું કે 'એ તો તારા સારા નસીબની હકીકત છે.' પરંતુ મેં તેમને કહ્યું કે 'એટલાથી જ પતતું નથી. એ તો એવું એવું માગે છે કે જે કદી પણ મેળવી ન શકું.' ત્યારે તેમણે મને કહ્યું કે તું બરાબર માંડીને મને બધી હકીકત કહે તો ખરો! તે પછી મેં તેમને બધી વિગતવાર હકીકત કહી સંભળાવી.

મારો બંગલો લે

તેમણે કહ્યું કે 'અરે! ભગત! તું મૂંઝાય છે શા માટે? આપણો એક મોટો બંગલો ડભાણને રસ્તે છે અને તે એકાંત જગામાં છે. તેની નજીકમાં વસ્તી પણ નથી અને પાસે જ રામ તલાવડી પણ છે. જા, તે તને વાપરવા આપું છું. લે આ તેની કૂંચી. લઈ જા અને તારા ઓલિયાને તે બંગલામાં રાખજે.' આ મકાનની તો મને ખબર હતી. શ્રી ઇન્દુલાલભાઈના સમયમાં ત્યાં જ હરિજન આશ્રમ ચાલતો હતો અને ત્યાં ઘણો સમય હું રહ્યો પણ હતો. આવું મોટું મકાન, એકાંત જગા અને જળાશય તેઓશ્રીના માગવા પ્રમાણે જ મળી ગયાં, તેથી કેટલો બધો આનંદ મને પ્રગટેલો, તે તમને કેવી રીતે સમજાવી શકું ને વર્ણવી શકું?

ભાવના અને સંયમ

મને તો દોડીને એકદમ મારા ગુરુ મહારાજ પાસે જઈને તેમને પગે પડી જવાનું દિલ થયું. પરંતુ તે કાળે પણ કર્તવ્યનું ભાન જબરજસ્ત હતું, તેથી તેવી પ્રગટેલી ભાવનાના પૂરથી પણ તણાઈ જવાનું માંડી વાળીને મળેલા કર્મમાં જ પ્રમાણ કરવાનું રાખ્યું. ખરીદા. ભાગોળે જઈ, કામથી પરવારી કરી, પાછો ઘેર આવ્યો, ત્યારે તેમને ગદ્‌ગદ ભાવથી પ્રણામ કર્યાં અને બનેલી બધી હકીકત કહી સંભળાવી. તે પછીથી તેઓને લઈને તે મકાનમાં રહેવાનું રાખ્યું હતું ને ત્યાં મને તેઓશ્રીએ સાધનામાં દીક્ષિત કર્યો.

સદ્‌ગુરુની અપાર કરુણા

આ પ્રસંગની અસર મારા જીવન પર એટલી બધી તો ઊંડી પડેલી છે, કે તે અસરથી જે ભાવના પ્રગટયા કરેલી, તે ભાવનાએ મને સાધનામાં ભાંગી પડતાં પડતાં હમેશાં ઉગારેલો છે. તેઓશ્રી મારે ત્યાં નડિયાદ પધાર્યાં તે તેમની અપાર કરુણાનું પ્રત્યક્ષ જીવતું-

જાગતુ દષ્ટાંત છે આવી તેમની સહજ કરુણાનો અદ્દભુત પ્રતાપ કદી પણ હું વીસરી શક્યો નથી

સ્થૂળ કરતાં સૂક્ષ્મનું વિશેષ મહત્ત્વ

કદી પણ મે તેમની છબી પાસે રાખી નથી, ને રાખવાનું દિલ થયુ હોત તો પણ તેટલી રકમ ત્યારે મારી પાસે ન હતી—એકે પ્રભુકૃપાથી મારા સદ્દગુરુ મહારાજની મારા દિલમાની ભાવનાથી પ્રેરાઈને તેમનુ સાકાર સ્વરૂપ પ્રગટાવવાનું હંમેશા બન્યા કરેતુ છે, અને અંતરમા તેવી રીતે તેમને જગાડવાનુ અને જગાડીને તેઓશ્રીને પ્રત્યક્ષ કરીને તેમની કૃપામદદ માગવાનુ અને પ્રેરણા પામવાનુ કરી નાખયુ છે શ્રીમદ્દગુરુનુ પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વકનુ અવલબન અને તેમાથી મળતા ભાવ ને શક્તિ તે વળી કોઈ જુદા જ પ્રદેશની હકીકત છે તે મોદુ મ ાન, તે એકાત જગા ને તે રામ તળાવડી આજે પણ હયાત છે મારા જીવનવિકાસનુ તે એક પવિત્ર તીર્થસ્થળ છે પરતુ વાર-વાર તે સ્થૂળ તીર્થસ્થાનમા જઈને પાવન થવાનુ પણ મે કર્યુ નથી તેમ છતા તીર્થસ્થળની ભાવનાની અસરને હુ કદી ભૂલી શક્યો નથી સ્થૂળ ભાવના કરતા સૂક્ષ્મની ભાવનામા પ્રભુકૃપાથી પરાવાઈ રહેવાનુ ને તેમાથી ચેતન મેળવવાનુ જ્ઞાનભાવ સાધનાની શરૂઆતથી જ તેઓશ્રીની કૃપાથી મેળવી શકાયુ હતુ

નિરાકાર ભાવની યથાર્થ પ્રાર્થના

કોઈ જીવને પોતાના સદ્દગુરુનો આવો પ્રત્યક્ષ સાકાર ભાવ ન પ્રગટી શકે એટલેકે મૂર્તિમંત તે ન થઈ શકે, તેમ છતા કોઈ લાગણીથી કે ભાવનાથી પ્રાર્થના થાય તો તેની યથાર્થતામાં શકયતા ખરી કે નહિ, ને વિશે વિચારતાં સમજાય કે પહેલાં તો લાગણી કોઈને કોઈ પ્રસંગથી કરી હા તો પ્રગટે, કોઈ આઘાત-પ્રત્યાઘાતથી પ્રગટે, અથવા તો જેનુ અવલબન લીધેલુ છે, તેનુ સ્મરણ થવાથી પ્રગટે,

અથવા તો કોઈ મુશ્કેલી, દુખ કે એવુ પ્રગટતા તેમાથી કઈક હળવાશ મેળવવાને પ્રાર્થના કરવાનુ દિલ થાય ને તેવા દિલમાથી લાગણી પ્રગટે પરતુ પ્રાર્થના જે પ્રગટે તેમા યોગ્ય સવેદન પ્રગટવા માટે તેના મૂળમા લાગણી ને ભાવના પ્રગટેલા હોવા જોઈએ જે જીવે જેનુ અવલબન લીધેલુ છે, તે અવલબન પરત્વેનુ જો તેનુ દિલ જાગેલુ હોય તો તેના પરત્વેના લાગણી ભાવના, ભક્તિ વગેરે પણ તેનામા બને તે સાકાર રૂપના પરિણામમા ન પ્રગટતા હોય એટલે કે સદ્ગુરુની મૂર્તિ તે નિહાળીશકતો ન હોય તેમ છતાં તેવા અવલબનના ભાવનુ વ્યક્તત્વ કોઈ ને કોઈ રીતે તેના વર્તન તરીકે પરખાઈ જતુ ઘટે છે તો તેની તેની લાગણી ને ભાવના યથાર્થપણાના ગણી શકાય, અને લાગણી કે ભાવના યથાર્થપણાના હોય તો તેની પ્રાર્થના યથાર્થતાવાળી ગણાય

કરાચી, હરિ ૐ તા ૩૦-૪-૪૯

(૧૯૨૪મા કરાચેની પ્રાર્થના)

[શિખરિણી]

બધાને મે માનો જગ જરૂર આધાર દીસતો
અકેલો તેથી તો મુજ પર રહી હુ નવ શક્યો,
કૃપાથી તારી તે મુજ હૃદયમા એમ ઊગિયુ,
ઠગાયુ છે ત્યારે તુજ પદ હવા લે શરણુ તુ

* *

હ્રદે તારુ નિત્યે ભજન કરવા પ્રેમ તુજ દે,
હ્રદે રગી દેજે તુજ રતિ મહી તાત! મુજને
સત્યે ભાવોના નિરમળ પ્રવાહે મુજ થકી
નવાજે, લેવાજે હૃદયમહિ આસ્વાદ મનથી..

ભને વોકો નિંદે, જગતની કર્યે એમ પગ્વા
ધપાશે એ રીતે તુજથી ઉગલુ એક પણુ ના,
રહેશે જો ઢીલો જગ તુજ પરે ન્વાર ન્નતશે,
સકચેથી એના છગ્કતુ પછી દુર્ઘટ થશે

* *

ગમે તેવી હોતા દુખદ સ્થિતિ મારી ત્યમ છતા
ન હોડાજે તુ થી ધીરજ વળી સતોપ દિનમા,
ક્રોયે ત્યારે હુ મા કઈ પણુ નહી ફેર પડજો,
રહેવાજો તુ થી સમરસ દશામા સહુ, પ્રભો !

* *

મહામાયા તારી કયમ કરી પ્રભુ, હુ છતી શકુ ?
મહા ભારે ભારે ઋષિ-જન તણુ ચાલ્યુ ન કશુ
હિસાબે એ જોતા જન પરમ હુ પામર જ છુ,
છતા જે કૈ થાયે મુજથી કરતો તેવુ સરણ

* *

હશે જો કૈ મૂડી મુજ પતિતની, માત્ર પ્રભુ તુ,
ચનાવ્યા જેથી હુ જીવન-વ્યવહારો મુજ કરુ,
ભિખારીની પાસે કદિક મળતા ગર્વ કરુ ત્,
બચાવી લેજે તુ, કરગરુ, મને તેથી પ્રભુ, તુ

દરિયામા ચાલ્યા જવાની આજ્ઞા

પ્રભુની કૃપાથી સદ્‌ગુરુ મહારાજની આજ્ઞાનુ પ્રેમભક્તિપૂર્વક કેટલા ભાવના ઉમળકાથી પાલન કરતો તેના એ પ્રસગો સારી રીતે તમારી જાણમા છે, કેમકે તમે મારી સાથે કરાંચીમાં જ હતા

ત્યાં કરાંચીમાં રહેતો ત્યારે રોજ ક્યાંકને ક્યાક ફરવા જવાનુ કર્યા કરતો હતો એક વાર સવારમા દરિયા કિનારે સામે સુધી

ફરના જવાનું બન્યું તે સમયે શ્રીસદ્દગુરુ મહારાજની આજ્ઞા દરિયામા ચાલી જવાની મને થઈ સ્થૂળ રીતે તો તેઓશ્રી ત્યા હાજર ન હતા, પરંતુ દિલમા તેઓએ પ્રગટ થઈને તેવી આજ્ઞા ફરમાવી હતી આ કંઈ માત્ર ભ્રમણાનો પ્રસગ નથી, અથવા તે ગાડપણ હતું એમ પણ નથી શ્રીસદ્દગુરુ મહારાજની પ્રત્યક્ષ હાજરીનું ભાન થતા તેનું જ્ઞાન પણ મને પ્રગટયું હતું એમણે મને દરિયામા ચાલી જવાનો હુકમ કર્યો કે તરત પ્રેમભક્તિના ઉમળકાથી તેનું પાલન કર્યું છેક મોઢા સુધી દરિયાના પાણી આવ્યા, ત્યા સુધી એકમાત્ર સદ્દગુરુના ચરણકમળે પ્રાર્થનાનો જીવતોજાગતો ભાવ પ્રગટેલો રહ્યા કર્યો હતો તેટલું ને તેનું ભાન તે કાળે હતું તે આજ પણ તાદૃશ્ય છે તે પછી શું થયું તેની કશી ખબર નથી કરાચીના આપણા કિનારાના બગલાથી ક્યાયે દૂર કેને આવે દરિયાના પાણીથી દૂર કે ક્યાંઈ જઈને શરીર પડી રહેલું હતું, અને શરીર પરના કપડા ભીંજાયેલા હતા જાગ્યો ત્યારે તે ખૂબ પાણીથી લદબદ થયેલા ન હતા, એમને ધાર્યું કે થોડોક સમય શરીરની બેભાન અવસ્થામા ત્યા પડયા રહેવાનું બન્યું હશે! શરીરનું ભાન પ્રગટતા ઊઠીને ચાલવા માડયું અને તે પછી બગલે આવ્યો કપડા પણ બધા પલળેલા હતા તે જોઈને તમે બધાએ બહુ પૂછપરછ પણ કરી હતી

અહીંથી નાગો ચાલ્યો જા

બીજા પ્રસગની હકીકત એવી છે કે પહેલા હું રમઝાન મહિનામા રોજા કરતો હતો કરાચીમા પણ તેમ કર્યું હતું અને ઈદને દિવસે ઈદગાહના મેદાનમા, જ્યા હજારો મુસલમાન ભાઈઓ એમની સાથે નમાજ પઢે છે, ત્યા જવાનું મને ઘણીઘણી આતુરતાથી દિલ થયું ઘરમા બધાએ કહ્યું કે 'આવા તમારા, ધોતિયું, પહેરણ ને ટોપી સાથેના વેશથી ત્યા હાજર રહેવાનું થતા મુસલમાન ભાઈઓ કદાચ તમને કંઈક કરી બેસે તો?' બધાએ તે બાબતનો ભય પણ બતાવ્યો

બતાવ્યો અને મને વાંચવાનું કર્યું પરંતુ મારે તો જવું હતું જ એટલે મોટર લઈને તે સ્થળે પહોંચી ગયો. નમાજની જગ્યાએ હજારોની સંખ્યામાં મુસલમાન ભાઈઓ એકઠા થયા હતા. તેઓ નમાજ પઢતા પઢતા જે રીતે નીચે નમતા ને ઊભા થતા ને ઘૂંટણિયે પડતા, તેમ તેમ હું પણ કરતો, પરંતુ હું તો મારા દિલમાં અંતર અંતરથી દિલની પ્રાર્થના કરતો. તે બધું પૂરું થયું ને બધા વિખરાવા લાગ્યા, ત્યાં મને સદ્ગુરુના સાક્ષાત્ દર્શન થયાં. હું તો ત્યાં જ સદ્ગુરુ ભાવે પગે પડ્યો. તેમણે મારી પીઠ થાબડીને માથા પર હાથ મૂકી હુકમ કર્યો કે 'અહીંથી નાગો થઈને તારે ઘેર ચાલ્યો જા.'

આજ્ઞાપાલનનો અમૂલો પ્રસંગ

મને સાથોસાથ દિલમાં લાગી ગયું કે 'હવે તો આ ખરેખરી પળ આવી લાગી. આ પળ ચૂક્યા તો ખરી અણીની વેળા ચૂક્યા. આ પળે જ પ્રેમભક્તિથી તે આજ્ઞા પાળવાની સાચી પળ હતી. દેહનું મમત્વ, દેહની મમતા, અને દેહ પરનો સંકોચ—તે બધાથી મુક્ત થવાનો આ એક અમૂલો પ્રસંગ ભગવાને કૃપા કરીને સાંપડ્યો તે જ ક્ષણે જો મારાં કપડાં કાઢીને હું બીમળભાઈને (ડ્રાઈવરનું નામ) સોંપી દઉં, તો તે તો મને તેમ ન કરવા દે અને મને મોટરમાં નાખીને સીધો લઈ ક્લિફ્ટનમાં બંગલે જ લઈ જાય. એટલે આપણે બંગલે કોઈ કોઈ વાર જામનગરના વતની શ્રી કલ્યાણપુર આવતા ને તેમને આવા માર્ગ પરત્વે કંઈક અભિરુચિ પણ ખરી, એટલે તે ભાઈ મારા આવા પ્રકારના આજ્ઞાપાલનને કદાચ બરાબર સમજી શકશે એમ જાણીને તેમને ત્યાં બેસવાનું બહાનું કાઢીને મોટરને ત્યાંથી રવાના કરી દઈશ અને મારાં કપડાં વગેરે બધું તે ભાઈ કલ્યાણપુરને સોંપીને હું ત્યાંથી ચાલવા માંડીશ' એમ વિચારી મોટરને કલ્યાણપુરને ત્યાં લઈ જવાની સૂચના કરી. પછી બીમળભાઈને કહ્યું કે 'બાપુ (શ્રી [illegible]ભાઈ) અને બધાંને કહેજે કે હું કલ્યાણ-

પુરને ત્યાં છું. ત્યાંથી નિરાંતે આવીશ. મારી કશી ફીકર ન કરે, ને બધાં જમી લે.'

ગહેબૂણનો હુકમ

તે પછી મોટર તો વિદાય થઈ ગઈ. હું દાદર પર ચઢીને શ્રી. કલ્યાણપુરને ત્યાં ગયો. કલ્યાણપુર મળ્યા. તેમને મેં જણાવ્યું કે 'આજે તો પરમ સૌભાગ્યનો ને સદ્ભાગ્યનો સૂરજ ઊગ્યો છે. મને મહેબૂબનો હુકમ મળ્યો છે ને તેનું મારે પ્રેમભક્તિથી પાલન કરવું છે.' તેમને મેં કેવો હુકમ હતો, તે કહી સંભળાવ્યો ત્યારે તો તે પણ ગભરાઈ ગયા. 'ના, ના, અહીં નહિ, અહીં નહિ.' એમ બોલી ઊઠયા. પરંતુ મેં તેમને શાંત પાડીને સૂચવ્યું કે 'તમે ખાલી ખાલી ગભરાઓ નહિ. તમે નીચે રસ્તા ઉપર આવો; તમારા ઘરથી થોડેક આગળ જઈને હું મારાં કપડાં તમને ઉતારી આપું છું. તે બધાં કપડાં લઈને સાઈકલ પર કિલિફ્ટનમાં બંગલે જજો. બાપુને (પરસદભાઈને) તથા બધાંને મારી આ હકીકત જણાવજો ને કોઈ જરા પણ ગભરાય નહિ. હું નિરાતે બધે ફરતો ફરતો ઘેર જરૂર આવી પહોંચીશ. માત્ર ક્યારે ઘેર પહોંચી શકીશ તે ચોક્કસપણે ન કહી શકું.'

અદ્ભુત ભાવમસ્તી

પછી મારાં બધાં જ કપડાં શરીર ઉપરથી ઉતારીને ભાઈ કલ્યાણપુરને મેં સોંપી દીધાં. જેવાં કપડાં ઉતાર્યાં કે તરત જ શરીરના રોમેરોમમાં એક એવા પ્રકારનાં ભાવ ને મસ્તી પ્રગટ્યાં અને તેનો આવેશ ને જુસ્સો એટલો બધો પ્રચંડ હતો કે જમીન પર પગ પણ ટેકવી શકાતા ન હતા. જાણે પૃથ્વીથી અદ્ધર ઊડતો જ હોઉં, એવું મને લાગ્યા કરતું હતું. થોડીક પળોમાં તેનું ભાન પણ વિલીન થઈ ગયું. શરીર ચાલ્યા કરતું હતું, પરંતુ તે ચાલ્યા કરવાના ભાન

કના, કોઈ જુદા જ પ્રકારનુ ભાન અંતરમા અંતરથી ત્યારે પ્રવર્તતુ હતુ એવી સ્થિતિમા મ્રાચીના મોટા નોગ રત્નાઓ પર થઈને દયા કયાથી ચાલવાનુ થયુ હશે તેની કશી જ ખબર નથી માત્ર એક વખતે એક જો । સાર્જન્ટે મને રોકવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો, તે ખ્યાલ આછોપાતળો છે ત્યારે એવી પ્રચંડ બૂમ મરી હતી કે તે જોગ સાર્જન્ટ 'સાહેબમા, ઈ મુબારક!' એમ મોટી સલામ ભરી હતી તેટલુ જ પાર્થિવ ભાન મને પ્રગટ્યુ ને પાછુ વિલીન થઈ ગયુ

ગુરુનુ વહાલ

તે પછીથી ચાલતા ચાલતા ગવર્નરના બંગલા પાસે આવ્યો, ત્યા શ્રીસદ્ગુરુ પોતે ઊભા હતા તેમણે મને છાતી સરસો ચાંપીને ખૂબ વહાલ કર્યું મારો મનડો ખૂબ થાબડ્યો તે બધુ મને બરાબર યાદ રહી ગયુ છે તેમણે મને રોજ તોડવાને માટે પાંચ રૂપિયાની રકમ પણ આપી આ પછી પાછુ બધુ જ ભાન જતુ રહ્યુ, અને નગરી પાછુ ચાલવાનુ શરૂ થયુ તે કેવે કેવે રસ્તે થઈને ચાલવાનુ થયુ તેનુ કશુ ભાન નથી માત્ર દરિયાની બાજુથી સિંધુભવનમા આપણો બંગલો બસોએક ફૂટ આઘો હશે, ત્યારે શરીરનુ ભાન પ્રગટ્યુ અને ત્યાથી ખૂબ મોટેમોટેથી બૂમો મારીને મારા પહેરવાના કપડા મંગાવ્યા હતા તે વખતે તમે ફળીમા આપણે બેન જ હતા એટલે આ હકીકત તમને પણ પ્રત્યક્ષ યાદ છે એ મારે વિશે કેવી કેવી વાતો થઈ હશે ને શુ શુ ચર્ચાયુ હશે, અને મારે માટે કેવી ચિંતા થઈ હશે, તે તમે ત્યા જ ત્યારે હતા તેથી જાણો છો

સ્વામી, હરિ ૐ તા ૫-૫-૪૦

(૧૯૨૪માં ફગાવેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

વાના
ને સોપાને
ત્યાં લઈ. હૃપ મુજ જાણે, ત્યમ છતા
ક (શ્રી પરમેશ પ તારી ક કૃપા

પ્રભો! હેતુ તારો નવ કળી શકાયે મુજ થકી,
રહેવાને, દેજે જગ મમ મને એ સ્થિતિ મહીં

*   *

અરે! જ્યારના મેં તો ગુન્હ જ ગણાયા પ્રભુ કર્યું,
જગે દીઠો મેં તો પતિત જનનું એક પ્રભુ તું,
પ્રભો, હારી તેથી તુજ શરણું આવ્યો હું તરવા,
કૃપાદૃષ્ટે જોજે મુજ પર, બનું મગ્ન તુજમાં.

*

સદા લાગી રહેજે સતત સ્મરણા તારી મનમાં,
તદાકારે વૃત્તિ સ્થિર થઈ રહેજે તુજ-પદમાં
થવાશે ક્યારે હું, મુજથી તુજમાં એક હૃદયે?
કૃપા ક્યારે એવી તુજ ઊતરશે મારી પર તે?

*   *

અને પાપી મારું મન કરતું ખેલ અવળા,
પૂરું સ્વચ્છંદી છે, નવ સમજતું, તું કર કૃપા
હવે વાળું એને તુજ અનુગ્રહથી મુગ્ધ કરીને,
પૂરેપૂરું તારા પદકમળમાં લગ્ન કરી દે

*   *

કમાણી એવું છે ધન પરમ કલ્યાણ-પથનું,
મળે જેથી વચ્ચે કદી નવ નડે કોઈ રીતનું,
હવે એકે એવું ટાણું પણ જવા હું નહિ દઉં,
સદા મારે મારે સતત વળગીને રહી શકું.

*   *

થયેલું મેલું જે! મુજ મન પ્રભુ, સ્વચ્છ કરી દે,
હમેશાં રહે લાગી તુજ રટ મને એમ કરી દે.

તને ભારે સેવ્યા મુજ થકી કરાજો હૃદયથી,
હદે થાજો તારુ પ્રભુ, રટણ ને ચિંતન હુંથી.

સંપૂર્ણ શરણાગતિની ભૂમિકા

જે માત્ર તમારી હાજરીમાં બનેલા સદ્ગુરુ મહારાજની આજ્ઞા-પાલનના બે પ્રસંગો કરાંચીમાં બન્યા હતા, તે જ આગળના કાગળમાં ટાંક્યા છે. આવા તો કેટલાય પ્રસંગો જીવનમાં છે. આ બે પ્રસંગો ટાંકવાનું કારણ તો એ છે કે તેના તમે પ્રત્યક્ષ હાજરાહજૂર જીવંત સાક્ષી છો. મારા જીવનમાં સદ્ગુરુ મહારાજની આજ્ઞાનું પ્રેમભક્તિ-પૂર્વક પાલન કરવાના જે જે પ્રસંગો છે, તે બધા આશ્ચર્ય પમાડી શકે એવી રીતના છે અને સામાન્ય માણસની બુદ્ધિ તો તેને સાચા તરીકે માની ન શકે એવા છે આ તો તમે જાતે જ હાજર હતા, અને બેધડક પ્રેમથી તેનું હકીકતપણું તમે પોતે કહી શકો છો, એટલે જ મે તમને લખ્યા હતા. જીવનવિકાસની ભાવનાને આકાર પમાડવાને કાજે મનમા આમ કે તેમ કોઈ પણ પ્રકારના વિચાર ન જ પ્રગટી શકે એવી પ્રેમભક્તિની ભાવનાથી તેનું પાલન થાય, તો સંપૂર્ણ શરણાગતિ પ્રગટવામા તે ઘણો મોટો ભાગ ભજવી શકે છે.

શ્રદ્ધા

શ્રીસદ્ગુરની આજ્ઞાના પ્રેમભક્તિપૂર્વકના પાલનમાં જીવનનું કલ્યાણ છે એવાં મને આજે પણ જ્ઞાનપૂર્વકનાં દૃઢ શ્રદ્ધા અને આત્મ-વિશ્વાસ છે. ખરેખરી શ્રદ્ધા પ્રગટેલી તો તેનું નામ કે જેમાં શંકા, સંશય, વિચાર કે કશાને સ્થાન નથી. જે શક્તિ ભાવનાની ભૂમિકામાં પૂરેપૂરા તદાકાર રખાવી શકે અને તેમાં પૂરેપૂરા પરોવાયેલા રહેવાનું જેમ થી કરીને બને, તેનું બળ તે શ્રદ્ધાનું બળ છે. શ્રદ્ધાનું બળ આપણને સીધેસીધા આરપાર કાઢી દે છે. એવા પ્રેમભક્તિપૂર્વકના આજ્ઞાના પાલનમાંથી જ આવી અણમોલ શ્રદ્ધા પ્રગટી શકે છે.

ગુરુની પ્રસન્નતાની પ્રસાદી

આવી રીતે જ્યારે પ્રેમભક્તિથી સદ્ગુરુની આજ્ઞાનું આપણે પરિપૂર્ણ પાલન કરીએ છીએ, ત્યારે સદ્ગુરુને આપણે માટે તેના દિલમાં જે ઉમળકાનો સંતોષ પ્રગટે છે, તેવો સદ્ગુરુનો આપણા પર પ્રગટેલો દિલનો સંતોષ તે આપણા જીવનનું પરમ કલ્યાણ નિપજાવનાર છે, તે પણ મારે દિલથી એક સાચેસાચી હકીકત છે. આવા પ્રકારના આજ્ઞાપાલનથી તેઓ મારા પર ખૂબખૂબ રાજી થયા હતા અને સંતોષ પામ્યા હતા, તેનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ તેઓશ્રીએ મને બે બહુ મોટા કરંડિયાઓ આપ્યા તે છે. એક મોટા કરંડિયામાં જુદી જુદી જાતની મીઠાઈઓ ભરેલી હતી અને બીજા મોટા કરંડિયામાં જુદા જુદા પ્રકારનાં ફળો ને સૂકો મેવો હતાં. સામાન્ય રીતે રવિવારે અમે બંધા ક્યાંય બહાર જતા નહિ. પરંતુ એક રવિવારે મને ફગ્ગી શહેરમાં આવેલી શાક-માર્કેટ, કે જ્યાંથી હું રોજ શાક ભાજી ખરીદતો, તે શાક-માર્કેટમાં જવાનું દિલ થયું. પરંતુ નાની બહેન તો મારી મશ્કરી કરીને મને કહે કે 'તમને તો પેલા તમારા સાંઈબાબા બોલાવતા હશે!' એમ કરીને મને તે દિવસે શહેરમાં તેણે જવા દીધો નહિ. તે દિવસે શ્રીસદ્ગુરુની હાજરીનું ભાન આખોયે દિવસ રહ્યું હતું. બીજે દિવસે સવારે સિંધિયા સ્ટીમ નેવિગેશનની ઑફિસમાં બધાને મૂકીને મોટર લઈને હું શાક-માર્કેટમાં ગયો. પૈસાનું પાકિટ ઑફિસમાં જ રહી ગયું હતું. રોજ ને રોજ એક જ દુકાનેથી શાક લેવાનું રાખતો, એટલે શાકવાળા ભાઈએ બધું જોઈતું શાક મને આપ્યું. જ્યાં હું દરવાજેથી બહાર નીકળું છું, ત્યાં જ શ્રીગુરુમહારાજ પોતે ઊભા હતા. તેમનાં દર્શન થતાં વેંત જ હૃદયમાં એટલો બધો પ્રેમનો ફુવારો ફૂટ્યો કે માગથી તેમને સજ્જડ વળગીને ચોંટી જ જવાયું. તેઓશ્રીએ પણ મને બહુ જ પ્રેમથી ચૂમી લીધો હતો. પછી મને કહ્યું, 'ગઈ કાલે તારી કેટલી બધી

રાહ જોઈ! બે મોટા કરંડિયા તારે માટે પ્રસાદી તરીકે લાવ્યો હતો, તે આખરે તારા નામ પર મેં ખેરાત કરી દીધા. હવે આ બે મોટા કરંડિયા મેં તારે માટે રાજી થઈને પ્રસાદ તરીકે આણેલા છે, તે તું લઈ જા. મોટરમાં તો માય તેવા ન હતા એટલે મજૂર કરીને લઈ ગયો હતો. તમે પણ તે સમયે કરાચીમાં મારી સાથે હાજર હતા, અને આ પ્રસાદ ચાખવાની તમે મઝા માણી હતી, તે પણ તમને યાદ છે. તે પ્રસાદ કેટલા બધા દિવસ ચાલ્યો હતો! અને કેટલાં બધાને વહેંચ્યો પણ હતો!

ધ્યાનમાં સદ્ગુરુના દર્શન

આ પ્રસંગ જે દિવસે બન્યો, ત્યારે બાપુએ (લેખકના પતિને) મને કહ્યું કે 'તું તારા ગુરુ મહારાજને આપણે ઘેર બોલાવી લાભ ચાહ પાઈ કરીને તેમને વિદાય આપીએ' પરંતુ તે હાલ ક્યાં હશે અને ક્યાં રહેતા હશે તેની તો મને કશી ખબર હતી જ નહિ. આ બાબત પૂછપરછ કરવાનું કહી પણ મને દિલમાં લાગી શક્યું નહિ. એટલે બાપુએ મને જણાવ્યું કે 'તું ધ્યાનમાં જઈને શરીરનું ભાન જતું રહેવાની અને એકમાત્ર ચેતનમાં જ એકાગ્રભાવ થવાની પળ પ્રગટે અને તેનું ભાન જતું રહેવાની અણી પર હોય, તે જ પળે તેઓશ્રી ક્યાં છે તે પ્રકારનો સંકલ્પ હૃદય–આધારમાં ધારણ કર એટલે તેઓશ્રી ક્યાં છે તે તને આપોઆપ જણાઈ આવશે. પછીથી તેમને તું તેડી લાવજે. પ્રભુ પાસેથી થયેલી સૂચનાનો સ્વીકાર કરવાનો અભ્યાસ તો ઘણા લાંબા વખતથી ચાલ્યો આવતો હતો. (આજે પણ કોઈ કોઈ સૂચના કરે છે તો તેનું પાલન કરવાનું બની જતું હોય છે, તે તમારા બધાંની જાણની હકીકત છે) એટલે આપણે તો મંડ્યા ધ્યાન કરવા, અને ધ્યાનમાં તદાકારપણું પ્રગટતાં પ્રગટતાં શરીરની બેભાન થવાની લગોલગની અણીની પળે તેઓશ્રીના સ્થળના ભાવ ચિત્રનો સંકલ્પ હૃદયાધારમાં એની કૃપાથી મૂકવાનું બની શક્યું હતું અને તેઓશ્રીની

કૃપાથી તેમના દર્શન કરાવી શકેરથી બહુ દૂર છેક દરિયાને કિનારે કિનારે તેઓ ચાલ્યા કરતા હતા, તેની તેમની ગતિમાન સ્થિતિમા મને થયા હતા મે તેમને ત્યારે ચાહ પીવા આવવાનું ભાવભીની નમ્રતાથી કહ્યુ તેમણે પોતે તે સાભળીને કહ્યુ ? 'જો, તારે મને ચાહ જ પાવી છેને ? તો લે, આ હુ ચાહ પીઉ છુ, એમ કહી પોતે ચાહ પીવા લાગ્યા હતા, એમ પણ મે ધ્યાનમા જ પ્રત્યક્ષ જોયુ આવા દર્શનની હકીકત ધ્યાનસ્થ સ્થિતિ ગયા પછી શરીરના ભાનમા આવતા મે તમને બધાને કહી સાભળાવી હતી, તે તમને હજી પણ બરાબર યાદ છે એમ માનુ છુ

સસ્કારના જુદા પરિણામ

આ બધુ તમને લખવાનુ કારણ તો એ છે કે ધ્યાનથી પણ કેવી કેવી શક્યતાઓ પ્રગટી શકે છે, એ તમારા ખ્યાલમા આવી શકે આ નીવથી સાધનાના ક્ષેત્રમા તેના વાસ્તવિકપણાથી જે જે કઈ પ્રભુકૃપાથી બન્યુ છે તે બધુ બહુ સચોટ છે અને જ્ઞાનના પ્રદેશનુ બહુ ઉચ્ચ જ્ઞાનુ જ્ઞાનાનુભવનુ સ્ફુરણ કરાવનારુ છે તે તમને નિસકોચપણે ટૈતપૂર્વ લખુ છુ તમે કરાચીમા મારા જીવનના કેટલાય આવા પ્રસગો જાતેજાત અનુભવ્યા છે તે જ કારણથી પ્રેરાઈને તમને આ માર્ગે પ્રવેશવાનુ દિલ થયુ હોય તમે મને આ માર્ગે દોરવાની ખાસ વિનતી કરી હતી તે પણ તમને યાદ હશે જ મારા જીવનની સાધનાની ઉચ્ચતર ને ઉચ્ચતમ કક્ષાના અનુભવો ને તેના પ્રસગો બીજા સ્વજનોએ પણ નથી જાણ્યા એમ નથી વળી હજી પણ જીવનવિકાસના હેતુ અર્થે બીજા સ્વજનો મળવાના છે ખરા આવા પ્રકારના અનુભવોના સસ્કાર આપણામા સદ્ગુરુ પરત્વેની સાચેસાચી પ્રેમભક્તિ પ્રગટેલી નહિ હોવાથી અને જીવદશાવાળી આપણી અનાદિ કરણની સ્થિતિ હોવાથી તેવા નિષ્કા પામેલા આત્માના જીવનના અનુભવના વ્યક્ત થવાના પ્રસગોના સસ્કાર આપણામા જે પડે

છે, તેનો યોગ્ય ઉઠાવ યોગ્ય રીતનો પ્રગટી શકતો નથી. અહીં 'પ્રગટી શકતો નથી' એનો અર્થ તો એ કે એવા પ્રસંગના સંસ્કાર તો પડે ખરા, પરંતુ તેવા સંસ્કારને ટાંકશું જે જીવનું દિલ પ્રેમ-ભક્તિથી રંગાયલું છે તેનું દિલ તેવા સંસ્કારને જે ઝીલે છે, અને બીજો એક પ્રકારનો જીવ જે હજી જીવદશામાં છે, તેવાનું દિલ પણ તે પ્રસંગના સંસ્કાર તો ઝીલે છે, પરંતુ તે બંનેના દિલમાં પડેલા સંસ્કારનું ઉદયવર્તમાન થવાપણું પ્રગટશે ત્યારે તેવા પ્રગટેલા સંસ્કારોનું પરિણામ બંનેના જીવનમાં જુદા જુદા પ્રકારનું હોવાનું.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૧૧-૫-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(જો કોઈ પ્રેમ-અંશ અવતરે-એ ઢાળ)

વસ્તુ એ અણમોલી હૃદયની, વસ્તુ એ અણમોલી;
હે મનવા! હરિજનને ઉર ઠરે.

સર્વે જન નવ માણી જાણે સાચી પ્રીતિ ઉરે;
જળથી કાઢ્યે દાદુર જીવે, ટળવળી મત્સ્યજ મરે.
હે મનવા !૦

હોય દુઃખ પ્રીતિમાં તદપિ, હરિજન મન નવ ડરે;
ચકોર ભાવે અગ્નિ ખાયે, અવર ન મન તે ચહે.
હે મનવા !૦

ચાતક સ્વાતિ-જળ વિણ ઝૂરે, ટેક ન ચૂકે એવે;
પતંગ જાણે મૃત્યુ થાશે, તદપિ દીપકે ફરે.
હે મનવા !૦

જેમાં પ્રીતિ જેની ચોંટી તેનું મન ત્યાં ફરે;
ભ્રમર કોરી કાષ્ટ શકે ને કંઈ કમળે જઈ મરે.
હે મનવા !૦

વ્યસની જે જન જેનો હોયે, તે મળતાં દિલ ઠરે;
અવર ચીજ અણમોલી આપ્યે મન સંતોષ ન ધરે.
હે મનવા !૮

દેખાદેખી જે જન કરશે અંધવત્ કુટાઈ મરે;
જગમાં સઘળા હાંસી કરશે, અંતે દુઃખને વરે.
હે મનવા !૯

સદ્‌ગુરુએ ધોધ વાળ્યો

પ્રભુકૃપાથી આ માર્ગમાં જવા માટે મને તો કોઈપણ પ્રકારની તમન્ના કે જિજ્ઞાસા જુવાનીની છેક શરૂઆતમાં તો પ્રગટેલી ન હતી. તે માટેની કશી ઝંખના પણ ન હતી. પરંતુ જેમ ભૂગર્ભમાં પેટ્રોલ હોય છે, તો જ તેમાથી તે નીકળી શકે છે, તેવી રીતે મને દેશની સેવા પ્રત્યે ભારે ધૂન હતી અને તે પણ અત્યંત ગરીબાઈ હોવા છતા. બીજે ઠેકાણે સારી આવકની નોકરીની જોગવાઈ પૂરેપૂરી થઈ શકે એમ હતુ તે છતાં, સેવાના ક્ષેત્રના કામમાં જ વળગી રહેલો હતો; એટલુ જ નહિ પરંતુ ગરીબાઈની તંગીની બીકથી અથવા તો મારી આ મને તેને કારણે મહેણાંટોણાં મારે ને તેથી કરી લાગણીવશ થઈ જવાય તેથી કદાચ બીજી નોકરી સ્વીકારી લઉં એમ લાગવાથી હાથમાં ગંગાજળ લઈને જીંદગીભર સેવા કરવાનું જ વ્રત લીધુ હતુ કે જેથી વધારે પૈસા કમાવાની લાલચમાં પડી શકાય નહિ; તે તો આગળ લખ્યુ જ છે. મતલબ કે મારામા કોઈ એક ક્ષેત્ર પરત્વેની ખરેખરી પ્રમાણિકતા ને વફાદારીવાળો ભાવનાનો ધોધ હતો જ. તે ધોધને ગુરુ મહારાજે સાધનાના ક્ષેત્રમાં વાળી આપ્યો. જે ક્ષેત્રનું આપણે કામ કરવાનું છે, તે ક્ષેત્રનું તે કામ કરવા માટેની આપણી લાયકાત પણ હોવી જોઈશે. લાયકાત વિના કંઈ કશું બની શકવાનું નથી. એ લાયકાત કેળવી પણ શકાય છે. પરંતુ તે ત્યારે જ બની શકે કે જ્યારે આપણાં મન-દિલ તે પરત્વે

ખરેખરી ભાવનાથી વળેલા હોય અને મન અને દિલ વગેના હોય તો તે પણ ...ઈ જણાયા વિના થોડા જ રહે ?

સદ્‌ગુરુની લાલ આખ

મારે તમને બધાને નામીપાસ તો કરવા નથી પરતુ મારે તમને આપ.ો બધા ક્યા ઘીએ, તેનુ ભાન તો પ્રભુકૃપાથી કરાવવુ જ જોઈએ આપણે જે કામ હાથમા લીધુ છે, તે કરવાની ખરેખરી દાનત, ખત, ઉદ્યોગ, તે પરત્વેનો ઉત્સાહ વગેરે વગેરે દાખવતા આપણને હુ ન જોઉ, ત્યારે શુ મારે હાથ જોડીને બેસી રહેવુ ? જે રસ્તે જવાનુ છે, તેનુ જ ભાન તમને બધાને ભૂલી જતા જોઈને મારુ ચાલે તો તમારે ગળે ટૂપો દઈને પણ તમને તે ભાન કરાવવુ ખરી રીતે તો તમારે બધાએ પોતે જાતે થઈને આવી બાબતમા જાગ્રત થવુ ઘટે અને ચાનક પ્રગટાવવી જોઈએ તે તે બધુ ન થતુ હોય, ત્યારે જો હુ તમા l બધા પર લાલચોળ આખ કરુ, ત્યારે તમે તો ઊલટુ મારા પર દોષ ઢોળો છો અરે ! જો ખરેખર મારુ ચાલે તો ધગ ધગતો સીસાનો લાલચોળ રસ તમારા બધા પર ઢોળુ, કારણકે આપણે બધા આપણી જાતને છેતરી રહેલા છીએ, તે મારાથી કેમ પણ સહ્યુ જતુ નથી પ્રભુકૃપાથી મે મારી જાતને પૂરેપૂરી કરી આપને તમારા બધા આગળ ખૂલી મૂકેલી છે કોઈને ત્યા આપણે નોકરીએ રહ્યા હોઈએ અને જો તે કામ બરાબર ન કરીએ, તો શુ તે આપણને એમ ને એમ બેસાડી રાખશે કે ? તે તો તરત જ વિદાય કરી દશે ત્યા તે કઈ તમારી ભૂલો ને દોષો સહન કરી લેશે નહિ અમે તો સાફસાફ ચોખ્ખેચોખ્ખુ કહીએ છીએ કે કર્મની બાબતમા અમે કઈ કશુ આડુઅવળુ કોઈનુ સહી લેશુ નહિ જો તમને ખરેખરી મારા પરત્વે ભાવના કે પ્રીતિ પ્રગટેલી હશે, તો તેનાથી પ્રેરાઈને પણ તમે યોગ્ય થવાને મથી શકશો ઊલટુ અને પોતાને તો તેનાથી કરીને તમારી મારા પર પ્રીતિ ને ભાવના કેવી ને કેટલી

છે તે પણ મને પ્રભુકૃપાથી સમજાઈ જવાનું છે. તમે બધા જે કામને માટે આવ્યા છો, તે કામ જ જો કરી ન શકતા હો, તો પછી ખાલી ખાલી વેષ પહેરવાનો અર્થ શો ? અને ખાલીખાલી બકરીના આંચળની પેઠે વળગવાનો પણ શો અર્થ ? માટે હવે તો કૃપા કરો

પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ સુધારો

જો આ માર્ગે વળવાનું કરવું હોય, તો તમારા રોજિંદા કર્મ-વહેવારમાં, વર્તનમાં, સંબંધમાં, સંપર્કમાં, વાતચીતમાં—જે તે બધામાં આ માર્ગ પર વળવાની દાનતની ભાવના પરખાઈ આવવી જોઈએ. અરે ! માણસને ટ્રેન પકડવાની હોય છે, તો તે પણ તૈયારી કરે છે એટલે આપણા બધાની આ માર્ગ પરત્વેની તૈયારી થતી જો હું નીરખી શકું તો તો હું જરૂર રાજી થાઉં. તમે જો તમારા ખરેખરા દિલથી, તેની ભાવનાથી ને તેના વર્તનથી મને પૂરેપૂરો સંતોષ આપશો, તો તો હું તમારી પર ન્યોછાવર થઈ જઈશ. જો કોઈ જીવ પોતાના સદ્ગુરુને પોતાના જીવનથી કરીને દિલમાં દિલથી સંતોષ આપે છે, તેનો બદલો તેને પૂરેપૂરી રીતે એનાપે, વેરડો, ચોનડો, મળી રહે છે. આ માગે પોતાનો જાતઅનુભવ છે, ને આગળ કરેલીના પ્રસંગમાં તે વર્ણવ્યો પણ છે. આ માર્ગે જેવા તેવા અધકચરા ને અધવચના, કંઈ પ્રાણ વિનાના પ્રયત્નથી કશું મળી શકવાનું નથી. મારા પર એટલી તો તમે બધા કૃપા કરો કે તમારી પ્રકૃતિ ને સ્વભાવના યદ્વાતદ્વાપણાથી મને ત્રાસ ન આપો. એક તો આપણે હજાર ગણા દોષ કરીએ અને આપણા પોતાના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ બિલકુલ ઠેકાણા વગરના હોય અને તેના કારણે સદ્ગુરુના કર્મને તેથી આપણે યદ્વાતદ્વાપણે કરતા હોઈએ અને તે બગડે ત્યારે તે આપણને સારી પેઠે ઠમકારે, ત્યારે આપણું મન ‘ તે આપણને અન્યાય કરે છે,’ એવું વિચારાવે છે. આપણા પોતાના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ અને તેના યદ્વાતદ્વાપણાને, તેનાથી પ્રગટતી ગેરવ્યવસ્થાને અને તેનાથી થતા

કર્મના નુકશાનને તો આપણે વિચારવાનું નેવે જ મૂકી દઈએ છીએ, ને દોષનો ટોપલો તો પેલાને માથે જ નાખી દઈએ છીએ

તમારા પર જ પાછું આવશે

અરે ! અમે તો પ્રભુકૃપાથી કહીએ છીએ અને તે સાફસાફ કહીએ છીએ કે નરક ઢોળશો, તો તેનાથીયે વધારે નરક તમને મળવાનું છે. અને જે જે જેવું આરોપણ કરશો તે બધું દ્વિગુણિત, ત્રિગુણિત થઈને આપણને જ પાછું મળ્યા કરવાનું છે એટલે તમે પોતે જ વિચારજો કે શું આપવું ને શું ન આપવું આ કંઈ ડર બતાવવાને લખેલું નથી, પરંતુ જેમ જે સાચી હકીકત છે, તેમ તે સ્પષ્ટ જણાવવાને લખેલું છે માટે ચેતવું હોય તો હજી પણ ચેતજો હું જે પ્રેમભક્તિ માગું છું, તે તમારા પોતાના હિતને ખાતર મારે પોતાને તેની જરા પણ પરવા નથી પડી પણ નથી, ને જરૂર પણ નથી કૃપા કરીને મારી સાથે રહેવાનું જો કરવું હોય, તો આપણે બધાએ પગેપગ ચેતતું રહેવું જોઈશે આવા પ્રકારની જાગૃતિ જ્યારે હું સાધનાનું કામ કરવાને નીકળેલા જીવોમાં જોતો નથી, અને તેમ છતાં તે લોક 'સાધનાને પથે છીએ' એમ માને છે, ત્યારે તેમના એવા દંભને ધિક્કારવાને મારા સર્વ પ્રકારના જોમથી હું પ્રયત્નરત થતો હોઉં તો તેને હું ભગવાનની કૃપા સમજું છું. સાચો ભાવના વાળો અને પ્રેમી તો એનું નામ કે સામો આપણા પ્રત્યે આમ જે વર્તે છે, તેનું મૂળ કારણ તો આપણામાં જ હોવું જોઈએ એમ જુએ તે જો તપાસવાનું રાખીશું ને વિચારવાનું કરીશું તો તે આપોઆપ જડી આવશે કૃપા કરીને જુઓ કે આપણે બધાં ભરેલાં છીએ, તે હવે બહુ વેર્યાં. એ શરમ લાગે છે તોયે જાગી શકતા નથી એટલે ઢંઢોળીને ઉઠાડવા પડે છે, ત્યારે પેલા ઉઠાડનારનો દોષ તમે કાઢો છો અરે ! ભાઈસાહેબ ! આ ક્યાનો ન્યાય ? જે કામ આપણે માથે લીધું હોય તે કામ પગવેની ખરેખરી દાનત, પ્રમાણિકતા ને વફાદારીની પરીક્ષા

થની રહેવાની જ. આ માર્ગમાં માથે હાથ મૂકી બેસી રહી ચાલવાનું નથી. જડ દર્દ ને એમ પોકારી નાખ્યેથી નહિ ચાલે કે 'ના, અમારાથી તો અધરી નહિ શકાય.' ભલેને તે ક્ષણિક આવેશથી બોલાયું હોય, પરંતુ અમને તેવું બોલવાપણામાંથી તે તે જીવના સત્ત્વની ને તેના આધારની તૈયારી સમજાઈ જાય છે. જેમ કોઈ વેપારીને ત્યાં જમા થયેલી રકમ પણ અને ઉધાર રકમ પણ કોઈને માત્ર 'જવા દો' એમ કહ્યે છૂટી જઈ શકતી નથી તેમ, જો કોઈ જીવ સદ્‌ગુરુ કને ગયો હોય અને તેવા જીવે તેને સદ્‌ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા હોય, તો તેવો જીવ તેવું માન બક્ષી નાખવાથી કંઈ સદ્‌ગુરુની ભાવનામાંથી અને તેના હિતમાંથી છૂટો થઈ જઈ શકતો નથી.

કરાંચી,　　હરિ ૐ　　તા. ૧૮-૫-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(વસંતતિલકા)

દૃષ્ટિ વિશાળ કરજે, મતિ રૂડી દેજે,
ઉત્સાહ ને ઉર-ઉમંગ વળી તું દેજે,
ઉદ્યોગ, ખંત મુજને તું અપાર દેજે,
શ્રદ્ધા વડી તુજ પદે વળી પ્રેમ દેજે.

*　　*　　*

સંભાળજે પળપળે પ્રભુ, રાંકને તું,
તારો પ્રભુ, મુજ શિરે કર રાખજે તું,
એવી તને અરજ નિત્ય કર્યા કરું છું,
વિશ્વાસ છે તુજ પરે પ્રભુ, રાખશે તું.

*　　*　　*

સત્કાર્યમાં જ સ્થિતિ પ્રેમ મને તું દેજે
એ એકલા વ્યસનમાં અનુરાગ દેજે;

એમાં જ કાળ મુજ સર્વ વ્યતીત થાજો,
એના વિના કહીં મને નવ ચેન હોજો.

* * *

હું કામ, ક્રોધ, મદ, મત્સર. મોહ, લોભ,
પાયે ધરું હું પદ, તું પ્રભુ સૌ લઈ લે,
હૈયેથી દૂર જ થજો મુજ ઈર્ષણાઓ,
દે પ્રેમ-અગ્નિ તુજ નામ તણો બળે સૌ.

તટસ્થતા, સમતા, સાક્ષીભાવ

તટસ્થતા ને સમતાની ભાવનાને આપણે હજી બરાબર સમજી શકતા નથી. એક તદ્દન સામાન્ય માણસને સમજાવવાનું હોય (બહુ ભણેલા માણસને નહિ) તો એમ સમજાવી શકાય કે જે જે વિચાર, વૃત્તિ, લાગણી, ભાવના વગેરેના હુમલા પ્રગટે, ત્યારે તેની તેની સાથે તદાકાર ને તદ્રૂપ ન થઈ જવાય, અને જેના વડે કરીને તે તે બધાથી અળગું રહી શકાય તેનું નામ તટસ્થતા ને સમતા. તટસ્થતા કરતાં સમતાનો ભાવ વધારે ઊંચી કક્ષાનો છે, અને તેનાથીયે વધારે ઊંચી કક્ષાનો ભાવ સાક્ષીપણાનો છે. આ બધાનો અર્થ એવો નથી કે આપણે મૂગા લાકડાના જેવા જડ થઈ જવાનું છે. જો કે માનવી તેવો કદી કાગ થઈ પણ શકવાનો નથી, તે પણ સમજી શકાય તેવી વાત છે. તટસ્થતા, સમતા ને સાક્ષીભાવ જ્યારે જીવનમાં ઉત્તરોત્તર તેના ઉચ્ચતમ ક્ષેત્રમાં પ્રવેશે છે ત્યારે તેનો રસ તો કોઈ અનેરા પ્રદેશનો છે.

આપણી 'તૈયારી' અને આપણા લબાચા

આપણે જે કામ કરવા નીકળ્યા છીએ અને જે કામ કરવાનું છે, તેને માટે શી શી સામગ્રી જોઈએ, તે વિશે આપણે બધાં પંડિતો તજ્જ્ઞ તો હોઈએ છીએ, પરંતુ તે માટેની તૈયારી ને તે એકઠી કરવાની શક્તિ આપણામાં કેટલી છે, તે વિશે કૃપા કરીને વિચાર

કરો આ ત્યાગી પાસે જે અણમોલ વસ્તુ હોવી જોઈએ એ તો પ્રેમ જે, ને એ પ્રેમના તો ફાંફા પડે છે તેમ જ આ માર્ગે જવાની જે જે બીજી સામગ્રી જોઈએ, તે તો આપણી પાસે છે નહિ અને તેની તૈયારી કરીને એકઠી કરવાની ખરેખરી ઝંખના પણ કોઈનામા જોતો નથી ત્યારે ભલા! તમે આ માર્ગે નિકળવાનુ કઈ રીતે કર્યું? અને ધારો કે એમ ને એમ કર્યુ અને કોઈ એમ કહે કે 'ત્યારે તો કશો વિચાર કર્યો ન હતો,' તો હવે તો વિચાર કરો! જો આ માર્ગે જવુ હોય, તો તે કઈ એમ ને એમ નહિ જઈ શકાય કેટકેટલા પ્રકારની તૈયારી કરવી પડે છે અને કેટકેટલી જાતની વસ્તુઓ સાથે હોવાની પણ જરૂર પડે છે! તો કૃપા કરીને હવે તો જાગો, ને આ બધુ એકઠું કરો, ને તમારા બધા લગાવો જે બધા વેરવિખેર પડેલા છે, તે ક્યાના ક્યાર ફગાવી દો. હજી તો તે બધા લગાવો જે તદ્દન નમાલા છે, તેને છાતીએ ચાપી રાખવાનુ કરો છો! અરે! આપણી મૂર્ખામીની તે કઈ હદ છે?

સદ્ગુરુની સાચી સેવા

ધારો કે એક જીવે સાધનાના ક્ષેત્રમા પદાર્પણ કર્યુ ને તે પછી તેને પોતાને પોતાનુ અસલ સાચુ પોત પરખાયુ તો તેની વેળા એવો જીવ કહે કે 'ભાઈ, હવે તો રામરામ આ માર્ગે આવવામા મારી તો ભારે ભૂલ થઈ મારી તેવી શક્તિ જ નથી' તોપણ હવે તેનુ કહ્યુ ચાલવાનુ નથી, કારણકે કોઈ, કોઈના દિલમાથી ક્યા જતો રહેવાનો છે? ધારો કે એક સામાન્ય પ્રસગના જ આપણે જીવ છીએ ને આપણા દિલમા કોઈ જીવને માટે રાગ, મોહ, લાગણી, મમતા વગેરે પ્રગટ્યા છે, અને પછી તેવો જીવ આપણા સ્થૂળ સબધ, સપર્ક વગેરેમાથી નીકળી ગયો છે તો શુ તેનુ અસ્તિત્વ આપણા દિલમાથી નીકળી ગયુ હોય છે? તે આપણે બધાએ વિચાર વાનું છે મારી તમને બધાંને હૃદયની પ્રાર્થના છે કે તમે બધા

મને પ્રભુકૃપાથી જે મળ્યા છો, તો મને હવે ખરેખરો સત્કાર આપો. મારું જીવનનું સ્વીકારાયેલું જે કર્મ છે, તે કર્મને ગૌરવવંતુ પ્રગટાવવાને માટે તમે બધાં ઉત્સાહ, ખંત, કાળજી, વગેરે બધું નદીના પૂરની પેઠે દાખવો તો તમે મારી સાચી સેવા કરી ગણાશે. તે સેવા પણ આપણા પોતપોતાના જીવનવિકાસના હેતુથી પોતાની ખાતર જ કરવાની છે તે પણ નક્કી જાણજો

સદ્ગુરુનું કાર્ય

હું તો કોઈનું પણ કશું ઋણ ભગવાનની કૃપાથી માથા પર રહેવા દેતો નથી અત્યારસુધીના આટલા બધા સમય દરમ્યાન તમે બધાએ અનુભવ્યું છે કે કોઈનાયે લાગણી ભાવના, ઉત્સાહ અને મને કરેલી મદદનો મેં પ્રભુકૃપાથી તેવા જ ઉત્સાહથી પ્રતિ-ઉત્તર વાળ્યા કરેલો છે મારો હજાર હાથવાળો સમર્થ ધણી મને કોઈનાયે ઋણમાં રહેવા દેતો નથી કોઈનીયે કરેલી મદદથી કે સેવાથી આ જીવ કદી પણ લદાઈ જતો નથી અથવા તો કોઈના પણ કરેલા ઉપકારથી તે આભાર વિવશ પણ થઈ જતો નથી લેવું ને દેવું બન્ને પ્રક્રિયા સતત ચાલી રહેલી જ હોય છે આજે તમને બધા સ્વજનને છેલ્લો કહું છું કે 'પ્રભુકૃપાથી અમે જે લઈએ છીએ તેના બદલા તરીકે તેટ નહિ જ, પરંતુ ભાવનાના સામા પ્રતિભાવ તરીકે અમારો ભગવાન અમને તેમ તેમ કૃપાથી કરીને વર્તાવી શકવાને પૂરેપૂરો જીવતો-જાગતો સમર્થ બેઠેલો છે તમે ધારો કે સેવા ન કરી શકો, તોયે વાંધો નથી પરંતુ તમે જે પ્રકારનું અન્યથાપણું પ્રગટાવો છો અને મનમાં ને મનમાં દોષારોપણ કર્યા કરો છો, તેથી કરીને તમારું પોતાનું જ પતન થતું હોય છે, અને તે મને વિશેષ ને વિશેષ ખોટું બહુ વેદનાજનક થાય છે! ને તેથી તમને સાવધ કરવાને, ચેતાવવાને અને ફરીથી ભાવનામાં સ્ફુરણ થવાને પ્રભુકૃપાથી પ્રકારેલો હોઉં છું.' વારંવાર હું તો તમને બધાને કહું છું કે 'તમે [illegible]

પર કૃપા કરો, મહેરબાની કરો જેની ને તેની ે તો મહેરબાની માગુ છુ એવી રીતે મારા દિલની વ્યક્ત થવાની કળાના તમે બધા નજરો નજર સાક્ષી છો એનુ સાચુ તારતમ્ય શુ છે, તે મે તમને સમજાવ્યુ છે ધારો કે આપણે કોઈ ઠેકાણે નોકરી કરતા હોઈએ તો નોકરીના કામનુ યદ્દાતદ્દાપણ શુ આપણો ઉપરી અમનદાર ચલાવી લેશે કે ? અને જો તે ચલાવી લેતો હોય તો તે યોગ્ય અમનદાર નથી

આપણી જડતા

આપણે નોકરીના કામમા યદ્દાતદ્દાપણ દાખવતા હોઈએ, તો આપણે આપણા કામમા યોગ્ય પ્રકારની ભાવના દાખવતા નથી તે ચોક્કસ છે તેવો દોષ પણ આપણને હજી પૂરેપૂરો સાલતો પણ નથી ને વેદનાભર્યો ડખતો પણ નથી, તે આપણી નરી જડતા છે ' તેનુ પણ ભાન ક્યારે ન પ્રગટી શકે તો શુ ? ' તેના જવાબમા મારે તો કહેવાનુ છે કે તો આપણા બધાથી જો પોતાની પ્રકૃતિ ને સ્વભાવનુ નિરીક્ષણ ને પૃથક્કરણ કરી શકાતુ હોય તો કૃપા કરીને કરી જોવુ ને પછી સમજી લેવુ સાચી રીતે તેમ જો પૂરુ કરી શકાશુ તો તે જણાયા વિના રહેશે નહિ

સદ્દગુરુને જ મહત્ત્વ આપો

સામાન્ય જીવનવ્યવહારમા પણ જે કોઈની મદદ આપણા પોતાને માટે પણ જો આપણને જોઈતી હોય છે તો તેના પરત્વેનુ એક મહત્ત્વપૂર્ણ ભાન આપણને જીવતુજાગતુ હોય છે એ તો સર્વ કોઈના સમજણ ને અનુભવની હકીકત છે જીવનવિકાસને માટે જો આપણે પોતે થઈને જેને સ્વીકાર્યા હોય ને તેના પરત્વે જો આપણામા ખરેખરા ભાવના સદ્દભાવ ને પ્રેમભાવ પ્રગટ્યા હોય તો તેનુ પ્રત્યક્ષ કૃતિ લક્ષણ તો એ છે કે તેના કર્મમા આપણુ લક્ષ આપોઆપ

પ્રેરણા કરે, આપણા પોતાનાં બધાં કામો મૂકીને તેના કર્મને (ને વિશેષ પ્રથમ મહત્ત્વ આપણાથી આપવાનું બન્યા કરે. એટ નહિ પણ આપણી પોતાની જાતને પણ વેગળી મૂકીને તેને જ છ જગતનું વિશેષ મહત્ત્વ અપાયા કરાય. વળી આપણને તેને માટે ભાવના થઈ હોય તો તેનું પ્રત્યક્ષ લક્ષણ તો એ જ ગણાય કે વચનનું યોગ્ય રીતે પાલન કરવાનું આપણને દિલ થાય ને તે ક યોગ્ય રીત સૂઝે

કરાચી, હરિ ॰ ૐ તા ૨૭-૫-૩

(૧૯૨ મા કરાંચેની પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

મૂક્યો જાણે હોયે, જિગિષમ મને ભાર હૃદયે,
હરે વાળ્યા એનું સતત, સમજું કારણ ન તે;
ઉપાડું શી રીતે ? કરવું ગમતું ના કશું મને,
ઘણાનું આવું એ મુજ થકી હશે અનુભૂત જો ?

આપનું પણ આવું જ થઈ ગયેલું છે ખરું ને ?

હૃદયથી કેમેયે હજી નથી બેચેની, કહું શું !
મને હો આજથી નિજત નથી આશ્વાસન કશું;
ગ્રહેલો જાતે હું જગત મહિં આધાર વિશે હું,
અરે ! આવી પેરે દુઃખ નવ પનો એથી મુજ શું !

આ કડી પણ જરાતર આપણને બંધબેસતી છે.

મને કોઈ રીતે હૃદય મહિં ના ચેન પડતું,
બને કશાંયે લાગે વીલન કરતું, ક્યાં જઈ રહું !
અરે ! જો ! આવા ઘરનું મુજને હોય જગનું
બને એવું આમે, કરુણ કરી હવાં પીરસ ભજું !

આ તો મનહૃદયનું પ્રતિબિંબ જ પાડે છે એમ નથી લાગતું ?

અરેરે ! —જેવો અવર જન પાપી નન હશે,
હજી વૃત્તિ મારી પ્રભુ ન થતી તલ્લીન ચરણે
પ્રભુ, થી મારો કદીય પણ ઉદ્ધાર ન થશે,
નહીં જો આવે તુ મદદ મહીં, મારુ ક્યાં ગયે

*

જગે દીનાને સૌ જહીં તહીં પ્રભુ, નિત્ય પજવે,
અરે ! શો દૈવો ત્યા કઈ પણ ચટે દોષ જગને ?
અને વીતી વીતી મુજ શિર પરે દાન પડી,
રહી છે શુ બાકી ? કઈક કરના જો મુજ ભણી

*

મને ક્યારે તારે પદકમળ રાખી હરખશે ?
વળી ક્યારે મારી હૃદયની તૃષા તુ છિપવશે ?
અને વિદ્યા તારી પ્રભુ, તુ ગૂઢ ક્યારે શીખવશે ?
કહે ક્યારે તારુ પરમ સુખ આનદ મળશે ?

*

મને મૃત્યુનો ગો ઝ સતત માથે લટકતો !
કૃપાથી તારી કે મન હૃદયમા તે દૃઢ થયો,
સદા એવુ નિત્યે સ્મરણ પ્રભુ, મેં તુ રખવતો !
અને રાગી વૃત્તિ નાતર હરે તેથી ન બહુ

એકમાં જ રત રહેવુ

'મારા જીવનના કેટલાક તબક્કામા કે ગાળામા બધી જ બહારથી આવતી અસરોને મારામા પેસતા હુ અટકાવી શકુ છુ અને કેવળ 'શક્તિ', 'બળ'મા રહી શકુ છુ ' આમ પ્રખ્યાત રૂસી નર્તિકા એમેડોરા ડંકન પોતાના પુસ્તક 'My Life' (મારુ જીવન)મા લખે છે એને નાદ લાગ્યો હતો નૃત્યનો નૃત્યને એ કેટલી હદ સુધી sublimate કરી શકી

હતી, દિવ્ય ભૂમિનામાં પગ ગાળી શકી હતી, તે તો હજી જાણ્યું નથી મેં તો માત્ર ઉપનું લખાણ જ વાંચ્યું સાંભળ્યું, તે તમને જણાવ્યું પરંતુ એટલું તો નક્કી છે કે જો કંઈ કશાનો નાદ આપણે લગાડવો હોય, તો તેમાં એકધારું સતત રચ્યાપચ્યા રહ્યા ન કરાય, અથવા એવી મનની સ્થિતિ પ્રગટી ન જાય, ત્યાં સુધી આપણે પૂરેપૂરા માની શકવાના નથી કોઈક એમ કહેતું હોય કે આવું કરતાં કરતાં પણ આપણે બધામાં વાકેફ રહેવાનું છે અને બધામાં રસ રાખ્યા કરવાનો છે, તો તેઓ તેમ ભલે કરે તેમને તેવું બધું ભલે મુબારક હો પરંતુ એમાં મને પોતાને તો મુદ્દે ગેડ બેસી શકતી નથી હા એવા કોઈક અપવાદરૂપે હોઈ શકે ખરા આપણે તેવા અપવાદરૂપ નથી આપણા જેવા સામાન્ય માનવી માટે એકમાં જ એકરાગ થવાપણું પ્રગટે એ જ ઉત્તમ હકીકત છે ને ઉપાય છે જેટલા જેટલા સંત-ભક્ત વિષે જાણ્યું છે તેમના જીવનની બાબતમાં પણ એકમાં જ એકાગ્ર ને કેંદ્રિત રહેવાનો તેમનો અભ્યાસ અને અનુભવ—ને તો જાણીતા છે બહારની બધી અસર ન લાગવા દેવા માટે પણ એકમાં જો પૂરેપૂરું ખરી રીતે ઉત્તમ ભાવનાથી રહેવાયા કરાશે, તો જ તે શક્ય બનતું છે એકમાં મન રહેવાના રહેવાના ને એવો જીવંત અભ્યાસ અંતરના કરણોનો પ્રગટી જતાં બહારથી આવનારી અસરથી આપણે એકદમ ચોકીને ને જ પછી જાગ્રત થઈ શકતા હોઈએ છીએ. તે સિવાય બહારની અસરને તો શું, પરંતુ બીજા જે આ અંતરના વિચાર, વૃત્તિ, લાગણી, વાસના વગેરે વગેરેના હુમલા આવે છે, તેને ટાળી શકવાને પણ આપણે કદી શક્તિવાળા થઈ શકવાના નથી. જીવના-જગતના ભાવનાત્મક અભ્યાસ વિના તેવી જાગૃતિ પ્રગટી પણ શકે નથી ચેતનયુક્ત જાગૃતિને સાધનાનું હૃદય સમજો છે ત્યારે સાધનાના ક્રમમાં એવું હૃદય પ્રગટે છે, ત્યારે જ સાધનાની ભૂમિકાના પ્રદેશનું ખરેખરું કામ શરૂ થતું હોય છે માટે કૃપા કરીને હવે નેતા અને અભ્યાસમાં વારંવાર મનને જોડો મન

તો કેટલુ બધુ કયા કયા રખડે છો ! અને તમને તેનુ ભાન પણ પૂરુ જાગતુ નથી અને વારેવારે મારે તમને ટકોરવુ પણ શુ ! આના ટકોરવાનો અર્થ પણ શો ?

અદ્દભવ છતા એકરતતા

જગતનો પ્રેમભાવ તો, જીવનવિકાસની સાધનાના ભાવમા જેમ જેમ એકરત થતા જઈશુ, તેમ તેમ આપણુને મળો કે ન મળો તેની આપણને પરવા રહે નહિ ને રહેવી પણ ન ઘટે બીજા સતભક્તોના જીવનચરિત્રો વાચી જુઓ જગતે તેમની અવગણના કરેલી છે, અને તેમની કદરભક્તિ તો બહુ જ થોડા જીવોએ દાખવેલી છે બનાનો પ્રેમભાવ લેવાને જે કોઈ ભટકે છે તેનાથી આ માર્ગનુ કશુ વળી શકવાનુ નથી આપણે તો એકભાવ એનો પ્રેમભાવ મેળવવો છે તેમ છતા આપણે કોઈની અવગણના પણ કરવાની નથી. આપણે તો સમજીસમજીને સજીવ ચેતનવતો પ્રયત્ન કરીકરીને બધાની પરત્વે સદ્દભાવ પ્રેમ, સુમેળ, સહાનુભૂતિ, ઉદાર ને વિશાળ દિલ વગેરે વગેરે દિલના ભાવો–અને તે પણ આપણી પોતાની ખાતર જ–કેળવવા કરવાના છે, તે પણ સાધના જ છે એ તો સાધનાનુ હજી પ્રથમ પગથિયુ છે આટલુ પણ જો પરિપૂર્ણતાથી, તેની યોગ્યતાથી અને તેવા ભાવથી કરી શકીશુ, તો ભગવાન આપણને અનેકગણુ આપણા પર વારી વારી જઈને આપ્યા કરવાનો છે, તેવો મારા જીવનનો અનુભવ તમારી આગળ મૂકુ છુ. આપણા પોતાના મનને, સતોષ, શાતિ, પ્રસન્નતા વગેરે જીવતા–જાગતા રહે, એવા આપણા ભાવનાત્મક વર્તનની પણ આવશ્યકતા છે આવી હકીકત વારવાર કહેવી પડે છે, કારણ કે તે પ્રમાણનુ વર્તન હુ હજી આપણા બધામા પ્રવર્તેલુ જીવતુજાગતુ ને તેવા પ્રકારનો દેખાવ હેતુ અનુભવી શકતો નથી, ને ચેતાવવાને માટે તો વારવાર મારે કહેવુ પણ પડે

કરાચી, હરિ ૐ તા ૬-૬-૪૦

(૧૯૨૪ મા થયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

શિરે બેઠો છે તુ, ફીકર પછી શી હોય મુજને?
ન-ચિંતે હું મારે રહીશ વળગી કામ પર તે,
બીજી વાતે મારું ખરચી ન દઉ લક્ષ-ધન જે,
જતા આડી જાતા મનગતિ, મને વાળ પ્રભુ તુ,

* *

શિરે બેઠો છે તું, ફીકર પછી શી હોય મુજને?
જતા આડો રહેજે પ્રભુ, બચવજે ચેતવી મને,
સદા તે વિશ્વાસે તુજ, જીવી રહ્યો છુ જીવનમા,
લજવાનો મારે કર્મ વખત આવીશ પ્રભુ ના

* *

અગર કોઈ છો ના દિલ પ્રભુ, દયાવંત તુજને,
મને તો લાગે છે, હૃદય કરુણાની તુ મૂરતિ,
હતે જો ન્યાયી તુ ફક્ત, પછી પાપી મુજ સમો
પચ્યો ના ખાડે શા? તુજ તરફ તે કેમ વળિયો?

* *

કૃપાથી માફી હે પ્રભુ, તુ અપરાધો મુજ બધા,
જીવાતુ રહેનારો નહિતર નહી તે વિણ દયા
મને પહેલા મારી જરૂર મુજ ભૂલો તુ કરજે,
પગે મારી નાખી જીવન નવુ દેજે તુ મુજને

* *

પ્રભુ તારુ પ્રેમે હૃદય કરી હુ ચિન્તન કરુ,
વધુ તો તો ને મા વિષયથી જોગી મરુ હુ,

બહાગો છોડી દે મન બગ થશે દસ કદી ના,
અશ્રદ્ધા કાં લાવે? થતુ શુભ કરેલુ અફળ ના

પ્રાર્થના

આની આની પ્રાર્થનાઓ દ્વારા આ પ્રકારના ભાવનો પુરુષાર્થ કરતા કરતા મારા વહાલા પ્રભુને હમેશાં હુ તો દિલમા દિનથી યાચ્યા જ કરતો હતો પ્રભુકૃપાથી એવો અચડ ભાવાત્મક પુરુષાર્થ થતો હતો કે તેના પ્રેરક કારણના બળ વડે કરીને જ તે પ્રાર્થના-ઓમા આર્તનાદ અને આર્તભાવ પ્રગટી શકતો એવુ બને છે, ત્યારે જ પ્રાર્થના સભળાતી હોય છે બુદ્ધિની કલ્પનાના દ્વારા ઉદ્ભવનથી થયેલી પ્રાર્થના જીવનવિકાસના ક્ષેત્ર માટે યોગ્ય ઉપયોગની નીવડી શકતી નથી તે નક્કી જાણશોજી દિલમા દિનથી દિલનો ભાવ પ્રગટાવ-વાને માટે તેવા પ્રકારના પુરુષાર્થની તેટલી જ આવશ્યકતા છે

દુકાનની નોકરીની ઉમેદવારી

આજે હુ તમને મારો એક બીજો નાનપણના જીવનનો પ્રસગ ટાકુ છુ (પચમહાલ જિલ્લાના) કાલોલમા ત્યારે ગુજરાતી નિશાળમા ભણતો હતો. હજુ છઠ્ઠુ ધોરણ પણ પૂરુ થયુ ન હતુ અને ગરીબાઈની તગીની ભીસ તો એટલી ભારે લાગતી! મને એમ થયુ કે 'ચાલને, હવે કમાતા થાઈએ, તેથી કરીને જે કઈ થોડુ ઘણુ વળતર થશે તેમાથી આ ભીસ પ્રભુકૃપાથી કૈક તો હળવી બની શકશે' મારા પિતા તે વખતે ગોધરામા રગરેજનુ કામ કરતા, એટલે હુ પણ ત્યા ગયો અમારી પાડોશમા એક વેપારી ભાઈ રહેતા હતા. તેમની દુકાને એક વાર જઈને મને નોકરીએ રાખવાને મે બહુ વિનવણી કરી 'થોડાક દિનમો મારુ કામ જોઈને જો તે યોગ્ય લાગે તો રાખજો' એમ પણ કહ્યુ. એટલે તેમણે મને રાખ્યો તો ખરો. રોજ દુકાન વગેરે વાળવાનુ તથા એવુ બીજુ તદ્દન સાધારણ પર-

સુરણુ કામ સોંપ્યું. રોજ સવારમાં વહેલો ઊઠીને દુકાનની કૂંચીઓ લઈ જઈને બધું વાળીઝૂડી બરાબર સાફ કરતો. સામાન્ય રીતે તો આવા વેપારીની ગાદી ઉપરનાં ચાદર, તકીયાના ગલેફ, વગેરે કેટલાય દિવસો સુધી ધોવાયા વગરનાં મેલાં અને સહીના કાળા ડાઘાવાળાં એમ ને એમ પડી રહેતાં હોય છે. પરંતુ મારે તો નાનામાં નાનું મળેલું કર્મ ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે કરીને શેઠના મનને રીઝવવું હતું, કારણુ કે મારે તો નોકરીએ લાગવું હતું. રોજ ચાદર, ગલેફ વગેરે ધોતો. અને તેને એક પણુ કરચલી ન પડે એવી રીતે પાથરતો. કયાંય પણુ જરા સરખી ધૂળ ન રહે તેની દરકાર રાખતો. બધું જ વ્યવસ્થિત રીતે સુંદર લાગે તેવી રીતે ગોઠવતો અને પ્રવેશતાં જ દુકાનને ભાવનાથી પગે લાગતો હતો. ત્યાં કંકુ અને ફૂલ–ચોખા પણુ ચઢાવતો.

નોકરી મળી

પ્રથમ બેચાર દિવસમાં જ મારું આવા પ્રકારનું કામ જોઈને શેઠ તો આપોઆપ મારી પર બહુ પ્રસન્ન થયા અને મને નોકરીએ રાખી લીધો. પણુ તે પગાર કેટલો? માત્ર માસિક ૫) રૂ. પણુ તે કાળમાં તે સારા ગણાય. એમ કરતાં કરતાં એક પછી એક જવાબદારીવાળું કામ પણુ મને સોંપતા ગયા. પછી તો ગામડેથી ખેડૂતો અનાજમાં ગાડાં લઈને આવે, તે જોખવાનું કામ પણુ સોંપ્યું. તે કાળે મણુ ઉપર બશેર અઢીશેર વધારે જોખીને લેવું એ તો એક સામાન્ય કાયદો અને રીતરિવાજ થઈ પડ્યા હતા. એમાં કશું ખોટું પણુ ન ગણાતું. હું તો ખેડૂતોની સાથે બહુ પ્રેમથી વાત કરતો. તેમને પણુ રાજી રાખવાનું કરું. તોલ પણુ બરાબર રીતે, સરખી રીતે તોળી લઉં. પેલા શેઠ તો એમ સમજતા કે 'આ મુનિયો પોતાના (શેઠના) લાભમાં જે તે બધું કરવાનો છે.' તેમનો સ્વાર્થ તો ખેડૂતો પાસેથી કેમ કરીને વધારેમાં વધારે તોળીને અનાજ લેવાય તેમાં હતો, એવી તેમની સમજણુ હતી. મારે તો પૈસાની ઘણુંવણુ

જરૂર ને બીક હતી, એટલે આ કામ કરતું પરંતુ જોકે તે કાળમાં આનો રિવાજ પડી ગયેલો હતો, એટલે એમાં કશું ખોટું કોઈને લાગતું ન હતું હજી આજે પણ આ પ્રકારનો રિવાજ પ્રચલિત છે, એમ જાણ્યું છે ત્યારે જેઠે જાણ્યું કે તો બરાબર આવી રીતનો જ તોલ કરીને વધુ અનાજ લઉં છું, ત્યારે તેઓ મારા પર ખાસ ખુશ થયા, અને કેવી રીતે વધારે અનાજ તોળીને લઈ શકાય, તે ખરી પદ્ધતિ શું એવો હતો ત્યારે મને સમજાવી દીધી તોળવાની કાંપાનું ઉપર અમુક રીતે વજનના માપના કાટલાના પલ્લાની સાંકળીને બીજાથી જરા પણ ન જાણી શકાય એવી રીતે સૂક્ષ્મ એવું સિફતથી દબાણ આપવાથી ૨ શેર ૨॥ શેર સહેજ રીતે આવી જાય તેવી કળા તેમણે મને બતાવી હતી પછીથી પણ મેં અનાજના ગાડાં જોખવા તો માંડ્યાં, પરંતુ તેમની બતાવેલી સિફતની રીત મેં અખત્યાર કરેલી નહિ શેઠ તો એમ જ મનમાં સમજતા હતા કે 'ચુનિયો હવે તો બરાબર સુધરી ગયો છે અને બતાવેલી રીત પ્રમાણે જ તે કર્યા કરે છે'

ભવાડો પકડાયો

પરંતુ ઓચિંતુ એક વખતે કોઈક ખેડૂતની સાથે તેમને પોતાને તકરાર થતાં તે વજન બરાબર છે કે નહિ તે જાણવાને કોઈ બીજા માણસને જોખવાનું મેં પતાનું તેમણે કહ્યું ત્યારે મારો ભવાડો પૂરેપૂરો પકડાઈ ગયો આથી કરીને બધાના દેખતાં મને ધમકાવ્યો અને બહુ ઊધડો લીધો આથી નોકરીની તાત્કાલિક મને બહુ જરૂર હતી છતાં પણ મેં નોકરી મૂકી દીધી અને વળી પાછું 'પુનશ્ચ હરિ ૐ' કરી ભણવાનું શરૂ કર્યું પ્રભુકૃપાથી ભણવામાં હું હોશિયાર હતો, તેથી તેમાં લાગી જતાં મને વાર લાગી નહિ આ મારા નાનપણના જીવનનો પ્રસંગ તમને ટાંકું છું તેનો હેતુ તો એ છે કે આપણને ગમે તેવું નાનામાં નાનું કર્મ મળ્યું હોય તો પણ તે ઉત્તમમાં ઉત્તમ

એ ભગવાનની કૃપા-પ્રસાદી છે શિક્ષણ મેળવવા માટેની ને આગળ વધવા માટેની તે ઉત્તમ તક છે, એવી દૃષ્ટિ આપણી કેળવાઈ જતી પડે તે ત્યારે જ બની શકે કે જ્યારે આવી મળતા સર્વ પ્રસંગોમાં આપણે પ્રેમભક્તિપૂર્વકની ભાવનામાં સમજસમજીને ચેતનવંતા થઈને પરોવાતા રહીએ અને તે સાથે સાથે પ્રભુપ્રીત્યર્થની ભાવના દઢાવતા દઢાવતા છતાં તે તે સાથે તટસ્થ રહેવાના કરાય એવી કેળવણી, તે તે પ્રસંગ, સંજોગ વગેરેના કર્તવ્યપથમાં આપણે પોતે ગુરુ થઈને, આપણુંને પોતાને પ્રાપ્ત કરાવી શકીએ આમ થાય તો આપણે પોતે વિશેષ ને વિશેષ જાગ્રત અને ચેતનવંતા બની શકીએ આ સાધના માર્ગમાં ખરેખરી ખૂબી તો એ છે કે જેમ જેમ જાગ્રતિ વિશેષ ને વિશેષ ચેતનવતી ને સતેજ થયા કરે છે, તેમ તેમ એવા પ્રકારની ભાવાત્મક ચેતનવંતી જાગ્રતિ આપણો સદ્‌ગુરુ બની જતી હોય છે

જાગ્રતિ-ગુરુનું કાર્ય

તેવી જાગ્રતિ આપણુંને એટલું બધું તો નવું નવું શિક્ષણ પ્રેરણા કરે છે! તે નવી નવી સૂઝ પ્રગટાવ્યા કરે છે અને સાધનાના ભાવની એક પછી એક ઉચ્ચતર ભૂમિકાના ક્યા ક્યા કેવી કેવી રીતે પગલાં ભરવાં, તે પણ તે બતાવે છે ખરી રીતે તો આવી જાતની નિરંતર જીવતીજાગતી રહેતી જાગ્રતિ તે જ સાચો પ્રત્યક્ષ જીવંત ગુરુ છે એવા સદ્‌ગુરુનું શરણ પ્રેમભક્તિતાનની ભાવના પ્રગટાવતા પ્રગટાવતા જે જીવને મળેલું છે, તે જીવના સર્વ પ્રકારે યોગ છે જો આપણે સાધનાના હાર્દનો ખરેખરો મર્મ સમજ્યા હોઈએ, તો ક્યાય કશાથી ભાગવાનું આપણુંને દિન થવાનું જ નથી તે નક્કી જાણજો એક વાર આવી જો જાગ્રતિ પ્રગટી ગઈ, તો આપણે સર્વ પ્રકારે નિશ્ચિત થઈ ગયા છીએ એવો અનુભવ જીવનમાં પ્રગટ્યા વિના રહી શકવાનો નથી એવા પ્રકારની જાગ્રતિ જો પ્રગટેલી હશે, તો મન કે બુદ્ધિ કે વૃત્તિ ગમે તેમ જરા સરખું પણ આડું

જગતના જવાનું કરવા કે તેમનું તેવું તેવું થવાના આપણી જાગૃતિ નિર્ધાર થવાનો આપણને ગોકળ ચોમાર પાડે છે, જગાડે છે, એટલું જ નહિ, પરંતુ આપણને યોગ્ય પ્રમાણે ને યોગ્ય ભાવનાથી યોગ્ય કામકાજને પણ પણ પ્રગટાવી દે છે એટલે એવી જાગૃતિ એ તો આપણું ત્રીજું ખુલેલું નયન છે એવી જાગૃતિમાંથી જ જીવનને ઉન્નત કરવાની અનંત શક્તિ પ્રગટતી હોય છે આવી જાગૃતિને જ સદ્ગુરુ કહું છું, તે માત્ર કલ્પનાની હકીકત નથી, પરંતુ તે હકીકત જીવનમાંથી પ્રગટેલા અનુભવની હકીકત છે

સ્વજનોને ચીમકી

એવી જાગૃતિનું નામનિશાન પણ આપણામાંથી કોઈમાં પણ અનુભવી શકતો નથી ને આપણે નીકળ્યા તો છીએ ચેતનનો અનુભવ કરવાને માટે જ મારે તમને સૌને જણાવવા પડે છે કે 'કૃપા કરીને અને જે કરવાને માટે મહાભિનિષ્ક્રમણ જે કર્યું હોય, તો તેની ભાવના પણ આપણે દાખવવી જ રહી નહિ તો પેલું મહાભિનિષ્ક્રમણ તે તો બાળકોના પતાના મહેલના જેવું બની જવાનું છે. જગત આપણી હાંસી કરશે, તેનું તો મને કશું નથી, પરંતુ આપણે પોતે આપણા પોતાને યોગ્ય ન કરી શકીએ ને યોગ્ય ન કેળવી શકીએ તેનું મને ઘણું ઘણું લાગી આવે છે સતત એકવારું જો મથ્યા કરીને તેમાં ને તેમાં મચેલા રહેવાનું હોય તોપણ મને જપ વળે આ તો જરાતરા કંઈ કર્યું ને વળી પાછો પૂર્વ રૂપે ધમરો. બીજે બધું શું થતું હશે, તેની સાથે મારે કશી પણ નિસબત નથી મારે તો મારે આપણે કેમ હોવું જોઈએ અને કેમ વર્તવું જોઈએ અને કર્મમાં ભાવનાનું પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વકનું પરિશીલન ને અનુશીલન કેવી રીતે આપણામાં પ્રગટ્યા કરે, તેને જ હું મહત્ત્વનું ગણું છું તેનું તમને સૌને પ્રેરાવવાને કાજે, તે મારો ધર્મ છે એમ જાણીને વારંવાર તમને બધાને સંબોધતો રહું છું'

કરાંચી, હરિ ૐ તા ૨૩-૧-૪૦

(૧૯૨૪મા કરેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

ફિટાડી દે મારુ પ્રભુ, તિમિર-અજ્ઞાન સઘળુ,
વધારે ના માગુ કઈ જ, બસ દે એટલુ જ તુ,
પ્રભુ, તારા જેવો જગત મહી દાનેશ્વરી ન કો,
મને માગ્યુ આપી સિદ્ધ કર તે આશ્રિત પ્રભો!

*   *

નથી લાધ્યો બુદ્ધિ પર હૃદયનો કાબૂ હજુ કે,
જઉ ઉશ્કેરાઈ બહુ સમય આવેશ થકીયે;
નથી પૂરો જન્મ્યો મુજ પર હજી સયમ મને,
પ્રભો! એવો હુ તો બહુ છુ નગણો, તુ મદદ દે.

*   *

બુઝાશે આશાની ઉરથી ચિનગારી શુ મુજ તે?
જશે શુ શ્રદ્ધાના કજળી તણખા છેક સઘળે?
નિરાશાની જ્વાળા મહી જ બળવાનુ શુ રહેશે?
દશામાયે એવી તુજ રટણ આશ્વાસન મને

*   *

દીધી છે પખાને સતત ઊડવા પાખ પ્રભુ, તે,
પરતુ એને તો તુજ પ્રણયની કૈ ગમ ન છે!
હતે મારે પાખો જલદી ઊડી આવી તુજ કને
પ્રભો, તુ સગાથે નિત અવનવો પ્રેમ કરતે.

જીવતા નર સેવીએ

પ્રભુકૃપાથી જીવનમા મળેલા સ્વજનો અનેક પ્રકારની કરુણાર્દ્રનીય અને સજોગોની વિપરિતતાની હકીકત જ્યારે જ્યારે મને બુમ-

બહાર પાડીપાડીને ન્હે છે, ત્યારે ત્યારે મને બહુ લાગી આવે છે, કારણકે તે પરથી મને તેમનુ તેમનુ માનસ સમજાય છે કઠણાઈને સ્વીકારીને, કઠણાઈ તો જીવનને તેવી રીતે ઘડવાને માટે મળેલી છે, તેનુ ભાન તેમને પ્રગટતુ હોત તો તો તેવી તેવી કઠણાઈમા તેમનો આનંદનો રસ આવ્યો હોત પ્રભુકૃપાથી આ જીવે કઈ થોડીઘણી કઠણાઈઓ ભોગવી નથી નડિયાદમા જેટલો કાળ રહેવાનુ બન્યુ, તે બધા દિવસો ગામથી દૂર એકાતમા જ સૂવા જવાનુ બનતુ, અને ત્યા તો 'ભૂમિતલ' હતી શરૂશરૂમા તો પાણી પીવાનુ પણ ન મળી શકે સ્મશાનમા લાકડા સાચવવાને માટે ત્યારે એક ડેરીમા રહેતા હતા ત્યારે માટે તે રોજ નાની માટલીમા પાણી ભરી જતા હતા, સૂવાની જગા પણ વાળી રાખતા કડકડતી ઠંડી પડતી હોય કે મુશળધાર વરસાદ પડતો હોય તોપણ તે કાર્યક્રમ સદાય ચાલુ જ રહેતો કઠણાઈ હોવા છતા કઠણાઈને તે રીતે માની નથી જીવનમા ગરીબાઈની કઠણાઈ તો જન્મથી જ મળેલી હતી છેક જન્મથી તો ન ગણાય પરંતુ શરીરની ૪-૫ વરસની ઉંમર થયા પછીથી તો ખરી જ ભણવામા પણ તેવા જ પ્રકારની કઠણાઈ જ્યા જ્યા ભણવા કાજે રહેવાનુ બન્યુ, ત્યા ત્યા કઈ સુખસાહ્યબી ભોગવવાની હતી એવુ તો ન જ હતુ ત્યા ત્યા પણ બધાને આ જીવે પ્રેમથી સતોષ આપવાનુ કરેલુ છે જ્યા જ્યા મારે ભણવાને કાજે રહેવાનુ થયેલુ છે, ત્યા ત્યા જઈને તમે બધા મારા પરત્વેનો ભાવ તેમનો કેવો છે, તે આજે પણ તેમને તેમને ત્યા જઈને પૂછી શકો છો આ બધુ લખતા લખતા મને એમ પણ સ્ફુરણ થાય છે કે કેટલાય જીવના શરીરનુ અવસાન થયા પછીથી તેમની તેમની જન્મભૂમિ, તેમના તેમના જીવનના પ્રસંગો, તેમના તેમના રહેઠાણના સ્થળો, ક્યા ક્યા તેમણે કરેલી સાધના, એ બધાનો ઇતિહાસ મેળવવાનુ તેમના સંબંધી સ્નેહીજનો કરતા હોય છે પરંતુ જે નર જીવતોજાગતો છે, તેના જીવનનુ તેની હયાતિ દરમ્યાન કોઈ કશુ કરતુ હોતુ નથી, ને તેનુ

કોઈને દિનમા દિનથી સુઝ્નુ નથી ઘણી વાર ? તો કહુ છુ કે જગત મડદાને પૂજનારુ છે અખાએ તો સાચુ જ કહ્યુ છે કે

'સતો! જાગતા નર સેવીએ '

તેને બીજી રીતે એમ પણ ગાઈ શકાય કે

સતો! જીવતા નર સેવીએ

આકાશની ભૂમિકા

એટલે કરુણાઈ આ પ્રગટે છે, ત્યારે જેન દિન તે પરત્વે ઉમળકા ભર્યું જાગે છે તેવો જીવ સાચે જ મરદ છે ને તેનાથી સાધનાનુ કર્મ થઈ શકવાનુ છે તે નક્કી જાણજો. દરેક પ્રસગને આપણે કઈ કઈ રીતે ને કેવા કેવા ભાવે સ્વીકારીએ છીએ, અને તે પ્રસગને વર્તનમા પ્રગટાવતા પ્રગટાવતા તે તે પળે આતરિક કરણોની ભૂમિકાની કેવી કેવી ભાવાત્મક સ્થિતિ પ્રગટેલી રહે છે, તેના પર જીવનવિકાસની ભૂમિકાનો સાચો આધાર રહેલો છે જે કઈ મળતા કરતા હોય કે મળે, તે પરત્વે અણગમો પ્રગટાવવાનુ, બળાપો કરવાનુ, રડારોળ દર્શાવવાનુ ને ફરિયાદ કરવાનુ—આ બધુ જ્યા સુધી આપણામાં ઊગે છે, ત્યા સુધી આપણે સાધનામા મિથ્યા છીએ એમ નક્કી પ્રમાણવુ આપણે તો પ્રગટવુ છે ગગનાતીત પ્રદેશમા પાચ તત્ત્વનુ જે તે કઈ બનેલુ છે તેમાનુ એક તત્ત્વ જે આકાશ છે, તે આકાશનો વિસ્તાર આપણા આધારમા જ્યારે પ્રગટે છે, ત્યારે જ સાધના ફલિત થતી અનુભવાય છે સત્ત્વગુણની ઉત્તમ પરપરાની ભૂમિકાઓ વટાવી ગયા બાદ તેવી સ્થિતિ પ્રગટતી હોય છે અને ત્યારે જ ચેતનનો પૂર્ણ સાક્ષાત્કાર અનુભવી શકાય છે

ક્યાં આદર્શ ને ક્યા વર્તન !

ચેતનનો સાક્ષાત્કાર એટલે તેના ગુણ, ધર્મ, અને શક્તિનુ જીવનમા પ્રત્યક્ષ પ્રગટવુ તે આપણા આદર્શ અને મહત્ત્વાકાંક્ષા તો

છે આ પ્રકારના અને તેમ છતાં હજી આપણે આવ્યા કનું છે નક્ન ક્ષુત્રક મુશ્કેલ હકીકતોના ખૂમરાણમાં મારી લખેલી આ હકીકત તમને કોઈને ન રુચતી હોય તો તે ભલે, પરંતુ તે ખોટી છે એમ તો તમે નહિ કહી શકો, કારણકે જે હું જોઉં છું તે જ તમને લખું છું. અને લખું છું એના માટે કે તમે તેનાથી કરીને ચેતી શકો ને સાવધ રહી શકો

ભયંકર ગુફામાં સાધના

સાધનાનો ભાવ પ્રગટાવવાને માટે ઘણાં ઘણાં સાહસ પણ પ્રભુકૃપાથી થઈ શકેલાં છે હિંમત પણ કેવી કેવી દાખવેલી છે। જેને 'ધૂવાધાર' કહે છે, તે નર્મદાજીના એક સ્થળે પ્રભુકૃપાથી મારે જવાનું થયેલું તે ધૂવાવારની સામે ઊભા રહીને જોઈએ તો ડાબા હાથ તરફ તે ધોધની છેક છેવાડે એક ગુફા જેવું હતું તેમાં એમીને સાધના કરવાનો હુકમ મળ્યો એક તો ધૂવાધારના ભયંકર અવાજથી જ જીવ ગભરાઈ જાય, તેમાં તે ઠેકાણે પહોંચવું અને ત્યાં બેસવું અને પાછું સાધનાની ભાવનામાં પ્રવર્તવું એ કંઈ નાનીસૂની હકીકત નથી કોઈનું પણ ગજું ન ચાલી શકે એવું તે સ્થળ હતું 'ન ચાલી શકે' એવું વ્યક્તવ્ય પણ બરાબર નથી ઘણાની તો હામ જ હારી જાય, એવું તે હતું પરંતુ તે પ્રભુકૃપાથી આપણને તો હુકમ મળ્યો કે તેનું પ્રેમભક્તિપૂર્વકનું પાલન કેમ થાય, તે જ માત્ર વિચાર વાળું રહેલું હતું જ્યારે તે તે કરવાનું ખરેખરું, ઉમળકાભર્યું દિલ પ્રગટે છે, ત્યારે તે કર્મ કરવાના ઉપાય ને રસ્તાઓ પણ તેમાંથી મળી રહે છે, એવો મારો એક વેળાનો નહિ, પણ અનેક વેળાનો જીવતોજાગતો અનુભવ છે કેવા કેવા ઉપાયો લીધા કે જેનાથી કરીને તે ધૂવાધાર પાસેની ગુફામાં જઈ શકાયું તે તો લખતો નથી ૨૧ દિવસ ત્યાં રહેવાનું પ્રભુકૃપાથી બન્યું હતું અને દિવસની પળેપળ પ્રભુકૃપાની ભાવનામાં તથા જુદા જુદા સાધનાના અભ્યાસમાં ગાળવાનું

બની રહ્યું હતું, તે તેની પરમ કૃપા પામ્યો પણ પાં ગગય એવી યોજનાની સૂઝ પ્રગટી, અને ઓગષ્ટ તો ૫-૬ દિવસ સુધી સતત આનંદ જ તે પછીથી કોઈક પાનમાં દોરડાથી તે બાંધીને તેને આમ તેમ હલાવડાવીને મારા હાથની પગની મર્યાદામાં ને આવી શકે એવી રીતે દોરડાથી હલનચલન કરાવીને એક વાર ખોરાક આપવાનું કોઈક નોન કરતા હતા મળમૂત્ર પણ ત્યાં જ કરવાનું બનતું આવી તો અનેક પ્રકારની કઠણાઈઓ આ શરીરે વેઠેલી છે

કઠણાઈનો સ્વીકાર

આ તો એક માત્ર નાનોસરખો દાખલો જ તમને ટાંક્યો છે જ્યારે તમને બધાંને નાની નાની ક્ષુલ્લક બાબતમાં કઠણાઈનો પોકાર પાડતા જોઉં છું, ત્યારે મને થાય છે કે આપણે શું કરવા નીકળ્યા છીએ ને આપણે કેવા છીએ! માટે કૃપા કરીને કઠણાઈની ફરિયાદ કરશો નહિ. કઠણાઈથી કંટાળશો નહિ, કઠણાઈથી તોબા પામશો નહિ પરંતુ મારી તમને બધાંને પ્રાર્થના છે કે કઠણાઈ આવે ત્યારે તેનો હેતુપૂર્વક સ્વીકાર કરજો. ને તે કઠણાઈને ઉમંગભર્યા ભાવથી વેઠ્યા કરજો તો જીવનમાં નવો ગુણ, નવું બળ અને નવું ઓજસ પ્રગટશે માણસના જીવનમાં જે બળ છે, તેનાથી અનેક ગણું અને ન કલ્પી શકાય તેટલું બળ પ્રગટાવવાની જરૂરિયાત છે તેવું બળ પ્રગટ્યું હોય તો જ સાધનાનું કામ બની શકે તેવું છે તેવું પ્રચંડ બળ પ્રગટાવવું એવો આ જે કઠણાઈઓ મળે છે, તેનો હેતુ છે ધારો કે કઠણાઈનો તેવો હેતુ ન હોય, તોપણ કઠણાઈઓને તેવા હેતુથી જો વેઠવાનું કરી શકીએ, તો તેથી જીવનનો વિકાસ જરૂર થવાનો છે આ માત્ર ખાલીખાલી સમજાવવા પૂરતું લખ્યું નથી, અથવા ગળે ઉતારવા પૂરતું પણ લખ્યું નથી પરંતુ જે જે આ બધું લખ્યું છે તે બધું તેની વાસ્તવિકતાના પ્રમાણમાં અનુભવનું સત્ય છે શકે તેવું પણ છે પરંતુ તેથી કરીને કઠણાઈ-

એોને આપણાથી તેવી રીતે ન સ્વીકારી શકાતી હોય તો તે એક જુદી હકીકત છે. તેવી રીતે ન સ્વીકારી શકાતી હોય તો તે આપણી નબળાઈ છે, તેવું મને સ્પષ્ટ લાગે છે.

કરાંચી,   હરિ : ૐ   તા. ૬-૭-૪૦

(૧૯૨૪માં થયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

નથી કૈં ઠેકાણું મુજ ભવિષની ચાવી તણું જ્યાં.
તૂટેલું છે તુંબુ પ્રભુ, મુજ પુરુષાર્થ તણું જ્યાં,
બન્યા છે બેસૂરા મુજ જીવનના તાર સહુ જ્યાં,
પ્રભુ જ્યાં આવું છે, મુજ ગત થશે શી ! કર કૃપા.

*   *

પૂરેપૂરો ક્યારે પ્રભુજી, પરવારી રહીશ હું ?
પૂરું નિશ્ચિંતેથી હૃદય મહીં ક્યારે ઠરીશ હું ?
અહો ! ક્યારે મારા ભ્રમિત મનનો થાક ટળશે ?
વળી ક્યારે મારા હૃદય મહીંનું યુદ્ધ શમશે ?

*   *

અહો ! કે વેળાનો સતત તુજ હું રાહ નિરખી
ઊભો છું; સંદેશો પણ તુજ મળે ના કહીં ધણી;
વહી જાશે થાકી યુગ યુગ કદી સત્વર અરે !
છતાં હું તો એવો અટળ પ્રભુ ઊભો રહીશ જો.

*   *

(વસંતતિલકા)

આનંદના જ રસ-ભાવ નદી-પ્રવાહે
ઝીલે તણાઈ કરીને ઉર ખૂબ રાચે;

વિક્ષેપ એક પળનોય કદી થતો જ્યાં,
શા કાજ કે રસ-ક્ષતિ થતી હશે, ઘટે ત્યાં?

આનંદ તો હૃદયની સ્ફુરણાની વાત
તે રાખવા હૃદય-રંગિત સર્વદા જ
એવો અભેદ દૃઢનો ગર્ તો કરીને
કે પેગી પૂરાણુ કશું કથનારી ના દે

પોતાની સમજણ પડવી ઘટે

આપણને આપણી સમજણ નહિ પડે તો કોને પડશે? ટાઢ કે તડકો પડે ને જેમ પારો નીચો કે ઊંચો જાય, તેવું આપણું થતું હોય તો શું તેની આપણને ખબર ન પડે? પતનમાં બનતું થતું હોય તે વર્તાય કે તરત એની જાતને તે પાછા શરૂ કરવા મંડ્યો જ તમન્નાના અગ્નિને તો ત્યાં સર્વદા સળગેલો જ રાખ્યા કરીએ તો જ સાધનાનો માર્ગ કપાયા જવાનો છે. ભૂખ કકડીને લાગી હોય છે, ત્યારે ખોરાક મેળવવાના ફાંફાં આપણે કેવા મારીએ છીએ! એવા ફાંફાં મારીએ છીએ કે તેનું ભાન પણ કદીક તો રહેતું નથી. ખાધા વિના ચેન પડતું નથી. એવી કકડીને ભૂખ એવી લગની જીવનને માટે આપણને લાગી ગયેલી હોવી જોઈએ, અથવા લાગવી જોઈશે એવી પ્રગટેલી લગની જ આપણને આ માર્ગ પરત્વે આગળ ને આગળ ડગલાં ભરાવશે. આપણે જ કોઈ જીવની આસ્વાદ તરીકે જ્વાળામુખીના જેવી ધગધગની તમન્ના હોય છે સાધનામાં પ્રગતિમાન થવાની ખરી ચાવી તો તેના પરત્વેની તમન્નાને સતેજ રાખ્યા કરવામાં છે.

સહજ આકર્ષણ

આપણને જેના પરત્વેનું દિવ્ય સહજ આકર્ષણ પ્રગટે તે પણ જાણવું છે પરંતુ તે કંઈ એમનું એમ મેળું જ બની જતું હોય

છે! પ્રથમ પરિચયે પ્રેમ પ્રગટી જવો એ તો ભાગ્યે જ કોઈની બાબતમા બને તો બને પરિચયથી વારવાર સબધમા આવવાનુ બને અને તેવા પ્રકારના સબધમા બનેના દિલનુ સખાપણુ પ્રગટે, તો પછી બનેને એમ્બીજા પરત્વે એક પ્રકારનો રાગ પ્રગટે છે ને તેમાથી આકર્ષણ જન્મે છે તેવી જ રીતે જીવનવિકાસ પરત્વેનો રાગ પ્રગટાવવાને કાજે એનુ જ સતત મનનચિતન કર્યા કરવુ અને તે સાથેસાથે જીવનવિકાસના ભાવથી સકળ પ્રકારના કર્મો, વર્તન વહેવાર વગેરે બધુ થયા કરે તે જરૂરનુ છે એવા પ્રકારનો આતરિક સબધ એની સાથે પ્રગટાવવાને માટે એની સ્મરણભાવના એ તો જાણે પ્રથમ પગથિયુ છે જે જે કઈ થાય થતુ હોય, તે બધુ એને કહ્યા કરીએ એટલુ જ નહિ, પરતુ પળેપળનુ જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનુ સમર્પણ કર્યા કરીએ કોઈ કહેશે કે માત્ર 'આત્મનિવેદન કરવાથી કઈ કશુ શુ બની શકે?' પરતુ એવા અભ્યાસથી જેને psychic contact કહે છે, ચૈતન્ય પુરુષ સાથેનો આપણો સબધ કહે છે તે છતો થતો જતો હોય છે

સાગડગ વૃત્તિ

મનાદિકરણનુ અનિશ્ચિતપણુ એટલે કે સાગડગ વૃત્તિ જે આપણામા છે, તે એક પ્રકારનો દોષ છે અને તે અગે તમને આજે જ થોડો કહુ છુ? નાનીનાની બાબતમા પણ તેમ થાય એટલે તે ટાળવાને માટે જે તે આપણે મક્કમતાથી દૃઢતાથી, ને એકદમ નિર્ણયાત્મક સ્વરૂપથી વર્તવાનો અભ્યાસ પાડવાની જરૂર છે આર્ત જિજ્ઞાસુને તો જે જાણવાનુ હોય છે, તે ગમે ત્યાથી ને ગમે તે રીતે મળ્યા કરતુ રહે છે, એવો મને અનેક વેળા અનુભવ થઈ ચૂકયો છે માટે આપણે એવો ભરોસો પ્રગટાવવો જોઈએ દિલમા કશી પણ શરમ કુશકા કે આશાઅપેક્ષા રાખ્યા વિના જે કરવુ ઘટે તે કરવુ

સાધનાદૃષ્ટિએ 'મરણ'

આપ મવા વિના સ્વર્ગે કોઈથી જવાતુ નથી આપણે પણ

મ વાનુ તો છે જ અને તે જેટલુ વહેલુ અને તેટલુ ઉત્તમ પણ
તે જુદા અર્થમાં શ્રી મણિભાઈએ ગાયુ છે ઃ

'મરીને જીવવાનો મંત્ર દિલમાંની દુહાઈ છે'

અહી 'મરવુ' એટલે દ્વંદ્વાતીત ને ગુણાતીત હોવુ તે એ પછીથી
જ પુનર્જીવન પ્રાપ્ત થતુ હોય છે ને તેને જ ખરુ 'જીવન' કહેવાય
જ્યારે હાલનુ આપણુ જીવન તો દ્વંદ્વાત્મક ને ગુણાત્મક છે

જીવદશાની વૃત્તિ વગેરે

આળસ ને પ્રમાદ એ જીવનનો ધ્વંસ કરનાર શત્રુ છે તેવી જ
રીતે કામ અને ક્રોધ પણ છે આ બધુ આપણે બુદ્ધિથી જરૂર
સમજીએ છીએ, પરંતુ તે બધી સમજણ ઉપરચોટિયા જ છે જીવન
વિકાસના કર્મને વેગ આપવાને માટે આ બધા શત્રુની ઉપર આપણે
જય મેળવવાનો છે, તે પણ બુદ્ધિ તો કબૂલે છે, પરંતુ તેમ કરવાને
જે પ્રચંડપણે મથવાની જરૂર, તે શી રીતે બને ? આ બધા શત્રુઓ
પ્રેરનાર ગુણો તમસ અને રજસ છે એટલે જો આપણે તેમને
તેમને હઠાવવા હોય કે હરાવવા હોય તો સત્ત્વગુણની ક્રિયામાં ગતિ
શીલ થવુ પડશે તે સત્ત્વગુણમાં ગતિશીલતા થવાને માટે સ્મરણ,
પ્રાર્થના, ધ્યાન અને તે પ્રકારની ભાવનામાં નિરંતરતા પ્રગટવી ઘટે
તેમ થતા રજસ્તમસનુ નિર્મૂળ થવાપણુ બની શકે ખરુ, તથા જેના
જેનાથી કરીને જીવદશામાં વળગાયા રહેવાનુ હોય, અને એવા જે
અનેક પ્રકારના વિચારો, વૃત્તિ, વલણો લાગણીઓ વગેરે જાગે છે તે
બધાથી મુક્ત થવાને કાજે અનાસક્તિ, નિરાગ્રહ, નિર્મમત્વ નિર્લોભ,
નિષ્કામ, નિરહંકાર—આ બધા વડે આપણુ પ્રભુકૃપાથી પાર થવાપણુ
બને તો એવુ જીવદશાનુ ટળવાપણુ અને આપણુ 'મરવાપણુ' જરૂર
બની જાય આ બધુ થયા વિના ચેતનનો અનુભવ થવો અથવા તો
જીવનનો વિકાસ થવો કદી પણ શક્ય નથી જ્યારે આપણે સાધનાની
ભાવનાના પ્રચંડ પ્રવાહમા પ્રગટેલા હોઈએ છીએ, ત્યારે, કામ, ક્રોધ,

લોભ, મોહ આદિ ખરા નિર્મૂળ થઈ ગયા હોય છે એવું તો કશું નથી. તે લુચ્ચા તો છાનામાના ઇંદ્રિયો પાછીને અંદર પડી રહેલા હોય છે અને ક્યારે લાગ મળે અને માથું ઊંચું કરીએ એવી તેમની તેમની પ્રવૃત્તિ હોય છે. સાધનાની ભાવનામાં જ્યારે જ્યારે મંદતા પ્રગટે છે, ત્યારે ત્યારે એમનો લાગ ફાવી જતો હોય છે, ને તે પાછા દેખા દે છે. ત્યારે જો આપણે જાગી શકતા હોઈએ, તો કોઈક વેળા ત્યાંથી તેમના તેમના પ્રવાહની પકડમાંથી મોળા બનવાનું ભગવાનની કૃપાથી કરી શકતા હોઈએ છીએ, પણ કોઈક વખત તેમાં તણાઈ પણ જઈએ છીએ. સાધના કરતા કરતાં તેની મંદતાના સમયમાં આવા છાના પડી રહેલા શત્રુઓનું જોર એવી પળે વિશેષ ને વિશેષ જોરદાર હુમલાને સ્વરૂપે પ્રચંડપણે પ્રગટતું હોય છે

હુમલાઓનો પ્રાર્થનાદ્વારા પ્રતિકાર

જીવનના વિકાસ પરત્વેની જેની તીવ્રતા છે, તેને પોતાને પોતાનું આવું નિમ્નગામી પ્રકૃતિનું અનુભવદર્શન, એ એટલું બધું તો હેરાન-પરેશાન કરે છે ને તેથી તેને એટલી બધી તો વેદના થાય છે કે એવી વેદનાને પરિણામે તે પોતાની પ્રાર્થનાથી પ્રભુને પોકારે છે લોહુ લાલ-ચોળ થયેલું હોય ત્યારે જ તેના પર ઘણના ભારે પ્રચંડ તેને આકાર પમાડવાને કાજે ઘા મારવા પડે છે આમા પણ એવા જ કાળે આપણે સત્ત્વગુણની પ્રક્રિયામા જ્ઞાનપૂર્વક પ્રવેશવાનું રહે છે પ્રાર્થના એ આપણું ભારેમા ભારે સાધન છે

'More things are wrought by prayer
Than this world dreams of.'

એવી એક અંગ્રેજી જાણીતી કવિતા છે, અને તે મને પોતાને તો અનુભવે સાચી લાગેલી છે

મનને જીતવાના ઉપાય

ગીતામાના આપણને કહે છે કે મનને પણ વશ કરી શકાય.

અર્જુન તો ભગવાનને કહે છે કે, 'વાને કદાચ વશ કરી શકાય, પરંતુ મનને વશ કરવું દુર્ઘટ છે.' ભગવાન તેનો ઉપાય પણ બતાવે છે કે વૈરાગ્ય ને અભ્યાસથી તેમ બની શકશે. આ માટે તે પ્રકારની પ્રવૃત્તિ આપણે સદા કાળ કર્યા કરવી જોઈશે. મળેલાં કર્મ, પરિસ્થિતિ, સંજોગ, તેને ઉવેખવાનાં નથી, એટલું જ નહિ પણ તે તે મળેલાં પરિસ્થિતિ, સંજોગ વગેરેનો ધર્મ સ્વીકારી તેને યથાયોગ્યતાથી શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે કર્યા કરી, તે ને બધું એને ચરણકમળે સમર્પણ કર્યા કરવાનું છે.

કરાંચી. હરિ : ૐ તા. ૧૬-૭-૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

પ્રભો ! અંજાયા હે નઠર મનને તું-મહીં ધરું;
ફરી જેથી બીજે કદી ન ભટકે આવું અંતર;
કૃપા એવી ક્યારે કરીશ હું-અભાગી પર પ્રભુ ?
અરે ! એ માટેયે હજી નથી થયો લાયક શું હું ?

* *

બધાયે સંતોનો સહુ જ અવળા હું જનમિયો,
અભાગી એવાની પણ કર કૃપા તું કંઈ પ્રભો !
નથી રહેવાનો હું પ્રભુ, ઉપર આવ્યા વગર તે
લહ્યું તેથી તારું શરણ ચરણા, તું મદદ દે.

* *

પૂરેપૂરો મારો હજી સુધી પ્રભુ, નેમ ન રહે.
ઉપાયોની જેવી ગ્રહ પડી, સહુ તે હણાં છે.
જ્યાં હાર્યો પાગે દિલ પચવો તે શ્રમ છે.
હરે તેવું તારું બળ અરસ્વના અભિન પ્રભુ, દે.

હુ ભાવોના અર્ઘ્યે કરું તુજ પૂજા–અર્ચન સદા,
કશી હુ જાણુ ના રીત બીજી તને હો રીઝવવા,
છુટાવા દુઃખોથી તુજ શરણુ શોધી તુજ પદે
મૂક્યુ માથુ, તારુ ગમતું કરજે તુ મુજ હવે

* *

ન મારુ પોતાનુ હજી પણ સુધી સાધન જતુ,
કુટાળામાથી તે ક્યમ કરીય મારે છટકવુ,
બીજા આકાતેરા ત્યજી દઈ વિચારો દઢપણે,
તુમા જો રહેવાયે દઢ શરણુ તો કામ બનશે

* *

ચૂમી જો લેવા દે ચરણુરજ તારી પ્રભુ, મને,
લઉ સકેલી તો પળો જીવનની બાજી સઘળે,
બીજી કોઈ આશા નથી રહી નથી આ મુજ દિલે,
ફળાવીને એને મુજ જીવનને ધન્ય કરજે

ગુણો ઉપર વિજય

વાસનાના પણ અનત પ્રકાર છે એની પાછળના હેતુ ને નેમ જ્યા સુધી પૂરેપૂરા શુદ્ધ બનેલા નથી, ત્યા સુધી દિલનો દરિયાવ લહેરે કે હિલોળે ચડતો નથી અતરની પ્રકૃતિ દરેક કર્મમા આપણને પ્રવર્તાવે છે, અને તેમા તેમા પ્રકૃતિ ને સ્વભાવની રીતે જ તેના અસર ને સસ્કાર પાડે છે પ્રકૃતિ ને સ્વભાવ એ ત્રણ ગુણથી રગાઈ રહેલા છે સામાન્ય રીતે તે તમસ અને રજસથી જ વધારેમા વધારે સમર્થ યોગેયોગ ગતિમાન થયેલા હોય છે એટલે જો પ્રકૃતિ ને સ્વભાવની પકડમાથી મોકળા બનવાનુ કરવુ હોય તો પણ પ્રકૃતિ ને સ્વભાવને સાધન તરીકે સ્વીકારીને તેનો પણ સત્ત્વગુણથી ઉપયોગ થયા કરે, તે માટે તેને સ્મરણ, પ્રાર્થના, ભજન, ધ્યાન તથા એવા પ્રકારની ભાવનાની નિરંતરતામા રાખ્યા કરવાનુ એટલે કે સઘળા કર્મ થતા થતા

તેના તેના ભાવનુ પરિશીલન અને અનુશીલન સર્વ કરવાનુ ભાનભાન આપણે જીવતુજાગતુ સતેજ રાખ્યા કરવાનુ છે પ્રભુકૃપાથી આપણે મથવા જ કરવાનુ છે મથતા મથતા પથ કપાવાનો છે ને એમાથી બળ પ્રગટવાનુ છે ને ગતિ પણ પ્રગટવાની છે ચૂનામા બદ્દાર સળગી જતા લાકડાને આપણે જેમ સકોરીએ છીએ અને સકોરીએ છીએ તેમ વારવાર તેની મનાદિ કરણની પ્રવૃત્તિ પણ અનર્મુખનાની સ્થિતિમા લાવ્યા વાની છે આવા પ્રકારનો પુરુષાર્થ થતા થતાં આતર ચ ુ ઉઘડવા ને ખીલવા માટે છે અને એનો પણ બેવડો ઉપ યોગ કરવાનો છે નિમ્નગામી ગતિ, વિચાર વગેરેને એનાથી ફરી યોગ્ય ભાવનામા વાળ્યા કરવાના છે, અને તેના સતત ચોકી ભર્યા કરવાનુ છે તેની સાથે સાથે ચેતનાત્મક ભાવો આપણા કરણોમા પ્રગટાવવાની તે જ આતર ચક્ષુથી મન્દ તીવ્ર કરવાની છે આમ અત ર્મુખના દેખતી દેખતીને આત્મશોધનના માર્ગમા ગતિ પ્રગટાવ્યા કરવાની છે આવી બેવડી પ્રક્રિયા સતત આપણા મનાદિ કરણોની મનાદિ કરણોમા સતેજ પ્રગટા વા ક વાની છે

સત્સગનો મહિમા

કોઈ પણ ર પુરુષનો ભાવનાથી સેવાયેલો સત્સગ કદી પણ નિષ્ફળ જતો નથી ચેન્નાઈમા ભણતો હતો ત્યારે શ્રીબાળગનાથજી મહારાજના સમાગમમા આવવાનુ બન્યુ હતુ હાઈસ્કૂલમાથી છૂટીને અને કદી કોઈ સમય (period)મા ભણવાનુ ન હોય તે વેળાએ વચ્ચે પણ ત્યાથી નીકળી જઈને તેઓશ્રીની પાસે જતો ત્યાની જગા વાળતો ને તેમના કપડાં પણ ધોવાનુ કરતો ફરી વળી બાળકોમાંનો તેમની પાસે બેસી રહેતો તેઓ જે બાળકની સાથે વાર્તા લાપ કરતા, તે બધુ શાતચિત્તે સાભળતો ત્યારે મારે કશુ પૂછવાનુ તો હતુ નહિ પરન્તુ તેમનુ બધુ આચારણ માનુ મ ગે દિવ થનુ તેઓ પોતે એકદમ સરળ ને સાદા હતા મને ભક્તિની પણ એવી જ

તેમની પરત્વે પેટલાદના રંગવાળા શેઠ બહુ આદર ને ભક્તિભાવ રાખતા તેમના નિમિત્તથી જ તેઓ ત્યાં રહેતા હતા તે શેઠ સાહેબે જ તેમને રહેવાને માટે ત્યાં બધો પ્રબંધ કર્યો હતો તેઓ કોઈ જાતનું પ્રવચન કે કથાવાર્તા કરતા ન હતા અથવા શાસ્ત્રનું વાચન પણ કરતા ન હતા મારી ગેરહાજરીમાં કદાચ કરતા હોય તો રામ જાણે મને તેમની પાસે બેસી રહેવાનું બહુ દિલ થતું હાઈસ્કૂલમાં ભણતો ત્યારે બીજી કોઈ પણ પ્રકારની ભ્રમણમાં મેં કદી ભાગ લીધો નથી જ્યારે જ્યારે સમય મળતો અને પોતે પેટલાદમાં પધારેલા હોય, ત્યારે અચૂક તેમની પાસે જવાનું કરતો હતો કોઈ દિવસ તેમની સાથે મેં ઝાઝી વાતચીત પણ કરી નથી તેઓ કદીક કદીક મારી ખબર પૂછતા ખરા 'શું કરે છે? શું ભણે છે? ક્યાં રહે છે?' એમ પણ પૂછતા અંગ્રેજી સાતમા ધોરણમાં ભણતો હતો એટલે કે મેટ્રિકના વર્ગમાં હતો, ત્યારે તેમણે મને કૃપા કરીને ચેતવેલો કે 'તારા શરીરને ભયંકર માંદગી થવાની છે, માટે તું સવેળા પહેલેથી જ બધો અભ્યાસ કરી લે' પેટલાદના રંગવાળા શેઠ તરફથી ચાલતી એક સંસ્કૃત પાઠશાળાના આચાર્ય પણ ત્યાં કદીક કદીક આવતા હશે એક વખત તે આચાર્યશ્રી પણ બેઠા હતા, ને મારી હાજરી પણ હતી ત્યારે તેમણે પેલા સજ્જન આચાર્યશ્રીને મને ચીંધીને ખાસ કહ્યું કે 'આ છોકરાનો મેટ્રિકના વિષયનો બધો અભ્યાસ તમે સારી રીતે પૂરો કરાવી દો, ગણિતના વિષયમાં એને ખૂબ હોશિયાર કરી દો આ છોકરાને જ્યારે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે તે તમારી પાસે આવે ને ત્યારે તમારે એને શીખવવું આ છોકરો કોઈ પાછળ કેમ છે, તેથી તે ધારેલે સમયે ન આવી શકે એવી એની પરિસ્થિતિ છે'

સંતકૃપાનો અનુભવ

પેટલાદમાં દિવાન સાહેબના બંગલાની પાછળ જ આગળ આ સંસ્કૃત પાઠશાળા હતી તે આચાર્યશ્રી પાસેથી બે ચાર મહિનાના

ટૂંકા ગાળામાં બધો જ સંસ્કૃતનો અભ્યાસ પાકો કરી લીધો હતો—ખાસ કરીને વ્યાકરણની બાબતનો તો પૂરેપૂરો જ. તે ઉપરાંત શ્રી જાનકીદાસ મહારાજે મને કૃપા કરીને ચેતવેલો હોવાથી મેટ્રિકના બીજા બધા વિષયોનો અભ્યાસ તે તે વિષયોની છપાયેલી સમજૂતિઓ (ગાઈડ્ઝ) બહાર પડતી હતી તે બધાંની મદદથી તથા તે તે વિષયોના પ્રશ્નો ને ઉત્તરોની પણ ચોપડી છપાતી હતી, તે બધાંની મદદથી બધા વિષયોનો અભ્યાસ ઝટ ઝટ કરી લીધો હતો. એવામાં કોઈક નિમિત્ત પ્રસંગે કરીને અમદાવાદ જવાનું બન્યું. ત્યાં મારા મોટાભાઈ, મા વગેરે રહેતાં હતાં. પરંતુ મેં તો શ્રી. ધનુભાઈને ત્યાં જ અમદાવાદમાં રહેવાનું રાખ્યું હતું. ત્યાં સાચે જ શ્રીજાનકીદાસજીની આગાહી પ્રમાણે આ શરીર બહુ જ માંદું પડ્યું અને તેનું મરણ નીપજી શકે એવી ગંભીર સ્થિતિ પણ થઈ ગઈ હતી. કેટલાક દિવસ સુધી બેભાન અવસ્થામાં પણ રહેવું પડ્યું હતું. શરીરની આ માંદગીમાં મને શ્રીજાનકીદાસ મહારાજનું બહુ સ્મરણ થતું ને તેમના પર મને ત્યારે ઘણુંઘણું વહાલ પણ પ્રગટતું. શરીરની આ માંદગી લાંબી ચાલી હતી. શરીર કૈંક થોડુંઘણું સ્વસ્થ થતાં અભ્યાસની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવાનું કરતાં ડૉક્ટરે અભ્યાસ કરવાની મનાઈ કરી. મેટ્રિકની પરીક્ષામાં બેસવાને માટે જે પ્રાવેશિક પરીક્ષા થાય છે, તેમાં પણ બેસી શકાયું ન હતું. પરંતુ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્તર સાહેબ શ્રી ઈશ્વરભાઈ પટેલ જેઓ બોરિઆવીના વતની હતા, તેઓની મારા પર સારી મમતા હતી, કારણ કે હું વિદ્યાર્થી તરીકે અભ્યાસમાં તેજસ્વિન હતો ને આગળથી બધો અભ્યાસ કરી લીધો હતો. તેથી જે જે નિબંધો લખવાના આવે અથવા ત્રિમાસિક કે છમાસિક પરીક્ષા થતી તેમાં હું બહુ ઊંચા માર્કથી પાસ થતો. એટલે પ્રાવેશિક પરીક્ષામાં ન બેસી શક્યો તોપણ મને ફોર્મ તો મળી ગયું હતું. પરંતુ જો શ્રી જાનકીદાસ મહારાજે કૃપા કરીને મને ચેતવ્યો ન હોત, તો જરૂર હું નપાસ થયો હોત. સદ્ભાવનાથી મેળવેલો સત્સંગ at least

(કંઈ નહિ તો) મારી બાબતમાં તો મને સફળ પરિણામમાં પ્રમ અનુભવાયો વળી આ ઉપરાંત મને એ પણ જણાયું હતુ આપણામાં એવા સત્સંગની અભિરુચિ પ્રગટેલી હોય અને જાણ આપણને છતી થયેલી ન હોય, તોપણ જે આપણને ઠેકાણે જવાનુ દિલ થતુ હોય, તો એવા સત્પુરુષ પાસે ખાલી વાધી કરીને પણ આપણને શાતિ ને હળવાશ જરૂર પ્રગટે છે, તેવા પ્રકારની લાગણીની અસર થોડા સમય સુધી ચાલુ રહેલી અનુભવાય છે. મને એવું લાગ્યા કરતું, તેથી જ વારવાર તેઓ પાસે ગયા કરવાનો દિલનો ભાવ થતો.

શ્રીસરયુદાસજીનાં દર્શન

વળી તેઓશ્રીએ મને અમદાવાદમાં શ્રીસરયુદાસ મહા-પગે લાગીને તેમના આશીર્વાદ લેવાની ખાસ સલાહ આપેલી ને તેમ કરેલુ પણ ખરુ. આ બધુ જે કાળે બન્યુ તે કાળે સંત મહિમા કે મહત્ત્વ નો મુદ્દલે જાણતો ન હતો. પરંતુ retrospectionની ધારણાથી એટલે પૂર્વસ્મૃતિની ધારણાથી : જરૂર કહી શકુ છુ કે શ્રીજાનકીદાસ મહારાજ અનુભવી મ હતા તેઓશ્રી નડિયાદના સતરામ મહારાજના મંદિરમાં પણ કોઈ વાર પધારતા નડિયાદમા મેવાનાં ક્ષેત્રમા હતો, ત્યારે પણ તે જ્યારે જ્યારે નડિયાદ પધારતા, ત્યારે ત્યારે તેમની કને જતો શ્રીએ મારી ઓળખાણુ બરાબર રાખી હતી અને તે વેળ સાધનાના પ્રદેશમા પ્રવેશી પણ ચૂક્યો હતો આવા પ્રદેશની ગ઼ ત્રિ તેઓશ્રીના પૂછવાથી કરીને મે તેમને જણાવ્યું પણ કદીક કદીક સાધનામાં મને જે જે મુશ્કેલી નડતી ને ગૂચો પ્ર તે તેમને હું વ્યક્ત રીતે કહેતોકરતો નહિ, પરતુ તેમની જવાતું થતાં તે તે બધુ આર્પનાભાવે મારા મનમાં ધારણ બેસતો અને તેઓ બીજા કોઈ સાથે વાર્તાલાપ કરતા હોય, ત

કંઈ કશું બોલવાનાં હોય, તો તેમાંથી મને માગ કોયડાનો જવાબ મળી જતો અને આ રીતનું અનુસરણ શ્રીસીતારામ મહાનજના મંદિરમાં બીજા મહાત્મા પધારતા ત્યારે પણ કરવાનું રાખતો હતો. જે જે કોઈ મહાત્માની પાસેથી આપમેળે માની સાધનાના મુશ્કેલી, ગૂંચો અને કોયડાઓનું સમાધાન પ્રભુકૃપાથી મેળવી શકાતું બનતું, ત્યારે ત્યારે તે તે સાધુ મહાત્માની પાસે વિશેષ ને વિશેષ જવાનું કરતો અને મને જે કંઈ થોડો સમય મળે, તેમાં તેમની સેવા કરવાનું ચૂકતો નહિ સદ્ભાવથી ને દિલના ઉમળકાથી કરેલી સેવા આપણાં મનાદિ કરણને એક પ્રકારની સુખદ લાગણી પ્રેરાવે છે, અને તેમને ભાવનાથી ભીંજવેલા રખાવે છે આ હકીકતનો અનુભવ મને તે તે કાળે થયેલો હોવાથી તે ચાલુ રાખવાનું પ્રભુકૃપાથી બન્યું હતું

કરાચી, હરિ ૐ તા. ૨૮-૭-૪૦.

(૧૯૨૪ માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

બનેતું માગીતું પૂતળું પ્રભુ, છું પામર હું તો,
કહો, ક્યાથી પૂરો ત્વરિત બનું હું શુદ્ધ પ્રભુ, તો ?
છતાં શ્રદ્ધા રાખું પદકમળમાં અર્પણ થવા
થશે હું થી તેવું મુજ પર હશે જો તુજ કૃપા,

*

ચિંતા જ્વાળા જેવી ભડભડ બળ્યા કરું સદા,
સિજાતો મૂઝાતો અમૂઝણથી ભારે હૃદયમાં
નથી એની તારે કંઈ પણ પડી, ક્રૂર શું થયો ?
મને શાંતિ દેની રહમ કરી મારી પર પ્રભો !

* *

જ્યહાં જાણ્યું કે મેં ભૂલ થકી કર્યું સાવ ભટક્યા,
હદે ભૂલ્યો ત્યાથી ફરીથી પ્રભુ, મડ્યો હું ગણવા

જ્યાં તોયે મારી હજી પણ પડે ચૂક, કરું શું ?
મને દે શિક્ષા કે દઈ શકું પૂરું લક્ષ પ્રભુ, હું.

* *

મને ભારે ભારે મુજ હૃદય કૈં લાગી કઠતું,
ઉપાધિ એવી તે વળગી રહી શી ! જાણું નવ હું;
મને આમાંથી તું, તુજ પદ ઢળીને કરગરું
ઉપાયેથી જે તે બચવી પ્રભુ, લે. ખૂબ વિનવું.

* *

બની રૂહે છે ઝાંખી મુજ જીવનની જ્યોત પ્રભુ, જ્યાં,
થયાં આશાનાં જ્યાં સતત વહતાં બધ ઝરણાં;
અને તારાં તો જ્યાં દરશન થવા દુર્લભ થયાં,
નકામુ શા કાજે રહ્યું જ જીવવાનુ જગતમાં !

* *

મળે જેથી સાચુ જીવન, શરણુ મેં તુજ ગ્રહ્યું,
હવાં ના દે જો તુ મદદ મુજને, હું કયમ મરું ?
અને જ્યારે મારુ મરણુ થઈ રૂહેશે પ્રભુ, પૂરું,
ખરું તે વેળાથી જીવન મુજ લાધી શકીશ હું.

પ્રભુકૃપાની જ દૃષ્ટિ

હરિજન સેવક સંઘમાં કામ કરતો ત્યારે કદીક કદીક એકાદ મહિનાની રજા લઈને દૂર કોઈ એકાંત સ્થળે ચાલ્યો જતો. મારા તે સેવાના ક્ષેત્રમાં મેં કદી એક પણ ફાલતુ રજા ભોગવી નથી. રવિવારને દિવસે પણ હરિજનવાસમા જતો કરતો. અને ત્યાં બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિ આદરતો, તથા વાસના લોકોની સાથે સદ્ભાવથી હળવા, ભળવા, મળવાનું કરતો. નડિયાદમાં મારે ઘણા વખત સુધી

આ ક્ષેત્રમા રહેવાનુ બન્યુ તેને પણ હુ ભગવાનની પરમ કૃપા જાણુ છુ તે અધમા કામ કરતા મારા એક સ્નેહી શ્રી ચૂનીલાલ વ્યાસ કરીને હતા તે તો હમેશા મને ઉશ્કેરવાનુ જ કર્યા કરતા તે તો કહે કે 'સર્વથી પ્રથમ તમે આ હરિજનોની સેવામા પ્રવેશ થયેલા છો, અને શ્રી ઇદુલાલભાઈની સાથે તમે બહુ જવાબદારીવાળુ કામ પણ કરેલુ છે તમારામા આશ્રમ ચલાવવાની યોગ્યતા નથી, એમ પણ કોઈ કહી શકે તેવુ નથી તમે જે અત્યજ સેવા મડળની સઘળી પ્રવૃત્તિ ચલાવતા હતા, એટલેકે અત્યજ સેવા મડળની કચેરીનુ કામકાજ, તેનો પત્રવહેવાર, તેનો બધો હિસાબ, તેની બધી વ્યવસ્થાપૂર્વની ફાઈલોનુ કામકાજ તથા તે કચેરીનુ બીજુ એવુ ઇતર કામ, તે ઉપરાત આશ્રમનુ સચાલન અને તેની સાથે સાથે નડિયાદની મરીડા ભાગોળમા આવેલી હરિજન શાળાનુ કામ કાજ—એ બધુ જ તમે એકને હાથે કરતા હતા તે બધુ તમારી કનેથી લઈ લઈને તમને એક માત્ર નાનકડી નિશાળનું કામ આપ્યુ છે, તે તમારુ હડહડતુ અપમાન છે તમે તો સાવ બાયલા છો આનો સામનો પણ કરતા નથી ! તમે બધાથી બીઓ છો તમારામા સાચુ બોલવાની તાકાદ ને હિમત નથી' આવી અનેક રીતે તે મને વારવાર ઉશ્કેરવાનુ કરતા તે ભાઈ નડિયાદમા મારા હાથ નીચે કામ કરતા હતા ત્યા સુધી તો અવારનવાર મને તેવી રીતે ટકોરતા જ, અને તેમની ત્યાથી બદલી થઈ ગયા પછીથી પણ જ્યારે જ્યારે મળવાનુ થતુ ત્યારે ત્યારે તેમ કર્યા વગર રહેતા નહિ હુ તો પ્રભુકૃપાથી તે મારે સાધનામા પ્રવેશ પામી ચૂકેલો હતો, એટલે મળેલા પરિસ્થિતિ ને સન્જોગ મારા પોતાના વિકાસ માટે જ મળેલા છે એ દૃષ્ટિએ હતાથી, સંતોષથી અને પ્રેમથી તેને સ્વીકારી લેવાનુ કર્યા કર્યુ હતું અને બીજી દૃષ્ટિએ વિચારવાનુ બનતું નહિ તે નડિયાદનો કપરાનો ગાળો ચિત્ત ને એકાગ્ર થવાને કાજે મારે માટે ઘણો જરૂરનો હતો ને તે પ્રભુની પરમ કૃપા હતી

નિર્જન સ્થળે સાધના

એકતુ શાળાનુ કામ મજેનુ હોવાથી આ સાધનાના પ્રદેશમા ગતિ કરવાનુ સારુ,ખપણે મારાથી બની શક્યુ આગળ લખ્યુ છે તેમ તે ગાળાના સમયમા કદીક કદીક એકાદ માસની રજા લઈને ક્યાક એકાત નિર્જન સ્થળમા, જ્યા પાસે જળાશય હોય એવા સ્થળમા સાધનાની ઉપાસનામા બધો સમય વ્યતીત કરતો આવુ જ્યારે જ્યારે, જ્યા જ્યા, જવાનુ થતુ, ત્યા ત્યા જમવાખ્રસાની કે ખાવાનુ કરવાની પ્રવૃત્તિમા કદી પણ પડતો નહિ જ્યારે જ્યારે ભૂખ લાગે ત્યારે પાસેના જળાશયનુ પાણી પી લેવાનુ રાખતો અને જ્યા જવાનુ થતુ તે સ્થળ તો સાવ નદ્દન નિર્જન અને વસ્તીથી ઘણ વણ દૂર અને જ્યા કુદરતી સૌદર્ય ભરપૂર ભર્યુ પડ્યુ હોય એવુ પસદ કરતો એટલે ત્યા કોઈ મનુષ્યની હાકટે ચઢી જવાનુ એકદમ તો બની શકતુ નહિ ઓછામા ઓછા ૪–૫ દિવસના, કોઈક વખત તો તેથી પણ વધારે દિવસના કડાકા નીકળી જતા તેવા કાળના દિવસોમા પણ ભૂખના નાસે મને કદી સતા યો નથી તે ભગવાનની પરમ કૃપા મને તો માત્ર એક જ વિલ્સની લગની લાગેલી રહેતી જુદા જુદા પ્રકારના સાધનોનો અભ્યાસ જે હતો અને તેમાથી જે નવુ નવુ સૂઝ્યા કરતુ, તેમા તેમા પ્રવેશીને તે પ્રમાણે અચાનિત થવુ ને તેમા ગતિમાન રહ્યા કરવુ તે જ એક માત્ર તે કાળે સૂઝ્યા કરતુ જેમ ધનુર્વિદ્યામા એક જ પરત્વે એકાગ્ર ને કેદ્રિત દૃષ્ટિ રહે અને જેને તાકવાનુ હોય ત્યા જ તે દૃષ્ટિ એકદમ નિશ્ચળપણે ચોટી જ રહે એવા પ્રકારની ભાવનામા સદાય રહ્યા કરવાને દિન તનપાપડ રહ્યા કરતુ જોકે તેમા પગ મદતાના તબક્કા અવારનવાર પ્રગટતા તો ખરા અને કદીક તો તેવી ઓટની અસર ભયકરમા ભયકર સાલતી

સ્મશાનવાસનો એક રસિક પ્રસંગ

આવી રીતે એક વાર ચિત્રકૂટ નામના કોઈ નિર્જન સ્થળે જવાનું આ જીવને બન્યું હતું. ત્યારે એક બ્રાહ્મણ વિદ્વાન પંડિત રોજ એક વાર જમવાનું આપી જતા હતા. આવે વખતે જે કોઈ જમવાનું આપવાકરવા આવે, તેની સાથે કોઈ પણ પ્રકારની વાતચીત હું કરતો નહિ. તે પંડિતજી સાથે મેં કશી વાતચીત કરેલી નહિ, પરંતુ ત્યાંથી જતી વખતે તેમણે મારું શિરનામું લઈ લીધું હતું. આ પંડિત એક વાર નડિયાદ પધાર્યા હતા. મારી બાએ તેમને સીધું સામગ્રી આપીને તેમની પાસે રસોઈ કરાવી હતી, કારણકે તેઓ બીજા કોઈના હાથનું જમતા નહિ. મને તેમણે જણાવ્યું કે 'હું કદી ઘરમાં સૂતો નથી.' મેં તેમને કહ્યું કે 'હું તો રોજ ગામ બહાર સ્મશાનમાં સૂવા જાઉં છું, એટલે તમે મારી સાથે આવજો.' અમે બંને તે રાત્રે સ્મશાનમાં સૂતા. હું પણ રાત્રે મારું સાધન કર્યા કરું અને તે પણ તેમનું. તેઓ કોઈ મેલી વિદ્યાના સાધક હશે, એવા કોઈક સંસ્કારની છાપ મારા મન પર ત્યારે પડી હતી, અને તે પ્રકારની વાતચીત પણ તે પછીથી તેમણે મને કરી. પ્રેતની પણ યોનિ છે, જેમ મનુષ્યની યોનિ છે તેમ. અને તેની મંત્રવિદ્યાથી તેને પ્રત્યક્ષ કરી શકાય છે, તેમ તેમણે મને તે રીતિ પ્રત્યક્ષ કરીને પણ બતાવ્યું. તે મને કહે કે, મારે આ વિદ્યાનું છેલ્લું એક પગલું ભરવાનું છે, તેની પરિપૂર્ણતા થવા કાજે અમુક પ્રકારનો યજ્ઞ કરીને તેમાં અમુક અમુક હોમવાનું આવે છે, તે બધી વિધિ કરીને આની પૂર્ણાહુતિ થાય તો મને આ વિદ્યાની પૂરેપૂરી સિદ્ધિ ગણી જાય.' મેં તેમને કહ્યું કે 'અમારે આવી વિદ્યા સાથે નિસ્બત નથી. અમારે તો સ્વરાજ જોઈએ છે.' તો તે કહે કે 'આ પ્રેતવિદ્યાથી વાઈસરોયને પણ ડગમગાવી શકાય અને તેનો બીજા પર પ્રત્યક્ષ પ્રયોગ કરીને પણ તમને બતાવી શકાય. પરંતુ હાલમાં તેવું બને તેમ નથી, કારણ કે મારે તે વિદ્યાની પૂર્ણા-

તુતિ કરવાને માટે એક યજ્ઞ કરવાની જરૂર છે, અને તેમા જે તે બધુ હોમવાની વિધિ કરવાની છે, ને તેને માટેની રકમ લેવા તમારી કને આ યો છુ ' મે તેમને મારી બધી આર્થિક સ્થિતિની હકીકત સાફ સાફ જણાવી દીધી તેમણે મને સૂચવ્યુ કે ' ઉછરાણુ કરાવી આપીને પણ મને મદદ કરો ' તે બાબતની પણ મારી લાચારી છે અને મારાથી તેવુ પણ બની શકે તેમ નથી તેની પણ સ્પષ્ટતા કરી દીધી ને અમદાવાદ જવાનુ ભાડુ આપીને તેમને વિદાય કરી દીધા

આ પ્રસંગમાથી સાનુકૂળ સમજણ

આવા પ્રકારની મેલી વિદ્યાના પણ મત્ર હોય છે, તેની ખાતરી પ્રથમ મને ત્યારે થઈ તેવી વિદ્યાની સાધનાથી એમનો વિષય સાક્ષાત સાકારરૂપ ધારણ કરી શકે છે, તો સાધનાના ભાવનો વિષય કા સાકાર પામી ન શકે ? મતલબ કે પામી જ શકે, આવુ મૂળમાંથી તે પડિતના પ્રત્યક્ષ તેના પ્રયોગથી મને પોતાને મારી સાધનાના અભ્યાસમા વિશેષ આત્મવિશ્વાસ અને નવો પ્રાણ પ્રગટ્યો આ ભાઈની પ્રવૃત્તિ તો નકારાત્મક હતી પરતુ મને પોતાને તો તેનાથી લાભ જ થયો

કરાચી, હરિ ૐ તા ૭-૮-૪૦

(૧૯૨૪મા કરાયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

ગુનાઓ કીધી બ અરજ તુજને કેટલીય કે,
બના કા ના થાતો સ્વજનહિત પૂર્ણે મુજ પરે ?
ઉપેક્ષા તે કીધી મુજ કરી મને ગો અવગણ્યો !
કેવા વાંકે મારી ઉપર કરતો આ સીતમ ગો !

* *

નથી ત્યા ભાવેથી મુજ દિન નાથ દાન કરિયું,
હવે તાને આશા ઘડી ઘડી નથી દિન ધરુ ?

'અરે! આપેલાનો મુરખ બદલો માગી વહીને
બતાવે મૂર્ખાઈ સમજી ત્યજી દે આજ અધીપે

*   *

હજી એની મેળે મુજ હૃદય ઉકેલ ન થતો,
થવાયું છે, જાણું, ત્યહીં સુધી ન પાકું મુજ થકી,
તવારી ભઠ્ઠીમાં સખત બહુ ત્યારે પીગળને,
વહ્યા જાશે ત્યારે રસઝરણું હું માંથી સતતે

*   *

છવાયું અંધારું મુજ હૃદય–આકાશ મહીં શું!
કૃપા–રૂપી કેરી કિરણ પ્રભુ, તે દૂર કર તું
'કરે જે પોતાને મદદ, મદદે તેની તું રહે',
મને એવી શ્રદ્ધા જીવન જીવતું રાખી ટકવે

મરણિયા નિર્ધારનો દાખલો

મરણિયો નિર્ધાર કેવો હોય છે, તેનો પણ એક દાખલો તમને ટાંકું. પાલણપુર પાસે બાલારામ કરીને એક જ કુદરતી સૌંદર્યથી ભરપૂર જગા છે ત્યાં એક વાર મારે રહેવાનું બન્યું હતું, અનગત સાધનાના અભ્યાસ માટે જ ત્યાં હતો ત્યારે એક બ્રાહ્મણભાઈ રોજ મહાદેવની પૂજા કર્યા કરતા હું તો કોઈ પણ પ્રસંગ વિના તેમની સાથે વાતચીત કરતો નહિ પરંતુ એક દિવસે આગ્રહ પકડી ગયા પછી તે ભાઈ મારી પાસે બેઠા અને પોતાના જીવનની કથની કહેવા માંડી. તેઓ માત્ર ધનપ્રાપ્તિને અર્થે જ આ સ્થળે મહાદેવજીની ઉપાસના કરવા આવ્યા હતા તેમણે તો એવો મરણિયો નિશ્ચય કરેલો કે 'કાં તો ભગવાન મને ધન આપે કાં તો હું અહીં જ કમળપૂજા કરીશ' કમળપૂજા એટલે શું તે હું જાણતો ન હતો, એટલે મેં તેને તે સમજાવવા કહ્યું 'મહાદેવજી ધનની પ્રાપ્તિ ન કરાવે તો તેમના લિંગ ઉપર

પોતાના હાથે જ એક ઝાટકે પોતાનું માથું વધેરી મહાદેવજી ઉપર ચઢાવવું તેનું નામ કમળપૂજા 'મને ત્યારે પણ એટલું બધું લાગી આવેલું કે 'આ માણસનો કેવો દૃઢ સંકલ્પ છે!' આપણો પણ સાધનામાં ભાવ પ્રગટાવવા માટે આવો મરણિયો નિશ્ચય પ્રગટવો જોઈએ, અને મને શિખવવાને માટે જ ભગવાને કૃપા કરીને આવું દર્શન કરાવ્યું, તેથી મને સાધનામાં વેગ પણ પ્રગટયો હતો આ બનાવ પછી તો થોડાંક વર્ષો વીતી ગયાં અને સને ૧૯૩૧ની સાલમાં સોમભાઈ (લેખકના નાના ભાઈ) વગેરેની સાથે અમારે કરાચીની મહાસભામાં જવાનું થતાં બાલારામ અમે બધા ઊતર્યા હતા અને બહુ વહેલી સવારમાં જે સ્ટેશનથી બાલારામ જવાય છે, ત્યાં ઊતરીને અમે તે સ્થળે પહોંચ્યા ત્યારે તે બ્રાહ્મણનું માથું લિંગ ઉપર હજી તરફડતું તરફડતું હતું, એવું દૃશ્ય અમે સધાએ જોયું ત્યારે થોડાંક વર્ષો પહેલાંની તેણે કહેલી બધી હકીકત છવતી બની! તેનો કેવો દૃઢ સંકલ્પ! અમે તો તુરત ને તુરત એકદમ ત્યાંથી ભાગી છૂટયા નહિતર વળી પોલીસ કે કોઈ આવે તો અમારે પંચાતનામામાં દાખલ થવું પડે ને અમારે તો તરત જવું હતું આખું જોઈને કરાચી આ પ્રસંગ એટના માટે ટાંકયો છે કે આપણે જે જા માર્ગે પ્રવેશવાનું કરીએ છીએ, તે ગમે તેવા સાધારણ નિશ્ચયથી બની શકવાનું નથી હજી તો મને આપણાં સ્વજનોમાંથી કોઈનામાં દિનમાં એવો નિનય પ્રગટેલો હોય એવું લાગતું નથી પરંતુ તેવો મરણિયો નિર્ધાર અને નિશ્ચય પ્રગટાવ્યા વિના આપણું કામ પણ થવાનું નથી તે નક્કી જાણજો

મને ધન્ય બનાવો

આવો મક્કમ દૃઢ નિર્ણય પ્રગટ્યા વિના સાધનાની દિશાના પ્રયત્નમાં કશા ચેતનવંતા પ્રાણ પ્રગટી શકવાના નથી આપણા બધાના પ્રયત્ન પણ સાવ મંદા જેવા છે આપણે શું કરવા મથ્યા હતા ને શું કરવા સદ્‌ગુરુની પાસે ગયા અને તેને સ્વીકાર્યા, તે બધું

ભાન જાણે કે હવામા ઊડી ગયેલુ હોય એવુ મને તો લાગ્યા કરે છે. માટે કૃપા કરીને ચેતો તો સારી વાત તમારા જીવન વડે કરીને મારે તો ગૌરવતા થતુ છે દાન નથી એમ નથી, પરતુ પોતાથી વિશેષ છટા પ્રગટે અવ્યક્તની પણ કળા છે ને વ્યક્તની પણ કળા છે અમારે પણ આ માર્ગમા એક પરપરાની સાકળ હોય છે પ્રભુ કૃપાથી મારા સદ્ગુરુ મહારાજે મને ચેતાવવાન કર્યુ, તો તેમના આશીર્વાદથી કોઈનુ ચેતનરતુ જીવતુજાગતુ સાધનાના ભાનમા નિદ્રા પામતુ જીવન પ્રગટી શકે, તો જ જીવનની સપૂર્ણ ધન્યતા ને કૃતકૃત્યતા અનુભવી શકાય અમારે પણ જીવનનો લહાવો પ્રભુકૃપાથી માણી શકાય તો માણવો છે, અને તે તમારા બધાના હાથમા છે માટે મારા પર વણીખપી કૃપા કરજો ને મહેરમાની રાખજો

કરાચી, હરિ ૐ તા ૮-૮-૪૦

(૧૯૨૪મા કરાચેલી પ્રાર્થના)

(માલિની)

ચરણ – કમળ – સેવા ભાવથી હુ હમેશા
તુજ કરી શકુ એવી દે કૃપા હે કૃપાળા!
અવર નહિ જ કાઈ વાછતો માગતો કે
બસ, બસ, મુજને તુ એટલુ એક દેજે

* *

ચરણરજ પ્રસાદી તારી દેજે મને તુ,
તવ ચરણ ઢળીને એટલુ માગતો હુ,
પ્રભુ વળી કરુણાનો સિંધુ છે તુ ભરેલો,
મુજ પર અમીદૃષ્ટિ નાખજે હે પ્રભુ! તો

* *

મુજ હૃદય તણી તુ વાત જાણે બધીયે,
ફરી ફરી પ્રભુ, તોયે શુ કહેવુ પડે તો!

કથી કથી છળ કૂર્યો જો થયો હે પ્રભુ, તુ!
શમવી તુજ મહી દે બાળને હે કૃપાળુ! .

ઓ મા! આજે તુ મને કેટલી બધી યાદ આવી હતી! ગઈ કાલે બધી બહેનોએ રાખડી બાધી ત્યારે પણ તારા ભાવના દર્શન થયા હતા *

માનો ભાવ

છોકરા ગમે ત્યા રખડતા ભાગતા હોય, તોયે એને માથે મા હાથ ફેરવતી જ હોય છે એના દિલનો પ્રેમભાવ કેટકેટલો ન્યારો છે! માના છોકરા પરત્વેના ભાવને મર્યાદા નથી માનો ભાવ તો કશુ જોતો નથી મા તે મા જ છે, મા તો જગજ્જનની છે મા સર્વ વ્યાપ્ત છે માને છોકરા ભૂલે, ભૂલે છે ખરા, પણ મા તો છોકરાને છાતીસરસા ચાંપેલા જ રાખે છે એમ જે કહ્યુ છે તે સાવ સાચુ છે જગતમા મા ન હોત તો જગતમા જે ચેતના, પ્રાણ, સ્ફૂર્તિ ને રસ છે, તે ન હોત આ કથનનુ રહસ્ય હવે મને સમજાય છે, માના દિલનો ઊછળતો ઉમળકો ને તેના હૈયામાથી નિર્ઝરતી મધુથીયે વધારે મધુકર મીઠાશ, જ્યા જ્યા કડવાશ છે, પારુષ્ય છે, શુષ્કતા છે, ત્યા ત્યા કોમળતા, પ્રેમ, સહાનુભૂતિ—તેવુ તેવુ પ્રવર્તાવે છે જ્યા જ્યા શુષ્કતા છે, ક્રૂરતા છે, ભિન્નતા છે, અભાવ છે ત્યા ત્યા તે રસ, શાંતિ, હમદર્દી, સદ્ભાવ ને પ્રેમનુ વાતાવરણ ફેલાવે છે માના હૃદયમા અને તેથી કરીને તેના હાથમા જે દિવ્ય અમી છે, તે દિવ્ય અમીથી બાળકના શરીર પર હાથ ફેરવીફેરવીને અને તે ચેતનવતા જ રાખ્યા કરે છે મા કદીક ભર્યા પણ ચઢાવે છે ખરી, પરતુ એ ભર્યાની પાછળનુ રહસ્ય ને હાર્દ કલ્યાણની ભાવના કાજે જ છે છોકરાના હૃદયમા ભાવ પ્રકટાવવાને માને ગુણની સાથે ગુણની રમત ખેલવી પડે છે મા સર્જન કરે છે, તે જીવનને જીવતુ રાખવા માના

* લેખકને પોતાની મા યાદ આવતા ઊપજેલા વિચારો

સર્જનમા માની લીના કેવી વ્યક્ત થાય છે! માની સર્જનાત્મક શક્તિ અનેક આત્માઓના આતરિક સ્ફુલિંગને આત્મભાનમા ઉદ્દીપન કરાવવાને માટે પણ હોય છે વખત આવ્યે સ્થૂળ માની એટલે કે સાસારિક માની મમતાનો પણ જીવનવિકાસની સાધના કાજે છોકરા ઓએ ભોગ આપવો પડે છે તેના વિના માના આત્મીય સ્વરૂપનુ દર્શન થવુ મુશ્કેલ છે માના આતરિક સ્વરૂપને ભલે આપણે પૃથક્, પૃથક્પણે ન જાણી શકીએ, પરતુ માની દિવ્ય શક્તિને અને માના દિવ્ય ભાવને આત્મસાત્ કરીકરી એનામા ભળીને પરોક્ષ રીતે નહિ, પણ પ્રત્યક્ષ રીતે એના સપૂર્ણ ભક્ત બનીને એ માની સાથે રમવામા કેટકેટનો ને કેવો કેવો આનદ પ્રગટે છે, તે તો તેની રમત રમનારો જ સમજી શકે

માના ખોળાનો આનંદ

માના ખોળામા મોકળે મને સૂવાનો જે આનદ છે, તે આનદ પણ કોઈ અનેરો છે આજે પણ મા તને દૂરદૂરથી 'બા', 'બા'ના પોકાર પ્રેમથી કરતો તારી પાસે દોડ્યો આવતો હોઉં છુ મારા એ પ્રત્યેક 'બા'ના સબોધનમા એની તો ભાવોર્મિ પ્રગટે છે કે કેટલીક વાર એવા ઉછરગથી તને વળગી પણ પડુ છુ અને રાતે બહાર એકાન્તમા કોઈ નિર્જન સ્થળે સૂતો હોઉં છુ, ત્યાથી વહેલી સવારમા ઊઠીને આવીને તારી સાથે સૂઈ જવાનો જે લહાવો મળતો, તેથી સદાય મારા દિલના ભાવમા વૃદ્ધિ થતી હુ અનુભવતો પરતુ તુ તો ત્યારે મને બહુ ભાવતી અને બોલતી કે 'મારા રસ્યા! ઉસ્કેડિયા! નકખોડિયા!× મોટો પાડા જેવડો થયો, તોયે હજુ મારી સાથે સૂઈ જાય છે! તને તો કશુ ભાન નથી તુ હજી નાનો ખોખે થોડો છે!" આવુ જ્યારે જ્યારે તે બોલતી ને તે તેને નહિ ગમતુ હોય, તેમ છતાં હુ તો તેને બહુજ ભાવના તાનથી વિશેષ ને વિશેષ વળગતો

×આ લેખકની બાને પ્રેમથી તેમના દીકરાને આવુ સબોધન કરવાની ટેવ હતી

ને ભેટતો, તેમ તેમ તે વધારે બખાળા પણ પાડ્યા કરતી

માતૃભક્તિનો હેતુ

માનો વહાલભાવ જીવનમા માણવાનો તો છે જ, પણ તે ઊર્ધ્વગામી થવા માટે મા આનંદસ્વરૂપ છે, કલ્યાણમયી છે, પરંતુ સાથેસાથે ચણ્ડિકાસ્વરૂપ ને કાલિમ પણ છે તોપણ માના દિવ્ય ભાવને જો આપણે ખરેખરી પ્રેમભક્તિથી આકાર પમાડી ગમીએ, તો તેનાથી જીવનને ઉન્નયન કરવામા જે મોટી ફનાગો ભરાવવાનુ બની શકે છે, તે સાધનાના પ્રચંડ પુરુષાર્થથી પણ બની શકતુ નથી માની ભક્તિ જ્યારે આપણને મળે છે, ત્યારે આપણી જીવનની સાધનાનો વેગ ઘણો વધો વધી જાય છે મા પ્રત્યક્ષ છે તે હમીને તદ્દન સાચુ છે અને તેનો ભાવ સ્થૂળ માની ભાવનાની દ્વારા પ્રગટ થઈ શકતો હોય છે સને ૧૯૩૯ પછીથી એટલે કે સાધનાના પ્રદેશની અમુક ભૂમિકાઓ વટાવ્યા બાદ અને જીવનની ઉત્ક્રાંતિ અમુક તબક્કામા પ્રવેશ્યા પછી માનુ સાચુ સ્વરૂપ ને તેની મહત્તાનુ મને તેની કૃપાથી ભાન પ્રગટ્યુ છે મા તે મા છે માનો ભાવ એ ધાગાળો છ એનો જેની રીતે ઉપયોગ કરગો તેરી રીતે તેમા તે, તે ભાવથી વૃદ્ધિ કરાવતો જગે

હાજરાહજુર મા

મા સ્વતંત્રપણે જરૂર આપણને મદદ કરે છે પણ તે ત્યારે જ બની શકે કે જ્યારે માનામા પ્રેમભક્તિપૂર્વકની ભાવનાથી આપણે પૂરેપૂરા ગળી ગયા હોઈએ ત્યારે માનો ભાવ એ કંઈ ભાન વગરની કલ્પના નથી એ તો જેમ પ્રત્યક્ષ રમતી, ચાલતી, જીવતી દુનિયા છે, તેમ એ પણ પ્રત્યક્ષ હાજરાહજુર છે આપણે એવી માના શરણે રહીને માના ભાવને મદદમા લેવાને માટે મળેલી માને અને તેના દિલને સંતોષ આપીશુ—અને તે પણ તેનાથી કરીને આપણી પોતાની ભાવનાને તેજ કરવાના હેતુથી તેમ કરવાન ભાન રાખીશ—

તો માના દિલને પમાડેલો આત્મસંતોષ આપણી ભાવનાને ફૂલીફૂલી ને બીજાવેલી જરૂર રખાવશે એવો મારો પોતાનો અનુભવ છે

કરાચી, હરિ ૐ તા ૬-૯-૪૦

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

પ્રભુ ! વૃત્તિ મારી સ્વરૂપ મહીં રૂહે લાગી ન હજી,
રહે વૃત્તિની તે થઈ ન સ્થિરતા પ્રાપ્ત પૂરતી,
ન ધારેલી આવી અડચણ મને તે પજવીને
ભગાડે છે ત્યાંથી દૂર દૂર પ્રભુ, તું મદદ દે

* *

હજી હૈયાનો તે પ્રભુ નવ મળ્યો ક્લેશ જરીયે,
ગમાવાને માટે પદકમળ લીધું શરણું મેં,
ન માને છે ગાંઠે મુરખ મન મારું કંઈ કહું,
જવા માતાની દે નયન મુજ, કે પાર નીરખું

* *

પ્રભુ, માગમાં કો રીતની કશી ના ખોડ વસજો !
ઉવાતા એ રીતે મુજથી સઘળા યત્ન બનજો !
વળી આગળેથી કદીય મુજ દૃષ્ટિ ન ખસજો !
ખપાતું રૂહેવાજો સતત મુજથી તુ-ગમ પ્રભો !

* *

ગુમાવી બેઠો જ્યાં મન ઉપરનો કાબૂ મુજ હું
પછી કેવી રીતે ઘડી શકીશ મારું જીવન હું ?
પ્રભુ, તેથી હું તો તુજ ચરણ સેવા નિત કરું,
ધરી શ્રદ્ધા, 'છૂટો પ્રભુજી, કરજો બંધનથી તું'

(વસંતતિલકા)

નિત્યે સદાય મન ચિન્તન મગ્ન રહેજો !
દેહાત્મભાવ સમૂળો મુજથી ભુલાજો !
એના વિના મુજથી કામ કશું ન થાજો !
એ આશ એટલી પ્રભુ, મુજ પૂર્ણ હોજો !

કુટુંબસેવા

મારી માને માટે અને ગંગાસ્વરૂપ ભાભીની બાબતમાં તમે કાળજી રાખો છો તે જાણીને આનંદ થાય છે શરીરના સગપણની રૂએ તે બંનેની કાળજી અમારે જ લેવી ઘટે. અને જો તે ન લેવાય તો અમે પરેપૂરા જવાબદાર ગણાઈએ. કુટુંબમાં હાલના હયાત કુટુંબીજનોમાં સૌથી મોટો હું, એટલે અંશે હું વધારે જવાબદાર ' જેણે મૂકી લાજ તેનું નાનું સરખું રાજ ' એવી એક નફટાઈ ને બેપરવાપણું વ્યક્ત કરતી કહેવત છે. પરંતુ પ્રભુકૃપાથી મારી બાબતમાં તેવું નથી મારા મોટાભાઈના છોકરાને તથા નાના ભાઈભાડુને ભણાવવાને કાજે મારાથી બનતી બધી જહેમત મારી તે કાળની સ્થિતિના પ્રમાણમાં પ્રભુકૃપાથી લીધેલી છે (પૂજ્ય ઠક્કરબાપાએ લેખકને તેમના કુટુંબીજનોની સેવા વિષે જે અંજલિ આપી છે, તે પ્રસ્તુત હોવાથી 'કર્મગાથા' પાનું ન પમાથી નીચે ઉતારી છે સંપાદક)

[' શરૂઆતથી જ તેમની આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિની વાર્તા સાભળેલી, તે મને બહુ યાદ છે સ્મશાનમા અનેક રાત્રિઓ તેઓ વીતાવતા અને પ્રભુસ્મરણ કરતા પરિણીત જિંદગી તો તેઓએ કદી શરૂ કરી જ ન હતી તેથી સ્ત્રી તથા બાળકોની ઉપાધિ તેમને અંતરાયરૂપ થઈ નહોતી શકી છતા તેમના સ્વર્ગસ્થ મોટાભાઈના બાળકોની તેમ જ પોતાના નાના ભાઈઓની પિતાતુલ્ય સંભાળ લેવામા તેમણે પાછી પાની કરી ન હતી તેમની માતા મારો 'ચૂનીયો' એ શબ્દ લ બોલ્યા નાખથી તેમને બોલાવતાં અને હુ તેમને ઘેર નડિયાદમાં મેડી

ઉપર ઊતરતો, તેનું સ્મરણ મને તાજુ રહ્યું છે.'*]

કુટુંબમેવાની સામાન્ય વ્યાખ્યા

કુટુંબીજનો માટે ધન એકઠું કરીને ધનની મોટી રકમ આપવી તેને હું કુટુંબની ઉત્તમ સેવા થયેલી ગણુતો નથી, મારા મોટાભાઈનાં દીકરી દીકરાને મારાથી બની શકે તેટલું કરવામાં બાકી રાખેલુ નથી— અલબત્ત મારી તે તે કાળની શક્તિ પ્રમાણે. ભાઈ શાંતિને (ભત્રીજાને) હજી પણ ભણવાનું દિલ હોય તો આગળ ભણાવવાની મારા દિલની પૂરેપૂરી તૈયારી છે. આ અંગે બે, ત્રણ, ચાર વાર મે તેને પૂછ્યું હતું. તમે પણ તેને પૂછી શકો છો. પરંતુ હવે તો તે કામે લાગી ગયા મારા છે તે પણ સારી વાત છે. કુટુંબ પત્નીના મળેલા ધર્મમાંથી મારી ભાવના પ્રમાણે હું કદી ન્યુન થયો નથી મારા તેવી રીતના વર્તનના પાલનથી મારી બા વગેરેને હું પૂરતો સંતોષ આપી શક્યો નથી, તે પણ હુ બરાબર જાણુ છુ, કારણકે તેને તો હું એક ઘર બધાવુ તથા ધનની રકમ એકઠી કરીને કુટુંબની મૂડી તરીકે તેને આપી શકુ અને છોકરાઓને પરણાવવા-પસ્તાવવામા ને લગનની નાતો કરવામાં સારી રીતે બધું ખરચુ ને એવો વટવહેવાર કરુ તો તે મારા પર રાજી થાય ને સંતોષ પામે

ભાવનાયુક્ત વ્યવહારવર્તન

પરંતુ મારો તે માર્ગ નથી જ્ઞાતિના કોઈ પણ રીતરિવાજોને પ્રભુકૃપાથી પાળવાનુ બન્યુ નથી પરંતુ એવુ બધુ કરવાનુ જે બન્યુ હતુ, તે સુધારકની દૃષ્ટિથી નહિ પરંતુ ભાવનાની દૃષ્ટિથી ને મારી પોતાની આર્થિક પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લઇને દેવુ કરીને કઈ કશુ નહિ જ કરવું એવો મારો દૃઢ સંકલ્પ ને કાજે પણ હતો. દેવું તો માથે હતું જ, તેમા પાછુ ઉમેરો કરવાની ઇચ્છા બિલકુલ ન હતી

* બિહાર પ્રાંતના રૅગી ગ્રામ-સેવાના વેદીજ કુમમા તા. ૮-૯-૧૯૪૬

તેથી પણ મારી માને આ બધું ન ગમે તે પણ હું જાણતો હતો જીવનમાં જ્ઞાતિબહિષ્કારના પ્રસંગો ઉપજેલા ત્યારે પણ કંઈ કશું કર્યું નથી મારી બાને તેમાં કુટુંબની આબરૂ જતી જણાતી લાગતી, આવા બધા કારણોથી મારી માને મારા પર ઘણો અમ તોપ પણ હતો, એટલે મારી બામતમાં (ગાંધી) આશ્રમમાં પણ તે કેટલાકની આગળ પોતાની ફરિયાદ કરતી અરે શ્રીગોદડિયા મહારાજની પાસે જઈને પણ મારા વિષે તે બધી ફરિયાદ કરતી પરંતુ મારી માની આવી સ્થૂળ પ્રકારની વૃત્તિઓના કૂંડાળાથી હું તો હવે એની કૃપાથી ક્યારે દૂર વેગળો નીકળી ગયેલો છું, અને ન્યાયઅન્યાયના ભેદ ગણવાના તો શાસ્ત્રી પંડિતોને જ સોંપવાના સ્થાને ? એક વાર એના ગુરુત્વાકર્ષણમાં આવી ગયા પછી તો એના જ દોરા યા દોરાવાનું પણ છે ને નચાવ્યા નાચવાનું છે ભગવાન સૌનો છે તેમ તે બધાનો પણ છે તેમ છતા તેમને મારી મદદની જ્યારે જરૂર લાગે ત્યારે એકદમ આવવાને ખડે પગે તૈયાર છું એમ તેમને તમે જરૂર કહેજો અને મને તે વેળા લખી જણાવજો વળી તમે ત્યાં છો એટલે પણ શાંતિ તો રહે જ

મળેલું કર્મ

તે લોક આ જીવના શરીરના સગાવહાલા છે એમ ગણીને કંઈક કરશો તો તેટલા કર્મ માર્ગે ઓછા મળશે તે લક્ષમાં રાખજો બીજા બધા ભલે મોટા ક્ષેત્રમાં મેવા કરે તમારે તો તમારે ભાગે જે આવ્યું છે કે આવી મળ્યું છે કે આવી મળે તેને જ પ્રભુની ભક્તિ-સેવાનું ક્ષેત્ર માનવાનું છે વળી પ્રત્યેક કર્મના અંતરની પર થઈને જ્યારે પ્રવર્તીશું, ત્યારે જ તે તે કર્મમાં આસક્ત થઈ જઈશું નહિ એટલું જ નહિ પણ તે તે કર્મ જ્ઞાનભક્તિભરી ભાવનાથી કર્યા કરીશું ને કર્મને એક યજ્ઞની ભાવનાથી કરીશું ત્યારે કર્મ પોતે પોતાનું હાર્દ અને તેની લીલા ને તેનું ઊંડું રહસ્ય આપણી આગળ

પ્રગાવે છે ને તે આપણી આગળ સર્વ પ્રકારે ખુલ્લુ થઈ જાય ; સાધનાની ભાવના પ્રગટતા પ્રગટતા જો રસ ન પ્રગટી શકે હોય તો આપણી સાધનામા જરૂર ખામી ગણવી મને તો તેમા ઉત્તરોત્તર પ્રભુકૃપાથી રસ જ પ્રગટયા કરેલો છે તે રસ પ ઊચા ઊચા પ્રકારનો થતો ગયેલો અનુભવ્યો છે

રસરૂપ જગત

આ જગત એ કલ્પિત નથી મિથ્યા માયા પણ નથી પર રસથી ખેલવાનુ રમવાનુ એક સુદર ક્ષેત્ર છે જ્યા ત્યા તેમા આન છે 'રસો વૈ સ ' શ્રીભગવાન પોતે રાસેશ્વર છે ને રસસ્વરૂપ છે એવો અનુભવ જો સાધનાના ઉચ્ચતમ ભાવની કક્ષામા પ્રત્યક્ષ પ્રગટતે ન અનુભવી શકાય, તો તે સાધના જ શા ખપની ?

લેખકનો રસાનુભવ

મને તો જીવનમા જ્યા ત્યા તેવો રસ માણવાનુ પ્રભુકૃપાથ બની શક્યુ છે પરંતુ તે ત્યારે જ બન્યુ છે કે જ્યારે નાનામા નાનુ પણ જે કઈ કર્મ મળ્યુ તેને ભાવનાથી કરી એકમાત્ર તેની સાધનાના અગ તરીકે આત્મસાત્ કરીને તેને તેના ઉત્તમ પરિકલ્પણામ પ્રગટાવવાનુ પ્રભુકૃપાથી બન્યુ છે ત્યારે એટલે માટે તમને લખવાનુ કે આ કામમા પણ તમે તેવા ભાવથી પરોવાઈ રહેવાનુ કરશો— જોકે માગ તે આપ્તજન કે સ્વજનને માટે તમારે કશુ જ વધારે કરવાનુ નથી અને તેવુ કરવાનુ પણ નહિ આવે તે પણ નક્કી છે

ઈતર રસમા ન તણાવુ

લડાઈનુ વાતાવરણ સાબરમતી ગાધી આશ્રમમા હોય તો તેથી શા માટે તમારે તેમા ભેરવાઈ જવુ ? એવુ વાતાવરણ પ્રગટયુ છે એ તો આપણા માટે સારી હકીકત છે એમા ભેરવાઈ ન જઈએ એ પ્રકારની જાગૃતિ કેળવવા માટે તે તો એક ઉત્તમ તક છે માટે

કૃપા કરીને ભાવનાથી તેવો પ્રયત્ન કરવો એવા વાતાવરણમા આપણે ભળી જવુ નહિ રસથી તેવી વાતો પણ કરવી નહિ તેવી વાતો થતી હોય તો તેમા આપણે તેની રીતે ભાગ લેવો નહિ

દુઃખનુ કારણ પોતે જ

આપણે કોઈનાથી કદી દુખી થવાપણુ હોતુ નથી બીજાથી કરીને આપણે દુખી થઈએ છીએ, એ માન્યતામા દોષ છે સાચી રીતે તો આપણે પોતે આપણા પોતાના પ્રકૃતિ ને સ્વભાવથી દુખી થતા હોઈએ છીએ આપણે આપણી બહિર્મુખતાને કારણે જેના તેનામા અમુક અમુક પ્રકારનુ જોવાનુ, માનવાનું, સમજવાનુ તે રીતે જ મૂલ્યાંકન કરવાનુ રાખીએ છીએ, અને અમુક આમ વર્તે છે અને તેમનુ તેમનુ તેમ વર્તવુ યોગ્ય નથી, એવુ જે તે બીજાની બાબતમા આપણે વિચારવાનુ બને છે તેવુ વિચારવાની બાબતમા પાછો આપણા મનમા આવેશ પણ પ્રગટે છે અને બીજાનુ માનવુ દોષભરેલુ છે તથા આપણે સમજીએ છીએ તે જ સાચુ છે, એવા પ્રકારની માન્યતાના જોશને કારણે આપણે દુખી થતા હોઈએ છીએ

દુખનો ઉપાય વૃત્તિનો પલટો

દુખને દૂર કરવાનો ઉપાય પૈસો છે એવુ ઘણાખરા સાચે-સાચ માને છે (મારી મા પણ તેમ માને છે) પરતુ હુ તેમ માનતો નથી દુખમાથી મુક્તિનો ઉપાય પૈસો નથી, પણ વૃત્તિ છે. જુદા જુદા પ્રકારની જીવદશાની અનેક પ્રકારની વૃત્તિઓથી ને તેની અથડામણથી અને તેનાથી પ્રગટતા અસંતોષથી મા ણી દુખીદુખી થઈ જતો હોય છે વૃત્તિ જ દુખનુ મૂળ કારણ છે પરતુ તેના તરફ સાચેસાચુ કોઈનુ પણ લક્ષ જતુ નથી જેમની પાસે પ્રભુ કૃપાથી પૂરતો પૈસો છે, તેવાને પણ દુખમા ગગડોળાયેલા અનુભવ્યા છે રાજાને પણ દુખ છે અને રકને પણ દુખ છે માટે સાચી રીતે તો દુખ વૃત્તિને લીધે છે એ વૃત્તિ પલટાય તો દુખ પણ જાય

કરાચી, હરિ ૐ તા ૬–૧૦–૪૦.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(શિખરિણી)

અરે! તે સ્વચ્છંદે મુજ જીવન ગાળ્યું, ફળ મળ્યું,
અને માથે મૂકી કર પ્રભુ, રડું છું મુરખ હું,
નિરાશાથી તોયે જરી પણ કદી બેસી ન રહું,
અતુ હુંથી જે જે મથી મથી કર્યાં તે નિત કરું.

* *

મહત્વાકાંક્ષાઓ હૃદય હતી ભારે કંઈ કંઈ,
બધી પાપે તારે ગળી ગઈ, કશી એક ન રહી,
હવે પાની માગે પળપળ રહી યત્ન બનતી
મને લેજે દોની પ્રભુ કરી કૃપા ધામ નિજ તું.

* *

દરેચ્છા દેનારા પ્રભુ, વળી રહી છે પતિતને,
વળી કરો તેથી ડરવી શકતા ના કંઈ મને,
વળી દૃષ્ટિ રાખ્યા સતત કરું હું ધ્યેય જ ભણી
પ્રભુ, તેથી પામ્યો પરજ–પ્રસાદી તુજ કંઈ

* *

કદી માતા જેવા જગ અવર કો દીન જન ના,
કશું ક્યાંથી લાવી શકું પ્રભુ, તને ભેટ ધરવા?
છતાં દેવા કાજે મુજ ધનમાં હૈયું તુજને,
પ્રભો! લાગ્યો હું ગ્રહમ કરી સ્વીકાર કરજે.

* *

કદાપેથી ઘેલા કંઈ ન માગે આમ તુજની,
અરે! આર્ય! મારે બનતું પૂરું ગમીર પાસે

ન સહેલી વાતો આ રમત કરવાની કંઈ નથી,
સમો આવ્યે દેવી જરૂર પડશે કિંમત પૂરી.

*   *

પ્રભુ! પાછું વાળી નજર કીધી, ત્યારે મુજ દીઠું
કરેલું જે કે મેં, શરમ થકી જોવાય ન ઊંચું;
કરેલી નાદાની મન સતવતી કેવી મુજને!
છતાં આવ્યો છું હું તુજ શરણુ, દે બાથ મુજને.

લીલાની અગમ્યતાનું કારણુ

ઈશ્વરની લીલા આપણે સમજી શકતા નથી, કારણકે જે જે પ્રસંગોમાંથી આપણે પસાર થઈએ છીએ, તે બધાનું અંતરનું હાર્દ અને હેતુની કશી ગતાગમ આપણુને હોતી પણુ નથી ને પડતી પણુ નથી. ચેતનના ભાવનું આવિર્ભાવ પામનું તે જ લીલા. મેઘધનુષ્ય જોતાં જોતાં આનંદનો અનુભવ થાય છે, તેથી કવિ વર્ડ્ઝ્વર્થે ગાયું છે કેઃ

My heart leaps up when I behold,
A rainbow in the sky.

(મેઘધનુષ જોતાં મારું હૃદય કૂદી ઊઠે છે)

નદીનું પૂર જોતાં પણુ અમુક જાતની દિલમાં ઊર્મિ ઉદ્દભવે છે, કદીક તો હૃદય હિલોળે પણુ ચડે છે. કોઈક નૈસર્ગિક સૌંદર્યનું સ્થળ જોતાં જે મુગ્ધતા, શાંતિ ને grandeur (ભવ્યતા)નો અનુભવ થાય છે તેથી પણુ કોઈ ઔર ભાવોર્મિ હૃદયમાં ઉભરાય છે. સુંદર, નિરોગી હૃષ્ટપુષ્ટ બાળકને જોતાં અથવા તો કોઈક ભાવના કે કોઈક વિચાર કોઈનાથી સુંદર રીતે વ્યક્ત થઈ જતાં પણુ આપણુને તેવું થાય છે. એમ અનેક રીતે જ્યારે જ્યારે સૌંદર્ય ને કળાનો આવિર્ભાવ થાય છે, ત્યારે તે આકર્ષક અને રોમાંચકારી નીવડે છે. આવું બધું આપણુા જીવને, મનદિલને સ્પર્શીને અસર કરનારું છે, તેથી કરીને તેનો

તેવો આનંદ પ્રગટે છે પરંતુ ભગવાનના ભાવનું આવિર્ભાવ પામીને પ્રગટેલું જે સ્વરૂપ છે, તેની તે દિવ્ય લીલા આપણને સ્પર્શી શકે એવી જો આપણી ભૂમિકા હોય, તો જ આપણને તેના અપાર અતીન્દ્રિયપણાનો જરૂર અનુભવ થાય કુદરતી નૈસર્ગિક, સૌંદર્યના સ્થળથી કે એવા બધા પ્રકારની જે ભાવોર્મિ પ્રગટે છે તે ભાવોર્મિ અનુભવવાની અને ઝીલવાની આપણી પામે તેવા પ્રકારની ઇંદ્રિયો છે તેથી તેવો આનંદ અનુભવાય છે પરંતુ ભગવાનનો રસ એથી તો ક્યાંય વધારે ગૂઢ હોવાથી આપણી માનસિક ભૂમિકાની ઉપર તરી આવતો નથી અને તેવો અતીન્દ્રિય રસ આપણામા અતીન્દ્રિય ઇન્દ્રિયો ન ઊગે ત્યા સુધી લઈ શકાતો નથી

ચેતનની ભૂમિકામા પ્રગટો

માનુષી જીવનમા અનેક પ્રકારની planes of consciousness કે જુદા જુદા પ્રકારની આંતરિ દશામાથી પ્રગટતી જુદી જુદી જાતની સમજણની ભૂમિકાઓ છે એને સમજણની ભૂમિકા નહિ ગણાય પરંતુ તે તે ભૂમિકાને અનુરૂપ તેમા અસર પ્રગટ્યા કરે છે આપણે જીવદશામા હોઈએ છીએ તો તે પ્રકારની સમજણ આપણને પેદા થની હોય છે આપણી જેવી જેવી ભૂમિકા તે પ્રમાણે આપણને સમજણ પડ્યા કરે આપણે હાલમા છીએ તે તો માત્ર એક દ્વંદ્વાત્મક દશામા એટલેકે રાગદ્વેષયુક્ત ભૂમિકામા અને આપણે સમજવા બેસવુ છે ચેતનની ભૂમિકાઓ એને સમજવુ આપણા જેવી સ્થિતિવાળા માટે કદી પણ શક્ય નથી જેમ આપણે સંસારને સંસારની ભૂમિકાઓમા હોઈએ તો તેને તે રીતે સમજી શકીએ

તેમ બાળક કઈ સંસારને નહિ સમજી શકે તેવી રીતે

ચેતનને સમજવુ હોય તો તેને સમજવા માટેની તે

ત્યાંથી મા આપણે પ્રગટવુ જોઈશે આપણે અનેક રીતે

અરે! ભાઈ! તેવા પ્રકારના વનણમા તદ્રૂપ બની જઈને તેમા

તો પરોવાયેલા રહેવું છે અને પછી ચેતનને સમજવાનું તેમાં ભાન પ્રગટે તે આપણે માટે શક્ય નથી. એટલા જ માટે મારું તો તમને બધાને કહેવાનું એ છે કે જીવદશાનાં વૃત્તિ, વિચાર, વલણમાંથી આપણે મુક્ત થઈ શકીએ તે માટે આંતરિક બળ પેદા કરવાની ખાસ ખાસ જરૂર છે. તેવું આંતરિક બળ તો જ પ્રગટી શકશે કે જ્યારે આપણે જીવદશાનાં વૃત્તિ, વલણ, વિચારોમાંથી તે તે પ્રગટે ત્યારે તેની અસરથી લેવાઈ ન જઈને તેનાથી નોખા થઈ શકવાની સાધના આપણે એકધારી કર્યા કરીએ. તો જ જગત-પ્રકારના જીવનમાં રહેતાં હોવા છતાં, તે તે બધું આપણને સ્પર્શશે નહિ ને એમ કરતાં કરતાં જ્યારે દ્વંદ્વાતીત ને ગુણાતીતની સ્થિતિ પ્રગટે ત્યારે જ ચેતનનો આવિર્ભાવ ને તેની લીલા—તે બધું આપણે સમજીશું ને અનુભવી શકીશું.

કોરી સમજણનું અનિષ્ટ

આપણે તો એક ડગલું બસ થાય. તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો હાલમાં જાણવી એ તો ઊલટું ભૂખ ન લાગી હોય છતાં વધારે ખાઈને અપચો પેદા કરવા જેવું છે. હજી આપણે જીવદશામાં તો સબાતા ને સ્વડતા હોઈએ ત્યાં 'બ્રહ્મ' 'મિથ્યાવાદ', 'માયા' અને વેદાંતની ને એવી એવી ખાલી ખાલી વાતો કરવાનું રાખીએ અથવા તો કોરી બુદ્ધિથી તેની સમજણ પ્રગટાવવાનું રાખીએ તો તેવી સમજણથી પણ કશું વળવાનું નથી. તેવી સમજણ તે સમજણની રીતે આપણને જીવદશાના આડાઅવળા અનેક પ્રકારના વિચારોમાં, વૃત્તિમાં ને વલણમાં રખાતી ચેતનાના ભાવમાં અડગ એકધારા રખાવી શકતી નથી. આવી ખાલી ખાલી કોરી જ્ઞાનની સમજણ તો ઊલટું મિથ્યાભિમાન પેદા કરે છે. એવી જ્ઞાનની કોરી કોરી સમજણ મેળવવાનું કર્યા કરતાં તો સંસારવહેવારમાં આપણને કેમ કરીને શાંતિ, પ્રસન્નતા, તટસ્થતા, ધીરજ વગેરે વગેરે ટકી શકે એવી વર્તનકળા

અનુભવવાનુ રાખી શકીએ તા તેની વર્તનશીના અભ્યાસમાથી સાચુ આતરિક બળ પેદા થવાનુ છે જ્યારે પેની બ્રહ્મ માયા ને એવી વેદાતી ખાલી ખાલી વાતો ને તેવી સમજણ, આપણે જે જીવ દશામા હોઈએ છીએ, તેવી જીવદશાને તે ટાળી શક્તી નથી ને મિથ્યાભિમાનને પોષીપોષીને ઊલટી જીવદશાને વધારે છે

ફિલસૂફીના કોરા ખાલી વિચારો ન કરો

માટે કૃપા કરીને કોઈ પણ કાળે તત્ત્વજ્ઞાનની ફિલસૂફીની ચર્ચામા કદી પણ ભાગ લેવો નહિ, અથવા તેમા ઊતરવુ નહિ અથવા એવા જુદા જુદા પ્રકારની શાખાઓના તત્ત્વજ્ઞાનના વિવેચણમા પણ અને તેની સરખામણીમા પણ કદી પણ ઊતરવુ નહિ તેનાથી કશુ પામી શકાવાના નથી તેનાથી સાચી સમજણ પ્રગટે છે એ દૃષ્ટાન્ત પણ તદ્દન ભ્રમણા છે તેમજ જીવત, કે જેમના શરીરની હયાતિ નથી એવા, મહાત્માઓના જીવનમાથી પ્રગટેલા તત્ત્વજ્ઞાનની કદી પણ સરખામણી કરવાનુ કરશો નહિ અથવા તેમના તેમના ને તે તત્ત્વજ્ઞાન (ફિલસૂફી)ની અને તે તે ઠેકાણે થતી રહેલી સાધનાની બાબતમા અથવા તો તેમના જીવન વિષે આ રીતથી કોઈ પણ જાતનો અભિપ્રાય ન બધાય કે ઉચ્ચારાય તે આપણે માટે હિતાવહ છે એક મગતરુ હાથીને તોળવા જાય તેના જેવી તે હકીકત છે તે તે મહાત્મા પુરુષોનુ જીવન અને તે તે આત્માઓની જીવત એવી પ્રતિભા અને તેમના જીવનમા પ્રગટેલુ જે ચેતન છે તેની આપણે આપણે તો નર્યા હજી જીવદશાવાળા છીએ તેવા આપણે તેમને માપવા જઈએ તે આપણી એક નર્યા બાળકની મૂર્ખામી છે

મહાત્માઓની તુલના

વળી આપણામાના કેટલાક તો તેવા તેવા મહાત્માઓના તત્ત્વજ્ઞાનની અને તેમની તેમની દશાની એક બીજાના સાથે સરખામણી કરતા જોવા મળે ત્યારે મને જરા એ પ્રશ્ન થાય છે, કે 'આમ,

ભાઈ!' તમે હજી સાધનાના ક્ષેત્રનું એક ડગલું તો ભરી શકતા નથી, ત્યાં તમે તે તે લોકના જીવનમાંથી પ્રગટેલા તત્ત્વજ્ઞાનને શી રીતે સમજી શકવાના છો?' એવી કોરી કોરી ચર્ચા કરવાનો કશો અર્થ નથી. તેવી કોરી ચર્ચા તરફ આપણાં મન ને બુદ્ધિ ન વળે તે તો ઘણું ઘણું ઉત્તમ છે. તેવો સળવળાટ અને બુદ્ધિમાં ચળ પ્રગટતાં હોય તો તેને કૃપા કરીને વારજો. આપણે તો તે તે મહાત્માઓએ કે મહર્ષિઓએ જીવનમાં જેમ તત્ત્વજ્ઞાનને અનુભવ્યુ, તે પ્રમાણે તત્ત્વજ્ઞાન આપણા જીવનમાં અનુભવી લેવાને મથવાની પ્રેરણા તેમની કનેથી મેળવવાનું કરીએ, તો તે ઉત્તમ ગણાય. જે કોઈના તત્ત્વજ્ઞાનની સમગ્રતાનો આપણને પૂરેપૂરો અભ્યાસ નથી અને ધારો કે બુદ્ધિની સમજણનો અભ્યાસ હોય તો પણ જેનું આપણને અનુભવજ્ઞાન નથી તેવી દશામાં આપણે તેને તોળવાનું કરવું એ આપણે માટે તદ્દન અયોગ્ય છે. આ વાત મારે તમને બધાંને ખાસ ભાર મૂકીને કહેવાની છે. કેટલાયને મે 'મહાત્મા ગાંધીએ અમુક અમુક ભૂલો કરી' એમ કહેતાં સાંભળ્યા છે. ત્યારે મને થાય કે 'અલ્યા! ભલા આદમી! તેના જેવુ દૈવત તો તું દાખવ! ને એવુ દૈવત પ્રેરાવવાને કાજે તેમનો તું દાખલો લે; તો તે ચ્યનાત્મક દષ્ટિ થઈ ગણાય.' આપણા જીવન-વિકાસના ધ્યેય પરત્વે જરા અરખી પણ ગતિ પ્રેરાય એવી રીતે તેવા મહાન આત્માઓ પાસેથી પ્રેરણા મેળવવાનું જો કરી શકતા હોઈએ, તો તેવુ આપણા માટે શ્રેયસ્કર છે. પરંતુ તેવું તો ત્યારે જ બની શકશે કે જ્યારે આપણુ હૃદય તેમના તેમના પરત્વે પ્રેમભક્તિથી ને તેના ભાવથી રંગાયેલુ હશે ત્યારે.

સંતોનો સાચો સત્સંગ

પ્રભુકૃપાથી આ જીવને કદી પણ કોઈની તુલના કરવાનું દિલમાં જાગ્યું નથી. દરેક પાસેથી કેમ કરીને કૈંક આગળ વધવાની પ્રેરણા મળે અને જીવનમાં જીવદશાનાં વિચાર, વૃત્તિ ને વલણમાંથી કેમ

કરીને મોળુ પડાય તેવા જ એકમાત્ર મારા તો દૃષ્ટિ વૃત્તિ ને વળણુ સદાને એકધારા ઉનના રહ્યા કરતા હતા એવા ભાવથી ભરેલા મન, મતિ, દિલ એકધારા જીવંત પ્રેરાયના જેને રહે છે, તેને આવુ બધુ સૂઝતુ જ હોતુ નથી કે ઊગતુ પણ હોતુ નથી કેમનાય સ્વજનને જ્યારે આવી ચામનમા ચર્ચામાં કે વાતચીતમા ઊતરી પડેલા જોવાનુ બને છે, ત્યારે તો તેમાથી મને આપણી પામરતાનુ ને ક્ષુલ્લકતાનુ જ દર્શન થાય છે કોઈને આગી તેમના પરત્વેની સમજણુ યોગ્ય ન પણુ લાગે, પરંતુ મને તો જેવુ લાગે છે તે મે તમને લખ્યુ છે પ્રભુકૃપાથી જેનવુ હોય તે ચેતે

કરાચી, હરિ ૐ તા ૬–૧૨–૪૦.

(૧૯૨૪મા રચાયેલી પ્રાર્થના)

(માલિની)

પ્રભુ, મુજ બનવાને હામનારો તને હુ,
નિશદિન વિનવ્યા જે! તાત, ભાવે કરુ છુ,
મુજ કરગરનુ તુ એટલુ ધ્યાન લેજે,
બનવી પ્રભ, મને તુ યત્ર, યત્રી રહેજે

*　　　　*

જળ, જળ, જળ ચારે પાસ જોઈ રહ્યો છુ,
જમીન પણ તસુયે ક્યાય ના ભાળતો હુ
તરવુ અઘરુ ભારે હામ તોયે બીડી છે,
કરગરુ, પ્રભુ, મારા બદ્દુમા જોર દેજે

*　　　　*

જળનિધિ, પ્રભુ હુથી શુ તરી ના જવાશે?
મદદ તુજ લીધી છે તેથી આ ખાળકે મે,

ગરણ તુજ ટળ્યાને સહાય દેશે નહીં જો,
અરર ! મુજ દશા શી કોણ જાણે થશે તો !

*   *

ગગન મહિં જ મારે ઊડતું નિત્ય રહેલું,
વિનવું તુજ કૃપાની પાંખ દેની મને તું;
પગ ફરી ધરતીએ મૂકવો માહરે ના;
પુનિત દિવસ ક્યારે પ્રાપ્ત એવો થશે હા !

*   *

તુજ પદ ઢળતાં જે, તે સુખે છે ગુખે ને
કંઈ જ શિર ઉપાધિ એમને ના રહે છે;
બધી જ તરફથી તે મુક્ત ચિંતાથી રહે છે,
તુજ ગરણ અજ્યા છે, તાત! મેં એ જ આશે.

*   *

મનુષ જનમ પામ્યો એ જ આભાર તારો,
કદી નહિ વિસરું તે પાડ તારો કરેલો;
અરર! પણ પ્રભુ મેં બુદ્ધિથી વર્તી ઊંધું
નહિ હતુ કરવાનું તે કર્યું, દંડ દે તું

સદ્ગત નરસિંહભાઈનો પડકાર

ગુજરાત હરિજન સેવક સંઘમાં હું સભાસદ પણ ન હતો, તેમ છતાં ઘણીયે વેળા ગુ. હ. સે. સંઘની સામાન્ય અને કાર્યવાહક સભા પણ નડિયાદમાં મારે ઘેર ભરાતી. મારે માટેનો તેમનો સદ્ભાવ હું કદી ભૂલી શકતો નથી. એક વેળા આપણી તેવી સભામાં 'નિત્ય સુગ્રાન' શ્રી નરસિંહકાકા પણ પધારેલા. આપણી સભાનું બધું કામકાજ જે રીતે થતું હતું તે બધું તેમણે પહેલાં તો જોયા કર્યું. આપણે પણ જે જે કામ પર જે જે ઠરાવો કરવાના હતા તે કરી

વસ્તી. તેમને શાંત પાડવાને બુદ્ધિથી વિચારી વિચારીને બધા જ ઉપાય લઈ ચૂકવાનું કર્યું, પણ કંઈ વળ્યું નહિ. અંતે વિચાર્યું કે 'હવે જો આ લોકોની આવી હેરાનગતિને તાબે થઈ જઈશું, તો તે આપણી મર્દાનગીને પડકારરૂપ છે.' ઉર્દુ નિશાળના કેટલાક મુસલમાન શિક્ષક ભાઈઓને પણ વાત કરી ને તેમના લોકના કાછ સાહેબને પણ મળીને આ બધી હકીકત જણાવી. તોયે જ્યારે કંઈ ન વળ્યું ત્યારે મે તો નક્કી જ કર્યું કે 'આ છોકરાઓને હવે સારી રીતે બગાબર મેથીપાક ચખાડવો.' એટલે એક દિવસે તેમને બગાબર માર મારવાની પૂર્વતૈયારીની યોજના પાકી રીતે વિચારી લીધી. તેના પરિણામનો પણ વિચાર કરી લીધો. બીજે દિવસે જ્યારે તેઓએ ઓરડામાં ખોબેખોબે ધૂળ નાખવા માંડી, ત્યારે બારણા પાછળ નેતરની જાડી મોટી મોટી લઈને અગાઉથી સંતાઈને ઊભો રહ્યો હતો, એટલે તેઓ ત્યાંથી એકદમ નાસી ન જાય, છૂપી રીતે બહાર નીકળી ન જાય, એવી રીતે તે ત્રણચાર જણ ઉપર વરુની જેમ તૂટી પડ્યો. તેઓ તો બૂમાબૂમ કરવા લાગ્યા અને દોડી જઈને ઘણા માણસોને એકઠા કરીને તેડી લાવ્યા. આમાંના કેટલાક માણસો તો એવા હતા કે જેમને કાને મે વારંવાર આ છોકરાઓની ફરિયાદ નાખી હતી. આ મુસલમાન ભાઈઓનું ટોળું ઉશ્કેરાયેલું હતું અને મને મારવાને એકદમ તૈયાર હતું. પરંતુ તેથી હું મુદ્દલે ભયભીત થયો ન હતો. તેઓના મનમાં પ્રગટેલા ઉશ્કેરાટમાં એકદમ ભારે ઓચિંતો પલટો આવી શકે એવું તાત્કાલિક કશું કરવાની જરૂર હતી ને તે ઉપાય ભગવાને કૃપા કરીને મને બતાવી દીધો. તુરત મે તો શરીર પરનાં લંગોટ સિવાયના બધા કપડાં કાઢી નાખ્યાં. તે જોઈને તે બધા ઘડીભર તો સ્તબ્ધ જ થઈ ગયા. ને મારા શરીરની અચાનક આવી થયેલી અવસ્થા જોઈને તેમના મનમાં જે ઉશ્કેરાટ પ્રગટેલો, તેમાં ઓચિંતો પલટો આવી ગયો. તે વેળાએ મે તેમને કહ્યું કે 'હવે તમે મને સારી-રીતે મારી શકો છો. જુઓ હું તદ્દન ઉઘાડો થયો

છું. તમાગમાના કેટલાકને મે આ છોકરાઓની ફરિયાદ કરેલી છે. આ છોકરાઓને ઘેર જઈને તેમના માબાપને પણ મે કહ્યુ હતું. આપણા કાજી સાહેબને પણ મે વાત કરી હતી. આપણી આસપાસ રહેતા મુસલમાન શિક્ષક ભાઈઓને પણ આ છોકરાઓની અમને થતી હૈરાનગતિની હકીકત જણાવી હતી પણ આમાનું કોઈ જ આ છોકરાઓને વારવાને આવ્યુ નથી, એ તો જુઓ! આ છોકરાઓનો વાંક તો તમારામાથી કોઈ જોતું જ નથી! શુ અમારે રોજ ને રોજ આ છોકરાઓની હેરાનગતિ સહન કર્યા કરવી? તમે તો બધા સમજુ છો ને મોટા છો તો તમે જ હવે મારો ન્યાય તોળો'

ટોળાનો પ્રવાહ બદલાયો

આ લોકોનો મારા શરીરને ઉઘાડુ થઈ ગયેલુ જોઈને ઉશ્કેરાટ તો કઈક શમી ગયેલો હતો, એટલે તેમણે મારી કહેલી વાત જરાતરા પણ શાંતિથી સાભળી ખરી તેમાથી કોઈક તો ડાહ્યુ નીકળેને? તેણે મારી વાતને પૂરેપૂરો ટેકો ને સમર્થન આપ્યાં, એટલે ટોળાનો પ્રવાહ એકદમ બદલાઈ ગયો, ને બધા જ પછી તો કહેવા લાગ્યા કે 'આ છોકરાઓને સાલાઓને માર્યા તે જ સારુ થયુ. હવે તે લોક તોફાન કરવાનુ ભૂલી જશે અરે! ભગત! હવે ફરીથી આ છોકરાઓ તોફાન કરવા આવે તો સાલાઓની ખાના-ખરાબી કરી નાખજો.' અને આમ બધા વિખરાઈ ગયા

રંજાડનાર દોસ્ત બન્યા

તે પછી તે મુસલમાન છોકરાઓએ અમને રંજાડવાનુ સપૂર્ણ મૂકી દીધુ મારે રોજ મારે ઘેરથી તે મરીડા ભાગોળ આવવાનુ તેમના મુસલમાન મહોલ્લામા થઈને જ થતુ જે જે છોકરાઓને માર્યા હતા, તેમના ઘર વટાવીને જ મારે રોજ જવા-આવવાનું બન્યા કરતુ હુ તો જતા આવતા પેલા મુસલમાન છોકરાઓને પ્રેમથી બોલાવતો અને ગરીબાઈ તો ભારે હતી એટલે બીજુ કશુ તો આપી શકાતુ

નહિ પણ શેકેલા ચણા બેચાર પૈસાના લાવીને તે છોકરાઓને આપતો. તે પછીથી તો તેમની સાથે પણ દોસ્તી બંધાઈ ગઈ.

મર્દાનગી, પણ આંધળિયાં નહિ

મર્દાનગીને પડકાર થાય ને એમા આપણી સાવ નાલેશી થાય એવી સ્થિતિને તો કદી પણ સહન કરી લેવી નહિ. તેનાથી મુક્તિ મેળવવાને આંધળિયાં પણ કરવાં નહિ આપણે આપણી પોતાની પૂરેપૂરી પાકી તૈયારી કેટલી છે તેનો પણ સારી પેઠે યોગ્ય રીતે વિચાર કરવો, ને જે તે બધું વિચારી વિચારીને કરવું.

ચોર લોકોની વચ્ચે મર્દાનગી

નડિયાદમાં જ્યારે મારે ખોકડની બાવળીમાં સૂવા જવાનું થતું ત્યારે પણ મને બીવડાવવાને અને ભય પમાડવાને ત્યાં આવનારા લોક ઘણા પેંતરા પણ રચતા અને મને મારવાની ને ખૂન કરવાની પણ ધમકી આપતા હતા. ત્યાંથી જતા રહેવાને તો ઘણું ઘણું, વારંવાર, ધમકી આપીને કહેતા એક વાર તો ત્રણેક ભાઈઓ ચોરીનો માલ લઈને તે બાવળીમાં છુપાઈને ભાગ વહેંચતા હતા. તે વખતે તેમણે મને જોયો. તેમાનો એક જણ બોલ્યો કે 'સાલાને પૂરો જ કરી નાખો કે જેથી આપણને ઓળખે નહિ.' પરંતુ તેમનું કોઈ ભગવાનની કૃપાથી તે માટે સળવળ્યું નહિ. આમ તે ખોકડની જગા પણ બધી રીતે ભયંકર પ્રકારની હતી.

કરાંચી, હરિ : ૐ તા. ૨૦-૧-૪૧.

જેલમાં

સત્યાગ્રહને સમયે કાચી જેલમાં કેદીઓની ભારે હેરાનગતિ ને કનડગત થતી. તેમની પાસેથી વાત કબૂલ કરાવવાને પણ ઘણી ... અધૂકડાં પણ પડાવે ને ઉપર કશુંક વજન બરડા પર પણ મૂકે. એ બધું તમે કયા નથી જાણતા? આવી આપણી ભારે

નાખેલી ગોનીસ લોક હતા અને પોતાને તે ગોઠોએ આવી રીતે હેરાન કરી જોવાનો પ્રસંગ ન કર્યો હતો. ત્યારે પણ હુ તો બનો સમય પ્રાર્થનામા, ભજનમા, સ્મરણમા, ધ્યાનમા વગેરે વગેરે સાધનાના અભ્યાસમા ભાવનાથી મારો સમય ગાળ્યા કરવાનુ એકધારુ ચલાવ્યા કરતો હતો, ત્યાર ત્રાટકનુ સાધન પણ હુ પ્રભુકૃપાથી સાધી ચૂક્યો હતો એવુ ગમેતેમ અનુકુ પડાવવાને જે જમાદાર મારી પાસે આ યો તેની આખ સામે જ પ્રભુકૃપાથી ત્રાટક માડવાનુ સૂઝી ગયુ ને તેમ મે કર્યું પરિણામે તેણે મને કશુ કર્યું નહિ ને ખેડા સબજેલમા કશુ પણુ આવુ કર્યા વગર મોકલી આપ્યો

એક ભાઈની સ્નેહસ્મૃતિ

ત્યા એક ધનવત શ્રોફ નામે ભાઈ હતા તેઓ મને કઈક નબળાપોચા પડી ગયેલા લાગતા હતા ત્યારે તેમની મે દોસ્તી કરી અને આખા દિવસ એવી પ્રેમભાવની વાતો કરી કે તેઓ પાછા ટટ્ટાર થઈ ગયા ને તે પછીથી તેમની સાથેની દોસ્તી કાયમ રહેલી છે એક વાર તેમણે અમદાવાદમા રેઈનકોટની મોટી દુકાન ખોલી હતી તે વેળા હુ સાબરમતી આશ્રમમા હરિજન સેવક સઘનો મત્રી હતો મેકમા મારે રકમ ઉપાડવાને સાઈકલ ઉપર ચોમાસામા કદીક કદીક ભારે પડના વરસાદમા પણ જવુ પડતુ મેટ્રન બેન્મા અગાઉ ત્યારે ખાતુ હતુ ત્યા જતા કોઈક ઠેકાણે તે ધનવત શ્રોફ ભાઈને મે ઊભેલા જોયા તેમને ઓળખ્યા, ને તેમની પાસે જઈને વાતચીત કરી તેમણે મારા શરીર પરના કપડા પલળેલા જોઈને વરસાદના પાણીથી ન પલળે એવો રેઈનકોટ કાઢી આપ્યો તેમા સ્મરણચિહ્ન તરીકે આપેલો તે રેઈનકોટ ભાઈ શાતિને આપ્યો છે ને હજી પણ તે તેની પાસે હશે એમ માનુ છુ જેલમા આપણને ભયભીત કરી નાખવાના અનેક પ્રકારના જેલના કર્મચારીઓ દ્વારા પ્રસગો પડતા તેવી વેળાએ અભયની ભાવના કેળવવા માટેનુ લીધેલુ

શિખણુ કેમ્નુ પા_ુ થતુ છે તે અનુભવવાની પ્રભુની કૃપાતકો ઘણી વાર મળી શકી હતી

શક્તિનો ઉપયોગ દ્વારા વિકાસ

તમને સ્મરણુ છે કે જેલમા આપણે બન્ને ભેગા થઈ ગયેલા, ત્યાર પણ _ ત્યા મૌન પાળતો ને એમ્વારુ ભગવાનનુ સ્મરણુ ર્ક્યા કરતો હતો તે તમે જાતે અનુભ યુ હતુ _વનવિમ્લની સાધનાના પગના એક પગી એક ઉત્તરોત્તર જે જે પ્રકારના ભગતા ગયા તેની જો સળગ ધારા ન પ્રગટી શકી હોત તો જીવનમા આવી શક્તિ કદી પ્રગટી શકી ન હોત નવી શક્તિ મેળવવાને માટે હાલની દશામા આપણામા જે શક્તિ હોય તેનો નવી શક્તિ મેળવવાને માટે ઉપયોગ ર્ક્યા કરવો પડે છે ઉપયોગથી જેમ સમજણ વધે છે તેમ ઉપયોગથી બળ પણ સાપડે છે ને ગુણ પણ સાપડે છે માટે કૃપા કરીને ભાવનાનો ઉપયોગ કરતા જો આપણે શીખીએ ને તેનો નિરતર અભ્યાસ પ્રગટાવીએ તો જ કૈક આપણો હાડો વળી શકે પ્રભુકૃપાથી આ રીતે જે સાધના કરી છે તે કેટલાક જીવોએ જોયેલુ છે તેઓ હજી પણ હયાત છે હુ કઈ હિમાલયની ગુફામાથી આવીને તમારી પાસે એવી વાતો કરતો નથી કે જેની ખાતરી કોઈ રીતે કરી જ ન શકાય પ્રભુકૃપાથી જે રીતે પ્રત્યક્ષ સસારમા ને સમાજમા જીવન ઉત્રી જાણ્યુ છે ને જેમ વર્તવાનુ ગ યુ છે તે રીતે વર્તવાનુ તમે બધાને કહ્યા કરુ છુ

વ્રતનુ નિશ્ચયપૂર્વક પાલન

જે કરવાનુ નક્કી કર્યુ હોય જે કરવાનુ મન લીધુ હોય ને જે બાબતમાં આપણે ટેક રાખ્યો હોય તેને યથાર્થતાથી પરિપૂર્ણ પાર પાર ઉતારવાથી નિશ્ચયબળમા વધારો થાય છે અને સિરો। આગુવત આત્મવિશ્વાસ પ્રગટે છે વ્રતનુ પાલન જો બરાબર ન

કરી શકીએ, માથે લીધેલું પૂરેપૂરું પાર ન ઉતારી શકીએ, તો તેથી કરીને આપણા જેવા સામાન્ય માનવીને ઘણી નબળાઈ પણ આવી જાય છે તેટલા માટે ખાસ ખબરદારી રાખીને કોઈ પણ દિવસ વ્રતનો, ટેકનો, કે કરવાનું જે માથે લીધું હોય તેનો ભંગ ન થઈ જાય તેની તો ઘણીઘણી સાવચેતી રાખવી ગમે તેમ કરીને પણ ધારેલું તો પ્રભુકૃપાથી પૂરેપૂરું પાર પાડવામાં જ બચેના, ભડેના ને વળગેલા રહ્યા કરવું, તો જ અડગતાવાળો, પાકો, મરણિયો નિર્ધાર ને તે પ્રકારની ભાવના જીવનમાં પ્રગટી શકવાની શક્યતા જન્મવાની છે તે નિશ્ચે કરીને જાણજો

બનારસ,   હરિ ૐ   તા ૧૭–૭–૪૧.

નિવૃત્તિનો નિર્ણય

સાબરમતી આશ્રમમાં આ જીવના શરીરને લોહીના ઝાડાનો રોગ થયેલો ને તે પછી આરામ લેવા ને દવા કરાવવા કરાચી ગયો હતો ત્યાંથી બધું ઠીક થઈ ગયા પછીથી સાબરમતી આશ્રમમાં આવ્યા પછી દિલમાં એમ જ નક્કી થઈ ગયેલું કે હવે આ કામ કરવું નથી. અને જેનાથી કરીને આપમેળે જે જે જીવો આવી મળે તેમના માનસને જરા જેટલું પણ ભગવાનની કૃપાથી ઊંચે પ્રગટાવી શકાય એવા પ્રકારની સેવા કરવાનું સદ્‌ભાગ્ય થાય તો ઉત્તમ, એવી ભાવનાથી પ્રેરાઈને હરિજન સેવક સંઘના કામમાંથી નિવૃત્ત થવાનું દિલ થયું

માનો વિરોધ

મારા મોટાભાઈનો દીકરો ભાઈ શાંતિ તો કામે વળગી ગયો હતો એટલે ભાઈ શાંતિ ને તેની મા—એ બનેનું તે પોતે સંભાળી લે તેવો તે થયો હતો સવાલ એક માત્ર મારી બાનો હતો તે તો ત્યારે તો મારા નાના ભાઈ મૂળજી કે સોમાભાઈ સાથે પણ રહી શકે. એ મારી મરજીની હકીકત તેને જણાવી તેણે મને કહ્યું કે 'પાશેર ચણ

ચકનાને તો નાખવાના મળતા નથી, ને આટની નાનકડી નોકરી છે તે મૂકી દઈને શો મોટો જગ છતી નાખવાનો છે!'

માની શરતી મંજુરી

આમ તેની તો નામરજી હતી, એટલે વળી મે ૨-૪ દિવસ જવા દીધા ને વળી પાછી તેને સમજાવી ત્યારે તેણે મને કહ્યુ કે માસિક ૫-૬ રૂપિયાની રકમ મારે તેને આપવી મે તેની વ્યવસ્થા પણ કરી પરંતુ મારી પાસે તેણે શરત મૂકી 'જ્યારે હુ મરી જાઉ એવી માંદી હોઉ ત્યારે મારી અંતઘડીએ તારે મારી પાસે આવવું' તે તો મે પ્રેમથી તરત સ્વીકાર્યું મે તેને કહ્યુ કે 'તેવી વેળાએ તારી સેવા પ્રેમથી કરવી એ તો મને ગમેય ખરુ ને તે તો મારો ધર્મ પણ ગણાય એટલે એવી ખબર પડતા વેત જ તરત હુ તારી પાસે જરૂર આવી જઈશ'

નિવૃત્તિ

ને પછીથી હરિજન સેવક સઘની સેવામાથી નિવૃત્તિ લીધી તોપણ મારે સઘના હિસાબ વગેરે ઓડિટ કરાવવાના હતા, એટલે તે અગેની એટલી જવાબદારી બાકી રહી હતી, તે પૂરેપૂરી પ્રેમથી અદા કરી આટના બધા વર્ષોની એકધારી એક ક્ષેત્રની કરેલી સેવા—એણે પણ કઈ જીવનમા ભાગ ભજવ્યો નથી, એમ નથી. મારા સઘમાથી નીકળી જવાથી કરીને કોઈને મારી કરી ખોટ પડી હોય તેવુ બન્યુ લાગ્યુ નથી બધાયની સાથે પ્રેમ, સદ્ભાવ ને સુમેળની ભાવના જ કેળવી કેળવીને કામ કર્યું હતુ તે પછી હુ તો જુદે જુદે ઠેકાણે જતો ને ત્યા રહેતો અને તમે તથા નદનાન વગેરે જીવનવિકાસની સાધના માટેની પ્રેરણા ને દોરવણી મારી પાસેથી લેવાનુ જારી કરતા રહ્યા છો, એટલે તમોને કાગળ લખવાનુ ત્યારથી બન્યા કર્યું છે. ૨-૪ મહિને મારી બા પાસે હુ જઈ આવતો

બાની માંદગી

મારી બા પછીથી મારા નાના ભાઈ મૂળજીની સાથે નડિયાદમાં રહેવા ગઈ હતી તે પછી મારે બે બહેનોને લઈને વળી પાછું હિંદુ વિશ્વવિદ્યાલયમા બનારસ જવાનું આવ્યુ ત્યા મહિનો, દોઢ મહિનો રહ્યાં હોઈશું, તેવામાં મૂળજીનો નડિયાદથી મારા પર કાગળ આવ્યો કે મારી બાના શરીરને નડિયાદમા ગભીર માદગી છે એટલે એમની સભાળ રાખવાનુ ને એની સાથે આવવાનુ મારે બનારસમા થયુ હતુ, તે બહેનોના પિતાને (બાપુને) મે જગાવી મારી બાના શરીરની માદગીની બાબતમા તાર કર્યો પરતુ તેમણે તો તારથી જવાબ આપી દીધો કે મારે કોઈને મૂકીને નડિયાદ જવુ

મા પાસે જવામાં અડચણ

હિંદુ યુનિવર્સિટીમા એવો એક કાયદો હતો કે તેના મકાનોમાના કોઈકમા બાનાલયથી સ્વતત્રપણે કોઈક ઠેકાણે કોઈ બહેન રહેતી હોય, સો તેની સાથે તેમના કોઈ વડીલ કે વાલી હોવા જોઈએ મારાથી ગમે તેને જુવાન ઊછરતી બહેનો પાસે મૂકીને જવાય જ કેવી રીતે? અહી 'ગમે તેને' એટલે કોઈક ઓળખીતા-સબધીને. એવુ ઓળખીતું-સબધી પણ મારે બનારસમા ખોળી પણ કેમ કરીને કાઢવું? તે બહેનોના પિતાએ ખરી રીતે તો ત્યારે બનારસ આવી જવું જોઈતુ હતુ પરતુ તેમનાથી નહિ આવી શકાય તેવુ હોય.

વિરોધી ધર્મોનો કોયડો

'મળેલી પરિસ્થિતિનો ધર્મ (જે પણ સાચો ધર્મ છે) અને તેની પછીથી પ્રગટેલી બીજી પરિસ્થિતિનો ધર્મ એમ બને પ્રકારના સાચા ધર્મ વચ્ચે કોને પ્રથમ પસદગી આપવી?' એમ એક જટિલ કોયડો ઊભો થયો હતો. એક બાજુ મારી બાના શરીરની સખત માદગી ને તેને આપેલું વચન; બીજી બાજુ તે પહેલાંથી આ બે

બહેનોની સભાળ લેવાને કાજે ને તેમની અન્નપાન વગેરેની વ્યવસ્થા કરવાને કાજે તેમની સાથે મારે રહેવાનુ આવ્યુ હતું તે હવે સામાન્ય રીતે તો ચાને સાધારણ રીતે મને મારી મા પાસે આવી છેવટની માંદગીમા જવાનુ દિલ થઈ આવે જ તે સ્વાભાવિક છે વળી મે તેને તેના શરીરની છેલ્લી માંદગી વખતે તેની પાસે હાજર રહેવાનુ વચન પણ આપ્યુ હતુ પરંતુ આ બહેનોની પાસે કોણ હોય ? અને તેમને એમ ને એમ મૂકીને તો જઈ શકાય તેવુ હતુ જ નહિ, અને મા પાસે મારુ હાજર થયા વિના ચાલી શકે એવુ પણ હતુ નહિ !

પ્રાર્થનાનો જ ઉપાય

મને પરિસ્થિતિના ચક્રમા મારે માત્ર એક શરીરથી હાજર રહેવાનુ શક્ય જ હતુ એક જ વખતે બને જુદે જુદે ઠેકાણે એક જ શરીર કેમ કરીને હાજર રહી શકે ? એ તો કદી પણ શક્ય જ નહોતુ ત્યારે હવે એમ લાગ્યુ કે નડિઆદ તો કોઈ પણ સંજોગોમા જઈ શકાય એમ નથી, અહીં બનારસમા જ રહેવુ પડશે, ત્યારે મારી પાસે ભગવાનની પ્રાર્થના સિવાય બીજો કોઈ ઉત્તમ ઉપાય રહ્યો નહિ

બનારસ, હરિ ૐ તા ૧૮-૨-૪૧

પ્રભુને પોકાર

ગઈ કાલે અધીં લખેલો પ્રસંગ આગળ ચલાવુ અમારા મકાનમા છાનોમાનો મૌન ધારણ કરીને બેઠો જ રહ્યો અને ભગવાનને પોકારવા જ લાગ્યો ' હે પ્રભુ! મારી પણ કેવી વિચિત્ર પરિસ્થિતિ થઈ ગયેલી છે! બને પ્રકારના ધર્મમા હે પ્રભુ! હુ તો અટવાઈ ગયો છુ મારી મા પાસે તેની માંદગીના સમયે કેવી રીતે હાજર રહેવુ તેનો મને સુદ્ધા કશો ઉકેલ જડતો નથી જો બનારસ આવુ

વાનુ થયુ તે પહેલા તેના શરીરની આખરગીનુ જાણ્યુ હોત તો તો બનારસ આવત જ નહિ પરંતુ હવે હુ કરુ શુ? આપેલુ વચન કોઈ પણ ભોગે પાળવુ તો જોઈએ જ અને તે પાળવાની મારી પૂરેપૂરી દિલની તત્પરતા પણ છે પરંતુ હુ ત્યા જાઉ કેવી રીતે?' વારંવાર હુ તો ભગવાનને આવી આવી પ્રાર્થના જ કર્યા કરુ

આંતરવેદના

જમવા કરવાનુ ને બીજી એવી શરીરની ક્રિયાઓ પણ મૂકી દીધી હતી એકમાત્ર ભગવાનને પોકાર જ પાડ્યા કરતો મે મારી માને વચન આપેલુ, ને તેનુ વચન પણ હુ પાળી શકતો નથી 'પાળી શકતો નથી' એટલે કે મારુ દિલ નથી એમ તો નથી પરંતુ મારાથી સંજોગોને કારણે પાળી શકાતુ નથી તેનુ દર્દ એટલુ બધુ તો સાલતુ કે આના કરતા તો ભલે કે 'હુ ભગવાનને ચરણે કમળે જેમ પેલા બ્રાહ્મણ ભાઈએ બાનારામમા કમળપૂજા કરી હતી તેવી રીતે મારુ વચન પાળી ન શકવાના એક પરિણામ તરીકે શ્રી ભગવાનને ભલે કે દેહ સમર્પણ કરી દઉ !'

તુ જ લાજ રાખ

એટલી બધી વ્યથા મને થઈ તો પણ એવા પ્રકારની કોઈ અદૃશ્ય પ્રેરણા આ દિલમા જાગતી નહિ હુ તો વારંવાર ભગવાનને પોકાર પાડ્યા કરુ, કે 'હે પ્રભુ! આ તે કેવી વિષમ પરિસ્થિતિ! ન આ છોડાય કે ન ત્યા જવાય! અને વચન તો પાળવુ જ રહ્યુ ' ભગવાનને હુ તો વારંવાર પ્રાર્થના કરુ કે 'હે પ્રભુ હે દીનદયાળ! તુ મારી લાજ રાખજે તુ મારુ વચન પળાવજે હે ભગવાન! મારી માના શરીરની છેલ્લી આખરગીના સમયે તેની પાસે હાજર રહેવાનુ વચન મારી માએ મારી પાસે માગ્યુ હતુ એણે બિચારીએ મારી કને બીજુ કશુ જ માગ્યુ ન હતુ ને મારી પાસે તેને આપવા જેવુ બીજુ હતુ પણ શુ? આટલુ પણ ન કરી શકાય એવી લાચારી ભરેલી

પરિસ્થિતિમા પ્રભુ, મુકાઈ જવાનુ બન્યુ છે, તે હવે તો તુ લાજ રાખે તો લાજ રહી શકે

મારો હકદાવો નથી

મારી મા આવે ટાણે મારી હાજરીને માટે જરૂર વલોપાત કરતી હશે તેના મનમા મારે માટે તો એટલો વિશ્વાસ જરૂર હશે કે 'ચૂનિયો જરૂર આવશે' અરેરે! મારી માનો મારા પર જે વિશ્વાસ છે, તેનો પણ ભગ થઈ જવાનો! હે પ્રભુ! આ તો કપરી કસોટી છે આવી વેળા આ મારૂ વચન પળાવવાનુ કામ તારા સિવાય બીજુ કોઈ કરી શકે એમ નથી હે મારા વહાલા પ્રભુ! દીનાનાથ! કૃપા કર જે મારો તારી પાસે કોઈ હકદાવો નથી તારી પાસે મારુ નામ કઢાવવા જેટલો તારી સાથે પ્રેમભક્તિનો નાતો પણ હજુ થયો નથી. તારા જે અનેક સતભક્તો થઈ ગયા છે, તેમની તો ચરણની રજનીયે રજ હુ નથી. એટલે પછી કયા દાવાએ તારી પાસે હુ માગણી કરુ? પરતુ આ કોકટીની અસહ્ય પરિસ્થિતિમા તારા એકમાત્ર શરણા સિવાય મારો બીજાનો કોઈ ઈલાજ નથી હે ભગવાન! હે બાપા! તુ કર્તાહર્તા છે મારે આ જેલમા જકડાઈ રહેવાનુ બન્યુ છે એટલે ત્યા હુ નદિયાદ ઊડીને જાઉ પણ કેવી રીતે? મારુ દિલ તો જરૂર મારી મા પાસે જ છે તેની તો જરૂર મને આત્મભાવની સ્થિતિએ પ્રતીતિ છે પરતુ આ સ્થૂળ દેહને ત્યા કેવી રીતે હાજર કરવો? મારા દિલના ટેક, નિશ્ચય, નિર્ણય ને દિલ તો મારી મા પાસે સ્થૂળ દેહે હાજર થવા માટેના જ છે તેને આપેલુ વચન મારાથી પાળી શકાય તેવી જ્વાળામુખીના જેવી ધગધગતી તમન્ના પણ છે

ભાવનાને આકાર આપો

સાધનાની જુદી જુદી ભૂમિકાઓમા ભાવના પણ આકાર ધારણ કરે તેવો અનુભવ પણ તારી કૃપાથી મને જરૂર થયો છે તો મારી

આ પાસે હાજર રહેવાની મારી આ પ્રચંડ ઉત્કટ ભાવના જે પૂરેપૂરી જીવતીજાગતી છે તે ભાવના તારી કૃપાથી ત્યાં આકાર લે એવી મારી તને ઘણી ઘણી પ્રાર્થના છે. સાધનાકાળમાં સ્થૂળ માગણી માટે કોઈ દિવસ મેં તારી પ્રાર્થના કરી નથી. સાધનાના ક્ષેત્રમાં જે જે અડચણો, વિઘ્નો, મુશ્કેલીઓ નડતાં હતાં, તે બધાં આવરણો દૂર કરવાને માટે જ મારાથી તનતોડ ભારેમાં ભારે પ્રયત્નો પણ તારી કૃપાથી બન્યે જતા હતા. તેવા પ્રયત્નો કરી કરીને તારી પાસે તે તે આવરણોને નિવારવાને માટે હું વારંવાર પ્રાર્થના કર્યા કરતો હતો અને તેવી પ્રાર્થના હે પ્રભુ! તેં સાંભળ્યા કરેલી પણ છે અને મને કૃપા કરીને મદદ આપ્યા કરેલી છે. તારી કૃપાનું અહેસાન તો કોઈ કાળે પણ ભૂલી શકાય તેમ નથી. મારી આવી ત્રિશંકુની પરિસ્થિતિમાં તારા સિવાય મને કોઇ બીજો મદદગાર નથી. તારી કૃપાથી સંકલ્પશક્તિનું સામર્થ્ય એટલું બધું જબરજસ્ત હોય છે, તેનું મને જ્ઞાનભાન છે. પરંતુ તેવી મારી સંકલ્પશક્તિનું સઘળું સામર્થ્ય તે એક માત્ર તું જ છે. તારામાં જ હે પ્રભુ, બધું જ સમાયેલું છે. હવે તો તું જ મારી વહારે ચઢે અને મારું વચન પળાવવાની ખાતર મારા દિલમાં પ્રચંડ ને ઉગ્ર મારી માં પાસે સ્થૂળ દેહે હાજર થવાની ભાવનાને તું જ એક સાકાર સ્વરૂપ આપી શકે તેમ છે. માટે હે પ્રભુ, દીનદયાળ, માગ વહાલા! મારા ગરીબની સામું જોજે મારી લાજ રાખજે.

માને ખાતર જ

ત્યાં હાજર થઈને મારે પોતાને સંતોષ મેળવવો નથી. મારી સ્થૂળ હાજરીથી મારી માને સંતોષ થાય કે 'હા, ચૂનિયો આવ્યો ને તેણે વચન પાળ્યું,' એટલું જ મારે જોઈએ છે. આવા તેના શરીરના અવસાન સમયની સ્થિતિમાં તેને મારે માટે આત્મસંતોષ પ્રગટે તે જ હેતુથી હે પ્રભુ! હું તારી પાસે માગું છું.' મારા દિલમાં

પ્રગટેલી આ જાતની ભાવનાનો તલસાટ એટલો બધો તો પ્રચંડ અને ઉગ્ર હતો કે જે તલસાટની સાથે કદાચ ગોપીની વિરહભાવનાના તલસાટને સરખાવી શકાય. આ તલસાટથી સતત ભગવાનને પોકાર્યા જ કરતો. એ તલસાટની વેદનાને કારણે તેમાંથી એવો આર્તનાદ ને આર્દ્રભાવ પ્રગટતો કે ભગવાનને તે તલસાટના ભાવથી પ્રેરાઈ પ્રેરાઈને પ્રાર્થના થયે જતી.

મરણની ખબર પડી ગઈ

આ બધું અંતરમાં અંતરથી જ થયે જતું હતું. આવી વિકટ પરિસ્થિતિમાં પ્રભુ સિવાય મારો બીજો કોઈ આરો હતો નહિ. મારા દિલની ભાવનાની સાથે હમદર્દી ને સહાનુભૂતિ બતાવી શકે એવું પણ કોઈ ન હતું. મારે કોઈના એવા આશ્વાસનની જરૂર પણ ન હતી. મારે તો હજાર હાથવાળો ધણી ને હજાર આંખવાળો સમર્થ—એ જ સાચું આશ્વાસન હતું. આવી રીતે અંતરની પ્રાર્થનામાં ત્રણેક દિવસો વીતી ગયા હશે. આવા આર્દ્રતા અને આર્તતાયુક્ત પ્રાર્થનાના તલસાટના ગાળામાં એક પળે એવું થયું કે ઓચિંતો જ વીજળીનો દીવો જે સળગતો હતો, તે બંધ થઈ ગયો. તે પરથી મને તાત્કાલિક લાગી આવ્યું કે મારા માના શરીરનું અવસાન થયું અને જીવ ગયો. ત્યારે મારાથી રડાયું કરાયું તો ન હતું, પરંતુ તેવા કાળે પણ એકમાત્ર ભગવાનની પ્રાર્થનામાં જ મારું દિલ તો રહ્યા કરેલું હતું. આમ પ્રભુકૃપાથી માના દેહાંતના સમયની ખબર મને ત્યાં રહ્યે રહ્યે પડી ગઈ હતી.

પછી નડિયાદથી ભાઈ મૂળજીનો તાર આવ્યો કે મારી માનું શરીર અવસાન પામ્યું છે.

✱

બનારસ,   હરિ : ૐ   તા. ૧૯-૨-૪૧.

તલસાટભરી ભાવના

દિલમાં કોઈપણ પ્રકારનું ચેન પડતું ન હતું. એક જ પ્રકારની ભાવના-મારા સ્થૂલ દેહની હાજરી મારી માની પાસે તેની યોગ્ય વાસ્તવિકતામાં પ્રગટે એવી ભાવના જ-સતત એકધારી તેના ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ ચેતનવંતા પ્રાણમાં અને તેના તલસાટમાં જીવનીજાગની ટકશા કરેલી રહેતી. તે પ્રાર્થના વારંવાર ભગવાનને જ પોકાર્યા કરતો. 'હું ને મારો ભગવાન અને મારી તે ભાવના'—એના જ માત્ર અસ્તિત્વનું ભાન તે કાળે મારા દિલમાં રહેતું હતું. આવું બધું અંતરમાં અંતરથી ચાલ્યા કરતું હતું, તો પણ ભગવાન પરનો મારો ભરોસો એટલો જ અચળ અને અતૂટ હતો. ભગવાનની અનંત શક્તિ છે, અને તે જ મારે માટે જે યોગ્ય હો, તેમ તે કરવાનો છે. એવો પણ ભક્તિભર્યો આત્મવિશ્વાસ હતો. હું તો તેને વારવાર વિનંતી કર્યા જ કરતો.

સ્વાનુભવની પ્રતીતિ

ભગવાને ગજેંદ્રને મુક્તિ અપાવી તે તો એક પૌરાણિક હકીકત હતી, અથવા તો તેમ તે ન પણ બન્યું હોય. અને તે એક પ્રતીકરૂપે ઉદાહરણ માત્ર હોય. પરંતુ અનેક વેળાએ ભક્તની વહારે તે મારો વહાલો 'ગરૂડે ચઢીને આવ્યો' છે, તે હકીકત બીજા ભક્તલોકના ખરેખરા બનેલા જીવન-પ્રસંગોમાં નજરેલી છે; તેમ છતાં તે ઉપરથી પણ નહિ, પરંતુ મને પોતાને મારા સાધનાકાળના જીવનમાં આંતરિક કટોકટીની પળે તે કેટલીયે વાર વહારે ધાયો છે, તેની તો મને પ્રત્યક્ષ અનુભવાત્મક સાચેસાચી પ્રતીતિ હતી. અને તેવા પ્રકારનો અનુભવ એ તો મારા જીવનની અમોલ શક્તિ અને મુડી છે. તેના આધાર વડે કૃપા કરીને તો પ્રભુકૃપાથી કદી પણ નતમસ્તક બની શક્યો નથી. સાધના-કાળમાં પ્રગટેલા દેવાસુર સંગ્રામમાં તેવા પ્રકારની અનુભવાત્મક પ્રતીતિને કારણે તો હું એની કૃપાથી ખુમારીથી ટટ્ટાર રહી

શક્યો છું જીવનની તે તે પળની એવી કેટલીયે હકીકતો આજે નજર સમક્ષ તરવર્યા કરે છે કે જ્યારે મારા ભગવાનને પોકાર્યો કરું છું કે 'હે પ્રભુ! તેં આટલી બધી મને મદદ કરી છે તો આ એક અનુભવોનો એવો પ્રસંગ છે કે જ્યારે તું મારી વહારે ચઢીને મારી ટેક રાખે, તો હું ધન્ય ધન્ય થઈ જાઉં, કૃતકૃત્ય થાઉં પરંતુ હે વહાલા! તારા પર મારાથી બળજબરી કેમ કરી શકાય? હું તો માત્ર એક દીનહીન ભાવે તને કાલાવાલા કરું છું તેના સિવાય બીજું કરી પણ શું શકું? હે પ્રભુ! હે દીનાનાથ! હે કૃપાસિંધુ! હે કરુણાસિંધુ! તું જ એક મારી આવી કટોકટીની સ્થિતિમાં મારો સાચો આધાર છે મારું વચન પળાવજે મારા પર કૃપા કરજે'

માનાં દર્શન

તે પછી નડિયાદથી મારા ભાઈ મૂળજીનો મારા પર કાગળ આવ્યો તેમાં તેણે લખ્યું હતું કે 'મારી માના શરીરના અવસાન પામ્યાના થોડાક સમય પહેલાં બાએ મૂળજીને બૂમ પાડીને કહ્યું હતું કે 'અરે! મૂળિયા! મૂળિયા! જો આ ચૂનિયો આવ્યો!' ત્યારે મારા ભાઈ મૂળજીએ મારી બાને કહ્યું કે 'ચૂનીલાલ તો કારાગૃહમાં છે અહીં ક્યાંથી આવી શકે!' ત્યારે વળતું મારી બા બોલી કે 'અરે, એ તો આ રહ્યો! મારા પગમાં માથું મૂકીને બેઠો છે! મારા શરીરે હાથ ફેરવે છે! જો! તે અહીં જ છે' આવા પ્રકારના શબ્દો તે કાગળમાં વાંચ્યા તે કાગળમાં જે લખેલું હતું, તેના ભાવાર્થ પ્રમાણે (શબ્દેશબ્દ તો નહિ પણ ભાવાર્થ પ્રમાણે લખું છું, કારણ કે કાગળ આડોઅવળો છે ને તે અત્યારે મારી પાસે નથી મારા ભાઈનો આ કાગળ વાંચીને ભગવાને મારી ટેક જાળવી, મારી લાજ રાખી, વચન પળાવ્યું, તેનાથી મને જે હર્ષોન્માદ પ્રગટ્યો, તે આનંદ તો કોઈ ખજાનાના આનંદની તોલે આવી શકે એમ નથી ભગવાન એટલો બધો સમર્થ છે ને તે સમર્થની સાથે મારે જીવતીજાગતી

જબરી ઓથ છે એવો આ પ્રત્યક્ષ જીવતોજાગતો પ્રચંડ અનુભવ એની કૃપાથી પ્રગટ્યો. ત્યારથી મારું જીવન તો ધન્ય ધન્ય ને કૃતકૃત્ય થઈ ગયેલું એની કૃપાથી અનુભવ્યા કરું છું. મારા જીવનની અનુભવની કક્ષાઓની દૃષ્ટિએ આ પ્રસંગનું મૂલ્યાંકન કંઈ નાનુંસૂનું નથી. તમારાં બધાં સ્વજનનાં દિલમાં આ બધું વાંચીને બહુ તો અહોભાવ પ્રગટે, પરંતુ એવું પ્રત્યક્ષ જીવંત અનુભવનું દૃષ્ટાંત વાંચીને પણ કોઈ પણ સ્વજનનું રૂવાડું વધારે ફરકવાનું નથી અને કોઈને પણ સાધનના ક્ષેત્રમાં અદમ્ય પ્રેરણા પ્રગટીને 'ચાલો ! આ સાધનાને આત્મસાત્ કરી દઈએ' એવો ટેક પણ પ્રગટવાનો નથી. તેમ છતાં મારા દિલમાં આ પ્રસંગે ભગવાનની સમર્થતા ને તેની અનંત શક્તિને માટે અને તેણે મારે કાજે કર્યું છે તથા મારે માટે જે પ્રત્યક્ષ કરી બતાવ્યુ, જે બનતુ જગતની વાસ્તવિકતાની દૃષ્ટિએ બની જ શકે નહિ તેવું છે, તે મારા વહાલા પ્રભુએ કૃપા કરીને પ્રગટાવ્યુ, તેવો આ દ્વંદ્વાતીત, ગુણાતીત પ્રકારનો અનુભવ એ તો એક ઘણો મોટો બનાવ છે.

બનારસ, હરિ ૐ તા. ૨૦–૨–૪૧.

ભગવાનની જીવંત ધન્યકળા

બનારસમાં મારા પર મારા ભાઈનો આવેલો કાગળ ભાઈ નંદલાલની કને હજી પણ સચવાયેલો રહેલો છે, એમ હું માનું છું.* આ કાગળ વાંચીને મારા વહાલા ભગવાનને ચરણકમળે વારંવાર મારું શિર તો પ્રેમભક્તિભાવે આભારનાં દર્શનથી ગદ્ગદ થઈ જઈને નમ્યે જ જતું હતું. આ પ્રકારની પ્રાર્થનાનો ભાવ ને તેની અસર એકધારી સન્નદ્ધ. કેટલાય સમય સુધી જીવતીજાગતી રહ્યા કરી હતી. જાણે કોઈ ભારે નશાના ઘેનમાં પડ્યો રહ્યો હોઉં એમ તે પ્રાર્થનાના ભાવમાં એની કૃપાથી ન્હાયા કરવાનું બન્યા જતું. કેવો આ ધન્ય પ્રસંગ ને કેવી આ મારા ભગવાનની જીવંત ધન્ય કળા !

* આ છપાવતી વેળા પણ તે પત્ર મોજુદ છે–નંદલાલ

ઝંપલાવો તો તમે પણ અનુભવો

આ પ્રસંગ તમને અને મળેલા સ્વજનોને જે હેતુ કાજે તેઓ મને મળ્યા છે, તે હેતુમાં આણુ પ્રગટાવના અને તમને બધાને જીવનમાં નવું ચેતન પ્રગટે એના ઉદ્દેશથી લખ્યો છે તેની યથાર્થતા કૃપા કરીને સમજજો તે આ સાધનાના પ્રદેશમાં કેટલી જી શકવતાઓ છે, તેનું તમને સાંગોસાંગ ભાન પ્રગટે એવી તમારામાંના અંતર્યામીને મારી ભાવભરી પ્રાર્થના છે. મને તો મારા જીવનના આ એક જ પ્રસંગથી મારા જીવનની પૂરેપૂરી કૃતાર્થતા થઈ ગઈ હોય એવું લાગ્યા કરે છે આ તો એક ઘણી મોટી હકીકત છે જે કદી કોઈ પણ રીતે શક્ય ન બની શકે, તે શક્ય બન્યું મારા દિલથી તો તે એક સંપૂર્ણ સ્વાભાવિક રીતે બની ગયેલી પ્રત્યક્ષ હકીકત છે

ફના થઈને જાતે જ અનુભવો

આ જ હેતુથી પ્રેગર્ઈને 'તુજ ચરણે'માં લખ્યું છે કે

'જે જે અશક્ય, થતું શક્ય કૃપાથી જેની'

તે માત્ર કલ્પના ન હતી મારી માને પણ હું પોતે સ્થૂળ રીતે જ તેવા સ્વાભાવિકપણામાં લાગ્યો હતો તે પણ તેટલું જ સાચું છે બીજા કોઈના માનવામાં આ હકીકત ન આવે તે પણ સ્વાભાવિક છે પરંતુ તેને તેના યથાર્થ સ્વરૂપમાં કોઈ માને કે ન માને, તેની સાથે અમારા લોકને કશી નિસ્બત હોતી નથી તેવા લોકોને મારે એટલું જ પ્રેમથી ને નમ્રતાથી કહેવાનું છે કે 'એક વાર જીવનને હોડમાં મૂકીને તમારી હોડીના બધા નાદ તોડીફોડી નાખીને સાધનાના ક્ષેત્રમાં મધ્ય દરિયામાં ઝંપલાવી દો અરે! એવા સાહસ, હિંમત તો પ્રગટાવો! એવા ભાવે સંપૂર્ણ જોખમની અને ફનાગીરીની તાકાદ તો જીવનમાં પ્રગટાવો! પછી એવી તાકાદ, એવી ભાવનામાં કેટલું સામર્થ્ય રહેલું છે તે તમે જાતે અનુભવવાની સ્થિતિમાં પ્રગટી શકો, ત્યારે જ તમને ખરી ખબર પડે અત્યારે ખાલી ખાલી કોરી બુદ્ધિની

સમજણ અને કલ્પનાથી કંઈ કશાને તોલવું ને સમજવું તે બધું જ અર્થ વગરનું છે, ને છેક વાહિયાત પણ છે. માટે મારી તમને ખરે-ખરી પ્રાર્થના છે કે તમે જે હેતુને માટે મળ્યાં છો, તેનું મહત્ત્વ હજી પૂરેપૂરું દિલમાં દિલથી ગણકાર્યું નથી, તો હવે જાગો, ચેતો, ને બેઠાં થાઓ. ઊઠો ને કૃપા કરીને તેવું કરવાની દિશામાં પ્રવર્તવાને સાચેસાચી પ્રમાણિકતા, વફાદારી ને નિષ્ઠાનું ભાન પ્રગટાવો. મારી દૃષ્ટિએ તો આપણે બધાં જીવતાં હોવા છતાં મુદ્દલે જીવતાં નથી, એવું મને તો હાલના આપણાં બધાંનાં જીવન પરથી સમજવાનું લાગે છે. મારા જીવનનો આ એક ધન્ય પ્રસંગ પ્રભુકૃપાથી તમને સાધનાના ક્ષેત્રની ભાવના પ્રગટાવવાને મદદરૂપ બનો અને પ્રેરણાત્મક બનો એવી પ્રાર્થના છે.

કરાંચી, હરિ: ૐ તા. ૨૨-૨-૪૧.

(૧૯૨૪માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(માલિની)

ચરણકમળ તારે નિત્યનું સ્થાન હોજે,
મુજ દિલ તણી ઊંડી પ્રાર્થના એટલી છે;
પ્રભુજી, શરણમાં જો! રંક તારે ઊભો છું,
લળી લળી વિનવું છું, ધ્યાન લે વાત તે તું.

* *

બહુ બહુ પ્રભુ, ભારે ભૂલ મેં તો કરી છે,
પણ કબૂલ કરી છે સર્વ મેં પાદમાં તે;
કરીશ નહિ ફરીથી દોષ એવા હવે હું,
પ્રભુ, પરમ કૃપાળુ, દંડ પ્રેરી જવા દે.

* *

તવ પદ મહીં હું તો ક્યારનોયે ઊભો છું!
મુજ પર પ્રભુ, તોયે દૃષ્ટિ ફેંકે નહીં શું?

કરમ જ હીણભાગી રાંકનું જ્યાં પ્રભુ છે.
તહીં પ્રભુ, ઠીક ના છે દોષ દેવો તને તે.

* *

અણુસમજુ બહુ છું છેક છોરું. નકોર,
વિનય પણ નથી ને મૂર્ખતાથી ભરેલ;
વળી કુશળ નહીં છું કોઈ કર્મે પૂરો હું,
ચરણ–શરણ તારે તાત! એવો ઢળ્યો છું.

* *

કરમ અધમ મારાં જોઈ હાવાં શક્યો હું,
મતિ મુજ પલટાતાં પાદ તારે ઢળ્યો છું;
કરગરી વિનવુ છું દે ક્ષમા દોષની તું,
તવ કર શિર મારે રાખજે હે પ્રભુ ! તું.

* *

રખડી રખડી થાક્યો તોય ના પાર આવ્યો,
બહુ બહુ કરતાયે યત્ન ના સહેજ ફાવ્યો;
મરું પ્રભુ અટવાઈ પંથ વચ્ચે, કરું શું ?
કયમ ઊગરી જવું તે કાંઈ જાણું નહીં હું.

મુશ્કેલીમાં મરદ બનો

તમે બધાં સ્વજન જ્યારે જ્યારે કંઈક મુશ્કેલી, કઠણાઈ વગેરેની હકીકત મારી પાસે કરો છો, ત્યારે મને તમારે માટે દિલમાં મુદ્દલે સુખ ઊપજતું નથી. ત્યારે મને એમ થાય છે કે 'અરેરે ! આ સ્વજનો આટલી મુશ્કેલી ને કઠણાઈની વાત કરે છે, પરંતુ તે વખતે તેની સામે પરાક્રમ ને સામર્થ્ય દાખવવાનું કેમ કરતાં નથી ? ને તે ભાન કેમ પ્રગટતું નથી ? તેવા તેવા પ્રસંગને કાળે તેઓ પોતાનું ખમીર કેમ પ્રગટાવતાં નથી ? ને તેમાં તેઓ ડૂબી કેમ જાય છે ?

જીવનમા સૌ કોઈને તેમના બધાના કરતા કારમા કારમા કઠણાઈ ને મુશ્કેલીના પ્રસગો સાપડતા હોય છે મરદ માનવી તેની આગળ નમી પડતો નથી '

રહેઠાણના પ્રશ્નનો ઉકેલ

આ વખતના લખતા મને મારા વડોદરાના કોલેજ જીવનનો એક પ્રસગ યાદ આવે છે મેટ્રિક તો સારા ઊચા માર્કથી પાસ થઈ ગયો પેટલાદ હાઈસ્કૂલમાથી પાસ થયો હતો ને તેનુ ઇનામ પણ મળ્યુ હતુ એટલે કોલેજમા દાખલ થવાનુ પ્રભુકૃપાથી બન્યુ જેમની મદદથી કોલેજમા ભણતો હતો, તેમની રકમ ઓછામા ઓછી વપરાય તે મારે માટે ઉત્તમ ગણાય, એવી ભાવના તો તે કાળે પણ જીવત હતી ' વડોદરા કોલેજમા ભણવાનુ તો થયુ, પણ રહેવુ કયા ?' એ એક પ્રશ્ન હતો ત્યારે (પચમહાલ જિલ્લાના) કાલોલ ગામના એક નાગર ભાઈ વડોદરા કોલેજના 'ફેલો' થયા હતા કાલોલ ગામમા મારુ રહેઠાણ હોવાથી અને જે સમયમા હુ ત્યા રહેતો ત્યારે ઘણો ખરો વખત મારો નાગરવાડામા જ જતો તેથી અને જેવુ તેવુ સોપેલુ કામ આનદથી કરતો હતો તેથી, મારા પર બધાની હમદર્દી પ્રગટેલી હતી મે ફેલો થયેલા ભાઈને વિનતી કરી કે 'મને તમારા ઓરડામા કૃપા કરીને રહેવા દો હુ ઓરડાની વ્યવસ્થાનુ બધુ કામકાજ સભાળી લઈશ' એમણે મારા પરના પ્રેમની લાગણીને લીધે મારી તે વિનતી સ્વીકારી અને તેમના ઓરડામા રહેવાનુ નક્કી કર્યુ તે કાળે તે હોસ્ટેલનુ નામ 'રેસીડન્સી હોસ્ટેલ' એવુ હતુ કોલેજથી તે હોસ્ટેલ તરફ આવતા જે મોટુ મેદાન છે, ને જ્યા ક્રિકેટની મૅચો રમાય છે, તેની સામે જ આ હોસ્ટેલ હતી

ખાધાખર્ચમા ઘણી કરકસર

હવે મારા રહ્યો જમવાનો પ્રશ્ન તે વખતમા પણ હોસ્ટેલને રસોડે એક માસનુ ખર્ચ રૂ ૨૩-૨૪ આવતુ મારે માટે એનુ

યોગ્યપણે ખર્ચવાની શકયના ન હતી. જોકે તેટલું ખર્ચું હોત તો મને મદદ કરનાર તેટલી રકમ પ્રેમથી જરૂર મોકલી આપત. પરંતુ મેં તો વિચાર્યું કે 'ઓછામાં ઓછા ખર્ચે પ્રભુકૃપાથી જેટલું નભાવાય તેટલું ઉત્તમ.' એટલે મેં તો બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી તેને માટે એક ઉપાય શોધી કાઢ્યો. વડોદરા શહેરની મધ્યમાં માંડવીની પેલી બાજુ ચાંપાનેર દરવાજા બાજુ જતાં ડાબા હાથ તરફ એક વૈષ્ણવની હવેલી આવે છે. એક વાર મારી બાની સાથે ત્યાં હું નાનપણમાં ગયેલો, તે મને યાદ હતું. તે મંદિર ખોળી કાઢ્યું. ત્યાંના મુખ્યિયાજીને મળ્યો અને પગે લાગ્યો. મેં કહ્યું કે 'હું કૉલેજમાં ભણું છું. રોજ મારે ભગવાનનો પ્રસાદ જમવો છે; તો કૃપા કરીને મને રોજ એક પનરોળી આપવાનું કરો તો આપનો મોટો ઉપકાર.' તેમણે હા પાડી. તેની કિંમત હતી માત્ર દોઢ આનો. ખાવાનું તો તદ્દન ચોખ્ખું અને પાણી ચોખ્ખા ઘીવાળું. રોજ સવારમાં વહેલો કૉલેજની હોસ્ટેલમાંથી નીકળી ફૂટપાથ ઉપર વાંચતોવાંચતો ચાલું. ૨ાા માઈલ જવાનું ને ૨ાા માઈલ પાછા ફરવાનું. મંદિરે જઈને નાહીં લઉં ને પનરાળી જમીને પાછો ફરી જાઉં. ત્યારે પણ ફૂટપાથ ઉપર વાંચતો વાંચતો ચાલ્યા કરું. આ હતો મારો કાર્યક્રમ. પહેલા સત્રમાં તો આમ પ્રભુકૃપાથી બરાબર ચાલ્યું, પરંતુ આ હકીકત મારી આધ્યાત્મિક માતા જાણવામાં આવતાં મને તેમણે તેમ ન જ કરવા દીધું. તે તેમનો મારા પર કેટલો બધો પ્રેમ!

કામ કર્યાનું કામણ

વળી હું હોસ્ટેલમાં રહેતો ત્યારે તે હોસ્ટેલમાં જે નાગર વિદ્યાર્થીઓ રહેતા હતા, તે બધાની એક ચાની ક્લબ હતી. રોજ તેમને માટે હું પોતે ચાહ બનાવતો. ૨-૩ વાર દિવસમાં તે બનાવવાનું થાય. તેમાંનો કોઈ પણ ભાઈ મને કંઈ કામ સોંપે, તો તે પ્રેમથી કરતો. તે બધા ભાઈઓનો મારા પર કેટલો પ્રેમ છે તે જાણું

હોય તો આજે પણ તમે તેમની પાસે જઈને પૂછી જુઓ તો ખબર પડે. આજે તો સ્વજનને પોતાના ઘરનું જ કામ કરતાં કરતાં દિલમાં પૂરું સુખ ઉપજતું નથી ને કદીક કદીક તો કંટાળો પણ આવે છે. વારંવાર કામ ચીંધવાનું થતાં સ્વજનનું મન બળવો પણ પોકારે છે. આ બધાં લક્ષણો જીવનના ખમીરનાં નથી. પ્રભુકૃપાથી અમે જેમ જે રીતે જીવનમાં વર્ત્યા છીએ અને તેમ વર્તવાથી જીવનમાં અમને જે મળ્યું છે, તે તમને પણ મળો એવી અમારી તમારી પ્રત્યેની દિલની અભિલાષા છે. પરંતુ તે કાચાપોચા અને ઢીલા થવાથી તો કદી નહિ મળી શકે. તમારે બધાંને તો ક્યાં પારકાનુ કામ કરવા જવાનુ છે ? મારે તો ઘણાં ઘણાં જણનું મારા ભણવાના કામની સાથે કામ કરવાનું આવતં, તો પણ તેમનું તેમનું કામ આનંદથી કરતો હતો. તેથી તે બધા ભાઈઓ મને મદદ પણ કરતા. જ્યારે જ્યારે તેઓ નાટક કે સીનેમા જોવા જાય ત્યારે મારી ટિકિટ જરૂર ખરીદી લે. ત્યાં જ્યાં ફરવા જાય, ત્યાં પણ જરૂર તેમની સાથે મને લઈ જાય. હું પણ તેમના બરાબર ઉપયોગમાં આવી શકું તેવી જ રીતની વર્તનકળામાં સાવધાનીમાં રહેતો હતો.

કર્મની કળા

જ્યારે જ્યારે આપણે કોઈના ખરેખરા ઉપયોગમાં આનંદથી ઉમળકાભેર આવતા હોઈએ છીએ, ત્યારે તેઓ ભલે કંઈ બોલેકરે નહિ, પરંતુ તેમના દિલમાં આપણે માટે એક પ્રકારની સારી લાગણી જન્મતી તો હોય છે. તેમને તે જન્મે કે ન જન્મે તેની સાથે આપણને કશી પરવા ન હોવી ઘટે અને એવા પ્રકારની ખેવના પણ આપણે ન રાખવી જોઈએ, આપણે જે કામ કરવાનું છે, તે આપણે પોતાને માટે કરવાનું છે. વળી જે કામ કરવાનું છે તે આપણા પોતાના ઘરનું જ કરવાનું છે. એવા કામમાં આપણે આપણા દિલનો આનંદ અને પ્રેમ જેટલો વિશેષ ને વિશેષ પ્રગટાવ્યાં કરીશું, તેટલાં વિશેષ ને વિશેષ

શાતિ ને પ્રસન્નતા આપણામા પ્રગટશે ને તે કઈ નાભ નાનોસૂનો નથી. માટે મારી તમને બધાને પ્રાર્થના છે કે 'ગજા ઉપરાતનુ કામ મળે-અનતગણુ કામ મળે, તેવી વેળા તમે વધારે હિંમત પ્રગટાવજો, સામર્થ્ય પ્રગટાવજો, ખમીર પ્રગટાવજો અને 'ગમે તેટલુ કામ મળે તોપણ તે કરી શકીશુ જ' એવો દઢ આત્મવિશ્વાસ દિલમા દિનથી પ્રગટાવજો. નિના એવા ભાવથી કરેલા કર્મમાથી ગુણ ને શક્તિ ને પ્રગટે છ ભાવનાથી કરેલુ કર્મ સમજણની આખ ઉઘાડે છે આ બધુ તારતમ્ય તેવી રીતે કર્મ કરનારના પ્રભુની કૃપાથી મને સાપડ્યુ છે મને કોઈ શીખવવા આવ્યુ નથી પરતુ સદ્ભાવથી, પ્રેમથી ને આનંદથી કર્મને સ્વીકારી સ્વીકારીને પોતાના વિકાસના હેતુ અર્થે તે છે, શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થની ભાવનાથી કરીને તે તે બધુ કરવાનુ છે, ને તે તે બધુ ઉમગથી કરવાનુ છે, એવી અનેક રીતની ભાવનાથી કર્મને કરતા કરતા કર્મની કળા ને તેનો ભાવ પ્રભુકૃપાથી મને જીવનમાં સાપડ્યો છે જીવનવિકાસના ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરવાને માટે કર્મની કેવી જરૂરિયાત છે, ને ફરી મળેલા સાધક સ્વજનોને જ્યારે જ્યારે લખવાની પ્રેરણા થશે ત્યારે તે પણ બધુ વિગતવાર લખીશ ખરો જેથી તેમને કર્મ યોગ્યયોગ્ય રીતે ને તે પ્રમાણે ભાવનાથી કેવી રીતે કરવામા આવે કે જેથી ભાવનાનો વિકાસ પ્રગટતો રહે તે સમજાય.*

બનારસ, હરિ ૐ તા ૨૪-૨-૪૦.

(૧૯૨૪મા થયેલી પ્રાર્થના)

(માલિની)

પતિત જનતણુ તુ તાત, ઉગારી લે તુ
તુજ શરણ હોતો બાળ ઉદ્ધારજે તુ.
ભરી ભરી શરણ તુ વાણુ તેને પ્રભુ, તુ,
બ, ... કરુણાથે તાત, ના અપર્ણ શુ ?

* પ્રેમજીનુ કર્મ વિષયનુ 'કર્મ-ગાથા' નામનુ કાવ્યપુસ્તક આ કાળ જ બહાર પડ્યુ છે પ્રકાર થયુ છે, તેમા કર્મનુ બધુ આવે છે

થઈશ ચ્યુત નહી હુ   ધ્યેયથી તો કદીયે,
વળગી રહીશ છોને,   આવતા પ્રાણ કઠે
મરવુ પડતુ છોને,   લેશ હર્ષે સ્વીકારી,
તન પદકમળે હુ   પ્રાણ અર્પીશ વારી

*   *

સ્મરણ તવ મધુરુ   નિત્ય આનદકારી
હૃદય મહી થતુ રૂહે,   લાગી રૂહે ઉર તાળી,
રસ મહી ડૂબી મારુ   ભાન ભૂલી હુ જાઉ,
મુજ પર કરી દેને   એટલી તે કૃપા તુ

*   *

હૃદય મહી સ્ફુરી રૂહે   પ્રેમ, આનદ, ઊર્મિ,
રસ, રસ, રસ છોળો   ઊછળી રૂહે ઊડેથી,
નસ, નસ મહી જાગે   ચેતના ચિનગારી,
વિનુ જલદી એવો   ધન્ય દેખાડજે દી

ગાધીજીનો મુક્તિસગ્રામનો પેગામ

કોલેજના અભ્યાસના કામમા તો પ્રભુકૃપાથી ઠરી ઠામ થઈ રાજ્યાતુ પૂરેપૂરુ બન્યુ હતુ અને એક પછી એક દિવસો આનદથી વીત્યે જતા હતા, ત્યા એક મોટો ભારે ધડાકો થયો રોલેટ કાયદાની સામે ગાધીજીએ પોતાના શરીરની માદગીના બિછાનેથી પણ પડકાર આપીને સત્યાગ્રહ કરવાની શરૂઆત કરવાનો નિર્ણય જાહેર કર્યો અને પ્રજાને અહિંસક રીતે તાલીમ આપવાને માટે એપ્રિલની છઠ્ઠી તારીખનો દિવસ સામુદાયિક પ્રાર્થના, અપવાસ અને હડતાળનો જાહેર કર્યો પ્રજાએ આનો સારામા સારો જવાબ આપ્યો, પણ તે જ દિવસે પજાબમા ભારે રમખાણો થયા ને સરકારે ત્યા પ્રજાની ઉપર ભયકર જુલમ કર્યો. પજાબના હત્યાકાડની હકીકતો જેમ જેમ

બહાર પડતી ગઈ તેમ તેમ લોકોના દિલ પણ ઊકળતાં, અને પંજાબના હત્યાકાંડનો ન્યાય મેળવવાના એ નિમિત્ત-કારણે ભારતને સ્વરાજ અપાવવાના મુક્તિસંગ્રામનો પૈગામ સત્યાગ્રહ દ્વારા ગાંધીજીએ દેશને આપ્યો.

ભારે મુશ્કેલી વચ્ચે કૉલેજત્યાગનો નિર્ણય

તેના પ્રકારના કાર્યક્રમમાં જોડાવા આમ ભણતા જુવાનીઆઓને પણ તેમણે હાકલ કરી. મને પણ ત્યારે એટલું બધું લાગી આવેલું કે હવે મારે આમ ભણવું એ નિરર્થક છે. દેશનું કામ દેશના જુવાનો નહિ કરે, તો બીજું કોણ કરશે? એમ પણ બહુ જ ભાવનાથી તે બધું લાગી આવતું. વાતાવરણમાં ઉશ્કેરાટ પણ ભારે હતો. કૉલેજ મારે માટે છોડી દેવી એટલે જીવનમાં જે થવાનું ધ્યેય અત્યાર સુધી સેવ્યું હતું તે અને જે બધી અભિલાષાઓ ચડી હતી તે તો બધી ભાંગીને ભુક્કો થઈ જવાની હતી. વળી કુટુંબ ગરીબાઈની આર્થિક ભીંસમાં ઘેરાયેલું હતું. તેમાંથી તેને ઊંચે લાવવા માટે મેં પણ મનમાં નિર્ધાર્યું હતું ને મારા કુટુંબીજનો પણ તે માટે મારા પર આશા રાખતા હતા અને તેનાં મીઠાં સ્વપ્ન પણ સેવતા હતા. હું કૉલેજ છોડી દઉં તો જે અમદાવાદમાં ગુજરાત વિદ્યાપીઠની સંસ્થા ઊભી થવાની હતી ત્યાં જઈને તેમાં ભણી શકવાની મારે માટે તો કોઈ પણ શક્યતા હતી જ નહિ. વળી તે માટે જે જે સવાલ મને કરવા હતા તે બધાનો વિચાર હું કૉલેજમાં આગળ અભ્યાસ કરું તેની સાથે જ હતો. એટલે હું કૉલેજ છોડી દઉં તો પછી તેમનો ઘણો મોટો અનુભવ પણ હતો. તેમનો આશાનો ચૂરો થવાનો મારે આવે તો તેનું મને દુઃખ પણ ઘણું થતું હતું. મને તરફનાથી મને કંઈ કરવાને માટે મારી મુક્તી સભાઓનો જીવનોમાંગનો મદદ લાય હું ઘુમારી માનતો તો ન હતો, પરંતુ તે વેળા દેશની સેવા કરવાનો પણ ધર્મ છે, એવું વિચાર મને લાગી ગયું હતું.

સ્વજનોની વ્યવહારુ સલાહ

મને મદદ કરનાર સ્વજનોએ ઘણુ સમજાવી જોયુ કે 'ભાઈ, તુ ઉશ્કેરાટનો માર્યો આ બધુ કરે છે, તે તારે માટે ને તારા કુટુંબને માટે યોગ્ય નથી તુ રખડી પડશે ને તારુ કુટુંબ પણ રખડી પડશે તે બિચારા તારા પર આધાર રાખી રહેલા છે તે બધાને તુ રઝળતા કરી મૂકશે તુ જ પોતે વિચારને! તને આગળ ભણવાની ગરજ કેવુ થવાને માટે જાગી હતી? તે તારા જીવનના સ્વપ્ના બધા અદ્ધર જ લટકી જવાના માટે આ ઉશ્કેરાટ ૨–૩ વરસમા શમી જાય ત્યા સુધી તુ ભણ ને તે પછી તને જેમ ઠીક લાગે તેમ કરજે

વડીલો પ્રત્યે સન્માન

આપણા ભલાને માટે જે સ્વજન આપણે માટેની ભાવનાથી વિચારતા હોય ને મદદ પણ કરતા હોય, તેવા સ્વજનની સલાહને એકદમ ફેંકી દેવી એ તો તદ્દન મૂર્ખામીનુ કામ છે, તેનુ ભાન મને પ્રભુકૃપાથી તે કાળે પણ હતુ કૉલેજનો ત્યાગ કરનારા કેટલાય જુવાની માણસોએ તેમના વડીલોને અને તેમનુ હિત વાછનારને સ્વચ્છદતાથી અવગણ્યા છે ને તેમને 'ડરપોક' 'કાયર' એવી એવી ઉપાધિથી નિન્દાવેલા છે એની જાણ મને પૂરેપૂરી છે વડીલો પરત્વે સદ્ભાવ, આદરનું ભાન ને તેનાથે ઉપરાત વળી જે જે સ્વજન આપણા હિતેચ્છુ હોય તેમના તેમના પરત્વે આપણા હૃદયની કેટી કેટી આભારવશ કૂણી કૂણી લાગણી જન્મેલી હોવી ઘટે, આવા પ્રકારનુ ભાન કૉલેજનો ત્યાગ કરનાર જુવાનોમા પ્રગટેલુ દુ જોયુ નહતો ન હતો તેમનામા એક પ્રકારની ધૂન પ્રગટેલી જરૂર હતી આવેશ પણ પ્રગટ્યો હતો અને ઉશ્કેરાટ પણ હતો આ જ માણે કેટલાક કૉલેજ છોડનાર જુવાન ભાઈઓને ઉદ્ધત થતા પણ મે નિહાળ્યા છે

સત્કાર્ય નિષ્ફળ ન જાય

પ્રભુકૃપાથી ત્યારે પણ મને ભાન પ્રગટેલુ હતુ કે સમાજના આવા પ્રકારના વર્તનભાવથી અમલદારને માટે અહિંસાની જે ભાવના સમાજમા પ્રસરેલી હોવી ઘટે તે સમાજના આવા વર્તનથી કરીને કદી પણ પ્રસરી ન શકે એવુ લાગતું હતુ. તોપણ મહાત્મા ગાધીજીએ સમાજની ભાવનાને ઉન્નત દિશામા પ્રગટાવવાને માટે જે અથાગ મહેનત ઉઠાવી છે, તે નકામી પણ જવાની નથી, તે પણ સમજાતુ.

સમજપૂર્વકનું સાહસ

આગળપાછળ એવો ભયકર વટોળનો પ્રચડ હુમલો પ્રગટેલો હતો, જ્યા ત્યા બધે 'હો, હા' નુ વાતાવરણ હતુ, ત્યારે મારા જીવનના હિતેશ્રી સ્વજનો મને તે ઉશ્કેરાટના વમળમા તણાઈ ન જવાને સબોધે તે તદ્દન વ્યાજબી હતુ ને તેથી તેમની સલાહને મે કદી પણ અવગણી નથી, એટલુ જ નહિ, પણ કેટલાય દિવસ તેના પર દિલમા દિનથી મથન ચલાવ્યા કરેલુ છે અને શાત ચિત્તે વિચાર્યું છે. મારા પિતાને પોલિસોએ જુલમથી મારેલા તે દશ્યે પણ મારા કૉલેજત્યાગમા ભાગ ભજવ્યો છે, ત્યારે એમ પણ લાગેલુ કે હવે જીવનનો પ્રવાહ કોઈ બીજી દિશામા પ્રભુકૃપાથી આપણને દોરી જવાનુ કરે છે દેશની સેવા કરવાનો પણ આપણો ધર્મ છે, બીજા દેશોએ જે સ્વાતત્ર્ય મેળવ્યુ છે, તે સ્વાતત્ર્યના સગ્રામમા અમારા જેવા કેટલાય જુવાનોના જીવનનો તે ખપ્પરમા ભોગ અપાયો હશે! દેશનું સ્વાતત્ર્ય મેળવવાનુ કામ આપણે દેશના જુવાનીઆઓ નહિ કરીએ, તો બીજુ કોણ કરી શકવાનુ છે?

મરણિયો નિર્ધાર

આ વિચારના જોશના પ્રાધાન્યથી હું તે વિચારની ધૂનમા ને ધૂનમાં એકદમ ગરકાવ રહ્યા કરતો હતો કૉલેજ છોડ્યા પછી મારે માટે તો

સાવ છેક અંધારું હતું; ને સાવ અંધારામાં જ મારે માટે ભૂસકો મારવાનો હતો; બેરથી કોઈ મદદ કરી શકે એમ તો હતું જ નહિ; હવે કોઈ નોકરી ખોળવાની તો વાત જ ન હતી; હવે તો ફક્ત આંધળિયાં કરી ઝંપલાવવાનો માર્ગ જ મારે માટે ખુલ્લો રહેલો હતો. એ બધાનો પણ ચિતાર આવ્યો હતો. ઉપર લખેલું છે તેમ એવા ઉત્કટ વિચારની ધૂનના આવેશમાં પ્રવર્તયેલો હોવા છતાં મેં મારા મનને વારંવાર ટકોર્યા કરેલું કે 'ભાઈ! આમાં જઈશું તો ખરા, ઝંપલાવીશું તો ખરા, પરંતુ તે દિવસો બધા બહુ દોહ્યલા આવવાના છે. તેમાં કદાચ ખાવાનું પણ નહિ મળે. કોઈ મદદ તો કરશે નહિ અને મદદની અપેક્ષા રાખવી તે તો ખોટું છે મદદ આવે તોપણ તે લેવી નથી એવો તો દૃઢ મરણિયો નિર્ધાર પ્રગટ્યો છે ને હવે તો આપબળે જ જીવવું છે તે પણ વાત નક્કી છે. માટે હે મનવા! કૃપા કરીને ફરીથી આ બાબતમાં વિચારી લે.' કેવી કેવી કફોડી સ્થિતિ જન્મવાની છે, તેનું પણ તાદૃશ્ય ભાન વિચારી વિચારીને મનની સમક્ષ જગાડ્યું હતું.

સૌથી પહેલા અસહકારીઓ

તે દિવસો એવા તો ભારે ઉશ્કેરાટના વાતાવરણના હતા કે કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસ કરવાનું તો સૂઝતું જ નહિ. જ્યાં ને ત્યાં એનું એ જ વાતાવરણ. તે જબરજસ્ત વાતાવરણના વંટોળમાં સૌથી પ્રથમ જે જે વિદ્યાર્થીઓએ કોલેજનો ત્યાગ કરીને તેમાં ઝંપલાવ્યું તે વિદ્યાર્થીઓ પણ હોશિયાર વિદ્યાર્થીઓ હતા. મારી સાથે બરોડા કોલેજમાંથી ત્યાગ કરનાર શ્રી. પાંડુરંગ વળામે * હતા. સૌથી પ્રથમ બરોડા કોલેજમાંથી નીકળીને અસહકાર કરનાર અમે બે જ વિદ્યાર્થીઓ હતા, અને તે પણ ૧૯૨૦ની કલકત્તાની સ્પેશ્યલ કોંગ્રેસમાં મહાત્મા ગાંધીજી અસહકારનો ઠરાવ મૂકવાના હતા ને તે ઠરાવ કોંગ્રેસ

* તેઓ શ્રી રંગ અવધૂતને નામે સમાજમાં બહુ પ્રખ્યાત થયેલા છે.

પાસે પસાર કરાવવાના હતા, તે પરીક્ષા અમે બંને વિદ્યાર્થીઓએ કૉલેજનો ત્યાગ કરવાનું કર્યું. આ છે કૉલેજત્યાગનો ઇતિહાસ.

સ્વજનોનો પ્રેમ તો રહ્યો

મને મદદ કરનાર જે જે સ્વજન હતા, તે મારા આ નિર્ણયથી ખરેખર બહુ જ નારાજ થયા. મારા જીવનનું ભાવિ મેં મારી પોતાની મેળે બગાડ્યું એવી તેમની દૃઢ લાગણી ને મત હતા. કૉલેજ છોડ્યા પછી પણ તેમનો સંબંધ મેં કદી પણ છોડ્યો નથી. તેમની સાથેનો સંબંધ પ્રેમભાવથી, સદ્‌ભાવથી, નમ્રતાથી મેં અતૂટ જાળવી રાખેલો છે. કૉલેજ છોડી દીધા પછી તેઓ પણ મને તે વિષે કદી એક શબ્દ પણ બોલ્યા નથી અને મદદ કરવાને પણ શુભેચ્છા ને સહાનુભૂતિ દાખવેલા છે, પરંતુ મેં પોતે સ્વયમેવ તે લેવાનું સ્વીકારેલું નહિ, ને તે પણ દૃઢતાપૂર્વક જ.

બનારસ, હરિ ૐ તા ૨૬—૨—૪૧.

(૧૯૨૪માં કરાયેલી પ્રાર્થના)

(ભજન)

તુજ શરણ લેવું હો ન પ્રભુ કંઈ રે,
રહી વર્ષો પછી શું એક તું ખાતી નાથે?
નથી મુજ અંગે તું જો, શ્રદ્ધા મને છે,
સ્વપ્નું તુજ હવે પ્રભુ, ગમે હું એમ જ માગે

* *

સહનશીલ [illegible] નેય ના દુઃખ દીસ્યું
અવધિ [illegible] એની છેક ખૂટી નથી શું?
અરે! [illegible] આમ મરેવાનું [illegible]!
કેમ [illegible] થતું [illegible]

કરમ રવડવાનું ક્યાં સુધી આમ રૂહેશે?
કહીં સુધી પ્રભુ, મારે કહે, દબાવાનું રૂહેશે?
કદી પ્રભુ, ફરીને શું બેસવાનું ન થાશે?
પ્રભુ, પનિત તણુ શુ ભાગ્ય ટૂંકું દીસે છે?

* *

અરર! તુજ કર્યો છે દોષ મેં તાન ભારે,
પણુ સમજણુ જ્યારે જન્મતાં, પાપ તારે
રડી રડી સૂકવ્યા છે આંખનાં અશ્રુઓયે;
તુજ રહમ લવાં તો બાળ માગી રહ્યું છે.

* *

વિનવી વિનવી મારો પ્રાણુ જાતો રહે છે,
પણુ દિલ પ્રભુ, તોયે ના દયા દાખવે છે:
જગ મહીં પકાને પાટુ સૌ કોઈ મારે,
તુજ શરણુ ઢળ્યો હુ, તુય શુ માર મારે?

* *

નહિ કદી મન–ધાર્યું મેળવી જો શકું હુ,
મરણુ પણુ સ્વીકારી લેશ ભાવે પછી હુ,
કદી નહિ પણુ જપી બેસી હું તો રહીશ,
વળી મરણુ સુધીયે બાળ ચાલ્યા કરીશ.

ભણુતાં ભણુતાં ગુજરાન

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમાં ને સાલના જૂન માસને અંતે પ્રવેશ ચવાનું તો કર્યું, પરંતુ પૈસા શી રીતે મેળવવા? દરેક અઠવાડિયે 'નવજીવન' વેચીને જે રકમ મેળવતો, તેમાંથી જેમતેમ કરીને બધુ ચાલતું. તે કાળમાં ગૂજરાત વિદ્યાપીઠનું વાતાવરણ પણુ અભ્યાસને માટે મુદ્દલે યોગ્ય ન હતું. અવારનવાર સરઘસમાં જોડાવું, દેશના

મોટા મોટા નેતાઓનું આવવું ને તેમના ભાષણોમાં જવું—આવા જ પ્રકારના વાતાવરણથી વિદ્યાર્થીઓનું માનસ ઘેરાયેલું રહ્યા કરતું. ત્યાં અભ્યાસ તે કેવી રીતે કરી શકાય ને થઈ પણ શો શકે ? એટલે સરકારી કોલેજમાં અપાતા શિક્ષણના વિકલ્પમાં રાષ્ટ્રીય ભાવનાને પોષક એવો કેળવણીનો અભ્યાસક્રમ કોંગ્રેસિયનોની સમક્ષ મૂકવાની જરૂર છે એમ રાષ્ટ્રીય ભાવનાવાળા વિચારકોએ એ વાતાવરણનો સદુપયોગ કરવાના હેતુથી વિચાર્યું.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ

આથી ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ સ્થપાઈ અને ત્યાં કોલેજ ત્યાગીને આવેલા વિદ્યાર્થીઓ આવીને ભણવા લાગ્યા હતા. પરંતુ તે કાળ જ ભણતરને માટેનો ન હતો.

અમને બધા વિદ્યાર્થીઓને જુદા જુદા વિષયના અધ્યાપકો ભણાવવાનું તો જરૂર કરતા હતા; તેમનાં તે તે વિષયનાં પ્રવચનો અભ્યાસપૂર્ણ ને વિષયના હાર્દને યોગ્ય રીતે વ્યક્ત કરી શકે એવા પ્રકારનાં પણ હતાં. તે તે અધ્યાપકોની વિદ્યાર્થીઓ સાથેની મમતા, સહાનુભૂતિ ને તેમને મદદ કરવાની તેમની ઝંખના એનમૂન હતી વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવાની તેમની ભાવના પણ જરૂર સાકાર પામતી. વિદ્યાર્થીઓને કેમ કરીને બધી સગવડ મળી રહે, તે વિશે પણ તેઓ સારી રીતે વિચારતા. થોડોક કાળ ગયા પછી, કોચરબના હાલથી ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ જુમાભાઈના વંડામાં એલિસબ્રિજ સ્ટેશનની સામે ખસેડવામાં આવી. ગૂજરાત વિદ્યાપીઠને માટે નવું મકાન થવાની તૈયારીઓ પણ થવા લાગી.

ગાંધીજીનો નવો ધડાકો

આ બધું ચાલ્યા કરતું હતું તે દરમ્યાનમાં ગાંધીજીએ અમારી વચ્ચે આવીને અમને સંબોધ્યા, ને પછી એક નવો ધડાકો જ થયો.

તેમણે તો કહ્યું કે, ' મેં તો ધાર્યું હતું કે તમે બધા કોલેજ છોડીને દેશનું કામ કરવાને મંડી જશો. અસંખ્ય ગામડાંઓ દેશમાં છે. તે ગામડાંના સ્ત્રીઓને આપણા દેશમાં બનેલા બધા બનાવોની હકીકત તમે ત્યાં ત્યાં જઈને કહો. આ દેશમાં અંગ્રેજ રાજથી જે જે બધું બન્યું છે, તે બધી હકીકત તમે ત્યાં જઈને ગામડાંના ભાઈઓને સમજાવો. પંજાબના હત્યાકાંડની વાત કરો તથા બીજી અનેક રીતે સમાજમાં નવો પ્રાણ, નવું ચેતન પ્રગટી શકે એવા કામમાં લાગી જાઓ. એટલા માટે મેં તો તમને કોલેજનો ત્યાગ કરાવ્યો છે. આ તો તમે એક પ્રકારની ડીગ્રીનો મોહ છોડીને બીજા પ્રકારની ડીગ્રીનો મોહ તાજો ને તાજો રાખ્યો છે. કોલેજ છોડાવવાનો મારો હેતુ તો તમે બધા જુવાનિયાઓ દેશનું કામ કરો ને દેશને જગાડો એવા પ્રકારનો હતો. માટે તમે તમારો ધર્મ વિચારો ને મારી આ જે વાત છે, તે વિષે તમે ગંભીરતાથી ઊંડા ઊતરી સંશોધન કરો ને જો યોગ્ય લાગે તો આ વિદ્યાપીઠનું ભણતર પણ મૂકી દો અને દેશના કામમાં લાગી જાઓ અત્યારે તે દિશામાં તમારી જુવાનીનો ખરેખરો ખપ છે.

ગ્રામસેવા

ગાંધીજીનું આ જાતનું પ્રવચન દિલને વેધક હતું. તેમની વાત પણ તદ્દન સાચી હતી. એટલે એક 'સ્વરાજ આશ્રમ'ની સ્થાપના શ્રી. ગિજ્વાણીજીના અધ્યક્ષપણા નીચે થઈ, ને તેમાં તાલીમ લેવાનું મેં સ્વીકાર્યું. ત્યાં તાલીમ મેળવીને ભરૂચ જિલ્લાના વાગરા તાલુકામાં કામ કરવા જવાનું બન્યું. વાગરા તાલુકાના વતનીઓ તો બહુ જ પછાત અને ત્યાં કામ કરવાની પણ ઘણી ઘણી મુશ્કેલીઓ હતી. એક પૈસો પણ મને તો મળતો ન હતો. ટપાલ માટે પણ નહિ, ને મુસાફરી માટે પણ નહિ. અનેક પ્રકારની અગવડોની વચ્ચે કામ કરવાનું હતું. પૈસાની અમુક મદદની તો જરૂર ખરી જ પણ તેની પણ ગરજતા નહિ. મને ફાવ્યું નહિ.

ફરી પાછા વિદ્યાપીઠમાં

ફરીથી મે તો ગૂજરાત વિદ્યાપીઠમા જઈને અભ્યાસ કરવાનુ સ્વીકાર્યું પણ મને ત્યારે કોઈ તેમા એમ ને એમ તો દાખલ થવા ન દે! એક તો પરીક્ષા આપવી પડે તે પણ આપી અને સરદાર શ્રીનો અમુક અમુક ઠેકાણે કામ કરેલું છે તેઓ ભલામણપત્ર મેળવી લાવવાનો છે તેવુ ફરમાન પણ થયુ તે પણ મેળવી નાખ્યો હતો મારી પરીક્ષા લેવાની જે થઈ તેમાં પણ પ્રભુકૃપાથી એક ખૂબી થઈ જે પ્રશ્નપત્ર વાર્ષિક પરીક્ષાને માટે નીકળ્યો, તે જ પ્રશ્નપત્ર મને જવાબ આપવાને માટે અપાયો, અને તે પ્રશ્નપત્ર તો પરીક્ષામા બેસતા પહેલા હું સારી પેઠે વિચારી ગયો હતો તેના જવાબ કેવી રીતે આપી શકાય તે બાબત મિત્રો સાથે ચર્ચા જાણી લીધી હતી તેજ પ્રશ્નપત્ર મળવાથી હુ તો ખુ જ રાજી થયો ને તેના જવાબ બહુ સારી રીતે આપી શકયો હતો એમા સારી રીતે પાસ થયો ને પાછુ આગળ ભણવાનુ થયુ

ડીગ્રીનો મોહ છોડયો

હવે તો સ્નાતક પાસ થઈ જવાને માટે થોડાક મહિના જ બાકી રતા ત્યા ગાંધીજીએ પાછુ વિદ્યાપીઠમા પ્રવચન આપ્યુ, કે 'દેશ તો ભડકે બળે છે ને તમારા બધાથી કેમ કરીને આમ અભ્યાસ કર વાને કેમ બેસી રહેવાય છે?' એણે આપણુ મગજ પાછુ ઉછળ્યુ અને સ્નાતકની ડીગ્રીનો મોહ (જે થોડાક, ૩-૪ મહિના, વધુ રહ્યો હોત તો જરૂર મેળવી શકત) પણ સમૂળગો મૂકી દીધો

હરિજન સેવા

તેવામા શ્રી ઈંદુલાલભાઈનો શ્રી ગિરજા ઉપર કાગળ આવ્યો કે 'કોઈને હરિજન સેવા કરવાનુ દિલ હોય તો તે કામ કરવાને ક્ષેત્ર ઘણુ બહોળુ છે ને તે કામ માટે વિદ્યાપીઠના વિદ્યાર્થીઓની

ખાસ જરૂર છે મારા મોટા ભાઈ તો શ્રી ઇન્દુનાનભાઈની પાસે જ કામ કરતા હતા તેમના શરીરની તબિયત નાદુરસ્ત હતી ખરી, પણ તે કારણે તેમના શરીરને ટી બી થયો જ એવું સ્પષ્ટ નિદાન પણ થયેલું ન હતું માત્ર શરીર માંદું છે એવી જાણ હતી નહિ યાદમાં શ્રી ઇન્દુનાનભાઈએ તાજેતરમાં એક હરિજન આશ્રમ પણ સ્થાપેલો હતો એટલે તેમાં જ માત્ર કામ કરવાનું આવ્યું ને આમ સ્નાતકની ડીગ્રીનો પણ મોહ છોડવો તે છોડ્યો જ

બનારસ, હરિ ૐ તા ૭-૭-૪૧.

(૧૯૨૪મા થયેલી પ્રાર્થના)

(માલિની)

પરમ તુજ કૃપાથી પાપ દે સર્વ બાળી
શરણ તુજ ગ્રહ્યું જે બાળ લેજે બચાવી
વિનતિ હૃદયમાં તું રાખની બાપ, તેજે,
જનમ ત્યમ રી ઊઠું તાત નિભાવી લેજે

*

અધવચ દરિયામાં ડૂબું છું પ્રભુ જો!
મધુ તરફડિયાં હું મારું છું ત્યાં પ્રભુ જો!
પણ મુજ તહિં ત્યાગે કોની ના ફાવની ને,
ટગર ટગર જુવે આમ થ જોઈ રહે!

*

પ્રભુ ભર દરિયે હું ડૂબી કેવો રહ્યો છું!
ટચક ટચક પાણી જો! તું, કેવું પીવાનું!
નર્ઈ પ્રભુ, તણિયે જો! બાળ બેહુ હતા તે,
મરણ બધું જતું રોતા ધૂમ પાડી તને છે

શરણ પ્રભુ મને લે
પતિતજન પ્રન છુ,
જગ મુજ ધણીધોરી
નિત ખમ માગી

ભાન માગે સ્વીમગી
તોય તેજે ઉગારી
તુ વિના કોઈ ના છે
નિત્ય ચેતા રહેજે

*

પ્રભુ ખતુ ખન ને
શરણચરણ તારે
મા મતિ ચિત મારા
મુજ પ્રભુ તુજને તે

હુ ઘર્મી નથી
બાળ એવો રડ્યો છુ,
લગ્ન તુમા ગી
એટલી પ્રાર્થના છે

*

મારા જગ મહી તુ
અવર તુજ વિના ના
કણ મમ ચેતા
મુજ તો છે

એકનુ માત્ર મારુ
લાગણી ધારનારુ
છાયડી ગ ને તુ
પ્રાણ એવો પ્રભુ ત

*

પ્રભુ પતિત તણી તુ,
સગી જડે મી ભાવે
દુખ પણ મહી લેવા
નજર સતત માગી

ભાન તેતા રહેજે,
દોરવી માં લજે,
આપજે હામ હૈ
રાખજે માર્ગ-ખો

*

પર ભટક્યો છુ
પણ નર મતિ,
તમ સુખ મળી
સ્વપ્ની છો આવો

માગ ભિખારી છે હુ,
તાન જો જેની તુ,
ના ગકય કોઈ મારી
આખરે પાસ તારી

પ્રભુ, ખબર પડી છે, 'પાદ તારે ઢળે જે,
જરૂર હૃદય – વાછ્યુ મેળવે છે બધુ તે
શરણ સમજી એનુ રાંક ભાવે ઢળ્યો છુ,
તુજ દિન જયમ ફાવે તેમ છોને કરે તુ

સ્નેહસ મેલનનો ઉહાપોહ

નડિયાદમા મારુ કામ એક નાનકડી શાળા પૂરતુ ભલે હતું, પરતુ તેટલા જ પૂરતુ તે કામને મર્યાદિત કરી નાખ્યુ ન હતુ અસ્પૃશ્યતાનુ નિવારણ થાય તેવા પ્રકારના સમારભો પણ વરસમા એક બે વાર યોજવાનુ થતુ ભાદરવા વદિ બારસ–ગાધીજીના જન્મદિવસના—ના નિમિત્ત પ્રસગે એક વખત હરિજનો તથા ગામના પ્રતિષ્ઠિત સજ્જનોનુ એક સ્નેહસમેલન યોજ્યુ હતુ તેમા સૂકો મેવો તાસકોમા આપવાનો પ્રબધ કર્યો હતો અમે બધા જ એક સાથે એક જ પગતે પાથરણાં પર બેસીએ એવી વ્યવસ્થા કરી હતી હરિજનના જુદા જુદા વર્ગોમાથી પણ માણસોને નોતર્યા હતા અને નડિયાદ શહેરમા પણ પ્રતિષ્ઠિત સદ્ગૃહસ્થોને આમ ત્રણ પત્રિકાઓ જાતેજાત જઈને આપી આવવાનુ કર્યું હતુ આ સમેલન બહુ સારી રીતે પ્રભુકૃપાથી પાર પડ્યુ તેમા શ્રી ગોકુળદાસ તનાટી ('બાપુ' તરીકે તેમને બધા નડિયાદમા સબોધન કરતા) તથા શ્રી ફૂલચદ બાપુજી શાહ ને એવા બીજા નામાકિત સદ્ગૃહસ્થો પણ ખાસ આમત્રણથી પધારેલા હતા આ જાતના સમારભે બીજે દિવસે નડિયાદ ગામમા ભારે હોહાકાર મચાવી મૂક્યો શહેરને જુદે જુદે ઠેકાણે આનો ઉહાપોહ થયા કર્યો હતો

પ્રતિષ્ઠિત સજ્જનોનો બહિષ્કાર

શ્રી ગોકુળદાસ તનાટી ને શ્રી ફુલચદ શાહની જ્ઞાતિએ ભેગા મળીને તેમનો જ્ઞાતિ-બહિષ્કાર કરવાનુ ઠેરવ્યુ તે બે સજ્જનોના પક્ષમાં પણ તેમની જ્ઞાતિમા માણસો તો હતા જ એટલે ઉપરના

ન મેલનમા ભાગ લેવાથી તે જ્ઞાતિમા બે તડ પડી ગયા આ લખ
લખુ છુ ત્યારે પણ તે તડ સધાયા હશે કે કેમ તે હકીકતની મને
જાણ નથી તે વણિકોની જ્ઞાતિએ શ્રી ગોકુળદાસભાઈ તનાઈએ તેમ
જ શ્રી કુનચદ બાપુજી ગાહે–તેઓ બને તો ઘણી પ્રતિષ્ઠિત ને સમાજ
મા વધો મોભો ધરાવનાર વ્યક્તિઓ હતી, તેમ છતા–અસ્પૃશ્યતા
નિવારણના સમેલનમા ભાગ લેવાથી તેમની જ્ઞાતિમા ઉહાપાહ થયો,
તેની અસર નડિયાદમા મા । શરીગની નાતિ ઉપર પણ પડ્યા
વિના ન રહી.

લેખકનો બહિષ્કાર ન થયો

મને પણ જ્ઞાતિમાથી બહિષ્કાર કરવાને ઉહાપોહ જાગ્યો ને
તેનો પ્રવાહ પણ શરૂ થઈ ગયો પરતુ તે અગ્રણી જ્યાયા જ્ઞાતિના
વડીલો પરત્વેનુ મારુ હમેશનુ નમ્રતા અને સદ્ભાવપૂર્વકનુ વર્તન
તથા પૂજ્ય શ્રીગોદડિયા મહારાજના મારી પરત્વેના સદ્ભાવનુ કારણ
હોય તો હોય તેઓ નડિયાદ પધારતા ત્યારે તેઓ પણ નડિયાદના
સ્મશાનમા વાસો કરતા મારે પણ રોજ રાત્રે ત્યા જ સૂવાનુ થતુ
તે કારણે તેમનો ને મારો પ્રભુકૃપાથી મેળાપ ને સગમ થઈ ગયો
હતો તેથી અવારનવાર તેમની પાસે હુ જતો મારી સાધના તરફની
કોઈક પ્રકારની ગતિનો ને કઈક સાધનનો અભ્યાસ હુ કરુ છુ
તેનો તેમને અણસારો પ્રગટી ગયો હતો હુ પણ મારાથી બને તેટલી
તેમના શરીરની પણ સેવાચાકરી કરવાનુ ચૂકતો નહિ મારી જ્ઞાતિના
સજ્જનો પણ તેમની પાસે અવારનવાર જતાઆવતા તથા મારુ
પણ તેમના સમાગમમાં આવ્યા કરવાનુ હોવાથી અને જ્ઞાતિવાળાઓ
પરત્વે સદ્ભાવવાળા વર્તનની અસરથી મારો બહિષ્કાર કરવાનો વિચાર
આખરે માંડી વળાયો હતો

પોતાના ગામમા જ હરિજનસેવા

હરિજન સેવક સઘમા ભાઈ પરિક્ષિતલાલ, તમે, હરિલાલભાઈ

તથા બીજાઓ કામ કરતા હતા, પણ તમો સૌ પોતાના સગાવહાલા જ્યાં રહેતા હોય ત્યાં કઈ તેમને સૌને કામ કરવાનુ હતુ નહિ મારે ભાગે તો સગાવહાલા અને નાતિભાઈઓ વચ્ચે જ હરિજન સેવાનુ જે કામ સાંપડ્યુ હતુ, તે કામ તમો બધાના કરતા વધારે મુશ્કેલીવાળુ હતુ ભરનસ્ત્રીવાળા અને સગાવહાલાના મહોલ્લામાં રહેતો ત્યાં પણ હરિજનોનુ આવનજાવનુ ઠીક અને તેથી બધા છ છેડાઈ પડે, ને તે બધાનો રોષ અમારે સહન કરવાનો આવતો તે ઉપરાંત અસ્પૃશ્યતાનુ નિવારણ જે રીતે થાય એવા સમારંભો પણ યોજવાનુ કામ અવારનવાર કર્યા કરવાનુ પ્રભુકૃપાથી બનતુ જે કામ હાથમાં લીધુ હોય તે ભલેને નાનામાં નાનુ હોય પણ તેના ઉત્તમ ગુણની આશામાં પરિણામ લાવવાનુ પ્રભુકૃપાથી સૂઝયા કરતુ ને તે રીતે બેવકૂફપણે નિર્ભયતાથી તેમાં ઝંપલાવવાનુ બન્યા કરતુ આ કામ વિશેષ કપરૂ હોવા છતા મને કદી અસંતોષ જાગ્યો નથી ઊલટુ સેવા કરવાની વિશેષ તક સાંપડી છે, તે મારૂ સદ્ભાગ્ય છે એમ લાગતુ

નિ સ્પૃહ સેવા

માગ સેવાના ક્ષેત્રની તે હકી મને તેવી રીતે કોઈએ વિચારી જાગી નથી, એમ આજે પણ મારુ માનવુ છે તોપણ કદીયે એમ નથી થયુ કે મારા સહકાર્યકર્તા ભાઈઓએ મારી જોઈએ તેવી કદર કરી નથી' કારણ કે મને તો કામ કર્યા કરવાની જ અપેક્ષા રહ્યા કરતી હતી હરિજન સેવાના ક્ષેત્રમાં કામ કરતા ભાઈઓ સાથે મારે તો સદાય સદ્ભાવ જ ટકી રહેલો છે સંઘમાં કામ કરના જુદા જુદા સ્વભાવના ભાઈઓ સાથે તેઓને ભલેને માંહોમાંહે સુમેળ ન હોય, અને કોઈ કોઈને અણગમાનો ઉશ્કેરાટ પણ હોય, તેવા તેવા ભાઈઓ સાથે પણ મારે તો સંપૂર્ણ પ્રમનો મેળ હતો મારા પરત્વે પણ કોઈને કઈ કશુ આડુ અવળુ પ્રગટેલુ હોય એવુ જાણવામાં નથી

બનારસ હરિ : ૐ તા. ૨૮-૨-૪૧.

(૧૯૨૪માં રચાયેલી પ્રાર્થના)

(માલિની)

હૃદય મહિં થતું જે દુઃખ ભારે પ્રભુ, હું
કયમ કરી તુજને તે વર્ણવીને બતાવું ?
નજર મહીં જરી જો વાત મારી લઉં તું,
નસીબ ઊઘડશે તો હે પ્રભુ ! રાંકનું હું.

* *

તુજ ચરણ રજા જો ! ક્યારનો હું કરું છું !
પણ મુજ પ્રભુ, કૈયે સાંભળો ના કશું તું;
અવગુણ, મુજમાં શા તાત, એવા ભર્યા છે,
પ્રભુ, ન નીરખતો કે રાંક સામું જરાકે !

* *

મુજ જીવન તણાં તું પ્રાણ, આધાર, આશા.
તુજ પર જ રહો છે બાળ જીવી પ્રભુ, આ;
પળ પળ પ્રભુ, લેજે નિત્ય સંભાળ મારી,
કરગરું, ગણી છોરું રાખજે પાસ તારી.

* *

સમજણ પડતી ના માર્ગ ના ખૂટતો શેં ?
પથિક કંઈક રસ્તે આણરે વળ્યો છે;
શ્રમ જરૂર બધો આ જાય મિથ્યા જ, તેથી
કરગરું, લઈ લેની રાહ સાચે કૃપાથી.

* *

પ્રભુ, મુજ પુરુષાર્થે પ્રેરતો હામ રૂદેજે,
નહિતર મુજથી તો કામ આ ના સંવારો;

મતિ, બળ મુજમા તો આપ, ઝાઝા નહી છે,
પ્રભુ, મુજ મદદે તુ નિત્ય તેથી રહેજે

*   *

પથિક જન ભૂલેલો છે, મને રાહ લેજે,
પ્રભુ ભવ – અટવીમા ગૂચવાઈ પડ્યો જે,
પગથી પણ કહીયે ભાસતી ના કરુ શુ ?
પ્રભુ, દુખ ઘણી પામુ અધકારે બહુ, હુ

*

ખટપટ મન મારુ કેમયે ના તજે છે,
વળી વળી બહુ વાર તોય ના માનતુ તે,
પ્રભુ તુજ પદ એને બાધવા હુ મથુ છુ,
વિનવુ, તુજ કૃપાના પાશથી બાધી લે તુ

નગ્ન અવધૂતનો સમાગમ

નડિઆદમા મેનાના ક્ષેત્રનુ કામ મળ્યુ તે મારે તો જીવનને કાજે ફળદાયી નીવડ્યુ હતુ નડિઆદમા જ પ્રભુકૃપાથી સાધનામા દીક્ષિત થવાનુ બન્યુ (જે બાબત તમને ્ લખી ગયો છુ) વળી બીજો પણ એક એવા જ પ્રકારનો ત્યા પ્રસગ બ યો હતો એક વાર ્ શહેરમાથી મરીડા ભાગોળે આવ્યો અને વાસગા જઈને વિદ્યાર્થીઓને દા ન કરતો હતો, ત્યારે એક હરિજન ભાઈએ કહ્યુ કે, 'ચૂનિભાઈ! આપણા કુડની પાછળના ખેતરમા કોઈ એક તદ્દન નગ્ન માણસ પડી રહેલો છે, તે મુદ્દલે સળવળતો નથી ' મને તે પળે જ પ્રભુકૃપાથી સ્ફુર્યું કે નગ્ન હોવાની તાકાત કા તો ગાડામા કે કા તો કોઈ અવધૂતમા હોઈ શકે આ પ્રકાર સિવાયનો કોઈ પણ માનવી શરીરની તદ્દન નગ્ન અવસ્થામા ખુ લામા રહી શકે નહિ આ વિચાર આવવાની સાથે જ બીજા શિક્ષક ભાઈઓને કામ સોપી હુ તો પાછો

ઘેર આ ચો, ાયો, તેયેના ૫ા પદેર્યા, મારે હોરે જ એક મોટો લોગે આગી પેઠે અજ્વાઓ ને તેમા બરોરે દૂધ વેચાતુ લઈ જે ઠેગણે તે નગ્ન માણસ પડયો રહ્યો છે એવી ઈશારત મળેના ત્યા હુ ગયો જ્યા તો મને તરત જ જડી ગઈ તે માણસ પણ ત્યા હજી એમ ને એમ જ પડી રહેલો હતો હુ તો ત્યા બેમી રહ્યો, અને પ્રાર્થના, સ્મરણ વગેરે કર્યા કરતો હતો દોઢ, બે કલાક એકો દોઈશ ત્યારે તેઓ સાહેબ જરાક સગવળ્યા તે પછી હળવે હળવે થઈને તેમણે પડખુ ફેરવ્યુ ને તે પણ મારી તરફ નહિ વળી પાછા તે પડયા રહ્યા વળી પાછા પાએક કલાક પછી મારી તરફ પડખુ ફેરવ્યુ ને આખો ઉઘાડી

સત અવધૂતનો દુર્લભ સગ

તે કાળે મે તો તેમને નીચા વળીને પ્રેમભક્તિપૂર્વ નમસ્કાર કર્યો 'કૃપા કરીને આ દૂધ અગીકાર કરો તો આપની મોટી કૃપા' એમ પણ કહ્યુ તેઓ બેઠા થયા અને લોટો હાથમા લઈને દૂધ ગટગટાવી ગયા હુ પણ કશુ બોલતો નહિ તે પણ બોલ્યા વગર જ બેઠી રહ્યા મને જરા એમ તો લાગી આવ્યુ કે 'આ કોઈ ગાંડો માણસ તો નથી લાગતો' તેથી મારે બીજા અનુમાન પર આવવુ જ પડ્યુ, કે 'આ કોઈ અવધૂત કોટિનો આત્મા હોવો જોઈએ' એવા અનુમાનનુ સ્ફુરણ થતા જ મને દિલમા લાયોમિ પ્રગટવા મા આ જગતમા ધન વૈભવ વિલાસ, પ્રતિષ્ઠા ને ઉત્તમ પ્રકારનું બીજુ સઘળુ જ મળી શકે પરન્તુ ચેતનાની ભૂમિકામા નિરત પામેલા આત્માના દર્શન થવા ને એવા અજગરવૃત્તિવાળા નરનો સમાગમ થવો એ તો મહા દુર્લભ ઘટના છે

અવધૂતને પ્રાર્થના

તેમનુ દર્શન થતા મનમા ને મનમા મારુ સદ્ભાગ્ય માનતા

લાગ્યો. વિશેષ ને વિશેષ ભાવે સાધનાના માર્ગમાં આગળ ને આગળ પગલાં ભરાવવાને માટે મને અંતર્ચક્ષુની પ્રેરણા આપવાને કાજે ને તેમાં પ્રગતિ કરાવવાને કાજે અને સાધનોનો માર્ગ આગળ કપાવાને માટે જે શક્તિસામર્થ્ય, ભાવસામર્થ્ય અને કરણોનું શુદ્ધિસામર્થ્ય વગેરે વગેરે બહુ જોઈએ તેમાં તેમાં પ્રેરાવવાને હે પ્રભુ! મને કૃપા દેજો. મારા સાધનાના પુરુષાર્થમાં ચેતનનો વેગ પૂર્યા કરજો અને મારી સાધના એકધારી અતૂટ ચાલ્યા કરે એવા પ્રકારનું ભાવનાનું બળ પ્રેર્યાં કરજો' એવા પ્રકારની પ્રાર્થના મનમાં ને મનમાં મનથી ર્ચ્યા કરવાનું તે કાળે સહજ સ્ફુર્યા કરતું હતું. હું પણ તે પ્રાર્થનાના ભાવતાનમાં મશગૂલ હતો એટલે સમયનું તો કશું જ ભાન રહેલું નહિ.

વિચિત્ર હુકમ

જ્યારે ભાન જાગ્યું, ત્યારે લગભગ સાંજના છએક વાગવા આવ્યા હશે ત્યારે તેઓશ્રી બોલ્યા કે, 'મને કોઈ મુસલમાનને ઘેર લઈ જા' તેમની બોલી મરાઠી હતી એમ તો ચોક્ખું લાગ્યું, પરંતુ મુસલમાનને ઘેર લઈ જવાની હકીકત સાંભળીને મને બહુ નવાઈ લાગી અને તે બને પણ કેવી રીતે? તેમની આવી શરીરની નગ્ન અવસ્થામાં કોઈને ઘેર લઈ જવા, તે સામાન્ય સમજણની દૃષ્ટિએ અનુચિત જ હતું

'અસ્સલામ આલયકુમ્' નો સહારો

પરંતુ આ જીવને એવા એવા પ્રકારનો અભ્યાસ પડી ગયેલો કે આવા લોકોનું જે પ્રકારનું વ્યક્તિત્વ થાય, તે પ્રમાણે તેમના હુકમનું પાલન કરવાને મારું દિલ સદ્ભાવથી તત્પરતાવાળું બની જાય વિદ્યાપીઠમાંથી સાંપડેલી હિંદુ મુસ્લીમ એકતાની ભાવનાથી મુસલમાનભાઈઓને 'અસ્સલામ આલયકુમ' કહેવાની જે ટેવ હતી તે ટેવે મને અહીં પણ સહારો આપ્યો

બનારસ, હરિ : ૐ તા. ૧-૩-૪૧.

હકીમ સાહેબની પ્રાથમિક સંમતિ

મરીડ ભાગોળ તરફ આવતાં તે ભાગના લત્તામાં એક યુનાની હકીમ સાહેબને અસ્સલામાલયકુમ્ કરતો ને તેઓ પણ તેનો પાછો જવાબ ભાવનાથી વાળતા. અમારે પરસ્પર આવી જાતનો નાતો કેટલાય સમય સુધીનો જીવતો ચાલ્યો આવતો હતો. આના સિવાય ભાગ્યે જ અમે એકબીજા સાથે કશી વાત કરી હોય. હું તો બાપજી પાસેથી ઊઠીને તે યુનાની હકીમ સાહેબને ઘેર ગયો. સદ્ભાગ્યે તેઓ હાજર હતા. મેં તેમને વાત કરી કે 'અમારા લેોકોના રંગવાનાં કુંડની પાછળ એક ખેતરમાં એક ઓલિયા પધારેલા છે. તેમને કોઈ મુસલમાનને ઘેર રહેવું છે. તેમની પાસેથી જ અત્યારે હું ચાલ્યો આવું છું. જો આપ કૃપા કરીને તેમને તમારી મેડી પર રાખી શકો, તો તેમની હું હરેક પ્રકારની સેવા જરૂર કરીશ, ને હું ખડેપગે હાજર રહીશ અને હું આપને કોઈ પણ પ્રકારની તકલીફ (ઓલિયાના કારણે) પડવા દઈશ નહિ. તેઓ પહેલાં તો સંમત થઈ ગયા.

પૂરી હકીકત જાણતાં આનાકાની

પરંતુ તે પછી મેં તેમને જણાવ્યું કે, 'હકીમ સાહેબ! તમે પ્રેમથી સંમતિ તો આપી. પરંતુ તે ઓલિયા તો શરીરે સંપૂર્ણ નગ્ન છે. તેમને હું ઘોડાગાડીમાં બધા પડદા નખાવી દઈને અને તેઓશ્રીની એટલે કે તે ઓલિયાની પ્રેમથી રજા મેળવીને તેઓ એક નાનકડું કંતાનનું કપડું પોતાના શરીરના તેટલા ભાગ પર નાખી એવી એમને પ્રાર્થના કરીને એવી વ્યવસ્થા પણ જરૂર કરીશ. આપ કૃપા કરીને એવું એક નાનકડું કંતાનનું કપડું મને આપો.' આ સાંભળીને તેઓ તો એકદમ સ્તબ્ધ જ થઈ ગયા. થોડા ઘણા ઉશ્કેરાયા પણ હશે, એવું મને લાગ્યું. પોતે સંમતિ તો આપી બેઠા,

પરંતુ શરીરની આની સ્થિતિવાળા માણસને પોતાને ત્યાં રાખવાની હવે તેમની તત્પરતા ઓગળી જતી હોય એવું સ્પષ્ટ મને જણાયું.

લેખકની સમજાવટ

મેં તેમને કહ્યું કે 'હું તેમને મારે ઘેર જરૂર લઈ જઈ શકું એમ છું ને ત્યાં એમને પ્રેમથી રાખું. તે ઉપરાંત સંતરામ મહારાજના મંદિરમાં પણ તેમના મંદિરની પાછળ ઝાડી છે, ત્યાં લઈ જઈને પણ રાખી શકું પરંતુ તેઓશ્રીને તો કોઈક મુસલમાનને ઘેર જ રહેવું છે એટલે મારી લાચારી છે ને તેથી હું તમને પ્રાર્થના કરવા આવ્યો છું હવે સાંજ તો લગભગ પૂરી થવા આવશે. લગભગ અંધારા જેવું થયું હશે તેની વેળાએ ઘોડાગાડી લઈને ઘોડાગાડીના પડદા બધા પાડી દઈને તેમને લઈ આવીશ એટલે ઘોડાગાડીમાં કોઈ તેમને જોઈ શકશે નહિ અને હું તેમના શરીરે પેલું કતાન જેમતેમ વીંટળાવવાનું કરીને તમારી મેડી ઉપર ચઢાવી દઈશ તેમનું મળમૂત્ર વગેરે પણ હું મારે હાથે જ સાફ કરીશ, કારણ કે તેઓ કદાચ તેવા કર્મને માટે બહાર ન પણ નીકળે, એવી કોઈ મસ્ત દશાના આ માણસ લાગે છે એને માટેની માનસિક તૈયારી મેં પોતે ભક્તિપૂર્વક કરી રાખેલી છે આવા લોક બહુ ધૂની હોય છે તેઓ કેમ વર્તે ને કેમ બોલે તેની કંઈ આપણને કશી ગતાગમ પડી શકે નહિ '

હકીમ સાહેબની શરતી મંજૂરી

આ સાંભળી હકીમ સાહેબના મોઢા પરની રેખાઓ કંઈક બદલાઈ અને મને કહેવા લાગ્યા કે 'ભગત ! તમારી સાથે મારે જે પરિચય થયો છે, ને તમે રોજ આ બાજુથી જતા આવતાં ભજન ગાયા કરો છો ને ખુદાની બંદગી કરો છો, તે મેં ઘણા સમયથી જોયું છે એટલે તમારા કહેવાથી હું સંમતિ આપું છું. પરંતુ મારે કોઈ

જાતની મુશ્કેલીમાં મુકાવું ન પડે ને, અવશ્ય તમે જેને ઓલિયા કહો છો તેને કાઢી મૂકવાની જરૂર ન પડે તેની જવાબદારી તમારે માથે છે.'

વિચારપૂર્વક હિંમત કરી

આ જવાબદારી મેં પ્રેમથી સ્વીકારી—જોકે તેવી જવાબદારી સ્વીકારતાં પહેલાં મને મનમાં એમ તો જરૂર ઊગી આવેલું કે 'આ કામ અઘરું તો છે જ. આવા પ્રકારના માણસ એકદમ નીકળવાને તૈયાર ન થાય, તે તો અડ્ડો જમાવીને જ બેસે ને એમ પણ કહે કે હું તો અહીં જ બેઠો રહીશ ને નીકળીશ નહિ. તેઓ જો ન નીકળે તો મારી ભારે કમબખ્તી પણ થાય,' આવો વિચાર પણ ઝબકી તો ગયો. આવા ઓલિયાઓનું કંઈ કશું ઠેકાણું ન હોય, તોપણ મારે તો તેમના વચનનું પ્રેમભક્તિપૂર્વક પાલન જ કરવું હતું. જે કાળે જે થશે, તે તે કાળે જોયું જશે. ત્યારે ભગવાનની કૃપાથી વળી તે પરિસ્થિતિનો ઉકેલ જરૂર મળી આવશે. જે પરિસ્થિતિ ભવિષ્યમાં પ્રગટવાની હોય, તે પરિસ્થિતિના હાઉથી અત્યારથી ભડકવાની જરૂર ન હોય. વર્તમાનને જ યથાયોગ્યપણે ભાવથી વળગી રહીને તેમાં જીવવું એ યોગ્ય પગલું છે. આમ વિચારી હકીમ સાહેબને બેધડકપણે હા પાડી દીધી. ઉપર મેડી વગેરે જોઈ આવ્યો. અમે આવીએ ત્યાં સુધીમાં ઉપરની મેડીમાં જે જે કંઈ થોડુંઘણું રાચરચીલું પડ્યું હોય તે લઈ લેવાનું હકીમ સાહેબને મેં જણાવ્યું; ને એમ પણ કહ્યું કે 'કહો તો, અર્ધો કલાક રોકાઈને આપ મને બનાવો ત્યાં તે રીતે તે બધું જાતે જ મૂકી દઉં.' પરંતુ તેમણે ના પાડી, ને પોતે બધું કરાવી લેશે એમ જણાવ્યું.

આખરે વરઘોડો નીકળ્યો

પછી તો હું નિશ્ચિંત થઈને દરખાનો દરખાનો ઘોડાગાડી લઈને પેલા ઓલિયા સંત હતા ત્યાં ગયો. ઘોડાગાડી આવેલી

જોઈને તેઓ પોતે ઊભા ઘોડાગાડી લાવ્યો હતો, તે જ સમયે મે ગાડીના બન્ને જ પડદા નીચા નાખી દીધા હતા ઘોડાગાડીવાળો પણ શરીરથી તદ્દન નગ્ન એવા માણસને જોઈને બહુ અચરજ પામ્યો તેઓશ્રીને ગાડીમા બેસાડીને પેલુ શણપાટનુ કપડુ તેમના શરીરના તેટના ભાગ ઉપર બે હાથ જોડી મે પ્રાર્થના કરીને મૂકી રાખવાનુ ન્હ્યું તેઓ તદ્દ। શાત રહેના એટલે તેમા મે તેમની મૂક સમતિ માની લીધી આના પ્રમરનો અમારો વરઘોડો હકીમ સાહેબના ઘર તરફ ચા ો

ભારે શરીર છતા અસાધારણ સ્ફુર્તિ

હકીમ સાહેબ પણ અમારી રાહ જોતા બહાર ઊભા રહ્યા હતા તે ઓલિયાનું શરીર પણ ઘણુ હ્રષ્ટપુષ્ટ ને ભારે હતુ મે તેઓશ્રીને કહેલુ કે ગાડીમાથી ઊતરીને ઉપરની મેડી ઉપર આપ ઝપાટાબેર પધારી જાઓ કારણકે દુનિયાદારીના લોક આવી રીતનુ કશ સહન કરી શકે નહિ ને તેમા ઊલટી અમારા આ હકીમ સાહેબની નાલેશી પણ થાય' આ ઉપરથી તેઓ એટલી બધી સ્ફુતિથી એ કમ ઊતર્યા ને ઉપર ઝપાટાબેર ચઢી ગયા। એમનુ શરીર તો ભારે હ્રષ્ટપુષ્ટ હતુ તેમ છતા તેમની તે વખતની સ્ફુર્તિનુ ચેતનવતુ દર્શન જે મને થયુ હતુ તેની અસર આજે પણ મને તરવરતી લાગે છે

ઓરડામા જ જરૂરી સગવડ કરી

ઉપર જઈને તેઓશ્રીને મે બેસાડ્યા તે પછી મે તેમને પ્રાર્થના કરી કે ' હુ બેએક કલાકમા અહીં પાણી માટેની માટલી, બેચાર માટીના શકોરા આપને બેસવા માટેનુ કઈક ગાદી જેવુ સાધન વગેરે લઈને આવુ છુ આપને માટે ભિક્ષાનો પ્રસાદ પણ લઈને આવુ છુ ત્યા સુધી આપ તદ્દન શાત બેસી રહેશો એવી મારી આપને કગરીને પ્રાર્થના છે' તે પછી હુ પાણીની માટલી, બે પ્યાલા, ચાર માટીના

શ્રીગ, તથા તેમની ભિક્ષા માટેનો પ્રસાદ વગેરે બધુ લઈને હકીમ સાહેબને ઘેર આવ્યો માગની વીછણીકરીને પાણી ભર્યું અગમચેતી વાપરીને સાવરણી પણ લાવ્યો હતો તેઓશ્રીને ધૂળ ન ઊડે તેવી રીતે ધીરેધીરે આસ્તેઆસ્તે બધુ વાળ્યુ ને તેમને બેસવાને માટે ગાદી ને આસન પાથર્યા, પણ તેના પર તેઓ બેસા નહિ એ તેમને તે માટે કદી આગ્રહ પણ કર્યો નહિ પછી હકીમ સાહેબને ત્યાંથી એક ચકોરુ લઈને તેમા ધૂળ ભરી નાખ્યો બેચાર ઈંટો પણ નાખ્યો ને ઈંટોની બેસણી કરીને તેની વચ્ચે ધૂળવાળુ ચકોરુ મૂક્યુ, કે જેથી તેમને જ્યારે મળત્યાગ કરવો હોય, ત્યારે સહેલાઈથી થાય

તદ્દન સાદી પ્રસાદી

આ બધી મારી રમત તેઓ જોયા કરતા હતા આ સમય દરમાન હુ પણ કશુ બોલતો નહિ ને તેઓ પણ કશુ બોલતા નહિ તે પછી હાથ ધોઈને તેમની આગળ ભિક્ષાનો પ્રસાદ મૂકવાનુ કર્યું મારી પાસે તે વખતે તેઓશ્રીને પ્રસાદ આપવાને બાજરીનો રોટલો, શાક અને દૂધ સિવાય બીજુ કશુ જ ન હતુ કદાચ તેમને આ વિશેષ ગમ્યુ હોય તેઓ પ્રેમથી રોટલો, શાક, ને દૂધ બધુ જ ખાઈ ગયા, એટલુ જ નહિ પણ રોટલાની થોડીક કણો જમીન ઉપર પડી ગઈ હતી તે પણ ઉપાડીને પોતે ખાઈ ગયા મે જાણ્યુ કે હમણા પોતે પોતાના હાથ મો વગેરે ધોશે પરતુ તેમાનુ તેમણે તો કશુ કર્યું નહિ એટલે મે તેમની પાસેથી તે વાસણો લઈ લીધા ને તેમના હાથ લોવાને માટે એક અગૂછો ઘેરથી લઈ આવેલો તે અગૂછાને પાણી વડે જરા પલાળીને ધીરેધીરે તેમના હાથ અને મો લૂછી લીધા

★

બનારસ, હરિ ૐ તા ૨-૩-૪૧

આવાને એક જ વાર પૂછવુ'

પછી મને રાત્રે વિચાર આવ્યો કે તેમનુ સૂવાનુ શુ કરવુ ? તેઓ ઠીક મરાઠીમા બોલે ને ફક્કડ ભાગીતૂટી હિંદીમા પણ બોલતા પરતુ એવુ બોલે કે મને કશી સમજણ ન પડે, ને ફરીથી પૂછવાની મારી તો હિમત ન ચાલે મને તો કોઈ પણ પાથરણા વિના ચાલી શકે એવો અભ્યાસ હતો જ મે તેમને સૂવા માટેની વ્યવસ્થા બાબતમા જેમ તેમ કરીને ગોતરછ કે પથારી એવુ લઈ આવવાને માટે વાત કરી પણ તેઓ તો જવાબ આપે જ નહિ એટલે વધારે પૂછવાનુ માંડી વાળ્યુ આવા લોકને માત્ર એક વાર આપણે બહુ જ ધીરેથી, નમ્રતાથી પૂછવુ, એવી હૈયાસૂઝ મને ત્યારે પણ હતી રાતે તેઓ તો મોડા સુધી બેઠા જ રહ્યા મને પણ તેમનુ જાણવાની દિલમા જિજ્ઞાસા તો ભારે હતી એટલે હુ પણ બેઠો રહ્યો

શરીરની સેવા કરવા દીધી

મને દિનમા એમ ભાવથી થયા જ કરતુ હતુ કે તેમના શરીરની કઈક સેવા કરુ તો સારુ એટલે પાસે જઈને તેમના શરીરને દબાવવાનુ એટલે કે ચપી કરવાનુ મને બહુ દિલ થયુ પાસે જઈને તેમને પગે લાગી ધીમે ધીમે તેમના પગ પર હાથ ફેરવવા માંડયા પછી તો હિમત પ્રગટતા સેવા કરવાની બરાબર સારી તક મળી પરતુ તેવુ એ જ દિવસ કરવા દીધુ તે પછી તેમણે મને સૂઈ જવાનો હુકમ કર્યો ને હુ સૂઈ ગયો

અવધૂતનું વિચિત્ર વર્તન

સવારના વહેલા ઊઠીને સાથે લાવેલુ દાતણ તેમને આપવાનુ કર્યું, તો તે દાતણ તેમણે ફેકી દીધુ મોટો પાણીનો લોટો મૂકીને

ને તેમની પાસે તગારું મૂકી મોના કોગળા કરી મો સાફ કરવાની તેમને પ્રાર્થના કરી પરંતુ આમાનું તેમણે કંઈ જ કર્યું નહિ એ વાર તેમને માટે જમવાનું લઈ જતો તે જમતા ખરા ને મળમૂત્ર માટેની જે વ્યવસ્થા કરી હતી તેનો તો કદી ઉપયોગ કરતા જ નહિ ગરે ત્યા તેઓ દિશાએ જવાને (મેડી ઉપર) એમ તે તે બધું પ્રેમથી સાફ કરી લઉં ને તેમના શરીરનો તે ભાગ પણ જાતે જ ધોતો મારી એ હાજરી દરમ્યાન બેચાર વાર એવી રીતે તેઓ 'ખરચુ' (ઝાડે) ગયા હતા, ત્યારે તેમણે તે ભાગ ધોયો જ ન હતો હું જ્યારે આવ્યો ત્યારે જ તે બધું મે સાફ કરી દીધું હતું ને તુરત ને તુરત છાણમાટીથી તે ભાગ સારી રીતે લીપી લીધો હતો, તથા તે બધું દૂર જઈને મ્યુનિસિપાલિટીની કચરાપેટીમા નાખી આવવાનું કર્યું હતું પેશાબ પણ તેઓ ગમે ત્યા કરે પેશાબ માટીના શકોરા મૂકેલા પણ તેમા કરે જ નહિ ! ને આપણે પણ એવા કે તેમને તે બાબતમા કંઈ કહેવા કરવાનું કરતા જ નહિ પેશાબની જગા પણ સારી રીતે લીપીગૂંપી લેતો

મળમૂત્ર ઉપર કાબૂ

આજે પણ એવો ખ્યાલ છે કે તે પછી ૨-૩ દિવસ સુધી-કે કદાચ ૪ દિવસ પણ હોય, (ચોક્કસ કેટલા દિવસ હતા તેનો ખ્યાલ નથી),-મળમૂત્ર ત્યાગની ક્રિયાથી તેઓ તદ્દન મુક્ત રહી શક્યા હતા,—જો કે તેઓ જમતા, પાણી પીતા, વગેરે બધું તો કરતા હતા તેમની પ્રત્યક્ષ નજરોનજર જોયેલી તેમના શરીરની આવી સ્થિતિની તેની ખાત્રી મને જરૂર તાજુબી તો લાગેલી ને ત્યારે પણ એમ લાગેલું કે આ કંઈ તેવા પ્રકારના રોગથી તેમનું તેમ બન્યું નથી ને શરીરના રોગથી તેવું બન્યું હોત તો ખાવા કરવામા કે પાણી પીવામા તેમની સ્વસ્થતા કદી પણ આવી અસરી શકત નહિ વળી મળમૂત્ર ત્યાગ ન થવાને કારણે શરીરમાં પણ અસ્વસ્થતા ને બેચેની પ્રગટયા વગર રહી શકે નહિ (કોઈ અપવાદ જોવાને ૨-૩ દિવસ સુધી

મગીત્યાગ કરવાનું નથી બનતું એવું જાણ્યું છે, પરંતુ તેવાને પણ રોજ ને રોજ પેશાબ તો થાય જ) પરંતુ આમાનાં કોઈ પણ પ્રકારનાં લક્ષણ તેમના શરીર પર ન હતા તે તો પહેલાના જેવા જ સ્વસ્થ અને શાન્ત હતા

પ્રાર્થનાયુક્ત મૌનવ્યવહાર

અમારું પરસ્પર બોલવાનું ભાગ્યે જ બનતું હું તો ત્યારે મારા પ્રાર્થના, સ્મરણ વગેરે સાધનાના અભ્યાસમાં જ ત્યાં મારો સમય વ્યતીત કરતો હતો. શરૂઆતમાં જે ખેતરમાં તેઓ પધાર્યા હતા ત્યાં તેમણે જ્યારે ચક્ષુ ખોલ્યા, ત્યારે જે પ્રકારની પ્રાર્થના મેં કરી હતી તે પ્રકારની જ પ્રાર્થનાના ભાવમાં છતુંજાગતું રહ્યા કરવાનું પ્રભુકૃપાથી બનતું એએક દિવસ તેમણે મારી ગેરહાજરીમાં પેલા હકીમ સાહેબ સાથે કંઈક વાતો કરી હતી, એમ તે હકીમ સાહેબના કહેવા પરથી લાગ્યું હતું બધા થઈને કેટલા દિવસ તેઓ નડિઆદમાં આ ઠેકાણે રહ્યા હશે તે પણ ચોક્કસ ખાતરીથી હાલ કહી શકતો નથી. ૧૦-૧૨ દિવસ થયા હોય તો હોય પછી તેઓ એક દિવસ જતા રહેવાનું કરતા હોય એવું મને લાગવાથી હું તો ઘોડાગાડી લઈ આવ્યો અને તેઓશ્રીને ગામ બહાર ઉત્તરસંડા બાજુએ લઈ જવાનું બન્યું.

તું મારી સાથે ચાલ

. ગામથી ઘણે દૂર ગાડી ઊભી રખાવીને તેઓને હું પગે લાગ્યો ને ગાડીમાંથી ઊતરી જવાને કહ્યું ગાડીવાળાને પૈસા ચૂકવી હું તેમની પાછળ દોડીને તેમની સાથે થઈ ગયો. થોડેક સુધી તેમની સાથે ચાલ્યો હોઈશ, ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે 'તું મારી સાથે ચાલ'

આટલું કરો તો આવું

પરંતુ મેં તેમને પ્રાર્થનાભાવે કહ્યું કે 'મારું કર્મ, મારી પરિસ્થિતિ, મારા સંજોગ ને તેના પરત્વેનો પ્રગટેલો ધર્મ શ્રીપ્રભુ-

પ્રીત્યર્થે યથાયોગ્યતાથી પ્રેમભક્તિથી પાલન કરવાં—એને , તો અત્યંત ધર્મ માનું છું તેમ જના આપ જો મને સાધનામા આગળ વેગ આમ કરાવવાનુ દાન આપો, તો હું આવું ' તરત તો તેઓ બોલ્યા નહિ, પણ પછી પાછા બોલ્યા કે 'જરૂર તુ મારે ઠેકાણે આવ ' ત્યારે તેઓશ્રીને મે કહ્યું કે ' એક તો સાધનાનો માર્ગ હૈતુ કૃતિત કરાવવાની આપ કૃપા કરો તો બીજુ, મને આપનુ જ એકમાત્ર દર્શન થયા કરે ને આપની જ ભાવના મનમા મહત્ત્વપણે પ્રગટ્યા કરે ને ત્રીજુ, આપનુ સ્થળ જ્યા હોય ત્યા મને જવાઆવવાને માટે ગાડી ભાડાની રકમ અણધારી કોઈની પાસેથી આપમેળે મળી જાય, આ ત્રણ વિનતીનો જો આપ કૃપા કરીને સ્વીકાર કરો, તો હુ આપને ઠેકાણે આવી શકુ ' તે પછી તો તેઓ ચાલ્યા ગયા અને મને પાછા વળી જવાનુ કહ્યુ

શરતી સ્વીકારની યોગ્યાયોગ્યતા

શહેરમા આવીને હકીમ સાહેબને ઘેર જઈ, તેમની મેડી ઉપરનુ બધુ ઠીક ઠાક કરી તેમનો મે ઘણોઘણો આભાર માન્યો હકીમ સાહેબે મને કહ્યુ કે ' આ તો બહુ મોટા ઓલિયા છે તેઓ સાકોરીમા રહે છે ને તેમનુ નામ છે ઉપાસની મહારાજ સાકોરીથી ત્યાંથી નીકળીને આનામાના ની ગી આવેના છે ભગત ! તમને તેમની સેવા કરવાની બહુ ઉત્તમ તક મળી તમે ભાગ્યશાળી છો તમારે માટે તેમને બહુ હેત પ્રગટ્યુ છે ' મે પણ તેમને જણાવ્યુ કે 'તેઓશ્રીએ મને તેમની સાથે લઈ જવાની તૈયારી બતાવી હતી ' વળી તેઓશ્રીને જે મે વાત કરી ને ત્રણ વિનતી તેઓને પ્રાર્થનાભાવે જે કરી હતી તે બધી હકીકત પણ હકીમ સાહેબને કહી સભળાવી હકીમ સાહેબે મને કહ્યુ કે ' તે સારું ન થયુ' તુ તેમની સાથે ગયો હોત તો તેમા તારુ કલ્યાણ થાય' પરંતુ મને તો તેથી કરીને જરા પણ અફસોસ થયો નહિ. તે કાળની મારી સમજણ પરથી મને જે લાગતુ હતુ તે સાચુ લાગતુ હતુ

બનારસ, હરિ ૐ તા ૩-૩-૪૧

ઉપાસની મહારાજના દર્શન

તે પછી તો કેટલોક કાળ વીતી ગયો બારડોલીની સત્યાગ્રહની લડત જાગી હતી ને તેમા બોનાવે ત્યારે જવાની તૈયારીવાળા સ્વયં સેવકોની યાદીમા મે મારુ નામ નોંધાવ્યુ હતુ જે દિવસે મને બારડોલી જવાના હુકમનુ કાગળિયુ મળ્યુ તે જ દિવસે મને ઓચિતુ ઉપાસની મહારાજનુ દર્શન થયુ ને ત્યા જવાનુ દિલ થયુ 'કોઈ દિવસ નહિ ને આજે આમ કેમ બને છે?' એમ પણ વિચારી વિચારીને તપાસી લીધુ વારંવાર શ્રીઉપાસની મહારાજનુ દર્શન પણ થયા કરતુ અને તેઓશ્રીને કરેલી મારી ત્રણ વિનતીઓનુ ભાન પણ પ્રગટયુ એટલે મને ત્યા જવાઆવવાના ગાડીભાડાની રકમ આપમેળે જ્યારે મળે ત્યારે હવે ત્યા જવાની વાત હતી એમ નક્કી મનથી કરી લીધુ અને નિશ્ચિત થઈ ગયો જો તે દિવસે આપોઆપ ત્યા જવાની ગાડી ભાડાની રકમ મળી જાય, તો વળી બારડોલી જવાનુ માંડી વાળી સાકોરી જવુ જ એવો નિર્ણય પણ કરી લીધો

ભજન માટે ધોલની પ્રસાદી

રોજ મારે મરીડા ભાગોળે વૈષ્ણવની હવેલી પાસેથી જવાઆવવાનુ થતુ ને કેટલાક દિવસોથી હમણાંનો હુ શ્રી દયારામભાઈનુ

"વૈષ્ણવ નથી થયો તુ રે, શીદ ગુમાનમા ઘૂમે?"

એ ભજન મને પોતાને જ ઉદ્દેશીને પ્રાર્થના ભાવે જતાઆવતા મોટેથી ગાયા કરતો હતો તે ભજનની લીટી 'વૈષ્ણવ નથી થયો તુ રે, શીદ ગુમાનમા ઘૂમે?' રોજની રોજ તે વૈષ્ણવની હવેલી આગળથી જતા જતા બોનાથે જતી હતી હુ કઈ કોઈને સભળાવવા તો તે ગાતો ન હતો એક દિવસે એક વૈષ્ણવ સદ્‌ગૃહસ્થ મારુ તે વચન સાભળીને ઉશ્કેરાઈ ગયેલા ને મને મોન પણ મારી દીધી હતી તેમને

મેં કહ્યું હતું કે 'આપને સંબોધીને હું આ ગાતો નથી. હું તો મને પોતાને મઠારવાને માટે પ્રાર્થનાભાવે સતત ગાયા કરું છું ને તે એક બે દિવસથી નહિ.' પરંતુ તે ભાઈને તો તેમને જ માટે હું જાણે ગાતો હોઉં એમ તેમણે પોતાને માથે લઈ લીધું હતું ને તે સાંભળીને તેઓ ઉશ્કેરાઈ ગયા હતા.

એ જ ભજન દ્વારા કૃપાવૃષ્ટિ

હવે જ્યારે આ દિવસે મને સાકોરી જવાનું દિલ થયા કરતું હતું ને જ્યારે વારંવાર શ્રીમદ્ ઉપાસની મહારાજનાં દર્શન થયાં કરતાં હતાં તથા જ્યારે બારડોલી જવાનો કાગળ પણ આવ્યો હતો, ત્યારે તે જ દિવસે આ જ ભજન મોટેથી ગાતો ગાતો વૈષ્ણવની હવેલી આગળથી પસાર થતો હતો, તે વેળાએ એક બીજા સદ્ગૃહસ્થે આવીને મારા હાથમાં ૪૫ રૂ.ની રકમ મૂકી દીધી. હું તો અચંબો પામ્યો કે 'ભાઈ! આ રકમ શેની છે ને મને શા માટે આપો છો?' ત્યારે તેમણે કહ્યું કે 'રોજ તમે આ માર્ગેથી જતાં આવતાં ભજન ગાયા કરો છો. આવો તમારો અભ્યાસ કેટલાય કાળથી ચાલુ છે તે હું જાતોજાત નીરખ્યા કરું છું. વળી રોજ રાતે તમે કાકરખાડ બાજુથી સંતરામ ભાગોળે જાઓ છો ત્યારે સંતરામ મંદિરેથી પાછા વળતાં મેં તમને ઘણીયે વાર રોજ મોટેથી ગાતાં સાંભળેલા છે. તમે બસ જ્યાં ને ત્યાં ભગવાનનું ભજન જ ગાવાનું કર્યા કરો છો તેથી મને તમારા પર ભાવ ઊપજે છે, ને કેટલાય દિવસથી તમને કંઈક આપુંઆપું એમ મનમાં થયા કરતું હતું. પરંતુ આજે તો તેવી આપવાની ભાવના વિશેષ પ્રબળ બની ને હાથમાં જે રકમ આવી તે રકમ લઈને તમારી રાહ જોતો સામે ઓટલે બેઠો હતો. તમને જ્યાં 'વૈષ્ણવ નથી થયો તું રે,' એમ ગાતાં સાંભળ્યા કે તરત તમારી પાસે આવ્યો છું. માટે કૃપા કરીને આટલી રકમનો સ્વીકાર કરો.' મને પણ ત્યારે થયું કે 'આ જ ભજનના ગાવાથી એક સજ્જને પોતાની

પ્રસાદી આપી હતી ને આ એક બીજા સજ્જને ૪૫) રૂા.ની રકમ આપી! એટલે હવે આપણું સાકોરી જવાનું તો પાકું નક્કી થઈ ગયું.' અને રસ્તુ કાગળિયું ટપાલમાં નાખીને આપણે તો નીકળી પડ્યા સાકોરી જવા ગાડીમાં.

ઊઠવાની જ અશક્યતા

ત્યાં પહોંચીને સામાન એક ઠેકાણે મૂકી નાહીધોઈ મહારાજશ્રીને પગે લાગ્યો. તેમણે તો મને તેઓ જે લાકડાના મોટા પાંજરામાં જ બેસી રહેતા તેની પાસે બેસી જવાને આજ્ઞા કરી. હું પણ ત્યાં જ બેસી ગયો. ને મારા સાધનના અભ્યાસમાં લગાતાર મંડી પડ્યો. ૫–૬ કલાક વીતી ગયા હશે તે પછી મને લઘુશંકા કરવાની વૃત્તિ થઈ. એટલે ઊઠીને મેં બહાર જવાને ગતિમાન થવાનું કર્યા કર્યું. પરંતુ મારાથી ઊઠી જ શકાય નહિ! મેં ધાર્યું કે એકધારું ૫–૬ કલાક બેસી રહેવાથી મારા પગ અકડાઈ ગયા લાગે છે તેથી મેં મારા પગને બરાબર હલાવી જોયા, તો તે તો બરાબર હાલતાચાલતા હતા. ઘૂંટણમાંથી બરાબર વળી પણ શકતા હતા. આથી પગ કંઈ અકડાઈ ગયા હોય એવું કોઈ રીતે મને લાગ્યું નહિ. તેમ છતાં પગથી ઊભુ કેમ થવાતું નથી તે મારે માટે એક ભારે કોયડો થઈ પડ્યો હતો. એટલે હું તો ઊઠ્યા વિના બેઠેબેઠે ખસી ખસીને દૂર જવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. પરંતુ તે પણ જવાય નહિ! આવી રીતે પ્રયત્ન કરવા છતાંયે ન થઈ શક્યું, ત્યારે મારા શરીરને કૈંક થઈ ગયું છે એમ મને ચોક્કસ લાગ્યું. કમ્મરમાં કે ક્યાંયે કશું દુખતું કરતું નહિ. ને શરીરની સ્વસ્થતા તો બરાબર લાગતી હતી. વળી જે ઠેકાણે બેસવાનો મને ઉપાસની મહારાજશ્રીએ હુકમ કર્યો તે ઠેકાણે બેસી જતાં તથા આમતેમ બેઠેબેઠે ખસતાં (પણ તે એટલી જગામાં જ) મારા પગ વગેરે બરાબર હાલીચાલી શકતા હતા, વળી શકતા હતા, પરંતુ ઊભું થવાતું ન હતું. તેટલી જ ૨–૩ ફૂટની જગામાં બેઠેબેઠે આમતેમ

ખસી શકાય. તેનાથી આગળ ન જવાય. એટલે મેં તો થોડીક વાર સુધી લઘુશંકાની ઉપર સંયમ રાખવાનું કર્યા કર્યું. એમ ૨–૨૫ કલાક પાછા ચાલ્યા ગયા હશે, કારણકે હું તો પ્રાર્થના આદિ સાધનમાં જ રહ્યા કરતો હતો.

ઉપાસની મહારાજની જ કરામત

તે પછી પાછું શરીરનું ભાન પ્રગટતાં લઘુશંકાની વૃત્તિ બહુ બળવત્તર પ્રમાણમાં પ્રગટ્યા કરી. હવે તો તેમ કર્યા વિના કોઈ આરો જ નથી, પરંતુ 'આ ઠેકાણે લઘુશંકા કેમ કરીને થાય ?' તે સવાલ બહુ મૂંઝવતો; ને સંકોચ પણ ખરો. પરંતુ હવે તો તેને સંયમમાં રાખી શકાય એવી સ્થિતિ પણ રહી નહિ. પાછું ફરીથી પ્રાર્થના આદિની ભાવનામાં ટકવાને માટે સજ્ઞાનપણે પ્રયત્ન પણ કરી જોયો. અડધોએક કલાક શરીરની ધ્યાનસ્થ સ્થિતિમાં વીત્યો ન વીત્યો, ત્યાં તો પાછું જાગી જવાનું બન્યું, અને લઘુશંકા કરવાની વૃત્તિ જબર-જસ્ત બળવત્તમ પ્રમાણમાં પ્રગટી ઊઠી. હવે મારાથી ચલાતું તો હતું જ નહિ. ઉઠાતું પણ ન હતું. ગોઠણસણીએ પણ લાંબે સુધી જઈ શકાતું ન હતું. આ બધી જાતના પ્રયત્ન તો કરી ચૂક્યો હતો ને અહીં ઉપાસની મહારાજના પાંજરાની પાસે આ પવિત્ર જગામાં લઘુશંકા પણ કેમ કરીને થાય ! તે વિચારનું પ્રાબલ્ય પણ વિશેષ હતું. વળી પાછું પ્રાર્થના, સ્મરણ, ધ્યાન આદિની ભાવનામાં રહેવા ને તેમાં મશગૂલ થવાનો પ્રયત્ન કર્યો ને ત્યારે ધ્યાનમાં જવાતાં તે ધ્યાનસ્થ દશાના ભાવમાં મને એમ સૂઝી આવ્યું કે 'આ બધી કરામત તો આ ઉપાસની મહારાજની જ છે. તેમની જ કોઈ કરામતથી મારાથી ઊઠી કે ચાલી શકાતું નથી. બાકી મારા પગ તો અકડાઈ ગયા નથી ! ઊઠીને ચાલી શકવાની પૂરેપૂરી શક્યતા ને તાકાતવાળા છે; તેમ છતાં જ્યારે ઉઠાતું ને ચલાતું ન હતું ત્યારે મારી આ દશા પ્રગટવામાં એમનો કોઈક હેતુ હોવો જોઈએ.'

મળમૂત્રની પથારી

આવું જ્ઞાન થતાં પછી તો મને ત્યાં લઘુશંકા કરવાનો સંકોચ પણ જતો રહ્યો. અને ત્યાં જ તે પ્રમાણે વર્તવાનું કર્યું. પાણી તો શું નીકળે, શું નીકળે! પાર વિનાનું! ત્યાં એકઠા થયેલા લોકો તેથી મને ઘણું ભાંડવા લાગ્યા ને કોઈક તો મારવા પણ લાગ્યા. પછી તો જાજરૂ જવાનું પણ ત્યાં જ થયા કરતું. મળમૂત્ર એટલી બધી વાર થયાં કે જેનો સુમાર નહિ. મારાં લૂગડાં પણ તેનાથી બધાં લદબદ થઈ ગયાં. એ ચાર ફૂટની જગા તો મળમૂત્રથી ભરાઈ જ ગઈ હતી. એવો ખ્યાલ પ્રગટે છે કે આશરે પાંચેક દિવસ સુધી તો પાણી કે ખાવાનું કંઈ પણ મળેલું નહિ, તેમ છતાં એટલાં બધાં મળમૂત્ર નીકળ્યાં જ કરતાં હતાં કે જેનો સુમાર ન હોય. મળની તો જાણે એક મોટી પથારી તે જગામાં થઇ ગઈ હોય તેવું બન્યુ હતું.

લોકોનો ત્રાસ

લોકોએ મને માર મારવાનુ પણ ચાલુ રાખ્યુ હતું. લોકો પણ કંઈક કઈક બોલતા કે 'સાલાને બાબા (ઉપાસની) થઈ જવું છે.' કેટલાક તો કહે 'સાલાને ઊંચકીને ફેંકી દો બહાર!' કેટલાક તેવો પ્રયત્ન કરવાને પણ તૈયાર થયેલા પણ મળની પથારીમાં પગ મૂકવાનું તેમનાથી સાહસ ન થઈ શક્યું, અને મને એટલે કે મારા શરીરને લોક વેગળેથી પથરા ઇંટાળા માર્યા કરતા હતા. આ બધો ખેલ ઉપાસની મહારાજ જોયા કરતા. પરંતુ તેઓ તો સંપૂર્ણ સાક્ષીવત જ રહેતા. પરંતુ ત્યાં એક નાની છોકરી હતી. અંદાજ ૧૩–૧૪ વરસની હોય તો હોય. તે બહેન લોકને વારંવાર મને નહિ મારવાને સમજાવતાં ને મને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં હતાં, તેવી સ્મૃતિ હજી પણ મને જીવંત છે,+ આટલો બધો માર

+આ બહેન તે બીજાં કોઇ નહિ, પણ શ્રીગોદાવરી માતા પોતે જ. એ હકીકતની જાણ પાછળથી થઇ હતી.

પડ્યા કરતો હતો છતાં અનાદિ કારણની સમાધિના ભાવમાં જરા સરખો પણ ભંગ પડી શકતો નહિ એક બાજુ તેવા ભાવની અનંત એકધારી પતિતપાવની ગંગધારા ચાલ્યા કરતી હતી, બીજી બાજુથી લેકોના મારની ગંગધારા પણ ચાલતી હતી, પણ તે તૂટક તૂટક હતી અને ત્રીજી બાજુ મળમૂત્રની ક્રિયાનો પ્રવાહ પણ ચાલુ રહ્યા કરતો હતો, તો પણ એકધારું સાક્ષીભાવે તે બધું નીરખવાનું બન્યા જતું હતું તેવા ત્રણ પાસામાં તેવા ભાવને સમન્વય એકસારો એક સ્થપણાનો જીવતોજાગતો ટકયા કરેલો અનુભવાતો હતો

બનારસ, હરિ ૐ તા. ૪-૩-૪૬

કરાવેલી સાધનાની પૂર્ણાહુતિ

પાંચેક દિવસ આમ વીત્યા હશે તે પછીથી (દિવસની ગણતરી માત્ર આશરે ધ્યાન ઉપરથી લખી છે તે વિષે કશું ચોક્કસ કહી શકું તેમ નથી, કારણ કે એવો બનો સમય જાણે કે એક પળ વારમાં વીતી જતો હોય તેવી તે સ્થિતિ હતી ઉપાસની મહારાજશ્રીએ મને નરમ પાણી મંગાવીને પીવાને અપાવ્યું અને આશરે ૨-૩ દિવસ સુધી તે જ કાર્યક્રમ ચાલ્યો હશે શરીરની સ્થિતિ તો પૂર્વવત જ હતી મળમૂત્રનો પણ ભારે પ્રમાણમાં ત્યાગ થયા જ જતો હતો ઊના પાણીના ૨-૩ દિવસના પ્રયોગ પછીથી એક તદ્દન સૂકા રોટલાનો ટૂકડો મહારાજશ્રીએ મને અપાવ્યો તેનું મને આજે પણ ભાન છે લગભગ અગિયારેક દિવસ સુધી આવી સ્થિતિમાં રહેવાનું ભગવાનની કૃપાથી બન્યું તે પછી એચિંતુ એમ લાગ્યું કે હવે તો ઊઠી શકાય એવું લાગે છે ને ચાલી શકાય એમ લાગે છે એમ લાગવાથી તુર્ત જ ઊઠ્યો ને દૂર દૂર આઘે જઈ મેલા મળથી ગંદા ને મેલા બનેલા કપડાથી મુક્ત થયો ને શરીરને પહેલવહેલું તો સારી પેઠે સાફ કર્યું, પરંતુ તે ક્યાં, કેવી રીતે, સાફ કર્યું તે બિલકુલ યાદ નથી તે પછી લંગોટ પહેરીને પાવડો તગારું ક્યાંકથી લઈ આવીને શ્રીઉપાસની મહારાજના લાકાના-

પાજરા પાસેની તે બધી જગા પૂરેપૂરી સાફ કરી, તે પણ લગભગ બેભાન અવસ્થામા પાવડાથી સાફ કર્યા પછીથી હાથથી તે જગા બધી સાફ કરી દીધી ને પછીથી ભીના લુગડાથી, ને તે પછીથી પાણીથી બજારમા જઈ ને સુખડના તેલની એક શીશી લઈ આવ્યો ને તે બધી જગા પર સારી પેઠે છાટ્યુ આ કામથી પરવાર્યો કે તુર્ત જ ઉપાસની મહારાજની પ્રેમભાવે નડિયાદ પાછા ફરવાની રજા માગી પરંતુ તેઓ બોલ્યા નહિ અર્ધા એક કલાક પછીથી તેમણે મને નડિયાદ જવાની સમ્મતિ આપી, ને બોલ્યા કે 'હવે તારી આ સ્થિતિ કાયમ જીવત રહેશે '

બે શરીરમા એક ગુરુ

આવી બધી સાધનાની ઊડી ઊડી સૂક્ષ્મસૂક્ષ્મ રીતોનુ મને તો કશુ જ્ઞાનભાન ન હતુ હુ તો તેમનામા મારા ગુરુ મહારાજનો જ ધ્યાનભાવ રાખતો પહેલવહેલુ જ્યારે મારા ગુરુ મહારાજ પાસે જવાનુ થયુ હતુ ત્યારે તેઓ કેટલીયે વાર બોલતા સાભળેલા કે હુ, સાઈબાબા છુ, તાજુદ્દીન બાબા છુ હુ ઉપાસની મહારાજ છુ, હુ અક્કલકોટનો સ્વામી છુ એવા કેટલાય નામો તે સ્વમુખે બોલતા ને પાછા કહેતા કે 'ને તે બધા હુ જ છુ ત્યારે મને તેની સમજણ પડતી નહિ ને મને તો ત્યારે એ વદતોવ્યાઘાત જેવુ લાગતુ તેવુ કેમ કરીને શક્ય બની શકે તે કદી સમજણમા ઊતરતુ જ નહિ સાકોરીમા પહોચ્યા પછી ઉપાસની મહારાજના શરીરમા જ મને તો મારા સદ્ગુરુના પ્રત્યક્ષ જીવતાજાગતા હાજરાહજુર દર્શન થયેલા. મારા દિલમા મારા સદ્ગુરુ પરત્વેની પ્રેમની ભક્તિની જે પ્રચડ જીવત ભાવના હતી તે તેમનામા પ્રત્યક્ષ સાકાર થઈ હોય, એમ આપણને લાગે પરંતુ ત્યારે મને મારા ગુરુ મહારાજ જે બોલતા કે 'હુ સાઈબાબા છુ, ઉપાસની બાબા છુ, તાજુદ્દિન બાબા છુ ' એવા તેમના વચનોની ભાવપૂર્વક સ્મૃતિ પ્રગટતાની સાથે જ ઉપાસની મહા

રાજના શરીરમાં મારા ગુરુમહારાજનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થયાં, તેથી તેમનાં બોલેલાં વચનોની યોગ્ય સાર્થકતા પણ અનુભવાઈ. ત્યાંથી હું તો પાછો આવીને નડિયાદમાં મારે કામે લાગી ગયો.

બનારસ, હરિ : ૐ તા ૬–૩–૪૧.

(૧૯૨૪ માં થયેલી પ્રાર્થના)

(માલિની)

દિલ કબૂલ કરું છું દોષનો પાર ના છે,
જરૂર તુજ પ્રભુ, હું વાંકમાં બાળ છું જે;
ચરણશરણ તારે બાળ આવી ઢળ્યો છું,
કર તુજ દિલ ફાવે તેમ મારું હવાં તું.

* *

કહું હૃદયવ્યથા હું કેટલી વાર? તું કહે;
રડી રડી કથી ચૂક્યો કેટલી વાર તો તે;
કયમ કરી પ્રભુ, તુ લે ધ્યાનમાં વાત મારી?
કયમ કરી દિલ થાયે એક તુમાં? મુરારી!

* *

ચરણ – શરણ તારે શિર મેં તો મૂક્યું છે,
પતિત – જન તણી તું સર્વ સંભાળ લે જે;
શરણ, શરણ ના છે જેમને, તેમનું તુ;
તુજ નજીક મને લે, નાથ, દીનો હું તો છું.

ધૂણીવાળા દાદાનાં દર્શન

નડિયાદમાં મને બાળયોગી મહારાજે સાધનામાં દીક્ષિત કર્યો કે તેઓ કૃપા કરીને નડિયાદમાં મારી સાથે ૧॥–૨ કે ૨॥ માસ રહ્યા હશે. આવું તેમણે કૃપા કરીને મારી પાસે આવવાનું ત્રણેક વાર

કર્યું હતું. પ્રથમ વાર તેઓ નડિયાદમાં આશરે બે માસ રહ્યા ત્યારે મને તેમણે જણાવ્યું કે 'સાંઈખેડામાં ધૂણીવાળા દાદા છે, તેમનો પ્રેર્યો હું તારી પાસે આવ્યો છું અને સાધનામાં તને દીક્ષિત કર્યો છે. માટે તું તેમની પાસે જઈને તેમના આશીર્વાદ લઈ આવ.' તે પ્રમાણે હું તો પૂરેપૂરી તૈયારી કરીને, એટલે કે તેઓ કદાચ મને ત્યાં જ અડ્ડો જમાવી દેવાનો હુકમ આપે તેથી અહીંની મારી નોકરીના બધા જ સદમાંથી મુક્ત થઈને જવાનું કર્યું હતું, એટલે કે સંઘમાંથી રાજીનામું પણ આપ્યું હતું અને નવસારીથી પરીક્ષિતભાઈને તાર કરીને નડિયાદના કામનો મારો ચાર્જ સોંપવાને મેં ખાસ બોલાવ્યા હતા. તે પછી હું સાંઈખેડા ગયો. ત્યાં જઈને ધર્મશાળાના એક ઓરડામાં મુકામ કર્યો. નાહીધોઈને ગુરુ મહારાજ પાસે જઈ પગે પણ લાગ્યો. મને ત્યારે ખબર નહિ કે લોકો તેમનાથી ડરીડરીને દૂર દૂર ભાગે છે. મે તો છેક તેમની પાસે જઈ તેમના ચરણમાં જ મારું માથું મૂકી દીધું. લોકો ભારે જોરશોરથી બોલી ઊઠેલા 'અલ્યા! ખસી જા! ખસી જા! દાદા તારું માથું ફોડી નાખશે.' પરંતુ મને તો કશું થયુ નહિ.

યદ્વાતદ્વા વાણીવર્તન

હું તો રોજ તેમની બેઠક આગળ જ ૫–૭ ફૂટ દૂર બેસી રહેતો. દાદા એવું તો બધું યદ્વાતદ્વા, કેટલીક વાર તો બિભત્સ પણ, ગમે તેમ બોલે! તેમના બોલવામાં કોઈ પણ જાતનો સળંગ પ્રકારનો અર્થ પણ ન નીકળે. આવું બધુ કશું ઠામઠેકાણું નહિ જણાયાને કારણે મને મનમાં એક પ્રકારની ઘૃણાની વૃત્તિ પણ જાગી ગઈ હતી, કારણ કે તેઓ જે બિભત્સ વાણી બોલતા તે પણ એવા પ્રકારની કે જે સાંભળનાં કાનના કીડા ખરે. એટલે મને તો બહુ જ ઘૃણા થઈ આવી અને ત્યાંથી એકદમ નીકળી જઈને નડિયાદ પાછા આવતા રહેવાનું મન થયું.

એમાં રહસ્ય હોવું જ જોઈએ

પરંતુ તત્ક્ષણ, તે જ પળે, એક એવો બીજો વિચાર આવ્યો કે જે બાળયોગી મહારાજ પોતે નડિયાદ પધાર્યા હતા, જેમની ભાવલીલાનું અનુભવ-દર્શન મને વારંવાર થયા કરેલું હતું ને જેમણે મને પોતાની કૃપાથી કરીને સાધનામાં દીક્ષિત કર્યો હતો, તે બાળયોગી મહારાજના તો આ ધૂણીવાળા દાદા ગુરુ થાય શ્રીબાળયોગી મહારાજમાં કોઈક દિવ્ય ગૂઢ શક્તિ પ્રત્યક્ષ જીવંત હતી, તેનો મને અનુભવ પ્રત્યક્ષ થઈ ચૂકયો હતો એટલે મને લાગ્યું કે આવા સમર્થ બાળયોગીના જે ગુરુ છે, તે તો વળી કેવાયે સમર્થ હોવા જોઈએ! માટે તેઓ આ જે બધું બોલે છે, ચાલે છે, તેની પાછળ કંઈક રહસ્ય હોવું જોઈએ ખરું પરંતુ તે પરખાય શી રીતે?

કોયડાનો ઉકેલ ગુરુએ જ બતાવ્યો

એવું જ્યાં મનમાં મને થયું, ત્યાં તેઓને પ્રત્યક્ષ બોલતા મેં સાંભળ્યા તેઓ જ્યારે બોલે ત્યારે ચાર ગાળ તો ચોપડી જ દે અને કદી કદી સટ્ટાક મારી પણ લે એટલે આપણને તો તેમની ગાળોનો પ્રસાદ મળ્યો,—જોકે કોઈને પણ ખબર ન પડે કે તેઓ મને ઉદ્દેશીને બોલે છે તેઓશ્રી બોલ્યા કે 'હું બોલું ત્યારે આ મારી સામે લોકોનું જે ટોળું ઊભું છે તેના મોં પર જે જે ફેરફાર થાય તે ફેરફારને નીરખવા ને તે માણસને યાદ રાખીને તેની પાછળ પાછળ જઈ તેને બધી વાત પૂછી' આ વાક્ય મને જ સંબોધીને બોલેલા કારણકે તે કાળે મને તે પ્રકારનો સવાલ ઉપજ્યો હતો તેની મને પાકી ખાતરી થઈ ગઈ.

સદ્‌ગુરુની ચકામણી

આ બનાવ બન્યા પછીથી હું તેઓશ્રીની સામે ઉપસ્થિત થયેલા લોકોના ટોળાને જોયા કરતો તેઓશ્રી બોલે ત્યારે તેમના બોલવાથી

કરીને જે કોઈના મોંઢા ઉપર અવનવા ફેરફાર થતા હોય તે નિહાળવાનું હું કર્યા કરતો. રોજ એવા ૫-૭ જીવોનું મળવાનું કરતો. તો ખબર પડતી કે દાદાશ્રી જે બોલતા હતા તેવું પ્રત્યક્ષ તેમના જીવનમાં અક્ષરશઃ જેમ જે રીતે તે તે બધુ બનતુ કે બનેલું તેમજ તે કથતા. તે લોક માંહેમાંહે જે ગાળો દેતા હોય તે જ ગાળોનું ઉચ્ચારણ પણ તેઓ કરતા હતા

લોકોની સ્વાભાવિક ગેરસમજ

આવી કથની તો તેઓ ઘણાં માણસોની કહેતા હોય એટલે તેમાં કંઈ કશા ભાવાર્થની એકસળંગતા તો ક્યાથી પ્રગટી શકે? દરેકનું જુદુ જુદુ જ હોય કોઈનું સારુ હોય તો કોઈનુ નરસુ હોય. દાદાજી તો જેનુ જે પ્રમાણે હોય તેનુ તે જ પ્રમાણે બોલતા. સામાન્ય એક ત્રાહિત માનવીને તેમના બોલવામાં તદ્દન યદ્વાતદ્વાપણું, બિભત્સપણુ, ગલીચપણુ લાગે ને ગાળો બોલવાને કારણે તથા લોકોને મારતા પણ ખરા, તે બધા કારણોને લીધે તેમની યોગ્ય સમજણ ન પડે તે બધુ સ્વભાવિક હતુ તેમના વિષે કોઈક હિંદી છાપામા વારવાર તેમની વિરુદ્ધનુ લખાણુ છપાતુ, તે છાપું મારા મિત્ર ભાઈ ચુનિલાલ વ્યાસ નિયમિત મગાવતા ને તેમા છપાયેલી મારા ગુરુમહારાજની વિરુદ્ધની હકીકતવાળુ લખાણુ તે મને મોકલવાને કદી પણ ચૂકતા નહિ જાહેર છાપાઓમાં આવા પુરુષો વિષે આવેલા લખાણુ તેમના જીવનનુ સત્ય વ્યક્ત કરી શકે એમ કોઈ શકતું નથી મને જે તેમનુ રહસ્ય સમજવાની અને અનુભવવાની સૂક્ષ્મ ચાવી પ્રભુકૃપાથી મળી ગઈ તે બીજાને ક્યાથી મળી શકે?

કોઈ રાજાને ગાળો

હું ત્યાં જ્યારે ગયો, તેના બીજા દિવસની સવારથી જ દાદા કોઈ રાજામહારાજા વિષે ને તેમના અંગ્રેજ સરકારની આધિના સબંધને વિષે બોલ્યા જ કરતા હતા અને તે વહેવાર જેમ જે પ્રકારનો હોય

તે પ્રકારને તેઓ ને રીતે જ બ્યક્ત કરતા હતા તેઓ જ્યારે બોનતા હતા, ત્યારે ટોળામા તો તેવો કોઈ માનવી હતો નહિ, અને તેઓ કોઈ રાજા મહારાજા વિષે બોને છે તેની ખાતરી તો મને તેમના બોલવા પરથી થઈ ગયેલી હતી પરતુ તેનુ કોઈ ત્યા હાજર તો નહોતુ જ, ને તેમ છતા દાદા તો બોલ્યે જ જતા હતા રાજા લોક કેવી કેવી રીતે અગ્રેજોને સતોષ પમાડતા હોય છે તેવી બધી રીતરસમોને પણ તેઓ ખુ'ને ખુ'ની ઉઘાડી પાડતા હતા અને તેમા કોનીરે ગાદી રમતો વિષે પણ આમેદ્દમ જેમ જે પ્રકારે બન્યુ હોય તેમ તે બોનતા હતા

સોનારૂપાના સિક્કાને લાત મારી

આનુ બોલ્યા કરવાને તેમને કલાકેકનો સમય થયો હશે, ત્યા તો બધી સવારી આવી પહોચી આગળ ૨-૩ ઘોડેસવારો, પાછળ મોટર ને તેની પાછળ પણ થોડાક ઘોડેસવારો, તે પછીથી પોલિસો હતા મોટરમાથી ઊતરીને, બે ચાદીના થાળ, જેમા એકમા ચાદીના રૂપિયા હતા ને બીજામા થોડાક સોનાના સિક્કાઓ હશે, ને તેમને પગે લાગીને યુવરાજે શ્રીદાદાના ચરણકમળ આગળ ધર્યા તેમણે તે જ ક્ષણે તે બે થાળને એવી તો જોરથી લાત લગાવી કે તે બેઉ થાળ કયાય ઊડીને આવે પડયા, ને તેમાની રકમો પણ વેરણછેરણ થઈ ગઈ આગળપાછળ પોલિસ ને રાજાના બીજા લોકોએ તેની આસ પાસ કોર્ડન કરી લીધુ, અને તે બધા સિક્કા વીણી લીધા શ્રી દાદાજી તો તેના પર થૂકયા

રાજા વિષે ભવિષ્યવાણી

તેમણે તે યુવરાજને 'અહી શુ લેવા આવ્યો છે?' એમ ગુસ્સામા કહ્યુ આ તો હુ ઘણી સૌમ્ય ભાષા વાપરુ છુ કારણકે તેઓ જે બોલ્યા હતા, તે તો કાગળમા લખી શકાય એમ નથી એમ કહીને તેમને ઘણુ ભાડયા ને તેમનો બધો વહેવાર ખુલ્લો પાડયો પણ બીજા

લોક મારી પેઠે ભાગ્યે જ સમજતા હશે. તેમણે તે આવનારને કહ્યું કે 'તારા બાપની ગાદી જતી રહેશે ને તને ગાદી મળશે.' આ બધી હકીકતની મેં પાછળથી તપાસ કરી તો જાણ્યું કે ઇંદોરના તે કાળના મહારાજાએ અનેક પ્રકારનાં કાવત્રાં કર્યાં હશે, મુંબઈમાં કોકનું ખૂન પણ કરાવેલું હશે ને તે બાબતમાં એક 'બાવલા ખૂન કેસ' પણ ચાલતો હતો. આ બધું જ દાદા પણ બોલતા હતા.

સદ્ગુરુનું અંતર્યામીત્વ

ઇંદોરના મહારાજાના પાટવી કુંવર અહીં આવ્યા તે પહેલાંથી જ દાદા તેમના વિષેનું બોલ્યા કરતા હતા, તે તો મારી નજરોનજરની જાતમાહિતીની હકીકત હતી. આથી તેમની અંતર્યામીત્વની શક્તિ વિષેનો મને તાદશ્ય જીવંત જાણવાનો પ્રસંગ મળ્યો. હું રહ્યો ત્યાં સુધી રોજના આવા ૫-૭ પ્રસંગો જુદા જુદા માણસોના તો હું તારવવાનું કર્યા જ કરતો હતો. હું આ બધું કરતો હતો તે મારી બુદ્ધિને ગુરુ મહારાજની દિવ્ય શક્તિની સમર્થતાનું યોગ્ય ભાન પ્રેરાવવાને કાજે, તેની પાસે તે સ્વીકારવવાને માટે પણ તે બધું કર્યા કરતો.

સંત પાસેનો શંભુમેળો

ત્યાં અગાડી અનેક પ્રકારના માણસો આવતાં. જીવનનાં અનેક ક્ષેત્રનાં અને જુદી જુદી આશાઇચ્છાઓ તથા પોતપોતાના સ્વાર્થને ફળાવવાને માટે ને અનેક પ્રકારની બાધા-આખડીઓ રાખવાને માટે પણ જુદી જુદી આશાઅપેક્ષાઓ રાખીરાખીને લોક આવ્યા કરતાં હતાં. નર્તિકાબાઈઓ પણ આવતી. સટ્ટાવાળા પણ આવતા. સાધુ-સંન્યાસીઓ પણ આવતા. વિદ્વાનો ને પંડિતો આવતા ને રોગીઓ પણ આવતા હતા.

★

મનાચ્મ, હરિ ૐ તા ૭-૩-૪૧.

રોગ મટાડવાની શક્તિ

સૌથી પ્રથમ વાર ત્યા ગયો ત્યારે જેટના ત્યા રોગીઓ હતા તે બધાને પણ મળવાનુ કર્યું હતુ લગભગ ત્રીમેક ટકાને મટયુ હોય એવુ મને લાગ્યુ હતુ, કારણકે તેનુ ગણતરી કરી analysis પૃથક્કરણ પણ કાઢયુ હતુ ૧૦/૧૨ દિવસ થયા હશે ત્યા તો દાદાજીની પાસે હાથમા એક નાળિયેર આવેલુ, તે નાળિયેર જોરથી તેમણે મારા તરફ ફેક્યુ તે કપાળમા વાગ્યુ ને ઢીમણ પણ થયુ તેમણે પછી મને હુકમ કર્યો કે 'તુ તારે ઘેર ચાલ્યો જા અને ત્યા રહ્યો રહ્યો જ સાધનામા વળ્યો જા તુ મારી પ્રાર્થના કર્યા કરજે. તને જે કર્મ મળ્યુ છે, તેમા જ તુ લાગી રહેજે '

ક્ષયરોગીને સલાહ

ત્યાથી પાછો ફરીને હુ વડોદરા આવ્યો વડોદરામા ડફ્રિન હોસ્પિટલમા ટી બી ના વોર્ડમા મારા સ્નેહી શ્રી ભગવતપ્રસાદ પડયા દરદી તરીકે હતા તે ભાઈએ શ્રી ઠક્કરબાપા પાસે ઘણા વખતસુધી સેવા કરી હતી ને તે ભાઈને T B of the testicles થયો હતો, (તેમની નીચેની કોથળીને ક્ષયરોગ લાગુ પડયો હતો) ને તેની સારવાર શ્રી ઠક્કરબાપાએ કરાવી હતી ને આખરે તેમને ડફ્રિન હોસ્પિટલમા ટી બી ના વોર્ડમા દાખલ કરાવ્યા હતા ત્યા હુ તેમને મળ્યો ને તેમને દાદાજીના દરબારની બધી હકીકત જણાવી ત્યા કેટલાક રોગીઓનો રોગ પણ મટી શકે છે ને તેની ટકાવારી મે કાઢી હતી તે બધી હકીકત પણ સવિસ્તર જણાવી 'તમે પણ તે મટી ગયેલાઓમાના એક કાં ન હો? માટે તમે જાઓ, તો કદાચ તમને પ્રભુકૃપાથી મટી પણ જાય' એમ તેમને કહ્યુ

ન મટે તો મારું મુસાફરી ખર્ચ

તેમણે મને એમ પણ કહ્યુ કે 'મને જવા આવવાનુ ભાડુ

નુ આપે તો હુ જાઉં.' પરતુ મારી પાસે ત્યારે તો તેટલી રકમ હતી જ નહિ મેં તેમને કહ્યુ કે 'જો તમને નહિ મટે તો મારે તમને તેટલી રકમ, જાન, ગમે તે રીતે પણ આપવી' ત્યા દાદાજી પાસે તેમનુ રહેવાનુ થતા થોડાક જ સમયમા તેમનો રોગ મટી ગયો.

શ્રી ભગવતપ્રસાદનો સર્વત્યાગ

પછી તો તેમણે નવસારી હરિજન આશ્રમને કાગળ પણ લખેલો કે તેમના નામે જે જે કઈ હોય, પૈસાટકા, સરસામાન, વાસણો વગેરે બધુ જે જે કઈ હોય તે બધાને વહેચી દેવુ ને તેમને નામે કૈ જ ન રાખવુ, પણ શ્રી ઠક્કરબાપાને આ હકીકતની જાણ થતા તેમણે તેમ થવા દીધેલુ નહિ તેમનો દીકરો મોટો થાય ત્યારે સઘળા જે રકમ તેમને નામે હોય તે તેને સુપરત કરી દેવી એમ પરીક્ષિતભાઈને ભલામણ કરી હતી આ પછીથી તો ઉપરોક્ત ભગવતપ્રસાદ પડ્યા દાદાજી પાસે જ સદાસર્વદા કાળ રહેતા અને નવસ્ત્રા પણ થઈ ગયા હતા

દાદાજીની ચમત્કારિક શક્તિ

દાદાજી જ્યારે જ્યારે મારે અગે કઈક બોલતા ત્યારે કા તો તે લખી લેતા કે કા તો ધ્યાન આપીને બરાબર સાભળતા નડિયાદના સ્મશાનમા જે પ્રાર્થના હુ કરતો તે પ્રાર્થનાના શબ્દેશબ્દ દાદાજી બોલતા (એક પ્રાર્થનાની તો ચોક્કસ યાદ છે) તેમણે લખી રાખેલુ મારુ એક ભજન હુ ત્યા એક વાર ગયો હતો ત્યારે મને બતાવ્યુ પણ હતુ. એવી બે પ્રાર્થનાઓ તેમણે મને બતાવી હતી *

પ્રેમભક્તિની જરૂર

આવી તો તેમની અતર્યામીત્વની ને દૂરશ્રવણની શક્તિ છતી

* તેમાની એક (પ્રભુ, શરણ–ચરણમા રાખો રે) તો આપણા ગાધી આશ્રમમા હાલમા ગવાય છે ને તે જાણીતી થઈ છે.

જાગતી પ્રગટ હતી. પ્રભુકૃપાથી એવા સમર્થ સદ્ગુરુ મળ્યા કે જેની ઓથ, દૂંફ કેવી હોઈ શકે તે તમારા લોકોની બુદ્ધિમાં પણ આવવું મને તો શક્ય લાગતું નથી, કારણ કે સદ્ગુરુ પરત્વેની એની પ્રેમ-ભક્તિ તેની સંપૂર્ણ ટોચ સુધી કેળવાયલી ન હોય, ત્યાં સુધી આવું બધું પ્રત્યક્ષ બનેલું હોવા છતાં તે માથા પરથી વહી જતું હોય છે. મારા જ જીવનના કેટલા બધા પ્રસંગો તમે સ્વજનોએ પ્રત્યક્ષ નીરખેલા છે, જેનો તમારી બુદ્ધિ પણ ઈન્કાર કરી શકે તેવું નથી. તેમ છતાં જીવનવિકાસના હેતુને ફળાવવાને કાજે જ્ઞાનયુક્ત જે પ્રેમભક્તિ પ્રગટેલી હોવી ઘટે તેવી પ્રગટેલી પ્રેમભક્તિ હું કોઈનામાં જોઈ શકતો નથી. સદ્ગુરુ સાધન છે એ વાત સાચી, પરંતુ પોતાના જીવન-વિકાસની કળાને વિકસાવવાને માટે તે સાધનનો ઉપયોગ કરવાને માટે પણ તેના પર પ્રેમભક્તિ પ્રગટ્યા વિના તે કળાની શક્તિ આપણામાં પ્રગટ થતી નથી.

મંડ્યા રહો

તમને બધાંને લખી લખીને પણ શું કરવાનું ? અને લખ્યું તો ઘણું પણ છે. જ્યાં ધ્યેયમાં જ મંદતા હોય ને ધ્યેયની સાચે-સાચી ઉત્કટ ગરજ પ્રગટેલી ન હોય ત્યાં ઉપાય પણ મંદ જ થવાના. તેમ છતાં મારી તમને પ્રાર્થના છે કે કોઈ ને કોઈ રીતે કરીને સાધનના અભ્યાસમાં મંડ્યા રહેજો ને તેમાં ભાવ પ્રગટે એવું ભાન રાખજો.

ભાવનું જીવનશોધક સ્વરૂપ

પ્રભુભાવ જ એવો છે કે એક વખત જો તે આપણા જીવન-આધારમાં કામ કરવા લાગી ગયો હશે ને આપણા આધારનો તેણે જો પ્રેમથી કબજો લઈ લીધેલો હશે, તો તે આપણને જંપીને બેસવા પણ નહિ દે, નિરાંતે ઊંઘવા નહિ દે. 'ચાલો ! હા...શ ! હવે જરા નિરાંતે આરામ લઈએ,' એમ આપણે કરવા જઈશું, તોપણ તે આપણને તેવી રીતે કરવા દેશે નહિ. એ તો કંઈક કંઈક અણધાર્યા,

અણુકંપ્યા ઉત્પાત પ્રગટાવશે તે આપણા આધારનો પૂરેપૂરો કબજો ત્યારે લઈ શકે છે, કે જ્યારે આપણે તેનો પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક દિલમાં દિલથી સંપૂર્ણ સ્વીકાર કરી શકેના હોઈએ ત્યારે તેમ જો થયું તો તે પછી સુખ મળવાનું તો ક્યાંય દૂર રહ્યું, પરંતુ તેને બદલે નવા નવા પ્રચંડ રણસંગ્રામમાં ઝુકાવ્યા કરાવશે, ચેન તો પડવા જ દેશે નહિ. જીવનના રચાયેલા બધા મનોરથોનો ભાંગીને ભુક્કો કરી દેશે. સુખના જે સ્વપ્નાં સેવ્યાં હોય, તે તોડીફોડી નાખશે જેમાં જેમાં દિલ, મન ચોંટ્યાં હોય એટલે કે જ્યાં જ્યાં રાગમોહાદિક વૃત્તિઓ હશે, તથા ધનદોલતમાં, સારાં સારાં લૂગડાંવરેણાંમાં, લોકોમાં વાહવાહ કહેવડાવવામાં, પ્રતિષ્ઠામાં, આબરૂમાં, બીજા પર શિરજોરી કરવામાં —એવી અનેક પ્રકારની વૃત્તિમાં આપણા મનાદિકરણોને ઝાટકો મરાવી મરાવીને, તેનું તેનું તેને પ્રત્યક્ષ દર્શન કરાવીને તેમાંથી મુક્ત કરાવશે. જીવદશાના અનેક પ્રકારના મૂલ્યાંકનો કરવાની આપણી દૃષ્ટિમાં પૂરું પરિવર્તન પ્રગટાવશે, આપણા પર કોઈએ કરેલી થોડીઘણી મદદનો અનેકગણો બદલો અપાવવાની દિશામાં આપણને તે પ્રવૃત્તિ કરાવશે. સમજણો, આગ્રહો, ટેવો વગેરે વગેરેમાંથી, આપણને તેનું તેનું વાસ્તવિકતાભર્યું અજ્ઞાનમૂલક દર્શન કરાવી કરાવીને તેનો પૂરો પરચો કરાવશે. અનેક પ્રકારની જીવદશાની પરિસ્થિતિઓમાંથી મનાદિ કરણને ઉચ્ચ ભાવનામાં પ્રગટાવી પ્રગટાવીને તેવી જીવદશાવાળા કળણમાં ને વનણમાં દેખીતી રીતે ફસાયલા હોવા છતાં ને તે તે પળે પાછાં મનાદિકરણ ઉચ્ચ ભાવનાના પ્રદેશમાં પ્રગટેલાં હોવાથી તે તે મનાદિકરણના તે તે સ્થૂળ પ્રકારના વર્તનની તે પળની અસર પડવા દેશે નહિ. ગમા અણગમાની પરિસ્થિતિ, માનેલી વ્યવસ્થાઓ, ગણતરીઓ ને કલ્પનાનો તો ભાંગીને ભુક્કો જ કરી નખાવશે. જીવનને અનેક પ્રકારની તપતી ભઠ્ઠીમાં તપાવી કરીને સોનું જેમ ભઠ્ઠીમાં ગળાઈને શુદ્ધ થાય છે, તેમ જીવનને તાવણીમાં નાખી નાખીને સારી પેઠે તપાવીને તેને શુદ્ધ કરવાની પ્રક્રિયા તે ચાલુ રખાવ્યા જ

કરશે અને જો પરમકૃપાથી એણે આપણા આધારને કબજામાં લીધો હશે તો આપણે તે બધુ પ્રેમભક્તિપૂર્વક હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકારીને તેમાં તેમાંથી પસાર થયા કરીશું અને આપણે તે પરમકૃપાળુ ભગવાનના કે ચેતનના એટલે કે સચ્ચિદાનંદના યંત્ર બની જઈશું.

બનારસ, હરિ : ૐ તા. ૮-૩-૪૧.

(ગઝલ)

દિલે દિલમાંહિ મળવાનો અહા! આનંદ જુદો છે!
હૃદયમાં શો હૃદય ભળવા તણો આનંદ જુદો છે!

હૃદયને ચાહવા કેરો ભલા! આનંદ ન્યારો છે!
હૃદયને ચાહતાં ચૂહાનાં હૃદય આનંદ ફોરે છે.

હૃદયને ચાહતાં ચૂહાનાં હૃદય શો ભાવ જાગે છે!
હૃદયના ભાવમાં તરવા તણો આનંદ નોખો છે.

હૃદય-અદ્વૈતનું અમૃત હૃદયથી ચાખતાં સ્હેજે,
ધરાવો ના કદી થાતો વધુ વધુ દિલ ચહે છે તે,

હૃદયને ચાહવા કેરો મળેલો ભેખ જુદો છે,
હૃદયને ના અવર પરવા હૃદય દિલને જ ઝંખે છે.

ન દિલને દિલ વિના બીજું કશું ખપતું નથી સ્હેજે,
મળ્યું દિલ તો મઝા કેવી અહા! શી બાદશાહત તે!

દિલે દિલમાં વળી દિલથી જતાં ગળી પ્રેમ જન્મે જે,
હદે તે ભાવની ખુમારી અને મસ્તી અનેરી છે.

આવા દિલથી દિલના ભાનનો આનંદ માત્ર ઉત્કટમાં
... કલ્પનાગમ્ય વિચારથી ...

સ્વજનોને પ્રાર્થના

પ્રભુકૃપાથી આ જીવના સદ્‌ગુરુ એટલા બધા સમર્થ હતા કે તેઓશ્રીએ જો ધાર્યું હોત, તો તો આ ગધેડાશંકર તેમના સહજ કૃપાના ઇસારાથી ચેતનામાં પ્રતિષ્ઠા પામી શક્યો હોત; પરંતુ તેમણે તેમ ન કર્યું. તેમણે કૃપા કરીને આ જીવને સાધનાના અનેક પ્રકારના તબક્કાઓમાં પ્રવેશાવી પ્રવેશાવી ધાવવાનું કર્યું. જે જે સ્થિતિ, સંજોગ, પરિસ્થિતિ એમની કૃપાથી મળ્યાં, તેનો તેનો હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકાર કરી તેને તેને દિલના ભક્તિભર્યા સહકારથી વધાવી વધાવી તેમાં યથાયોગ્ય વર્તી વર્તી તેમના હેતુને ફળાવવાને પ્રભુકૃપાથી જ્ઞાનભાવે મથવાનું બન્યા કર્યું, ત્યારે જ આજે જે છું તે છું. તેથી જ તમને બધાને મારી પ્રાર્થના છે કે તમે બધાં જીવનને સ્વીકારીને જે જે કંઈ મળે તેનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી તેને જ્ઞાનભાવે સહકાર આપી જીવનને ફળાવવાનુ જ્ઞાનભાન પ્રગટાવવાનું કરી કરી, ચેતનાને પ્રગટવા માટેની યોગ્ય ભૂમિકા સરળ કરી આપવાનું કર્યા કરશો, ત્યારે જ સદ્‌ગુરુની કૃપા ફળી શકવાની છે બાકી મિથ્યાડંબરમાં પડ્યા રહેવાથી તો દંભ વધવાનો છે. આપણે સદ્‌ગુરુના ભાવને સાનુકૂળ વર્તવાનું જ્ઞાનભાન પણ રાખવુ નથી, સદ્‌ગુરુની ખાતર સર્વ ભાવે ને સર્વ રીતે પ્રેમઉમળકાથી પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક ન્યોછાવર થઈ જવાનું દિલ પ્રગટેલું નથી, ત્યાં સદ્‌ગુરુ જે તે બધું કરી દેશે, તેવી માન્યતામાં નર્યું અજ્ઞાન ને દંભ છે, તે નક્કી જાણશોજી. સદ્‌ગુરુનું ચેતન આપણા આધારમા કદીક એવા અણધાર્યા પ્રસંગોએ કામ કરતુ ચોક્કસપણે અનુભવાય છે, તે હકીકત સાચી છે; જેમકે કાંતાબહેનને 'પ્રેમકુંજ'માં ૨૧ દિવસના સતત અખંડ ઉજાગરા કરાવવાનું બન્યું હતું. તેવી રીતે બીજા જીવોના જીવનમાં કોઈક ને કોઈક રીતનું તેવું સદ્‌ગુરુનું વ્યક્તત્વ પ્રગટેલું આપણે જોયેલું છે, પરંતુ તેથી આપણી યોગ્ય લાયકાત પ્રગટ્યા વિના આપણા સમગ્ર આધારને

તે માત્ર આપણા તે પરત્વેના કશા પ્રયત્ન વિના ચેતનમય કરી દેશે એમ માનવું તે મિથ્યા છે.

માટે આટલું તો ખાસ ખ્યાલમાં રાખશોઃ–

મળેલાં કર્મમાં જે જીવ 'પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક' એકાગ્રતા ને કેંદ્રિતતા પૂરેપૂરા સાધી શકે છે, તેવો જીવ જ જ્ઞાનને અનુભવવાને પાત્ર છે. જ્ઞાન કંઈ મંત્રોના ખાલીખાલી માત્ર ઉચ્ચારણથી કે કથાવાર્તાના શ્રવણથી કે ઉપદેશથી મળી શકતું નથી.

પ્રમાદી ને આળસુને જ્ઞાન થવાની કદી પણ શક્યતા નથી.

જે જીવને નિર્ણયાત્મક નિશ્ચયબળ પ્રગટેલું નથી
નથી તે કદી જ્ઞાન પામી શકતો નથી.

પ્રશ્નોત્તરી

[લેખકના એક સ્વજનના પ્રશ્નોના જવાબમા]

ઉત્તર –ગયાજી, સિદ્ધપુર આદિ સ્થળે શ્રાદ્ધ સરાવવાનો ને તેમ કરીને પિતૃઓને તર્પણ કરવાનો કશો અર્થ નથી તેથી કંઈ ગત જીવને લાભ થાય નહિ. આવો રિવાજ પડવાનું કારણ એમ બન્યુ હોય કે કોઈ પ્રખર પુરુષે કે પુરુષોએ તે તે સ્થળે શુભ સંકલ્પ આવા કશાક અંગે પહેલાના કાળમા કર્યા હોય. ને તેથી તે તે સ્થળે શ્રાદ્ધ સરાવવાનો રિવાજ પડચો હોય એ બધું ઘરેડરૂપ હાલ તો બની રહેલુ છે

સવાલઃ–માદગી વેળા 'કોમા'–બેભાનપણું થઈ જવાની સ્થિતિ આવી જાય ત્યારે 'પ્રભુસ્મરણ' મૃત્યુ સમયે કેવી રીતે રહે? અને કોઈ કે જીવનમા સાચું સ્મરણ કરવાને કોશિષ કરી હોય ને મૃત્યુ ટાણે 'કોમા' આવી જાય તો તેનુ શુ બધુ એળે જાય!

જવાબઃ–એળે ના જાય મનના જીવનની પૂર્ણતા જોવાની રહે છે થોડુ ઘણું પણ જે કરાયું હોય તે નકામુ ન જાય ઊલટપક્ષે કોઈએ જીવનભરમાં પ્રભુસ્મરણ કદવે ન કર્યું હોય ને મૃત્યુ ટાણે ઊડતો વિચાર કે ખ્યાલ તેવો આવી જાય (સ્મરણનો)–એકે તેમ થવુ શકય નથી–તો તેથી કરીને કઈ તેની સદ્ગતિ જ થાય તેવું કશું ના હોઈ શકે. હા, જો બે ત્રણ દિન સતત એવું સ્મરણ થયું હોય કે રહ્યું હોય તો અવશ્ય લાભ થાય.

સવાલઃ–નારદ તો મુક્ત પુરુષ હતા છતાં તેઓ મોહ પામીને કોઈ એક સ્ત્રી પાછળ મોહવશ થયા હતા તથા ખુદ બ્રહ્મા તેમની પુત્રી પાછળ મોહવશ થયેલા, એ બધું ખરું હોઈ શકે ખરું?

જવાબઃ–ના! ન હોઈ શકે. એ બધું તો દંતકથાઓ કહી શકાય, 'વાતો' કહી શકાય. મુક્તને–સાચા મુક્તને–મોહવશ થવાપણું રહેતું નથી. આવી બધી ઉક્તિઓ લોકોને કામ, ક્રોધ આદિની ગંભીરતા ને ગહનતા ઠસાવવા માટે ઉપજાવી કાઢી હોય તેમ બને.

સવાલઃ–પહેલાંના સમયમાં પુત્રને માટે યજ્ઞાદિ કરાવાતા. દા. ત. દશરથ રાજાએ શ્રીરામ સાથે પિતારૂપે યોગ આવા યજ્ઞથી કરીને મેળવેલો, એવું શાસ્ત્રોમાં આવે છે; ને વરસાદ આદિ માટે પણ યજ્ઞો કરાવાતા. તો શું એવા યજ્ઞો એવું ઇષ્ટ ફળ આપી શકે ખરા? હાલ જે યજ્ઞો થાય છે તે ઇષ્ટ છે ખરું?

જવાબઃ–મૂળ તો યજ્ઞ કરનાર અને કરાવનાર—યાજક (યજ્ઞ કર્મ ચલાવનાર) અને યજમાનની ભાવના ઉપર ને મુખ્યત્વે તો યાજકની પવિત્રતા, તેના શુભ સંકલ્પબળની શક્તિ, ઉપર તે બધું અવલંબે છે. એવા સંકલ્પબળથી ઇષ્ટપ્રાપ્તિ શક્ય છે. પરંતુ હાલમાં જે યજ્ઞો બ્રાહ્મણો કરે છે તેમાં યાજકની એવી સંકલ્પશક્તિ હોતી નથી કે ઇષ્ટપ્રાપ્તિ થાય. 'આપ ગયા ને તીર્થોદ્ગ રહ્યા' જેવી હાલની તો સ્થિતિ જણાય.

વળી યજ્ઞમાં ઘી, ધન, ધાન્ય આદિની આહુતિઓ પહેલાં અપાતી. આજે પણ અપાય છે. પહેલાંના કાળમાં તેવાં દ્રવ્યોની છોળો ઊડતી હશે તેથી તે તે કાળે તેવું યોગ્ય હોય. હાલના વિષમકાળમાં તેવું અસ્થાને પણ હોય.

યજ્ઞનો અર્થ પણ કાળે કાળે બદલાતો રહે છે. એક કાળે યજ્ઞનો અર્થ જે હોય, તે જ અર્થ તે કાળ બદલાતાં અને નવો કાળ શરૂ થતાં ન પણ હોઈ શકે દરેક કાળનું લક્ષણ અને તેનું મહત્ત્વ જુદા જુદા પ્રકારનું હોય છે; અને તે કાળ પૂરતો તેનો હેતુ પણ જુદો જુદો હોય છે. યજ્ઞના સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એમ જુદા જુદા ઉત્તરોત્તર અર્થ હોય છે. અસલના કાળમાં જે યજ્ઞ થતા, તે તો ભાવનાને આકાર પમાડવાને કાજે એક સાધનરૂપે થતા એટલે કે યજ્ઞ તો માત્ર માધ્યમ medium ગણાય. યજ્ઞનું સાચું સ્વરૂપ તો આપણા જીવદશાનાં મનાદિ કરણોની નિમ્નગામી સ૮ળ પ્રકારની વૃત્તિઓને પ્રેમભક્તિભાવે તેના હેતુનાં જ્ઞાન-ભાન સાથે શ્રીભગવાનના ચરણકમળે સળંગ આહુતિ આપી આપીને હોમ્યા કરવી–સમર્પણ કર્યા કરવી–એ છે. અને તેવા પ્રકારનો યજ્ઞ આપણે કાજે ઈષ્ટ અને શ્રેયસ્કર છે. જે કાળમાં યજ્ઞના ભાવનો ઋષિમુનિનાં દિલમાં પ્રાદુર્ભાવ થયો તે કાળની પરિસ્થિતિ, સંજોગ તે કાળે જેમ હતાં તે પ્રમાણે તે ઘટાવાયું ને તે પછી તેનું એક શાસ્ત્ર સર્જાયું. જીવપ્રકારની રાગમોહાદિક વૃત્તિઓને સંતોષવાને પણ જે અનેક પ્રકારના યજ્ઞો થતા તેવા યજ્ઞોનું સ્થાન જીવનવિકાસની

ભાવનાને કાજે સાનુકૂળ નથી. ને તેવા ચજ્ઞોનું મહત્ત્વ તે દૃષ્ટિએ કશું નથી.

સવાલઃ–મુક્તને ફરી જન્મ લેવાનું થતાં જન્મથી જ તે મુક્ત અવતરે કે તેને નવા જન્મમાં સાધના કરવી પડે?

જવાબઃ–તે પછીના નવા જન્મમાં પણ નામની થોડીશી પણ સાધના કરવી પડે ખરી. પરંતુ તે નામ પૂરતી, નિમિત્ત પૂરતી પણ હોય. તેને બહુ વાર ના લાગે. બે, ચાર, પાંચ વર્ષમાં પણ પત્તો ખાઈ જાય. માનવોને દાખલા રૂપ થવા પણ થોડીક સાધના કરવાની આવે. છતાં તે અંગેના સખ્ત ચોકઠાજડિત નિયમો ન હોઈ શકે. વળી તેમની બાલ્યાવસ્થામાં અને કિશોરાવસ્થામાં તેમના જીવનના મુક્તપણાનાં ચિહ્નરૂપે સવિશેષતાની અમુક અમુક ઘટનાઓ પણ બનવા સંભવ રહે છે. બાલ્યજીવનમાં મુક્ત આત્માને પોતાની તેવી મુક્ત હોવાની પ્રતીતિ નથી પણ હોતી. બાલ્યવયમાં મુક્ત આત્માના ચમત્કારિક લક્ષણની ઝલક કે છલક કદીક કદીક વર્તાતી પણ હોય છે. આગળપાછળનાને તેની માહિતી નથી પણ રહેતી.

સવાલઃ–તમારો સાક્ષાત્કાર ગીતાના 'પુરુષોત્તમ'નો સાક્ષાત્કાર ખરો કે? અને જો તેમ હોય તો સગુણ અને નિર્ગુણ બન્નેનો સાક્ષાત્કાર એટલે દ્વૈત અને અદ્વૈત તથા પરમ અદ્વૈતનો પણ થયો એમ ગણી શકાય?

જવાબઃ–હા. ગણી શકાય ખરું.

સવાલઃ–સગુણ બ્રહ્મના સાક્ષાત્કારમાં તમોને શું થયેલું?

જવાબઃ—કૃષ્ણ બે ત્રણ વાર જણાયા હતા. દર્શન થયાં હતાં. તે કૃષ્ણ મુરલીધારી ને એવી રીતના નહિ, તેમ આ પાર્થિવ શરીરનાં તત્ત્વોના પણ નહિ. છતાં પરમ સૌંદર્યથી છલોછલ ભરપૂર અને અપાર તેજના અંબારથી ભરેલા સદેહી કૃષ્ણનાં દર્શન તે હતાં. બધું સૌંદર્યમય તે હતું. સૌંદર્ય જ સૌંદર્ય. અવર્ણનીય તે દર્શન હતું.

તે સ્વરૂપ એટલુ ને એવું તો મનોહર ને હૃદય-આકર્ષક હતું કે જેના આકર્ષણની તોલે બીજા કશાની પણ કલ્પના આવવી શક્ય નથી તે મુલાયમ, આરપારદર્શક, સ્ફટિક જેવું ખુલતું, નીલવર્ણરંગી, જીવંત દર્શન હતું. દર્શન સ્થિર નહોતું, રમતું, હાલતું, ચાલતું, પળમાં પાસે આવતું ને પળમાં થોડેક દૂર પણ જતું લાગતું, તો વળી પળમાં શરીરની અંદર પણ પેસી જતું અનુભવાતું; ને તે આધારના જુદા જુદાં મનાદિ કરણોને સ્પર્શતું ને ત્યાં કંઈક સૂક્ષ્મ પ્રક્રિયા કરતું હોય એવું લાગયા કરતું હતું. ક્યાંક ક્યાંય તો તે અંદર પ્રવેશી તેનું તેનું સમસ્કામ કરતું પણ અનુભવાતું. ભ્રકુટિ ને બ્રહ્મરંધ્રના ભાગમાં પોતાને પ્રસ્થાપિત કરતું ને હૃદયમાં બિરાજેલુ પણ અનુભવાતું હતું. સમગ્ર આધાર તપ્તવર્ણી ને પૂર્ણપ્રકાશથી આલોકિત થયેલો જણાતો હતો. પોતે પોતાને પણ અનુભવી શકાય એવી ભૂમિકા પણ અનુભવાતી હતી, તો કોઈક પળોમાં તેનો વિસ્તાર પણ અનુભવાતો હતો. તે શ્રીકૃષ્ણનું અલૌકિક દર્શન એટલુ તો અદ્‌ભુત, રોમાંચક, મુગ્ધ, સ્નિગ્ધ, કોમળ

હતું કે ન પૂછો વાત ! સમગ્ર શરીર તો વજન વગરનું બની ગયેલું હોય એવું લાગતું હતું ને અદ્ધર અદ્ધર જ હોય તેવું પણ લાગતું. તેની અસર ચિરસ્થાયી સમગ્ર આધારમાં ને તેનાં કરણોમાં રહ્યા કરેલી અનુભવાયા કરેલી છે ને એની અસર તે પછીથી ચિરસ્થાયી એની કૃપાથી નીવડેલી છે.

આ અનુભવ પછીથી સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મતર, ને સૂક્ષ્મતમ ને દિવ્ય પ્રદેશોનાં વિઘ્નો નડ્યાતાં પ્રગટેલાં એવું કશું નથી. તેવું બધું તો થયા કરેલું હતું, પણ તે દિવ્ય કૃપાની મદદથી તેમનું તેમનું નિવારણ થઈ શક્યું હતું.

આવાં તેનાં કૃપામય મંગળ દર્શન-અનુભવ પછીથી ાાધારના કેન્દ્રમાં કોઈક અવર્ણનીય પલટો આવી ગયેલો ાનુભવાતો હતો ને પછી તે કાયમ જ રહ્યો. ઉત્તરોત્તર ાવંતપણે વધારે પ્રકાશિત, જ્વલંત પ્રગટતો રહ્યા કર્યો હતો.

એવાં પરમ દર્શનની પ્રાપ્તિ પછીથી તેનું મુગ્ધ અને આહ્લાદકારક પરમ ચૈતન્યથી વિલસતું હૃદયંગમ આકર્ષણ એટલું બધું તો સજીવ અને ચેતનાત્મકપણે જીવનમાં પ્રગટે છે કે જેનું સાતત્ય કદી પછી તૂટી શકતું નથી. તેવા આકર્ષણનો ભાવ ઉત્તરોત્તર એટલો બધો તો ગાઢ પ્રગટ્યા કરે છે કે આપણે તેનાથી કરીને ભાવની સહજ અવસ્થામાં પ્રગટી જતા હોઈએ છીએ. એવો ભાવ જે પહેલાં દર્શનની સર્જન અવસ્થામાં જે એકમાં એકાગ્ર અને કેન્દ્રિત હતો, તે ભાવ તેની એકાગ્રતા અને કેન્દ્રિતતાની સંપૂર્ણ ટોચે પહોંચે છે, તે બાદ તે જ ભાવને વિસ્તારની પાંખો પ્રગટે છે. તેવો ભાવ પછીથી તો કોઈક

સુંદર રમણીય દૃશ્ય, કુદરતનું નૈસર્ગિક સૌંદર્ય, કોઈક નદીનું ખળખળ વહેતું દૃશ્ય, નવપલ્લવિત થતું વૃક્ષ, સુંદર આરોગ્ય-પૂર્ણ બાળકનું દૃશ્ય કે એવું સ્થૂળ રૂપનું દૃશ્ય, કોઈ ભાવનાત્મક વિચારનું વ્યક્તત્વ કે એવું કોઈક ભાવાત્મક ભજન–આવા આવા પ્રકારનું નિમિત્ત પ્રગટતાં તેવો ભાવ તેવા તેવા દર્શનથી ફરી ઉત્કટપણે જેને પ્રગટે છે એવા-જીવાત્માને આપમેળે ભાવ–સમાધિ પ્રગટી જતી હોય છે અને તેનાથી તે ધન્ય બનતો હોય છે. તેની અસર પણ તેને લાંબા ગાળા સુધી દિવસના કર્મવહેવારમાં અને રોજિંદા વર્તનમાં પણ જીવંત ચેતનાત્મકપણે રહ્યા કરે છે.

સવાલ:–સગુણ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિમાં બીજી એટલે નિર્ગુણ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ આવી જાય ખરી?

જવાબ:–ના. સગુણ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિમાં નિર્ગુણ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિનો સમાવેશ થઈ જ જાય તેમ નથી. તેમ જ નિર્ગુણ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિમાં સગુણ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિ આવી જ જાય તેમ પણ નથી. બન્ને જુદું જુદું છે. બન્નેનો સાક્ષાત્કાર અલગ અલગ થયો રહે છે. પણ ગમે તે એક પ્રકારના સાક્ષાત્કારથી મુક્તિ મેળવી શકાય ખરી. બન્નેની પ્રાપ્તિ વધુ સારું ગણાય.

સગુણ સાક્ષાત્કાર—દર્શન અને સાક્ષાત્કાર વચ્ચે ભેદ છે તે સમજવા જેવું છે—યાને દ્વૈતનો સાક્ષાત્કાર તથા નિર્ગુણ યાને અદ્વૈતનો સાક્ષાત્કાર તે બેમાંથી એક, બીજાથી ચઢિયાતો છે તેમ ન કહી શકાય. ગમે તે સાક્ષાત્કાર જેને

થયો હોય તે મુક્ત થઇ શકે છે. બન્ને પ્રકારના સાક્ષાત્કાર થવા પણ શકય છે. નરસિંહ મહેતા આદિ ભક્તોને બન્ને પ્રકારના સાક્ષાત્કારો થયેલા એમ કહી શકાય.

બન્ને પ્રકારનો સાક્ષાત્કાર થાય જ તેવો કશો નિશ્ચિત નિયમ નથી. કોઈકને નિર્ગુણનો અનુભવ પહેલો થાય અને સગુણનો ના પણ થાય, યા પછીથી પણ થાય. કોઈકને સગુણનો અનુભવ પહેલો થાય અને નિર્ગુણનો ન પણ થાય. આમ હોવા છતાં બંને પ્રકારના અનુભવની કક્ષા એક-બીજાથી ચઢતી કે ઊતરતી છે તેવું કશું નથી.

L ખરો સગુણનો સાક્ષાત્કાર એટલે પોતાના આધારમાં ચૈતન્યની ગુણશક્તિનો પ્રાદુર્ભાવ થવો તે.

સવાલ —તમારો અદ્વૈતનો–નિરાકારનો–નિર્ગુણનો સાક્ષાત્કાર ક્યારે અને કેવી રીતે થયેલો? અને તે થયા બાદ તુર્ત જ મુક્ત દશા શરૂ થયેલી કે થોડો સમય વચ્ચે વહી ગયેલો? થોડો કાળ વહી જાય ખરો?

જવાબ–૧૯૩૯ના માર્ચમાં રામનવમીની રાત્રે કાશીમા અદ્વૈતના સાક્ષાત્કારનો અનુભવ થયેલો. જાણે અનેક-કોટિ સૂર્યનો પ્રકાશ આજુબાજુ પથરાઈ જઈને શરીરમાં પણ પ્રવેશ્યો. ત્યારે મહાસમાધિમાં ઊતરી જવાનું બનેલું. સમાધિમાંથી જાગતાં જોયું તો શરીરનો ગુહ્ય ભાગ અને તેની આજુબાજુનો ભાગ પણ બળી ગયેલો, જેની દવા બનારસ યુનિવર્સિટીના આયુર્વેદિક કોલેજના ડીન શ્રી. પાઠક સાહેબની કરાવેલી.

તે અનુભવની વેળાથી, ત્યારથી જ મુક્તદશાની શરૂઆત થઈ ચૂકી. 'I am Omnipresent' 'હું સર્વત્ર વિદ્યમાન છું,' એવી ચેતનાત્મક ભાવનાનો સર્વ પ્રકારે વિકાસ પ્રવર્તમાન હતો ને છે.

તે કાળે જે અનુભવ થયો તે પણ એક સગુણનો અનુભવ હતો. પરંતુ તેમાંથી તાત્કાલિક હનુમાન-કૂદકો મારીને અથવા તો હનુમાન કૂદકાથી તેમાંથી નિર્ગુણના અનુભવમાંપ્રવેશવાનું બન્યું. તે અનુભવનું પોતાના આધારમાં સંપૂર્ણ પ્રતિષ્ઠિત થઈ જવાપણું બનીને તેમાં સંપૂર્ણ કેંદ્રિતતા જીવંતપણે પ્રગટીને તે પછી તેના ભાવનો વિસ્તાર થયા કરતો અનુભવમાં પ્રગટ્યા કર્યો. તેમાં તે ભાવરૂપે હતો તેમ પણ ન કહી શકાય. જેમાં તેમાં તે એકરૂપ પ્રવર્તતો અનુભવાય અને તેમ છતાં પાછો પોતે તે તે બધામાં હોવા છતાં નોખો પણ હોય અને એકરૂપ પણ હોય. એવું સતત અનુભવાયા જતું. તાદાત્મ્યનો ચેતનનો ગુણ-ધર્મ તે પછીથી જીવનમાં પ્રગટવા માંડ્યો એમ જરૂર કહી શકાય. માતાને બાળક પરત્વે જે તાદાત્મ્ય વૃત્તિ હોય છે તે તો પ્રકૃતિવશાત્ હોય છે અને તે પણ તેમાં સળંગ એક-ધારું તાદાત્મ્ય હોતું નથી. બાબરને હુમાયુનો દાખલો એ:પણ. એક જીવ પ્રકારની તેના પરત્વેની ઉત્કટમાં ઉત્કટ લાગણીનો પ્રાદુર્ભાવ ગણી શકાય ને તેવું તો એકાદ વાર બની જાય. જ્યારે ચેતનના ગુણધર્મમાં તે તે બધું પ્રકૃતિવશાત્ બનતું હોતું નથી. અને તેવી ચેતનાત્મક તદાત્મતા સળંગ એક-

ધારી પ્રગટેલી રહે છે. અને તેવી અખંડ એકધારી તદાત્મના હંમેશને માટે તે ને તે સ્થિતિમાં જીવંત પ્રગટ્યા જ કરે એવું પણ હોતું નથી. ચેતનના તેવા અનુભવ પછીથી કોઇકનામાં તે અમુક કાળ સુધી પ્રવર્ત્યા કરે અને કોઈકને તે પછી તેવું ન પણ બને. કોઈ ને તો વળી તેના આધારના રોમેરોમમાંથી પસાર થઈ ને અદૃશ્ય પણ થઈ જાય. જેનું શરીર ચેતનાના આધારને માટે તેના ભાવની યથાયોગ્યતાના પ્રમાણમાં સંપૂર્ણપણે યોગ્યતાવાળું વિકસેલુ ન હોય તો તેવાને કદાચ વધુ સમય તેવું બને ખરું.

સવાલઃ–ભક્તિના ફળમાં અને જ્ઞાનના ફળમાં એ બે પ્રકારની મુક્તિના પરિણામમાં શો ફેર ?

જવાબ–જ્ઞાનમુક્તિમાં માત્ર સાક્ષાત્કાર થાય, જાણવાનું થાય. સાક્ષીવત્ રહેવાનું થય. જ્યારે ભક્તિના સાક્ષાત્કારના પરિણામે ઉપરનું થાય, તે ઉપરાંત તેનો ઉપભોગ કરવાનું સામર્થ્ય પણ પ્રાપ્ત થાય છે. એમાં જ્ઞાન અને ઉપભોગનું સામર્થ્ય એ બંનેનો સમાવેશ થાય છે. તે સાથે સાથે તે સાક્ષી, અનુમંતા, ભર્તા ને પ્રભુ પણ હોય છે ને તે તેમ જાગ્રતપણે ચેતનાના ભાવથી તે તે બધું એક સાથે તેનામાં પ્રવર્તતું હોય છે.

સવાલ–એક મુક્તાત્મા બીજા મુક્તાત્માને પ્રથમ દષ્ટિએ તરત પિછાની શકે ખરો ?

જવાબઃ–ના. કારણ મુક્તને તેવી પિછાણવાની જરૂર નથી રહેતી. તેવી તેને ઇચ્છા ઉદ્ભવતી નથી તે તેનું કાર્ય નથી.

સવાલઃ–સમાધિમાં જઈને જાણી શકે ?

જવાબઃ–તે માટે સમાધિમાં તે જાય જ શા માટે ? અને મુક્તને સમાધિમાં જવાપણું પણ નથી. તેને તો સહજ સમાધિ પ્રવર્તતી હોય છે. પણ મુક્ત થવા પહેલાં એવી એક કક્ષા આવે છે કે જ્યારે તેવો ઉચ્ચ કોટિનો સાધક બીજા માનવીનું આંતરસત્ત્વ આરપાર નિહાળી શકે છે. એ રીતે મુક્ત પણ કરી શકે; પરંતુ મુક્ત તેવું કરવાની કદી અટપટમાં પડતો હોતો નથી.

સવાલઃ–શિવલિંગના પ્રતીકનો શો અર્થ ?

જવાબઃ–શિવલિંગનું પ્રતીક માનવની ઊર્ધ્વમુખી પુરુષની ચેતનાનું પ્રતીક છે. તેણે સતત ઊર્ધ્વવિકાસ સાધ્યે જવાનો છે. અને શિવલિંગની આજુબાજુના ફરતા ગોળ વર્તુલના પ્રતીકનો અર્થ પ્રકૃતિની તે મર્યાદા છે. તે મર્યાદા-માંથી પુરુષ ચેતનાએ ઊર્ધ્વગતિ કર્યે જવાની છે. આગળ પોઠિયો જે હોય છે તે મદમસ્ત પ્રાણશક્તિ અને વૃત્તિઓનું પ્રતીક છે. તેને કાબૂમાં લઈને તેનું મુખ ફેરવી નાંખીને બીજી દિશાએ સામે જે કાચબો હોય છે તેના જેવા થવાનું છે. તે બધી વૃત્તિઓને વશ કરીને અંદર સંકેલી લેવાની છે. આપણા ઋષિમુનિઓ પ્રતીકો દ્વારા અનુભવો વ્યક્ત કરતા હતા.

સવાલઃ–ઝેર લેવાથી જે મૃત્યુ થાય તે ટાણે બેભાન થઈ જવાનું બને ખરું ? કે ઝેરની અસર ધીમે ધીમે વધતી

હોઈ જાગૃતિ અંત લગી રહે ? ને ભગવાનનું નામ લઈ શકાય ?

જવાબઃ-સંપૂર્ણ બેભાન થઈ જવાનું બને. સાધારણ જીવથી નામ-સ્મરણ ન લઈ શકાય.

સવાલઃ-મુક્તને સાપ કે એવું કંઈ કરડે તો શારીરિક હાનિ, મૃત્યુ જેવું થાય ખરું ? તેની અહિંસાની શુભ અસર ન પડે ?

જવાબઃ-મૃત્યુ થાય. તે પોતે અહિંસક હોવાથી તેને અસર ના થાય તેવું ના બને, ને મુક્ત તેવી અસરમાંથી બચવાને પ્રભુને પ્રાર્થે પણ નહિ.

સવાલઃ-બધી સાધનાઓનો ને સાધનનો હેતુ મનની અંતિમ નીરવતા પ્રાપ્ત કરવી એવો ગણી શકાય ?

જવાબઃ-હા બધી સાધનાનો તેટલો જ માત્ર હેતુ છે તેવુ પણ નથી. તેનાથી ક્યાંય ક્યાંય પાર જવાનું છે.

સવાલઃ-મહાસમાધિનો ખરો અર્થ શો હોઈ શકે ?

જવાબઃ-મહાસમાધિ એટલે કે જે સમાધિથી બ્રહ્મજ્ઞાન અદ્વતનો સાક્ષાત્કાર થાય તેને ખરી રીતે તો મહાસમાધિ કહી શકાય. પણ હાલ તો અનેક જુદા જુદા અર્થોમાં સૌ કોઈ પોતપોતાની રીતે તે શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે.

સવાલઃ-જડ, કાષ્ઠવત સમાધિ અને ભાવ-સમાધિ

જવાબઃ–કાષ્ઠવત સમાધિમાં શ્વાસોચ્છ્વાસ બંધ થઈ જાય. નાડી પણ ના ચાલે. બહિર્ભાન ચાલી જાય, હૃદય કામ ન કરતું હોય; શરીરમાંની નર્વસ્ સીસ્ટમ (જ્ઞાનતંતુ યંત્ર) કામ ન કરતી હોય એવું ત્યારે નથી હોતું. તે જાગ્રત હોવા છતાં સુષુપ્ત જેવી બનેલી હોય. અલબત્ત નાડીના થડકારા ઘટે ખરા અને તે ઘટે ને તે શૂન્ય સુધી પણ પહોંચે ને એમ અભ્યાસ થતાં થતાં ને તે સહજ બની જતાં એને પછી સહજ સમાધિનો ભાવ પ્રગટે ત્યારે તો નાડી વગેરે યથાવત્ હોઇ શકે.

સવાલઃ–સમાધિ દશા પ્રાપ્ત થવા સારુ મનની સરળતા આવશ્યક ખરી?

જવાબઃ-હા.

સવાલઃ–મુક્તને જપ અજપાજપ થયે જતા હશે ખરા?

જવાબઃ–ના. મુક્તને જપની પછી જરૂર નથી રહેતી હોતી. આપોઆપ છૂટી જાય છે. પરંતુ તે પહેલાં જે સાધન હતું તે કાર્ય હવે પત્યું એટલે તે એને વળગી રહેતું નથી. બાકી એ તો સહાય ભાવનાથી ભાવનામાં જ પ્રવર્તેલો હોય છે.

સવાલઃ–તો તમો ઘણી વાર હાથનો અંગૂઠો ગોળ-ગોળ કેમ ફેરવતા હો છો?

જવાબઃ–બીજાઓને યાદ દેવડાવવા, દાખલો બેસાડવા.

સવાલઃ–સાધનાની આગલી કક્ષામાં અજપાજપ જ્યારે

થતા હશે ત્યારે તે કાનને આંતરિકપણે સ્પષ્ટ સંભળાતા હોય ખરા?

જવાબઃ–હા, તદ્દન સ્પષ્ટપણે.

સવાલઃ–તમોને અજપાજાપ ક્યારથી શરૂ થયેલા?

જવાબઃ–સર્પદંશ પછીથી એટલે કે ઘણુંખરું ૧૯૨૮ પછીથી.

સવાલઃ–મનની નીરવતા ક્યારે પ્રથમ પ્રાપ્ત થઈ?

જવાબઃ–૧૯૩૦ આસપાસમાં.

સવાલઃ–તે વેળા નિદ્રા કેટલી આવતી?

જવાબઃ–નહિ જેવી; જૂજવત્, લગભગ નહિ જેવી. આખી રાત ને રાત જાગ્રત દશામાં રહેવાનું થતાં વર્ષોનાં વર્ષો તેવાં પસાર થયાં છે ને દિવસે તો ૧૨-૧૨ કલાક ગૂજરાત હરિજન સેવક સંઘની ઑફિસનું કામ કરતો જ હતો.

સવાલઃ–તો શરીર કેમ ટકી શકે? કુદરતી હાજતો ઉપર તેની બીજી કંઈ હાનિકારક અસર નહિ થયેલી?

જવાબઃ–ભાવનાના પ્રાબલ્યને લઈને તેમ આપોઆપ થતું હોય છે. તેથી શરીરને કે તેના બીજા આંતરિક ભાગોને કશી ઈજા થતી નથી.

સવાલઃ–ભૂખ તરસ ઉપર કાબૂ મેળવ્યા વિના મુક્તિ ના જ હોય ને!

જવાબઃ–ના હોય. ભૂખ, તરસ, શૌચ, ઇચ્છા આદિ ઉપર પૂર્ણ કાબૂ આવી ગયા પછી મુક્ત દશા શરૂ થાય.

ભાવનાના જોશને લઈને તે બધું શકય બની શકે છે. મન, પ્રાણ અને શરીરની સકળ માગણીઓ શાંત ત્યારે થઈ જાય છે ને તે સર્વ ઉપર કાબૂ સહજપણાનો આવે છે.

સવાલ—તામસિક મનવાળાનું મન ઝાઝા વિચારો નથી કરતું હોતું. તો તેવી સ્થિતિ મનની પૂર્ણ નીરવતા મેળવવામાં રાજસિક મનવાળા કરતાં વધુ મદદરૂપ થાય ખરી ? કે તમસમાંથી રજસ સ્થિતિમાં આવ્યા બાદ તેમાંથી પસાર થયા બાદ જ સત્ત્વમાં પહોંચી નીરવ થવાતું હશે ?

જવાબઃ—તામસિક મનવાળાને ઝાઝા વિચારો ન ઊઠતા હોવાને કારણે જ તેને નીરવ થવામાં તે સ્થિતિ સહાયરૂપ ન થાય. રજસમાં પ્રવેશીને તે બાદ જ તેને પણ નીરવ થવું પડે છે.

જેની પ્રકૃતિ અને સ્વભાવમાં તમસ ગુણ પ્રાધાન્યપણે પ્રવર્તે છે, તેનાથી સાધના પરત્વેનો પુરુષાર્થ પણ ઝાઝો થઈ શકે નહિ—થઈ શકતો નથી. પરંતુ જ્વાળામુખીના જેવી ધગધગતી ઊર્ધ્વગામી જિજ્ઞાસા કે તમન્ના પ્રગટે છે, ત્યારે તેવી તમન્ના જ તમોગુણને રજસમાં પ્રગટાવી શકે છે. એવી ઉત્કટમાં ઉત્કટ તીવ્રતમ જિજ્ઞાસાના ભાવમાં તમોગુણ ટકી શકતો નથી. ત્યારે આપમેળે રજોગુણ પ્રવર્તે છે. તો વેળાએ રજોગુણનો સ્વભાવ એટલે કે ધાંધલિયાપણું, ધમાલ વગેરે પણ તેમાં હોતાં નથી. એકધારાં ગતિશીલતા, ઉત્સાહ વગેરે વગેરે તેનામાં પ્રગટેલાં રહે છે. જેને જીવનવિકાસના માર્ગે ગતિ કરવાની છે, તેવા જીવને મૂળમાં તેના પરત્વેની

ધગધગતી તમન્ના પ્રગટેલી હોવી જોઈશે અને એવી તમન્નાના સ્વભાવમાં બેકાડુપણું કદી સંભવી શકતું નથી.

સવાલઃ–અંતરનાદ જે સંભળાતો હશે, તે અનાહત નાદ કાનમાં જે કેટલાકને સંભળાય છે તેની જેમ સ્પષ્ટ કાનને સંભળાઈ શકે તેમ તે અંતરનાદ ઊઠતો હશે ?

જવાબઃ–હા ! જેમ એક વ્યક્તિ બીજીને મુખેથી આદેશ દેતી હોય તેમ સ્પષ્ટ અવાજ હૃદયમાં અંતરમાં ઊઠે–સંભળાય. પણ આવો અંતરનાદ ખૂબ આગળ વધેલી કક્ષાના સાધકને સંભવે છે.

સવાલઃ–મુક્ત આત્માને આવો અંતરનાદ ઊઠતો હશે ? ને તે આધારે તેનાં કાર્યો કરાયે જતાં હશે ?

જવાબઃ–ના ! તેને અંતરનાદ ઊઠવાનો સવાલ જ રહેતો નથી. અંતરનાદ તો સાધનાની અમુક ઉચ્ચ કક્ષાઓ વટાવ્યા પછીથી પ્રગટતો હોય છે. તેવી વેળાએ તેને પ્રેરણાઓ ઊઠતી હોય છે. પ્રેરણામાં અવાજ નથી હોતો, જ્યારે પ્રેરણામાં અંતરનાદનો પણ સમાવેશ થઈ શકે અને આપોઆપ પોતાને અમુક અમુક કરવાનું છે અને અમુક રીતે કરવાનું છે એવી રીતે અંતરમાં અંતરની સમજણ પ્રગટતી હોય છે. તે પણ એક પ્રકારનો અંતરનાદ છે. એવી રીતે વ્યક્ત થવાપણામાં કોઈ વિચારની પરંપરા પ્રગટતી નથી. અથવા તો સકળ કર્મનો સંપૂર્ણ અનારંભ હોય છે અને તેમ છતાં અંતરનાદથી તેવું કરવાનું સૂઝે, જ્યારે મુક્તિને તો સહજ અવસ્થા હોય છે. અંતરનાદ તો અમુક સમયના

ગાળે ગાળે પ્રગટતો હોય તેમાં એકધારાપણાનું સાતત્ય હોતું નથી અને તે સહજ અવસ્થા હોતી નથી.

સવાલ-નવીન જન્મ પામનાર બાળકની નામવિધિ ૬ માસ બાદ પાડવાનું શા માટે સૂચવાય છે?

જવાબ-બાળક પ્રતિ આસક્તિ એટલો કાળ તેનાં માબાપની અને બીજાંની ઓછી ચોટે એ હેતુ હોઈ શકે.

સવાલ-તોતાપુરી નાગા બાવાએ, જેમણે રામકૃષ્ણને અદ્વૈતનો સાક્ષાત્કાર કરાવી આપવામાં સહાય કરેલી ને જેઓ ૭૦૦ નાગા બાવાઓના મહંત હતા ને બ્રહ્મજ્ઞાની હતા, તેઓ પોતાના ધૂણી અડીને દેવતા લેવા સારુ એક ભૈયા પર ખૂબ ક્રોધ કરીને ભયાને ચીપિયો મારવા ઊઠેલા તો આવા બ્રહ્મજ્ઞાનીને ક્રોધ કેવો? ને તે વળી આવા ક્ષુલ્લક કારણસર?

જવાબ-એ ક્રોધ સપાટી પરનો હોય છે અંતરમાં તેવાઓ તેવી વેળા ખૂબ શાંત હોય છે, જરાકે ક્ષુબ્ધતા નથી હોતી. વળી કર્મકાંડીને, પછી તે મુક્ત હોય તોપણ, એવી આભડછેટનો વિરોધ હોઈ શકે છે એવા વિરોધના કારણે તેનામાં બ્રહ્મજ્ઞાન નથી તેમ ના કહી શકાય. એવી આભડછેટ એ તો એના સ્વભાવનું માત્ર એક લક્ષણ છે અને બીજા કોઈ એવા પ્રકારના સંજોગોમાં જેમ સાપ પોતાની કાંચળી ઉતારી નાખે છે તેમ તે આભડછેટને સંપૂર્ણપણે ખંખેરી નાખી પણ શકે છે કર્મકાંડના એકધારા અભ્યાસમાં જેનું જીવન વીતેલુ છે તેવો આત્મા-

તેના કર્મકાંડના અભ્યાસના પરિણામે તે પરત્વેના અજ્ઞાનને જીવતો રાખ્યા કરે છે અને તેને મન તે કર્મકાંડ એક ક્ષુલ્લક માત્ર આચાર નથી હોતો, તેને તે પવિત્રમાં પવિત્ર ગણે છે અને ગમે તેને તે સ્પર્શતો પણ હોતો નથી. કેટલાક પ્રકારની સાધનામાં બાહ્યશુદ્ધિ અને શૌચાદિ વિષયોનું બહુ જ કડકપણે પાલન થતું હોય છે અને તેવી સાધના દ્વારા મુક્ત થયેલો આત્મા એવો આચાર જાળવ્યા પણ કરતો હોય છે કોઈ એવા બાહ્ય લક્ષણથી કોઈનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન થઈ શકતું નથી. અને તેવી રીતે કોઈને સમજવુ કે માપવું તે યોગ્ય ન ગણાય

સવાલ –સવિકલ્પ અને નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં શો ફેર ?

જવાબ–સમાધિ એટલે મહાસમાધિની જે દશાથી કરીને આખરનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તે સ્થિતિમાં તેવી સમાધિમાં નિર્વિકલ્પ કે સવિકલ્પ એવા ભેદ નથી હોતા સવિકલ્પ એટલે વિચારવાળુ તો એવી વિચારવાળી સ્થિતિને સમાધિ નામ જ ના આપી શકાય. ‘ સવિકલ્પ ’ સમાધિનો ખરો અર્થ તો સગુણનો અનુભવ એમાં વિચાર ન હોય સવિકલ્પ સમાધિ એટલે વિચારવાળી ન ગણાય

સવાલ –નિર્વિકલ્પ સમાધિ પ્રાપ્ત થનાર વ્યક્તિ મુક્ત ન હોય તેમ સંભવી શકે ખરું ?

જવાબ –હા તેવું પણ શકય હોય છે, તેના શરૂ રૂના ગાળામાં. થોડાક કાળ બાદ તે મુક્ત જરૂર થઈ શકે ખરો દરેકને તેવું થયા પછીનો કાળ અમુક જ હોય

કે જાય એવું કશું નથી.

સવાલઃ—કેટલાંક મૌનમાં બેઠેલાં ભાઈબહેનોને તેમના એકાંતના ગાળા દરમિયાન મૌનમંદિરમાં તમારા સ્થૂળ દેહનાં દર્શન પ્રત્યક્ષ થયાનું તેઓ જણાવે છે. તો આ હકીકત યથાર્થ હોઈ શકે ખરી?

જવાબ—આ (પોતાનું શરીર બતાવીને) ગમે ત્યાં હોય, તોપણ તે ત્યાં પણ હોઈ, જઈ શકે છે.

સવાલઃ—તો બધાંને તેવું કેમ દેખાતું નથી?

જવાબઃ—એવી શ્રદ્ધા જોઈએને? શ્રદ્ધા વિના તે શક્ય નથી. આ શરીર ત્યાં આવજા કરે છે.

સવાલઃ—પોતાની ગત ભૂલો ને દોષોની વેદનાનું વારંવાર ઊઠી આવવું અને વારંવાર તેને વ્યક્ત કરતા રહેવું, 'તેવું ફરીથી ન બનો' તેવું વારંવાર પ્રાર્થતા રહેવું, તેનું સ્મરણ-રટણ કરતા રહેવું એ સાધના માટે શ્રેયસ્કર હોઈ શકે ખરું?

જવાબઃ—ના. તેમ તેનું રટણ ને પુનઃ પુનઃ ઉચ્ચારણ કે યાદ મદદરૂપ નથી; ઊલટાં બાધક બને છે. એક વાર તે બધું બરાબર સમજી લઈ ને તેનો ખરો હૃદયપૂર્વકનો પશ્ચાત્તાપ કરીને પછી તેવા વિચારો આવતાં તેમને વહી જવા દેવા. તેની સાંકળ પણ ના જોડવી.

સવાલઃ—સેક્સ (કામ વાસના) વેલ્થ (લક્ષ્મી)અને પાવર (સત્તા)—આ ત્રણ ઉપરનો જેને કાબૂ હોય તે મુક્ત ના પણ હોય તેવી શક્યતા ખરી?

જવાબઃ—હા ! તેવી શકયતા છે. પરંતુ તેવી જેની દશા હોય તે મુક્ત થોડા કાળમાં બની જાય ખરો.

સવાલઃ—સહેતુક જ્ઞાનપૂર્વક સ્વેચ્છાએ સ્વ-સામર્થ્યથી શારીરિક તાદાત્મ્યભાવ યાને અદ્વૈતભાવની શક્તિ પોતાના દેહ ઉપર પ્રગટે ને બીજાઓના રોગો દર્દો આદિ પોતામાં વ્યક્ત કરી શકે, એવા લક્ષણને મુક્તની સ્થિતિનું અચૂક સૂચક ચિહ્ન લેખી શકાય ખરું ?

જવાબઃ—જરૂર લેખી શકાય.

સવાલઃ—તમારા ગુરુ શ્રીબાળયોગી કે તમોને અદ્વૈતનો આખરી સાક્ષાત્કાર કરાવનાર શ્રીસાંઈબાબા ?

જવાબઃ—ખરા ગુરુ તો શ્રી કેશવાનંદજી, ધૂણીવાળા દાદાજી, પરંતુ કેશવાનંદજી અને સાંઈબાબા વગેરે એક જ ચેતનના આવિર્ભાવ હતા, તેમ કેશવાનંદજીને બોલતા સાંભળ્યા છે.

સવાલઃ—તમને પ્રત્યક્ષ સાધનામાં પ્રથમ પ્રવેશ કરાવનાર તો શ્રીબાળયોગી હતાને ? ને કુંભના મેળામાં મળવા દોડી ગયેલા એ પણ એમને જ ને ?

જવાબઃ—હા. તેઓ જ.

સવાલઃ-તમોને કદીયે એક વાર પણ સાધના-કાળમાં કે તે પછી પણ સંન્યસ્ત લેવાનો વિચાર ઊઠેલો ખરો ?

જવાબઃ—કદી નહિ. શરૂથી જ જીવનનો સ્વીકાર એ મારું ધ્યેય હતું.

સવાલઃ–આ મૌન એકાંતના ગાળામાં કેટલાક મૌન એકાંતમાં બેસનારાઓને પ્રત્યક્ષ તમારાં દર્શન થયાના અનુભવો તેઓ જણાવે છે. તો આ 'પ્રત્યક્ષ' એટલે માનસિકપણે કે ચર્મચક્ષુ વડે?

જવાબઃ–માનસિકપણે નહિ, પણ ચર્મચક્ષુ વડે. ખુલ્લી આંખે જાગ્રત દશામાં સ્થૂળ સદેહે જોઈ શકે છે. અને તે શક્ય છે.

સવાલઃ–એમ સાંભળ્યું છે કે તમો સાધનાકાળમાં તમારાં મળમૂત્રનો ખાવાપીવામાં ઉપયોગ સાધનાના હેતુ અર્થે ઘણા દિનો કરેલો એ સત્ય હકીકત છે?

જવાબઃ–હા! એ સત્ય છે.

સવાલઃ–તે કેવી રીતે ક્યારે બધું બનેલું? તે જો હરકત ના હોય તો જણાવી શકશો તો આભાર થશે.

જવાબ–એક વાર ગૂજરાત હરિજન સેવક સંઘમાંથી ૧ માસની રજા લઈને મધ્ય પ્રદેશમાં સાધનાર્થે એકાંતમાં ગયો હતો. તે વેળા લગભગ ૨૪–૨૫ દિન બીજો કોઈ જાતનો આહાર કે પાણી કે બીજુ પીણું લીધા વિના માત્ર મારો મળ જે રોજેરોજ છેલ્લા દિન સુધી સહજભાવે નીકળતો, એ જ હું ખાતો અને પેશાબ જે થતો તે પીતો. આથી શરીરની મળશુદ્ધિ પણ સારી થયેલી ને શરીરની સ્થિતિ પણ સારી થઈ હતી.

સવાલઃ–મળ ખાતાં સૂગ નહોતી ચડતી? પેશાબ પીતાં તો જાણે સમજી શકાય છે કે એટલી સૂગ ના હોઈ શકે.

જવાબ –મળમાં દુર્ગંધ નહોતી લાગતી છાણના જેવો સ્વાદ લાગતો હતો. ઉત્કટ ભાવનાને કારણે એવું બધું શક્ય બની શકે છે

સવાલ –આવો પ્રકાર અઘોરીની સાધનાનો પ્રકાર કહી ના શકાય? એવી સાધના આવશ્યક ખરી? તમોને કોઈએ સૂચવેલું કે આપમેળે કરવાનું બનેલું?

જવાબ –જરૂર અઘોરીનો પ્રકાર ગણી શકાય. એવી સાધના હરેકને આવશ્યક જ હોય એમ કદી ના ગણી શકાય. મને કોઈએ સૂચવ્યુ ન હતું, આપમેળે જ મને તેમ કરવાને ઉગેલું.

સવાલ –એટલેથી ભૂખતરસ શમી રહી શકતી?

જવાબ.–હા શમી શકતી પૂરતું થઈ રહેતું.

સવાલ –તમોને આખરી અદ્વૈતનો સાક્ષાત્કાર ૧૯૩૯મા થયા પછી મુક્તદશા તરત જ શરૂ થયેલી કે થોડો સમય ગાળો પસાર કરવો પડેલો?

જવાબ –દ્વૈતનો સાક્ષાત્કાર ૧૯૩૪મા થયા પછી પાંચ વર્ષે અદ્વૈતનો સાક્ષાત્કાર થયેલો ને નીરવતાનો સાક્ષાત્કાર ૧૯૩૦ મા થતા નવ વર્ષનો ગાળો વીતેલો એમ ૧૯૩૯ના તના સાક્ષાત્કાર બાદ તરત જ તે ક્ષણથી જ મુક્તની શા પ્રવર્તે છે

સવાલ –એક બહેનને તેના પતિ સાથે અમુક મહત્ત્વના કારણસર મતભેદ થતાં તે બહેને તેના પતિના ઘરને તિલાંજલી આપેલી અને જુદી રહેલી કુટુંબ

સુપ્રતિષ્ઠિત છે. કારણ મહત્ત્વનું હોવા છતાં એવું તો ન હતું કે તેનો સંતોષકારક નિવેડો ન લાવી શકાય. આ સંજોગોમાં પાછળથી તે બહેન તેમના સાસરે જવા લલચાયેલાં પણ તેમણે શ્રી....ની (એક મુક્તાત્માની) સલાહ લીધી ને તેઓશ્રીએ તે બહેનને સુમેળની ભાવના તરફ ન ખેંચતાં ઉદ્દામ સલાહ આપી. ને લોકોનો ડર ના રાખવા તથા જીવનને અમુક રીતે વહેવડાવવાની અવ્યવહારૂ ને વર્તનમાં અશક્ય એવી સલાહ આપી. પરિણામે બહેને છૂટાછેડા કોર્ટે ચઢીને લીધા, ને બંને (પિયર અને શ્વસુર) પક્ષોને છાપે ચઢાવ્યા, ને પ્રતિષ્ઠા–હાનિ કરી. હવે આ ટાંકણે જ્યારે બાઈ તેના શ્વસુરગૃહે જવા કંઈક મનવાળી થઈ હતી ત્યારે જો સુમેળની ભાવનાનું સમર્થન શ્રી........થી થયું હોત તો મને લાગે છે કે તે બહેનનું ગાડું ચીલે પડી ચૂક્યું હોત, જ્યારે આ તો હમેશને માટે વિચ્છેદ થઈ ગયો. બાળકોએ માતા ગુમાવી. માતાએ બાળકો ખોયાં પતિ ખોયો, શ્વસુરગૃહ ગુમાવ્યું ને હવે તે બહેન આધ્યાત્મિક કક્ષાએ કેટલી રહી શકશે કે રહેલી હશે તે રામ જાણે. આ બાબતમાં આપનો શો અભિપ્રાય છે?

જવાબઃ–શ્રી ...ની એવી સલાહ અવ્યવહારૂ જરૂર હતી. તેઓ એક મુક્ત પુરુષ ખચિત છે જ. પણ ઘણી વાર પ્રેક્ટિકલ, વ્યવહારુ, નહિ હોવાના કારણે ને અમુક ઊંચી કક્ષાએથી જ વાતો કરવાની તેમની ખાસિયતને કારણે પણ જેને જે સલાહ દેવાય છે તે તેને જીરવી શકશે કે કેમ?

તથા તે વ્યક્તિની ચાલુ જીવનની કક્ષાએ એ બંધબેસતી થઈ શકશે કે કેમ? તેની પરવા રાખ્યા વિના તેઓથી સલાહ આપે છે. ને આવા કિસ્સાઓમાં કેટલીક વાર તે સલાહ લેનાર વ્યક્તિનું સ્થૂળ રીતે અહિત પણ થઈ જવા પૂરો સંભવ રહે છે.

જે કોઈ મુક્તાત્મા હોય છે તેઓને પોતપોતાની આગવી વ્યક્તત્વની લઢણ હોય છે. દરેક મુક્તાત્માની જીવનની સરણી–પદ્ધતિ–જુદી જુદી હોય છે અને દરેકની વિશિષ્ટ જુદી જુદી પદ્ધતિ પણ હોય છે. દરેક જણ તેની કને આવનાર જીવને અમુક રીતની જ સલાહ આપે તેવું કશું નથી હોતું. દરેક મુક્તાત્માના જીવનની પાછળ તેના વ્યતીત થયેલા સમગ્ર જીવનન તથા જીવનવિકાસની સાધનાને અર્થે જે રીત અને જે ભાવનાથી અને જે ટેકનીકના સાધનથી મથવાનું બન્યું હોય છે તે તે બધામાંથી વ્યક્ત થતું એક સહજ ધોરણ તેના જીવનમાં પ્રગટે છે. તેના તેના આધારે તે તેવી સલાહ તે તે જીવોને આપતો હોય છે. આ ઉપરાંત જુદા જુદા દેશના અને જુદી જુદી સંસ્કૃતિમાં કેળવાયેલા જીવાત્માઓ મુક્તદશાને પામે છે, તો પણ તેની પાછળ જે તેનો અભ્યાસ ને મૂળગત સંસ્કૃતિ છે તેનો પણ પડઘો તેવા તેવા બીજા જીવોને અપાતી સલાહમા પડયા કરતો હોય છે.

સવાલઃ–મુક્તના હાથે અહિત થાય ખરું? સાધારણપણે તો એવી સમજ પ્રવર્તે છે કે મુક્ત જે કંઈ કરે, જે કંઈ સલાહ આપે તેથી સામી વ્યક્તિનું અહિત કદી ના થાય, શ્રેય જ થાય.

જવાબઃ-તેવું હંમેશ ના પણ બને. મુક્તને પોતાને તેવી સલાહનું બંધન ના નડે, કારણ તે સ્વયં તો સલાહ દેતો નથી. માંગવા આવે છે ત્યારે અપાય છે ને તે પણ રાગ-દ્વેષથી પર છે. પરંતુ સલાહ જેને અપાઈ હોય તે વ્યક્તિનું તેવી સલાહથી ક્દીકને સ્થૂળ રીતે અહિત થવા પૂરી વકી રહી શકે છે ખરી. પ્રથમ તો સલાહ લેવા આવનારને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા જો હોય તો તેને શ્રદ્ધાને કારણે માનસિક શાંતિ રહે છે. પણ કોઈકની બાબતમાં તેનું સ્થૂળપણે અહિત થવાની પણ શક્યતા રહે ખરી. તેમ છતા તેની આંતરિક શ્રદ્ધા તેને તેના શ્રેય પંથે લઈ જાય ખરી. પરંતુ, ઘણા મોટા ભાગના લોકોમાં આવી પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોતી નથી. સગડગવાળી શ્રદ્ધાને કારણે તેવી સલાહ હંમેશ-શુભ ફળદાયી બને જ એમ ના પણ બને. અવ્યવહારુ સમગ્ર પરિસ્થિતિને અવલોકયા વિનાની, જે સલાહ તે સંજોગોમાં અપાઈ હોય તે ભલેને મુક્ત તરફથી તે હોય તોપણ હંમેશ હિતકર જ નીવડશે એમ ના કહી શકાય.. મુક્ત-હરેક મુક્ત-વ્યવહારુ જ હોય તેવુ ન પણ બને. સાંસારિક ઘટનાઓમાં તેવાની સલાહ કામિયાબ ના પણ નીવડે. મુક્તની વાણી ફળવાનો આધાર સલાહ લેનારની શ્રદ્ધાની ભૂમિકા તથા સ્વીકારાત્મક ગ્રહણાત્મક શક્તિ ઉપર પણ અવલંબે છે; જે બધાનામાં હોવા સંભવ નથી. મુક્તની-સલાહ જીવનશ્રેય યાને આત્મકલ્યાણની બાબતમાં ખાસ કરીને શ્રેયસ્કર નીવડી શકે છે, જ્યારે ઐહિક કે સ્થૂળ લાભાલાભની-બાબતમાં સ્થૂળ લાભ જ થાય તેમ ચોક્કસપણે ના કહી શકાય.

સૂચિ